

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ЗАКАРПАТСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Випуск 45
Том 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з філологічних наук відповідно до Наказу МОН України від 09.02.2021 № 157 (додаток 4)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Зимомря І. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу, Ужгородський національний університет

Члени редколегії:

Девіцька А. І. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Ужгородський національний університет

Іванишин П. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Маркова М. В. – доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет

Папіш В. А. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, Ужгородський національний університет

Тиховська О. М. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української літератури, Ужгородський національний університет

Чик Д. Ч. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов і методик їх навчання, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка

Волтінг М. – доктор габ., професор, професор Інституту германської філології, Вроцлавський університет

Волтінг Ш. – доктор габ., професор, професор Інституту прикладної лінгвістики, кафедри міжкультурної комунікації та лудологічних студій, Університет імені Адама Міцкевича в Познані, Польща

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет», протокол № 7 від 30.04.2026 року.**

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 2178 від 27.06.2024 року. Ідентифікатор медіа R30-04729.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа: Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» (вул. Підгірна, 46, м. Ужгород, 88000, e-mail: official@uzhnu.edu.ua, тел. +38(0312) 61-33-21)

Періодичність: шість разів на рік

Мови видання: українська, англійська, польська, словацька, угорська.

*Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)*

Офіційний сайт видання: www.zfs-journal.uzhnu.uz.ua

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2663-4880 (print)
ISSN 2663-4899 (online)

© Ужгородський національний університет, 2026

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1

УКРАЇНСЬКА МОВА

Андрійко В.І., Потапенко С.І. СЛОВЕСНІ ЕФЕКТИ ПОСТУПУ ДО МИРУ В НОВОРІЧНОМУ ПРИВІТАННІ ПРЕЗИДЕНТА ЗЕЛЕНСЬКОГО У ПЕРЕДДЕНЬ 2026 РОКУ.....	9
Бабій І.М., Лушпинська Л.П., Наливайко М.Я. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СКЛАДНИХ БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ РЕЧЕНЬ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ.....	15
Буригін Б.В. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: БЕЗПЕКОВИЙ ТА КОМУНІКАТИВНИЙ ВИМІРИ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ.....	21
Волошин В.О. СТИЛІСТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ГРАМАТИЧНИХ БІНОМІВ.....	28
Гавриш М.М., Гавриш О.О., Приходько Н.Г. ОЦІНКА МІЖЕТНІЧНИХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ ТА ПРИКАЗКАХ З КОМПОНЕНТОМ «МОСКАЛЬ».....	34
Глібчук Н.М. ЛЕКСИКА ЗИМОВОГО ТА ВЕСНЯНОГО ЦИКЛІВ КАЛЕНДАРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ В ГОВІРЦІ СЕЛА РОГІЗНОГО НА НАДСЯННІ.....	42
Гончарук О.В. ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ПАРОНІМІЧНОЇ АТРАКЦІЇ АНГЛІЦИЗМІВ У МОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКИХ ІТ-СПЕЦІАЛІСТІВ.....	51
Добосевич У.Б. СКЛАДНІ ВИПАДКИ ВИЗНАЧЕННЯ ЧАСТИН МОВИ У ШКІЛЬНІЙ ГРАМАТИЦІ, АБО «ГРАМАТИЧНІ МАНДРИ» СЛІВ: НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЕВІ-СЛОВЕСНИКУ.....	57
Дубик А.М. ТИПОЛОГІЯ ЗАСОБІВ ЗВ'ЯЗНОСТІ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ: УКРАЇНСЬКИЙ І ЗАХІДНИЙ КОНТЕКСТИ.....	64
Єльнікова Н.І., Гарюнова Ю.О. АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ <i>БУЛИНГ</i> : ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	68
Іванишин Н.Я. ОПРАЦЮВАННЯ НАУКОВОГО ТЕКСТУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ (У КОНТЕКСТІ НАВЧАННЯ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА).....	73

РОЗДІЛ 2

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Ананко Т.Р. КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ КІРА СТАРМЕРА.....	77
Анпілогова Є.Д. ФРЕЙМОВА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЗНАННЯ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	83
Bilichenko M.S., Skybytska N.V. A MATRIX LANGUAGE FRAME ANALYSIS OF STAGED SPANISH-ENGLISH CODE-SWITCHING IN JUNOT DÍAZ'S THE BRIEF WONDROUS LIFE OF OSCAR WAO.....	90
Благорозумна А.В., Крамаренко А.М. НІМЕЦЬКА МОВА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН.....	96
Bober N.M. SKETCH ENGINE AS AN INSTRUMENT OF CORPUS-BASED LINGUISTIC ANALYSIS.....	101
Bogachevska L.O. EFFICIENT PREPARATION FOR INTERNATIONAL EXAM TOEFL AND SOME IMPORTANT TOOLS OF DEALING WITH ITS READING SECTION.....	113
Вілкова С.Ю. ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ В ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ НА ПРИКЛАДІ ХУДОЖНЬОЇ АНГЛОМОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	119
Волошина В.В. АВТЕНТИЧНІ ТЕКСТИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ НАВИЧОК САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	124
Гуменюк І.Л., Давидова Т.В. ФОНОСЕМАНТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕЙЗАЖНИХ ОПИСІВ У РОМАНІ Ф.Х. БАРНЕТ «ТАЄМНИЧІЙ САД».....	129
Hurko O.V., Suima I.P. TRANSLATING CONTEMPORARY MILITARY VOCABULARY IN THE CONTEXT OF MODERN WARFARE: EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL ASPECT FOR HIGHER EDUCATION STUDENTS.....	134

РОЗДІЛ 3

РОМАНСЬКІ МОВИ

Гуз О.П., Галян О.В. ІНТЕРНЕТ-МЕМИ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ДИДАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ У ВИКЛАДАННІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	141
Лисенко Н.Є. ГРА ІНТЕРФЕНОМЕНАМИ В ТЕКСТОВОМУ МОЖЛИВОМУ ЕКОСВІТІ ОПОВІДАННЯ БЕРНАРА ВЕРБЕРА « ET L'ON PENDRA TOUS LES POLLUEURS ».....	147
Мелешенко А.І. ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ-МЕТАФОР У ФРАНЦУЗЬКИХ ГАЛУЗЕВИХ ТЕКСТАХ.....	155
Романчук О.В., Коваль Р.С., Калимон Ю.О., Сосіна В.Ю. ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ ХОРЕОГРАФІЯ.....	164
Смушак Т.В., Ковбанюк М.І., Луцик Н.М. ВЗАЄМОДІЯ ВЕРБАЛЬНИХ І НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ У ФРАНЦУЗЬКІЙ КОМУНІКАЦІЇ.....	169
Федишин О.М. ФУНКЦІОНАЛЬНО-СИСТЕМНА ЕВОЛЮЦІЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ЯК ПРЕДСТАВНИКА РОМАНСЬКОЇ ГРУПИ.....	176

РОЗДІЛ 4

МОВИ НАРОДІВ АЗІЇ, АФРИКИ, АБОРИГЕННИХ НАРОДІВ АМЕРИКИ ТА АВСТРАЛІЇ

Горбенко А.Є. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЯВИЩА ПЕРЕМІКАННЯ КОДІВ У МОВІ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ КИТАЮ (НА ПРИКЛАДІ КОМІКСУ “I, TUZKI, U?” ТА П’ЕСИ «这一夜, WOMEN 说相声»).....	181
Костанда І.О. КОМЕНТАТОРСЬКА ТРАДИЦІЯ (经学) ЯК ПРОТОТИП ЦИФРОВОЇ КОГНІТИВНОЇ МОДЕЛІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КАНОНІЧНОГО ТЕКСТУ.....	188
Маковська М.А., Старошук В.І. ТЕМАТИКА ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ КИТАЙСЬКИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ КОСМЕТИКИ.....	198
Охріменко В.О. ЗВУКОСИМВОЛІЧНА ПРИРОДА КОРЕНЯ КОРЕЙСЬКОГО ОНОМАТОПЕЇЧНОГО СЛОВА.....	204
Трубичина О.С. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ VS МАЙБУТНІ ПЕРЕКЛАДАЧІ: ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ КИТАЙСЬКОМОВНИХ ДІЛОВИХ ЛИСТІВ.....	209

РОЗДІЛ 5

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Безпала О.В. ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	215
Петренко В.Ю. АНГЛІЙСЬКА ДЛЯ АКАДЕМІЧНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: БАЗОВІ МОВНІ НОРМИ ОФІЦІЙНОГО ПИСЬМА ДЛЯ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ.....	220
Стогній І.В., Мирошніченко І.М. ІДІОМИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У НЕПРОФІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	224
Шелепкова І.М. ПОРІВНЯЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ПРОЦЕСУ МІГРАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ОДИНИЦЬ ДО ЗАГАЛЬНОВЖИВАННЯ УЗУСУ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ	228

РОЗДІЛ 6

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Бичок А.В. ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВСТВА ПРИ ВИВЧЕННІ СТУДЕНТАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	236
Бораківський Л.А. ПОЕЗІЯ СТЕФАНА ГЕОРГЕ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ЮРІЯ КЛЕНА: ПОСТКОЛОНІАЛЬНА ОПТИКА.....	242
Василенко І.Ю. СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ АМЕРИКАНСЬКОГО МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ 1980-Х РОКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ СЕРІАЛУ «ДИВНІ ДИВА»).....	247
Голі-Оглу Т.В. ЕМОТИВНА ЛЕКСИКА В АНТИУТОПІЧНОМУ НАРАТИВІ МАРГАРЕТ ЕТВУД: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ВИМІР.....	252

Drabov N.J., Pochepetska T.M., Petii N.V. INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE CONTEXT OF MODERN TRANSLATION PARADIGM (CASE STUDY)	259
Zapolskykh S.P., Berezhna M.V., Pohonets V.V. LEGAL TERMINOLOGY IN THE DOMAIN OF CORRUPTION: ETYMOLOGY, SEMANTIC FEATURES, AND LEXICOGRAPHIC TRANSLATION.....	268
Ivanenko K.V. THE THEORETICAL ASPECTS OF TRANSLATING SCIENTIFIC AND TECHNICAL TERMINOLOGY OF THE COMPUTER INDUSTRY.....	273

РОЗДІЛ 7

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

Валюкевич Т.В., Василенко О.М., Вознюк Л.А. СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У СЛОВОТВОРЕННІ ТА ЛЕКСИКОНІ.....	278
Войналович Л.П. НЕОЛОГІЗМИ ЯК СПОСІБ ПОПОВНЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	285
Гараган К.О. СЕМАНТИЧНИЙ ЗСУВ КОГНАТНИХ ЛЕКСЕМ У ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ.....	291
Кириленко М.О. ОБ'ЄКТИВАЦІЯ ТА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МЕГАКОНЦЕПТУ NEEDS/ПОТРЕБА У ПРИСЛІВ'ЯХ ТА ПРИКАЗКАХ АНГЛО- ТА УКРАЇНСЬКОМОВНОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУР: ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ.....	297
Любимова Н.В., Редько С.П., Кулаженко О.П. ДІАХРОНІЯ ТА СЕМАНТИЧНА ДИНАМІКА МАКРОКОНЦЕПТУ <i>EARTH</i> В АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ.....	306

CONTENTS

SECTION 1

UKRAINIAN LANGUAGE

Andriiko V.I., Potapenko S.I. VERBAL EFFECTS OF ADVANCE TO PEACE IN PRESIDENT ZELENSKYI'S NEW YEAR GREETINGS ON 2026 EVE.....	9
Babii I.M., Lushpynska L.P., Nalyvaiko M.Ya. REPRESENTATION OF COMPLEX SENTENCES WITHOUT COMPONENTS IN ARTISTIC DISCOURSE.....	15
Buryhin B.V. CONTEMPORARY ISSUES IN THE STUDY OF THE UKRAINIAN LANGUAGE: SECURITY AND COMMUNICATIVE DIMENSIONS IN THE CONTEXT OF COUNTERING DISINFORMATION.....	21
Voloshyn V.O. STYLISTIC TYPOLOGY OF GRAMMATICAL BINOMIES.....	28
Havrysh M.M., Havrysh O.O., Prykhodko N.H. ASSESSMENT OF INTERETHNIC UKRAINIAN-RUSSIAN RELATIONS IN UKRAINIAN PROVERBS AND SAYINGS CONTAINING THE WORD 'MOSKAL'.....	34
Hlibchuk N.M. LEXICON OF WINTER AND SPRING CYCLES OF THE CALENDAR RITUALS IN THE DIALECT OF ROGIZNE VILLAGE IN NADSIANNIA.....	42
Honcharuk O.V. PRAGMATIC ASPECT OF PARONYMIC ATTRACTION OF ANGLICISMS IN THE SPEECH OF UKRAINIAN IT SPECIALISTS.....	51
Dobosevych U.B. COMPLEX CASES IN IDENTIFYING PARTS OF SPEECH IN SCHOOL GRAMMAR, OR THE "GRAMMATICAL JOURNEYS" OF WORDS: A GUIDE FOR THE LANGUAGE TEACHER.....	57
Dubyk A.M. TYPOLOGY OF COHESION DEVICES IN CONTEMPORARY LINGUISTICS: UKRAINIAN AND WESTERN CONTEXTS.....	64
Yelnikova N.I., Hariunova Yu.O. ASSOCIATIVE FIELD OF BULLYING: PSYCHOLINGUISTIC ASPECT.....	68
Ivanyshyn N.Ya. PROCESSING SCIENTIFIC TEXT AS A MEANS OF DEVELOPING STUDENTS' PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE (IN THE CONTEXT OF ACADEMIC WRITING INSTRUCTION).....	73

SECTION 2

GERMANIC LANGUAGES

Ananko T.R. COMMUNICATIVE STRATEGIES IN KEIR STARMER'S POLITICAL DISCOURSE.....	77
Anpilohova Ye.D. FRAME-BASED REPRESENTATION OF KNOWLEDGE IN SCIENTIFIC AND TECHNICAL DISCOURSE.....	83
Bilichenko M.S., Skybytska N.V. A MATRIX LANGUAGE FRAME ANALYSIS OF STAGED SPANISH-ENGLISH CODE-SWITCHING IN JUNOT DÍAZ'S THE BRIEF WONDROUS LIFE OF OSCAR WAO".....	90
Blahorozumna A.V., Kramarenko A.M. THE GERMAN LANGUAGE IN THE SYSTEM OF TRAINING SPECIALISTS IN INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS.....	96
Bober N.M. SKETCH ENGINE AS AN INSTRUMENT OF CORPUS-BASED LINGUISTIC ANALYSIS.....	101
Bogachevska L.O. EFFICIENT PREPARATION FOR INTERNATIONAL EXAM TOEFL AND SOME IMPORTANT TOOLS OF DEALING WITH ITS READING SECTION.....	113
Vilkova S.Yu. FUNCTIONAL-SEMANTIC TYPOLOGY OF NEGATION IN THE SIMPLE SENTENCE BASED ON ENGLISH-LANGUAGE FICTION.....	119
Voloshyna V.V. AUTHENTIC TEXTS AS A MEANS OF DEVELOPING INDEPENDENT STUDY SKILLS IN ENGLISH.....	124
Humeniuk I.L., Davydova T.V. PHONOSEMANTIC ORGANIZATION OF LANDSCAPE DESCRIPTIONS IN THE F. H. BURNETT'S NOVEL "THE SECRETE GARDEN".....	129
Hurko O.V., Suima I.P. TRANSLATING CONTEMPORARY MILITARY VOCABULARY IN THE CONTEXT OF MODERN WARFARE: EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL ASPECT FOR HIGHER EDUCATION STUDENTS	134

SECTION 3**ROMANIC LANGUAGES**

Huz O.P., Halian O.V. INTERNET MEMES AS AN INNOVATIVE DIDACTIC TOOL IN TEACHING FRENCH IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	141
Lysenko N.Ye. THE PLAY OF INTERPHENOMENA IN THE TEXTUAL POSSIBLE ECOWORLD OF BERNARD WERBER'S SHORT STORY "ET L'ON PENDRA TOUS LES POLLUEURS".....	147
Meleshchenko A.I. FUNCTIONALITY OF TECHNICAL TERMS-METAPHORS IN FRENCH INDUSTRY TEXTS.....	155
Romanchuk O.V., Koval R.S., Kalymon Yu.O., Sosina V.Yu. COMMUNICATIVE SKILLS TRAINING OF STUDENTS IN THE EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL PROGRAMME IN SPECIALITY CHOREOGRAPHY.....	164
Smushak T.V., Kovbaniuk M.I., Lutsyk N.M. THE INTERACTION OF VERBAL AND NON-VERBAL MEANS IN FRENCH COMMUNICATION.....	169
Fedyshyn O.M. FUNCTIONAL-SYSTEMIC EVOLUTION OF THE FRENCH LANGUAGE AS A REPRESENTATIVE OF THE ROMANCE GROUP.....	176

SECTION 4**LANGUAGES OF THE PEOPLES OF ASIA, AFRICA, INDIGENOUS PEOPLES OF AMERICA AND AUSTRALIA**

Horbenko A.Ye. FEATURES OF THE FUNCTIONING OF THE PHENOMENON OF CODE-SWITCHING IN THE LANGUAGE OF CHINESE MASS CULTURE (USING THE EXAMPLE OF THE COMIC "I, TUZKI, U?" AND THE PLAY «这一夜, WOMEN 说相声»).....	181
Kostanda I.O. COMMENTARY TRADITION (经学) AS A PROTOTYPE OF A DIGITAL COGNITIVE MODEL OF INTERPRETATION OF THE CANONICAL TEXT.....	188
Makovska M.A., Staroshchuk V.I. THEMATIC AND VALUE ORIENTATIONS OF CHINESE COSMETIC ADVERTISING TEXTS.....	198
Okhrimenko V.O. THE SOUND-SYMBOLIC NATURE OF THE ROOT OF THE KOREAN ONOMATOPOEIC WORD.....	204
Trubitsyna O.S. ARTIFICIAL INTELLIGENCE VS FUTURE TRANSLATORS: A COMPARATIVE STUDY OF THE TRANSLATION OF CHINESE BUSINESS LETTERS.....	209

SECTION 5**GENERAL LINGUISTICS**

Bezpal O.V. LEARNING ENGLISH BY STUDENTS OF NON-PHILOLOGICAL SPECIALTIES.....	215
Petrenko V.Yu. ENGLISH FOR ACADEMIC AND PROFESSIONAL COMMUNICATION: BASIC NORMS OF FORMAL WRITING FOR STUDENTS OF NON-LANGUAGE FACULTIES.....	220
Stohnii I.V., Myroshnichenko I.M. IDIOMS AS A MEANS OF DEVELOPING FIGURATIVE SPEECH IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES IN NON-PROFILE HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	224
Shelepko I.M. COMPARATIVE STUDY OF THE PROCESS OF MIGRATION OF ECONOMIC UNITS TO THE COMMONLY USED ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES.....	228

SECTION 6**TRANSLATION STUDIES**

Bychok A.V. USING ELEMENTS OF LINGUISTIC AND REGIONAL STUDIES IN THE STUDY OF A FOREIGN LANGUAGE BY STUDENTS.....	236
Borakovskiy L.A. STEFAN GEORGE'S POETRY IN YURII KLEN'S UKRAINIAN TRANSLATION: A POSTCOLONIAL PERSPECTIVE.....	242
Vasylenko I.Yu. STRATEGIES FOR REPRODUCING AMERICAN YOUTH SLANG OF THE 1980S IN UKRAINIAN TRANSLATION (BASED ON THE TV SERIES STRANGER THINGS).....	247
Holi-Ohlu T.V. EMOTIVE LEXIS IN MARGARET ATWOOD'S DYSTOPIAN NARRATIVE: A TRANSLATION STUDIES PERSPECTIVE.....	252

Drabov N.J., Pochepetska T.M., Petii N.V. INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE CONTEXT OF MODERN TRANSLATION PARADIGM (CASE STUDY)	259
Zapolskykh S.P., Berezhna M.V., Pohonets V.V. LEGAL TERMINOLOGY IN THE DOMAIN OF CORRUPTION: ETYMOLOGY, SEMANTIC FEATURES, AND LEXICOGRAPHIC TRANSLATION.....	268
Ivanenko K.V. THE THEORETICAL ASPECTS OF TRANSLATING SCIENTIFIC AND TECHNICAL TERMINOLOGY OF THE COMPUTER INDUSTRY.....	273

SECTION 7

COMPARATIVE, HISTORICAL AND TYPOLOGICAL LINGUISTICS

Valiukevych T.V., Vasylenko O.M., Vozniuk L.A. SEMANTIC TRANSFORMATIONS OF THE ENGLISH LANGUAGE IN THE AGE OF DIGITALIZATION: EMERGING TRENDS IN WORD FORMATION AND THE LEXICON.....	278
Voinalovych L.P. NEOLOGISMS AS A MEANS OF ENRICHING THE LEXICAL STOCK OF THE MODERN ENGLISH LANGUAGE.....	285
Harahan K.O. SEMANTIC SHIFT OF COGNATE LEXEMES IN A COMPARATIVE-HISTORICAL PERSPECTIVE.....	291
Kyrylenko M.O. OBJECTIVEZATION AND VERBALIZATION OF THE MEGACONCEPT NEEDS/ПОТРЕБА IN PROVERBS OF THE ENGLISH-SPEAKING AND UKRAINIAN-SPEAKING LINGUISTICS: A COMPARATIVE ASPECT.....	297
Liubymova N.V., Redko S.P., Kulazhenko O.P. DIACHRONY AND SEMANTIC DYNAMICS OF THE MACROCONCEPT EARTH IN THE ENGLISH LINGUISTIC AND CULTURAL TRADITION.....	306

РОЗДІЛ 1 УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 81'42=811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.1>

СЛОВЕСНІ ЕФЕКТИ ПОСТУПУ ДО МИРУ В НОВОРІЧНОМУ ПРИВІТАННІ ПРЕЗИДЕНТА ЗЕЛЕНСЬКОГО У ПЕРЕДДЕНЬ 2026 РОКУ

VERBAL EFFECTS OF ADVANCE TO PEACE IN PRESIDENT ZELENSKY'S NEW YEAR GREETINGS ON 2026 EVE

Андрійко В.І.,

orcid.org/0009-0006-5354-9445

старший викладач кафедри німецької мови

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Потапенко С.І.,

orcid.org/0000-0001-8623-3240

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри англійської філології і філософії мови

Київського національного лінгвістичного університету

Стаття розглядає формування словесних ефектів поступу до миру в новорічному привітанні Президента України Володимира Зеленського в переддень 2026 року з застосуванням методики «перетворення ідеї в ефект». Вона спирається на три лінгвокогнітивні структури: диференціація фігури й фону як більш і менш помітних елементів сприйняття; морфосинтаксичні конструкції, які як єдність форми і значення зберігають свою будову в будь-якому контексті; засоби образного мислення, що передусім включають концептуальну метафору й метонімію. В новорічному привітанні Президента України в переддень 2026 року диференційовано дві групи ефектів поступу до миру, втілені в окремих секціях тексту. Перша з них включає фрагменти, спрямовані на створення ефектів поступу до миру через підписання мирної угоди; закінчення війни; гарантії миру. Друга секція привітання формує ефекти, призначені для характеристики гарантів досягнення миру, які включають провідні країни світу й український народ з його воїнством. У першій секції виступу ефект поступу до миру через угоду формується взаємодією морфосинтаксичних конструкцій *мирна угода*, *90 відсотків* і *десять відсотків*, остання з яких повторюється сім разів. Ефект закінчення війни створюється трьома основними способами: мовною грою слів у складі конструкцій; позначенням впевненого руху української армії до відновлення миру; протиставленням ставлення до війни росіян і українців. Ефект поступу до миру через гарантії безпеки передусім формується позначенням провідних країн світу, які мають сприяти захисту України. У другій секції промови ефекти диференціації гарантів миру передано через зображення домінування США як головного рушія поступу до миру; через уживання різних форм антропонімів і топонімів задля позначення ступеня близькості України до окремих європейських країн; через єдність як своєрідний рушій посилення стосунків між Україною і Європою. Водночас головним гарантом поступу до миру постає український народ і його воїнство, до яких Президент звертається в заключній частині.

Ключові слова: Президент України, дискурс, новорічне привітання, словесний ефект, морфосинтаксична конструкція, антропонім, топонім.

The paper examines the formation of verbal effects of advance to peace in the New Year Greetings of President of Ukraine Volodymyr Zelensky on the 2026 eve with the application of "transforming an idea into an effect" methodology. It rests on three cognitive structures: segregation of figure and ground as more and less salient elements of perception; morphosyntactic constructions, which as a unity of form and meaning retain their semantics in all contexts; figurative thinking, comprising conceptual metaphor and metonymy. It is found that the President's New Year Greetings on the 2026 eve display two groups of effects of progress to peace, underlying the division of the text into corresponding sections. The first one includes fragments aimed at shaping the effects of reaching peace through the signing of a deal; the end of the war; peace guarantees. The second section is aimed at forming the effects of characterizing the guarantors of peace, comprising the leading powers of the world and the Ukrainian people with their army. In the first section, the effect of advance to peace through a deal results from the interaction of morphosyntactic constructions *peaceful deal*, *90 per cent* and *ten per cent*, with the last one repeated seven times. The effect of the war end is created in three ways: by the play of words in the structure of the constructions; by denoting motion to peace; by describing differences in perceiving the war by the Russians and Ukrainians. The effect of ensuring peace through security guarantees is mainly created by reference to the leading powers of the world standing by Ukraine. In the second section of the speech, the effects of differentiating the security guarantors are rendered by depicting the US dominance as the main influencer in the progress to peace; by the use of distinct forms of anthroponyms and toponyms to indicate the distance of Ukraine from European countries; through unity as a specific impetus in strength-

ening relations between Ukraine and Europe. However, the main security guarantor is represented by the Ukrainian people and their army, addressed in the conclusion to the speech.

Key words: President of Ukraine, discourse, New Year Greetings, verbal effect, morphosyntactic construction, anthroponym, toponym.

Постановка проблеми. Визначальною рисою повномасштабного російсько-українського протистояння постає воєнний дискурс Президента України Володимира Зеленського з його розмаїттям промов різної тематики перед різноманітними аудиторіями. Найбільшу увагу дослідників привертають звернення Президента до парламентів зарубіжних країн [1, с. 68; 2, с. 98; 3, с. 37; 4, с. 23; 5]. Не менш важливий вплив на аудиторію мають виступи перед співвітчизниками задля інформування про стан справ у часи війни [6, с. 71; 7, с. 48]. Виконані дослідження розглядають воєнний дискурс Президента Зеленського в різних аспектах: уживання лінгвальних одиниць окремих груп [8, с. 779], створення ефекту сарказму [9, с. 489], трансформації президентських виступів в англомовних новинах [10, с. 38], персуазивної ефективності звернень до парламентів інших країн [11]. Окреме місце в воєнному дискурсі Президента посідають новорічні привітання, які підсумовують здобутки року попереднього й окреслюють сподівання на майбутнє.

Аналіз останніх досліджень і публікацій виявив, що дослідження новорічних привітань Президента Зеленського зосереджені на аналізі ролі лінгвальних засобів. Так, встановлено частотність одиниць *Україна, українці, ми*, а також поширення ключових слів *війна, ворог, перемога, мир* у новорічних привітаннях воєнного часу [12]. Враховуючи, що тексти цього жанру відіграють значну роль у підтриманні духу нації, пропонується розвідка продовжує серію попередніх досліджень, спрямованих на виявлення словесних ефектів, призначених для впливу на аудиторію. При цьому розрізняємо два різновиди ефектів: плановані, тобто створювані автором, і досягнені, отримані внаслідок проголошення промови, адже їхнє дослідження вимагає застосування різних методів [4, с. 23]. Необхідність такої диференціації відображена в поділі прагматичних ефектів на іллокутивні й перлокутивні [13, с. 7], а також у спостереженнях, що ефекти промов з часом, хоча і не завжди, зменшується [14, с. 49]. У наших попередніх розвідках встановлено, що новорічні привітання Президента Зеленського, проголошені упродовж воєнного часу, були призначені для створення ефектів повернення до мирного життя у 2022-му році [15]; міжнародних здобутків українців у 2023-му [16; 17, с. 47]; могутності у 2024-му [18]. Відповідно, мета пропонованої

статті полягає у виявленні ефектів, створюваних привітанням, виголошеним наприкінці 2025 року [19].

Постановка завдання і методологія. Виявлення словесних ефектів, закладених у новорічне привітання Президента, що прозвучало в надвечір'я 2025-го року, передбачає виконання таких завдань: розробка методики виокремлення провідної думки виступу; створення процедур диференціації й аналізу ефектів тексту; пошук у виступі засобів формування ефектів відповідно до заявленої теми; аналіз розподілу ефектів у різних фрагментах тексту.

Для виконання вказаних завдань застосовуємо метод перетворення ідеї в ефект [20, с. 207], який передбачає три основні етапи аналізу: виокремлення у вступі провідної думки привітання; пошук у тексті лінгвальних засобів відповідно до проголошеної думки; виявлення ефектів, створюваних в окремих фрагментах промови.

Встановлення на першому етапі провідної ідеї привітання передбачає виконання трьох процедур. Перша – спрямована на вирізнення ключових слів, тобто важливих і поширених одиниць лінгвокультури, відмінних від статистичних ключових слів корпусного аналізу [21, с. 3-5]. З огляду на те, що початок тексту може містити кілька ключових слів, наступна процедура передбачає їхню диференціацію в ракурсі позначення фігури, тобто найбільш помітного елемента тексту, і фону як менш важливого складника [22, с. 69]. Третя процедура спрямована на ідентифікацію способів текстової диференціації провідної ідеї, співвідносною з фігурою, передусім завдяки повторенню окремих слів, які акцентують важливість позначуваних референтів. Продемонструємо виконання перерахованих процедур, спрямованих на диференціацію головної ідеї тексту, на прикладі аналізу вступного абзацу новорічного привітання Президента Зеленського, оприлюдненого у переддень 2026 року (1):

(1) *За декілька хвилин настане новий рік. І я віддав би все, все на світі, щоб у цьому зверненні мати можливість сказати, що й мир настане за декілька хвилин. На жаль, я поки що не можу цього зробити, але з чистою совістю я, ми всі можемо сказати, що Україна точно робить для миру все. І продовжує робити* [19].

У наведеному вступі (1) спостерігаємо повторення таких лінгвальних одиниць: *сказати, мир,*

робить. Дієслово *сказати* уводить головну думку Президента, висловлену конструкціями з іменником *мир*: *мир настане, Україна робить все для миру й продовжує робити*. Відповідно, робимо висновок, що дієслово *робить* і конструкція *продовжує робити* у сполученні з іменником *мир* вказують на провідну ідею цього привітання, яку можна сформулювати як *поступ* або *рух до миру*.

На другому етапі аналізу встановлюємо лінгвокогнітивні засоби, призначені для формування ефектів, суголосних з ідеями, заявленими на початку привітання. Крім протиставлення фігури й фону, задіяних під час виокремлення ключових слів, що передають провідну ідею тексту, враховуємо інші лінгвокогнітивні засоби дії на адресата. Перш за все, це морфосинтаксичні конструкції, які як єдність форми і значення зберігають свою будову в будь-якому контексті [23, с. 4], а повторення їхніх елементів має посилювати вплив на аудиторію. Так, у наведеному вище прикладі (1) важливу роль відіграють лексикалізовані конструкції *мир настане* і *Україна робить все для миру* з субстантивним (substantive) [23, с. 7], тобто постійним, елементом, представленим іменником *мир*. По-друге, залучаємо лінгвокогнітивні засоби, пов'язані з мисленням, передусім концептуальну метафору або метонімією. Так, у висловленні *Україна точно робить для миру все* (1) застосування метонімії, яка спирається на відношення суміжності [22, с. 311], засвідчує, що топонім позначає не державу як політичну одиницю, а людей, які сприяють її рухові до миру і належать до аудиторії привітання.

На третьому етапі формуємо словесні ефекти, створювані в окремих фрагментах промови і ділимо її текст на відповідні частини.

Виклад основного матеріалу. Ідея поступу до миру починає трансформуватися у відповідний ефект вже у вступному абзаці (1) трикратним повторенням займенника *все* (*всі*), який у катафоричній функції відсилає адресата до тих зусиль по відновленню миру, про які йтиметься у привітанні. Відповідно, текст виступу утворює дві секції. Перша охоплює фрагменти формування ефектів поступу до миру через підписання угоди; закінчення війни; гарантії миру. Друга секція промови охоплює ефекти, спрямовані на характеристики гарантів досягнення миру, які включають провідні держави світу й український народ з його війнством.

Ефект поступу до миру через відповідну угоду формується на початку першої частини виступу номінативними конструкціями *мирна угода, 90 відсотків і десять відсотків*, остання з яких

повторюється сім разів, посилюючи створюваний ефект:

(2) *Мирна угода готова на 90 відсотків. Лишається десять. І це значно більше, ніж... ніж просто цифри. Це десять відсотків, у яких насправді все. Це про десять відсотків, які визначатимуть долю миру, долю України та Європи, те, як житимуть люди. Десять відсотків для збереження мільйонів життів. Десять відсотків рішучості, яка потрібна, аби мир запрацював на всі сто. Десять відсотків такої необхідної єдності та мудрості – української, американської, європейської, всього світу. Десять відсотків до миру* [19].

У поданому уривку (2) ефект руху до миру через підготовку угоди формується сполученням конструкції *десять відсотків* з займенником *все* й наступним переліком наслідків її підписання лексикалізованими побудовами з іменниками *мир* (*визначатимуть долю миру; рішучості, яка потрібна, аби мир запрацював на всі сто; до миру*), *життя* (*для збереження мільйонів життів*), та *єдність* (*єдності та мудрості*).

Ефект закінчення війни створено трикратним повторенням відповідної конструкції (3):

(3) *Ми хочемо закінчення війни, але не закінчення України. І багато днів на позиціях, багато. Але завжди – без паніки, без хаосу, без розбрату, у єдності, аби бути з миром. Чи хочемо ми, аби війна закінчилась? Безумовно. <...> Чи може Росія закінчити війну? Так. Чи хоче вона цього? Ні* [19].

Наведений уривок (3) формує ефект закінчення війни трьома основними способами. По-перше, це – мовна гра з конструкціями *закінчення війни* і *не закінчення України*. По-друге, це – позначення впевненого руху українського війнства до миру побудовами *без паніки, без хаосу, без розбрату, у єдності*, які мають формувати у адресата позитивне ставлення до позначуваного процесу. По-третє, це – протиставлення структур *хочемо ми, аби війна закінчилась*, з одного боку, і *може Росія закінчити війну і хоче вона цього* у складі питальних речень, з іншого, доповнених відповідями *Так* і *Ні*.

Ефект поступу до миру через гарантії безпеки передусім формується позначенням провідних країн світу, які мають підтримувати Україну (4):

(4) *Наміри повинні стати гарантіями безпеки. А отже – бути ратифіковані. Конгресом Сполучених Штатів, європейськими парламентами, усіма партнерами. Будапештський папірець Україну не влаштує. Мінська ювелірно випирана пастка Україні не потрібна. Підписи під*

слабкими угодами тільки підживлюють війну. Мій підпис стоятиме під сильною угодою. І саме про це зараз кожна зустріч, кожен дзвінок, кожне рішення. Щоб забезпечити всім сильний мир [19].

У (4) формування ефекту поступу до миру через гарантії безпеки спирається на протиставлення конструкцій *слабка угода на позначення «будапештського папірця»* і *«мінської пастки»*, і *сильна угода*, яка має передбачати захист України. Своєю чергою, ефект сильної угоди досягається через позначення країн-гарантів безпеки конструкціями *Сполучені Штати, європейські парламенти, усі партнери*, з одного боку, і побудовою *забезпечити сильний мир*, ужитою в кінці абзацу, з іншого.

У другій частині промови ефекти поступу до миру диференційовано зображенням головних світових гравців, які включають США, Європу, міжнародну єдність і український народ з його війном.

Ефект домінування США як головного гаранта миру створено перерахуванням семи зустрічей президентів Зеленського і Трампа (5):

(5) *І скажу чесно: було зовсім не просто досягти такої зміни градусу у відносинах України та Сполучених Штатів. Від першого Овального кабінету та всіх «гострих кутів» у ньому до розмови в Мар-а-Лаго, яка засвідчила факт: без України нічого не вийде. Україна відстояла своє право голосу, і всі бачать, що Україна себе поважає, а тому поважають нас, поважають Україну. І найбільш очевидний доказ цього – сім зустрічей, які були в мене цьогогоріч із Президентом Америки [19].*

Надалі ефект близькості України до різних європейських держав формується вживанням антропонімів на позначення їх керівників і топонімів, що іменують країни. Найменша відстань України від лідерів Франції і Німеччини підкреслена іменами *Емманюель* і *Фрідріх*, повага до очільників Британії і Італії передана їхніми повними іменами *Кір Стармер* і *Джорджа Мелоні*. Водночас ефект рівновіддаленості України від решти країн Європи відтворено відповідними топонімами:

(6) *Після зустрічей у Штатах зараз ми зідзвонюємось із партнерами, і європейці не сплять, і всі дуже переживають, і завжди на зв'язку, і ми радимось з Емманюелем, Президентом Франції, як діяти далі. І коли ми дорогою в Київ говоримо з канцлером Німеччини і Фрідріх каже: «ППО буде». І ми говоримо з Кіром Стармером, що треба зустрічатись одразу після Нового року, не треба робити ніяких пауз, щоб була Коаліція*

охочих, щоб дотиснути всі документи, і не втратити Америку, і дотиснути Росію. І як абсолютно права Джорджа Мелоні, коли вона каже: дивіться документи угоди повинні бути правильними, мир має бути таким, щоб українці його прийняли. Ці слова, що мир має бути, має бути достойним, підтримують усі, хто робить дійсно дуже багато для України: Нідерланди і Швеція, Норвегія і Польща. Прем'єр Данії, Метте, яка завжди каже: ми робимо для України недостатньо, ми маємо робити більше для України, бо це для захисту всієї Європи. І Іспанія, яка з нами, і Ватикан, і Фанар із їхньою дипломатією та молитвою. Чехія, Румунія, Греція, Президент Ердоган, усі країни Європейського Союзу [19].

У (6) єдність України з державами Європи та їх керівниками зображена на тлі більш загального ефекту поступу до миру, який цей фрагмент формує двома способами. По-перше, це – конструкції, які позначають досягнення миру через спілкування (*зідзвонюємось із партнерами; завжди на зв'язку; радимось; говоримо*, що повторюється двічі) і зустрічі (*треба зустрічатись; не треба робити ніяких пауз*). По-друге, це – позначення кінцевої точки руху до миру епістемічними побудовами з дієсловом «повинен» і «мати»: *угоди повинні бути правильними; мир має бути таким, щоб українці його прийняли; мир має бути, має бути достойним*.

Ефект нерозривності між Україною і Європою як окремий, не зовсім очевидний, гарант поступу до миру виокремлений у (7) іменниками *єдність*, *повторення двічі*, та *партнерство*, а також конструкціями *європейська родина* й *переговорні кластери*:

(7) *І ось таке наше спілкування з лідерами Європи, це тепло й дух цього означають, що Україна уже – частина європейської родини і всі переговорні кластери між нами насправді давно відкриті. І єдність така дає надію. І така єдність України та Європи доведена [19].*

Водночас першорядним рушієм у поступі до миру постають український народ і його війнство, до яких Президент звертається в заключній частині привітання (8):

(8) *За воїнів наших, що зараз на «нулі». За кожного, хто віддав життя заради України. За всіх, хто щодня нас рятує й навчає. За всіх, хто завжди, і навіть у цю ніч, на чергуванні. Пожежні, лікарі, енергетики. За наших, які повернулися з полону і які цей Новий рік зустрінуть удома. За всіх, кого ми чекаємо [19].*

У (8) ефект єднання нації в поступі до миру створено трикратним вживанням займенника *всі*

на позначення українського народу у конструкціях *за всіх, хто [...] рятує й навчає; за всіх, хто [...] на чергуванні; за всіх, кого ми чекаємо*.

Ефект верховенства українців і їхньої армії в поступі до миру також підкреслено трикратним повторенням конструкцій з числівником *один* (9), а також поверненням до побудови *десять відсотків*, яка починала привітання (10):

(9) *І додаємо сьогодні: бути на один крок попереду, на одну годину швидше, на одне рішення сміливіше* [19].

(10) *І хай на одну десяту, але краще. І на десять відсотків, на ті десять відсотків, про які я казав на початку, – на десять відсотків сильніше* [19].

Ефекти поступу до припинення війни підсумовано в кінці промови конструкціями *хочемо миру*,

віримо в мир, боремося за нього (11), які передають прагнення, що єднає всіх українців:

(11) *Безумовно, найбільше зараз ми хочемо миру. Але, на відміну від новорічного снігу, він не впаде нам із неба просто так, як диво. Але ми віримо в мир, і боремося за нього* [19].

Висновки. Формування ефектів поступу до миру визначає будову новорічного привітання Президента Зеленського, поширеного в надвечір'я 2026-го року. Вступ формулює ідею руху до миру. Перша секція об'єднує ефекти досягнення миру через угоду, її підписання й закладені в неї гарантії безпеки. Друга секція характеризує гарантів наближення миру через ефекти панування США, різної близькості України до держав Європи і їх очільників, верховенство в досягненні миру українського народу і його воїнства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Недайнова І. Алюзія як риторична стратегія в антивоєнному дискурсі Президента Зеленського. *Український воєнний дискурс: полілог жанрів і стилів: колективна монографія* [загальна редакція Ізотова Н.П., Потапенко С.І.]. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2024. С. 68-95.
- Matsuoka M., Matsuoka R. Cultivation of solidarity and soft power: Ukrainian President Zelensky's 2022 speech to Japan. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2022. Vol 9. N. 2. P. 98-115.
1. <https://eejpl.vnu.edu.ua/index.php/eejpl/article/view/662/329>
- Potapenko S. Ukrainian President Zelenskyy's speeches to neighboring states' parliaments: Media rhetorical perspective. *Лінгвістичні студії. Linguistic Studies*. 2024. N 28. P. 37-47. DOI: 10.31558/1815-3070.2024.48.3
- Głaz A., Potapenko S. Speech effects from cognitive perspective: A case of president Zelenskyy's 2022 address to the Polish parliament. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. 2025. Т 28. № 2. С. 23-32.
- Potapenko S., Talavira N. Resistance effect in Ukrainian president Zelenskyy's international war discourse: cognitive-constructionist perspective. *Lodz Papers in Pragmatics*. 2026. DOI: 10.1515/lpp-2025-0033
- Креховецька С.А., Мицан Д.М. Звернення Володимира Зеленського до українського народу в період війни. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія Філологія. 2022. № 56. С. 71-74. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.56.15>
- Потапенко С. Вітчизняний воєнний дискурс Президента Зеленського: риторико-прагматичні ефекти. *Український воєнний дискурс: полілог жанрів і стилів: колективна монографія* [загальна редакція Ізотова Н.П., Потапенко С.І.]. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2024. С. 48-67.
- Guliashvili N. National identity revisited: Deictic WE in President Zelenskyy's speeches on Russia-Ukraine war. *Journal of Language and Politics*. 2023. Vol. 22. N. 6. P. 779-801.
- Джиджора Є.В., Мельник С.М. Промови Президента України Володимира Зеленського у перші місяці російсько-української війни: форми саркастичної риторики. *New development horizons of philological science: Scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. P. 489-503. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-248-7-21>
- Talavira N., Potapenko S., Mishchenko T. News reporting of public speeches in English on-line media: a constructional perspective. *Studies about Languages*. 2024. Vol. 44. N. 1. P. 38-52. <https://doi.org/10.5755/j01.sal.1.44.34866>
- Talavira N., Potapenko S. Defining media speech effectiveness: A case of Ukrainian President Zelenskyy's addresses to national parliaments. *Forum for Linguistics Studies*. 2023. Vol. 5. N. 3.
11. <https://fls.acad-pub.com/index.php/FLS/article/view/1990>
- Балицька М., Колодяжна Д. Від Кравчука до Зеленського: аналітика новорічних звернень президентів України. *Вокс Україна*. 2025. URL: <https://voxukraine.org/vid-kravchuka-do-zelenskogo-analytika-novorichnyh-zvernenn-prezydentiv-ukrayiny>
- Cummings L. *Pragmatics: A multidisciplinary perspective*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005.
- Perelman Ch., Olbrechts-Tyteca L. *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. University of Notre Dame Press, 1991.
- Зеленський В. Новорічне привітання Президента України Володимира Зеленського. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/novorichne-privitannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelens-80197>

16. Зеленський В. Новорічне привітання Президента України Володимира Зеленського. 2023. URL: <https://www.president.gov.ua/news/novorichne-privitannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelens-88037>
17. Андрійко В.І., Потапенко С.І. Образи України в новорічному привітанні Президента України Володимира Зеленського напередодні 2025 року. *Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасних університетів*: зб. матеріалів XI Міжнародної наук. конф., м. Київ (24 квітня 2025 р.). Київ: КНЕУ, 2025. С.47-51.
18. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/de65e664-3a0a-454d-9138-47671c06d75b/content>
19. Зеленський В. Новорічне привітання Президента України Володимира Зеленського. 2024. URL: <https://www.president.gov.ua/news/novorichne-privitannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelens-95297>
20. Зеленський В. Новорічне привітання Президента України Володимира Зеленського. 2025. URL: <https://www.president.gov.ua/news/novorichne-privitannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelens-102261>
21. Потапенко С., Андрійко В. Три роки війни – три новорічні звернення президента України: від ідей до словесних ефектів. *Studia Philologica*. 2025. Т. 24. № 1. С. 207–222. <https://doi.org/10.28925/2311-2425.2025.2415>
22. Jeffries L., Walker B. Keywords in the Press. The New Labour Years. New York: Bloomsbury Academic, 2018.
23. Evans V., Green M. Cognitive Linguistics: An introduction. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2011.
24. Hoffmann T. Construction Grammar: The Structure of English. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 19.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ СКЛАДНИХ БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ РЕЧЕНЬ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

REPRESENTATION OF COMPLEX SENTENCES WITHOUT COMPONENTS IN ARTISTIC DISCOURSE

Бабій І.М.,

orcid.org/0000-0002-1568-7920

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови та славістики

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Лушпинська Л.П.,

orcid.org/0000-0001-9581-6368

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри філологічних дисциплін початкової та дошкільної освіти

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Наливайко М.Я.,

orcid.org/0000-0001-8738-7997

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови та славістики

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Стаття присвячена розгляду функціонування складних безсполучникових речень у художньому дискурсі. Дослідження здійснено на матеріалі прозових творів сучасного українського письменника Валерія Шевчука. Актуальність дослідження зумовлена відсутністю ґрунтовного аналізу синтаксичної організації художніх текстів письменника, зокрема вживання складних безсполучникових речень у творах митця.

Мета статті – здійснити структурно-семантичний аналіз складних безсполучникових речень у романі «Три листки за вікном» Валерія Шевчука, виявити особливості функціонування цих конструкцій у художньому дискурсі письменника. Для реалізації мети необхідно розв'язати такі завдання: 1) виявити складні безсполучникові речення в романі; 2) виділити й охарактеризувати семантичні розряди складних безсполучникових речень; 3) описати семантику речень та їх стилістичні навантаження в контексті художнього твору; 4) охарактеризувати особливості функціонування складних безсполучникових речень у художньому дискурсі.

Установлено, що Валерій Шевчук у своїх творах часто вживає складні безсполучникові речення. У результаті аналізу їх семантики та структури виділено два різновиди цих конструкцій: з однорідними (однотипними) і неоднорідними (різностипними) частинами. У романі «Три листки за вікном» зафіксовано речення з однорідними частинами, які виражають часові та зіставно-протиставні відношення. Помічено, що серед виявлених безсполучникових речень з різнорідними частинами найбільше речень із причиново-наслідковими та пояснювальними відношеннями, менше – з умовними, часовими, допустовими та цілковитими.

У романі «Три листки за вікном», крім двокомпонентних, засвідчено низку багатокомпонентних безсполучникових речень. З'ясовано, що переважна більшість виявлених безсполучникових конструкцій – двокомпонентні; серед багатокомпонентних безсполучникових одиниць найбільше представлено безсполучникові конструкції з однорідною безсполучниковістю, найменше – з неоднорідною безсполучниковістю.

Ключові слова: складне речення, складне безсполучникове речення, складні безсполучникові речення з однорідними частинами, складні безсполучникові речення з різнорідними частинами, багатокомпонентне безсполучникове речення.

The article is devoted to the consideration of the functioning of complex unconjunctive sentences in artistic discourse. The research was carried out on the material of prose works of the modern Ukrainian writer Valery Shevchuk. The relevance of the research is due to the lack of a thorough analysis of the syntactic organization of the writer's literary texts, in particular the use of complex unconjunctive sentences in the artist's works.

The purpose of the article is to carry out a structural and semantic analysis of complex unconjunctive sentences in the novel "Three Leaves Behind the Window" by Valery Shevchuk, to identify the features of the functioning of these constructions in the writer's artistic discourse. To implement the goal, it is necessary to solve the following tasks: 1) identify complex unconjunctive sentences in the novel; 2) identify and characterize the semantic categories of complex unconjunctive sentences; 3) describe the semantics of sentences and their stylistic loads in the context of a work of art; 4) characterize the features of the functioning of complex unconjunction sentences in artistic discourse.

It has been established that Valeriy Shevchuk often uses complex unconjunctive sentences in his works. As a result of the analysis of their semantics and structure, two types of these constructions have been identified: with homogeneous (same-type) and heterogeneous (different-type) parts. In the novel "Three Leaves Behind the Window", sentences with homogeneous parts that express temporal and comparative-contrastive relations were recorded. It has been noted that among the identified unconjunctive sentences with heterogeneous parts, the largest

number are sentences with causal and explanatory relations, and fewer are with conditional, temporal, permissive and target relations.

In the novel "Three Leaves Behind the Window", in addition to two-component ones, a number of multi-component unconjunctive sentences have been identified. It has been found that the vast majority of identified unconjunctive constructions are two-component; Among multi-component unconjunctive units, unconjunctive constructions with homogeneous unconjunctiveness are most represented, and those with heterogeneous unconjunctiveness are least represented.

Key words: complex sentence, complex unconjunctive sentence, complex unconjunctive sentences with homogeneous parts, complex unconjunctive sentences with heterogeneous parts, multi-component unconjunctive sentence.

Постановка проблеми. Важливою складовою всебічного дослідження синтаксису є вивчення семантико-естетичного потенціалу синтаксичних конструкцій у мовленні. Складні безсполучникові речення варто розглядати не тільки з погляду аналізу структурних ознак, а й характеристики семантичних, функційних та комунікативних особливостей у мовленні. Широку амплітуду значень цих речень представлено в художньому дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці вивченню складних безсполучникових речень присвячені праці К.Ф. Шульжука, І.Р. Вихованця, П.С. Дудика, Л.В. Прокопчук, С.П. Бевзенка, Л.П. Литвин, Г.В. Семеренко, С.І. Дорошенка, І.І. Слинська, Н.В. Гуйванюк, М.Ф. Кобилянської та ін. У синтаксичній теорії ґрунтовно описано семантику складних безсполучникових речень, напрацьовано та схарактеризовано їх типологію, однак детального аналізу та чіткості сьогодні ще потребує питання визначення лінгвістичного статусу цих синтаксичних одиниць. Так, І.І. Слинська, Н.В. Гуйванюк, М.Ф. Кобилянська у праці «Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання» (1994 р.) [1] зазначають, що складні безсполучникові речення не мають граматичних ознак складного речення, і називають їх «комунікатами». Закцентуємо також, що в лінгвістиці небагато представлено розвідок, присвячених функціонуванню цих конструкцій у художніх текстах. Предметом нашого аналізу будуть складні безсполучникові речення у прозових творах Валерія Шевчука. Актуальність дослідження зумовлена самою творчою постаттю Валерія Шевчука, самотністю його індивідуального стилю, а також відсутністю ґрунтовного аналізу синтаксичної організації художніх текстів письменника.

Постановка завдання. Мета статті – здійснити структурно-семантичний аналіз складних безсполучникових речень у прозі Валерія Шевчука, виявити особливості функціонування цих конструкцій у художньому дискурсі письменника. Матеріалом для аналізу послужить роман «Три листки за вікном», за який Валерій Шевчук удостоєний Державної премії України ім.

Тараса Шевченка. Для реалізації мети необхідно розв'язати такі завдання: 1) виявити складні безсполучникові речення в романі; 2) виділити й охарактеризувати семантичні розряди складних безсполучникових речень; 3) описати семантику речень та їх стилістичні навантаження в контексті художнього твору; 4) охарактеризувати особливості функціонування складних безсполучникових речень у художньому дискурсі.

У роботі застосовано такі методи: описовий – для характеристики різновидів складних безсполучникових речень, систематизації та узагальнення результатів; метод синтаксичного аналізу – для з'ясування структури речень, виділення предикативних частин, засобів зв'язку; метод контекстного аналізу – для розгляду функціонування цих речень в художньому дискурсі Валерія Шевчука.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складні безсполучникові речення – це «складні речення, предикативні частини яких об'єднані в одне синтаксичне і семантичне ціле не за допомогою сполучників чи сполучних слів, а певною інтонацією і ритмомелодійними засобами» [2, с. 297]. У сучасному мовознавстві домінує класифікація складних безсполучникових речень за характером відношень між предикативними частинами; відповідно розрізняють дві основні групи: 1) складні безсполучникові речення з однорідними (однотипними) частинами; 2) складні безсполучникові речення з різнорідними (різномісними) частинами.

Складні безсполучникові речення з однорідними (однотипними) частинами традиційно поділяють на два різновиди: речення з часовими відношеннями і речення із зіставно-протиставними відношеннями. У прозі Валерія Шевчука представлено речення обох різновидів.

Речення з часовими відношеннями виражають одночасність або послідовність дій, явищ. Науковці їх називають реченнями перелічувальної семантики, рідше – синонімами складносурядних речень, безсполучниковими складносурядними реченнями. У проаналізованому романі Валерія Шевчука зафіксовано чисельний корпус таких конструкцій, котрі можна поділити на дві групи,

у яких виражено: 1) одночасність дій чи явищ; 2) послідовність дій чи явищ.

Презентативною у прозі Валерія Шевчука є група речень, які передають одночасність дій чи явищ, наприклад: «Закричав маишталір, повз вікна промайнули вершники» [3, с. 353]; «Була (дорога) ніби побитий ополонками лід, калюжі немов припіднялися над сірим тілом шляху й мерехкотіли» [3, с. 396].

Як зауважує К.Ф. Шульжук, «допоміжними засобами вираження одночасності є також анафоричне вживання якогось члена речення, спільний другорядний член» [4, с. 347] У романі В. Шевчука знаходимо складні безсполучникові речення зі значенням одночасності, у яких є спільний другорядний член; це, зазвичай, обставина, що стоїть обох предикативних частин, наприклад: «За вікнами затупотіли коні, хтось гарикнув» [3, с. 395]; «На поштової станції все затихло, світилися вікна тільки в корчмі» [3, с. 406]. У таких реченнях можна змінювати порядок розташування предикативних частин.

У проаналізованому романі виявлено також чисельну групу речень, які передають послідовність дій чи явищ, наприклад: «Сіра постать із лісу йшла просто на нього, смотритель помітив це й затремтів, як листок» [3, с. 406]; «Минуло кілька днів, я прочитав ці слова й розсміявся» [3, с. 447]; «Екіпаж Потоцького підкотився під ганок Шароцьких, слуга поспішно відкинув приступні й відчинив двері» [3, с. 347]. Присудки переважно мають однакові вищо-часові значення. Такі речення також містять семантично незалежні предикативні частини, але тут, на відміну від речень зі значенням одночасності, не можна змінювати порядок розташування частин, оскільки зазначені в них дії чи явища відбуваються послідовно, поступово.

Зазначимо, що смислова наповнюваність цих конструкцій пов'язана з відтворенням ситуації, обставин, за яких відбуваються події, як наприклад, у реченнях: «Звісна річ, до такої високої персони його не допустили, тоді він сів на ганку з твердим наміром дочекатися губернатора» [3, с. 422-423]. У таких реченнях простежуємо зображення фізичного і психологічного стану персонажів, наприклад, в уривку: «Стояти навколішки на мокрій землі було не вигідно, ноги мені зсудомило від холодних корчів. Я підхопився, звалив валізу на плечі й потягся назад до повозу. Вряди-годи зупинявся й волав у темряву, мій крик лунко й моторошно провисав серед нічної, наповненої міріадами дрібних крапель порожнечі. ... Страшна думка пройняла мене: а що коли валіза

розпадеться й мої дрібні гроші розсиплються в багні?» [3, с. 391]. Пригнічений настрій, страх, безпорадність персонажів виражено в іншому уривку: «Рипнули двері: вийшов смотритель. ... Смотритель стояв, облитий місячним сяйвом, я бачив його бліде, майже мертве обличчя. Сіра постать із лісу йшла просто на нього, смотритель помітив це й затремтів, як листок» [3, с. 406].

У прозі Валерія Шевчука поширені речення із *зіставно-протиставними* відношеннями. У сучасному мовознавстві науковці виокремлюють речення зіставлення і речення протиставлення. У результаті наших спостережень виявлено кількісно велику групу складних безсполучникових речень зіставлення. Загалом у таких конструкціях «виражається співвідношення двох схожих чи неоднакових явищ, що не суперечать одне одному, не перебувають у значеннєвому контрасті. Характерною ознакою компонентів таких конструкцій є структурний паралелізм» [4, с. 348]. Наведемо приклади: «Так було за дідів і прадідів, так було і за наших батьків» [3, с. 396]; «Графиня цілий день не відходила від дитини, її лист уже мчав на поштових до Києва» [3, с. 370]; «Він говорив швидко, похлинаючись, щось його в цій історії обурювало й сердило» [3, с. 383]. Зауважимо, що такі речення зазвичай однотипні за структурою.

Кількісно меншу групу у проаналізованому романі становлять складні безсполучникові речення зі значенням протиставлення. В таких конструкціях виражаються протилежні за значенням явища, наприклад: «Кудись тильно поспішав, аж ні разу не озирнувся, мене ж повабила за ним людська цікавість» [3, с. 345]; «Ми пробіралися, ляпаючи по калюжах; собаки, відчувши наші палиці, відстали» [3, с. 389]; «Я тихцем позадриг його витримці – мені дано жити життям нервовішим і неспокійнішим» [3, с. 395].

Нерідко письменник вживає складні безсполучникові речення із *зіставно-протиставними* та часовими відношеннями в описах природи чи певних ситуацій: «За вікном стояли сутінки – рання осінь ступала на землю» [3, с. 370].

«До безсполучникових складних речень з різнотипними частинами належать складні речення неоднорідного складу, предикативні частини яких поєднуються в одне ціле зумовлювальною та пояснювальною інтонацією, а також такими засобами, як порядок розташування частин, співвідношення вищо-часових і способових форм дієслів-присудків та типізовані лексичні елементи» [5, с. 223]. У складних безсполучникових реченнях

з *неоднорідними* (різнотипними) частинами виражаються умовні, часові, причиново-наслідкові, допустові, цільові та пояснювальні відношення. Всі названі конструкції представлено в романі Валерія Шевчука «Три листки за вікном».

Виявлено чисельну групу речень із причиново-наслідковими відношеннями, наприклад: *«Нашитовхнувся на валізу верстви через дві – радісні потрясіння охопило мене»* [3, с. 389]; *«Сказав він, занурившись у папери: був надто заклопотаний»* [3, с. 344]; *«Смикнув плечима: не любив утішати та й не хотів»* [3, с. 394]. У таких конструкціях в одній предикативній частині зазначено причину, в іншій – наслідок.

Складні безсполучникові речення цього типу можуть бути односуб'єктними і двосуб'єктними. В односуб'єктних реченнях предикативні частини містять спільний підмет, наприклад: *«Цей станційний смотритель був упертіший інших і знамирився вичавити з нас хабар – чинив-бо нам упродовж другого дня всілякі прикrostі»* [3, с. 400]; *«Амбросій Іванович не витримав: упав на коліна й заломив у німому благанні руки»* [3, с. 456]. У двосуб'єктних реченнях кожна предикативна частина має свій підмет, наприклад: *«Цей факт наповнював мене цілком зрозумілою урочистістю – саме з таким почуттям я пішов до правителя канцелярії учбового округу»* [3, с. 336]; *«Позаду затупіли швидкі кроки – хтось мене наздоганяв»* [3, с. 366]; *«Полковник тримав у зубах люльку, пихнув димом – синя хмарка замерзла в нього над головою»* [3, с. 385].

Складні безсполучникові речення з умовним значенням науковці поділяють на речення зі значенням потенційної умови та ірреальної умови. «Реченням зі значенням потенційної умови властиві двобічні відношення між частинами, оскільки їхні головні члени (присудки) завжди взаємопов'язані, часто виражаються формами майбутнього часу дієслів» [4, с. 349]. У реченнях зі значенням ірреальної умови в обох предикативних частинах представлено присудок в умовному способі. Складні безсполучникові речення з умовним значенням легко можна переробити на складнопідрядні речення з підрядним умови.

У проаналізованому романі Валерія Шевчука виявлено тільки речення зі значенням потенційної умови, вони становлять невелику групу, наприклад: *«Зловлять тебе, згоять у тюрмах»* [3, с. 406]; *«Губернський пошт-директор повідомить про те директора гімназії й округ – добром це мені не закінчиться»* [3, с. 383]; *«Не продасте – не зловлять»* [3, с. 406]. У таких реченнях часто вжиті присудки-дієслова у формі минулого

часу, хоча можуть бути і в інших формах, наприклад: *«Але й ви повинні стати сучим сином, тоді ми з вами порівняємося»* [3, с. 386]; *«Спробував відитовхнути її – вона заверещала»* [3, с. 373]; *«Вовків боялися – в ліс не ходити!»* [3, с. 407].

Невелику групу становлять також складні безсполучникові речення з неоднорідними частинами, у яких виражаються часові відношення. У першій частині цих речень зазначено час дії, процесу, які названо у другій частині, наприклад: *«Отож ми поверталися додому в таку-от темну ніч, батько тримав у руках палицю»* [3, с. 389].

У проаналізованому романі Валерія Шевчука зафіксовано невелику групу складних безсполучникових речень з цільовим значенням, наприклад: *«Анеля помістила няньку з дитиною в сусідній кімнаті – так було їй спокійніше»* [3, с. 368]; *«Не можна їй потрапляти в ту мережу, треба чоловіка випередити»* [3, с. 371]; *«Нарочного відразу ж було відправлено в Брацлав, він мав наказ генерал-губернатора приготувати екіпаж для нагальної потреби»* [3, с. 375]; *«Я й хотів викликати саме таку реакцію: відтепер на моїх уроках пануватиме тиша»* [3, с. 413]. У другій частині таких речень зазначено мету певної дії чи стану.

Непоширені у прозі письменника складні безсполучникові речення з допустовим значенням. У першій частині таких речень зазначено умову, всупереч якій відбувається дія, яку названо у другій частині, наприклад: *«Це, зрештою, могло стати наслідком моєї замкнутої вдачі – ніколи з того не печалився»* [3, с. 337]; *«Але це дуже рідко з нами трапляється – маємо все-таки спромогу вірити у свою можливість»* [3, с. 362].

У проаналізованому романі Валерія Шевчука зафіксовано велику групу складних безсполучникових речень з пояснювальними відношеннями, друга частина яких конкретизує, пояснює, уточнює зміст першої частини, наприклад: *«Захисток мала ненадійний: двері трималися на слабкій зацібіці»* [3, с. 373]; *«І все-таки в його діях відчувалася мертвотність: ніколи по-справжньому не гнівався й не радів»* [3, с. 373]; *«Кілька разів змушений був скидати картуза й вітатися із знайомими: за час свого студентства встиг зіткнутися із багатьма»* [3, с. 336].

Автори праці «Синтаксис української мови» П.С. Дудик, Л.В. Прокопчук [2] пропонують виділяти в окрему групу речення, які виражають з'ясувальні-об'єктні відношення. «Перша частина таких речень містить інформативно недостатні слова, які потребують доповнення, конкретизації (це здебільшого дієслова й предикативні прислівники, зрідка прикметники та

іменники зі значенням мовлення, мислення і певної почуттєвості» [2, с. 301]. У прозі Валерія Шевчука зафіксовано вживання таких речень, а саме: *«Але ж знаєш: я не такий»* [3, с. 390]; *«Це в біблії сказано: потаємне стає явним»* [3, с. 407]; *«Повернувшись, ми вирішили спільно: давати ці ліки дитині чи ні»* [3, с. 375]; *«Любила той загублений світ і марила: як добре жити в його веремії!»* [3, с. 359]; *«Зиркнула скося на свого супровідника й подумала: зовсім байдужий він до неї»* [3, с. 362]; *«Гляньте на мене: я й Бога шаную, і людей»* [3, с. 385]. Складні безсполучникові речення зі з'ясувально-об'єктними відношеннями співвідносні зі складнопідрядними реченнями з підрядним з'ясувальним.

К.Ф. Шульжук у праці «Синтаксис української мови» пропонує виділяти в окрему групу речення з пояснювально-приєднувальними відношеннями, які «не співвідносні з сполучниковими реченнями» [4, с. 353], як наприклад: *«Інші беруть хабарі і знімають з бідного останню свитину – ось хто переступає Божі заповіді»* [3, с. 390]; *«Я був сама увага: здається, Ковальський починає розм'якати»* [3, с. 393]; *«Я тихцем позаздрив його витримці – мені дано жити життям нервовішим і неспокійнішим»* [3, с. 395].

У прозі Валерія Шевчука зафіксовано складні безсполучникові багатокomпонентні речення. Це речення, які складаються з трьох і більше предикативних частин. Як зауважує К.Ф. Шульжук, вони «являють собою багатокomпонентні безсполучникові утворення, частини яких можуть перебувати між собою у відношеннях однорідності або неоднорідності» [4, с. 354]. У проаналізованому романі виявлено безсполучникові речення, які складаються з трьох і більше предикативних частин, а саме: *«Загинув і мій рукопис, саме за ним я найбільше жалкував – самотньо й незахищено мені без нього зробилося»* [3, с. 337] (3 частини); *«Відкрилася мені випадково: якимось без заміру йшов я позаду свого колеги по студентській камері, звали його Софрон Іванович Линицький, – той колега мав славу ловеласа»* [3, с. 345] (4 частини); *«Тихе щастя відчув я, пробираючись безлюдними житомирськими вулицями, був теплий осінній вечір, пахло легким листям, десь угорі проходжувався вітер, танцюючи на втомлених верхівках дерев; я зупинився, заплющився і звів голову»* [3, с. 419] (5 частин).

К.Ф. Шульжук зазначає, що «залежно від відношень між предикативними одиницями виділяють три різновиди цих конструкцій: з однорідною безсполучниковістю, з неоднорідною безсполучниковістю, з однорідною і неоднорідною безсполучниковістю» [4, с. 354].

1. Поширені у прозових творах речення з однорідною безсполучниковістю. У них виражені одночасність, часова послідовність дій чи явищ, наприклад: *«У кишені в нього лежав фальшивий закордонний паспорт, підстьобувало його шалене завзяття, спав коротко й тривожно»* [3, с. 380]; *«Государ наказав заслати його в одне із східних міст, над його маєтком установили адміністрацію, було наказано також суворо дослідити всі зловживання»* [3, с. 380].

«Змістова єдність може підтримуватися спільним другорядним членом» [4, с. 354], як наприклад: *«Там метушилися й кричали люди, миготіли каски пожежників, вогонь поливали зі шлангів, приторочених до пожежних бочок. ... Я зайшов у заїжджий дім, тут було спокійно, світила в коридорі самотня свічка»* [3, с. 416]. Можуть також повторюватися одні й ті самі члени речення: *«Дивна сила, бува, на нас наводить, дивні настрої й химери нас звойовують, чомусь завжди ставимо ми наріжним каменем сумління»* [3, с. 447].

2. Менш поширені речення з неоднорідною безсполучниковістю. Їх виявлено небагато: *«Досвід такого розполовинення й віддалення обох частин єства нічого приємного не приніс: я тоді заслаб і змушений був лягти в університетську клініку; збіглося це із сильною застудою»* [3, с. 353]; *«Хитримися треба бути: з вовками живемо, то по-вовчому й виймо»* [3, с. 430].

3. Поширені в художніх текстах речення з однорідною і неоднорідною безсполучниковістю. У таких реченнях «між одними реченнями наявні відношення рівноправності, між іншими – семантичної неоднорідності» [4, с. 356], наприклад: *«Загинув і мій рукопис, саме за ним я найбільше жалкував – самотньо й не захищено мені без нього зробилося»* [3, с. 337].

Висновки. Отже, в художньому дискурсі поширені складні безсполучникові речення. У результаті застосування традиційної в сучасному мовознавстві класифікації виявлені у прозі Валерія Шевчука безсполучникові конструкції поділено на речення з однорідними (однотипними) і неоднорідними (різномісними) частинами. Зафіксовано речення з однорідними частинами, які виражають часові та зіставно-протиставні відношення; речення з неоднорідними частинами – умовні, часові, причиново-наслідкові, допустові, цільові та пояснювальні відношення. У прозі Валерія Шевчука найбільш поширені речення із зіставними, причиново-наслідковими та пояснювальними відношеннями.

У результаті аналізу структури складних безсполучникових речень в художніх текстах уста-

новлено, що письменники найчастіше вживають двокомпонентні безсполучникові речення, рідше – багатоконпонентні. У проаналізованому романі Валерія Шевчука серед багатоконпонентних найбільш поширені речення з однорідною

безсполучниковістю, найменше представлено – з неоднорідною безсполучниковістю.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у здійсненні ґрунтовного аналізу синтаксичної організації художніх текстів письменників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис української мови: Проблемні питання: навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994. 670 с.
2. Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
3. Шевчук В. Три листки за вікном: роман. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 702 с.
4. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408 с.
5. Бевзенко С.П., Литвин Л.П., Семеренко Г.В. Сучасна українська мова. Синтаксис: навч. посібник. Київ: Вища школа, 2005. 270 с.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

УДК 81:316.77:004.738.5

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.3>**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: БЕЗПЕКОВИЙ ТА КОМУНІКАТИВНИЙ ВИМІРИ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ****CONTEMPORARY ISSUES IN THE STUDY OF THE UKRAINIAN LANGUAGE: SECURITY AND COMMUNICATIVE DIMENSIONS IN THE CONTEXT OF COUNTERING DISINFORMATION****Буригін Б.В.,***orcid.org/0009-0002-6533-9219**асистент кафедри філології та мовної комунікації**Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»*

Статтю присвячено аналізу сучасних проблем дослідження української мови в безпековому та комунікативному вимірах у контексті протидії дезінформації. Актуальність дослідження зумовлена зростанням масштабів інформаційних загроз, гібридних впливів та маніпулятивних наративів, що поширюються в умовах цифровізації комунікативного простору. Українська мова розглядається як стратегічний ресурс національної безпеки, інструмент формування суспільної стійкості та чинник консолідації соціуму в умовах зовнішнього інформаційного втручання. Методологічною основою дослідження є положення теорії мовної політики, комунікативістики, дискурс-аналізу та безпекових студій, що дозволяє інтегровано поєднати лінгвістичний і соціокомунікативний підходи до вивчення мовних явищ. У статті проаналізовано лінгвістичні маркери дезінформації, зокрема емоційно забарвлену лексику, бінарні опозиції, псевдологічну аргументацію та стилістичну невизначеність, що використовуються для маніпулятивного впливу на адресата. Обґрунтовано роль комунікативних стратегій протидії, серед яких виокремлено фактологічну корекцію, пояснювальний дискурс і контекстуалізацію інформації. Показано, що ефективна протидія дезінформації передбачає поєднання лінгвістичного аналізу з інституційними, освітніми та медійними механізмами реагування. Запропоновано мовно-комунікативну модель протидії дезінформації, яка охоплює три взаємопов'язані рівні: виявлення маніпулятивних мовних маркерів, застосування комунікативних стратегій нейтралізації та формування контрдискурсу на основі стратегічних комунікацій і послідовної мовної політики. Наукова новизна полягає в поєднанні лінгвістичного аналізу з безпековою парадигмою дослідження мови та обґрунтуванні ролі української мови як інструменту забезпечення інформаційної стійкості держави. Підкреслено значення освіти, медіаграмотності та відповідального використання мовних засобів у зміцненні інформаційної стійкості суспільства. Зроблено висновок, згідно з яким дослідження української мови в безпековому та комунікативному аспектах є перспективним напрямом міждисциплінарних наукових студій та важливим чинником забезпечення національної інформаційної безпеки.

Ключові слова: українська мова, мовна безпека, комунікативний вимір, дезінформація, інформаційна стійкість, стратегічні комунікації.

The article is devoted to the analysis of contemporary problems in the study of the Ukrainian language in the security and communication dimensions in the context of countering disinformation. The relevance of the study is determined by the growing scale of information threats, hybrid influences, and manipulative narratives spreading in the context of the digitalization of the communicative space. The Ukrainian language is considered a strategic resource for national security, an instrument for shaping social stability, and a factor in the consolidation of society in the context of external information interference. The methodological basis of the study is the provisions of language policy theory, communication studies, discourse analysis, and security studies, which allows for an integrated combination of linguistic and sociocommunicative approaches to the study of linguistic phenomena. The article analyzes linguistic markers of disinformation, in particular emotionally charged vocabulary, binary oppositions, pseudo-logical argumentation, and stylistic ambiguity, which are used to manipulate the addressee. The role of communicative counterstrategies is substantiated, among which factual correction, explanatory discourse, and contextualization of information are highlighted. It is shown that effective counteraction to disinformation involves combining linguistic analysis with institutional, educational, and media response mechanisms. A linguistic and communicative model for countering disinformation is proposed, covering three interrelated levels: identification of manipulative linguistic markers, application of communicative strategies for neutralization, and formation of counter-discourse based on strategic communications and consistent language policy. The scientific novelty lies in combining linguistic analysis with the security paradigm of language research and substantiating the role of the Ukrainian language as a tool for ensuring the information stability of the state. The importance of education, media literacy, and responsible use of linguistic means in strengthening the information resilience of society is emphasized. The conclusion is made that the study of the Ukrainian language in terms of security and communication is a promising direction for interdisciplinary scientific studies and an important factor in ensuring national information security.

Key words: Ukrainian language, language security, communicative dimension, disinformation, information resilience, strategic communications.

Постановка проблеми. Сучасний інформаційний простір України формується під впливом гібридної війни, інтенсивної цифровізації кому-

нікацій та зростання дезінформаційних загроз. У таких умовах українська мова перестає бути лише засобом повсякденного спілкування або

маркером національної ідентичності, набуваючи статусу стратегічного інструменту інформаційної та національної безпеки. Через мовні засоби здійснюється конструювання суспільних наративів, поширення маніпулятивних повідомлень, а також формування контрдікурсів, спрямованих на нейтралізацію дезінформації.

Ситуація ускладнюється тим, що сучасні дезінформаційні кампанії дедалі частіше використовують тонкі лінгвістичні механізми впливу, апелюють до емоцій, ціннісних установок і колективної пам'яті, маскуючи маніпуляцію під нібито нейтральну або експертну комунікацію. Недостатній рівень мовної та комунікативної компетентності як у широких верств населення, так і серед професійних груп підвищує вразливість суспільства до інформаційних загроз. Водночас наукове осмислення української мови здебільшого зосереджувалося на нормативних, історичних або стилістичних аспектах, тоді як її безпековий і комунікативний потенціал у протидії дезінформації залишається недостатньо систематизованим.

Отже, виникає потреба комплексного дослідження української мови як чинника інформаційної стійкості, здатного забезпечити ефективну протидію дезінформаційним впливам у публічному та медійному дискурсі. Розв'язання цього завдання потребує інтеграції лінгвістичних і комунікативних підходів з урахуванням сучасних викликів безпеки в цифровому інформаційному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика функціонування мови в умовах інформаційних загроз та протидії дезінформації активно розробляється в сучасних наукових студіях на перетині лінгвістики, комунікативістики, безпекових і медіадосліджень. У працях українських і зарубіжних дослідників мова дедалі частіше розглядається не лише як засіб комунікації, а і як чинник інформаційної стійкості, стратегічних комунікацій і захисту суспільної свідомості.

Значний внесок у розуміння мовного виміру безпеки робить О. Демська, яка зазначає, що українська мова є інструментом формування суспільної довіри, ідентичності та опору маніпулятивним впливам [1]. Інформаційний простір України в контексті гібридної війни аналізують В. Горбулін та В. Бадрак, наголошуючи на ролі стратегічних комунікацій і мовних наративів у протидії зовнішнім загрозам [2]. Комунікативні механізми дезінформації та особливості інформаційного впливу детально розкривають О. Снитко та С. Гречка, акцентуючи на значенні мовних

стратегій, медіаграмотності та критичного мислення [3].

Зарубіжні дослідники зосереджуються на мовних і дискурсивних характеристиках дезінформації в цифровому середовищі. Зокрема, Ч. Чжоу (C. Zhou), К. Лі (K. Li) та Я. Лу (Y. Lu) аналізують лінгвістичні особливості поширення неправдивої інформації в соціальних мережах і їхній вплив на сприйняття повідомлень аудиторією [4]. Виявленню мовних ознак дезінформації, зокрема створеної за допомогою штучного інтелекту, що актуалізує питання розпізнавання маніпулятивного контенту в сучасних інформаційних потоках, присвячують своє дослідження Ю. Ма та співавтори (Y. Ma et al.) [5].

Комунікативно-безпековий аспект розглядає також Дж. Паммент (J. Pamment), пропонуючи рамки оцінювання спроможностей держав щодо протидії дезінформації та інформаційному впливу [6].

Стратегічні наративи та комунікаційні моделі, що використовуються в умовах воєнних конфліктів, зокрема в контексті російсько-української війни, аналізують Н. Болт та колеги (N. Bolt et al.) [7].

Питання маніпуляції інформацією в цифрових платформах детально висвітлюють Р. Фредгейм та співавтори (R. Fredheim et al.), наголошуючи на мовних і технологічних аспектах впливу на аудиторію [8].

Важливими для дослідження є також аналітичні матеріали міжнародних інституцій, зокрема Європейської служби зовнішніх дій, Ради Європи, ЮНЕСКО та ООН, у яких окреслено підходи до забезпечення інформаційної цілісності, протидії зовнішньому інформаційному втручання та зміцнення комунікативної стійкості суспільств [9; 10; 14–16]. У цих документах підкреслюється значення мовної політики, стратегічних комунікацій і відповідального використання мови в публічному просторі.

Аналіз наукових джерел свідчить, що попри значну кількість досліджень, комплексний підхід до осмислення української мови в єдності безпекового та комунікативного вимірів у контексті протидії дезінформації залишається недостатньо розробленим. Це зумовлює потребу в системному аналізі мовного чинника як складника інформаційної стійкості сучасного українського суспільства в умовах гібридних загроз і цифровізації комунікативного простору, з урахуванням особливостей функціонування мови в публічному, медійному та інституційному дискурсі.

Метою статті є дослідження сучасних проблем вивчення української мови в безпековому

та комунікативному вимірах і визначення її ролі у формуванні ефективних механізмів протидії дезінформації.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі завдання:

1) проаналізувати теоретичні засади мовної безпеки й комунікативної стійкості та окреслити роль української мови в системі стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки держави;

2) виявити та схарактеризувати лінгвістичні маркери й комунікативні стратегії дезінформаційних наративів, а також визначити потенціал української мови у формуванні контрдіскурсів і нейтралізації маніпулятивних інформаційних впливів;

3) обґрунтувати значення мовної політики, медіаграмотності та відповідального використання мови для зміцнення інформаційної стійкості суспільства й окреслити перспективні напрями подальших досліджень у безпековому та комунікативному вимірах.

Реалізація поставлених завдань передбачає поєднання теоретичного аналізу з осмисленням сучасних комунікативних практик і мовних стратегій, що функціонують у публічному та медійному дискурсі. Це дає змогу комплексно розглянути українську мову не лише як об'єкт мовознавчого дослідження, а й і як активний інструмент інформаційної безпеки. Відповідно, подальший виклад основного матеріалу спрямований на розкриття зазначених аспектів у системному та міждисциплінарному вимірі.

Виклад основного матеріалу. У сучасному українському інформаційному просторі мова функціонує в багатовимірному контексті, що охоплює комунікативний, безпековий і соціокультурний виміри. Її суспільна роль зазнає істотних трансформацій під впливом гібридних загроз, цифровізації інформаційних потоків та інтенсифікації дезінформаційних кампаній. За таких обставин українська мова постає не лише як засіб передавання інформації, а і як інструмент конструювання смислів, формування суспільних наративів і зміцнення інформаційної стійкості [1, с. 6–7; 2, с. 47–48; 12, с. 30–31].

Українська мова посідає важливе місце в системі інформаційної та комунікативної безпеки держави, оскільки саме через неї реалізується значна частина публічної комунікації. Інформаційна безпека значною залежить від якості й ефективності комунікативних процесів у публічному просторі. У цьому контексті українська мова виконує функцію суспільної консолідації, задає рамки нормативного та ціннісного осмислення подій, а також

визначає характер інтерпретації інформаційних повідомлень. Саме мовні засоби забезпечують формування смислів, які або підсилюють інформаційну стійкість суспільства, або, навпаки, створюють передумови для маніпулятивного впливу.

Особливу роль відіграє нормативність і прозорість мовлення в офіційних та медійних комунікаціях. Чітко структуровані, логічно вибудовані й стилістично виважені повідомлення сприяють підвищенню рівня довіри до інституцій, тоді як мовна невизначеність, надмірна емоційність або використання неоднозначних формулювань можуть стати підґрунтям для поширення дезінформації. У цьому сенсі українська мова є не лише засобом комунікації, а й механізмом регулювання інформаційного простору.

Комунікативна безпека пов'язана також зі здатністю суспільства розпізнавати маніпулятивні мовні стратегії. Дезінформаційні наративи часто ґрунтуються на використанні оцінної лексики, спрощених бінарних опозицій, апеляцій до страху чи образи, а також на навмисному викривленні мовних норм. Усвідомлення цих особливостей дозволяє розглядати українську мову як інструмент формування критичного мислення та розвитку відповідального ставлення до споживання інформації [2, с. 64–65; 13, с. 14–15].

У безпековому та комунікативному вимірах українська мова постає як основний ресурс протидії дезінформації. Її потенціал реалізується через поєднання мовної політики, стратегічних комунікацій і культури публічного мовлення, що в сукупності сприяє зміцненню інформаційної стійкості та захисту національного інформаційного простору [3, с. 94–95; 14].

У цьому контексті особливого значення набуває аналіз конкретних мовних механізмів, за допомогою яких здійснюється маніпулятивний вплив у медійному середовищі. Лінгвістичні маркери дезінформації становлять один із важливих інструментів такого впливу, оскільки саме через специфічні мовні засоби відбувається приховане коригування сприйняття інформації адресатом [4; 5]. Використання цих маркерів сприяє формуванню спрощеної моделі реальності, зниженню рівня критичного осмислення повідомлень та переважанню емоційного реагування над раціональним аналізом. У сучасному медійному просторі такі механізми набувають системного характеру й активно застосовуються в межах цілеспрямованих інформаційних кампаній [8].

Узагальнення лінгвістичних маркерів дезінформації та відповідних комунікативних механізмів протидії подано в табл. 1.

Таблиця 1

Лінгвістичні маркери дезінформації та комунікативні механізми протидії

Лінгвістичний маркер дезінформації	Характеристика	Комунікативний механізм протидії
Емоційно забарвлена лексика	Апеляція до страху, тривоги, обурення	Нейтральне фактологічне мовлення
Бінарні опозиції («свій / чужий»)	Спрощення складних явищ	Контекстуалізація, пояснювальний дискурс
Псевдологічна аргументація	Хибні причинно-наслідкові зв'язки	Критичний аналіз і перевірка джерел
Узагальнення без посилань	Посилання на «очевидні факти»	Використання верифікованих даних
Стилістична невизначеність	Розмиті та двозначні формулювання	Чіткість термінів і дефініцій

Джерело: створено автором на основі [4; 5; 8]

Узагальнення лінгвістичних маркерів дезінформації та відповідних комунікативних механізмів протидії, подане в табл. 1, дозволяє систематизувати основні мовні інструменти маніпулятивного впливу та окреслити напрями їх нейтралізації. Водночас ефективна протидія дезінформації потребує не лише фіксації окремих маркерів, а й цілісного підходу до організації мовно-комунікативних практик у публічному просторі.

Запропонована мовно-комунікативна модель протидії дезінформації відображає системний підхід до аналізу та нейтралізації маніпулятивних інформаційних впливів у сучасному медійному просторі. Модель ґрунтується на взаємодії трьох взаємопов'язаних рівнів, що забезпечують послідовний перехід від виявлення дезінформації до формування стійкого контрдискурсу.

Як демонструє рис. 1, перший рівень моделі спрямований на ідентифікацію лінгвістич-

них маркерів дезінформації, зокрема емоційно забарвленої лексики, бінарних опозицій, псевдологічної аргументації та стилістичної невизначеності. Аналіз цих мовних ознак дозволяє своєчасно виявляти маніпулятивні повідомлення та визначати потенційні ризики їхнього впливу на суспільну свідомість.

Другий рівень охоплює застосування комунікативних стратегій протидії дезінформації, основними з яких є фактологічна корекція, пояснювальний дискурс і контекстуалізація інформації. На цьому етапі важливу роль відіграє відповідальне використання мовних засобів, дотримання принципів точності, нейтральності та логічної послідовності викладу, що сприяє підвищенню довіри до інформаційних повідомлень і розвитку критичного мислення адресата.

Третій рівень моделі орієнтований на формування контрдискурсу, який базується на страте-

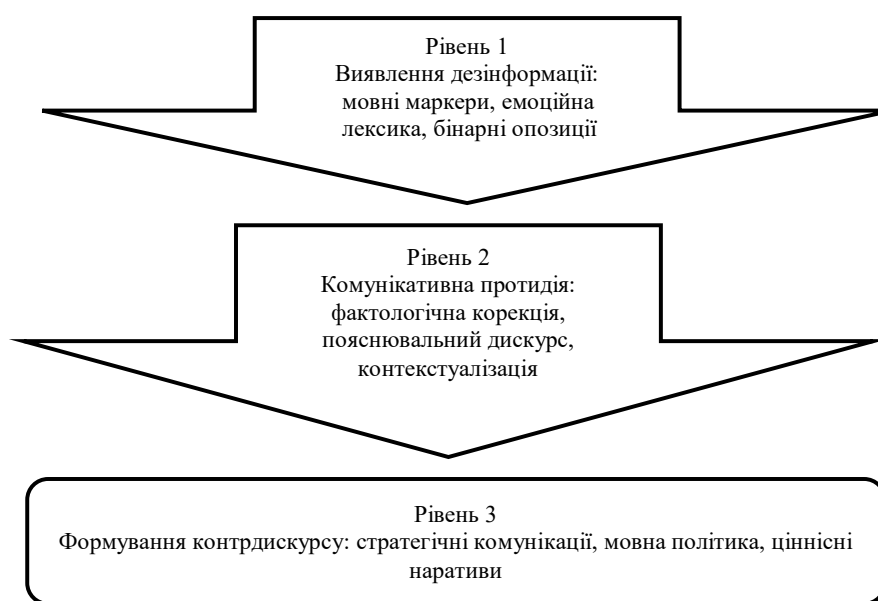

Рис. 1. Мовно-комунікативна модель протидії дезінформації

Джерело: створено автором на основі [4; 5; 6; 8]

гічних комунікаціях, послідовній мовній політиці та ціннісно зорієнтованих наративах. У межах цього рівня українська мова постає як інструмент довгострокового зміцнення інформаційної стійкості суспільства, здатний не лише нейтралізувати дезінформаційні впливи, а й формувати стійкі смислові рамки публічної комунікації.

Відповідно, мовно-комунікативна модель протидії дезінформації забезпечує цілісне поєднання лінгвістичного аналізу, комунікативних стратегій та інституційних механізмів реагування, що відповідає сучасним безпековим і комунікативним викликам. Реалізація цієї моделі потребує виявлення та опису конкретних мовних прийомів, за допомогою яких здійснюється маніпулятивний вплив у публічному й медійному дискурсі.

Одним із найбільш поширених таких прийомів є надмірна емоціалізація тексту, яка реалізується через використання експресивної лексики, гіпербол, риторичних запитань і категоричних оцінок [4; 9]. Подібні мовні засоби створюють ефект терміновості або загрози, апелюють до страху, обурення чи співчуття, що ускладнює об'єктивне сприйняття повідомлення. Часто емоційно забарвлені конструкції поєднуються з узагальненнями та нечіткими посиланнями на «очевидні факти» або «думку більшості», які не мають реального підтвердження.

Ще одним характерним маркером дезінформації є спрощення складних соціально-політичних явищ до бінарних опозицій типу «свій – чужий», «правда – неправда», «добро – зло» [6; 14]. Такі опозиції позбавляють повідомлення нюансів і сприяють формуванню поляризованого сприйняття подій. У мовному плані це виявляється у використанні категоричних тверджень, однозначних оцінок і відсутності альтернативних поглядів [3, с. 99–100; 15].

Маніпулятивне мовлення також характеризується псевдологічною аргументацією, коли зовні логічні конструкції ґрунтуються на хибних причинно-наслідкових зв'язках, підміні понять або вибіркового доборі фактів. У таких випадках мовні засоби використовуються для конструювання ілюзії раціональної аргументації, тоді як фактична комунікативна мета повідомлення полягає в імпліцитному нав'язуванні попередньо визначеного висновку. Особливо ефективною є ця стратегія в поєднанні з авторитетними мовними маркерами – посиланнями на «експертів», «дослідження» чи «міжнародний досвід» без конкретизації джерел [4; 16].

Окрему групу становлять порушення мовних норм і навмисна стилістична невизначеність.

Використання двозначних формулювань, розмитих понять і семантично нечітких конструкцій дозволяє адаптувати повідомлення до різних інтерпретацій та ускладнює його спростування. У цифровому середовищі такі особливості мовлення часто поєднуються з візуальними елементами, що додатково підсилює маніпулятивний ефект [9; 17, с. 3142–3143].

Отже, виявлення й аналіз лінгвістичних маркерів дезінформації є необхідною умовою ефективної протидії маніпулятивним впливам. Усвідомлення цих особливостей розширює аналітичний потенціал української мови та створює підґрунтя для формування контрдискурсу, орієнтованого на точність, аргументованість і відповідальне використання мовних засобів.

Окремо варто приділити увагу комунікативним стратегіям протидії дезінформації та формування контрдискурсу. Ефективна протидія дезінформації передбачає не лише виявлення маніпулятивних повідомлень, а й активне формування контрдискурсу, здатного нейтралізувати їхній вплив. У цьому процесі важливу роль відіграють комунікативні стратегії, що ґрунтуються на принципах достовірності, прозорості, аргументованості та мовної відповідальності. Українська мова в цьому контексті постає як інструмент не лише захисту, а й проактивного впливу на інформаційний простір [9; 18].

Однією з базових стратегій є стратегія фактологічної корекції, яка передбачає чітке й послідовне подання перевіреної інформації з використанням достовірних джерел. Важливою умовою її ефективності є використання зрозумілих мовних конструкцій, уникнення надмірної термінологізації та збереження логічної структури повідомлення. Такий підхід знижує рівень когнітивного перевантаження адресата та сприяє відновленню довіри до офіційних і експертних комунікацій [3, с. 101–102; 11, с. 9–10].

Не менш значущою є стратегія пояснювального дискурсу, спрямована на розкриття причин і механізмів маніпуляції. Замість прямого спростування окремих тверджень вона акцентує на способах створення дезінформації, типових мовних прийомах і комунікативних пастках. У мовному плані ця стратегія реалізується через аналітичний, стриманий стиль викладу, використання причинно-наслідкових зв'язків і чітких дефініцій, що сприяє розвитку критичного мислення [4; 12, с. 32–33].

Важливе місце належить стратегії наративного переосмислення, яка полягає у створенні альтернативних наративів, здатних конкурувати з дезін-

формаційними повідомленнями. На відміну від реактивних форм комунікації, вона орієнтована на довгостроковий вплив і формування стійких смислових рамок. Українська мова у цьому випадку використовується для конструювання позитивних, інклюзивних і ціннісно зорієнтованих наративів, що підсилюють соціальну згуртованість і сприяють формуванню спільного інформаційного поля [2, с. 73–74; 11, с. 13–14].

На окрему увагу заслуговує стратегія мовної етики та відповідальності, яка передбачає дотримання норм коректності, недискримінаційності й точності в публічному мовленні. Вона є особливо важливою в умовах поляризованого інформаційного простору, у якому агресивна або зневажлива риторика може підсилювати дезінформаційні ефекти [3, с. 106–107; 14]. Використання зважених мовних засобів, уникнення негативно оцінних виразів і чітке розмежування фактів та оцінок підвищують ефективність комунікативної взаємодії.

Комунікативні стратегії протидії дезінформації формують цілісну систему, у межах якої українська мова є засобом захисту, пояснення та конструювання смислів. Їх поєднання дозволяє не лише реагувати на інформаційні загрози, а й зміцнювати інформаційну стійкість суспільства через розвиток культури відповідального мовлення та усвідомленого споживання інформації [3, с. 109–110; 15].

Варто акцентувати також на важливій ролі освіти, медіаграмотності та мовної політики в зміцненні інформаційної стійкості. У контексті протидії дезінформації особливого значення набуває освітній вимір, оскільки саме освіта створює підґрунтя для формування мовної свідомості, критичного мислення та відповідального ставлення до інформації. Українська мова в освітньому просторі виконує не лише навчальну функцію, а й слугує інструментом соціалізації, формування ціннісних орієнтирів і розвитку здатності до аналітичного осмислення публічних повідомлень. Системна інтеграція мовно-комунікативних і безпекових компонентів в освітні програми сприяє підвищенню стійкості до маніпулятивних впливів [2, с. 152–153; 17, с. 3149–3150].

Медіаграмотність є важливим складником комунікативної безпеки, тісно пов'язаним із мовною компетентністю. Здатність аналізувати структуру повідомлення, розрізняти факти й оцінки, ідентифікувати емоційно забарвлену лексику та приховані смисли здебільшого залежить від рівня володіння мовними засобами. У цьому аспекті українська мова є не лише засобом сприйняття

інформації, а й інструментом її інтерпретації, що дозволяє виявляти маніпулятивні стратегії та псевдонаративи [1, с. 12–13; 15].

Не менш важливою є роль мовної політики, яка визначає нормативні й ціннісні рамки функціонування мови в публічному просторі. Послідовна мовна політика сприяє утвердженню стандартів відповідального мовлення, підтримує розвиток якісних медіакомунікацій і створює умови для формування довіри до інформаційних джерел. У поєднанні зі стратегічними комунікаціями держави мовна політика є чинником довгострокового зміцнення інформаційної стійкості та захисту національного інформаційного простору.

Отже, освіта, медіаграмотність і мовна політика утворюють взаємопов'язану систему, у межах якої українська мова реалізує свій безпечовий і комунікативний потенціал. Їх узгоджений розвиток забезпечує не лише ефективну протидію дезінформації, а й формування культури усвідомленого мовлення та відповідального інформаційного споживання.

Висновки. У статті здійснено комплексний аналіз сучасних проблем дослідження української мови в безпековому та комунікативному вимірах у контексті протидії дезінформації. Обґрунтовано, що в умовах гібридної війни та цифровізації інформаційного простору українська мова виконує функції стратегічного ресурсу, здатного впливати на формування інформаційної стійкості суспільства та нейтралізацію маніпулятивних наративів.

З'ясовано, що дезінформаційні впливи реалізуються через специфічні лінгвістичні маркери та комунікативні стратегії, які апелюють до емоцій, спрощують складні явища й створюють псевдологічні конструкції. Усвідомлення цих особливостей розширює аналітичні можливості мовознавчих досліджень і дозволяє розглядати українську мову як інструмент розвитку критичного мислення та формування контрдискурсу.

Доведено, що ефективна протидія дезінформації потребує поєднання мовної політики, стратегічних комунікацій, освітніх практик і розвитку медіаграмотності. У цьому процесі українська мова є засобом не лише захисту інформаційного простору, а й конструювання відповідальних, ціннісно зорієнтованих комунікативних моделей.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим аналізом галузевих дискурсів, цифрових форм комунікації та ролі мовних чинників у забезпеченні інформаційної безпеки в умовах сучасних глобальних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Демська О. Мовне законодавство і національна безпека. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2025. № 1(38). С. 6–16. DOI: [https://doi.org/10.51369/2707-7276-2025-1\(38\)-1](https://doi.org/10.51369/2707-7276-2025-1(38)-1)
2. Горбулін В. П., Бадрак В. Російська війна проти України: як нарешті розірвати чотиристолітнє замкнене коло. Київ: Брайт Букс, 2024. 302 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0018809> (дата звернення: 26.01.2026).
3. Снитко О., Гречка С. «Битва наративів» у сучасному медіапросторі України. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2022. Вип. 44. С. 86–117. DOI: <https://doi.org/10.17721/APULTR.2022.44.86-117>
4. Zhou C., Li K., Lu Y. Linguistic characteristics and the dissemination of misinformation on social media: The moderating effect of information richness. *Information Processing & Management*. 2021. Vol. 58, № 6. Article 102679. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ipm.2021.102679>
5. Linguistic features of AI mis/disinformation and the detection limits of large language models / Y. Ma et al. *Nature Communications*. 2026. Vol. 17. Article 456. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41467-025-67145-1>
6. Pamment J. A capability definition and assessment framework for countering disinformation, information influence, and foreign interference. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2022. URL: <https://stratcomcoe.org/publications/a-capability-definition-and-assessment-framework-for-countering-disinformation-information-influence-and-foreign-interference/255> (дата звернення: 26.01.2026).
7. Kremlin communication strategy for Russian audiences before and after the full-scale invasion of Ukraine / N. Bolt et al. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2023. URL: <https://stratcomcoe.org/publications/kremlin-communication-strategy-for-russian-audiences-before-and-after-the-full-scale-invasion-of-ukraine/293> (дата звернення: 26.01.2026).
8. Social media manipulation 2022/2023: Assessing the ability of social media companies to combat platform manipulation / R. Fredheim et al. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2023. URL: <https://stratcomcoe.org/publications/social-media-manipulation-20222023-assessing-the-ability-of-social-media-companies-to-combat-platform-manipulation/272> (дата звернення: 26.01.2026).
9. 2022 Report on EEAS Activities to Counter FIMI. European External Action Service (EEAS). Brussels, 2022. URL: https://euhybnet.eu/wp-content/uploads/2022/11/EEAS-AnnualReport-WEB_v3.4.pdf (дата звернення: 26.01.2026).
10. Information integrity and countering foreign information manipulation and interference (FIMI). *EEAS: вебсайт*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/information-integrity-and-countering-foreign-information-manipulation-interference-fimi_en (дата звернення: 26.01.2026).
11. Carlà A., Constantin S. Language policies and insecurities in Ukraine. *Nationalities Papers*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.1017/nps.2025.10071>
12. Kuts H., Zolotarov V., Kuts Yu., Sergeyeva O., Peresypkina I. Language security of Ukraine under the conditions of counteracting Russian aggression: Public-administrative dimension. *Evropský politický a právní diskurz*. 2025. Vol. 12, № 3. P. 28–40. DOI: <https://doi.org/10.46340/eppd.2025.12.3.3>
13. Lysychkina I., Lysychkina O. Communicating (in)security in Ukraine. *Connections: The Quarterly Journal*. 2024. Vol. 23, № 1. P. 11–22. DOI: <https://doi.org/10.11610/Connections.23.1.06>
14. Resilience to foreign information manipulation and interference (FIMI): Case studies in Eastern Europe, the Western Balkans and Türkiye. European Audiovisual Observatory, Strasbourg, 2025. URL: <https://rm.coe.int/iris-extra-2025-strengthening-resilience-to-fimi-in-e-europe-w-balkans/488029863a> (дата звернення: 26.01.2026).
15. UNESCO. Guidelines for regulating digital platforms: A multistakeholder approach. Paris, 2022. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382948> (дата звернення: 26.01.2026).
16. Information integrity on digital platforms. Our Common Agenda Policy Brief 8. New York, 2023. DOI: <https://doi.org/10.18356/27082245-31>
17. Yanchenko K., Humprecht E. Strategic narratives on social media: How information environments shape the Russian–Ukrainian war discourse in seven European countries. *International Journal of Communication*. 2025. Vol. 19. P. 3134–3158. URL: <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/25136/5085> (дата звернення: 26.01.2026).
18. Centre for Strategic Communication and Information Security. Analytical materials on Russian information operations in digital environments (online collection). *SPRAVDI: вебсайт*. URL: <https://spravdi.org/rosijska-propaganda-mark/> (дата звернення: 26.01.2026).

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 02.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

СТИЛІСТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ГРАМАТИЧНИХ БІНОМІВ

STYLISTIC TYPOLOGY OF GRAMMATICAL BINOMIES

Волошин В.О.,

orcid.org/0009-0008-0587-7318*аспірант кафедри теорії і практики англійської мови та зарубіжної літератури
імені професора Михайла Гетманця**Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*

У статті презентовано стилістичну типологію граматичних біномів у поетичному дискурсі. У дослідженні застосовано визначення граматичних біномів як однорідних морфосинтаксичних одиниць, які мають дефісне написання. Автором для аналізу обрано поетичні тексти представників української діаспори – Бориса Олександрів та Ганни Черинь. Методом суцільної вибірки з Генерального регіонального анотованого корпусу української мови (ГРАК) автоматично виокремлені контексти з граматичними біномами. Відібрані приклади було систематизовано та розроблено стилістичну типологію. Запропоновано класифікувати за такими типами: мовні, дискурсивні, ідіостильові, контекстуально-авторські. Прийом інтерпретації у межах описового методу дозволив дослідити семантичну структуру мовних одиниць, а також з'ясувати смислове навантаження в контексті поетичних творів та окреслити авторські інтенції, які формувалися під впливом історичних і культурних чинників. Чітке розмежування на чотири типи не завжди є можливим без врахування широкого контексту та семантичних нюансів. У зв'язку цим спостерігаються синкретичні моделі, коли одну морфологічну одиницю можемо віднести одночасно до декількох типів. Застосування корпусного аналізу дозволило спростити контекстуальний аналіз, виконавши запит для пошуку на мові CQL з попереднім форматуванням результатів запиту, і тим самим пришвидшити збору ілюстративного матеріалу. Розкрито стилістичний потенціал граматичних біномів різних типів у поетичному дискурсі на матеріалі збірок за авторством обраних письменників. Використання корпусних матеріалів надало дослідженню валідності, а застосування інструментарію корпусної лінгвістики дозволило простежити статистичні закономірності вживання досліджуваних одиниць. Результати дослідження поглиблюють уявлення про роль морфосинтаксичних засобів у структуруванні поетичного тексту та їх вплив на посилення його фасцинативності.

Ключові слова: стилістика, експресивно-стилістичні засоби, граматики, граматичні біноми, онтологія, поетичний дискурс, корпусний аналіз.

The article presents a stylistic typology of grammatical binomials in poetic discourse. Based on the definition of grammatical binomials as homogeneous morphosyntax elements that are written with a hyphen. The author selected for analysis poetic texts by representatives of the Ukrainian diaspora members: Boris Oleksandriv and Hanna Cherin. Using the method of continuous sampling from the General Regional Annotated Corpus of the Ukrainian Language (GRAC), contexts with grammatical binomials were automatically identified. Found were systematically organized and basing on it was developed a stylistic typology. It is proposed to classify them according to the following types: linguistic, discursive, idiolectal, contextual-authorial. The interpretation approach within the descriptive method allowed us to examine the semantic structure of linguistic units, as well as to determine the semantic meanings in the context of poetic texts and to outline the author's intentions, which were formed under the influence of historical and cultural factors. It is not always possible to determine clearly to which of these four types the word is belonging to without additional contextual analysis. The main reason is syncretic models when single morphological unit can be attributed to several types at once. The use of corpus analysis simplifies contextual analysis by performing a search query in CQL with preformatted query results for speeding up the research results. The stylistic potential of different types of grammatical binomials in poetic discourse is revealed based on the material from collections by selected writers. The use of corpus materials gives the study validity, and the usage of corpus linguistics tools allows to trace statistical patterns for research. The results of the study deepen our understanding of the role of morphosyntactic means in poetic texts and their influence on enhancing its fascination.

Key words: stylistics, expressive and stylistic means, grammar, grammatical binomials, ontology, poetic discourse, corpus analysis.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці морфологічні біноми ще не знайшли достатньо глибокого висвітлення, не зважаючи на те, що уперше про них ще писав О.О. Потебня. Поза увагою дослідників залишається питання типології таких мовних одиниць, яка враховувала б їх можливість до вияву експресивності, ритмоутворення та актуалізації сенсів. Вивчення морфологічних біномів є перспективним в аспекті дослідження засобів стилістичного забарвлення текстів поетів української діаспори.

Метою цієї наукової розвідки є розкриття стилістичного потенціалу граматичних біномів різних типів у поетичному дискурсі на матеріалі збірок за авторством Бориса Олександрів та Ганни Черинь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Морфологічні біноми студіювалися вітчизняними науковцями, серед яких значне місце посідають О.О. Скоробогатова, Ж.М. Гончарова та інші. Скоробогатова звертає увагу на спосіб

формування біномів на основі опозицій, як-от «верх-низ», «свій-чужий», «життя-смерть», «жіноче-чоловіче» та інші, та зауважує, що сталі антонімічні пари в сучасному поетичному використанні перетворюються на авторські дефіснооформлені біноми, що здатні виконувати поетичне «надзавдання» [2, с. 81]. Вона також зазначає, що граматичні біноми є маркованими порівняно з нейтральними послідовностями морфологічно однорідних граем, пов'язаних сурядним сполучниковим або безсполучниковим зв'язком [2, с. 82].

У роботі Ж.М. Гончарової проведено аналіз морфологічних біномів, що утворені за моделлю «іменник-іменник» на основі творчості Івана Світличного та підкреслено рівноправність між компонентами морфологічної одиниці, а також приділяється увага типу зв'язку між ними, який може набувати або синонімічного, або антонімічного відношення [3, с. 77].

Зауважмо, що граматичні біноми – це морфосинтаксичні одиниці, що сформовані з двох слів однієї частини мови, мають однакову морфологічну форму та зазвичай є дефіснооформленими. Якщо говорити про морфологічні біноми, частини яких не повторюються, то вони, як правило, поєднують різні, але семантично близькі або контрастні елементи, створюючи смислову або стилістичну напругу, яка посилює виразність висловлювання [4, с. 142-143].

Важливим напрямом сучасної лінгвістики є вивчення стилістичного потенціалу мовних одиниць. Філологи приділяють значну увагу дослідженню експресивно-стилістичних засобів, що дозволяє зрозуміти природу мовної образності та виявити індивідуально-авторський стиль. Наприклад, у роботі О.В. Радчук розглядається проблема всебічного вивчення художньо-мовленевих одиниць, що полягає у встановленні специфіки їх функціонування як засобів стилістичної та семантичної експресивності художнього тексту [5]. Експресивно-комунікативні особливості художніх текстів розглядаються включно із засобами експресивності як елементами індивідуального стилю автора [6]. Інші дослідники досліджують тропи як мовностилістичні засоби, основне призначення яких полягає в досягненні відповідного виразально-зображального ефекту [7, с. 82].

Постановка завдання. Зважаючи на постановку проблеми для створення типології морфологічних біномів будемо вирішувати такі завдання: 1) використати корпус текстів ГРАК [8] із застосуванням методу суцільної вибірки для обрання матеріалу дослідження; 2) з'ясувати стилістичні

особливості граматичних біномів у віршованих творах Ганни Черинь та Бориса Олександрів; 3) розробити стилістичну класифікацію граматичних біномів; 4) виявити специфіку ідіостилей зазначених авторів української діаспори.

Виклад основного матеріалу. У мовознавчій науці існує багато стилістичних класифікацій, оскільки стилістика безпосередньо пов'язана з використанням мовних одиниць різних рівнів у поетичному дискурсі. На рівні фонетики звук перестає бути засобом передачі інформації і стає інструментом створення настрою, такими засобами є: алітерація, асонанс, звуконаслідування, ритм та рима. На лексико-семантичному рівні мова йде про слова, їх значення та точність вибору лексем. Лексико-семантичний рівень мови представлений такими засобами художньої образності як: метафори, епітети, порівняння, метонімія, гіпербола, оксиморон. Ще одним складником лексико-семантичного рівня є: синонімія, архаїзми, неологізми та діалектизми. До синтаксичного рівня належать такі стилістичні фігури: інверсія, анафора, епіфора, паралелізм, протиставлення контрастних понять.

На граматичному рівні поетичний текст характеризується особливою організацією морфологічних і синтаксичних засобів, які функціонують не лише як елементи структурної побудови, а й як носії додаткового семантичного та експресивного навантаження. Граматичні форми в поезії часто виходять за межі комунікативної норми, набуваючи стилістично маркованого характеру.

Морфологічний аспект поетичного мовлення виявляється у виборі частин мови, співвідношенні їх кількісних параметрів та варіюванні граматичних категорій. Наприклад, домінування іменникових форм сприяє номінативності тексту, створює ефект статичності, фрагментарності або переліку образів. Натомість активне використання дієслів, зокрема форм теперішнього часу, формує динамічність, ефект присутності та актуалізації події. Вибір виду й часу дієслова визначає хронотоп поетичного твору, моделюючи або лінійний перебіг подій, або їх позачасовість.

Стилістика і граматики поетичного тексту перебувають у тісному взаємозв'язку. Граматичні засоби в поезії не обмежуються формальною організацією висловлення, а стають інструментами смислотворення. Саме взаємодія фонетичного, лексико-семантичного, морфологічного та синтаксичного рівнів забезпечує багатшаровість поетичного дискурсу, у якому кожна мовна одиниця функціонує як елемент складної естетичної системи.

Пропонуємо класифікувати морфологічні біноми, що використовуються у поетичному мовленні, та виокремити такі типи: 1) мовні; 2) дискурсивні; 3) ідіостильові; 4) контекстуально-авторські.

До першого типу біномів – мовних – уналежнюємо такі морфологічні одиниці, що є сталими та регулярно відтворюваними, а також зафіксовані у словниках та правописах української мови: *ген-ген, шапка-невидимка, килим-самолет, такий-сякий, далеко-далеко, ледь-ледь, тільки-тільки*.

Другий тип – дискурсивні біноми – об'єднав такі мовні одиниці, що є сталими у межах певного дискурсу та є типовими саме для нього. Так, наприклад, для релігійно-біблійного дискурсу характерні такі біноми: *ходити-блудити, чистий-непорочний*. Зокрема, для поетичного дискурсу характерні біноми з стилістичним забарвленням і багатозначністю. Так, наприклад, звичайні та буденні опозити *небо-земля, день-ніч* розширюють свою семантику, набувають символічного онтологічного значення, стають аксіологічно маркованими.

Для третього типу – ідіостильових біномів – відносимо такі, що характерні для одного автора або певного ідіостилу. Ідіостильові біноми можемо поділити на такі підтипи: okazionalnі, що трапляються лише в одному тексті, та узальні – характерні для конкретного ідіостилу.

Контекстуально-авторські – присутні у певному контексті, зазвичай мають okazionalnі характер та суто у ліриці певного автора: *зіроньки-дівчата, кухар-брат, цяцька-забаганка, іскорки-сльози, діва-богиня*.

У творчості Бориса Олександрів та Ганни Черинь мають місце усі виокремлені нами чотири типи, а також синкретичні моделі. Наведемо приклади кожного, але основну увагу приділимо лише першому типу, який є найбільш частотним.

Розглянемо окремо кожний тип граматичних біномів, що презентовані в поезії зазначених митців слова:

1) мовні

А ген-ген важкі, стовічні гори, / В сяєві холодних верховин... / Заніміли, гідні і суворі, / Так, якби їм жити п'ять хвилин. (Борис Олександрів «Три поезії»). Ці рядки наштовхують на роздуми про мінливість життя, про те, що ніхто не знає, скільки йому відведено років, чи залишилося, навіть, хвилин, бачити гори, які будуть стояти і після того, як людини не стане, а інші покоління буде їх також бачити в сяєві холодних верховин.

2) дискурсивні

У корпусі текстів обраних авторів було знайдено та класифіковано лише такі дискурсивні

морфологічні біноми, які можемо віднести до розмовно-побутового дискурсу: *день-два, друзі-українці*. Ці сполуки є узальними, та регулярно використовуються у повсякденному мовленні. Розглянемо контексти, у яких вони використовуються.

Ще день-два, може три – і ось тут закопають мене, / У одвічній снігу, в цій холодній північній пустелі. / Рідний край, дальній спомин, востаннє в очах / спалахне. (Борис Олександрів «Поет на Соловках»). Ліричний герой у цьому уривку постає як збірний образ дисидентів, яких було засуджено до катувань у таборах. Де їх доля могла вирішитись за *день-два* – бути засудженими на смерть у *холодній пустелі* вдалині від дому, але останній спомин перед неминучим відходом був про рідний край.

Наступний приклад вже із творчості Ганни Черинь: *Прощайте, друзі-українці в Відні – / Тепер робота кличе Ольгу в Львів. / Привіт, привіт, мої простори рідні, / Співає серце радісно, без слів...* (Ганна Черинь «Ольга»). У цьому контексті *друзі-українці в Відні* є не просто звертанням, а й окреслює простір еміграції та представляє середовище української діаспори як окремий соціокультурний осередок. Так створюється образ спільноти, яка об'єднана однаковою долею перебування за межами Батьківщини.

3) ідіостильові

В іншому вірші із цієї збірки, поетеса створює суцільний образ хмар у поєднанні з лебідками, підкреслюючи їх витонченість та плавність пересування у нічному небі: *Крізь гостру, густу осоку / Пливають у затон / хмари-лебідки, / А зорі купаються у ставку.* (Ганна Черинь «Земна небесність»).

4) контекстуально-авторські: *Я б хотів народитися в дальніх віках, / У дворі величавої діви-богині, / Що на ній і віки не позначають змін. / На чолі її – смуток і знаки таємні.* (Борис Олександрів «Читаючи Бодлера»). У цьому прикладі біном *діва-богиня* стає поєднанням опису сучасної краси та античного ідеалу. Індивідуально-авторське поєднання цих двох понять створює образ, що виходить за межі звичайної жіночності.

У наведеному нижче фрагменті спостерігаємо синкретичний тип, поетеса формує образ неба та суб'єктивне бачення, що поєднує хмари та канарок. Таке порівняння представляє хмари, яким притаманна легкість та рухливість, а також порівнюючи із незвичайною для хмар яскравою жовтою барвою, що підсилюється означенням *соняшно-жовті* і демонструє наближеність хмар до сонця у просторі: *Сиві й рожеві,*

м'які, оксамитні... / Соняшно-жовті, легко рожеві... / **Хмарки-канарки**, / живі невже ви?! (Ганна Черінь «Небесні барви»).

Зосередимо увагу на першому типі – мовних – які широко представлені в поезії обох авторів. Граматичні біноми *ген-ген*, *ледь-ледь*, *ледве-ледве*, *більш-менш*, *тільки-тільки*, *трохи-трохи*, *далеко-далеко*, *боляче-боляче*, що складаються з поєднання двох прислівників є найбільш частотними. У виокремлених контекстах біноми вживаються для описів природи та пейзажів, створюючи часову та просторову перспективу, що використовуються для посилення емоційної напруги, демонструючи безкрайність простору. У наступному уривку привертає увагу морфологічний біном *далеко-далеко*: *Десь мереживо ткала зоря, / Нече звабою тайни манила. / А далеко-далеко – моря, / І на обріях – білі вітрила...* (Борис Олександрів «Музика»).

У наведеному контексті спостерігається безмежність простору, що пов'язана з тайною Всесвіту, що є для людини ніколи не пізнаним до кінця. Для творчої особистості, якими є поети, символічними є *білі вітрила* десь далеко в морі як мрія і одночасно як надія в житті і мистецтві. Синонімічні прислівники *десь* та *далеко-далеко* стоять на початку рядку не випадково, оскільки саме вони акцентують увагу безбережжя ліричного потенціалу поета. Індивідуально-авторська метафора *мереживо ткала зоря* підкреслює романтичний настрій ліричного героя.

Морфологічний біном *тільки-тільки* належить також до прислівників: *Пахнуть медом яблука дозрілі, / Крапле сік з налитих сонцем груш... / З гілки одірватися щохвилі / Може плід, ось тільки-тільки руш!* (Ганна Черінь «Мандрівка»). У цьому поетичному уривку авторкою закладено глибокий філософський підтекст, асоціативно пов'язаний зі зрілістю особистості. Онтологічне поєднання в метафорі *пахнуть медом яблука дозрілі* – мед та яблук, що український читач ідентифікує з серпневими святами – Спасом медовим та яблучним. У зрілому віці людина дуже часто вдається до спогадів, тому яскраві картини з минулого завжди зберігаються в пам'яті і когнітивно марковані прототи́пи, і в цьому випадку це фрукти – *яблука дозрілі* та *налитих сонцем груш*, асоціативно пов'язують поета з покинутою Батьківщиною, овіяні меланхолійністю, сумом, думками про те, що доведеться помирати на чужині.

Прислівниковий біном може бути складеним з компонентів, що є опозитами, як наприклад *більш-менш*: *Лишився гай, і сонце серед віт,*

І неба синь, і хмар широкі груди. / Лишилось все більш-менш як і було, / Зі сміхом, горем, щастям і бідой. (Борис Олександрів «Якщо одного дня ти не прийдеш»). Ці рядки також пронизані глибоким філософським контекстом. Використання анафори *лишився/лишилось* змальовує картину світу, який залишається незмінним, попри будь-який внутрішній стан людини. Це фундамент, що не зникає ні під час «чорної» смуги у вигляді горя та біди, ні під час «білої» смуги – зі сміхом та щастям, і ці смуги, не просто чергуються, вони співіснують, утворюючи цілісну картину буття. Вони постійно змінюють одна одну, послідовно нагортають на людину то негативний, то позитивний настрій, що впливає на її психологічний стан та зміну настрою. Але що б не трапилось з людиною, сонце все одно світитиме *серед віт* і все залишиться *більш-менше як і було*. Цікавим є індуктивний підхід до опису: спочатку автор вдається до конкретного *Лишився гай, і сонце...*, а потім робить узагальнення: *Лишилось все більш-менш як і було*.

Використання перелічених біномів є типовими в українському фольклорі для опису природи, а застосовуючи їх, Борис Олександрів та Ганна Черінь додають своїм віршам ліризму та мелодійності, що робить опис динамічним і ментально близьким читачеві. Але у знайденій вибірці біноми використовуються не лише у поєднанні з описом природи, а також і для передавання внутрішнього, граничного стану ліричного героя: *Не боліти за марні згуби, / Не двоїти свої страждання. / Треба вміти, стиснувши зуби, / Умирати ледь-ледь зарання.* (Борис Олександрів «Не болить за марні згуби»).

Точність моменту, що межує з фатальністю, коли життя ще триває, але вже торкається межі небуття. Це не «рано» і не «пізно», а фатально вивірене «перед». Підсилює експресію заперечна частка *не* в сильній позиції на початку рядку і як анафора, показує людську міць, ідентифікує приналежність до української спільноти саме мужнім сприйняттям кінця життя і також аксіологічний складник, який вимірюється ставленням до смерті, коли людина дає спокій своїй душі. Немає страху перед відходом в інший світ.

У наступному прикладі також виокремлено граматичний біном, що належить до мовних прислівникових: *І був такий іскристо-білий сніг. / Сумирно спали кинуті оселі, / І прилягти до срібної постелі / Я ледве-ледве думку переміг. / Десь поміж зір сяли добрі очі / І голоси роздзвінливі, пророчі / Мені давали силу знов і знов... / Ось у думках я бачу рідні лиця...* (Борис Олександрів

«Відхід»). Назва вірша «Відхід» має не лише пряме значення як відхід з позицій, а ще являється евфемізмом, що може означати смерть. Саме про це ліричний герой розповідає, використовуючи різні відтінки, що відбивають епітети *іскристо-білий сніг* та *срібна постіль*. Зауважмо, що утворення граматичних біномів є дуже індивідуальним засобом. У випадку з дефіснооформленим *ледве-ледве*, хоча потенційно могло бути лише одне *ледве*, автор підкреслює внутрішній стан героя, який з останніх сил перемагає думку про цей самий евфемізм – відхід, завдяки спогадам про рідних.

Контекст із мовним *трохи-трохи* демонструє ще один приклад морфосинтаксичного утворення: *Все ховаючись від Тебе, / Вишивала я сорочку. / Раз, як Ти ввійшов нежданно, / Не впіймалась трохи-трохи!..* (Ганна Черінь «Вишита сорочка»). Ефект раптовості й водночас інтимної близькості моменту. Лірична героїня ніби визнає: межа між прихованістю й розкриттям була мінімальною. Виявляє щирі почуття і повагу, що характерно для ментальності українського етносу: звертання до батьків, до поважних осіб, до старших за віком, до коханих з великою шаною і уклінно. Приватне звернення на *Ви* завжди з великої літери замінено на *Ти* з великої літери. Напружений момент неочікуваності підкреслюється граматичним біномом у сильній позиції (кінець рядка).

Ще одним прикладом використання біному *ген-ген* є наступний уривок з поеми «Лист із України», де авторка за допомогою цієї морфологічної одиниці підсилює відчуття очікування: *ген-ген* звучить як відлуння далекої перспективи, у якій народження дитини ще не набуло конкретних обрисів, але думка про це вже оселилася в мріях героїні.

Вона вже в мріях з сином говорила / Й для нього кілька вибрала імен... / І вечорами сорочинки шила, / Хоч мала досить ще часу, ген-ген... (Ганна Черінь «Лист із України»). Наведений уривок з поеми «Лист із України», у якій розповідається про злободенність тематики реальності, де головний герой відправляється на війну, потрапляє в полон, після чого вдається втекти з полону, але повернутися в Україну він не може та вимушений відправитися в еміграцію до Канади, де починає нове життя, але через деякий час дізнається про долю дружини та їхньої спільної дитини, і вирішує повернутися до них.

Ще одним результатом в отриманій вибірці морфологічних мовних біномів маємо уривок: *Те, що мусіло статися – сталося / І зневіри сльоза не пече. / Тільки давнє на мить одізвався / У душі*

боляче-боляче. (Борис Олександрів «Триптих»). Автор намагається передає душевний стан ліричного героя, підкреслюючи невідворотність моменту, який мав статися. Що минуле вже не викликає якихось явних емоцій у ліричного героя, але десь у душі все одно відгукується болем. Використовуючи біном *боляче-боляче*, автор підкреслює, що це не просто біль, це його найвищий ступінь, який неможливо порівняти зі звичайним болем. Таким прийомом Борис Олександрів намагається передати читачеві цю інтенсивність внутрішнього болю героя.

Наступні приклади морфологічних біномів належать до іменникових та мають стале використання у казкових текстах, де виконують не лише стилістичну функцію, а й підсилюють образність.

А коли всміхнулася бабуся, / Стало тепло, як при грубці взимку. / Вітер біле павутиння трусить, / Надягнувши шапку-невидимку. (Ганна Черінь «Бабине літо»). У цьому вірші за допомогою персоніфікації авторка створює образ бабусі, за яким зображується природне явище – бабине літо. Від посмішки бабусиної стало тепло, ідеться не лише про фізичне відчуття, а й про емоційний стан. Описуючи образ цієї бабусі, Ганна Черінь додає казковості ситуації, де за допомогою іншої метафори зображає вітер, який може трусить павутиння, вдягнувши *шапку-невидимку*, казковий артефакт, що робить вітер непомітним. Ця метафора виконує функцію художнього пояснення невидимості вітру, підсилюючи казковість.

Ще один приклад метафори із казковим контекстом – порівняння авто: *Як зненацька авто перед вами / З'явиться, мов килим-самолет!?* / *Затишок і музика зваблива – / Невеличкий на колесах дім...* (Ганна Черінь «Про дощ, стареньких бабусь та стрункі ноги»). Образ килима запозичений з тюркської культури, де найвідомішим літературним прикладом є збірка «Тисяча й одна ніч», у якій летючий килим з'являється як чарівний транспортний засіб. У казковій структурі він виконує функцію помічника, за допомогою якого долаються просторові перешкоди. Оскільки килим дуже м'який він надає затишок, навіть тимчасовому приміщенню як тут *на колесах дім*.

Висновки. Так за допомогою сучасного методу досліджень, яким є корпусний аналіз, та його інструментів вдалось зробити вибірку поетичних текстів представників української діаспори Бориса Олександрича та Ганни Черінь, виокремити методом суцільної вибірки всі дефіснооформлені морфологічні сполуки та відібрати саме ті, що відносяться до морфологічних біно-

мів. Базуючись на отриманих текстах, що містять подібні сполуки, та застосувавши інтерпретаційний прийом, було представлено стилістичне розмежування біномів за типами: мовні, дискурсивні, ідіостильові та контекстуально-авторські. Водночас не завжди вдалося чітко визначити тип, до якого відноситься та чи та знайдена морфологічна одиниця, що потребує детального аналізу. Такі приклади уналежнили до синкретичних типів. У результаті дослідження виявлено, що

найбільш частотним є перший тип – мовні. У віршах українські поети-емігранти намагаються зберегти мовну традицію, закарбувати ці слова та передати наступним поколінням. Саме приклади граматичних біномів, що належать до першого типу та зафіксовані у словниках української мови, ідентифікують носіїв української лінгвокультури як етнічну спільноту. Перспективою дослідження є детальний опис інших типів граматичних біномів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Скоробогатова О.О., Золотко А.А. Поняття «фасцинація» і «фасцинативність» у лінгвопоетичному дискурсі. *Лінгвостилістичні студії*. 2023. № 19. С. 69–78. DOI: 10.29038/2413-0923-2023-19-69-78.
2. Скоробогатова О.О. Морфологічні біноми різних типів у доробку фундаторів Харківської філологічної школи, сучасний стан і перспективи дослідження проблеми. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2023. № 93. С. 79–83. DOI: 10.26565/2227-1864-2023-93-12.
3. Гончарова Ж.М. Субстантивні біноми з відношенням рівноправності в поезії Івана Світличного. *Український світ у наукових парадигмах: збірник наукових праць*. 2024. № 11, С. 76–80.
4. Волошин В.О., Радчук О.В., Скоробогатова О.О. Характеристика функціонування біномів за частинами мови в поезії Бориса Олександрів та Ганни Черинь. *Лінгвістичні дослідження*. 2025. № 63. С. 140–150.
5. Радчук О.В. Стилістика фразеологізмів у світлі типології Г.П. Їжакевич (на матеріалі поеми М.В. Гоголя «Мертві душі»). *Лінгвістичні дослідження*. 2021. № 55. С. 115–128.
6. Сидоренко І.А. Підходи до вивчення ідіостилу у лінгвістичних дослідженнях художнього тексту. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2015. Вип. 21. С. 298–303.
7. Асмаковська Г.Г., Шарманова Н.М. Тропи як стилістичні засоби вираження естетичної та когнітивної функцій мови. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2025. № 104. С. 82-92.
8. Шведова, М., Вальденфельс фон Р., Яригін, С., Рисін, А., Старко, В., Ніколаєнко, Т. та ін. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК). Київ, Львів, Єна, 2017-2026. URL: <https://uacorpus.org> (дата звернення: 19.01.2026)

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

ОЦІНКА МІЖЕТНІЧНИХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЯХ ТА ПРИКАЗКАХ З КОМПОНЕНТОМ «МОСКАЛЬ»

ASSESSMENT OF INTERETHNIC UKRAINIAN-RUSSIAN RELATIONS IN UKRAINIAN PROVERBS AND SAYINGS CONTAINING THE WORD 'MOSKAL'

Гавриш М.М.,

orcid.org/0000-0002-5801-3002

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької мови

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Гавриш О.О.,

orcid.org/0000-0003-4500-3857

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької мови

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Приходько Н.Г.,

orcid.org/0009-0009-0682-686X

старший викладач кафедри німецької мови

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Предмет дослідження пропонованої статті складають українські прислів'я та приказки з компонентом «москаль» (всього 51), зафіксовані в лексикографічних джерелах та наукових розвідках дев'ятнадцятого – двадцять першого століть, а її мета полягає в тому, щоб, відштовхуючись від характеристик форми та змістового наповнення зазначених паремій, сформулювати аргументований висновок щодо історично зумовленого сприйняття українським етносом російського народу.

Теоретичним підґрунтям представленого матеріалу є етнолінгвістичне твердження про нерозривний взаємозв'язок мови і мислення (інтелектуальної діяльності) та тлумачення мови як унікального засобу, який відображає особливе, неповторне світобачення кожною окремою нацією. Актуальність таких розвідок обумовлена дедалі відчутнішою значущістю міжкультурної комунікації на всіх рівнях розвитку сучасної світової спільноти, а для українського етносу ще і війною росії проти України.

Узагальнюючи результати проведеного аналізу, можна виокремити такі ключові факти:

- за формою україномовні прислів'я та приказки з компонентом «москаль» є як простими, так і складними, як розповідними, так і окличними та питальними реченнями, мають ритмізовану або римовану структуру, містять численні порівняння та протиставлення, тобто є висловами, які акумулюють в собі різноманітні можливості української мови щодо побудови речень;

- в семантичному плані розглянуті паремії з сарказмом, іронією та гнівом змальовують образ москаля як небезпечного, підступного, хитрого, брехливого, злодійкуватого, безпідставно гонористого чужинця, який нерідко трактується як символ найтяжчого лиха, навіть більшого за самого чорта.

І формальні, і семантичні особливості проаналізованих фольклорних висловів свідчать про неабияку мовну креативність українського етносу, яка є наслідком глибокого досвіду українців у стосунках з росіянами, відображенням того, що ці відносини створювали постійні проблеми і не могли залишатися поза увагою.

Таким чином, україномовна картина світу беззаперечно доводить безпідставність, надуманість, насильницький зміст радянського (російського) міфу про українців і росіян як «народів-братів». Україномовна спільнота має усвідомлювати цю істину і активно поширювати її в актах міжкультурної комунікації.

Ключові слова: етнолінгвістика, мовна картина світу, прислів'я та приказки, міжкультурна комунікація, форма та значення паремій, москаль, українсько-російські відносини.

The subject of this article is Ukrainian proverbs and sayings containing the word 'moskal' (51 in total), recorded in lexicographical sources and in scientific studies from the nineteenth to the twenty-first centuries. Its aim is to formulate a reasoned conclusion about the historically conditioned perception of the Russian people by the Ukrainian ethnic group, based on the characteristics of the form and content of these paroemias.

The theoretical basis of the presented material is the ethnolinguistic assertion of the inseparable connection between language and thinking (intellectual activity) and the interpretation of language as a unique means that reflects the special, distinctive worldview of each individual nation. The relevance of such research is due to the increasingly significant importance of intercultural communication at all levels of development of the modern world community, and for the Ukrainian ethnic group, also due to Russia's war against Ukraine.

In summary, the following important facts can be noted:

- Ukrainian proverbs and sayings containing the component 'moskal' are both simple and compound sentences, both declarative and exclamatory and interrogative sentences, have a rhythmic or rhyming structure, contain numerous

comparisons and contrasts, i.e., they are expressions that combine the diverse possibilities of the Ukrainian language in terms of sentence structure;

– semantically speaking, the paroemias under consideration use sarcasm, irony, and anger to paint a picture of a Moskal as a dangerous, devious, cunning, deceitful, thieving, groundlessly arrogant stranger who is often interpreted as a symbol of the worst misfortune, even worse than the devil himself.

Both the formal and semantic peculiarities of the analyzed folklore expressions testify to the remarkable linguistic creativity of the Ukrainian people, which is a consequence of the bitter experiences of Ukrainians in their relations with Russians and indicates that these relations caused constant problems and could not be ignored.

Thus, the Ukrainian-language worldview undoubtedly proves the groundlessness, fictitiousness, and violent content of the Soviet (Russian) myth about 'brotherly peoples'. The Ukrainian-speaking community must be aware of this truth and actively spread it in intercultural communication.

Key words: ethnolinguistics, linguistic worldview, proverbs and sayings, intercultural communication, form and meaning of paroemias, Moskal, Ukrainian-Russian relations.

Постановка проблеми та аналіз актуальних досліджень. Сучасний світ, образно кажучи, – це мережа неоднорідних, але взаємообумовлених та взаємопов'язаних процесів та явищ, пріоритетними серед яких є економічна, політична та культурна глобалізація, невідпинний технологічний прогрес, політична конкурентність та конфліктність, екологічні зміни та нові трактування / нове ставлення до соціокультурних аспектів. З метою обговорення, знаходження та погодження шляхів вирішення викликів і проблем, пов'язаних з зазначеними вище та деякими іншими характеристиками сучасності, щоденно відбувається незчисленна кількість зустрічей – на всіх рівнях та у всіх можливих форматах – представників різних країн, тобто людей, які належать до різних етносів і є носіями різних мов та культур.

Ці міжкультурні контакти, що стали невід'ємною складовою дійсності, та їх результати мають безпосередній вплив на події та їх наслідки в сучасному світі, тобто, на наше переконання, *міжкультурну комунікацію* можна трактувати як базовий, *домінуючий чинник*, який формує і визначає розвиток нинішньої світової спільноти.

Закономірно, що ключовим фактором, який уможлиблює міжкультурний діалог та суттєво обумовлює його результати – його успішність чи виникнення непорозумінь і, в найгірших випадках, його безрезультативність – є мовна поведінка його учасників. Як свідчить китайська мудрість, успіх у 1000 зустрічах гарантована лише тому, хто добре знає інших і себе самого; іншими словами, у сучасному трактуванні це означає, що успішним у міжнародному співробітництві може бути лише той, хто обізнаний як з культурними особливостями іноземних партнерів, так і *усвідомлює культурні риси свого власного етносу, тобто самого себе* [1, с. 9].

В нашому контексті згаданий китайський досвід нашої людини має знати не тільки одну чи декілька іноземних мов, але й глибоко володіти рідною мовою,

мати знання про її специфічні ознаки та особливості її історичного становлення. Усвідомлення цього важливого положення спричинило наш інтерес до тематики пропонованої розвідки, кінцева *мета* якої полягає в тому, щоб, відштовхуючись від результатів розгляду формального оформлення та семантичного наповнення українськомовних прислів'їв і приказок з компонентом «москаль», зробити обґрунтований висновок про історично сформоване ставлення українського етносу до свого російського сусіда.

Актуальність цієї проблематики обумовлена як в *політичному* плані, а саме війною росії проти України і необхідністю розвінчання радянського міфу про «народи-брати», так і *мовознавчими* (етнолінгвістичними) штудіями сьогодення, значущий аспект яких утворюють дослідження щодо віддзеркалення в мовній системі певної мовної спільноти (етносу) особливостей сприйняття нею навколишньої дійсності та міжлюдських стосунків.

Ґрунтовні тлумачення щодо мови у цьому контексті, тобто щодо природи мови та її призначення, належать «батькові загального мовознавства» Вільгельмові фон Гумбольдту, який у своїх працях «Über die Verschiedenheiten des menschlichen Sprachbaus» (1827-1829 pp., «Про відмінності в будові людської мови») [2] та «Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaus und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts» (1836 p., «Про відмінності в будові людської мови та їхній вплив на розумовий розвиток людського роду») [3] вбачає в мові такі головні риси / функції:

– мова є органом, що формує думки; інтелектуальна діяльність і мова – це єдине ціле, вони нерозривно пов'язані між собою [2, с. 35];

– кожна мова відображає своє особливе, тільки їй властиве світобачення; мова і нація дуже тісно взаємопов'язані між собою [2, с. 57];

– мова є зовнішнім проявом духу народів; їхня мова є їхнім духом, а їхній дух є їхньою мовою [3, с. 37];

– в багатьох випадках мова нагадує мистецтво, коли вона об'єднує в єдине ціле ідею та матеріал [3, с. 103].

Узагальнюючи, можна констатувати – і це є *теоретичним підґрунтям* пропонованого дослідження, – що, на переконання В. фон Гумбольдта, кожна мова є унікальним світоглядом, а різноманітність мов відображає різноманітність / неоднорідність світоглядів. Іншими словами, кожна окрема мовна спільнота сприймає і трактує дійсність по-своєму, що безпосередньо відображається, як прийнято говорити в сучасній філології, в її «*мовній картині світу*», яку ми трактуємо як «погляд на зовнішній та внутрішній світ людини, оформлений лексичними, граматичними та фонетичними засобами мови того чи іншого етносу» [4, с. 39].

Постановка завдання. З опорою на таке бачення природи і функціонального використання мови та з фокусом на мету дослідження, яка полягає, як зазначено вище, в знаходженні відповіді на питання щодо характеристики українською мовною спільнотою російського сусіда, в представленому нижче матеріалі проаналізовано і описано формальні та семантичні характеристики *п'ятдесят одного* народного вислову української мови, а саме прислів'їв та поговірок з компонентом «москаль», які і стали *предметом* цієї розвідки (див. додаток).

Виклад основного матеріалу. Розглянуті сталі народні вирази з огляду на їх *формальні ознаки* належать до традиційного фонду української пареміології та мають типові для неї структурно-синтаксичні моделі різного рівня складності.

В кількісному аспекті легка перевага належить простим реченням (їх 25), корпус складних речень нараховує 22 мовних одиниці, ще 4 приклади можна трактувати як міні-діалоги (наприклад, «*Хто йде?*» – «*Чорт!*» – «*Добре, доню, аби не москаль.*»).

Погляд на склад *простих речень* засвідчує, що лише їх незначна частина має відносно просту структуру, яку формують три-чотири слова: *Москаль на сльози не вдаря.* Інші ж сталі вирази цього типу – це багаточленні конструкції, зокрема, з:

а) однорідними присудками: *Москаль ликом в'язаний, у ликах ходить, та й всіх у ликах водить;*

б) порівняльними зворотами: *Москаль як ворона, та хитріший за чорта.* Такі зіставлення мають чітко виражену градацію або контраст, що структурно організовує вислів і спрямовує інтерпретацію слухача;

в) іншими однорідними членами: *У москаля на грош амуніції, на десять амбіції.*

Поряд з розповідними реченнями популярністю користуються і експресивні окличні висловлювання (*Іде москаль, як чорна хмара!*), а в діалогах, як свідчить приклад вище, зустрічаються і питання.

Серед *складних речень* абсолютна більшість належить також розповідним реченням, поряд з якими український фольклор створив як окличні (*Вижу, що чорт москаля вніс у хижу!*), так і питальні (*Невже ж-бо то москаль та й дороги не знав, він же здавна по чужих землях ходить?*) прислів'я та приказки.

У цій групі за граматичними видами взаємозв'язку між складовими частинами мінімальна більшість належить складнопідрядним реченням (їх 9, наприклад, *Коли москаль каже сухо, то піднімайся по ухо*), а кількість складносурядних – 8 (*Від чорта відхристишся, а від москаля не відмолишся*). Крім цього, три висловлювання демонструють одночасно як сурядний, так і підрядний зв'язок (*Москалики-соколики, поїли ви наші волики, а як вернеться здорові, то поїсте ще і корови*), а ще два є безсполучниковими складними реченнями (*Собака брехне – москаль віри пойме*).

Як характерні/домінуючі риси прислів'їв та приказок у формі складних речень можна виділити:

а) умовно-часові конструкції з логічною завершеністю: «Коли..., то...» / «...тоді..., як...», наприклад, *Коли чорт та москаль щось украли, то поминай, як звали;*

б) протиставлення/антитези (з неможливою дією): *Москаль козака як раз огулить, а москаля й чорт не одурить;*

в) ритмізовану або римовану будову: *Коли москаль каже сухо, то піднімайся по ухо.*

Підбиваючи підсумки щодо визначальних формальних особливостей україномовних паремій з компонентом «москаль», можна констатувати, що вони:

– репрезентовані не тільки простими та складними розповідними реченнями, але і деякими окличними та питальними висловами, а також мікродіалогами;

– насичені порівняльними або умовними конструкціями (протиставленнями) та відзначаються певною образною повторюваністю;

– характеризуються римованою структурою та ритмічною компактністю.

Представлені формальні властивості досліджуваних прислів'їв та приказок дозволяють стверджувати, що для їх створення український етнос використав численні й різноманітні мовні засоби, продемонструвавши при цьому свій вели-

кий духовний потенціал та надзвичайну креативність, щоб висловити своє ставлення до російського сусіда. У цьому сенсі форма функціонує не лише як оболонка змісту, але й як механізм його розкриття та досягнення комунікативної ефективності в мовленнєвих актах. І саме на цей аспект сфокусований наступний та головний крок нашого аналізу, який має дати відповідь на питання, які ж послання і з якою інтенсивністю несуть в собі україномовні фольклорні вислови з компонентом «москаль» та які логічні судження можна зробити на основі їх змістового наповнення.

Прислів'я та приказки обґрунтовано трактуються як закінчений мовний продукт, який з огляду як на структурне оформлення, так і на концептуальний зміст є самодостатнім, тобто не потребує для розуміння висловленої ідеї додаткового контексту. Тому пропонується нижче **аналіз смислового навантаження** цих мовних одиниць є комплексним і фокусується на їх основному, узагальненому значенні з паралельним розглядом конотативних, культурно-асоціативних та прагматичних компонентів.

Зміст паремій з компонентом «москаль», як віддзеркалення багатовікової історичної пам'яті українського народу, відображає численні й неоднорідні сфери людського буття, головні з яких – за кількістю посилай (статистичний критерій) – можна подати в такому порядку.

1. Образ москаля як **чужої і ворожої сили**, чужого гнобителя, який відзначається зухвальством, нахабством, жорстокістю і не визнає провин. Переконаливими прикладами саме такого бачення є, зокрема, *Так і нам було казано: "Москаля бійтєсь, бо він заріже"* чи *Москаль – не свій брат, не помилує*. Очевидно, що ці та аналогічні вирази мають різко зневажливе емоційне забарвлення, їм притаманна їдка іронія і вони несуть в собі застережний зміст, попереджаючи про небезпеку та про те, що російському сусіду не варто довіряти ні за яких обставин. В деяких випадках прагнення підсилити цей прагматичний намір досягається шляхом протиставлення: *Хоч добрий чоловік, та москаль* або *Хоч убий москаля, та він зуби вискаля*.

Як незаперечне підтвердження переконання українського етносу про ворожість та безжалісність дій московської влади можна розглядати вислови з історичним моральним змістом, які засвідчують, що москалі-гнобителі нещадно спустошували українські поселення, нищили на території України все, що дано природою чи створене людською працею: *Що Бог в нас народе, а люд народе – москаль же тєє у нівеч зведе* чи

Москалики-соколики, поїли ви наші волики, а як вернетєся здорові, то поїстє ще і корови. Війна росії проти України підтверджує цю гірку історичну правду.

Різкою радикальною реакцією на травматичний досвід утисків і насильства з боку російських чужоземців стало побажання ворогу смерті в емоційному вигуку *Москаляку на гілляку!*, який набув популярності та поширення в період політичних протестів Євромайдану 2013-2014 рр.

2. Логічним продовженням попередніх думок є бачення в російському сусідові **неминучої біди і загрози**: *Іде москаль, як чорна хмара!* чи *Іде москаля, як трави!*. З болісною іронією дії москалів порівнюються у першому випадку з «чорною хмарою» – народним символом-передвісником бурі і страшних подій, а в другому з природним безперервним ростом трави, що символізує навалу і постійний масовий тиск.

Сумний і гнівний народний висновок (також добре зрозумілий у сучасному контексті) міститься і в паремії *Від чорта відхристишся, а від москаля не відмолишся*. Протиставлення з чортом, символом зла, обману й лиха, яскраво доводить, що загрози від московського панування суттєво підступніші, глибші й небезпечніші. Іронічно-тривожну оцінку щодо не завжди передбачуваних загрозливих та жорстоких дій росіян ілюструє і вираз *Не великий москаль, та страшний*.

Цей гіркий досвід обумовив виникнення прислів'їв-застережень: *Від москаля полу вріж та тікай* або *З москалем дружи, а камінь за пазухою держи*. Прагматична націленість наведених виразів підкреслює необхідність постійної обачності та рішучих і завчасних кроків у стосунках з ненадійними й небезпечними за своєю природою росіянами, навіть якщо існують ознаки формальних дружніх відносин.

3. Наступне підтвердження заперечливого ставлення українського етносу до представників російської імперії впливає з їх зображення як **лукавих, підступних та хитрих** чужоземців, приміром: *Москаль ликом в'язаний, у ликах ходить, та й всіх у ликах водить*. Ця їдка й іронічна характеристика москаля розкриває сутність його дій та поведінки – нерідко він прикидається простим та бідним, але насправді він інший і здатен своєю хитрістю та підступністю обдурити інших.

Показова ознака цієї підгрупи паремій – і одночасно української фольклорної творчості – проявляється в трьохразовому протиставленні витівок москалів з чортом – уособленням абсолютного

зла і обману. Однак, як свідчить болісний досвід українського етносу, вчинки російських сусідів можуть бути ще більш страшними і підступними: *Москаль козака як раз огулить, а москаля й чорт не одурить*. Цей вираз, побудований на контрасті і перебільшенні, попереджає про те, що того, хто звик діяти обманом та хитрощами, фактично неможливо перехитрити. Ще одне пряме підтвердження цього переконання міститься у вислові *Москаль як ворона, та хитріший за чорта*. Різка сатира цієї гіперболи підкреслює крайню лукавість москалів, їх уміння обманювати й викручуватися та застерігає від недовіри показній простоті. Хитрий й користололюбний чужинець є і негативним «героєм» паремії *Варив чорт з москалем пиво, та й солоду зрікся*. Тут міститься попередження про те, що спільна праця з хитрим і ворожим «партнером» безнадійна, що з ним не варто мати справ, бо, як відомо, зварити пиво без солоду неможливо.

4. Наступним аспектом критичних відгуків українців про типові властивості росіян є бачення в них *нахабних брехунів*: *Коли москаль каже сухо, то піднімайся по ухо*. Цей іронічно-застережливий вислів документує недовіру до москальських обіцянок, попереджає про небезпечні розбіжності між їх словами та реальною дійсністю: якщо запевняють, що все добре і безпечно, то слід готуватися до біди. У риторичному запитанні *Невже ж-бо то москаль та й дороги не знав, він же здавна по чужих землях ходить?* підступна брехливість у першій частині поєднується/поглиблюється у другій половині вислову і прямим посиленням на постійну військову агресію.

Як і в попередніх тематичних підгрупах, лукавство й обманливість як невід'ємні складові характеру і дій росіян виразно й колоритно підкреслюються шляхом протиставлення з образом чорта: *Москаль тоді правду скаже, як чорт молиться стане*. Висновок однозначний: москаль ніколи не перестане брехати, це неможливо.

З іншого ж боку, паремія *Москаль з брехнею світ пройде, та назад не вернеться* містить обнадійливий, позитивний погляд на подальший розвиток, акцентує увагу на тому, що система, інструментами якої є обман і брехня, не має майбутнього, та віддзеркалює беззаперечну віру українців в перемогу добра над злом.

5. В багатьох фольклорних висловах з іронічно-зневажливим, насмішливим підтекстом як знакові/узвичаєні риси представників чужої сили відтворені і *грабунок та здирство*, наприклад, *Ти, москалю, добрий чоловік, то шинеля твоя злодій!* Особливий сарказм випромінює паремія *Не*

зате москалі москаля б'ють, що краде, а зате, щоб умів кінці ховати, яка засвідчує, що згідно з москальським світобаченням покарання приходить не за злочинні крадіжки, а за невміння їх приховати, що є емоційно вражаючою критикою несправедливого суспільного життя під владою російської імперії. Як свідчать наведені приклади, протиставлення і у цій підгрупі паремій відіграють помітну роль; вони створюють контрасти, допомагають посилити експресивно негативне трактування відображених дій та попереджають про обережність у контактах з чужоземцями, що притаманно і вислову *На вовка помовка, а москаль кобилу вкрав*.

6. З гострою іронією український етнос висміює і *порожній гонор та зверхність* у діях російського сусіда на українських землях: *У москаля на грош амуніції, на десять амбіції*. Фольклорна творчість тут прямо вказує на те, що реальних можливостей та ресурсів у московських чужинців обмаль, але їх поведінка – це надмірний гонор та самовпевненість без підстав. Аналогічне саркастичне кепкування над нав'язливою демонстрацією «значущості», над удаваною зверхністю без належного достатку та повній убогості демонструють і вирази *Москаль ликом чваниться й кожному під ніс з ним пхається* та *За москалем панство: коло ноги ремєняки – і все господарство*. Ці рифмовані моделі з символічними протиставленнями дотепно й правдиво висміюють хвалькуватість та нав'язливість росіян.

7. Логічним наслідком представленої вище надзвичайно негативної реакції українців на характер та вчинки російських чужоземців стало їх відображення/сприйняття як *уособлення найтяжчого лиха* у повсякденному житті. У всіх пареміях цієї підгрупи як компоненти-протиставлення вживаються слова «чорт» або «біс», але у порівнянні з москалями ці міфічні образи у свідомості українського етносу є меншим злом: *Вижу, що чорт москаля вніс у хижу!* або — *«Тату, лізе чорт у хату!» — «Дарма, дочко, аби не москаль!»*. Ці різкі емоційно-іронічні фольклорні вислови не залишають жодних сумнівів щодо того, що бездушевна й загарбницька політика російської імперії мала для українців настільки небажані, шкідливі та небезпечні наслідки, що навіть нечиста сила не вважалася найнебезпечнішим/найстрашнішим лихом.

8. Найбільш їдка іронія притаманна декільком пареміям, які характеризують москалів як *повних чужинців*, які в моральному сенсі *не відносяться до категорії людей*: — *«А багато було людей в церкві?» — «Людей, мамо, не було нікогісінько, тільки*

самі за себе москалі — так що й голки не було б де встромити.». Вислів демонструє відмежування від чужої (окупаційної) сили, її сприйняття без будь-якого співчуття чи розуміння. Контраст світоглядів з москалями-чужинцями типовий і для виразу: — «Щоб ти зозулі не чув» (каже баба) — «Мне и удод закует» (одріка москаль). Приказка переконливо засвідчує протиріччя між традиційними звичаями народної української культури з грубими та байдужими до неї чужоземцями.

9. **Протестною реакцією українців** на колоніальну політику російської імперії та загарбницькі дії її представників стала низка прислів'їв та приказок, які відбивають самоіндефікацію українського етносу, його беззаперечне дистанціювання від російських чужоземців. Переконливим доказом саме такої національної свідомості є заклик *Кохайтесь, чорнобриві, та не з москалями*, який настійно вимагає не довіряти російським поневолювачам та зберігати свою честь і гідність. Аналогічний різкий і емоційний приклад — це вигук *Дякую, Боже, що я не москаль!*, яким український народ висловлює своє безумовне відмежування від спільноти, з якою він пов'язує, як свідчать наведені вище паремії, насильство, поневолення, брехню та імперську зверхність.

Для щирого запевнення у правдивості своїх слів чи дій український етнос використовує вираз *А щоб я москалем тричі зробивсь*, в якому на основі гіперболічного протиставлення звучить потужне переконання про те, що стати москалем — це ганебне явище, це втрата власної ідентичності.

Отже, проведена розвідка доводить, що в народній історичній пам'яті українців **відсутнє позитивне сприйняття** російського сусіда:

- лексичне (денотативне) значення проаналізованих прислів'їв та приказок вказує на те, що росіяни на українських територіях — це ворожі чужинці й загарбники, носії примусу, насильства й безправ'я;

- конотативний зміст паремій з компонентом «москаль» несе в собі експресивно-негативну оцінку, обґрунтований осуд дій росіян, іронічно висловлює повну зневагу до них;

- культурно-асоціативне семантичне наповнення розглянутих висловів засвідчує, що росіяни — це противники української ідентичності,

та закликає українців до збереження своїх національних культурних традицій;

- в прагматичному плані опрацьовані фольклорні вирази висміюють брехливість, злодійські дії, підступність, безпідставний гонор та інші негативні риси росіян, тим самим попереджаючи про небезпеку і насильство з боку представників російської імперії та вказуючи на необхідність великої обачності у контактах з ними.

Висновки. В контексті розглянутого на початку статті трактування мови як прояву духу, мислення кожного окремого етносу, як форми відображення його світосприйняття доцільно звернути увагу на історично обумовлену еволюцію значення слова «москаль» в україномовній картині світу. Лексикографічні джерела вказують на те, що ця лексична одиниця виникла як етнонім, спочатку позначала жителів москви та московії, а дещо пізніше і солдатів російської імперії, та була семантично *нейтральною* [5, с. 447]. Але з часом, чим більше українських земель ставали частиною російської імперії, тим інтенсивніше український етнос наповнював слово «москаль» *негативними, зневажливими*, висвітленими вище відтінками, що було адекватною реакцією на загарбницькі дії російської окупаційної влади.

Таким чином, на прикладі українських прислів'їв та приказок з компонентом «москаль» можна зробити такі *висновки*:

- Україномовна картина світу, відбиваючи історично сформоване осудливо-критичне ставлення українського етносу до росіян, категорично *заперечує радянський міф* про те, що українці і росіяни — це «народи-брати». Значення розглянутих паремій беззаперечно доводять, що це пропагандоване «братерство» було спрямоване російським «старшим братом» на політичне підпорядкування та зменшення/знецінення національної ідентичності українців.

- Історично й політично негативно забарвлений образ росіян як представників «чужого табору» в україномовній картині світу має усвідомлюватися українцями та бути для них в актах міжкультурного спілкування істотним підґрунтям для правдивого висвітлення українсько-російських відносин та вагомим аргументом для розвінчання російської агресії проти України.

Додаток

УКРАЇНСЬКІ ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ З КОМПОНЕНТОМ «МОСКАЛЬ»

1. Іде москаля, як трави! [6, с. 18; 7, с. 25]
2. Москалики-соколики, поїли ви наші волики, а як вернетесь здорові, то поїсте ще і корови. [6, с. 18; 7, с. 25]

3. Від москаля полу вріж та тікай. [6, с. 18; 7, с. 25]
4. Від чорта відхристишся, а від москаля не відмолишся. [6, с. 18; 7, с. 25]
5. Москаль – не свій брат, не помилює. [6, с. 18; 7, с. 25]
6. Москалеві годи, як трясті, а він все бісом дивиться. [6, с. 18; 7, с. 25]
7. Москаль з бісом порадилися та й на лихо понадились. [6, с. 18; 7, с. 25]
8. «Тату, тату, лізе чорт у хату» — «Дарма, аби не москаль». [6, с. 18] / «Тату, лізе чорт у хату!» — «Дарма, дочко, аби не москаль!». [7, с. 25]
9. «Хто йде?» — «Чорт!» — «Добре, доню, аби не москаль.» [6, с. 18]
10. Вижу, що чорт москаля вніс у хижу! [6, с. 18; 7, с. 25]
11. Мабуть, москаль тоді красти перестане, як чорт молитись Богу стане. [6, с. 18; 7, с. 25]
12. Коли чорт та москаль щось украли, то поминай, як звали. [6, с. 18; 7, с. 25]
13. На вовка помовка, а москаль кобилу вкрав. [6, с. 18; 7, с. 25]
14. Не зате москалі москаля б'ють, що краде, а зате, щоб умів кінці ховати. [6, с. 18; 7, с. 25]
15. Ти, москалю, добрий чоловік, то шинеля твоя злодій! [6, с. 18; 7, с. 25]
16. Москаль викрутнями перебивається (тім ж він скрізь погано лається). [6, с. 18] / Москаль викрутнями перебивається та брудно лається. [7, с. 26]
17. Коли москаль каже сухо, то піднімайся по ухо. [6, с. 18] / Коли москаль каже: «сухо», то піднімайся по вуха, бо замочишся. [7, с. 26]
18. З москалем дружи, а камінь за пазухою держи. [6, с. 18; 7, с. 26]
19. Варив чорт з москалем пиво, та й солоду зрікся. [6, с. 18; 7, с. 26]
20. Москаль тоді правду скаже, як чорт молитися стане. [6, с. 18] / Москаль тоді правду скаже, як чорт у ченці піде. [7, с. 26]
21. Казав москаль — «право», та й збрехав браво. [6, с. 18; 7, с. 26]
22. Собака брехне — москаль віри поймає. [6, с. 18] / Пес бреше — москаль віри не йме. [7, с. 26]
23. Хоч убий москаля, та він зуби вискаля. [6, с. 18; 7, с. 26]
24. Москаль як ворона, та хитріший за чорта. [6, с. 18; 7, с. 26]
25. Чорзнащо в лаптях, та й то москаль. [6, с. 18; 7, с. 26]
26. Москаль ликом чваниться й кожному під ніс з ним пхається. [6, с. 18; 7, с. 26]
27. Хоч добрий чоловік, та москаль. [6, с. 18; 7, с. 26]
28. «Щоб ти зозулі не чув» (каже баба). — «Мне и угод закуеть» (одріка москаль). [6, с. 18]
29. «А багато було людей в церкві?» — «Людей, мамо, не було нікогісінько, тільки самі за себе москалі — тук що й голки не було б де встромити.» [6, с. 18]
30. За москалем панство: коло ноги ремняки — і все господарство. [6, с. 18]
31. Москаль на сльози не вдаря. [6, с. 18]
32. Не великий москаль, та страшний. [6, с. 18]
33. У москаля на грош амуніції, на десять амбіції. [6, с. 18]
34. Москаль козака як раз огулить, а москаля й чорт не одурить. [6, с. 18]
35. Москаль ликом в'язаний, у ликах ходить, та й всіх у ликах водить. [6, с. 19; 7, с. 26]
36. Не приходитья москаля дядьком звати. [6, с. 19]
37. Москаль зна дорогу, та питається. [6, с. 19]
38. Іде москаль, як чорна хмара! [7, с. 25]
39. Москаль з брехнею світ пройде, та назад не вернеться. [7, с. 26]
40. Москаль здавна вже панує, хоч дурний, а силу чує. [7, с. 26]
41. Про одного москаля війна буде! [7, с. 26]
42. Невже ж-бо то москаль та й дороги не знав, він же здавна по чужих землях ходить? [7, с. 26]
43. Москаль і лях на один копил шиті. [7, с. 27]
44. Так і нам було казано: „Москаля бійтесь, бо він заріже”. [8]
45. Кохайтесь чорнобриві, та не з москалями. [8]
46. У йому тільки віри, як у москалеві правди. [9]
47. А щоб я москалем тричі зробивсь. [9]
48. Що Бог в нас народе, а люд наробе — москаль же теє у нівеч зводе. [9]
49. Хто не скаче, той москаль! [10, с. 238]
50. Дякую, Боже, що я не москаль! [11]
51. Москаляку на гілляку! [Свромайдан, 2013]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Schroll-Machl, S. Die Deutschen – Wir Deutsche. Fremdwahrnehmung und Selbstsicht im Berufsleben. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG, 2007. 227 S.
2. Wilhelm von Humboldt. Über die Verschiedenheiten des menschlichen Sprachbaus. Entstanden 1827-1829. Berliner Ausgabe, 2013. 175 S. URL: <http://www.zeno.org/Lesesaal/N/9781484031964?page=0> (дата звернення: 10.02.2026).
3. Wilhelm von Humboldt. Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaus und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts. Berlin : Druckerei der Königlichen Akademie der Wissenschaften, 1836. 511 S. URL: https://books.google.de/books?id=dV4SAAAAIAAJ&printsec=frontcover&hl=uk&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 10.02.2026).
4. Гавриш М.М., Гавриш О.О., Андрійко В.І. Українсько-російські відносини у мовній картині світу українців (на матеріалі фразеологізмів української мови). *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Вип. 39. Том 1. С. 38-43.
5. Словарь української мови: [у 4 т.] / збір. ред. журн. "Киевская Старина"; упоряд., з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. – [Репр. відтворення вид. 1907-1909 pp.]. Київ : Вид-во АН УРСР, 1958 – 1959. Т. 2. 573 с.
6. Українські приказки, прислів'я, і таке інше : зб. О. В. Марковича і др. / спорудив М. Номис. Санкт-Петербург : В друк. Тиблена і комп. И. Куліша, 1864. 304 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0003645 (дата звернення: 11.02.2026).
7. Українські народні приповідки / упоряд. Олекса Воропай. Лондон, 1955. 64 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/23490/file.pdf> (дата звернення: 11.02.2026).
8. П'ятаченко С. Образ москаля в українських приказках та прислів'ях (за збіркою М. Номиса "Українські приказки, прислів'я і таке інше"). URL: <https://history.sumy.ua/research/article/495-obrazmoskaliavukrainskykhprykazkakhtaprysliviakhzazbirkoiumnomysaqrainskiprykazkypryslivaitakeinsheq.html> (дата звернення: 10.02.2026).
9. Васильченко В. Москаль у прислів'ях. URL: <https://uain.press/blogs/moskal-u-prisliv-yah-669844> (дата звернення: 10.02.2026).
10. Трач Н. Революційні слогани суспільно-політичного протесту Євромайдан (2013-2014 pp.): соціолінгвістичний аналіз. URL: <https://www.academia.edu/31304049/> (дата звернення: 11.02.2026).
11. Афоризми про Україну. URL: <https://www.imath.kiev.ua/~golub/aforcollect/UKRAINE/THEME/ukraine.htm> (дата звернення: 11.02.2026).

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

ЛЕКСИКА ЗИМОВОГО ТА ВЕСНЯНОГО ЦИКЛІВ КАЛЕНДАРНОЇ ОБРЯДОВОСТІ В ГОВІРЦІ СЕЛА РОГІЗНОГО НА НАДСЯННІ

LEXICON OF WINTER AND SPRING CYCLES OF THE CALENDAR RITUALS IN THE DIALECT OF ROGIZNE VILLAGE IN NADSIANNIA

Глібчук Н.М.,

orcid.org/0009-0008-2387-4022

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови імені професора Івана Ковалика

Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті проаналізовано лексику зимового та весняного циклів календарної обрядовості в говірці села Рогізного Яворівського району Львівської області. Ця говірка є мікросистемою надсянського діалекту, який із середини ХХ ст. через позамовні, передусім політичні, причини піддався руйнуванню. Представникам обстежуваної говірки завдяки географічному розташуванню не довелося спіткати долі переселенців. З огляду на трансформацію діалектного континууму надсянського говору загалом і на наявність цікавих за змістом аудіозаписів із с. Рогізного здійснено лексико-семантичний аналіз зафіксованих у цьому населеному пункті назв календарної обрядовості. Простежено динамічні процеси в лексичній системі цієї говірки, а також виявлено архаїчне й нове у досліджуваній тематичній групі лексики. Зафіксовано чимало як загальноновживаних, так і вузьколокальних назв (слів, словосполучень чи фразеологізмів). Розкрито їхнє значення у контекстах. Описано фонетичні особливості діалектизмів. В окремих випадках з'ясовано походження лексем. Вибірково описано спосіб творення аналізованих слів. Проведено паралелі вживання номенів цієї тематичної групи із їхніми відповідниками в сусідніх говорах. Проаналізовано також назви, які можуть уживатися як в обрядовому, так і в позаобрядовому значенні. Виявлено вузьколокальні діалектизми ендемічного характеру, тобто такі, які функціонують тільки на території окремих сіл Надсяння, їх не фіксують діалектні словники. Звернено увагу на символіку свят та світоглядні уявлення представників надсянських говірок.. Уведено в науковий обіг цікавий фактичний матеріал, що засвідчує неповторність, багатство, своєрідність духовної культури діалектоносіїв. Описано календарну обрядовість зимового та весняного циклів – невелику частину лінгвістичних студій, суміжних із етнологією, що демонструють стійкість народних традицій, які не змогла знищити радянська антирелігійна політика.

Ключові слова: надсянський діалект, говір, говірка, ендемічна лексика, локалізм, вузьколокальний діалектизм, етнографізм, лексика календарної обрядовості, геортонім, південно-західне наріччя української мови, діалектний фразеологізм.

The article analyzes the lexicon of winter and spring cycles of the calendar ritual in the dialect of Rogizne village in Yavoriv district of Lviv region. This dialect is a microsystem of the Nadsiania dialect, which has been destroyed since the middle of the 20th century due to extralinguistic, primarily political, reasons. The representatives of the studied dialect, due to their geographical location, did not have to suffer the fate of immigrants. Given the transformation of the Nadsiania dialect continuum in general and the presence of interesting audio recordings from Rogizne, a lexical and semantic analysis of the names of calendar rituals recorded in this village was carried out. The study also traces the dynamic processes in the lexical system of this dialect and identifies archaic and new elements in the studied thematic group of lexicon. We have recorded many common and narrow local names (words, word combinations, or idioms). Their meaning in context is revealed. The phonetic features of dialectisms are described. In some cases, the origin of the lexemes is clarified. The method of formation of the selected analyzed words is described. Parallels are drawn between the use of nouns of this thematic group and their counterparts in neighboring dialects. The article analyzes names that can be used in both ceremonial and non-ceremonial meanings. Narrow local dialectisms of endemic nature have been identified, that is, those that function only in the territory of individual villages of Nadsiania and are not recorded in dialect dictionaries. The study also focuses on the symbolism of holidays and the worldviews of representatives of Nadsiania dialects. Interesting factual material has been introduced into scientific circulation, attesting to the uniqueness, richness, and originality of the spiritual culture of dialect speakers. The calendar rituals of the winter and spring cycles are described – a small part of linguistic studies related to ethnology, demonstrating the resilience of folk traditions that the Soviet anti-religious policy could not destroy.

Key words: Nadsiania dialect, dialect, dialect phraseologism, endemic lexicon, localism, narrow local dialect, ethnographism, lexicon of calendar rituals, geortonym, southwestern dialect of the Ukrainian language.

Постановка проблеми. Надсяння – етнографічний район України, населення якого разом з українцями Лемківщини, Холмщини й Підляшшя зазнало найбільших людських, матеріальних та морально-психологічних втрат у середині ХХ ст. У повоєнний період більша його частина опинилась у складі Республіки Польщі, а тих

українців, які раніше проживали в долині Сяну та його правобережних приток, примусово виселили до УРСР або на північний захід сучасної Польщі [5, с. 11]. Зважаючи на ці факти, важливо фіксувати й вивчати надсянські діалектизми, окремі з яких є унікальними. Локальні, просторово обмежені одиниці діалектної мови завжди привертати

увагу лінгвістів. М. Никончук запропонував термін «ендемізм». Ендемічними мовними явищами він називав «лінгвами локального поширення, що не повторюються ні на якому іншому ареалі» [23, с. 3]. П. Гриценко використовує термін «локалізм», вказуючи, що визначальною рисою локалізмів є обмежений простір їх побутування, незначне поширення в континуумі [8, с. 236–244]. Разом із цим поділяємо думку М. Никончука, що «вичленування говіркових груп за ендемічними фактами має цілком умовний характер. Територіальну дискретність виявляє говірка практично майже кожного населеного пункту, тому що в кожній говірці є неповторні мовні особливості» [23, с. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Словникова система надсянських говірок вивчена недостатньо. На думку Ф. Жилка, особливості лексики Надсяння виявляються в значному нашаруванні слів із польської мови, що вимовляються по-польськи або в фонетичній оболонці у згоді з особливостями місцевих говірок. Автор стверджує, що деякі суто місцеві слова, поширені іноді також в окремих карпатських або наддністрянському говорах [15, с. 91]. Різні тематичні групи лексики надсянських говірок – у колі наукових зацікавлень українських діалектологів. Родинно-побутову лексику цього діалекту вивчає Л. Хомчак. Дослідниця говорить про унікальні назви, не засвідчені в інших говорах української мови: *настільник* ‘весільний хліб нареченої’; *косма́та* ‘частування і святкування з нагоди народження дитини, що відбувається перед хрестинами і на яке запрошують лише найближчих родичів, друзів та сусідів’ [5, с. 60–67]. В. Різник досліджує лексику на позначення їжі та кухонного начиння в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя [28].

Саме лексику календарної обрядовості на матеріалі різних українських говорів аналізували Г. Аркушин [1], М. Лесів [18], Н. Хобзей [38], Н. Осташ [25; 26; 27], М. Шарапа [40], Е. Гоца [9], О. Мигoliniць [20; 21; 22] та інші вчені. У найновішому підручнику «Українська діалектологія» Н. Глібчук, О. Костів описані діалектизми календарної обрядовості надсянських говірок [3, с. 217–224].

Вузьколокальні лексеми на матеріалі різних говорів досліджували також К. Глуховцева [4, с. 177–182], Г. Гримашевич [7, с. 289–294], Т. Тищенко [36, с. 1–11].

Постановка завдання. Говірка с. Рогізного Яворівського р-ну Львівської області є мікросистемою надсянського діалекту, який, як відомо, з половини ХХ століття зазнав незворотних змін

через позамовні, передусім політичні, причини, звузив свій ареал унаслідок операції «Вісла». На щастя, представникам цієї говірки, що розташована за 9 км від м. Яворова і за 50 км від м. Львова, не довелося спіткати гіркої долі переселенців. Водночас урахуовуючи трансформацію діалектного континууму надсянського говору загалом і маючи в своєму розпорядженні цікаві за змістом аудіозаписи із с. Рогізного, визначаємо **мету** – здійснити лексико-семантичний аналіз назв календарної обрядовості зимового та весняного циклів, зафіксованих у цьому населеному пункті. Це дасть змогу простежити динамічні процеси в лексичній системі цієї говірки, а також виявити архаїчне й нове у досліджуваній тематичній групі лексики. **Джерельною базою дослідження** є мовлення інформантів різних вікових груп із с. Рогізного, яке записала студентка філологічного факультету ЛНУ імені Івана Франка Гоза Стефанія 2015 року.

Виклад основного матеріалу. Опираючись на фактичний матеріал, проаналізуємо лексику зимового та весняного циклів.

У діалектних текстах, записаних у с. Рогізному Яворівського р-ну Львівської області, зафіксовано чимало як загальноприйнятих, так і вузьколокальних назв (слів, словосполучень чи фразеологізмів), пов’язаних із зимовим циклом календарної обрядовості. Подаємо їх не в алфавітному порядку, а за хронологією обрядових дійств.

Андр’ї́а: зби^ерали^сі на Андр’ї́а і х^лопц^і / і д’ї^учата // х^лопц^і і н’із^ніши прих^удили / д’ї^учата с’і зби^ерали і к^лали / гу^товили там ш^ос’ // . За новоюліанським календарем, це свято припадає на 30 листопада. «Хоч Андрій Первозваний – християнський святий, але в народній традиції звичай і обряди в день цього святого мають стародавній, дохристиянський характер: угадування майбутньої долі, заклинання тощо» [2, с. 16]. Ім’я святого водночас виконує функцію геортоніма. У мікросистемі обстежуваної говірки це слово не відрізняється від відповідника української літературної мови.

раху^вати ‘колик’і: ту^д’і два^найц^ііта гу^лдина / ху^дили раху^вати ‘колик’і / ў^ду^вец / мулу^лдец / ў^ду^вец / мулу^лдец / кут^рі ‘ви^ди / чи н’і^ди д’ї^учина за х^лопц^і / чи за ў^д’ї^уц’а // . Це словосполучення безпосередньо пов’язане зі святом Андрія. За народними віруваннями, цей звичай допомагав дівчатам передбачити майбутню долю. До складу цього етнографізму входить діалектизм ‘колик’. Його відповідник у літературній мові – кілок. Це словосполучення є фонетичним діалектизмом і водночас етнографізмом.

к'їдати чобути чиризе халупу: ну кулис' були тик'ї с'в'ета // Анд'р'їа // ну і к'їдали чобути чиризе халупу / прихудили д'їук'ї / хлопц'ї / і тий чобути зби'рали // хлопц'ї пришоу / йак ўз'ау чоб'їт // ду тойї д'їук'ї пришоу і ска'зау // ну да'ваї пум'їр'її // тайа д'їука м'їр'їла тий чобути / пом'їр'їла / а зна'чит той чоб'їт п'їдходи / п'їд'їшоу той чоб'їт / зна'чит йї брау ду тойї халупи / о'бн'їмау чи ц'їлу'вау чи шо там / н'їхто с'ї ни ди'виу // Під час цього обряду дівчата ворожили на своїх суджених. Це словосполучення є етнографізмом, водночас його компоненти характеризуються фонетичними особливостями, характерними для надсянських говірок: к'їдати (и → і), чобути (о → у), чиризе (оглушення дзвінких у кінці слова).

Муку'лайа: а йше п'їтху'дили с'в'ата Муку'лайа / і на Муку'лайа д'їти ўс'ї чи'кали / чи'кали / бу Муку'лаї шос'прин'їсе // За новоюліанським календарем, це свято припадає на 6 грудня. В обстежуваній говірці цей геортонім є фонетичним діалектизмом, в якому реалізується характерна для Надсяння риса, а саме укання (о → у).

В'їл'їа: а ку'ли п'їтху'дили р'їзд'в'ан'ї с'в'ата і на В'їл'їу / тату йшоу ду ст'удолі / брау су'лому / в'їзау су'лому // У «Словнику української мови» в 11-ти томах, в словнику-довіднику В. Жайворонка «Знаки української етнокультури», а також у діалектних словниках немає слова В'їл'їа. Натомість у «Словнику української мови» в 20-ти томах є іменник віг'їлія, що має два значення: 1. 'одиниця виміру нічного часу в римській армії'; 2. 'усеношна в християн римського обряду' [35, с. 577]. Слово латинського походження, потрапило у південно-західні говори української мови за посередництвом польської мови, де *wigilia* і означає 'вечір напередодні великого свята', наприклад, *Wigilia Bozego Narodzenia* 'вечір напередодні Різдва', тобто Святий вечір. У лемківських говірках уживається форма *Велия* із цим же значенням. Діалектоносії із с. Рогізного Яворівського р-ну Львівської області переддень (Надвечір'я) Різдва Христового називають В'їл'їа. Є всі підстави вважати цей геортонім власне лексичним діалектизмом.

ку'т'а: мовили пац'їр і пуму'лили с'ї і ту'ди с'ї дали за с'т'їу // с'їдали за с'т'їу / і ўс'о'булу / ку'т'а була // а ку'т'у ўсе тату брау і к'їдау ду п'ївали // йак с'ї бугату ч'їти / ту 'буде' ўро'жаї ви'лик'їй // В обстежуваній говірці ця лексема не відрізняється від відповідника української літературної мови. Як відомо, це 'обрядова каша з ячмінних або пшеничних зерен, уживана з солодкою підливою напередодні Різдва чи Водохреща' [30, с. 419].

Це слово є загальноукраїнським етнографізмом.

пири'веслу: брали зи с'їна рубили так'е пири'веслу / брали лошк'ї / зби'рали / і ўс'ї ду'купи в'їзали і к'їдали п'їт той убрис // В українській літературній мові є слово *перев'єсло* в значенні 'джгут із скрученої соломи для перев'язування снопів' [32, с. 139]. Ця назва може вживатися як в обрядових, так і в позаобрядових контекстах. В обстежуваній говірці це слово є фонетичним діалектизмом, для якого характерні такі звукові зміни: е → и, о → у, наголос тільки на третьому складі.

с'н'їпок: а ў кутику тик'її с'тавили с'н'їпок / то буу / то й'їкос' то ти'пер назива'їут / д'їдух / і ту'д'ї да'ваї / йак хлопц'ї прихудили с'паци'їми / гус'подар би'ре той с'н'їп / а тийе д'їти / а тийе д'їти ста'райуц'ї пу т'їм сну'п'ї / та йше й д'їт' д'їс'тау // і во за тими кулач'їками ху'дили // Цей демінутив утворений від слова *сніп* 'зв'язаний оберемок зрізаних стебел (з колосками) хлібних злаків та інших культур' [30, с. 427]. Ця назва може вживатися як в обрядових, так і в позаобрядових контекстах, вона не відрізняється від відповідника літературної мови. Але варто зазначити, що зменшено-пестливі утворення є характерною особливістю саме обрядових назв: *ту'рун'у* 'тур, бичок', *ву'диц'а* 'св'ячена вода'. У мікросистемі говірки синонімом до слова *с'н'їпок* є назва *д'їдух*.

д'їдух: а ў кутику тик'її с'тавили с'н'їпок / то буу / то й'їкос' то ти'пер назива'їут / д'їдух // Цей етнографізм має два значення: 1. 'солома або сіно, що стелять у хатах під Різдво Христове'; 2. 'ритуальний сніп (св'яточний дід) жита або пшениці, який ставлять у Св'ятвечір на покуті під образами' [10, с. 88]. В обстежуваній говірці діалектоносії віддають перевагу синоніму *с'н'їпок*. Слово *д'їдух* не відрізняється від відповідника літературної мови.

Р'їзд'во: а во йа йше за'була за Р'їзд'во ска'зати / йак ху'дили хлопц'ї і були тик'ї і шо'пк'ї / тик'а була 'шо'пка // Щодо етимології цього слова, то воно "очевидно, результат фонетичного розвитку давнішого **рожьство* 'народження, Різдво', пов'язаного з *родити*" [12, с. 92]. У мікросистемі говірки геортонім *Р'їзд'во* не відрізняється від відповідника літературної мови.

кул'їду'вати: ху'дили хлопц'ї і були тик'ї і шо'пк'ї / тик'а була 'шо'пка // Дієслово *кул'їду'вати* в с. Рогізному Яворівського р-ну є фонетичним діалектизмом, для якого характерне укання і перехід а → і.

ту'рун'у: начи'нали йти ма'лен'к'ї кул'їдни'к'ї з ту'рун'ум а'бу з 'їрку'їу // ну та й ту'рун'уви / ну во тик'а буру'да та й па'ўка тик'а / кул'їду'вали // Цей

демінутив мотивований словом *тур*. «У народній поезії – символ, втілення велетенської сили й хоробрості» [34, с. 323]. «В Галичині та Подністров'ї було свято Тури чи Туриці на честь бога Тура, коли водили по селу бичка й приспівували: «Ой Туре, Туре небоже, ой обернися та й подивися» [14, с. 609]. В обстежуваній говірці слово *туруну* є вузьколокальним діалектизмом-етнографізмом, що сягає дохристиянських часів.

Нувий рік: *а ту'д'і ўже йшоў Нувий рік // 'd'iti zbi'ralis'i / 'мама 'шили йім тур'би / та'к'і з л'і-ногу пулут'на / ў к'ін'ц'і да'вали бул'би ма'лен'к'і / заўйязували так і йшли 'd'iti / і то 'поўну d'itii йшло //*. Новий рік за новоюліанським календарем припадає на північ між 31 грудня та 1 січня. Вечір напередодні Нового року називається Маланчиним вечором і є традиційно одним з улюблених свят українців. У с. Рогізному назва *Меланчин вечір* не зафіксована. Найважливішою традицією Нового року є посівання. Посівати починають ще з самого ранку до сходу сонця, переважно хлопчики або чоловіки. Є прикмета, що першим в дім цього дня повинен зайти чоловік.

Ш'ч'ід'рачка: *а 'n'is'la' Нув'огу 'року ўже над'ху'дили 'd'rug'і с'а'в'ата / то 'була Ш'ч'ід'рачка //*. У загальноукраїнській традиції це вечір напередодні Нового року [14, с. 654]. У західних регіонах України, зокрема, у Галичині Щедрий (Другим Святим вечором) називають вечір 5 січня напередодні Водохреща (на інших теренах України цей вечір знано як Голодна кутя). За новоюліанським календарем це свято відзначають 5 січня. Як видно з контекстів, у с. Рогізному Яворівського р-ну Львівської області геортонім *Ш'ч'ід'рачка* позначав вечір напередодні Водохреща. Імовірно, це похідне слово утворилося від прикметника *ш'ч'ідрий* за допомогою суфікса -ачк-. Водночас у с. Чернилява Яворівського р-ну Львівської області на позначення цього свята зафіксований геортонім *Шчад'ра*: *'потім їде Во'до'х'решча / ў нас назив'айес'а Шчад'ра // ў 'першій ден' на Шчад'ру 'тоже" с'в'а'тили 'воду // то йе зача'ток Шчад'ри / в'іс'ім'наїц'іто'го' 'с'ічн'а //* [37, с. 25]. Припускаємо, що дериват *Ш'ч'ід'рачка* міг утворитися від іменника *Шчад'ра* за допомогою суфікса -ачк-. Отже, можемо говорити про множинну словотвірну похідність. За даними етимологів, прикметник *щедрий* сягає «праслов'янського *šcedrъ* < іє. *(s)ked- 'розколювати, розривати'; розвиток значення: розколюю → розкидаю → роздаю; *щедрий* 'той, хто багато роздає'» [13, с. 502–503]. Це слово є вузьколокальним діалектизмом ендемічного характеру, тобто таким, який функціонує тільки на території окремих сіл Надсяння, його не

фіксують діалектні словники говорів південно-го-західного наріччя української мови.

ш'ч'ід'рачка: *йа з'найу ш'ч'ід'рачку / ти'ку 'доўгу ш'ч'ід'рачку / чи йе / чи ни'ма пан гус'но-дар до'ма? // ої ни'ма / ни'ма / ў 'темно'му 'л'іс'і // то 'n'is'na' 'доўга і ти'ка 'зарна //*. У с. Рогізному слово *ш'ч'ід'рачка* вживається також в іншому значенні, а саме 'щедрівка'. Як відомо, це «старовинна українська обрядова величальна пісня, що виконується в Щедрий вечір під час обряду щедрування» [14, с. 655]. Це також вузьколокальний діалектизм ендемічного характеру.

Ш'ч'ідрий 'веч'ір: *а 'n'is'la' Нув'огу 'року ўже над'ху'дили 'd'rug'і с'а'в'ата / то 'була Ш'ч'ід'рачка / Ш'ч'ідрий 'веч'ір //*. У мікросистемі обстежуваної говірки синонімом до геортоніма *Ш'ч'ід'рачка* виступає двокомпонентна атрибутивна назва *Ш'ч'ідрий 'веч'ір*. Це фонетичний діалектизм, де *а* → *і* під впливом попередніх пом'якшених приголосних.

ш'ч'ідрувати: *ўже d'ij'чата х'лопц'ім ш'ч'ідру'вали 'пун'ід'м 'в'ікна //*. Це дієслово означає 'співати щедрівки, брати участь в обряді, пов'язаному з виконанням цих пісень'. Групи щедрувальників піснями славлять господарів, бажають їм здоров'я і достатку, за що отримують винагороду. На більшій території України щедрують лише дівчата. В обстежуваній говірці це слово є фонетичним діалектизмом.

Во'до'х'решча: *а на Ш'ч'ід'рачку / то йе тої / на Во'до'х'решча / то 'била ве'ч'ер'і //*. У різних регіонах України на позначення цього геортоніма функціонують такі назви: *Водохр'єстя, Водохр'єща, Водох'ища, Водохр'єщі, Водохр'єще, Хр'єщення*. Це «народні назви християнського свята Святого Богоявлення (Богоявління – Хрещення Ісуса Христа на річці Йордан, або ще Хрещення Господнього, що припадає на 6/19 січня; обрядовість цього свята і вірувань, пов'язаних із ним, відбивають загальну символіку творення щасливого (передусім урожайного) нового року; за повір'ями, річкова вода набуває в цей час особливої сили, тому що в ній купався сам Господь» [14, с. 109]. У мікросистемі говірки с. Рогізного це слово є фонетичним діалектизмом, для якого характерні укання та зміна наголосу.

вуд'иц'а: *с'ідали за с'т'іў / ви'чер'іли / а ту'д'і вуд'иц'у с'в'ітили //*. У с. Рогізному освячена вода на Водохреща називається *вуд'иц'а*. Суфікс -иц- виражає значення суб'єктивної оцінки. Це слово є фонетичним діалектизмом з характерною для надсянських говірок рисою укання.

Трох с'в'і'тих: *ўс'і с'в'ета ти'к'і Р'ізд'в'ан'і / то ўс'о пр'у'ходи 'чириз' 'с'іч'ен' / а за'к'інчу'уц'і*

пирид™ *постум Вили'кодним / то ўже ѿ Трох с'в'ітих і Ст'р'іти'н'а* // Це свято за новоюліанським календарем відзначають 30 січня на честь трьох великих учителів, проповідників і Отців Східної Церкви: святого Василя Великого, святого Григорія Богослова і святого Йоана Золотоустого. У говірці с. Рогізного цей геортонім є фонетичним діалектизмом, у якому спостерігається ствердіння *р'* та перехід *а* → *і* під впливом попереднього м'якого приголосного.

Ст'р'іти'н'а: *то ўже ѿ Трох с'в'ітих і Ст'р'іти'н'а* // В українській літературній мові функціонує геортонім Стрітіння [Господнє]. За новоюліанським календарем, це свято припадає на 2 лютого. Його відзначають «на честь принесення Дівою Марією немовляти Ісуса Христа в Єрусалимський храм на 40-й день після народження й стрічення старця Симеона з Божим дитям; припасоване церквою до дохристиянського народного свята *Громніці*; зі святом пов'язували сподівання на весну; вважалося, що цього дня зустрічаються і змагаються зима з літом» [14, с. 584]. В обстежуваній говірці це слово є фонетичним діалектизмом.

Лексика календарної обрядовості весняного циклу, зафіксована в діалектних текстах із с. Рогізного Яворівського р-ну Львівської обл., теж варта уваги дослідників. Наводимо лексико-семантичний аналіз лише окремих назв цієї тематичної групи за хронологією обрядових дійств.

бас'ка: *а потім ше йшли с'в'ата / Ве'ли'код'н'і с'в'ата // йшла Бас'ка // то була ни'д'іл'а // д'іти худили ве'р'бу лумати / налу'мали су'б'і тойі бас'к'і* // Як видно з контексту, у говірці села слово *бас'ка* вживають у двох значеннях: 'вербові гілки, 'Вербна неділя'. Це народна назва великого церковного свята – Вхід Господній до Єрусалима. Походження назви *Вербна неділя* пов'язують з одним із символів цього свята – вербою. За спостереженнями О. Воропая, неділя за тиждень перед Великоднем називається *Вербною*, *Шутковою* або *Квітною* [2, с. 249]. Друге значення слова *бас'ка* у мікросистемі говірки розвинулося лексико-семантичним способом. Слова *бас'ка* немає в «Словнику української мови» в 11-ти томах. У «Надністрянському регіональному словнику» Г. Шила (як відомо, цей говір межує із надсянським) слово *бас'ка* подано як однозначне – 'вербові котики' [41, с. 49]. Діалектизм *бас'ка* – «результат видозміни значення слова *бáзя* 'вівця', зумовленої подібністю пухнастих котиків на дереві до ягняти. Інші аналогічні назви того самого суцвіття: *котик*, *баран-*

чик» [10, с. 114–115]. Слово *бас'ка* в обстежуваній говірці є власне лексичним діалектизмом, що виник у результаті метафоризації. Ця назва може вживатися як в обрядових, так і в позаобрядових контекстах.

Вили'кодна п'їетнин'ка: *то ў Вили'кодну п'їетнин'ку / то їдут ўс'і рану ду'церкви / дес' гу'дина 'вос'ма* // У мікросистемі говірки с. Рогізного Яворівського р-ну Львівської обл. функціонує фонетично-морфологічний діалектизм – відносний прикметник твердої групи *вили'кодній*, відповідником якого в українській літературній мові є прикметник м'якої групи *великодній*. Загальноприйнятому слову *п'ятниця* в обстежуваній говірці відповідає зменшено-пестливе найменування *п'їетнин'ка*, причому це слово зазнало фонетичної зміни, а саме *а* → *е* після м'якого приголосного *й*. Ця риса характерна для інших говір південно-західного наріччя української мови.

гу'нити ку'ц'урк'і: *йшли ўс'і л'уди на ви'ч'ір-н'і // звони зву'нили / і туди гу'нили ку'ц'урк'і / гу'нили ку'ц'урк'і і с'н'ївали / таг'лад'н'і с'н'ївали // с'н'ївали пруща'р'їну* // Словосполучення *гу'нити ку'ц'урк'і* пов'язане з великодніми забавами. Значення цього діалектного фразеологізму можна з'ясувати в контексті: *а хлопці і стави'ли убу'рога / їден на дру'гу ста'вали / туди три'мали с'ру'ками і ти'когу убу'рога ставили // а потім брали у'колу йшли / і брали ри'м'ін' / і їден за дру'гим гу'нили / о! / ни рас йаг декут'риі д'іс'таў 'фаін'і / ту таг гу'нили* // Вислів *гу'нити ку'ц'урк'і* позначає великодню обрядову гру, під час якої хлопці ставали в коло, брали ремінь і намагалися вдарити один одного. Безперечно, на сучасному етапі важко з'ясувати етимологію цього виразу, його не фіксують ні фразеологічні, ні тлумачні, ні етимологічні словники. Спробуємо з'ясувати семантику діалектного фразеологізму, опираючись на його компоненти. Так, дієслово *гу'нити* означає 'змушувати рухатися в певному напрямку' [35, с. 92]. Щодо походження і значення лексеми *ку'ц'урк'і* можна висловити хіба що припущення. Її не фіксують ні тлумачні, ні діалектні, ні етимологічні словники. Можливо, діалектизм *ку'ц'урк'і* пов'язаний зі словом *коцюрга*, що має значення 'палка, клюка' [29, с. 254]. Лексемі *коцюрга* знаходимо в «Словарі української мови» Б. Грінченка. Разом із тим припускаємо, що назва *ку'ц'урк'і* може бути пов'язана із польським словом *kosur* 'кіт'. На сучасному етапі вислів *гу'нити ку'ц'урк'і* можна трактувати як ідіому, значення якої не впливає зі значень компонентів.

стави'ти убу'рога: *таг'лад'н'і с'н'ївали // с'н'ївали пруща'р'їну // а хлопці і стави'ли убу'рога /*

їден на д'ругу ста'вали / ту'ди три'малис'і ру'ками і ти'когу убу'рога с'тавили // . У словнику «Знаки української етнокультури» В. Жайворонок подає вислів *ходити оборога* з таким описом: «народна святчена гра (на Великдень); усередині церковної огорожі четверо осіб беруться одне за одного руками, а двоє стоять у них на плечах і так ходять» [14, с. 406]. Безперечно, діалектний вислів пов'язаний із словом *оборіг*, що має значення 'повітка на чотирьох стовпах для зберігання сіна, збіжжя і т. ін.' [31, с. 550]. У мікросистемі говірки с. Рогізного загальноновживаному *оборіг* відповідає фонетичний діалектизм *убу'р'іг^x*, що є цілком закономірним, адже для надсянських говірок характерне сильне укання. Водночас слово *убу'р'іг^x* є семантичним діалектизмом, бо його значення відрізняється від літературного відповідника, при цьому ці слова зберігають семантичний зв'язок. Слово *убу'р'іг^x* у цьому вторинному значенні має відповідники *вежа*, *дзвіниця* в інших регіонах України. Так, слово *вежа* В. Жайворонок тлумачить так: «П'ять або шість осіб стають пліч-о-пліч, побравшись за руки, у них на плечах – ще два або три чоловіки, у тих ще один, і так ходять, утворивши своєрідну піраміду» [14, с. 68].

р'ін'дз'іўка: *пот'ім на 'веч'ір ту йшли д'іўч'е-там р'ін'дз'іўвати і с'п'івали р'ін'дз'іўку* // . Риндзівки – величально-вітальні пісні, залишки відомих у давнину в Україні «волочільних» обрядів і пісень, які ще подекуди збереглися на Яворівщині. Риндзівки співали хлопці під вікнами дівчатам і одруженим на початку року жінкам на другий і третій день великодніх свят, ходячи з музикою від хати до хати. За змістом і ритмікою риндзівки – пісні колядкового типу, у яких різдвяний рефрен заступлено воскресним «Же Христос, же воскрес, же воістину же воскрес!». О. Воропай констатує, що «в Україні цей звичай держався ще першій половині минулого століття, а тепер відомий лише в деяких околицях Галичини, особливо на Яворівщині, де такі величальні пісні на Великдень називаються «риндзівками» [2, с. 246]. 1870 року В. Гнатюк видав яворівські риндзівки з поясненням, що «ці пісні співають хлопці на другий і третій день Великодніх свят дівчатам і молодіцям, які вийшли заміж в останній сезон, в «зимне пущенне». Вони приходять уночі громадою з 20-30 осіб, з одним музикою, звичайно скрипалем (часом беруть і басиста), стають під вікном і співають усі в один голос. Коли скінчать, дівчина чи молодіця виносить їм за поріг кільканадцять писанок і звичайно додає ще дві чи три монети на почастування; після цього парубки відходять

і під вікном іншої дівчини співають ту саму або іншу пісню» [6, с. 228]. Варто зазначити, що в «Словнику української мови» в 11-ти томах подано лексему *риндзівка* з маркуванням *етн.* (етнографічне) у значенні 'старовинна українська величальна пісня' [33, с. 536]. У діалектних текстах із с. Рогізного Яворівського р-ну Львівської області всі респонденти це слово вимовляють як *р'ін'дз'іўка*, хоча в інших населених пунктах Яворівщини (с. Наконечне Перше, с. Наконечне Друге, смт. Шкло) дослідники зафіксували різні фонетичні варіанти цього етнографізму, а саме: *ранцівка*, *ринцівка*, *рандзівка* [16, с. 152]. На думку дослідника Є. Луна, «одним із реліктових явищ українського обрядового фольклору є риндзівки. Вони були зафіксовані лише на Яворівщині (Львівської обл.) і збереглися тут почасти у побутовому функціонуванні до наших днів» [19, с. 47]. Як було зазначено вище, відкривачем риндзівки по праву вважається В. Гнатюк. Але сам він по п'ятьох роках після публікації риндзівки у 1909 році натрапив на їх першовідкривача І. Вагилевича і сказав про це у виданні «Колядки і щедрівки» у 1914 році. Щодо етимології слова *риндзівка* немає єдиної думки. Існує цілий ряд слів із цим же коренем: *риндзівка*, *риндзювати*, *риндзівник*, *риндзювання*. І. Вагилевич вважав, що назва *риндзівка* походить від *тинди-ринди*. В. Гнатюк намагався пов'язати його зі словами *ряндя* 'лахи', *ряндявий* 'обдертий'. Мотивував це тим, що «колись риндзівки могли виконувати лише бідні, обдерті люди» [6, с. 228]. Хоча на Яворівщині і вживається слово *ряндявий* у значенні 'обдертий, діравий', все ж наведене припущення не є достатньо переконливим. В. Щурат аргументовано намагався довести, що назва *риндзівка* походить від литовського *ringa*, тобто 'волокита' [42, с. 3]. В. Лев у 30-х роках ХХ ст. зафіксував звучання цього слова як *ранцівка* і при тому повідомив, що самі виконавці виводять його від слова *рано*, бо «співали вони їх аж до рана» [17, с. 588]. Усі наведені аргументи вчених щодо етимології назви *риндзівка* не зовсім переконливі. На наш погляд, досить вірогідною є версія В. Щурата. Заслуговує на увагу гіпотеза В. Гнатюка, який пов'язував походження цього слова із діалектизмами *ряндя* 'лахи', *ряндявий* 'обдертий'. Варто зазначити, що лексему *риндавий* у значенні 'обдертий' зафіксував М. Онишкевич на Бойківщині. У «Словнику бойківських говірок» є діалектизм *риндати* зі значенням 'цигикати, тирликаті' (на скрипці). [24, с. 174]. За свідченням інформаторів, хлопці ходили з музиками, тому, імовірно, слова *риндати* і *риндзівка*

етимологічно споріднені. У «Словнику української мови» в 11-ти томах є слово *тинди-ринди* з таким тлумаченням: «Уживається в знач. присудка на позначення пустої, безмістовної розмови» [34, с. 114]. Висловлюємо припущення, що це слово також генетично пов'язане з етнографізмом *риндзівка*. В «Етимологічному словнику української мови» наведено вокабулу [трінди], зазначено, що це приспів, пов'язаний з *трінди-рінди*, подано споріднені слова з інших слов'янських мов, а саме з рос. *трындить* 'говорити те саме', пол. *tryndy-ryndy* 'приспів'. Далі сказано, що це «звуконаслідувальне утворення, можливо, пов'язане з *тринькати* у знач. 'бренькати'» [12, с. 639].

р'ін'з'увати: а 'пoт'ім хлoпц'і ше 'веч'ірум ху'дилир'ін'з'увати д'іў'ч'етам/ху'дилир'ін'з'увати//йа з'найу / ми пр'ійшли р'ін'з'увати / а з'рош'і ни платили з'р'ішми / давали 'йайц'і 'пити // а 'тийі хлoпц'і шо рубили / 'йайц'і 'вини'єли // а 'була та'ка 'йаблун'ка / 'була // на 'кажду 'г'ілку 'тийі шка'ралупи пунач'і'пали / пунач'і'пали // рану с'тали / йої! / 'наш'і 'йаблун'ка 'йайц'і по'ро'дила // та'г'булу інти'єресну / та//. Риндзювати – це значить співати на Великдень попід вікнами тих осель, де були молоді дівчата. На думку української фольклористики І. Коваль-Фучило, «риндзювання можна назвати великоднім колядуванням» [16, с. 152]. Лексеми *риндзювати* не фіксує «Словник української мови» в 11-ти томах.

Висновки. Серед назв, пов'язаних з календарною обрядовістю зимового циклу, було виявлено вузьколокальні діалектизми ендемічного характеру, що не відомі в інших говорах південно-західного наріччя української мови, а саме: *Ш'ч'ід'рачка* 'Водохреща', *ш'ч'ід'рачка* 'щедрівка', *ту'рун'у* 'тур, бичок'. Вони виникли на власному діалектному ґрунті. Слово *В'іл'йа* латинського походження, яке в мікросистемі говірки потрапило через посередництво польської мови. Найбільше виявлено фонетичних діалектизмів, які відрізняються від літературних відповідників певними звуками: *Мику'лайа*, *пири'веслу*, *кул'ідувати*, *Ш'ч'ідриї'веч'ір*, *ш'ч'ідру'вати*, *ву'диц'а*, *Трох с'в'ітих*, *Ст'р'іти'є'на*. Водночас функціонують лексеми, які є нормативними в українській літературній мові: *ку'т'а*,

с'н'іпок, *д'ідух*, *Р'із'д'во*. І це цілком закономірно, оскільки говірка с. Рогізного – невід'ємна частина загальноукраїнського мовного простору. Варто зазначити, що лексику календарної обрядовості зимового циклу репрезентують також назви, які можуть уживатися як в обрядовому, так і в позаобрядовому значенні: *пири'веслу*, *ву'диц'а*, *с'н'іпок* та ін. Серед аналізованої групи лексем виявлено демінутиви: *с'н'іпок*, *ву'диц'а*, *ту'рун'у*. Зменшено-пестливі суфікси несуть певне функціональне навантаження, свідчать про особливе ставлення діалектоносців до традиційних обрядодій. Деякі геортоніми можуть вступати в синонімічні відношення: *Ш'ч'ід'рачка*, *Ш'ч'ідриї'веч'ір*.

Отже, підсумовуючи, можемо стверджувати, для лексики календарної обрядовості весняного циклу с. Рогізного Яворівського р-ну Львівської обл. характерні як загальноукраїнські, так і діалектні особливості. За нашими спостереженнями, лише незначна кількість лексем чи словосполучень не відрізняється від відповідників української літературної мови, а саме: *ве'ли'код'н'і с'в'ата*, *Паска*. Водночас серед найменувань весняного циклу функціонує чимало фонетичних діалектизмів: *Ве'ли'код'н'ії пуни'д'і'лук*, *убли'вати*, *убу'р'іє'* та ін. Серед назв на позначення весняної обрядовості в с. Рогізному Яворівського р-ну Львівської обл. зафіксовано вузьколокальні діалектизми, а саме: *р'ін'дз'іў'ка* 'старовинна українська величальна пісня, яку виконували хлопці дівчатам у Світлий понеділок', *р'ін'дз'увати* 'виконувати риндзівки'. Ці лексеми є, по суті, елементами ендемічного (унікального) характеру, бо позначають звичаї, які збереглися лише на незначній території Надсяння, а саме на Яворівщині. Ці слова – не тільки вузьколокальні діалектизми, а одночасно й етнографізми, бо засвідчують неповторність, багатство, своєрідність духовної культури представників надсянських говірок.

Лексика календарної обрядовості загалом, а зимового та весняного циклів зокрема, що побутує в с. Рогізному Яворівського р-ну Львівської обл., надзвичайно різноманітна, багата на явища ендемічного характеру. Вона може слугувати надійним джерелом для мовознавчих, етнографічних, культурологічних студій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аркушин Г. Словотвір назв християнських свят у західнополіських говірках. *Берегиня: всеукраїнський народознавчий кварталник*. Київ, 2000. № 3. С. 18–26.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис. Харків: Фоліо, 2005. 508 с.
3. Глібчук Н., Костів О. Українська діалектологія. Львів: Піраміда, 2023. 552 с.
4. Глуховцева К. Д. Локалізми в системі українських східнослов'янських говірок. *Волинь–Житомирщина*, 2001. № 6. С. 177–182.

5. Глушко М., Хомчак Л. Надсяння: традиційна культура і побут (етнолінгвістичні скарби). Львів, 2017. 592 с.
6. Гнатюк В. Гаївки. *Матеріали до української етнології*. Львів, 1909. Т. XII. 267 с.
7. Гримашевич Г. І. Ендемізми в поліських говірках. *Діалектологічні студії. 4: Школи, постаті, проблеми*. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2004. 289–294.
8. Гриценко П. Локалізми у структурі діалектної мови. *JAZYKOVEDNÉ ŠTÚDIE*. Bratislava, 2010. XXVIII. S. 236–244.
9. Гоца Е. Назви календарно-обрядових свят у говірках Закарпаття. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Ужгород, 2019. Вип. 2 (42). С. 38–44.
10. Етимологічний словник української мови: у 7 т. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 1. 630 с.
11. Етимологічний словник української мови: у 7 т. Київ: Наукова думка, 1985. Т. 2. 572 с.
12. Етимологічний словник української мови: у 7 т. Київ: Наукова думка, 2006. Т. 5. 704 с.
13. Етимологічний словник української мови: у 7 т. Київ: Наукова думка, 2012. Т. 6. 568 с.
14. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
15. Жилко Ф. Т. Говори української мови. Київ. 1958. С. 91.
16. Коваль-Фучило І. Ринцівки – українське великоднє колядування (у контексті польського «дингуса-шмігуса» і білоруських волочених пісень). *Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу. Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання»*. Одеса, 2011. С. 152–153.
17. Лев В. Фольклор Яворівщини. *Яворівщина і Краковеччина. Регіональний історично-мемуарний збірник*. Нью-Йорк, 1984. С. 588.
18. Лесів М. Назви великих християнських празників в українській мові та християнській традиційній культурі. *Християнство й українська мова: Матеріали наукової конференції*. Львів, 2000. С. 50–57.
19. Луньо Є. Риндзівки. *Народна творчість та етнографія* 1993. № 3. С. 47–53.
20. Мигoliniнець О. Ф. Назви християнських свят на честь Пресвятої Богородиці в українських закарпатських говірках. *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Вип. 42. Т. 3. С. 76–81.
21. Мигoliniнець О. Календарно-обрядові назви літнього циклу в українських закарпатських говірках. *Лінгвальний та екстралінгвальний аспекти комунікації в мультикультурному середовищі Закарпаття: монографія*. Ужгород: РІК-У, 2021. С. 34–52. 10.
22. Мигoliniнець О. Календарно-обрядові назви осіннього циклу в закарпатських говірках. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Ужгород, 2021. Вип. 2 (46). С. 139–144.
23. Никончук М. В., Никончук О. М. Ендемічна лексика Житомирщини. Житомир, 1989. 272 с.
24. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: у 2 ч. Київ: Наукова думка, 1984. Ч. 2. 515 с.
25. Осташ Н. Про українські народні назви християнських свят: Водохрещі. *Діалектологічні студії. 3: Збірник пам'яті Ярослави Закревської*. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. С. 290–299.
26. Осташ Н. До питання про назви християнських свят українців (Вербна неділя). *Християнство й українська мова: матеріали наук. конф.* Львів, 2000. С. 314–326.
27. Осташ Н. Про назви літніх християнських свят українців: Зелені свята. *Діалектологічні студії. 1: Мова в часі і просторі*. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. С. 248–268.
28. Різник В. П. Назви їжі та кухонного начиння в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. Львів. 2017. 20 с.
29. Словарь української мови: в 4 т. / За ред. Б. Грінченка. Київ, 1908. Т. 2. 573 с.
30. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1973. Т. IV. 839 с.
31. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1974. Т. V. 840 с.
32. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1975. Т. VI. 832 с.
33. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1977. Т. VIII. 927 с.
34. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1979. Т. X. 658 с.
35. Словник української мови: у 20 т. Київ: Наукова думка, 2012. Т. 2. 975 с.
36. Тищенко, Т. М. Ендемізми як відображення номінаційних та ареалогічних процесів у східноpodільських говірках. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*, 43. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017. С. 124–129.
37. Українські говірки південно-західного наріччя: Тексти / Упорядник та автор передмови Н.М. Глібчук. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 238 с.
38. Хобзей Н. Лексика календарної обрядовості в українських говірках Мараморощини та Сучавщини на тлі гуцульських говірок. *Rozprawy Slawistyczne*. Lublin: UMCS, 2002. 19. S. 143–155.
39. Шарапа М. Культурна семантика у встановленні семантичної структури обрядових назв (на прикладі деяких середньоподільських назв весняної обрядовості). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Філологія*. 2010. Вип. 12. С. 121–126.

40. Шарапа М. Середньополіські назви обрядових часових понять на позначення весняно-літніх календарних дат та періодів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського*. 2013. Вип. 17. С. 137–143.

41. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'кевича НАНУ, 2008. 288 с.

42. Щурат В. Глаголки і риндзівки. *Діло*, 1910. Ч. 95, С. 6–7.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 02.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

УДК 811.161.2'373.45

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.7>

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ПАРОНІМІЧНОЇ АТРАКЦІЇ АНГЛІЦИЗМІВ У МОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКИХ ІТ-СПЕЦІАЛІСТІВ

PRAGMATIC ASPECT OF PARONYMIC ATTRACTION OF ANGLICISMS IN THE SPEECH OF UKRAINIAN IT SPECIALISTS

Гончарук О.В.,

orcid.org/0000-0001-8811-9601

кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри української філології та суспільствознавчих дисциплін
Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»

У статті досліджено специфіку функціонування паронімічної атракції як динамічного лінгвокогнітивного та прагматичного явища в професійному дискурсі українських фахівців сфери інформаційних технологій. Актуальність теми зумовлена тотальною цифровізацією та інтенсивним впливом англійської мови на українське фахове мовлення, де англіцизми становлять більшу частину лексичного складу. Проаналізовано природу паронімічної атракції не просто як стилістичну помилку чи наслідок міжмовної інтерференції, а як свідому стратегію мовної гри та інструмент соціального маркування.

У роботі розглянуто механізми виникнення атракції, що ґрунтуються на фонетичній подібності англійського терміна та української лексеми (наприклад, «баг» – «батіг», «асайнити» – «осіменяти»). Висвітлено роль «народної етимології» та когнітивної трансформації, які дозволяють ІТ-спеціалістам засвоювати складну термінологію через надання їй іронічного або побутового забарвлення. Особливу увагу приділено явищам субституції фонем, морфологічної кореляції та суфіксальної адаптації, що сприяють органічному входженню чужомовних елементів у граматичну систему української мови.

Наукова новизна полягає у системному описі прагматичних та соціолінгвістичних функцій паронімічної атракції в ІТ-середовищі. Виокремлено та схарактеризовано чотири ключові функції:

1. **Парольна (ідентифікаційна)** – маркування межі «свій/чужий» та підтвердження статусу в «елітарному клубі» професіоналів.
2. **Людична** – використання самоіронії та гумору для зниження технологічного пафосу (наприклад, «*тиснути на батон*» замість «*press the button*»).
3. **Евфемістична** – пом'якшення професійних невдач або конфліктів через метафоризацію (наприклад, використання образу «*галери*» для аутсорсингових компаній або «*костиля*» для тимчасового коду).
4. **Когнітивна** – економія мовних зусиль та спрощення сприйняття складних абстрактних систем через їх антропоморфізацію (наприклад, «*Аська*», «*Кубер*»).

Доведено, що паронімічна атракція в ІТ-дискурсі є потужним засобом прагматичного впливу, який робить комунікацію менш «роботизованою», сприяє психологічному розвантаженню в стресових умовах та формує унікальну лінгвокультурну ідентичність української цифрової спільноти.

Ключові слова: паронімічна атракція, ІТ-дискурс, англіцизми, прагматика, соціолінгвістична функція, мовна гра, когнітивна адаптація, професійна ідентичність.

The article investigates the specifics of paronymic attraction as a dynamic linguo-cognitive and pragmatic phenomenon within the professional discourse of Ukrainian Information Technology (IT) specialists. The relevance of the topic is driven by total digitalization and the intensive influence of the English language on Ukrainian professional speech, where Anglicisms constitute the majority of the vocabulary. The nature of paronymic attraction is analyzed not merely as a stylistic error or a consequence of cross-linguistic interference, but as a conscious strategy of language play and a tool for social marking.

The paper examines the mechanisms of attraction based on the phonetic similarity between an English-language term and a Ukrainian lexeme (e.g., “bug” – “batig”, “assign” – “osimeniaty”). It highlights the roles of “folk etymology” and cognitive transformation, which allow IT specialists to assimilate complex terminology by imbuing it with ironic or everyday connotations. Special attention is paid to the phenomena of phoneme substitution, morphological correlation, and suffixal adaptation, which facilitate the organic integration of foreign elements into the grammatical system of the Ukrainian language.

The scientific novelty lies in the systematic description of the pragmatic and sociolinguistic functions of paronymic attraction in the IT environment. Four key functions are identified and characterized:

1. **Password (Identification) function** – marking the “insider/outsider” boundary and confirming status within an “elite club” of professionals.
2. **Ludic function** – the use of self-irony and humor to reduce technological pretension (e.g., “*tyisnuty na baton*” [press the loaf] instead of “*press the button*”).
3. **Euphemistic function** – mitigating professional failures or conflicts through metaphorization (e.g., using the image of a “*halera*” [galley] for outsourcing companies or a “*kostyl*” [crutch] for temporary code).
4. **Cognitive function** – saving linguistic effort and simplifying the perception of complex abstract systems through their anthropomorphization (e.g., “*Aska*”, “*Kuber*”).

It is proved that paronymic attraction in IT discourse is a powerful tool of pragmatic influence, which makes communication less "robotic," contributes to psychological relief in stressful conditions, and forms a unique linguo-cultural identity of the Ukrainian digital community.

Key words: paronymic attraction, IT discourse, Anglicisms, pragmatics, sociolinguistic function, language play, cognitive adaptation, professional identity.

Постановка проблеми. Стрімка цифровізація суспільства та інтеграція України у світовий технологічний простір зумовили інтенсивну інтерференцію сучасного українського професійного дискурсу сфери інформаційних технологій з англійською мовою. Саме український ІТ-дискурс став тим комунікативним середовищем, де лексичний склад оновлюється швидше, ніж мовна система встигає його кодифікувати. Відповідно формується особливий пласт професійного мовлення комп'ютерників, у якому англіцизми виконують функцію не просто лексичних запозичень, а трансформуються в особливий професійний жаргон у результаті та фонетичної адаптації до реалій української мови з певною прагматичною метою. Одним із найменш досліджених, але найбільш динамічних явищ у цьому контексті є явище паронімічної атракції. В ІТ-дискурсі паронімічна атракція виникає як результат навмисного або спонтанного зближення англomовного терміна з фонетично подібним словом української мови (наприклад, «баг» – «*батіг*», «асайнити» – «*осіменяти*», «фідбек» – «*фідбери*»). І таке явище виходить за межі звичайної мовної гри, перетворюючись на потужний інструмент прагматичного впливу та соціолінгвістичного маркування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика англomовних запозичень у професійному ІТ-дискурсі досліджувалася багатьма лінгвістами. Зокрема, загальні аспекти паронімічної атракції висвітлені у працях Азюковської Л.В. [1], Пирожкова С.В. [2], Селіванової О. О. [3] та інших лінгвістів. Зокрема, прагматична особливість ІТ-термінології розглядалася у працях Кияка Т. Р. [4], Кондратенко Н. В. [5], Ставицької Л. О. [6]. Феномен паронімічної атракції як стилістичного прийому ґрунтовно проаналізовано у роботах Тараненка О. О. [7], Шутової Л.І. [8]. Проте, соціолінгвістичний зріз використання паронімії саме в ІТ-середовищі, де англіцизми складають більшу частину лексичного складу професійної розмови, залишається фрагментарним.

На сьогодні у вітчизняній лінгвістиці існує певний розрив між описом термінологічної системи ІТ-сфери та аналізом реального функціонування мови в професійних спільнотах. Поза увагою дослідників залишається питання про те, чи є паронімічна атракція англіцизмів лише

проявом мовної економії та гри, чи вона виконує специфічні соціолінгвістичні функції: відмежування «свій/чужий», психологічне розвантаження у стресовому професійному середовищі, економія мовних зусиль тощо. Відповідно **метою статті** є виявлення прагматичного потенціалу паронімічної атракції англіцизмів та опис її соціолінгвістичних функцій у мовленнєвій практиці українських ІТ-фахівців.

Виклад основного матеріалу. Актуальність теми зумовила необхідність вивчення того, як мовна гра та навмисне звукове зближення слів впливають на професійну комунікацію, формують групову ідентичність та реалізують прагматичні інтенції мовців, оскільки у ІТ-секторі англіцизми вже давно перестали бути просто «запозиченнями», а трансформувалися в особливий вид професійного мовлення, де паронімічна атракція (співзвуччя слів) відіграє ключову роль у створенні нових смислів.

Паронімічна атракція (від грец. *para* – біля, *opoma* – ім'я та лат. *attractio* – притягування) традиційно розглядається в лінгвістиці як стилістичний прийом або мовна помилка, що ґрунтується на фонетичній близькості слів при їхній семантичній відмінності. «В основі атракції лежить асоціативний зв'язок, що виникає завдяки звуковій подібності, яка змушує мовця або слухача мимоволі шукати смислові паралелі там, де вони етимологічно відсутні» [9, с. 84]. Тобто, на думку Шумарової Н. М., відбувається «семантичне зближення співзвучних слів». В ІТ-середовищі цей процес відбувається переважно на межі англійської мови, яка виступає в ролі донора, та української, яка у цьому випадку є реципієнтом. Це створює умови для так званої «міжмовної паронімії» (або явища «фальшивих друзів перекладача»), коли відбувається процес специфічної семантичної трансформації, під час якого англіцизм або змінює значення, або набуває вужчого, професійного забарвлення. «До найпоширеніших випадків міжмовної паронімії в галузі інформаційних технологій належать лексеми, що мають графічну або фонетичну схожість, але розбіжність у денотативному значенні. Так, лексема «*invalid*» в англійській мові має основне значення «людина з інвалідністю», тоді як в українському ІТ-дискурсі вона функціонує виключно як «*недійсний, помилковий*» (щодо даних чи коду)».

[8, с. 56]. Переклад термінів за співзвучністю часто призводить до викривлення сенсу: в англійській мові «*actual*» – фактичний, справжній (наприклад, «*actual cost*» – фактична вартість), а в українській «*актуальний*» – той, що має важливе значення в цей момент; сучасний (наприклад, актуальна тема), тобто якщо англієць каже «*actual result*», він має на увазі результат, який він отримав по факту, а не той, що є «модним»; в англійській «*data*» – дані, інформація (наприклад, масиви чисел або тексту), а в українській «*дана*» – календарне число (день, місяць, рік), тобто ІТ-початківцю, щоб не допустити помилки, важливо відрізнити «структуру дат» як календар від «структури даних» як «*data*».

Проте в сучасному ІТ-мовленні цей механізм набуває ознак свідомої мовної гри та засобу професійної ідентифікації. Паронімічна атракція в комунікативному середовищі айтивців часто базується на явищі «народної етимології» або так званої когнітивної трансформації – свідомої деформації запозиченого слова для надання йому знайомих рис української мови, що створює ефект подвійної актуалізації. Наприклад: англіцизм «*back-end*» (серверна частина) методом паронімічної атракції трансформується у «*бакенд*», що у жартівливій формі жартівливо асоціюється з українським словом «*баками*»; англійське «*disk*» або «*disks*» через звукову схожість притягується до українського «*диски*», але в контексті ІТ часто перетворюється на «*дискету*» або «*дускотеку*» (застарілий сленг), а слово «*monitor*» – на «*монстр*». Шевченко Л. С. відзначає, що «професійний дискурс прагне до економії зусиль, тому складні іншомовні терміни часто заміщуються фонетично подібними одиницями рідної мови, що вже мають стійкі когнітивні зв'язки» [10, с. 45].

ІТ-дискурс сьогодні виступає як особливе мовне середовище атракції, що володіє високим ступенем інтелектуального магнетизму. Як показують дослідження, англіцизми у професійній комунікації програмістів виступають не просто як лексичні одиниці фахової мови, а як інструменти формування закритої, але престижної лінгвокультурної спільноти, що є привабливим для нових учасників. «Дискурс виступає не лише формою репрезентації знань, а й простором соціокультурної взаємодії, де мовні стратегії спрямовані на залучення реципієнта до певної ідеологічної чи професійної парадигми» [5, с. 42]. В ІТ-сфері ця «парадигма» базується на цінностях інноваційності, логіки та глобалізму. Атракція в лінгвістичному аспекті – це здатність певного мовного середовища, зокрема комп'ютерного, привертати

увагу та спонукати до єднання з певною групою. Дискурс стає середовищем формування ідентичності. Тобто, сучасний інформаційний простір трансформує мову не лише як засіб передачі даних, а й як інструмент соціального групування.

До основних мовних чинників паронімічної атракції в ІТ-мовленні належать: 1) субституція фонем (заміна англійських звуків найбільш близькими українськими відповідниками); 2) морфологічна кореляція, що представлена парадигматичною адаптацією (морфологічне засвоєння англіцизмів через віднесення іменників до певного граматичного роду та типу відмінювання відповідно до їхнього формального вигляду) і суфіксальною адаптацією та словотвірною розбудовою (додавання українських суфіксів до англійського кореня для створення нових частин мови, що відповідають українській граматиці); 3) асиміляція за принципом співзвучності (підбір українського слова, яке фонетично подібне до англійського, але має зовсім інше (часто побутове) значення і таким чином отримує «звукового двійника» в українській мові, що створює ефект мовної гри).

З погляду прагматики такі мовні чинники використання атракції дозволяють мовцеві економити зусилля щодо полегшення артикуляції під час адаптації англіцизму під фонетичну систему української мови та є засобом вираження експресивності, оскільки, як стверджує Ставицька Л. О.: «Жаргонна паронімія завжди прагматично маркована; вона не просто називає предмет, а транслює ставлення суб'єкта до об'єкта номінації» [6, с. 89].

Прагматика паронімічної атракції в ІТ-дискурсі демонструє баланс між функціональністю, що виражається у швидкій передачі інформації, та експресивністю, яка ідображає ставлення до роботи. Це жива мова, яка робить технічну комунікацію менш «роботизованою».

Ключові прагматичні аспекти в ІТ-дискурсі представлені такими основними соціолінгвістичними функціями:

1. **Парольна (ідентифікаційна).**
2. **Евфемістична.**
3. **Людична.**
4. **Когнітивна.**

Парольна (ідентифікаційна) функція передбачає маркування приналежності до професійної ІТ-спільноти за допомогою використання специфічної лексики, що створює ілюзію причетності до «елітарного клубу». Дослідник Селіванова О. О. підкреслює значення таких когнітивних структур у сприйнятті мови, відзначаючи, що «когнітивна база дискурсу включає сукупність знань та уявлень, спільних для всіх членів певної лінг-

вокультурної спільноти, що забезпечує адекватне розуміння та взаємне тяжіння учасників комунікації» [3, с. 134]. Це стимулює створення ІТ-сленгу, який виконує функцію «кодування». В ІТ-дискурсі такими «кодами» стають запозичення (фреймворк, рефакторинг, деплой), які маркують межу «свій/чужий», посилюючи атрактивність групи для тих, хто прагне до професійного зростання. Наприклад: **«пофіксити баги»** демонструє приклад використання розробником прямого значення ІТ-терміну, а вислів **«прибити зірдами»** у значенні *hardcode* є зразком паронімічної атракції. Це додає мовленню іронічного забарвлення та демонструє глибоке занурення в контекст. Для прикладу: у вислові **«знести вінду»** (*Windows*) атракція відбувається не лише за звуком, а й за дією, оскільки слово **«вінда»** співзвучне з **«янда»** чи іншими просторічними формами і використання такої деформації показує зверхньо-поблажливе ставлення до інструментарію, що притаманне «гуру». У вислові **«аннути левел»** (*Up + Level*) Простежується стирання меж між українським відмінюванням та англійськими коренями. Коли фахівець каже: **«Мені треба аннути скіли»**, він використовує англіцизми як мовний конструктор з метою створення відчуття динамічного, «швидкого» життя, недоступного для людей звичайних професій. Як бачимо, паронімічна атракція часто базується на мовній грі. Коли замість **«log in»** ІТ-фахівці кажуть **«логінитися»**, то це сприймається як норма, але коли замість **«default»** використовують **«дефолт»** для наближення семантики до поняття «економічного краху», тоді виникає специфічний професійний гумор. Як бачимо, використання ІТ-спеціалістами специфічних паронімів слугує маркером належності до професійної касты. Як стверджує Жайворонок В.В., «мовний код стає засобом соціальної стратифікації та легітимізації статусу всередині групи» [11, с. 24].

Люди́чна функція спрямована на зняття напруги в ІТ-сфері через свідому мовну гру для прояву самоіронії. Вона перетворює суху технічну мову на засіб розваги та ідентифікації «своїх» і створює той самий ефект «елітарного клубу», де панує специфічний гумор. Одним з найдавніших прикладів паронімічної атракції слугує **«мילו»** від **«mail»**, в якому замість офіційного **«електронна пошта»** використовується побутове слово, що знижує пафос технологій і робить спілкування менш формальним. У лексемі **«айпіншник»** від **«IP address»** співзвучність із суфіксом **-ник** (зазвичай вказує на осіб за родом діяльності, професією або переконаннями) олюд-

нює цифровий ідентифікатор, перетворюючи його на щось майже реально відчутне. Розробник замість **«натисни кнопку»** від **«press the button»** може використати вислів **«тисни на батон»**. Це суто ігрова форма, де складний інтерфейс зводиться до простого хлібобулочного виробу, що демонструє зверхність професіонала над складністю системи. В ІТ-сленгу лексема **«плюси»** від мови програмування **«C++»** викликає атракцію до математичного знака, що створює лаконічний код-пароль: **«Він пише на плюсах»**.

Евфемістична функція через пом'якшення негативу допомагає ІТ-спеціалістам говорити про невдачі, перевантаження або конфлікти, використовуючи менш травматичну або більш «професійну» лексику. Наприклад, айтівці, натомість, щоб визнати і сказати: **«Я працюю в компанії з поганими умовами»**, кажуть: **«Я веслю на галері»**, тому що це знімає особисту відповідальність за невдачу в кар'єрі, перетворюючи її на епічний, майже міфічний образ. У цьому контексті **«галера»** (*ІТ-компанія*) використовується на позначення англіцизму **«gallery / outsourcing company»**, що демонструє метафоричне зближення англійського **«Outsource Company»** з образом рабської праці на галерах. Хоча прямої звукової схожості немає, проте слово **«галера»** в українському ІТ-секторі стало паронімом до будь-якої великої компанії. Вживання цього терміна миттєво ідентифікує людину як частину індустрії. З евфемістичною метою в ІТ-дискурсі вживають слово **«пофіксити»** від **«fix»**, тобто **«виправляти помилку»**. Використання цього англіцизму замість **«виправити мій косяк»** звучить більш технологічно і менш винувано. **«Костиль»** від **«custom solution / workaround»** позначає явище атракції до поняття опори для травмованих. Тобто, замість визнання: **«Я написав поганий, тимчасовий код»**, програміст каже: **«Я поставив костиль»**. Це легітимізує технічну недосконалість як вимушений захід. Крім того, трапляються випадки, коли завдяки запозиченню груба нецензурна лексика перетворюється на прийнятний професійний термін. Українським комп'ютерникам значно легше сказати менеджеру **«У нас стався факан»** (від «Fuck up»), ніж використовувати українські аналоги.

Прояв **когнітивної функції** відображається у прагненні ІТ-спеціалістів під час комунікації зекономити мовні зусилля. У процесі адаптації чужоземного терміну людська свідомість намагається «приручити» нові слова через асоціацію до знайомих фонетичних маркерів, що створює специфічне професійне мовлення. Часто пароні-

німи є коротшими або зручнішими для морфологічної адаптації (наприклад, від *«мило»* легше утворити дієслово *«милити»*, ніж від *«мейл»* – *«мейлити»*, через більш звичну для українця флексію). Коли англійський термін потрапляє в українське ІТ-середовище, відбувається когнітивний зсув. Механізм атракції полягає у тому, що на основі фонетичної схожості англійського до українського слова відбувається семантичне накладення і, відповідно, українська лексема набуває значення англіцизму з метою емоційного забарвлення для надання ІТ-дискурсу іронічного або розмовного відтінку. На прикладі *«Аська»* від аббревіатури *ICQ (I Seek You)* можемо спостерігати паронімічну атракцію у вигляді накладання фонетичного звучання англіцизму на українське жіноче ім'я Ася, основна функція якої полягає у антропоморфізації технології, тобто наданні програмі людських рис, що робить взаємодію із програмним забезпеченням software емоційно комфортнішою та мінімізує мовні зусилля українських айтивців. Когнітивна функція спрощення складних технічних понять чітко простежується на прикладі висловлення *«Розгорнули нову ноду в кубері»*, де слово *«кубер»*, що походить від англійського терміна *«Kubernetes»* (платформа для автоматизації розгортання контейнерних додатків), демонструє паронімічну атракцію на основі фонетичної схожості до слова *«куб»* та з накладанням семантики антропоморфізації за допомогою суфікса *–ер*. За допомогою когнітивного механізму громіздке грецьке слово (керманич) через англійську адаптацію перетворюється на коротке, майже домашнє *«Кубер»*, що спрощує професійну дистанцію між інженером і складною системою оркестрації. У реченні

«Гіт лежить, працювати неможливо» ІТ-спеціалісти англіцизм *«Git»* (система контролю версій) через паронімічну атракцію його з українським *«гід»* (провідник) або застарілим *«гіт»* (у значенні удару чи швидкого руху) когнітивно слово сприймають як точку опори, тобто *«запушити в гіт»* – це не просто завантажити код, а *«віддати його на зберігання провіднику»*.

Висновки. Отже, основні прагматичні аспекти реалізуються через соціолінгвістичні функції, а саме: парольну (ідентифікаційну) функцію, де за допомогою паронімічної атракції відбувається маркування ієрархії всередині ІТ-спільноти, формування професійної ідентичності, що сприяє створенню закритого соціолекту; евфемістичну функцію як способу пом'якшення негативу з метою емоційного розвантаження; людичну функцію як свідому мовну гру для прояву самоіронії та когнітивну функцію, яка відображає процес переосмислення чужомовного слова через призму рідної мови, що часто призводить до появи нових конотацій, відсутніх у мові-джерелі.

Дослідження показало, що паронімічна атракція англіцизмів у мовленні ІТ-спеціалістів не є випадковою помилкою чи ознакою низької культури мовлення, а виступає потужним інструментом прагматичного впливу, що спрощує комунікацію всередині групи, сприяє емоційному розвантаженню та формує унікальний культурний пласт українського цифрового простору.

Перспективи подальших досліджень. У зв'язку з частою появою в ІТ-сфері нових термінів та позначень у наукових працях варто зосередити увагу на створенні динамічного словника паронімічних атракцій, що дозволить відстежити, які одиниці стають стійкими неологізмами, а які – залишаються ситуативними жартами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Азюковська Л. В. Англіцизми в сучасній українській мові: функціонально-стилістичний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2010. 20 с.
2. Пирожков С. В. Мова ІТ-технологій: термінологія та професіоналізми. *Мовознавство*. 2019. № 4. С. 12–24. DOI: <https://doi.org/10.33190/0027-2833-2019-4-002>
3. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.
4. Кияк Т. Р. Фахові мови як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2009. Вип. 431/432. С. 78–85.
5. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс: текстова когніція та комунікація. Одеса : Чорномор'я, 2007. 156 с.
6. Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005. 464 с.
7. Тараненко О. О. Сучасні тенденції в розвитку лексики української мови. *Мовознавство*. 2014. № 1. С. 3–31. DOI: <https://doi.org/10.33190/0027-2833-2014-1-001>
8. Шутова Л. І., Попова О. В. Англо-українські міжмовні омоніми та пароніми в перекладі науково-технічних текстів. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія»*. 2019. Вип. 89. С. 51–57. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-8826-2019-89-07>

9. Шумарова Н. П. Основи соціолінгвістики. Київ : Академія, 2015. 240 с.
10. Шевченко Л. С. Дискурсні стратегії професійної комунікації. Харків : Основа, 2018. 212 с.
11. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси. Київ : Довіра, 2008. 262 с.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 26.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

СКЛАДНІ ВИПАДКИ ВИЗНАЧЕННЯ ЧАСТИН МОВИ У ШКІЛЬНІЙ ГРАМАТИЦІ, АБО «ГРАМАТИЧНІ МАНДРИ» СЛІВ: НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЕВІ-СЛОВЕСНИКУ

COMPLEX CASES IN IDENTIFYING PARTS OF SPEECH IN SCHOOL GRAMMAR, OR THE “GRAMMATICAL JOURNEYS” OF WORDS: A GUIDE FOR THE LANGUAGE TEACHER

Добосевич У.Б.,

orcid.org/0009-0004-1367-7931

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови імені професора Івана Ковалика
Львівського національного університету імені Івана Франка

Вивчення української мови у закладах середньої освіти є одним із стратегічних завдань сучасності. Опанування цим предметом упродовж усього освітнього процесу передбачає, зокрема, його структурно-системний поділ відповідно до різних мовних рівнів. У цьому контексті фундаментальним є вивчення граматики. У процесі її вивчення поряд із засвоєнням нормативного компонента важливо розвивати усвідомлений погляд на мовні явища не лише у формальній площині, але й із зануренням у природу цих явищ та взаємозв'язки між ними.

У традиційній шкільній граматиці вивчають частини мови та інтерпретують їх як у цілому сформовані класи слів. Однак поділ на частини мови – це не застигла конструкція, а динаміка, що розкривається насамперед у перехідних явищах, результатом яких є поява міжчастиномовних омонімів (морфологічних транспозитів). Визначення частини мови у таких випадках може викликати труднощі, однак у шкільному контексті їх не варто уникати, бо саме такі особливі «граматичні мандри» слів стають предметом роздумів, узагальнень, сумнівів та дискусій, що у підсумку і формує усвідомлені знання і відповідні вміння й навички. Мета статті – інтегрувати у шкільну практику викладання морфології проблемні питання визначення частиномовного статусу слів з пропозицією аналізу окремих мовних одиниць.

Проаналізовано складні випадки визначення частиномовного статусу, які зумовлені процесами субстантивізації, адвербіалізації, препозитивізації та партикуляції. З'ясовано, що такий підхід може стати одним із дієвих чинників опанування граматики на поглибленому рівні у закладах середньої освіти. Опрацьовуючи матеріал з морфології з відповідними вказівками вчителя, учні матимуть нагоду долучити практику використання словників різних типів (тлумачний з граматичними ремарками, синонімів тощо), актуалізують і апробують у зв'язку із цим навички пунктуації, які пов'язані з частиномовним поділом. Це поглибить розуміння граматики і мови як системно-структурного феномену.

Ключові слова: шкільна граматика, морфологія, іменник, займенник, субстантивізація, адвербіалізація, препозитивізація та партикуляція.

The study of the Ukrainian language in secondary education institutions is one of the strategic tasks of the present day. Mastering this subject throughout the educational process involves, in particular, its structural and systemic division according to different linguistic levels. In this context, the study of grammar is fundamental. In the process of learning grammar, alongside acquiring the normative component, it is important to develop a conscious understanding of linguistic phenomena not only in a formal dimension but also through a deeper exploration of their nature and the interconnections between them.

In traditional school grammar, parts of speech are studied and interpreted as fully formed classes of words. However, the division into parts of speech is not a static construction but a dynamic system that is revealed primarily in transitional phenomena, the result of which is the emergence of inter-part-of-speech homonyms (morphological transposites). Determining the part of speech in such cases may cause difficulties; nevertheless, in the school context, these cases should not be avoided, since such distinctive “grammatical journeys” of words become a subject of reflection, generalization, doubt, and discussion, which ultimately forms conscious knowledge as well as the relevant skills and abilities.

The purpose of this article is to integrate into school practice the teaching of morphology through addressing problematic issues in determining the part-of-speech status of words, with proposed analyses of specific linguistic units.

The study analyzes complex cases of determining part-of-speech status caused by the processes of substantivization, adverbialization, prepositivization, and particulation. It is established that such an approach may become one of the effective factors in mastering grammar at an advanced level in secondary education institutions. While working on morphology, students will have the opportunity to engage in the practical use of different types of dictionaries.

Key words: school grammar, morphology, noun, pronoun, substantivization, adverbialization, prepositivization, particulation.

Постановка проблеми. Вивчення української мови у закладах середньої освіти є одним із стратегічних завдань сучасності, адже усвідомлене володіння цим унікальним інструментом форму-

вання та «визрівання» думки, комунікації, збереження пам'яті, злуки минулого з майбутнім, а насамперед – засобом самоідентифікації та національної консолідації стає запорукою ціліс-

ности людини у різних вимірах. Опанування цим складним предметом упродовж усього освітнього процесу передбачає, зокрема, його структурно-системний поділ відповідно до різних мовних рівнів. У цьому контексті фундаментальним є вивчення граматики. Інноваційні підходи до граматичних студій у науковому дискурсі передбачають різноманітні аспекти, оскільки нові «лінгвістичні парадигми закривали граматику пошуки... Дискурсивні дослідження, становлення теорії мовленнєвих актів, комунікативних жанрів, аналіз особливостей мовної картини світу та багато іншого покликали до життя формування і становлення теорії активної й пасивної граматики з ґрунтовним вивченням асоціативних інтенцій мовної і / чи мовленнєвої особистості, визначення статусу останньої у взаємозв'язаних поняттях мови, мовлення, а також простеження різних виявів мовної і / чи мовленнєвої особистості в еволюції суспільства загалом і в національно-мовному просторі зокрема» [9; с. 364]. Шкільна граматика, зокрема морфологія, зосереджується на «формуванні понять про частини мови на основі лексико-граматичних значень (смислу, морфологічних і синтаксичних функцій)» [11; с. 9]. З опорою на академічну основу знань та загальнодидактичні та лінгводидактичні принципи, учитель-словесник, пояснюючи базові граматичні поняття і механізм їхньої дії, може послуговуватися метафоричними інструментами, які значно увиразнюють роль граматики: «Як у годиннику пружина чи якийсь інший механізм рухає стрілки, так і мову приводить у рух граматика... Граматика – це невидимий геніальний диригент, який без відпочинку керує велетенським оркестром слів, змушує їх виконувати найрізноманітніші мелодії думки» [3; с. 9]. Відтак у процесі вивчення граматики поряд із засвоєнням нормативного компонента важливо розвивати осмислений, усвідомлений погляд на мовні явища не лише у формальній площині, але й із зануренням у природу цих явищ та взаємозв'язки між ними. У цілісній системі знань про мову *слово* викристалізоване як унікальна єдність форми і змісту, «воно багатомірне: позначає предмети та явища навколишньої дійсності, має певне емоційне забарвлення, вирізняється неповторністю своєї біографії, спеціалізується у граматичній ролі, оформляється фонетично» [2; с. 14]. Саме таке розуміння і бачення слова як одиниці мови і мовлення можна сформулювати в учнів у процесі опанування граматики – «вивчення морфології на синтаксичній основі» [11; с. 19].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Згідно з сучасними концепціями та підходами до вивчення морфології у закладах середньої освіти «навчання української мови має бути орієнтованим... на розвиток критичного мислення, мовної стійкості, лінгвокреативності. У цьому контексті навчання морфології – це не тільки засвоєння системи морфологічних знань, що є інструментальним складником предметної компетентності учня, а й процес розвитку особистості, формування в неї здатності до продуктивної взаємодії й ефективної комунікації, вироблення вмінь керувати власною пізнавальною діяльністю, передусім на основі усвідомлення функцій мови та способів їх використання» [14, с. 1]. Сучасна педагогіка у синергії з філологічною наукою має низку праць, присвячених особливостям викладання морфології української мови [1; 13; 14; 15; 16; 20], однак напрацювання у цій сфері продовжуються, а тому кожне нове дослідження у такому взаємозв'язку – науковому та шкільному – сьогодні є актуальним. Так само важливим є процес підготовки вчителя-словесника у закладах вищої освіти, а відповідно на часі поряд з апробованими посібниками [11; 12] створювати нові, які б увібрали і пристосували до шкільних потреб інноваційні тенденції у сучасній граматиці, адже «нові концепції розгляду морфологічних явищ допомагають майбутнім педагогам набувати навичок дослідницької роботи та формувати творчий підхід до вивчення мовних явищ» [12, с. 5].

Постановка завдання. Серед загальноприйнятих типів традиційних, апробованих часом та різними навчальними системами вправ виокремлюють такі, що найбільш релевантні завданням досягнути морфологічний рівень мови – «морфологічний розбір – вид морфологічної вправи, який передбачає визначення частини мовного статусу слів у реченні, граматичних категорій та граматичних значень, у яких реалізуються ці категорії. – вправи на заміну одних форм іншими; – вправи на утворення певних граматичних форм» [11; с. 59]. У зв'язку з цим має бути зосереджений фокус на частиномовній належності слова, оскільки цей поділ на лексико-граматичні класи є конститутивним і таким, що визначає основні граматичні характеристики слова. У традиційній шкільній граматиці частини мови інтерпретують як у цілому сформовані класи слів, яким притаманні певні властивості, що комплексно і взаємозалежно проявлені на семантичному, морфологічному, синтаксичному та морфемному/словотвірному рівнях. При цьому поділ на частини мови уявляємо не як застиглу

статичну конструкцію, а як динаміку, що розкривається насамперед у перехідних явищах, пов'язаних головно з морфологічною (міжчастиномовною) транспозицією. Результатом цих процесів є поява міжчастиномовних омонімів, або морфологічних транспозитів. Визначення частини мови у таких випадках може викликати труднощі, однак у шкільному контексті їх не варто уникати чи оминати увагою, бо саме такі особливі «історії» чи «граматичні мандри» слів стають предметом роздумів, узагальнень, сумнівів та дискусій, що у підсумку і формує усвідомлені знання і відповідні вміння й навички. Мета статті – інтегрувати у шкільну практику викладання морфології проблемні питання визначення частиномовного статусу слів з пропозицією аналізу окремих мовних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Визначаючи частиномовний статус тих словоформ, що вступають у відношення міжчастиномовної омонімії, варто застосовувати разом із загальноприйнятими критеріями додаткові прийоми: 1) заміну аналізованого слова синонімом (дублетом) із виразними частиномовними ознаками; 2) вилучення аналізованого компонента із додатковими спостереженнями за структурою і семантикою речення в цілому, 3) увагу до особливостей сполучуваності з певними морфологічними класами слів, 4) визначення позиції слова відносно інших компонентів у межах речення, 5) спостереження за системою розділових знаків, які у багатьох випадках можуть зорієнтувати у визначенні частин мови, 6) аналізу слова у реченні, а згодом речення у ширшому – комунікативному – аспекті, 7) за умови неповної, незавершеної граматичної транспозиції зовнішнім виявом може бути особливе графічне оформлення слова (лапки, вживання великої літери, шрифтове виділення). Виявлення змін у граматичній природі слова, а відтак з'ясування його частиномовного статусу вимагає застосування хоча б одного, а частіше кількох із зазначених прийомів. При тому учні під керівництвом вчителя мають нагоду долучити й лексикографічну практику – використовувати Словник української мови (з увагою не тільки до лексичного значення слова, а й до його граматичних характеристик) [18], різноманітні словники синонімів (і в цифровій версії), а також базовий саме для цієї мети «Словник міжчастиномовних омонімів сучасної української мови» [6]. Це дасть змогу учневі попрацювати зі словниками у контексті морфології і здобути нові навички.

При вивченні іменника як частини мови варто звернути увагу на два аспекти, які можуть викли-

кати труднощі – явище субстантивації (переходу різних частин мови в іменник) і транспозиції іменника в інші частини мови.

Процеси субстантивації різних частин мови мають низку спільних ознак – певна (не властива кожному конкретному класові слів, тобто неморфологізований член речення) синтаксична позиція, поява загальнокатегоріального значення предметності, морфологічні категорії роду, числа і відмінка, яких набувають транспозити. При цьому умови, за яких відбувається субстантивація, для кожної частини мови розкриваються по-різному. Наприклад, перехід прислівника *завтра* в іменник супроводжується втратою характерних для прислівника варіантів сполучуваності і набуттям нових – таких, що притаманні іменнику: *Лови момент! Коли маєш нагоду посміятися сьогодні, не відкладай на завтра(1). Смійся сьогодні, бо завтра(2) не дадуть, завтра(3) вже може бути пізно* (Іван Багряний). Усі виділені словоформи у реченні виступають у функції обставини, тож критерій розпізнавання виключно за синтаксичною роллю виявляється недостатнім. Трактуючи сполучуваність як здатність до поєднання з певними класами слів, яка зумовлена внутрішніми граматичними властивостями, можемо констатувати, що перша словоформа, виступаючи у прийменниковій конструкції (*на завтра* – пор. *на середу*), набуває морфологічних ознак іменника. Зауважимо, що у процесах частиномовної транспозиції цей критерій допомагає диференціювати різні частини мови і особливо актуалізується за тієї умови, коли формально тотожні словесні знаки одночасно виступають однаковими членами речення. Аналогічні випадки можуть бути представлені у прийменникових сполюках *на сьогодні, на вчора* тощо. Прислівники *сьогодні, вчора, завтра* зазнають субстантивації й за інших граматичних умов, зокрема у словосполученні з узгодженим (діє)прикметником: *Але він кричав не від того, що був привалений товаришами, а тому, що був привалений жасками рефлексіями пережитого вчора й візіями неминучого завтра...* (Іван Багряний). Здатність темпоральних прислівників до транспозиції в іменники можна пояснити їхнім семантичним наповненням, безпосередньо пов'язаним із лексею *день*.

Окремої уваги вчителя і, відповідно, спеціальних коментарів заслуговують процеси переходу займенників в іменники. Субстантивація займенників зумовлена специфічним загальночастиномовним значенням цього класу слів – вказівністю, яка має безпосереднє відношення до предметності. Для займенників це явище пов'язане не

стільки із зміною категоріального значення, скільки із набуттям нових (часом – нехарактерних для певного розряду) морфологічних ознак. Порівняймо, наприклад, морфологічні категорії займенника *ти* у такому контексті: **Ти**(1) *і я – це вічне, як і небо. Доки мерехтять світи, буду Я приходити до Тебе, і до інших йтимуть горді Ти* (2) (В. Симоненко). У першому випадку займенник виражає другу особу однини, а другий випадок виходить за рамки звичної саме для цього займенника грами однини і таким чином субстантивується, набуваючи okazіонального граматичного значення множини (*горді Ти*). Подібні явища можна простежити і в інших контекстах: *У кожного Я*(1) *є своє ім'я, на всіх не нагромаєш грізно, ми – це не безліч стандартних “я”*(2)... *І тільки тих поважають мільйони, хто поважає мільйони “Я”* (3) (В. Симоненко). У транспозитах (1), (2) чітко простежується суперечність між грамою родового відмінка і засобом його формального вираження (займенник *я* у родовому відмінку має іншу форму); відсутність категорії числа у парадигмі цього особового займенника контрастує з формами множини транспозитів (2), (3). Наведені приклади репрезентують ситуативно зумовлені, okazіональні морфологічні зміни займенників, що підтверджується ще й різним візуальним оформленням. Є випадки (очевидно, пов'язані з частотою вживання), коли займенник має кодифікований функціональний іменниковий статус. Численні контексти засвідчують вживання субстантивованого займенника *я* для позначення “усвідомлюваної людиною власної сутності, себе в навколишньому світі” [17; с. 618]: *Оте «знадвору» виявилось нічим іншим, як окупованою територією мого власного “я”* (Ю. Іздрик) (у цьому реченні наявний ще й субстантив «знадвору», що збільшує його доцільність і вартісність як ілюстративного матеріалу); *Але вигляд маю людини сильної, енергійної, насмішуватой. Можливо, що тому сприяє моя зверхність і зверхній вияв мого “я”* (В. Винниченко). Указуючи на особу, займенники *я, ти* легко входять у поняттєве поле предметності (зрештою, в інноваційних граматичних школах за цією ознакою їх трактують як “займенникові іменники” [4; с. 187], однак при цьому їхні морфологічні категорії реалізуються не тотожно іменникові – змінюючись за відмінками у статусі займенників, ці транспозити-іменники набувають незмінних форм. Окрім цього, виразно простежується графічне виділення таких слів у тексті. Серед займенників, які субстантивуються, крізь призму частиномовної належності варто було б також проаналізувати словоформу

все. Вона проявляє цілу низку різних граматичних транспозицій [8], однак, на наш погляд, у шкільній практиці можна було б розглянути саме субстантивацію. Вихідною точкою до переходу в іменник є займенник у ролі узгодженого означення (на цьому варто наголосити, адже це його морфологізована синтаксична роль): **Все** *упованіє моє на Тебе, мій пресвітлий раю* (Т. Шевченко). Граматичні параметри цього займенника типові – словозмінні і залежні від іменника категорії роду (пор. *все життя – вся родина – весь будинок*), числа (пор. *все село – всі села*), а також відмінка (пор. *все тіло – всього тіла – всім тілом*). Інша ж синтаксична функція – підмета або додатка – зумовлює його іншу частиномовну інтерпретацію. У морфологічному вимірі ця мовна одиниця втрачає здатність до словозміни у межах граматичної категорії роду, залишаючись із класифікаційним (характерним для іменника) значенням середнього роду, зберігаючи при цьому відмінкову парадигму. Регулярність і системність субстантивації відбита у Словнику української мови: ‘вичерпне охоплення, сукупність предметів, явищ, дій, понять; те, що є, без винятку’ [18]: *Він підійшов до вікна, кинув погляд униз, і все в ньому отерпло, а тоді закипіло* (П. Загребельний); *Дим робить все навколо якимсь мрійливим, спокійним* (Р. Горак). Субстантивовані словоформи з огляду на особливості семантики вихідного займенника часто виконують у складі речення типову для них функцію узагальнювального слова при однорідних членах речення: *Земля, люди, життя – все залишилося десь позаду, там, у крижаній безодні* (О. Бердник); *Вона все може: і скатерті, і рушники, і сорочки* (А. Шиян).

Аналогічно можна констатувати і варто аналізувати у шкільному курсі перехід в іменник займенника *це* [17; с. 193] із дейктично-предметним загальночастиномовним значенням, що вказує на події, явища, реалії тощо, про які ішлося в попередньому контексті, та граматичною формою середнього роду і відмінковою парадигмою. Спочатку аналіз синтаксичних зв'язків словоформи *це*, а згодом прийом семантично тотожного заміщення дозволить учням наочно спостерігати, як вказівний займенник набуває іменникових ознак: пор. *Незбагненне й нерозгадане ніколи не стане цілком рідним. Так я відчуваю це місто* (О. Сайко) – *В останні кілька місяців Львів відкривається для мене по-новому. Поки що я відчуваю це лише на абстрактно-інтуїтивному рівні* (онлайн-ЗМІ). Займенник *це* узгоджується з іменником, зберігаючи притаманні йому граматичні характеристики (*відчуваю це місто* = *відчу-*

ваю **цю країну** = відчуваю **цей світ**). У субстантивованій словоформі сконцентрована семантика попереднього контексту – *це* = *відкриття*, а також нейтралізована здатність до словозміни за категорією роду. Такі виправи у курсі морфології стануть базою для подальшого синтаксичного аналізу, адже розуміння частиномовної належності тісно пов'язане з уміньми визначати члени речення.

Випадки субстантивації займенників *все* і *це* достатньо регулярні, тому їх варто долучити до аналізу в шкільному курсі. Вони дають змогу учням побачити дві суміжні частини мови – іменник і займенник – у подібності/відмінності реалізації граматичних категорій, а тим самим розвинути здатність до глибокого граматичного аналізу.

Субстантивація несамотійних частин мови, а також вигуку і звуконаслідувальних слів переважно має оказіональний характер, однак про неї теж важливо повідомити учням, оскільки морфологічні явища тісно пов'язані з синтаксисом, а отже, в процесі синтаксичного аналізу такі субстантиви вже будуть відомі: *Власне, двох “або” не могло бути. Було лише одне “або”, після якого йшла чорна порожнеча. Знав це... (Іван Багряний), Яке “так” і “ні” людини, такий і її характер. Швидко “так” і “ні” вказує на живий, міцний, рішучий характер, повільне ж – на застережливий і боязкий (Й. Лафатер), Се було те “ай”, сполохане вранці, молоденьке, біляве, з ніжною лінією тіла, курносе і синьооке (М. Коцюбинський), Креслять тригонометричні фігури високо в небі запізнілі журавлі, запитуючи своїм “кру-кру”: – Чуєш, брате мій, товаришу мій? Відлітаємо! (Остап Вишня).* У цілому при вивченні іменника можна орієнтувати учнів на описані вище явища субстантивації, які дозволяють бачити взаємозв'язки між різними частинами мови, а також матимуть доречне застосування при вивченні синтаксису.

Перехідні процеси, пов'язані з іменником, можуть мати і зворотний вектор – транспозиція іменника в інші частини мови теж може створити певні труднощі у морфологічному контексті. До прикладу, адвербіалізація іменника [5] виразно демонструє, як нейтралізуються його морфологічні ознаки. Це можна прокоментувати учням із застосуванням синтаксичного критерію визначення частин мови, а також прийому заміни: *І Христя чує, як її обличчя горить-палає, як її очі сором* (підмет, = іменник *стид*) *криє; і світ білий, заглядаючи в них, видає її* (Панас Мирний) – пор. **Сором** (присудок, = прислівник *стидно*) *сліз, що ллються од безсилля* (Леся Українка). Інколи синтаксичний критерій треба уточнювати, оскільки

синтаксична функція іменника і прислівника формально може збігатися – в обох випадках це можуть бути присудки, які, щоправда, відрізняються за структурно-граматичними типами. У таких випадках доречним буде моделювання речень із заміною: *Гордая мова – вітер зимний, вічна розлука – жаль* (= іменник *смуток*) *нестримний* (І. Франко) – пор. *Не жаль* (= прислівник *жалко*) *мені життя, а жаль тії людини, що у мені живе* (Леся Українка). Цей вид транспозиції тісно пов'язаний із особливими випадками синтаксичного аналізу речення, а тому його варто долучити до обговорення у шкільному курсі морфології.

Предметом дискусій можуть бути також випадки переходу іменників у прийменники [10]: *Хочу встать та глянути, бо знаю, що вона сидить кінець стола, край віконця* (І. Нечуй-Левицький). Аналіз таких явищ передбачає увиразнення граматичних характеристик іменника та функційних особливостей прийменника з використанням прийому заміни: *На селі чутно було звуки, що знаменують кінець* (= іменник *завершення*) *дня* (Г. Хоткевич) – пор. *Всі танцюють, а Галайда не чує, не бачить. Сидить собі кінець* (= прийменник *біля*) *стола* (Т. Шевченко); *Світає. Край* (= іменник *частина*) *неба палає* (Т. Шевченко) – пор. *[Вітер] край* (= прийменник *біля*) *дороги гне тополлю до самого долу* (Т. Шевченко). Можна застосувати також прийом вилучення аналізованого компонента – у другому реченні прийменникова конструкція цілісна, а тому вилучення зруйнує граматичну єдність речення.

Отже, на завершальних етапах вивчення іменника у контексті його граматичних особливостей можна долучити аналіз перехідних процесів, який увиразнить сприйняття цієї частини мови, дозволить побачити цю частину мови не ізольовано, а у взаємозв'язках з іншими лексико-граматичними класами.

Займенник як частина мови з його семантичними особливостями та граматичною неоднорідністю може стати предметом аналізу в шкільному курсі через призму міжчастиномовної транспозиції, оскільки проявляє різновекторні функційні напрями, опиняючись у ролі прислівника, сполучника, частки, вигуку. Базою для таких перетворень є специфічно зреалізоване загально-частиномовне значення вказівності. Кожен вид транспозиції пов'язаний із змінами, які відбуваються і на морфологічному рівні.

Серед поширених регулярних наслідків відзайменникової транспозиції спостерігаємо утворення прислівників *чого, чому, чогось*,

чомусь, рідше щось. Аналізуючи цей тип переходу, можна застосовувати прийом заміни іншим компонентом, який буде містити сему причиновості/мети, а відтак визначати синтаксичну позицію аналізованого слова: пор. *Я дві пори в тобі люблю. Одну, коли сама не знаєш, чого* (↔уваги, займенник, додаток) *ти ждеш, чого* (↔уваги, займенник, додаток) *бажаєш – уваги, ревностів, жалю?* (М. Вінграновський) – *Він не питає більше – куди й чого* (↔навіщо, з якою метою, прислівник, обставина) *я піду проти ночі* (С. Скляренко); *...невідборонно нагадують вони [пахощі] мені про те, що моє серце віщує і чому* (↔долі, займенник, додаток) *я вірити не хочу, не можу* (Леся Українка) – *Чому* (↔з якої причини, прислівник, обставина) *вибір упав саме на мене? І чому* (↔з якої причини, прислівник, обставина) *даровано мені торбину на чужі боля саме тепер?* (Р. Федорів); *Він почуває, що це не чужа йому дитина, а є в ньому частина чогось* (↔серця, займенник, компонент підмета) *рідного, свого* (Панас Мирний) – *А чогось* (↔з якої причини, прислівник, обставина) *так сичі розридалися в лузі* (П. Тичина); *Якщо дитина надає чомусь* (↔речі, займенник, додаток) *перевагу, можна зробити висновок, що вона бачить різницю між об'єктами* (Т. Партико), *Веселе село чомусь* (↔з якої причини, прислівник, обставина) *тепер мені, старому, здавалось темним і німим* (Т. Шевченко); *Антін нетерпляче струснув плечима і тим рухом наче щось* (↔тягар, займенник, додаток) *скинув із себе* (М. Коцюбинський) *Гей, скоріше, коню-друже, щось* (↔з якої причини, прислівник, обставина) *мені на серці тужно* (Б. Олійник).

Займенникова словоформа *це* проявляє здатність до партикуляції [7], а це ще один привід (див. вище) розглянути її у шкільному курсі, демонструючи нові функціональні «горизонти» і тим самим даючи учням уявлення про глибину граматичних студій та розуміння взаємопереходів у системі частин мови. Статус частки *це* зафіксований у Словнику української мови як омонім до відповідного займенника [17; с. 190]. Оскільки партикуляція передбачає перехід у неповнозначну частину мови, то доречним буде застосування прийому вилучення аналізованого слова і спостереження над змінами семантичного наповнення речення: – *Андрій... хм... Куди б це подівся Андрій?* (О. Довженко), *Це ти приходила сюди, на березня мого алеї... На травах доленьки моєї прим'ято слід твій назавжди* (В. Коротич), *Це ж ратаї росли*

й зігрівали на нивах крутоярий зернограй (Д. Луценко). У кожному з речень частку *це* можна вилучити. При цьому не відбудеться змін у граматичній та семантичній структурі речення.

Окремим складним випадком частиномовної інтерпретації словоформи *це* є контексти, у яких вирішальну роль відіграє логічний наголос, який проявляється через певні закономірності пунктуації – субстантивованій «займенник може виступати в ролі підмета. Тире між підметом і присудком ставиться при наявності між ними інтонаційної паузи... Якщо слово *це* інтонаційно і логічно не виділяється, то воно виступає часткою і тире після нього не ставлять» [19; с. 350-351]. У таких випадках, опираючись на вихідне речення, моделюємо різні його варіанти відповідно до різних позицій логічного наголосу, а відтак місця тире: *Перечекай. Це* (частка) *ще не чорна осінь. Це* (субстантивованій займенник) – *золота, як згадка про весну, це* (частка) *здогад той, що не доснився й досі, що все триває в анабіозі сну* (Є. Маланюк) – пор. *Це* (субстантивованій займенник) – *ще не чорна осінь*. Такі контексти доцільно пропонувати учням для аналізу на завершальних етапах вивчення і морфології, і синтаксису. У такому зв'язку випрацювати-меться здатність бачити взаємозумовленість граматичних явищ.

Один із дієвих методів закріплення набутих знань – пропонувати учням самостійно добирати випадки, які б демонстрували перехідні явища у системі частин мови. При цьому є нагода активізувати роботу зі словниками різних типів. Також це загострює увагу до слова при вивченні літературних творів і дозволяє комплексно підходити до аналізу тексту.

Висновки. Розглянуті складні випадки визначення частиномовної належності слів можуть стати одним із дієвих чинників опанування граматики на поглибленому рівні у закладах середньої освіти. У процесі аналізу такого мовного матеріалу, який поєднує в собі застосування критеріїв поділу слів на частини мови з цілою низкою різних прийомів, учні набувають необхідних умінь та навичок, які можна зреалізувати не лише у філології. Такі проблемні питання формують поглиблене знання і розуміння граматики і мови як системно-структурного феномену. У перспективі варто розглянути й інші явища перехідності, адаптувати відповідний матеріал до шкільної програми й залучати учнів до праці над граматичною системою української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондаренко Н. Словникова робота в процесі вивчення морфології. *Українська мова і література в школі*. 2006. № 8 (57). С. 2–4.
2. Вихованець І. Розмовляймо українською. Мовознавчі етюди. Київ : Пульсари, 2012. 191 с.
3. Вихованець І. У світі граматики. Київ, 1987. 191 с.
4. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови : академічна граMATика української мови. Київ: Пульсари, 2004. 400 с.
5. Глібчук Н. Адвербіалізація іменників як один із шляхів виникнення міжчастиномовних омонімів. *Вісник Львівського університету. Сер. філологічна*. 2012. Вип. 57. С. 26–36.
6. Глібчук Н., Добосевич У. Словник міжчастиномовних омонімів сучасної української мови. Львів : Априорі, 2016. 640 с.
7. Глібчук Н. Партикуляція – один із шляхів виникнення міжчастиномовної омонімії. *Лінгвістичні студії: зб. наук. праць*. Донецьк, 2011. № 22. С. 77–83.
8. Добосевич У. Б. Граматична палітра словоформи ВСЕ у контексті транспозитних та синкретичних явищ. *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип. 38. С. 36–44. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.38.6>
9. Загнітко А. Мовний простір граматики : монографія. Вінниця : Нілан-Лтд, 2018. 448 с.
10. Кісь Є. Б. Транспозиція іменника в несамостійні частини мови (на матеріалі романів Івана Багряного «Тигролови» та «Сад Гетсиманський»). *Науковий вісник ДДПУ імені Івана Франка. Сер. Філологічні науки (мовознавство)*. 2023. № 19. С. 48–54. DOI: <https://doi.org/10.24919/2663-6042.19.2023.8>
11. Костів О., Сколздра-Шепітко О. Методика викладання української мови : навч.-метод. посіб. Львів, 2018. 202 с.
12. Лавер О. В. Сучасна українська мова. Вступ. Іменні частини мови : навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізація 014.01 Українська мова та література. Ужгород: ФОП Сабов А. М., 2023.
13. Мордовцева Н. В. Зміст роботи з лінгвістичними мінітекстами на уроках української мови під час вивчення теми «Морфологія». *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2019. Вип. 3 (326). С. 155–163.
14. Олійник А. Методика навчання морфології української мови старшокласників на профільному рівні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2020. 22 с.
15. Омельчук С. Морфологічні вміння в системі навчання української мови за дослідницького підходу. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 4.
16. Омельчук С. Навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу : теорія і практика : монографія. Київ: Генеза, 2014.
17. Словник української мови : в 11 т. Київ: Наук. думка, 1979. Т. 11. 658 с.
18. Словник української мови : у 20 т. URL: https://sum20ua.com/?wordid=16447&page=546&searchWord=%D0%B2%D1%81%D0%B5%20#lid_16447 (дата звернення: 26.02.2026).
19. Терлак З. Пунктуаційний словник-довідник. Львів : Світ, 2018. 396 с.
20. Хом'як І. Вивчення орфографії на морфологічній основі. *Українська мова і література в школі*. 2001. № 3 (14). С. 7–10.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

ТИПОЛОГІЯ ЗАСОБІВ ЗВ'ЯЗНОСТІ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ: УКРАЇНСЬКИЙ І ЗАХІДНИЙ КОНТЕКСТИ

TYPOLOGY OF COHESION DEVICES IN CONTEMPORARY LINGUISTICS: UKRAINIAN AND WESTERN CONTEXTS

Дубик А.М.,

orcid.org/0009-0005-0167-6787

аспірант кафедри української мови

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Стаття присвячена системному аналізу типології засобів зв'язності в сучасній лінгвістиці крізь призму двох наукових шкіл – української та західної. Актуальність роботи зумовлена потребою в зіставленні підходів до розуміння категорії зв'язності, яка є ключовою характеристикою тексту як цілісної комунікативної одиниці. У дослідженні окреслено теоретичні засади трактування когезії та когерентності, з'ясовано їхні спільні та відмінні риси. Зосереджено увагу на класифікації лексичних і граматичних засобів зв'язності. У статті застосовано зіставний підхід, що передбачає аналіз когезивних засобів у межах різних теоретичних моделей та їх інтерпретацію з урахуванням мовно-типологічних особливостей української й англійської мов. Такий підхід дозволяє простежити, як універсальні механізми текстової зв'язності реалізовані в конкретних мовних системах.

Проаналізовано такі типи когезивних зв'язків, як референція, субституція, еліipsis, кон'юнкція, а також різновиди лексичної когезії: просте й складне лексичне повторення, проста парафраза, складна парафраза, кореференція, субституція. Порівняння української й англійської традицій дозволило встановити мовно-типологічні відмінності, пов'язані з функціонуванням займенникових форм, синтаксичною організацією та специфікою реалізації повторів.

Отримані результати узагальнюють наявні типології засобів зв'язності, окреслюють їхню функціональну специфіку та уточнюють роль когезії як формальної, а когерентності – як змістової категорії тексту. Підкреслено, що обидва підходи, попри відмінності, пропонують взаємодоповнювальні моделі опису текстових зв'язків.

Стаття створює теоретичне підґрунтя для подальших досліджень у сфері текстолінгвістики, зокрема для аналізу текстів різних типів і жанрів, а також може бути використана в розробці методик лінгвістичного аналізу дискурсу. Розвідка може бути корисною для мовознавців, аспірантів і студентів-філологів, які працюють із проблематикою текстолінгвістики.

Ключові слова: зв'язність, когезія, когерентність, лексична зв'язність, граматична зв'язність.

The article is devoted to a systematic analysis of the typology of cohesion devices in contemporary linguistics through the prism of two scholarly traditions – Ukrainian and Western. The relevance of the study is determined by the need to compare approaches to understanding the category of cohesion, which constitutes a key characteristic of a text as an integral communicative unit. The research outlines the theoretical foundations for interpreting cohesion and coherence and identifies their common and distinctive features. Particular attention is paid to the classification of lexical and grammatical cohesion devices. The article employs a comparative approach involving the analysis of cohesive devices within different theoretical models and their interpretation with regard to the linguistic and typological features of the Ukrainian and English languages. This approach makes it possible to trace how universal mechanisms of textual cohesion are realized in specific language systems.

The following types of cohesive relations are analyzed: reference, substitution, ellipsis, and conjunction, as well as varieties of lexical cohesion, including simple and complex lexical repetition, simple paraphrase, complex paraphrase, coreference, and substitution. A comparison of the Ukrainian and English-language traditions made it possible to identify linguistic and typological differences related to the functioning of pronominal forms, syntactic organization, and the specific ways in which repetition is realized.

The obtained results systematize existing typologies of cohesion devices, delineate their functional specificity, and clarify the role of cohesion as a formal category and coherence as a semantic category of the text. It is emphasized that, despite their differences, both approaches offer complementary models for describing textual relations.

The article provides a theoretical foundation for further research in the field of text linguistics, particularly for the analysis of texts of various types and genres, and may also be used in the development of methodologies for linguistic discourse analysis. The study may be of interest to linguists, PhD candidates, and students of philology working on issues related to text linguistics.

Key words: text cohesion, cohesion, coherence, lexical cohesion, grammatical cohesion.

Постановка проблеми. У лінгвістиці текст виступає цілісною комунікативною одиницею, що має власні категорії, які організовують його структуру та зміст. Однією з таких є категорія зв'язності, виявлювана в тексті через різнома-

нітні лексичні, граматичні, прагматичні засоби. Дослідження цих засобів відбувалося в різних наукових школах, зокрема в західній та українській. Відтак у кожного напрямку склалися свої уявлення про ті чи інші засоби зв'язності.

У цьому контексті важливо провести порівняльний аналіз українських і західних підходів до тлумачення поняття зв'язності, а також до визначення основних лексичних і граматичних засобів зв'язності обох лінгвістичних шкіл.

Саме необхідність узагальнення наявних типологій когезивних засобів і зіставлення їх у межах української та західної текстолінгвістики визначає актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематику текстової категорії зв'язності в різні періоди розвитку лінгвістики ґрунтовно досліджували як зарубіжні, так і українські науковці. Теоретичні засади аналізу когезії закладені в працях Р. де Богранда та В. Дреслера, М. Халлідея та Р. Хасана. В українській лінгвістиці питання зв'язності тексту розробляли Т. Єщенко, О. Селіванова, І. Кочан та ін.

Особливої уваги заслуговує розвідка С. Ігнат'євої «Лексична когезія як емоційно-експресивний індикатор українського щоденникового дискурсу (на матеріалі щоденників Івана Чендея)», у якій авторка аналізує різні типи лексичних повторень [1].

Мета статті полягає в типологізації когезивних засобів у сучасній текстолінгвістиці та проведенні порівняльного аналізу української і західної лінгвістичної школи. Для реалізації цієї мети визначено такі завдання:

- 1) здійснити огляд лексичних і граматичних когезивних засобів;
- 2) провести порівняльний аналіз української та західної класифікацій;
- 3) узагальнити результати дослідження та визначити спільні й відмінні риси підходів до трактування когезії в українській і західній текстолінгвістиці.

Виклад основного матеріалу. У центрі уваги сучасної лінгвістики дедалі частіше опиняється текст, оскільки саме він є тією мовною одиницею, у якій найповніше виявляють комунікативні функції мови. Якщо слово й речення забезпечують передавання окремих значень, то текст створює умови для формування завершеного повідомлення, зрозумілого і мовцеві, і адресатові. Дослідники Халлідей і Хасан у своїй праці «Cohesion in English» зазначають: «текст – це не щось на зразок речення, тільки більшого розміру; це щось, що за своєю суттю відрізняється від речення» [2, с. 2].

Текст є настільки багатогранним лінгвістичним явищем, що дослідники досі не можуть запропонувати одностайну дефініцію цього поняття. Його визначають як «усне, писемне або друко-

ване структурно і концептуально організоване словесне ціле» [3, с. 34]. На противагу Т. Єщенко, дослідник К. Паршак вважає, що текстом є «різновид творення мовлення, що має параметри, відмінні від параметрів усного мовлення» [4, с. 196].

Для того щоб розмежувати, що можна вважати текстом, а що ні, лінгвісти звертають увагу на низку категорій. Традиційно до найважливіших категорій тексту мовознавці відносять дискретність, інформативність, референційність, інтертекстуальність, когерентність і когезію (або ж зв'язність). Дві останні є найважливішими текстуальними категоріями.

Терміни когезія і когерентність походять від латинського слова *cohaereo*, яке означає «з'єднуватися, бути з'єднаним», однак лінгвісти проводять чітку межу між цими поняттями. Когезія полягає у формальному поєднанні частин тексту, а когерентність – зв'язності на рівні змісту. Науковець С. Засєкін, розмежовуючи поняття когезії і когерентності вважає, що остання є психолінгвістичною категорією, тоді як зв'язність є «суто лінгвістичною категорією» [5, с. 120].

У сучасній українській лінгвістиці замість терміну «когезія» усталилось поняття «зв'язність» як одна з базових властивостей тексту. Попри спільність підходів, науковці акцентують на різних аспектах цього явища. Так, дослідниця К. Рябова розглядає зв'язність як «зв'язки, які тримають текст і надають йому значення» [6, с. 175]. Т. Єщенко уточнює цю позицію, визначаючи зв'язність як текстову категорію, що забезпечує семантико-граматичну та структурно-композиційну інтеграцію окремих компонентів у цілісне словесне утворення [3, с. 145]. Схоже тлумачення тексту пропонує О. Селіванова, розглядаючи зв'язність як механізм розвитку теми тексту, формування інформаційного масиву та інтеграції всіх текстових рівнів [7, с. 501]. Мовознавиця додає, що це необхідно для розуміння такого тексту адресатом [7, с. 501].

Згадані нами М. Халлідей і Р. Хасан у своїй фундаментальній праці «Cohesion in English» подали одне з найвпливовіших визначень зв'язності як семантичного співвіднесення між окремими елементами тексту, яке є визначальним для адекватної інтерпретації змісту висловлення [2, с. 8]. Дослідники акцентують на таких типах зв'язності, як референція, еліпсис, заміна, сполучникові засоби та лексична когезія.

Ще одним важливим дослідженням категорії зв'язності є праця Р. Богранда та В. Дреслера «Introduction to Text Linguistics» [8]. Зв'язність, або ж когезія, є одним із семи стандартів тексту-

альності. Цю категорію визначають дослідники так: «когезія репрезентує способи, у які компоненти, тобто фактичні слова, які ми чуємо або бачимо, взаємопов'язані в межах послідовності» [8, с. 50]. Лінгвісти зазначають, що таке поєднання слів не є випадковим, а зумовлене граматичними залежностями [8, с. 50].

Загалом дослідники виокремлюють понад 100 видів зв'язності. Науковиця І. Кочан виокремлює лінійну та вертикальну зв'язність. Лінійна зв'язність полягає в лексичному або граматичному поєднанні частин тексту. Вертикальна зв'язність виявляється у тому, що окремі частини тексту поєднані не шляхом безпосереднього зчеплення, а опосередковано – через спільну тему, заголовок, ключові поняття, власні назви та ін [9, с. 34]. Розглянемо детальніше граматичну й лексичну зв'язності.

В україністиці граматична зв'язність виражена морфологічними і синтаксичними засобами. До таких граматичних засобів, що поєднують частини тексту, належать займенники (*він, цей, той, такий та ін.*), прислівники (*тут, там, тоді та ін.*), лексичні повтори, синоніми та синонімічні вислови, сполучники (*і, та, але та ін.*), сполучні слова, неповні речення, однакові видо-часові форми дієслів-присудків, єдність місця і часу.

В англомовному дискурсі можна навести такі відповідники граматичної зв'язності:

- референція, або кореферентність, тобто «заміна в зв'язній частині тексту певного найменування, властивості чи дії певними детермінантами» [10, с. 22]. Зазвичай кореферентність функціонує у вигляді займенників;
- субституція, яка полягає в тому, що «один компонент замінюється іншим, який виражається тим самим граматичним класом слів» [10, с. 22];
- еліпсис – різновид міжреченнєвого зв'язку, де в наступному реченні опущено певний елемент або компонент, зміст якого є зрозумілим із контексту попереднього висловлення [10, с. 23];
- кон'юнкція – використання сполучників і сполучних засобів для поєднання кількох речень [10, с. 23].

Лексична когезія в україністиці репрезентована повторами. Так, науковиця С. Ігнат'єва, досліджуючи лексичну зв'язність на прикладі щоденникового дискурсу, виокремлює лексичний повтор із синтаксичним поширенням, а також повтори, виражені різними частинами мови (іменниками, прикметниками, дієсловами та ін.) [1]. Своєю чергою британський лінгвіст М. Хої виокремлює такі засоби лексичної зв'язності: просте лексичне повторення, складне лексичне повторення, про-

ста парафраза, складна парафраза, кореферентне повторення і субституція [11].

Просте лексичне повторення означає, що слово або словосполучення, яке траплялося в тексті, повторюється без значних змін [12, с. 203]. Це може бути зміна числа, часу, відмінка і т. ін., однак дослідник О. Волченко зауважує, що просте лексичне повторення не включає артиклі, прийменники, сполучники, допоміжні дієслова і частки [12, с. 204]. На противагу цьому згадувана нами дослідниця С. Ігнат'єва у своїй роботі розглядає сполучники, сполучні засоби і частки як елементи лексичного повторення [1].

Складне лексичне повторення спостерігаємо у випадках, коли дві лексичні одиниці мають спільну кореневу основу, проте не є формально ідентичними, або ж мають однакову форму, але належать до різних частин мови [12, с. 204].

Проста парафраза виникає, коли одну лексичну одиницю замінюють іншою, рівнозначною за змістом [12, с. 204]. Складну парафразу, своєю чергою, трактують як наявність однієї лексичної одиниці, що передбачає існування іншої, проте вони не мають спільної основи [12, с. 204].

Кореферентне повторення, або кореференцію, спостерігаємо у випадках, коли дві лексичні одиниці позначають один і той же об'єкт дійсності, згаданий у контексті [12, с. 204].

Субституція передбачає заміну лексичних одиниць службовими словами [12, с. 204].

Висновки. Проведений аналіз засвідчує, що зв'язність є однією з ключових категорій тексту як в українській лінгвістиці, так і в зарубіжній. У межах цих двох підходів спостерігаємо спільне розуміння зв'язності як категорії, яка полягає у формальному поєднанні текстових компонентів. Відмінності ж полягають у виокремленні таких засобів.

В англомовній моделі наявні такі види граматичної зв'язності, як кореферентність, еліпсис, кон'юнкція, аналогами яких в українській лінгвістиці є, відповідно, займенники, неповні речення і сполучники. Також в українському дискурсі наявні такі граматичні засоби зв'язності, як однакові видо-часові форми дієслів-присудків та єдність місця і часу, тоді як в зарубіжній є субституція.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в застосуванні окреслених типологій когезивних засобів до аналізу конкретних текстів різних типів і жанрів, що дасть змогу простежити особливості функціонування лексичних і граматичних засобів зв'язності в реальному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ігнат'єва С. Лексична когезія як емоційно-експресивний індикатор українського щоденникового дискурсу (на матеріалі щоденників Івана Чендея). Журнал «Український смисл». 2025. № 1. С. 55–66. DOI 10.15421/462506.
2. Halliday M. A. K., Hasan R. Cohesion in English. London : Longman, 1976. 374 p.
3. Єщенко Т.А. Лінгвістичний аналіз тексту : навч. посіб. Київ : видавничий центр «Академія», 2009. 264 с.
4. Паршак К. Д. Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. 2014. Вип. 11. С. 196–199.
5. Засєкін С. В. Когнітивно-дискурсивні S-універсалії перекладу художнього тексту: досвід емпіричного психолінгвістичного дослідження. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія Філологічні науки. Мовознавство. 2012. Вип. 22. С. 119–123.
6. Рябова К. О. Цілісність і зв'язність як основні текстуальні категорії. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Т. 31, № 4. С. 173–176. DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.4-2/31>
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
8. De Beaugrande R., Dressler W. Introduction to text linguistics. London & New York : Longman, 1981. 270 p.
9. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 423 с.
10. Григор'єва М.-В. Мовні засоби формування когезії у романі Джона Толкієна «Володар перснів». Мовний простір слов'янського світу: досвід і перспективи : тези доповідей II Всеукраїнської міждисциплінарної конференції студентів, аспірантів і молодих учених. Київ, 2016. С. 21–24.
11. Hoey M. Patterns of Lexis in Text. Oxford : Oxford University Press, 1991. 304 p.
12. Волченко О. М. Лексико-семантичні та граматичні засоби реалізації зв'язності тексту в англо-українському художньому перекладі. Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Філологічна. 2014. Вип. 45. С. 203–206.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 09.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ *БУЛІНГ*: ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

ASSOCIATIVE FIELD OF BULLYING: PSYCHOLINGUISTIC ASPECT

Сльнікова Н.І.,

orcid.org/0000-0002-5061-8226

кандидат філологічних наук,

завідувач кафедри гуманітарних дисциплін та українознавства
Харківського національного університету внутрішніх справ

Гарюнова Ю.О.,

orcid.org/0009-0002-5597-6345

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

У статті здійснено комплексний психолінгвістичний аналіз феномену булінгу в мовній свідомості сучасних українців. Актуальність дослідження зумовлена трансформацією міжособистісної агресії в умовах глобальної цифровізації та соціокультурних викликів воєнного стану (2022–2026 рр.). На основі результатів вільного асоціативного експерименту, проведеного серед молоді віком 17–25 років (1589 реакцій), побудовано та інтерпретовано модель асоціативного поля *булінг*.

У ході дослідження ідентифіковано ядерні компоненти поля (*агресія, знущання, школа, біль, страх*), що підтверджує стійку когнітивну прив'язку явища до освітнього середовища та його високу травматичність. Виявлено специфіку приядерної зони та периферії, де зафіксовано зростання питомої ваги асоціатів, пов'язаних із кіберпростором (*інтернет, TikTok*) та інституційними механізмами протидії (*закон, психолог*). Особливу увагу приділено стратегіям вербальної агресії: девальвації особистості, соціальному виключенню (реляційна агресія) і демонстрації влади.

Доведено, що сучасний дискурс булінгу в Україні зазнав суттєвих змін під впливом війни: у периферійній зоні з'явилися нові лексеми-маркери, пов'язані з мовною ідентичністю, регіональним походженням та статусом внутрішньо переміщених осіб. Окреслено гендерну диференціацію сприйняття: чоловічий склад респондентів тяжіє до номінацій прямої фізичної та вербальної агресії, тоді як жіночий – до вербалізації емоційних станів та непрямих форм цькування (*плітки, ізоляція*).

Результати дослідження мають практичне значення для розроблення діагностичних методик виявлення прихованого насильства, лінгвістичної експертизи конфліктних текстів та створення програм психокорекції мовленнєвої поведінки в молодіжному середовищі. Значущість дослідження пов'язана з розширенням емпіричної бази за рахунок міжкультурних і міжмовних порівнянь, поглибленням міждисциплінарної взаємодії (зокрема із психологією, соціологією та медіакомунікаціями), а також із застосуванням цифрових технологій та методів автоматизованого аналізу тексту для раннього виявлення маркерів вербальної агресії.

Ключові слова: булінг, асоціативне поле, мовна свідомість, вербальна агресія, психолінгвістика.

The article carries out a comprehensive psycholinguistic analysis of the phenomenon of bullying in the linguistic consciousness of modern Ukrainians. The relevance of the study is due to the transformation of interpersonal aggression in the conditions of global digitalization and sociocultural challenges of martial law (2022–2026). Based on the results of a free associative experiment conducted among young people aged 17–25 (1589 reactions), a model of the associative field of bullying is constructed and interpreted.

The study identified the core components of the field (*aggression, bullying, school, pain, fear*), which confirms the stable cognitive attachment of the phenomenon to the educational environment and its high traumatic nature. The specificity of the perinuclear zone and periphery was revealed, where an increase in the proportion of associates related to cyberspace (*Internet, TikTok*) and institutional mechanisms of counteraction (*law, psychologist*) was recorded. Particular attention was paid to the strategies of verbal aggression: devaluation of the individual, social exclusion (*relational aggression*) and demonstration of power.

It is proven that the modern discourse of bullying in Ukraine has undergone significant changes under the influence of the war: new lexemes-markers related to linguistic identity, regional origin and the status of internally displaced persons have appeared in the peripheral zone. Gender differentiation of perception is outlined: male respondents tend to nominate direct physical and verbal aggression, while female respondents tend to verbalize emotional states and indirect forms of bullying (*gossip, isolation*). The results of the study have practical significance for the development of diagnostic methods for detecting hidden violence, linguistic examination of conflict texts, and the creation of programs for psychocorrection of speech behavior in the youth environment. The significance of the study is associated with the expansion of the empirical base through cross-cultural and cross-linguistic comparisons, the deepening of interdisciplinary interaction (in particular with psychology, sociology, and media communications), as well as the use of digital technologies and automated text analysis methods for the early detection of markers of verbal aggression.

Key words: bullying, associative field, linguistic consciousness, verbal aggression, psycholinguistics.

Постановка проблеми. Проблема міжособистісної агресії в освітньому та соціальному середовищі на сучасному етапі розвитку суспільства набуває ознак глобальної кризи, що потребує залучення міждисциплінарного інструментарію для її ґрунтового аналізу. Феномен булінгу, який традиційно розглядався в межах педагогіки, соціології та психології, сьогодні стає об'єктом прискільки уваги філологічної науки, зокрема її психолінгвістичного відгалуження. Це зумовлено тим, що будь-який акт агресії, незалежно від його фізичних виявів, неминує супроводжується або ініціюється мовленнєвою дією, яка відображає глибинні структури мовної свідомості індивіда та колективні стереотипи суспільства. Психолінгвістичний аспект дослідження булінгу дозволяє не лише описати зовнішні форми вербального насильства, а й реконструювати ментальні репрезентації цього явища через побудову асоціативного поля. Такий підхід уможливує виявлення ядерних і периферійних компонентів концепту «булінг», що, своєю чергою, відкриває шлях до розуміння мотиваційних драйверів агресора й емоційних станів жертви.

Зв'язок означеної проблеми з важливими науковими та практичними завданнями є очевидним у контексті розбудови безпечного освітнього простору в Україні. В умовах воєнного стану та масштабних міграційних процесів вербальна агресія трансформується, вбираючи нові соціокультурні коди та претексти для конфліктів. Наукова фіксація асоціативних зв'язків навколо поняття «булінг» дозволяє виявити найбільш болючі точки суспільної свідомості, такі як мовна ідентичність, регіональне походження або соціальний статус, що стають маркерами девіантної комунікації. Із практичної точки зору, результати психолінгвістичного аналізу є критично важливими для розроблення діагностичних методик виявлення прихованого насильства, створення програм психокорекції та лінгвістичної експертизи конфліктних текстів у медіапросторі. Осмислення булінгу як складного психолінгвістичного конструкту сприяє інтеграції української науки в європейський дослідницький простір, де вивчення «дискурсу ворожнечі» і кібербезпеки є пріоритетним напрямком.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя дослідження булінгу було закладене працями Д. Олвеуса, який у 1990-х роках визначив основні атрибути цього явища: систематичність, умисність і дисбаланс влади [9]. У західній науковій традиції значну увагу приділено когнітивним і біхевіористич-

ним аспектам агресії, що знайшло відображення в інтегрованих теоріях, таких як модель загальної агресії (GAM) [7].

Українська наукова думка активно розвиває лінгвістичний і психолінгвістичний вектори вивчення агресії. Важливими для нашого дослідження є праці О. Селіванової, присвячені когнітивному аналізу мови та структурі концептів у свідомості українців. Дослідниця визначає асоціативний експеримент як «методику досліджень мовних реакцій на слова, чи сполуки (стимули), що виявляє рефлексорні тимчасові зв'язки відчуттів, почуттів, образів, понять і їхніх позначень у ментальному лексиконі носіїв мови з метою конструювання мережі асоціацій у свідомості індивіда й етносвідомості» [6, с. 43]. Методологічну основу розвідки В. Неклесової становить корпус онімних асоціатів, залучених до наукового обігу через процедуру вільного асоціативного експерименту [5]. Проблема девіантної комунікації в медіадискурсі та структура асоціативних полів таких понять, як «хейтинг» та «тролінг», висвітлена в дисертаційному дослідженні Н. Єльнікової, що створює базу для порівняльного аналізу споріднених феноменів [2].

Психолінгвістичні особливості вербальної агресії в політичному та медійному дискурсах аналізувалися О. Гаврилів, яка відзначала зростання впливу цифрової культури на психоемоційну сферу особистості [1]. Питання юридичної відповідальності та соціально-психологічних аспектів булінгу в Україні досліджували К. Катеринчук та О. Мацюк, аналізуючи імплементацію антибулінгового законодавства 2018 року [3]. Проте, попри значний масив даних, психолінгвістична специфіка концепту «булінг» у період після 2022 року, коли в українському дискурсі з'явилися нові лексеми-асоціати, пов'язані з війною та біженством, залишається недостатньо вивченою.

Незважаючи на глибоке опрацювання соціальних ознак булінгу, у психолінгвістичному аспекті залишається низка прогалин: недостатньо досліджено ієрархію ядерних асоціацій булінгу в цифрову епоху. Традиційне сприйняття булінгу як суто фізичного чи вербального контакту «обличчям до обличчя» поступово витісняється асоціаціями, пов'язаними з анонімністю, віртуальністю та технічними засобами комунікації. Виділення частотних реакцій, що стосуються кіберпростору, є критичним для розуміння того, як технології змінюють архітектуру мовної свідомості. Потребує також деталізації питання «мовного булінгу» в сучасній Україні. Зміна ставлення до російської мови та виникнення конфліктів на

грунті мовної належності створюють нові сегменти в асоціативному полі, які раніше були периферійними або взагалі відсутніми. Невирішеною частиною проблеми є також відсутність цілісної моделі асоціативного поля «булінг», яка б враховувала гендерні відмінності у вербалізації агресії та віктимного досвіду.

Мета дослідження. Головною метою статті є побудова та багатоаспектний аналіз моделі асоціативного поля *булінг* у мовній свідомості сучасних українців з використанням психолінгвістичного інструментарію.

Виклад основного матеріалу.

Психолінгвістичне дослідження булінгу вимагає звернення до внутрішнього світу мовця, який у лінгвістиці інтерпретується як світ концептів. На думку Л. Молгамової, «Мовна свідомість сприймається як сукупність образів свідомості, формованих і зовнішніх за допомогою мовних засобів – слів, вільних і стійких словосполучень, речень, текстів та асоціативних полів» [4, с. 27]. Асоціативне поле є ідеальним інструментом для такої реконструкції, оскільки воно демонструє не лише словникові дефініції, а й реальні ментальні зв'язки, сформовані досвідом та культурою індивіда.

Вивчення булінгу як психолінгвістичного феномену базується на інтеграції кількох теоретичних парадигм. Когнітивний підхід дозволяє інтерпретувати булінг як процес оброблення й інтерпретації агресивних сигналів, де вікові відмінності відіграють ключову роль у розумінні інтенції кривдника. Психоаналітична теорія, залучена до аналізу, допомагає пояснити несвідомі мотивації, зокрема витіснення власних комплексів через агресивну мову. Екологічна системна теорія У. Бронфенбреннера дозволяє вписати асоціативне поле в ширший контекст: від мікрорівня (сім'я, школа) до макрорівня (культура, державна політика), що особливо важливо для розуміння витоків вербальної агресії [8].

Для збору емпіричного матеріалу традиційно використали вільний асоціативний експеримент, де респондентам запропонували слово-стимул («булінг» або «цькування») і попросили надати першу реакцію, що спадає на думку. Такий метод уможливив виявлення не лише усвідомлених поглядів, а й прихованих установок. У вільному асоціативному експерименті взяли участь респонденти, віком від 17 до 25 років, які сумарно згенерували 1589 реакцій на слово-стимул булінг. Із погляду психолінгвістики цей період відповідає етапу завершення формування мовної особистості та активної соціалізації, коли індивід уже

володіє як теоретичними знаннями про норми комунікації, так і власним емпіричним досвідом (зокрема досвідом перебування в конфліктних середовищах). Основний масив асоціантів становлять курсанти та студенти закладів вищої освіти. Вибір цієї категорії зумовлений тим, що освітнє середовище є релевантним контекстом для актуалізації понять, пов'язаних із девіантною комунікацією. Дослідженням охоплено представників обох статей. Аналіз результатів засвідчив певну гендерну диференціацію: якщо чоловічий склад респондентів тяжіє до абстрактно-узагальнених номінацій, то жіноча частина вибірки демонструє вищий рівень емоційної залученості, що виявляється у вербалізації конкретних прецедентних ситуацій та психотравматичних спогадів. Залучення респондентів вікової категорії 17–25 років дозволило зафіксувати актуальний стан лексику-тезаурусу сучасної молоді. Висока продуктивність асоціантів (надання 4-х і більше реакцій на один стимул) підтверджує, що для цієї вікової групи проблема булінгу не є абстрактним конструктом, а становить частину їхнього «живого» мовного досвіду. Це забезпечує високу репрезентативність отриманих даних і дозволяє екстраполювати результати на загальні тенденції розвитку сучасної мовної комунікації в молодіжному середовищі. Важливим складником об'єктивності експерименту є мовна компетенція респондентів. Усі учасники дослідження є носіями сучасної української літературної мови, що підтверджується їхнім соціальним статусом (здобувачі вищої освіти) і здатністю до структурованого вербального вираження думок. Проте аналіз отриманих реакцій демонструє складну соціолінгвістичну стратифікацію їхнього лексику.

Ядро поля характеризується високою частотністю та стійкістю. До нього входять лексеми: *агресія, знущання, школа, біль, страх, насильство, кривда*. Ці асоціації вказують на те, що в свідомості більшості мовців булінг залишається «шкільним» феноменом, попри його поширення в інших сферах життя. Висока частотність емоційних назв (*біль, страх*) свідчить про глибоку травматичність концепту.

Приядерна зона охоплює асоціації, що деталізують процес: *жертва, приниження, сльози, клас, інтернет, прізвиська, самотність*. Поява інтернету в цій зоні є маркером того, що кібербулінг став невід'ємною частиною загального уявлення про цькування. Лексема *прізвиська* вказує на вербальний характер агресії як найбільш очевидний для сприйняття.

Периферія поля відображає ширший контекст та специфічні форми: *ігнорування, погрози, статус, закон, психолог, вчитель, батьки, TikTok TikTok*. Тут ми бачимо інституційні спроби розв'язання проблеми (закон, психолог) і нові платформи, де розгортається агресія (TikTok).

Вербальна агресія не є хаотичним набором образ; вона підпорядкована певним прагматичним цілям. Психолінгвістичний аналіз дозволяє виокремити кілька домінуючих стратегій, що відображені в асоціаціях мовців. По-перше, це стратегія девальвації особистості. Вона реалізується через використання інвективної лексики, «культурно навантажених інсультів» і негативно оцінних прізвиськ, що атакують фізичну зовнішність, соціально-економічний статус або інтелектуальні здібності жертви. У асоціативному полі це фіксується реакціями *обзивання, висміювання*.

По-друге, стратегія соціального виключення (реляційна агресія). Вона є менш помітною, але надзвичайно травматичною. Асоціації *плітки, ігнорування, бойкот* вказують на використання мови як інструменту руйнування соціальних зв'язків особистості. Реляційний булінг часто виявляється найпоширенішим типом агресії серед підлітків, оскільки він дозволяє агресору зберігати певну соціальну дистанцію та уникати прямого покарання.

По-третє, стратегія залякування та демонстрації влади. Мовленнєві акти в цій стратегії набувають форми прямих погроз або категоричних наказів. Використання граматичних форм імператива в приядерній зоні асоціативного поля *булінг* підкреслює ієрархічний дисбаланс між комунікантами.

Повномасштабна війна внесла радикальні зміни в асоціативний простір українців. Булінг почав асоціюватися з новими формами соціальної напруги. Аналіз даних 2023–2025 років демонструє появу в периферійній зоні асоціацій, пов'язаних із внутрішнім переміщенням і мовною ідентичністю. Зокрема, виявлено феномен мовного булінгу, де об'єктом агресії стають особи через використання ними російської мови в україномовному середовищі або навпаки. Психолінгвістично це відображає процес маркування «чужого» в умовах високого суспільного стресу. Ці асоціації свідчать про те, що булінг в Україні сьогодні часто виходить за межі особистих антипатій і стає інструментом «морального поліціювання» або вираження колективних травм. Це підтверджується зростанням рівня булінгу в великих центрах, таких як Київ, де концентрація переселенців є найвищою.

Психолінгвістичний аспект дослідження неможливий без врахування гендерного фактора. Студіювання демонструють, що дівчата та хлопці використовують різні мовні паттерни для реалізації агресії. Хлопці частіше вдаються до прямого булінгу, що відображається в асоціаціях *бійка, погроза, сила*. Мова хлопців-агресорів спрямована на встановлення домінування та демонстрацію фізичної переваги. Натомість дівчата віддають перевагу непрямому булінгу, де головним інструментом є реляційна агресія. Асоціативне поле дівчат насичене лексемами *плітки, секрети, ізоляція, виключення з групи*. Психолінгвістично це пояснюється гендерною соціалізацією: дівчата орієнтовані на збереження або руйнування соціальних зв'язків, тоді як хлопці – на статус та ієрархію. Цікаво, що в ситуаціях кібербулінгу ці відмінності дещо стираються, оскільки цифрова платформа надає обом статям рівні можливості для вербальної агресії, хоча жінки частіше стають об'єктами сексистських образ та «морального засудження» за зовнішність.

Кожна реакція в асоціативному полі є потенційним мовленнєвим актом. Аналіз вербальних образ у контексті булінгу дозволяє оцінити їхній вплив на адресата. Більшість агресивних висловлювань мають негативні перлокутивні ефекти: виникнення почуття сорому, страху, приниженої гідності та соціальної тривожності. У свідомості мовця булінг асоціюється з «мовчанням» (як реакцією жертви) і «сміхом» (як реакцією агресора та спостерігачів). Це вказує на те, що булінг – це завжди публічне дійство, де мова використовується для створення «театру приниження».

Висновки й перспективи дослідження. Асоціативне поле *булінг* у мовній свідомості сучасних українців є складним когнітивним утворенням, що має чітку ядроно-периферійну структуру. Ядро поля, зосереджене навколо концептів агресії, болю та освітнього середовища, демонструє стійке сприйняття булінгу як деструктивного явища, що супроводжує процес соціалізації. Вербальна агресія є домінуючим способом репрезентації булінгу. Асоціації підтверджують, що мова використовується агресорами як багатофункціональний інструмент: від прямої образи та залякування до тонких маніпуляцій, спрямованих на соціальну ізоляцію жертви. Реляційний булінг, заснований на плітках та ігноруванні, є найбільш «лінгвоінтенсивним» видом агресії. Цифрова епоха та воєнні реалії 2022–2026 років спричинили суттєву трансформацію периферійних зон поля. Поява асоціацій, пов'язаних із мовною належ-

ністю, статусом біженця та регіональним походженням, свідчить про те, що булінг в Україні стає формою реагування на соціальні стреси та інструментом встановлення нових групових кордонів. Кіберпростір, своєю чергою, додав полю ознак анонімності та технічної опосередкованості, змінивши емоційний профіль учасників конфлікту. Виявлено гендерну диференціацію в асоціативному сприйнятті: для чоловічої свідомості булінг частіше пов'язаний із фізичною та прямою вербальною агресією, тоді як для жіночої – з руйнуванням соціальних стосунків та психологічним тиском. Перспективи подальших

розвідок у цьому напрямку полягають у проведенні лонгitudних асоціативних експериментів для відстеження динаміки концепту «булінг» у міру стабілізації соціально-політичної ситуації в Україні. Детальному аналізу асоціативних полів споріднених понять (хейтинг, мобінг, тролінг) для створення цілісної типології девіантної комунікації. Отримані результати можуть бути використані в практичній діяльності психологів, педагогів та медіа-експертів для розроблення ефективних стратегій протидії насильству, що базуються на розумінні глибинних мовних механізмів формування агресивної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гаврилів О. Непряма вербальна агресія. *East European Journal of Psycholinguistics*. 6(2). 2019. С. 7–20.
2. Ельнікова Н. І. Мовні засоби реалізації девіантної комунікації в українськомовному медіадискурсі [Текст]: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна; Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького. Черкаси, 2024. 217 с.
3. Катеринчук К. В., Мацюк О. Л. Булінг: правові та соціально-психологічні аспекти. *Слово Національної школи суддів України*. № 3 (32). 2020. С. 113–124.
4. Молгамова Л. О. Асоціативний експеримент як емпіричний метод дослідження лінгвокогнітивних концептів. *Слобожанський науковий вісник*. Серія : Філологія. Вип. 2. 2023. С. 26–29.
5. Неклесова В. Ю. Зворотний онімний асоціативний словник (на матеріалі вільного асоціативного онімного експерименту з іспаномовними респондентами). *Записки з ономастики*. 2019. Вип. 22. С. 98–108.
6. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.
7. Anderson C., Bushman B. Human Aggression. *Annual Review of Psychology*. 2002. Vol. 53. P. 27–51.
8. Bronfenbrenner U. Ecological models of human development. In T. Husen & T. Postlethwaite (Eds.). *The International Encyclopedia of Education 4nd Edition*. Pergamon. 1994. Volume 3. P. 1643–1647.
9. Olweus D. Bully/victim problems in school: Facts and intervention. *European Journal of Psychology of Education*. 1997. 12(4). P. 495–510.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 25.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

ОПРАЦЮВАННЯ НАУКОВОГО ТЕКСТУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ (У КОНТЕКСТІ НАВЧАННЯ АКАДЕМІЧНОГО ПИСЬМА)

PROCESSING SCIENTIFIC TEXT AS A MEANS OF DEVELOPING STUDENTS' PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE (IN THE CONTEXT OF ACADEMIC WRITING INSTRUCTION)

Іванишин Н.Я.,

orcid.org/0000-0003-1835-0466

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Стаття розглядає роль опрацювання наукових текстів у розвитку фахової комунікативної компетентності студентів-філологів під час засвоєння курсу «Основи академічного письма». Цей курс інтегрує знання з гуманітарних дисциплін, спираючись на попередньо набуті навички спілкування, аби формувати вміння ефективної академічної взаємодії. Особлива увага приділяється мовній компетентності як базовому елементу, що включає збагачення словникового запасу, дотримання норм мови та розуміння контекстуальних нюансів лінгвістичних засобів.

Автор аналізує сучасні дослідження з питань стилістики наукових текстів, посилаючись на праці вітчизняних лінгвістів, і підкреслює необхідність цілеспрямованого розвитку комунікативних навичок через практичну роботу з фаховими матеріалами. Це сприяє самостійному пошуку інформації, її критичному оцінюванню та систематизації для вирішення реальних завдань. Згідно з освітніми програмами, така підготовка є ключовою для бакалаврів філології, аби вони могли ефективно працювати з джерелами літератури та електронними ресурсами.

Мета дослідження – визначити принципи формування фахової комунікативної компетентності в поєднанні з практичними навичками обробки наукових текстів. Для досягнення цього вирішуються завдання: опис організації занять з академічними матеріалами та створення комплексу вправ для розвитку компетентностей. Застосовуються методи: описовий для характеристики текстів, пошуковий для підбору статей і термінів, дослідницький для індивідуальних завдань, пояснювально-ілюстративний для практичних вправ.

У основній частині представлено систему вправ, орієнтованих на термінологічну компетентність, стилістичний аналіз, трансформацію інформації та створення вторинних текстів. Наприклад, студенти виділяють терміни в текстах, складають словники, порівнюють підстилі наукового стилю, пишуть плани, анотації, реферати та рецензії. Це розвиває не лише мовні навички, але й фахову культуру, критичне мислення та вміння аргументувати.

Висновки підкреслюють, що фахова компетентність тісно пов'язана з мовною та дискурсивною, а курс академічного письма забезпечує їх інтеграцію, стимулюючи самоосвіту. Перспективи – вивчення міждисциплінарних аспектів і створення цифрових матеріалів.

Ключові слова: фахова комунікативна компетентність, академічне письмо, науковий текст, термінологічна компетентність, стилістичний аналіз, вправи для студентів-філологів, трансформація тексту.

The article explores the role of processing scientific texts in developing professional communicative competence among philology students within the "Fundamentals of Academic Writing" course. This integrated course draws on knowledge from various humanities fields and builds upon previously acquired communication skills to foster students' ability for full-fledged academic interaction. Special emphasis is placed on linguistic competence as a foundational principle, encompassing lexical richness, language normativity, and a nuanced understanding of functional features of linguistic tools in diverse communicative contexts.

The author reviews recent studies on the stylistic features of scientific texts, referencing works by Ukrainian linguists, and highlights the need for targeted development of communicative skills through varied engagement with professional materials. This approach enables independent information retrieval, critical reflection, and systematization for practical application. As per educational programs, such training is essential for bachelor's in philology to effectively handle sources from specialized literature and electronic databases.

The research aim is to clarify the core principles of forming professional communicative competence alongside practical skills in handling scientific texts. To achieve this, tasks include characterizing the organization of work with academic texts and designing a system of exercises to enhance competences. Methods employed: descriptive for text features and academic expression; exploratory for selecting articles and compiling glossaries; investigative for creative assignments based on academic texts; explanatory-illustrative for guided exercises and addressing difficulties.

The main section presents a set of exercises focused on terminological competence, stylistic analysis, information transformation, and creation of secondary texts. For instance, students identify terms in texts, compile thematic dictionaries, compare substyles of scientific discourse, draft outlines, annotations, abstracts, and reviews. This cultivates not only language skills but also professional culture, critical thinking, and argumentation abilities.

Conclusions stress that professional competence is inextricably linked to linguistic and discursive ones, with the academic writing course ensuring their integration and promoting lifelong self-education. Future prospects involve examining interdisciplinary integration and developing digital educational resources.

Key words: professional communicative competence, academic writing, scientific text, terminological competence, stylistic analysis, exercises for philology students, text transformation.

Постановка проблеми. Дисципліна «Основи академічного письма» належить до інтегрованих навчальних курсів, що акумулюють знання з різних галузей гуманітарних наук і спираються на сформовані раніше комунікативні вміння й навички з метою розвитку здатності студентів до повноцінної академічної взаємодії. У цьому контексті мовна компетентність постає системотворчим принципом курсу: вона охоплює лексичне багатство і нормативність мовлення, а також тонке розуміння функціональних особливостей мовних засобів – значеннєвих відтінків, яких лінгводиниці набувають у різних комунікативних ситуаціях.

З огляду на це особливій методичній ваги набуває робота з науковими текстами: вона формує в студентів здатність самостійно відшукувати фахову інформацію, критично осмислювати й систематизувати її для подальшого практичного використання, опановувати засоби творення наукового дискурсу та мобілізувати здобуті знання для розв'язання реальних комунікативних завдань. Мовленнєва компетентність, таким чином, стає невід'ємним складником фахового профілю майбутнього філолога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання наукового тексту та його стилістичних особливостей розглядалося в роботах багатьох учених (зокрема Л. Мацько, Г. Онуфрієнко, П. Селігея, О. Семеног та ін.), однак завдання цілеспрямованого розвитку фахових комунікативних компетентностей студентів-філологів через різноманітну роботу з науковим текстом залишається відкритим. Актуальність цього завдання підтверджується переліком програмних результатів навчання освітньо-професійної програми «Українська мова і література» першого бакалаврського рівня зі спеціальності «Філологія», яка передбачає здатність ефективно опрацьовувати інформацію з різноманітних джерел – фахової літератури та електронних баз даних, – критично її осмислювати, аналізувати та систематизувати [1].

Мета дослідження – з'ясувати основні засади формування фахової комунікативної компетентності студентів-філологів у поєднанні з оволодінням практичними навичками роботи з науковим текстом у курсі «Основи академічного письма».

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: охарактеризувати осо-

бливості організації роботи з академічними текстами на заняттях; розробити систему вправ і завдань, регулярне виконання яких сприятиме розвитку комунікативних і фахових компетентностей студентів.

У роботі застосовано такі методи: описовий – для характеристики особливостей наукового тексту й академічного викладу думки; пошуковий – для добору фахових статей і укладання термінологічних словників; дослідницький – для розроблення індивідуальних творчих завдань на матеріалі академічних текстів; пояснювально-ілюстративний – для коментованого виконання практичних вправ і усунення труднощів у їх розумінні.

Виклад основного матеріалу. Ефективне формування фахової комунікативної компетентності потребує насамперед «фахових знань та загальної гуманітарної культури людини, її вміння орієнтуватися в навколишньому світі, навичок спілкування» [2, с. 13]. Практичне втілення цього завдання в межах курсу «Основи академічного письма» реалізується через системну роботу з фаховим текстом: його стилістичний аналіз, складання різних видів плану, написання анотації, конспекту, реферату, рецензії тощо. Планомірне виконання таких завдань сприяє як загальному підвищенню мовленнєвої культури, так і збагаченню термінологічного апарату майбутнього фахівця. Провідним інструментом засвоєння теоретичних і практичних знань у курсі є система спеціально розроблених вправ і завдань, окремі зразки яких представлено нижче.

Як зазначає Г. Онуфрієнко, ключовою складовою частиною комунікативної компетентності студентів гуманітарного профілю є термінологічна компетентність: загальномовні знання та мовленнєві навички, набуті в процесі вивчення різних дисциплін, переносяться на мову фаху – насамперед на її термінологічну систему [3]. Саме практична орієнтованість є центральною в навчанні академічного письма. Нижче наведемо приклади вправ, спрямованих на формування академічної компетентності.

Завдання 1. Знайдіть фрагмент наукового тексту за фахом, виділіть у ньому загальнонаукові та вузькоспеціальні терміни, а значення останніх з'ясуйте за словником, зазначивши також їхню етимологію.

Завдання 2. Оберіть наукову статтю зі своєї спеціальності та складіть до неї короткий тематичний термінологічний словник. Значення всіх фахових термінів перевірте за авторитетними лексикографічними джерелами – зокрема, енциклопедією «Українська мова» та словниками лінгвістичних термінів.

Завдання 3. До запозичених лінгвістичних термінів доберіть питомо українські відповідники. Обґрунтуйте, якому варіанту слід надавати перевагу в академічних текстах.

Комунікація, лексема, імпліцитний, деривація, артикуляція, експліцитність, інтонація, модифікація, латентний, акцент, інтерпретація, дефініція, аргументація, дистрибуція, конвергенція, варіативність, лінгвістика, інтралінгвальний.

Важливою частиною підготовки до академічного письма є вивчення стилістичних особливостей наукового тексту. Студенти мають навчитися розпізнавати характерні ознаки академічного дискурсу: абстрактність, логічну послідовність, точність і однозначність висловлювань, а також об'єктивність викладу – з огляду на те, що досконалий науковий текст покликаний переда-

вати інформацію максимально чітко й доступно [4, с. 11]. Аналіз тексту проводиться на лексичному, морфологічному та синтаксичному рівнях із урахуванням його жанрової належності. Варто зазначити, що на заняттях з академічного письма науковий текст виконує подвійну роль: він є одночасно інструментом навчання мови та об'єктом її вивчення [3]. Для закріплення стилістичних навичок пропонується виконати наведені нижче завдання.

Завдання 1. Доберіть наукову статтю вашої спеціальності та напишіть текст-доведення, у якому обґрунтуйте належність обраної праці до власне наукового підстилю наукового стилю.

Завдання 2. Доберіть та порівняйте наукові тексти різних підстилів наукового стилю на одну тему (наприклад, «Синоніми») та з'ясуйте, у чому полягає специфіка кожного підстилю:

- 1) стаття з лінгвістичної енциклопедії (власне науковий підстиль);
- 2) розділ підручника для студентів (науково-навчальний підстиль);
- 3) науково-популярна стаття з інтернет-видання (науково-популярний підстиль).

Заповніть таблицю:

Параметр	Енциклопедія	Підручник	Науково-популярна стаття
Термінологічна насиченість			
Синтаксисичні особливості (прості/складні речення, ускладнені/неускладнені тощо)			
Наявність прикладів			
Звертання до читача			
Емоційність/нейтральність			

Важливим складником академічної компетентності є вміння трансформувати наукову інформацію: стискати до концентрованих форм або розгортати й збагачувати. Ідеться про опанування жанрів вторинних текстів – плану, конспекту, реферату – і вміння створювати власні академічні тексти. Студенти повинні усвідомлювати закономірності розташування інформації в науковому тексті: найбільш змістовними є початкові й завершальні речення абзаців, тоді як решта слугує для конкретизації та аргументації основної тези. Для відпрацювання навичок конденсації та розгортання наукового тексту пропонуємо студентам виконати систему завдань.

Завдання 1. Оберіть для аналізу фахову наукову статтю і складіть до неї три різновиди плану: тезовий, номінативний і питальний. Рефлексуйте: які труднощі виникли й як ви їх долали?

Завдання 2. Продовжуйте працювати з тією ж статтею: напишіть до неї анотацію та виокреміть

ключові слова. Якщо анотація вже є, розгорніть її щонайменше вдвічі. Сформулюйте основні вимоги до написання анотації, спираючись на фахову словникову дефініцію ключового слова.

Курс «Основи академічного письма» передбачає не тільки опрацювання готових текстів, а й самостійне створення академічних жанрів. Одним із найскладніших є рецензія – жанр, що потребує фахової підготовки, обізнаності з проблематикою дисципліни; необхідною умовою її написання є також досконале знання метамови та вміння давати дослідженню критичну оцінку. Рецензування сприяє розвитку мовно-комунікативних, термінологічних і дослідницьких компетентностей, а також формуванню навичок мовного оформлення та композиційної побудови наукової роботи [5]. Культура роботи з науковим текстом – це завжди його осмислене сприйняття та опанування різних видів аналізу, тому вибір матеріалу для рецензування повинен

відповідати реальному рівню фахової підготовки студента.

Завдання 1. Оберіть із фахового збірника статтю, яка вас зацікавила, і напишіть розгорнутий відгук, у якому відзначте її переваги та вкажіть на можливі недоліки.

Завдання 2. Ознайомтеся зі зразками рецензій на наукові джерела філологічної тематики різних жанрів – монографії, підручники, навчальні посібники, статті (зразки можна знайти у фахових виданнях «Українська мова», «Мовознавство», «Прикарпатський вісник НТШ. Слово» тощо). Підкресліть у них лексико-граматичні конструкції, типові для рецензійних текстів. На основі опрацьованого матеріалу складіть план рецензії з такими обов'язковими структурними елементами:

- бібліографічний опис;
- актуальність теми;
- аналіз структури та логіки викладу;
- оцінка методології;
- обґрунтованість висновків;

- мовностилістичні особливості;
- загальна оцінка та рекомендації.

Обмінюйтеся рецензіями з колегами та проаналізуйте, чи дотримано балансу між описом та оцінкою.

Отже, формування фахової комунікативної компетентності нерозривно пов'язане з мовною та комунікативною компетентностями. Філологічна освіта закладає надійне підґрунтя для вдосконалення фахових навичок, стимулює прагнення до неперервної професійної самоосвіти й забезпечує коректне й адекватне застосування здобутих знань у практичній діяльності. Саме тому курс «Основи академічного письма» посідає особливе місце в системі підготовки філологів: він інтегрує мовну, дискурсивну та фахову компетентності, формуючи цілісну картину академічної культури майбутнього фахівця.

Перспективою подальших досліджень є вивчення специфіки формування академічної компетентності в контексті міждисциплінарної інтеграції та розробленні цифрових освітніх матеріалів для підтримки курсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Освітньо-професійна програма «Українська мова і література» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 035 Філологія. Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2024. URL: <https://cqa.cnu.edu.ua/ukrainska-mova-i-literatura-2/>.
2. Мацько Л., Кравець Л. Культура української фахової мови. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 360 с.
3. Онуфрієнко Г. Науковий стиль української мови. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.
4. Селігей П. До проблеми комунікативних якостей наукового мовлення. Мова. 2016. № 25. С. 11–14.
5. Семеног О. Культура наукової української мови. Київ : Академія, 2012. 216 с.
6. Семеног О. Культура роботи вчителя-дослідника з текстом наукової комунікації. Українська мова й література в сучасній школі. 2013. № 11. С. 2–8.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 20.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

РОЗДІЛ 2 ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.111.06.053

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.12>

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ КІРА СТАРМЕРА

COMMUNICATIVE STRATEGIES IN KEIR STARMER'S POLITICAL DISCOURSE

Ананко Т.Р.,

orcid.org/0000-0002-9527-6709

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської мови і перекладу

Київського національного лінгвістичного університету

Стаття присвячена аналізу політичного дискурсу, який домінує у сучасному суспільстві. Політичний дискурс продукується політиками й спрямовується до учасників політичного контексту. У межах когнітивно-комунікативної парадигми політичний дискурс визначають як складне комунікативне явище, яке моделює інтереси суспільства, оскільки його очікування і бажання залучені до політичних меседжів. У статті розглянуто комунікативні стратегії і тактики в політичному дискурсі прем'єр-міністра Великої Британії Кіра Стармера. Особлива увага приділяється поняттю аргументації, а також аргументативним стратегіям і тактикам у політичному дискурсі. Іллокутивною особливістю аргументативних комунікативних стратегій є переконливість. З'ясовано, що персуазивний вплив на учасників комунікації реалізується за допомогою тактик солідаризації, протиставлення, причинно – наслідкового зв'язку, ідентифікації проблеми та її вирішення. Тактика солідаризації демонструє спільну позицію мовця з партнерами і нашою державою. За допомогою тактики протиставлення, яка ґрунтується на семантичній поляризації, підкреслюються агресивні дії Росії. Тактика причинно-наслідкового зв'язку репрезентована умовними висловлюваннями, які демонструють готовність Європи рішуче відповісти на порушення міжнародного права. За допомогою тактики з'ясування проблеми і її вирішення описуються необхідні кроки у сфері санкційної політики, які мають вжити держави-партнери для підтримки України і досягнення тривалого і справедливого миру. Увага також приділяється категорії деонтичної модальності.

У фокусі дослідження також є поняття оцінки, як семантично-прагматичної категорії. У межах оцінної комунікативної стратегії виокремлюють тактики стилізації, а також інтенсифікації оцінки. За допомогою тактики стилізації висловлюються оцінні судження мовця з позитивною або негативною конотацією. Тактика інтенсифікації оцінки підкреслює емоційність оцінних висловлювань мовця.

Ключові слова: політичний дискурс, аргументативна комунікативна стратегія, оцінна комунікативна стратегія, аргументативність, деонтична модальність.

The article focuses on the analysis of political discourse, which dominates in the modern society. Political discourse is produced by politicians and addressed to the actors of political context. Under the framework of cognitive and communicative paradigm political discourse is defined as a complex communicative phenomenon which shapes community's interests since its expectations and wishes are considered in political messages. The article yields the results of the analysis of communicative strategies and tactics in the political discourse of UK prime minister Keir Starmer. Special attention is paid to the notion of persuasion, persuasive communicative strategies and tactics in political discourse. Persuasion is an illocutionary characteristic of persuasive communicative strategies. It is concluded that persuasive impact on the participants of communication is made by tactics of solidarization, contrast, cause-effect and also problem-solution. The tactic of solidarization demonstrates a common position of the speaker with the allies and our country. The tactic of contrast, which is based on semantic polarization, emphasizes Russia's aggressive actions. The tactic of cause-and-effect, which is represented by conditional sentences, demonstrates Europe's readiness to resolutely respond to violations of international law. The tactic of identifying problem and its solution describes necessary measures with regard to sanctions which must be taken by states-partners to support Ukraine and achieve lasting and just peace. The category of deontic modality is also under consideration.

The focus of research is on the notion of evaluation as a semantic and pragmatic category. The evaluative communicative strategy is represented by tactics of stylization and gradation. The tactic of stylization helps the speaker express evaluative judgments with positive or negative connotations. The tactic of gradation highlights the emphatic meaning of the speaker's statements.

Key words: political discourse, persuasive communicative strategy, evaluative communicative strategy, persuasion, deontic modality.

Постановка проблеми. Сьогодні комунікація у сфері політики викликає неабиякий інтерес з боку науковців, оскільки відбувається інтенси-

фікація комунікативних процесів як на внутрішньо-політичному, так і на міжнародному рівнях. На тлі війни в Україні, ми спостерігаємо тісну

співпрацю представників нашої держави з лідерами й політиками Європейських країн, які надають нам всебічну допомогу в різних сферах, таких як гуманітарна, військова, обмін розвідувальною інформацією, а також енергетична. Велика Британія з початку війни залишається великим другом для нашої країни, незважаючи на зміну прем'єр-міністра у 2024, коли до влади прийшов представник Лейбористської партії Кір Стармер. Ця країна підтримує нашу державу на шляху до членства в НАТО, ЄС, а також належить до членів коаліції рішучих – держав, що надають Україні військову допомогу. Велика Британія активно долучається до програми НАТО PURL (Prioritized Ukraine Requirements List) і разом із союзниками забезпечує військові потреби України в зброї. Очевидно, що особливості міжнародного курсу Великобританії, її зовнішньої політики, відображаються у промовах її політичних діячів, зокрема її лідера Кіра Стармера.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Політичний дискурс останнім часом залишається у фокусі лінгвістичних наукових розвідок. Вивчаються питання маніпулятивного впливу на цільову аудиторію [3], особливості аргументативних стратегій [13] і значення аргументу у політичному дискурсі [2], а також його комунікативні особливості і риторика [15]. Викликає інтерес критичний напрям у вивченні політичного дискурсу, представники якого аналізують поняття політичного домінування, що призводить до соціальної та політичної нерівності [10], використання мови як засобу влади й соціального контролю [9]. Увага також зосереджена на гендерних аспектах концепту ВЛАДА у політичному медіа дискурсі [7].

У межах когнітивно-комунікативної парадигми, за Ф.С. Бацевичем, визначаємо дискурс як інтерактивне явище, процес комунікації у сукупності з основними компонентами комунікативної ситуації (учасниками комунікації з їхніми когнітивними, мовними, соціальними, психологічними чинниками тощо; каналом комунікації; тематикою спілкування) [1, с. 138]. Дискурс є складним комунікативним явищем, що містить у собі не тільки лінгвальний, але й соціальний контекст, який дає уявлення як про учасників комунікації, так і про процеси продукування й сприйняття повідомлення [6, с. 25]. Важливим є той факт, що дискурс регулюється низкою комунікативних стратегій і тактик [1, с. 138] відповідно до комунікативних інтенцій учасників, а також особливостей комунікативного контексту. На основі цього підходу визначаємо політичний дискурс як складне кому-

нікативне явище, яке, з одного боку, детермінується своїми учасниками політичного контексту (actors), політичними діячами, урядовцями, інституціями, політичними партіями як на місцевому, державному, так і міжнародному рівнях. З іншого боку, до політичної комунікації залучені не тільки політики, але й громадськість, до якої спрямовуються політичні меседжі [9, с. 12]. Політичний дискурс моделює інтереси суспільства, тобто він формується учасниками комунікації, оскільки їх очікування і бажання залучені до політичних меседжів [1, с. 142].

Т. ван Дейк підкреслює, що для реалізації політичного дискурсу важливим є саме контекстуальність, оскільки всі спеціальні події й практики мають на меті або функціонують з урахуванням політичного контексту і нерозривно пов'язані з політичним порядком денним [9, с. 14]. Політичний дискурс є інституційним різновидом, спрямованим на боротьбу за владу, прийняття законодавчих рішень, або репрезентацію держави на міжнародному рівні. Основними характеристиками політичного дискурсу є його інформативність, визначеність, міфологічність, фідейтичність, а також езотеричність [5, с. 470].

Оскільки промови лідера Великої Британії Кіра Стармера, які є об'єктом нашого дослідження, передусім, адресовані міжнародній спільноті, партнерам по коаліції, нашій державі, цікавим видається їх дискурсивний аналіз у межах когнітивно-комунікативної парадигми. У цьому аспекті з урахуванням фактору адресата (міжнародна спільнота), низки питань, які обговорюються мовцем (допомога Україні, міжнародні зусилля у протистоянні державі-агресору), а також міжнародного комунікативного контексту, спостерігаємо перетин політичного дискурсу з дипломатичним. На думку Генрі Кіссінджера, дипломатія є поступовим накопиченням часткових успіхів [11, с. 25]. Основною функцією дипломата також є спроможність подолання неминучих порушень глобального порядку і криз. Окрім того, дипломат має бути не тільки ефективним комунікатором і переговорником, а також провідником певних стратегій і зовнішньої політики [8, с. 10]. Комунікативна поведінка лідера Великої Британії безпосередньо репрезентує міжнародні зусилля його держави, які спрямовані на всебічну підтримку України і Європейських партнерів.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження полягає у ретельному вивченні лінгво-прагматичних особливостей політичного дискурсу Кіра Стармера, його комунікативної поведінки, яка реалізується за допомогою низки

комунікативних стратегій і тактик. Досягнення мети передбачає розв'язання низки завдань:

- дати визначення дискурсу і політичному дискурсу;
- визначити поняття комунікативної стратегії і тактики у лінгвістиці;
- проаналізувати значення аргументації як когнітивно-комунікативного процесу для політичного дискурсу;
- з'ясувати особливості відтворення категорії оцінки;
- проаналізувати найпоширеніші комунікативні стратегії і тактики у промовах прем'єр-міністра Великої Британії Кіра Стармера.

Матеріалом дослідження комунікативної поведінки К. Стармера є три його промови з лютого 2025 по січень 2026, одну з яких було оголошено з нагоди 3 річниці з початку війни в Україні [16]. Другу промову було представлено на засіданні коаліції рішучих [17], а також третій виступ присвячений 100 річному партнерству між нашими країнами [18].

У рамках когнітивно-дискурсивної парадигми застосовано метод дискурсивного аналізу для визначення дискурсивних особливостей політичного різновиду дискурсу; метод прагмалінгвістичного аналізу для дослідження іллокутивних інтенцій мовця та їх відтворення за допомогою відповідного перлокутивного ефекту на цільову аудиторію; метод стилістичного аналізу, який дозволяє з'ясувати основні лінгвальні особливості політичного дискурсу Кіра Стармера та дескриптивний метод.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до когнітивно-дискурсивної парадигми політичного дискурсу для реалізації певної вербальної діяльності мовець має слідувати своїм комунікативним інтенціям і цілям, які реалізуються за допомогою відповідних комунікативних стратегій й тактик. Слід зазначити, що комунікативну стратегію (КС) визначають як складник евристичної інтенційної програми планування дискурсу, його безпосереднє втілення й керування ним із метою досягнення кооперативного результату, успішності [5, с.239]. Складовою КС є комунікативна тактика (КТ), яка репрезентує конкретний засіб реалізації інтенційної програми дискурсу. КТ має динамічний характер, що допомагає мовцю швидко реагувати на особливості комунікативного контексту. КТ ґрунтується на мовленнєвих вміннях, комунікативній компетенції мовця [5, с. 240].

Проаналізувавши основні комунікативні цілі К. Стармера у вищезгаданих промовах, можна зазначити, що, передусім, мовець переконливо

доводить свою позицію за допомогою аргументативної комунікативної стратегії. Аргументацію визначають як мирний неконфліктний лінгвістичний і когнітивний процес вирішення проблем [19, с. 1]. Цей процес демонструє продукування аргументативних висловлювань з метою переконати цільову аудиторію в істинності своїх суджень, а також залучення співрозмовників на свій бік. Аргументативна стратегія охоплює тактику солідаризації з Україною, іншими Європейськими країнами на тлі зростаючих загроз. Тактика солідаризації включає вживання займенників, іменників інклюзивного значення *we all, all colleagues, unity*. Не менш важливим є вираження облігаторності за допомогою деонтичної модальності *must work together*, що у цьому контексті означає дотримання моральних принципів.

Because we all want – and these are the guiding principles, particularly in recent days – is a permanent end to Russia's barbarity in Ukraine – and a just and lasting peace [16]. This is time for unity. In this crucial moment as talks begin – we must work together to shape the outcome [17].

Необхідно зазначити, що у політичному дискурсі прем'єр-міністра спостерігається висока частотність вживання деонтичної модальності у контексті аргументативних висловлювань. Модальність виражає реальні/ірреальні відношення висловлювання до дійсності або суб'єктивну кваліфікацію повідомлення мовцем [5, с. 383]. Під об'єктивною модальністю ми визначаємо кваліфікацію змісту всього сказаного самим мовцем з точки зору достовірності. Суб'єктивна модальність виражає емоційне ставлення, реакції мовця, які можуть бути викликані загальною комунікативною метою, контекстом, тощо [4, с. 43].

А.Д. Белова зазначає, що перший тип модальності пов'язаний з когнітивними уявленнями мовця та його самовираженням як мовної особистості. Другий тип модальності вказує на адресатну спрямованість комунікації. Обидва типи пов'язані з переконанням і реалізуються в мовленнєвих актах переконання [2, с. 254]. Модальність розглядається як категорія дискурсу, оскільки вона охоплює чотири компоненти комунікативної ситуації: двох комунікантів, зміст висловлювання й дійсність, у якій відбувається комунікація [5, с. 383]. На думку Г.І. Приходько, аналізуючи взаємозв'язок між оцінкою й модальністю, необхідно брати до уваги той факт, що від аксіологічності залежить і деонтична модальність. Значення обов'язкової дії, або дозволеної/забороненої дії визначається через оцінні поняття [4, с. 44].

Високий ступінь облігаторності вживається щодо критично важливих санкцій: *We must move forward with a full embargo on Russian energy* [17]; або збереження суверенітету держави: *Ukraine's sovereignty must be maintained* [17]. Менший ступінь облігаторності маркується рекомендаціями, порадами щодо військового потенціалу в майбутньому: *Ukraine should be able to defend itself in future. Hugely important* [16]. Також мовець наголошує на необхідності певних гарантій безпеки: *Because Ukraine needs real reassurance that Russia cannot come again in the future* [18].

Використання тактики протиставлення підсилює глибокий розрив між позиціями цивілізованого світу й Росії. Протиставлення часто реалізується за допомогою протилежних понять у певному політичному контексті або синтаксичних структур, що підсилює аргументативний іллокутивний вплив на цільову аудиторію. У межах зазначеної тактики вживається також семантична поляризація [9, с. 32].

This is the best way to show Putin he should negotiate – rather than trying to outwait us [18]. В цьому прикладі протиставляються поняття *negotiate*, що означає припинити військові дії й почати переговорний процес vs *outwait us*, перечекати, що, фактично, у контексті має значення продовжити агресію.

While Ukraine and most of the world joins together to work for a just and lasting peace, Putin shows his true face by continuing to target its drones and missiles at the Ukrainian people [18]. Семантична поляризація виражається, з одного боку, через концепт *peace* і зусиль, які вживає міжнародна спільнота разом з Україною для досягнення миру, а з іншого боку, *target its drones and missiles*, демонструється ганебна поведінка Росії, яка очевидно, налаштована на продовження військових дій.

Не менш важливим для створення персуазивного ефекту є тактика ідентифікації причинно – наслідкового зв'язку (cause to effect) [14, с. 113]. На думку Р. Ріке і М. Сіларс, у західній культурі є загальноприйнятим вважати, що люди, речі та ідеї спричиняють події. Наприклад, якщо є високий рівень інфляції в економіці, то очевидно, що до цього призвели невдалі рішення законодавчих органів або президента [14, с. 113]. Наступне висловлювання формується за структурою If-Clause (cause) + Main Clause (effect). Знову мовець підкреслює наскільки важливим є готовність членів коаліції рішучих відповісти на будь-яке порушення норм міжнародного права, тільки за цієї умови може бути встановлений тривалий

мир. *And it's only if Russia believes we are serious to responding to any violation that this will underpin a lasting peace* [18].

У межах аргументативної стратегії також виокремлюють тактику ідентифікації проблеми та її вирішення (problem-solution) [13, с. 103]. У наступному прикладі визначається проблема *to deliver an enduring peace*, що є, фактично, кінцевою метою для міжнародної спільноти включно з Великою Британією. Для досягнення вищевказаної мети необхідно підсилити тиск на Росію. Мовець послідовно, вживаючи нумерологічні маркери когезії, доводить свою позицію за допомогою аргументованих висловлювань, які саме заходи необхідно вжити для реалізації тиску.

We must increase the pressure even further to deliver an enduring peace, not just a pause in fighting. We can do that in three ways. First, by stepping up our military support to Ukraine. (...) Secondly, we must keep dialling up the economic pressure. (...) Third, we must bring our collective strength to the peace effort [16].

У своїх промовах К. Стармер також висловлює оцінку подій, діяльності і виражає почуття, судження щодо зовнішньої реальності за допомогою оцінної комунікативної стратегії, яка актуалізує потенціал оцінки, а також демонструє семантико-прагматичний тип висловлювання. Оцінний дискурс визначають як складне комунікативне явище, котре поєднує лінгвальні й екстралінгвальні фактори, необхідні для створення оцінного контексту [4, с. 66].

Відповідно до теорії оцінки Д. Мартіна і П. Уайта, категорія залученості (engagement) виражає, з-поміж іншого, атрибутивне значення [12, с. 98]. Однією з оцінних тактик також виступає стилізація, яка полягає у вживанні мовних засобів, що постачають висловлюванням необхідні конотації в конкретних умовах спілкування [4, с. 63]. У промовах прем'єр-міністра спостерігаємо використання тактики стилізації, яка полягає у вживанні оціночних атрибутивних лексичних одиниць. З одного боку, описуючи чергову масовану ракетну атаку Росії, або її економічний стан під впливом санкцій, мовець використовує структуру A+N, де номіналізуються об'єкти/явища та атрибутиви, що характеризують ці явища з негативною конотацією *huge barrage, real damage*.

Kyiv is recovering from yet another huge barrage last night [17]. Sanctions may cause real damage to the Russian economy [17].

З іншого боку, підкреслюючи роль України у міжнародній безпековій архітектурі, її вій-

ськові спроможності, гарантії безпеки для нашої держави, мовець вживає лексичні одиниці з позитивною конотацією *vital part, robust security guarantees*.

The Multinational Force Ukraine will be a vital part of this [18]. Secondly, we should keep up our work on preparing robust security guarantees [18].

Доволі вагомим для вираження іллокутивного наміру й створення відповідного перлокутивного ефекту є вживання атрибутивних одиниць *just, lasting, enduring* у сполученні з *peace* (загалом більш ніж 15 разів). У наступному прикладі тактика інтенсифікації оцінки (*graduation*) за допомогою інтенсифікатора *hugely* підкреслює критичну необхідність справедливого і сталого миру для нашої держави. Також, відповідно, лунають заклики до партнерів за допомогою аргументативної тактики солідаризації вжити необхідних заходів, щоб забезпечити цей мир.

And as all colleagues on the Coalition of the Willing know – both of those words, “just” and “lasting” are hugely important [17].

З метою підсилення оцінки вживається інтенсифікатор *very*, а також порівняльна конструкція *the more – the more*, наприклад, *They have paid a very heavy price for Russia’s aggression over a very long period now [18]. With more civilian homes in ruins, and more innocent lives lost [18].*

Фокус на жахливому досвіді, який доводиться переживати Україні, відбувається через використання синтаксичного повтору, паралельної конструкції : *Another repulsive act. Another reminder for all of us – if we needed it – as to why we must come together [17]*. Не менш емоційним є вживання негативної конструкції *no one – more than* щодо прагнень України до миру, закінчення руйнівної війни за допомогою партнерів : *And we remind ourselves that no one wants peace more than Volodymyr and the Ukrainian people [18]*. Мовець більш категорично виражає свою суб’єктивну позицію, акцентуючи увагу на винятковості досвіду, який доводиться переживати нашій державі.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що політичний дискурс Кіра Стармера, прем’єр-міністра Великої Британії, демонструє широкий комунікативний інструментарій, який зосереджений, передусім, на аргументації свого бачення й оцінці міжнародних подій, зокрема військових дій на території нашої держави. Політик закликає міжнародну спільноту об’єднатися для подальшого тиску на агресора, впровадити більш жорсткі санкції, а також забезпечити справедливий і тривалий мир. Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому вивченні КС і КТ у політичному дискурсі з урахуванням когнітивних механізмів учасників комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ, 2004. 344 с.
2. Бєлова А.Д. Лінгвістичні аспекти аргументації. Київ, 2003. 304 с.
3. Дмитрук О.В. Маніпулятивні стратегії в сучасній англомовній комунікації (на мат. текстів друкованих та Інтернет видань 2000 -2005 р.): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2005. 19 с.
4. Приходько Г.І. Оцінка і комунікація : посібник. Вінниця, 2013. 168 с.
5. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. 716 с.
6. Шевченко І.С., Морозова О.І. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* : монографія / Шевченко І.С. Харків, 2005. С.21 – 28.
7. Шкворченко-Осадца Н.М. Гендерний аспект концепту «ВЛАДА» у сучасному англомовному політичному медіадискурсі. *Збірник наукових праць «Нова філологія»*. 2025. № 100. С. 234 – 240. DOI <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2025-100-30>
8. Burns W.J. The Back Channel: a memoir of American diplomacy and the case for its renewal. New York : Random House, 2019. 501 p.
9. Dijk T.A. van. What is Political Discourse Analysis? *Political Linguistics* / eds. Blommaert J., Bulcaen C. Amsterdam : John Benjamins Publishing Co, 1997. P. 11–52. URL: <http://discourses.org/OldArticles/What%20is%20Political%20Discourse%20Analysis.pdf>
10. Fairclough N. Critical Discourse Analysis: Papers in the Critical Study of Language. London : Longman, 1995. 265 p.
11. Kissinger H. Diplomacy. New York : Simon & Schuster, 1994. 835 p.
12. Martin, J. R., White, P. R.R. The Language of Evaluation. Appraisal in English. New York : Palgrave Macmillan, 2005. 278 p.
13. Partington A., Taylor C. The Language of Persuasion in Politics. An Introduction. London, New York : Routledge, 2018. 250 p.
14. Rieke R.D., Sillars, M.O. Argumentation and critical decision making. London: Longman, 1997. 318 p.
15. Schaffner C., Wenden A. Language and peace. Dartmouth : Aldershot, 1995. 260 p.

16. Starmer K. PM remarks at a meeting convened by President Zelenskyy to mark three years since the full-scale invasion of Ukraine. February 24, 2025. URL:

<https://www.gov.uk/government/speeches/pm-remarks-at-a-meeting-convened-by-president-zelenskyy-to-mark-three-years-since-the-full-scale-invasion-of-ukraine-24-february-2025>

17. Starmer K. PM remarks on the Coalition of the Willing Call. November 25, 2025. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-remarks-on-the-coalition-of-the-willing-call-25-november-2025>

18. Starmer K. We will never forgive Putin or forget these outrages. Britain is with Ukraine. *European Pravda*. January 16, 2026. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/eng/articles/2026/01/16/7229146/>

19. Wodak R. Argumentation, Political. *International Encyclopedia of Political Communication*. London: John Wiley & Sons, 2015. P. 1-9. URL: https://www.researchgate.net/publication/301660276_Argumentation_Political

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

УДК 81'42:001.4

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.13>

ФРЕЙМОВА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЗНАННЯ У НАУКОВО-ТЕХНІЧНОМУ ДИСКУРСІ

FRAME-BASED REPRESENTATION OF KNOWLEDGE IN SCIENTIFIC AND TECHNICAL DISCOURSE

Анпілогова Є.Д.,

*orcid.org/0000-0001-6600-5849**аспірантка кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізького національного університету*

У статті здійснено аналіз фрейму як когнітивної структури організації знань та визначено його функціонування у межах науково-технічного дискурсу. Теоретичним підґрунтям дослідження слугують положення когнітивної лінгвістики, теорії дискурсу та концепції фреймової семантики. Розглянуто підходи до визначення фрейму як структури репрезентації стереотипізованих знань, моделі взаємодії декларативних і процедурних компонентів пам'яті, а також як когнітивного інструмента категоризації та концептуалізації досвіду. Узагальнено наукові позиції щодо типології фреймів за змістовими, функціональними, структурними та прагматичними критеріями. Особливу увагу приділено аналізу функціонування фреймів у науково-технічних текстах. Визначено, що вони забезпечують структурування знань, активізацію стереотипних схем сприйняття, оптимізацію комунікації, інтерпретацію результатів дослідження, уніфікацію викладу та стандартизацію професійного мовлення. На прикладах сучасних англійських науково-технічних публікацій проаналізовано реалізацію фреймів «інфраструктурний проект», «наукове дослідження», «лабораторна процедура», «система безпеки», «шкалювання результатів», «обчислювальне середовище» та «процес». З'ясовано, що фрейми дозволяють передавати значний обсяг спеціалізованої інформації у стислій формі, спираючись на фонові знання адресата, що забезпечує когнітивну економію та ефективність фахової комунікації. Обґрунтовано, що фреймова організація науково-технічного дискурсу сприяє стандартизації текстової структури, підвищенню логічної послідовності викладу та зменшенню надлишковості інформації. Встановлено, що відсутність цілісної класифікації фреймів з урахуванням специфіки науково-технічного стилю потребує подальшої систематизації. Перспективою дослідження визначено розроблення типології фреймів, орієнтованої на професійну комунікацію.

Ключові слова: фрейм, когнітивна лінгвістика, науково-технічний дискурс, структура знань, професійна комунікація.

The article analyses the frame as a cognitive structure of knowledge organization and identifies its functioning within scientific and technical discourse. The theoretical foundation of the study is based on the principles of cognitive linguistics, discourse theory, and frame semantics. Various approaches to defining the frame are considered, such as a structure representing stereotyped knowledge, a model of interaction between declarative and procedural memory components, and a cognitive tool for categorization and conceptualization of experience. Scholarly views on the typology of frames are systematized according to semantic, functional, structural, and pragmatic criteria. Special attention is paid to the analysis of frame functioning in scientific and technical texts. It has been determined that frames ensure knowledge structuring, activation of stereotypical perception patterns, communication optimization, interpretation of research results, unification of presentation, and standardization of professional language. Based on examples from contemporary English-language scientific and technical articles, the implementation of such frames as "infrastructure project", "scientific research", "laboratory procedure", "safety system", "result scaling", "computational environment", and "process" is analysed. It is established that frames make it possible to convey a significant amount of specialized information in a concise form by relying on the recipient's background knowledge, thus ensuring cognitive economy and effective professional communication. It is substantiated that the frame-based organization of scientific and technical discourse contributes to the standardization of textual structure, enhances logical coherence, and reduces informational redundancy. It is emphasized that the absence of a comprehensive classification of frames, taking into account the specific features of the scientific and technical style, requires further systematization. The development of a frame typology oriented toward professional communication is identified as a perspective direction for further studies.

Key words: frame, cognitive linguistics, scientific and technical discourse, knowledge structure, professional communication.

Постановка проблеми. У когнітивно-лінгвістичних студіях поняття фрейму, введене у науковий обіг М. Мінським, використовується для позначення гнучкої когнітивної моделі, яка поєднує декларативні та процедурні знання і забезпечує структурованість мовної свідомості. На сучасному етапі розвитку мовознавства концепція фрейму функціонує разом із суміжними

концепціями, такими як схема та ідеалізована когнітивна модель [1, с. 38]. Відтак, ці поняття описують як ментальні моделі, так і лінгвістичне значення, а фрейм-аналіз використовується не тільки дослідниками у галузі теоретичної та когнітивної лінгвістики, але і вченими з інших галузей – психолінгвістики, соціології, філософії тощо.

У сучасному науково-технічному дискурсі фрейми виконують функцію організації інформації, сприяють когнітивній економії, стандартизації викладу та підвищенню ефективності професійної комунікації, що зумовлює актуальність їхнього системного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Фрейм як когнітивна та лінгвістична категорія активно досліджується у працях зарубіжних і вітчизняних учених. Концептуальні засади теорії фреймів закладені М. Мінським [2], який розглядав фрейм як структуру репрезентації стереотипних знань. Подальший розвиток теорія отримала у когнітивній лінгвістиці, зокрема у дослідженнях Ч. Філлмора [3], Т. ван Дейка [4], О. Селіванової [5], С. Жаботинської [6], Г. Приходько [7] та інших дослідників, які запропонували різні підходи до визначення структури, типології та функціонального навантаження фреймів.

Попри значну кількість праць, у яких фрейми розглядаються як когнітивні моделі знань, сценарії, схеми або концептуальні структури, досі відсутня цілісна класифікація фреймів з урахуванням специфіки науково-технічного дискурсу. Більшість існуючих типологій орієнтовані на загальнокогнітивні або загальнолінгвістичні параметри та не враховують особливостей професійної комунікації, алгоритмічності викладу, стандартизації процедур і технологічних циклів. Саме це зумовлює необхідність систематизації фреймових структур у межах науково-технічного стилю мовлення.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз фреймів як когнітивних структур організації знань; визначення їх функціонування і класифікаційних параметрів у межах науково-технічного дискурсу, а також обґрунтування їх ролі у структуруванні, оптимізації та уніфікації фахової комунікації у науково-технічній сфері.

Виклад основного матеріалу. Фрейм як поняття психологічного конструкту було запроваджено під час досліджень у сфері філософії та штучного інтелекту М. Мінським, який запропонував розглядати фрейми (від англ. *frame* – рамка) як структури, що репрезентують стереотипні очікування та знання людини, які допомагають утворити систему «для забезпечення узгодженості вхідної інформації» [2, с. 220]. Це означає, що люди спираються на власний досвід і фонові знання та проєктують інтерпретативні фрейми, які дозволяють їм створювати нові власні очікування по відношенню до заданої ситуації. У випадку, якщо з'являється зміна контексту дискурсу, невідповідність, дилема або проти-

річчя, учасники мовленнєвого акту змінюють свої фрейми.

Аналізуючи теорію фреймів, О. Тишко та М. Коцюк розглядають її як підхід, що застосовується у дослідженні мовленнєвих актів та розкриває як процес їх формування, так і організацію «мовної бази даних людини» [8, с. 396]. О. Тишко, М. Коцюк та Т. Сукаленко вважають, що мова є багаторівневою ієрархічно організованою системою, яка забезпечує основу для концептуалізації фреймової структури мовної бази даних людини [8; 9, с. 18]. Ми поділяємо думку вищезазначених мовознавців про те, що у комунікативному досвіді зберігаються систематизовані знання про класифікацію, особливості та способи реалізації мовленнєвих актів носіями мови.

Т. ван Дейк розглядає фрейми як «інтеракції» [4, с. 9], які відображають дії учасників, зумовлені певними соціальними установками. О. Селіванова стверджує, що модель фрейму є «гнучкою й узгодженою із психологічними концепціями пам'яті й експериментальними психофізіологічними даними» [5, с. 645]. За О. Селівановою, фрейми містять стереотипізовану інформацію про типові ситуації, а також можуть розглядатися як одиниці концептосистеми – загальної системи знань мовної свідомості окремих комунікантів. Дослідниця також акцентує на гнучкості та динамічності фреймів, їхній здатності адаптуватися до нової інформації і культурного контексту. Таким чином, фрейми можуть трансформуватися у результаті пізнавального або мовного досвіду.

Н. Дячук та Т. Криворучко пропонують визначати фрейм як «процедурне знання, тобто «знання як» і послідовність дій, що описують його функціональний аспект» [10, с. 135]. Вони також стверджують, що суб'єкт не усвідомлює фрейми.

Ми погоджуємось з підходом Я. Бойко, яка розуміє фрейм як «структуру знання, яке лежить в основі значень слів кожної групи, асоційовану з певним концептом, вербалізованим тим чи іншим словом» [11, с. 74]. Я. Бойко також наголошує на необхідності установлення когнітивної аналогічності концептуального змісту за допомогою фреймового мапування, звертаючи увагу на референцію, емотивність, образність, оцінність та стилістичне забарвлення тексту. Н. Венжинович та М. Полюжин підкреслюють, що у фреймі завжди наявні як фокус, так і фон [12, с. 261].

І. Ягодзинська відзначає, що фрейм можна пояснити як «структуру (систему внутрішньої організації елементів в смислове ціле), образ (мен-

тальну цілісність з певним рівнем абстрактності), а у підсумку як когнітивну модель» [13, с. 482].

С. Жаботинська пропонує концепцію, згідно якій фрейми розглядаються як «єдність декларативних і процедурних знань» [6, с. 18], а типовий сценарій – це трансформація зі статичної структури фреймової моделі до динамічної [6, с. 15]. Отже, структура елементів у такій послідовності, згідно С. Жаботинській, формується за допомогою принципів просторово-часової організації або причинно-наслідкової зумовленості. Мовознавця також звертається до поняття базисних фреймів та визначає їх як основоположні та узагальнені принципи категоризації і структурування вербалізованої інформації, що стосується об'єктів реального світу, їхніх характеристик та взаємозв'язків. К. Стрельченко та С. Жаботинська підкреслюють, що базисні фрейми виступають когнітивними інструментами, які є високоузагальненими або схематизованими пропозиціями [14, с. 57]. Таким чином, базисні фрейми розглядаються як первинні структури знання, що відображають універсальні, стереотипні ситуації взаємодії людини зі світом. Вони лежать в основі більш складних концептуальних і мовних утворень, і до їхніх характеристик відносяться універсальність, наявність типових ролей та зв'язків і мовна реалізація. Базисні фрейми також можуть бути основою для побудови ситуативних фреймів.

К. Стрельченко пропонує розглянути поняття субфреймів та виокремлює поняття предметного фрейму (організовує онтологічні, часово-просторові та ціннісні характеристики досліджуваного концепту; у рамках цього фрейму К. Стрельченко виділяє квалітативну схему, квантитативну, локативну і темпоральну), акціонального субфрейму (універсалізує функціональні риси, слугує підґрунтям репрезентації та формалізується через схему стану або процесу, а також завдяки «схемі контактної дії» [14, с. 59]), посесивний фрейм (партитативна схема і схема власності), ідентифікаційний фрейм (схема класифікації і характеристики), компаративний фрейм (схема аналогії).

О. Коляденко зауважує, що фрейм як «репрезентація знань про типову ситуацію» може бути представлений через «фіксований набір змістових компонентів (вузлів, або слотів) та відношень між ними, причому верхні рівні фрейму завжди відповідають зафіксованій у свідомості ситуації, а нижні містять термінали, що можуть заповнюватися через поглиблення інформації про ситуацію, образного уявлення про неї. Один і той самий вузол може бути компонентом різних фреймів, які, поєднуючись, утворюють розгалу-

жену міжфреймову мережу» [15, с. 141]. З-поміж параметрів, за якими можна класифікувати фрейми, О. Коляденко виокремлює «походження, концептуальне наповнення, принцип репрезентації знань, тип репрезентованої інформації та ієрархічну організацію» [15, с. 142]. Вважаємо доцільним підкреслити, що класифікація фреймів буде залежати від дослідницького підходу (когнітивного, лінгвістичного, семіотичного тощо). У межах когнітивної лінгвістики, зокрема у працях Ч. Філлмора та О. Селіванової, фрейми поділяються за наступними критеріями: за змістом (ситуаційні, об'єктні, подієві, концептуальні); за функціональною роллю (когнітивні, лінгвістичні, комунікативні); за структурною складністю (прості, складні, ієрархічні); за способом формування (емпіричні, культурні, індивідуальні); за сферою використання (медійні, побутові, професійні).

С. Жаботинська пропонує наступну класифікацію фреймів: предметно-центричні, акціональні, патронімічні, гіпонімічні та асоціативні фреймові структури [6].

На нашу думку, що у науково-технічних текстах фрейми застосовуються у першу чергу для структурування інформації. Певні елементи, що мають спільні характеристики, групуються у фрейми, і такий підхід допомагає зробити комунікацію у науково-технічній області більш чіткою, ефективною та зрозумілою. Ми вважаємо, що до основних аспектів фреймової організації науково-технічного дискурсу відносяться структурування знань, використання стереотипних схем, оптимізація комунікації, аналіз та інтерпретація, обробка інформації та уніфікація викладу. Розглянемо ці аспекти детальніше.

1. Структурування знань. У науково-технічному дискурсі передбачено певну послідовність подання інформації: опис проблеми, методи дослідження, результати, висновки. Це допомагає групувати інформацію за типами та логічно пов'язувати її – наприклад, як у науково-технічних статтях [16; 17; 18].

2. Використання стереотипних схем – це інструмент, який спрощує розуміння нових понять та відображає загальне розуміння про світ. У наведених нижче прикладах, запозичених із сучасних науково-технічних публікацій, простежується функціонування усталених когнітивних уявлень, що активізуються за допомогою мовних маркерів. У статусі фреймів вони виконують такі функції: актуалізують наявні знання та очікування адресата, сприяють оптимізації когнітивних ресурсів (завдяки використанню типізованих схем обробки інформації у читача), а також мають інтерпрета-

ційне спрямування, забезпечуючи оцінне осмислення описуваних процесів, наприклад:

– “...all kinds of tunnel projects such as traffic tunnels, hydraulic tunnels, and mining tunnels have been constructed or under construction, which provides great convenience and benefits for the public” [19, с. 13349] – актуалізовано базовий фрейм «інфраструктурний проєкт» та визначено, що цей фрейм включає типові аспекти: агент (будівельники, інженери, держава – неявно); об’єкт будівництва (“tunnel projects”); типологія об’єкта (“traffic, hydraulic, mining tunnels”); процес (“have been constructed”, “under construction”); результат (“convenience”, “benefits”); кінцевий споживач (“the public”). Таким чином, у читача активується наступна схема: інженерна діяльність – розвиток інфраструктури – суспільна користь. Також прослідковується актуалізація знань та очікувань адресата стосовно індустріального розвитку, урбанізації, економічного прогресу та технічної модернізації через мовні маркери (“all kinds of” – маркер масштабності та системності; “traffic, hydraulic, mining tunnels” – маркер структурованості та технічної класифікації; “have been constructed/under construction” – маркер динаміки та безперервності процесу; “great convenience and benefits” – маркер позитивної оцінки). Отже, відбувається активізація когнітивних ресурсів, що дозволяє не деталізувати технічні аспекти будівництва, не пояснювати причинно-наслідкові зв’язки між тунелями і користю та спиратися на модель «створення інфраструктури – покращення життя населення», завдяки чому читач швидко інтегрує нову інформацію у вже наявну схему без значних когнітивних витрат. Словосполучення “great convenience and benefits” виконує інтерпретаційне спрямування: формує позитивну рамку сприйняття, нейтралізує можливі альтернативні інтерпретації (екологічні ризики, фінансові витрати тощо) і позиціонує будівництво як безумовне суспільне благо; отже, фрейм не лише інформує, а й оцінює. Таким чином, у наведеному прикладі функціонує когнітивний фрейм «будівництво інфраструктури як маркер прогресу», який актуалізує стереотипні знання про користь інженерних проєктів, оптимізує обробку інформації через схему «проєкт – реалізація – користь» та виконує інтерпретаційно-оцінну функцію, задаючи позитивний модус сприйняття;

– “Based on the morphology and distribution of the detrital particles in the figure, it can be inferred that the crystal structure of the rock sample is easily destroyed or weathered, forming detrital particles distributed uniformly on the surfaces of

rocks” [19, с. 13352] – когнітивний фрейм «наукове дослідження»; конструкція “Based on the morphology and distribution...” є маркером теоретико-пізнавальної підстави висновку: вона сигналізує, що твердження спирається на емпіричні спостереження. У свідомості адресата автоматично актуалізується наступна схема наукового міркування: «спостереження – аналіз – інтерпретація – висновок». Фраза “it can be inferred that” виконує функцію модалізації (додавання додаткових суб’єктивних смислів) та водночас підкреслює логічність твердження. Вона вводить інтерпретаційний компонент, демонструючи, що висновок є не довільним, а ґрунтується на попередньо зазначених даних. Це активізує фрейм причинно-наслідкового зв’язку: “morphology and distribution of the detrital particles” виступають як причини, а “rock sample is easily destroyed or weathered” – як наслідок. Лексеми “crystal structure”, “destroyed or weathered”, “detrital particles”, “distributed uniformly” формують мікрофрейм геологічного процесу вивітрювання, і читач спирається на загальноприйняте знання про те, що гірські породи під дією зовнішніх чинників руйнуються, утворюючи уламковий матеріал. Таким чином, інформація інтегрується в уже наявну когнітивну модель природних процесів без потреби у додаткових поясненнях. Оптимізація когнітивних ресурсів забезпечується через стандартну наукову модель викладу: «опис параметрів – узагальнений висновок». Текст не описує механізм руйнування детально, адже відповідний сценарій уже присутній у фонових знаннях адресата. Інтерпретаційна спрямованість тут має раціонально-об’єктивований характер, оскільки автор позиціонує твердження як логічний результат аналізу, що підсилює наукову достовірність і нейтралізує суб’єктивність. Отже, у фрагменті реалізується фрейм наукового пояснення, який структурує інформацію за моделлю доказовості, причинності та узагальнення, забезпечуючи як когнітивну економію, так і чітку інтерпретацію описаного геологічного явища.

3. Оптимізація комунікації є ще одним прикладом використання фреймового підходу у науково-технічному дискурсі, завдяки чому можливо уникнути надлишкової інформації. Це допомагає зробити дискурс більш компактним та зрозумілим, наприклад:

– “Four groups of rock samples were first crushed to fine powder using an agate mortar and pestle. Next, the powder was collected in a glass container, and then used for XRD analysis. The XRD test is conducted at 40 kV and 40 mA with the scan speed of 0.1 s/step,

the sampling step width of $0.01^\circ 2\theta$, and the scan range from 0° to $100^\circ 2\theta$ [19, p. 13354] – активація фрейму «стандартна лабораторна процедура», що дозволяє передати значний обсяг спеціалізованої інформації у максимально стислій формі. Текст будується за типовою для науково-технічного дискурсу схемою «підготовка зразка – інструментальний аналіз – параметри вимірювання», яка є добре відомою фаховому адресату та тому не потребує додаткових пояснень. Послідовні маркери “first”, “next”, “then” активують фрейм алгоритмічності та процедурної впорядкованості. Читач автоматично інтерпретує опис як протокол експерименту, не очікуючи розгорнутих коментарів щодо доцільності кожного кроку. Згадка про “groups of rock samples (...) crushed (...) using an agate mortar and pestle” імпліцитно викликає знання про стандартну підготовку матеріалу до рентгенофазового аналізу, тому автор уникає пояснення причин такого вибору. Особливо показовою є аббревіатура *XRD* (*X-ray diffraction*). Вона функціонує як складова наукового фрейму «рентгенофазовий аналіз», і замість розгорнутого опису принципу методу подається лише його назва і технічні параметри. Для фахівця цього достатньо, щоб активувати знання про фізичну основу методу, тип обладнання та характер отриманих даних. Таким чином, значний пласт інформації передається імпліцитно. Перелік точних числових параметрів (*40 kV, 40 mA, 0.1 s/step, $0.01^\circ 2\theta$, 0° - $100^\circ 2\theta$*) виконує функцію стандартизації та конкретизації без зайвої інтерпретації. Автор не пояснює, чому обрано саме такі значення, оскільки в межах професійного фрейму вони сприймаються як технічно релевантні та достатні для відтворення експерименту. Це забезпечує компактність викладу і водночас зберігає наукову точність. Отже, у наведеній цитаті фреймовий підхід дозволяє уникнути надлишкових пояснень, спираючись на спільні фонові знання читача. Інформація структурується за типовою процедурною моделлю, що мінімізує когнітивні витрати на інтерпретацію та робить дискурс лаконічним, чітким і професійно зрозумілим.

Як бачимо, оптимізація комунікації у науково-технічному дискурсі проявляється у максимально стислій та зрозумілій передачі складної інформації фахівцям. Це робиться за допомогою чіткої структури повідомлення, лаконічності викладу, логічної послідовності та зв'язності, нейтрального стилю, об'єктивності та врахування потреб цільової професійної аудиторії. Таким чином, оптимізація у науково-технічних текстах спрямована на точну передачу фахової

інформації при мінімальній втраті змісту та часу для читача.

4. Аналіз та інтерпретація допомагають виявити приховані сенси або упередження, які можуть впливати на сприйняття інформації, наприклад:

– “*In normal operating conditions, a pressure-cascade is generated in order to prevent the release of radioactive materials. However, in the event of a fire, the release of hot combustion products in an air-tight enclosure leads to a significant pressure rise, which causes for instance a reverse flow (smoke transport in the fresh air intake ducts)*” [18, с. 347] – активація фрейму «системи безпеки та поведінка газів у надзвичайних умовах». Конструкція “*In normal operating conditions...*” задає стандартний сценарій роботи системи, до якого відносяться стабільний тиск, контрольоване середовище та відсутність небезпечних викидів. У читача автоматично активується когнітивна схема «технологічна система – очікувана поведінка – безпека», що дозволяє йому швидко оцінити функцію тискової каскади без додаткових пояснень. Фраза “*However, in the event of a fire...*” вводить контрастну ситуацію, активуючи сценарій надзвичайної події. Згадка про “*release of hot combustion products in an air-tight enclosure*” і “*significant pressure rise*” формує уявлення про причини та наслідки екстремальних умов. Когнітивна схема у цьому фрагменті є наступною: «джерело тепла – підвищення тиску – небажані ефекти». Вислів “*which causes for instance a reverse flow (smoke transport in the fresh air intake ducts)*” виконує інтерпретаційну функцію: він пояснює конкретний механізм, який може негативно вплинути на безпеку, підкреслюючи приховані ризики системи. Адресат отримує інформацію не лише про факт підвищення тиску, а і практичний наслідок для вентиляційних шляхів, що активізує мікрофрейм «небезпечна поведінка газів у герметичному середовищі». Фреймовий підхід забезпечує когнітивну економію, оскільки текст подає складну фізико-технічну інформацію структуровано, спираючись на типові сценарії нормальної роботи та аварійних ситуацій. Це дозволяє читачеві швидко інтегрувати дані про підвищення тиску та зворотний потік диму у вже наявну модель без детального пояснення механіки процесів. Інтерпретаційна функція підкреслює потенційні небезпеки, формуючи уявлення про критичні аспекти безпеки;

– “*In other words, the LCJ results into an interval scaling, i.e., objects are defined on a scale (x) with arbitrary zero point and unit (Thurstone 1927; Franceschini et al. 2022)*” [16, с. 347] – актива-

ція фрейму «інтерпретація результатів методу LCJ у термінах шкалювання». Мовний маркер *“In other words”* виконує когнітивну функцію перефразування, що допомагає читачеві перетворити абстрактне пояснення на більш зрозумілу концептуальну модель, яка сигналізує: наступне твердження є уточненням або узагальненням попереднього. Фраза *“the LCJ results into an interval scaling”* активує уявлення про стандартизовану шкалу вимірювання, де об’єкти розташовуються на числовій осі з визначеними відстанями між ними. Конструкція *“i.e., objects are defined on a scale (x) with arbitrary zero point and unit”* конкретизує цей фрейм, уточнюючи, що початкова точка та одиниця вимірювання вибрані умовно. Для фахівця з професійним досвідом це автоматично активує когнітивну схему «інтервальна шкала – порівняння об’єктів за відстанями – відсутність абсолютного нуля». Посилання на авторитетні джерела (*“Thurstone 1927; Franceschini et al. 2022”*) функціонує як легітимізаційний маркер, підсилюючи достовірність твердження і створюючи фрейм історичної та сучасної наукової підтримки методу. Інтерпретаційна функція тексту полягає в тому, щоби читач зрозумів, що результати методу LCJ не є абсолютними, а відображають відносні позиції об’єктів на шкалі. Фреймовий підхід дозволяє стисло передати суть концепції інтервального шкалювання, оптимізуючи когнітивне навантаження і формуючи чітке уявлення про цей метод для науково-обізнаного читача з відповідною фаховою освітою.

5. Уніфікація викладу є також важливим аспектом практичного застосування фреймів у науково-технічному дискурсі. За рахунок однакової структури фреймів тексти стають зрозумілішими для аудиторії: читачі швидко орієнтуються в логіці викладу [16-19].

6. «Фрейм процесу» описує умови та етапи конкретного технологічного циклу, наприклад:

– *“With the aim of investigating the capabilities of the proposed RWCA algorithms; Matlab R2015b was used for implementation purposes. All of the experiments were carried out on Intel(R)”* [17, с. 638] – активація фрейму «обчислювальне середовище». Зазначення програмної платформи (*“Matlab R2015”b*) і апаратного забезпечення (*“Intel(R)”*) визначає умови виконання технологічного циклу. У межах фрейму процесу це відповідає етапу технічної імплементації: після концептуального опису алгоритму задається середовище його практичного застосування. Конструкція *“all of the experiments*

were carried out” вказує на завершеність серії експериментальних дій, тобто на реалізований цикл тестування. Автор не деталізує конфігурацію системи, оскільки для фахового адресата достатньо вказати маркер програмної платформи для активації стандартного сценарію моделювання.

Як бачимо, фрейми можуть бути використані для обробки наукових текстів для витягання ключової інформації, класифікації документів тощо. Вони містять інформацію про функції, компоненти та робочі особливості конкретних технічних засобів або пристроїв, а також можуть розглядатися як абстракція чи поняття, наприклад, «теорія», «алгоритм», «модель». Окрім цього, вони описують умови та етапи конкретного технологічного або методичного циклу, і кожна з наведених вище цитат репрезентує окрему фазу організованої процедури – алгоритмічної, експериментальної або аналітичної.

До переваг фреймової організації можемо віднести наступні: збільшення обсягу інформації, що передається, при витраті меншої кількості часу; оптимізація сприйняття (оскільки фрейми впорядковують інформацію та роблять її більш зрозумілою для цільової аудиторії); здатність до узагальнення (і узагальнена інформація може потім використовуватися у різних контекстах); гнучкість та адаптація (фрейми можуть доповнюватися та/або змінюватися в залежності від конкретної ситуації).

Висновки. Фрейми є універсальними когнітивними структурами, що забезпечують репрезентацію, збереження й обробку знань та виконують важливу роль у формуванні та інтерпретації науково-технічних текстів. У межах науково-технічного дискурсу вони реалізуються через типові структурні моделі (опис проблеми – метод – результат – висновки), процедурні сценарії, стандартизовані алгоритми та інтерпретаційні схеми.

Фреймова організація науково-технічного дискурсу знаходить практичне застосування у сферах освіти (організація навчального матеріалу та підвищення ефективності навчання), наукових досліджень (систематизація наукових знань та проведення аналізу), інформаційних систем (структурування інформації у будь-яких базах даних), технічної документації.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні фреймової організації тексту в рамках різних жанрів науково-технічного дискурсу з урахуванням специфіки фахових областей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Novosadska O. B. The concept of frame and the framing process. *Science and Education. A New Dimension. Philology*. 2018. № 6 (43). Iss. 150. P. 38–41. <https://doi.org/10.31174/SEND-PH2018-150VI43-09>
2. Minsky M. A framework for representing knowledge. In: *The psychology of computer vision* (ed. P. H. Winston). New York, NY : McGraw-Hill, 1975. P. 211–277.
3. Fillmore C. J. Frames and the semantics of understanding. *Quaderni di Semantica*. 1985. Vol. 6. № 2. P. 222–254.
4. van Dijk T. A. Semantic macrostructures and knowledge frames in discourse comprehension. In: *Cognitive processes in comprehension*. Hillsdale, NJ. 1977. P. 3–32.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
6. Жаботинська С. А. Концептуальний аналіз: типи фреймів. *Вісник Черкаського університету. Філологічні науки*. 1999. № 11. С. 12–25.
7. Prihodko A. I. Cognitive-communicative organization of the evaluative frame. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow..* 2016. Vol. I (1). P. 275–308. <https://doi.org/10.1515/lart-2016-0006>
8. Тишко О. В., Коцюк Л. М. Лінгвістичний аналіз поняття фрейму. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2009. № 11. С. 391–399.
9. Сукаленко Т. Лінгвістичний потенціал теорії фреймів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2014. № 2 (32). С. 18–22.
10. Дячук Н. В., Криворучко Т. В. Важливість теорії фреймів у лінгвістичній парадигмі. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71), ч. 1. С. 135–139. <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/23>
11. Бойко Я. Когнітивний консонанс як фактор когнітивної аналогічності оригіналу і перекладу з позицій фреймової семантики (на матеріалі українських ретрансляцій творів В. Шекспіра). *Закарпатські філологічні студії*. 2021. № 20. С. 72–77. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.20.2.14>
12. Венжинович Н. Ф., Полюжин М. М. Про будову мовної свідомості та фрейм-структури. *Одиниці та категорії сучасної лінгвістики: зб. наук. праць*. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Ltd», 2007. С. 258–269.
13. Ягодзинська І. О. Фреймова семантика: аспекти застосування у музично-теоретичній науці. *Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (14–15 квітня)*. Київ, 2016. С. 479–487.
14. Стрельченко К. С. Концептуальний простір таємниці: фреймова модель (на матеріалі англomовних художніх творів). *Studia philologica*. 2016. № 6. С. 56–62.
15. Коляденко О. О. Термін фрейм у лінгвістиці. *Термінологічний вісник*. 2013. Т. 2, № 1. С. 139–144.
16. Maisano D. A., Carrera G., Mastrogiacomo L. et al. A new method to prioritize the QFDs' engineering characteristics inspired by the Law of Comparative Judgment. *Research in Engineering Design*. 2024. Vol. 35. P. 343–353. <https://doi.org/10.1007/s00163-024-00436-8>
17. Eid H. F., Abraham A. Solving unconstrained, constrained optimization and constrained engineering problems using reconfigured water cycle algorithm. *Evolutionary Intelligence*. 2023. Vol. 16. P. 633–649. <https://doi.org/10.1007/s12065-021-00688-6>
18. Beji T. An engineering model for water spray cooling: application to a mechanically-ventilated enclosure fire. *Fire Technology*. 2023. Vol. 59. P. 331–357. <https://doi.org/10.1007/s10694-022-01329-9>
19. Pan Y., Zhang H., Hao Z. et al. Engineering properties of soft rock with high geostress and the performance under excavation of deep tunnel. *Arabian Journal of Science and Engineering*. 2022. Vol. 47. P. 13349–13364. <https://doi.org/10.1007/s13369-022-06790-w>

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

A MATRIX LANGUAGE FRAME ANALYSIS OF STAGED SPANISH-ENGLISH CODE-SWITCHING IN JUNOT DÍAZ'S THE BRIEF WONDROUS LIFE OF OSCAR WAO

ВИКОРИСТАННЯ МАТРИЧНОЇ МОВНОЇ РАМКИ ДЛЯ АНАЛІЗУ ПОСТАНОВНОГО ПЕРЕМІКАННЯ КОДІВ У РОМАНІ ХУНОТА ДІАЗА "THE BRIEF WONDROUS LIFE OF OSCAR WAO"

Bilichenko M.S.,

orcid.org/0009-0007-0203-1133

Master

Educational and Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Skybytska N.V.,

orcid.org/0000-0002-7458-6978

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

*Associate Professor at the Department of English Philology and Intercultural Communication
Educational and Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv*

This article investigates the peculiarities of staged code-switching, that is used deliberately to imitate the free flow of the oral language of bilingual individuals in different types of media. We analyzed the application of the model developed on the oral data to the investigation of the literary discourse. The practical analysis was conducted on the material of the novel *Brief Wondrous Life of Oscar Wao* by Dominican-American author Junot Díaz.

The Matrix Language Frame model was applied in the process of analysis as one of the most holistic approaches to the phenomenon of code-switching that combines the principles of syntactic organization of bilingual utterance and psycholinguistic approach to the speech production and language activation theory. The aim of this article was to prove that the possibility of application of Matrix Language Frame to the material of staged code-switching proves that it is an authentic, rule governed bilingual phenomenon and not just a literary imitation of oral speech.

The article studies the main concepts and principles offered by the Matrix Language Frame and 4-M model. The difference between the matrix and embedded languages, system and content morphemes was determined and supplied with the evidences from the illustrative material. Particular attention was given to the comparison of embedded language islands and mixed constituents in the literary discourse, as well as detailed analysis of the two core principles of the Matrix Language Frame: the morpheme order and system morpheme principles. By interpreting the examples of staged code-switching from the analyzed novel through the lens of these principles we were able to confirm the fact that staged code-switching follows the same grammatical rules and obeys the same syntactic constraints as the oral code-switching on the basis of which the Matrix Language Frame was developed.

The results of our investigation highlight that the lack of spontaneity and the planned, carefully curated nature of the staged code-switching do not make it drastically different in terms of structure and internal organization from the oral counterpart. It proves that the role of staged code-switching goes beyond the literary and textual device, used to build the character or set the environment of the fiction context but becomes an authentic and independent element of the bilingual expression and experience.

Key words: code-switching, staged code-switching, Matrix Language Frame, bilingualism, bilingual literature, intra-sentential code-switching.

Статтю присвячено дослідженню постановного перемикання коду – унікального феномену, що зустрічається в різних типах засобів поширення інформації, як прийому відтворення природного мовлення білінгвів. Дослідження покликане з'ясувати можливість ефективного застосування моделі, створеної на основі спонтанного усного мовлення, для аналізу літературного тексту. Матеріалом дослідження послугував роман американського письменника домініканського походження Хунота Діаса «*Brief Wondrous Life of Oscar Wao*», у якому англо-іспанське перемикання коду виступає невід'ємним компонентом наративу.

Теоретичним підґрунтям дослідження є модель матричної мовної рамки Керол Маєрс-Скоттон, яка поєднує спроби впорядкувати загальні граматичні закони утворення висловлення з перемиканням коду та здобутки психолінгвістичної теорії мовленнєвого продукування й механізмів активації мови. У статті окреслено ключові положення матричної мовної рамки, зокрема розмежування матричної та вбудованої мов, а також системних та змістових морфем. Проаналізовано функціонування основних положень рамки матричної мови: порядку морфем і принципу системних морфем.

Аналіз засвідчив, що постановне перемикання коду у творі Х. Діаса підпорядковується таким самим граматичним обмеженням, що й усне білінгвальне мовлення, на основі якого було розроблено модель матричної мовної рамки. Незважаючи на спланований, продуманий характер письмового перемикання коду, його внутрішня морфосинтаксична організація має структурну впорядкованість і відповідає загальним законам взаємодії мов. Отже, роль постановного перемикання кодів виходить за межі літературного прийому чи текстотвірної засоби. Воно постає повноцінним проявом білінгвального мовлення, що має системний і автентичний характер.

Перспективами подальшого дослідження вбачаємо модифікацію моделей, заснованих на матеріалі спонтанного перемикавання кодів, зважаючи на характерні особливості літературного жанру, а також порівняльний аналіз дискурсивних, прагматичних та стилістичних функцій перемикавання кодів у неспонтанному мовленні на матеріалі різних жанрів текстів.

Ключові слова: перемикавання кодів, постановне перемикавання кодів, матрична мовна рамка, білінгвальність, двомовна література, інтрасентенціональне перемикавання коду.

Statement of the problem. For decades linguistic studies were largely monolingual. Language contacts were viewed as rare exceptions; bilingual speech was deemed deviant and inherently harmful to the monolingual linguistic competence [19]. Later, the situation changed with the growing number of investigations in the field of code-switching and language mixing.

Code-switching defined as alteration between two languages within a single discourse constituent with code referring to any system of signs, used for conveying a piece of information (language, dialect, variety etc.) became a widely analyzed phenomenon. It was viewed from three main standpoints: the psycholinguistic approach studies the cognitive processes that trigger and produce two languages simultaneously [7, 19, 3], sociolinguistic approach that investigates the social and identity aspects of code-switching [9, 2, 4] and the structural approach that attempted to develop a single grammatical framework that would explain the rule governed processes of code-switching [12, 14, 10]. The majority of the theories and hypothesis developed in this field were built around a clear speech bias. Research focused on spoken corpora while the material of written code-switching remained not only undertheorized but overall dismissed as artificial and inauthentic.

In terms of written code-switching, the term ‘staged code-switching’ implies the constructed, not reproduced but produced bilingual speech in poetry, drama and film, as explained by Rainer Grutman [8]. Oral code-switching may serve a particular conversational goal but more often it is the answer to the immediate conversational triggers or subconscious drive of the speaker. At the same time staged code-switching is undoubtedly planned and carefully crafted to fulfil some immediate need of the text, whether giving a subtle description of the character, providing information on the historical or cultural context of the piece of media, hence it is inherently incapable of being spontaneous or unmotivated [1].

Primarily structural models were believed to be applicable to more “interactive” written genres such as chat conversations or even letters, but would be impossible in practice for the less synchronous and communicative genres [17]. Thus, the written poetic language seems to be alienated from the studies of the oral code-switching.

However, the analysis of the staged code-switching in literature through the models developed for the oral data, Matrix Language Frame in particular as one of the most comprehensive and holistic, can prove that not only is staged code-switching authentic speech marker of bilingual authors but it functions beyond literary device or an imitation game.

Analysis of recent research and publications.

One of the questions raised within structural approach to code-switching is that of the holistic grammar of the phenomenon. A major issue in discussion concerning the structural aspect of code-switching is whether it is to be identified as an alteration between two separate linguistic systems with independent grammatical structures or as insertion of elements from one language onto the framework of another one, which would claim grammatic governing. The second approach implies the asymmetrical relations, while the first one exemplifies a “collaboration” of two languages at work [18].

The main condition for code-switching to occur is the sentences and sentence fragments in the speech act must be internally congruent with “the morphological and syntactic (and optionally, phonological) rules of its lexifier language” [15]. This limitation led to the development of constraints theory. Shana Poplack formulated the two principles of constraints that govern the code-switching processes. The free morpheme constraint that implies the switch between codes may occur after any element except of bound morpheme and the equivalence constraint which is based on the fact that code-switches occur at the points where the surface structures of the two languages map onto each other [14].

As a response to the equivalent constraint theory Carol Myers-Scotton offered a Matrix Language Frame as a grammatically plausible model of bilinguals mixed speech production that would fit in with the psycholinguistic explanation. Matrix Language Frame reflects the patterns of language retrieval and access that shed light on the structural and systematic relations between languages involved in the act of code-switching [12].

What concerns the research on staged (literary) code-switching it moved from purely supplementary to the analytically valuable in terms of sociolinguistics. Scholars like Deniel Weston and Penelope Graner-Chloros emphasize that literary representa-

tion of bilingual speech often reflects the recurring functions and structural complexity of oral code-switching, particularly in dialogues where author stages multilingual interactions [20]. At the same time, research highlights the complementary role of literary data in broadening the empirical base of code-switching studies. Recent scholarship further argues that an exclusive reliance on spontaneous spoken corpora is methodologically limiting, particularly in the contemporary multimodal communicative landscape, and calls for greater integration of written and staged multilingual practices into structural and sociolinguistic models of code-switching [8].

The purpose. While numerous studies have investigated the structural limitations of oral code-switching and pragmatic functions of written one, the purpose of this research is to apply the structural Matrix Language Framework to the staged code-switching in the novel by Junot Díaz in order to prove that it is rule governed, predictable, and therefore constitutes linguistically authentic bilingual production rather than purely aesthetic literary device.

Presentation of the main material. This investigation is conducted on the material of the fiction writing by Junot Díaz, in particular his novel *The Brief Wondrous Life of Oscar Wao* (2007). The choice of this author's work for the analysis can be explained by the nature of his writing. Junot Díaz was born in the Dominican Republic in 1968 and his family emigrated to the United States when he was a child. While he writes primarily in English the inevitable presence of Spanish is seen in injections of foreign words and phrases in the text without direct translation or without being italicized. The code-switching between English and Spanish in the analyzed texts can be divided into two categories:

- conventional terms that are commonly switched by characters both in the dialogues and narration as a cultural, identity index (for instance terms for family members 'tío', 'hija', polite addresses 'señora', the ethnic markers 'dominicano', 'Puertorriqueña');
- the narratively conditioned choices of switches that author uses with particular intention (such choice is by association approximated to the choice of the narrator or the character and create a distinct narrative voice).

According to Shana Poplack all cases of code-switching may be categorized into three types according to the level of integration:

- **tag-switches** (emblematic): inserting tags, addresses or exclamations in one language into the sentence in another one;

- **intra-sentential switches** are observed when a speaker alternates between languages within boundaries of the same sentence;

- **inter-sentential switches** occur between sentences, where the speaker finishes one sentence in one language and begins the next sentence in another one [16].

Myers-Scotton's Matrix Language Frame, which remains the central methodological framework of this investigation, is concerned exclusively with the cases of intra-sentential code-switching as in this category the relationship of two languages is asymmetrical, that is to say the grammatical constraints presented earlier affect both participating languages.

The Matrix Language Frame is built on two main binaries. The first one is of the matrix and embedded languages. This division further develops François Grosjean's theory of different activation of base and guest languages [7]. The base language contributing more to the exchange by offering a grammatical substructure for a switch is considered a matrix language. The guest language, the one that only partially participates in the exchange providing inserted elements is the embedded language. The particular phrasing "contributes more to the exchange" applied to matrix language is used not literary to indicate the number of morphemes, but rather explains the contribution of abstract and surface structures [12].

If we speak about Junot Díaz both his novel is written primarily in English, hence it serves as a base language in the analyzed material. Spanish is the embedded language, the narrator or the characters in the dialogue call for it regularly in the form of single word borrowing or more elaborate sentence or paragraph long switches. Eugenia Casielles-Suárez in her work calls the unique narrative voice of Junot Díaz as radical code-switching stating that "the quantity and quality of the Spanish words and phrases which are constantly inserted in English sentences create hybrid phrases with the result that rather than alternating with English, Spanish becomes part of English" [6, p 475].

The second binary of Matrix Language Frame is content and system morphemes. Mayers-Scotton uses the term 'morpheme' rather broadly, referring to the lexical units, accessed in the mental lexicon, which are generally deemed lemmas [12]. That being said, content morphemes are those that bare the thematic and semantic weight of the constituent. System morphemes are functional elements of the utterance that express the relation between the content morphemes. Taking into account the equivalence constraint theory, the Matrix Language Frame

states that the switch may take place only within a framework offered by the matrix language. That is, it will be the source of all the system elements of the utterance while the embedded language falls into the inherently inferior role of providing the content morphemes [11].

The sentences with one word inserted into the matrix language provide the simplest example of the system/content morpheme opposition. For example, the sentences “*Un blanquito with long hairy legs I met one night at Limelight...*” [21, p 84] is constructed in English with the subject in the form of the noun + article inserted from Spanish. According to the 4M theory (a further development of the Matrix Language Frame that aims to illustrate the spectrum of activation of different types of morphemes) the article is an early system morpheme. As an element dependent on the content morpheme it must be in the same language as the content morpheme it modifies [13].

Within the Matrix Language Frame, the three types of bilingual constructions are distinguished that are presented on the figure 1 [11].

What interests us in this article are the first two categories. Mixed constituents are most frequently represented by the single insertions of words from the embedded language, for instance: “*her trigueña skin*” [21, p 55], “*you've had bruja ways*” [21, p 74], however can also be the longer sentences were multiple constituents of embedded language are scattered through the framework of the matrix language, as in “*In her twenties, sunny and amiable, whose cuerpo was all pipa and no culo, a 'mujer alegre' (in the parlance of the period)*” [21, p 139].

EL islands have a structure of a “sentence within a sentence”, where the multiword constituent from the embedded language possesses its own internal grammar but still is subordinate to the rules of the matrix. For instance, the sentences with direct speech

usually have the words of the narrator in English while the line of the character may be fully in Spanish, as in “*Muchacha del diablo, she shrieked*” [21, p 93], “*Watch out, Mom, Lola said, they probably think you're Haitian.//La única haitiana aquí eres tú, mi amor, she retorted*” [21, p 323]. More rarely, we might feel as if one word switch triggers the continuation of the sentence to be an EL island. For example, “*It looks like a painting of a ciclón and that's what you are mi negrita, una tormenta en la madrugada*” [21, p 156]. In this sentence a switch ‘mi negrita’, seems to trigger the continuation of the thought in Spanish, a logical association imitated by the author.

The Matrix Language Frame leads to two main principles of internal organization of code-switching constituents. First of all, **The Morpheme Order Principle** tells us that in mixed constituents consisting of singly occurring embedded language morphemes and any number of matrix language morphemes, surface morpheme order will be that of the matrix language [11].

We were able to find proofs of the adherence of the staged code-switching to this principle. In the sentence “*within the week she'd be mamando his ripio like an old pro*” [21, p 257], the insertion of the verb ‘mamar’ is used in the form of the present participle according to the English structure “would be doing”. Here the pronoun ‘his’ which is considered a system morpheme is again in English followed by the content morpheme – a noun ‘ripio’. This is the case of the system morpheme principle discussed later. By the same principle the following sentence is formed: “*Hijo de la gran puta, would you stop jodiéndome!*” [21, p 159]. The structure “stop doing” is replicated with the present participle of Spanish verb ‘joder’. The direct object in the form of pronoun ‘me’ is connected with the form of the verb according to the rules of Spanish language. However, it cannot be considered an independent constituent but rather

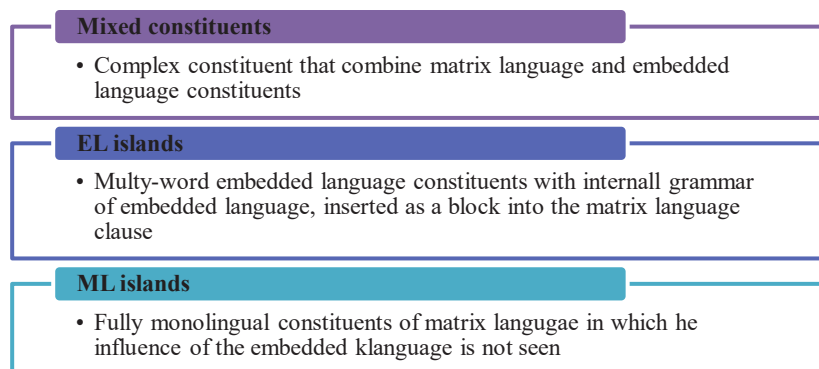

Fig. 1. Types of bilingual constructions according to the Matrix Language Frame

as bridge system morpheme. According to the 4-M theory, they may be part of the content morpheme closets surrounding, thus they are mostly in the same language as their ruling constituent [13].

The combination of the noun and an adjective where only one element is of the embedded language always follow The Morpheme Order Principle. For instance, “*her trigueña skin*” [21, p 55] and “*the most buenmoso man*” [21, p 40] follow the English prepositional placement of adjective. In the same way the superlative form is formed by the rules of English language, yet in this particular case it may also have an ironic undertone, the mock reference to the characters womanizer like disposition, rather than simple adherence to the semantic principles.

There are examples that contradict the Morpheme Order Principle, in particular rare cases of hispanicized syntax in the phrasing of certain sentences. For instance, “*Hija de Liborio she called you after you picked your tia's winning numbers for her*” [21, p 74], “*My hermanita she called Belí*” [21, p 140]. Focus preposing structure where the thematic element of the sentence is placed on the initial position is far more common in Spanish language than in English [6]. Apart from Spanish switches being placed into this position there are fully monolingual phrases constructed this way, like “*Eighteen months she worked at the Palacio Peking*” [21, p 131].

Secondly, **The System Morpheme Principle** states that in mixed constituents all system morphemes which have grammatical relations external to their head constituent will come from the matrix language [11]. An interesting example is the following passage: “*A culo que jalaba más que una junta de buey*” [21, p 118]. In the wider context it seems to be the case of inter-sentential code-switching. However, within this sentence ‘a’ is not a Spanish preposition but an English indefinite article. The logical question arises, whether the matrix language of this sentence is still English. Yes, as the surrounding of this sentence is still in English, while the sentence performs the role of EL island, internally structured Spanish constituent that is not integrated into English. The article provided form English as a system morpheme adheres to the system morpheme principle.

Another sentence “*Listen, palomo: you have to grab a muchacha, y météselo*” [21, p 40] again shows how after the mixed constituent English article + Spanish noun the sentence continues in Spanish fully. It might be reasonable to argue that ‘muchacha’ here is a borrowing used with an appropriate article while the switch starts with ‘y’, a Spanish conjunction. The counterargument here would be that single borrowing would not trigger the activation of the

Spanish grammatical framework [11]. The fact that the next word is a conjunction in Spanish implies the internal governance of the EL island. Otherwise, the conjunction would be in English according to the system morpheme principle. Thus, the indefinite article ‘a’ is a system morpheme from matrix language that precedes the switch into embedded Spanish that starts with a noun ‘muchacha’ and follows into the EL island that is governed by rules of the embedded language, hence Spanish system morpheme – conjunction ‘y’.

Matrix Language Frame allows for a controversial type of switches, intra-word switches, if the internal structure of word reflects matrix language ordering rule. In case of compound words, the “head” compound typically follows matrix language principles. From the point of view of the system morpheme principle inflectional and word-forming elements must come from the matrix language and be added to the content morpheme, a stem from Spanish. Some examples from the analyzed novel by Junot Díaz include: “*...while the Friends of the Dominican Republic were perejiling Haitian...*” [21, p 420] (‘perejiling’ = stem ‘parejil’ from Spanish slang noun meaning ‘scapegoat’ + English ending ‘-ing’ that creates a verb from a noun), “*a consummate culocrat to the end*” [21, p 412] (‘culocrat’ = Spanish noun ‘culo’ + English derivational affix ‘crat’). Neither of three examples violate the principles of the Matrix Language Frame, but show the endless possibility for linguistic creativity within the boundaries of this model.

Conclusions. The main conclusion that can be drawn from the investigation of the staged code-switching from the perspectives of the model developed on the material of the oral data is that even though this particular type of code-switching is devoid of spontaneity of speech production it still follows the constraints and laws of internal organization.

The results of our research have attested functioning of the principles presented in Myers-Scotton’s Matrix Language Frame. Staged code-switching is not a simple imitation of the bilingual speech it is a part of bilingual reality, authentic to both the bilingual author who consciously or subconsciously follows the inherent structures of code-switching and the characters that through this linguistic phenomenon fill far more natural and authentic to the reader who share not only their experience but their bilingual voice.

The study of staged-code switching offers a great plethora of opportunities for the further scientific investigation from adaptation and development of Matrix Language Framework and other oral code-

switching models that would better accommodate asynchronous and planned nature of literary discourse to comparative analysis of different pairs of

languages and genres of literature that would broaden our understanding of the methods and strategies used for staging free flow of bilingual speech production.

REFERENCES:

1. Біліченко, М., Скибицька, Н. A Study of Types and Functions of Staged Code-Switching in the Film West Side Story (2021). 2025. Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія», № 61, с. 23-31. DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2025.61.3>
2. Auer, P. From codeswitching via language mixing to fused lects. Toward a dynamic typology of bilingual speech. International Journal of Bilingualism. 1999. Vol3. P 309-332. DOI: <https://doi.org/10.1177/13670069990030040101>
3. Bialystok E. BILINGUALISM IN DEVELOPMENT Language, Literacy, and Cognition. 2001. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511605963>
4. Bourdieu, P. Language and symbolic power. Ed. G. Raymond & M. Adamson, (Trans.) 1991. Cambridge: Harvard University Press. 1991. 292 p.
5. Callahan L. Spanish/English codeswitching in a written corpus. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin Publishing Co. 2004. 181 p.
6. Casielles E. Radical Code-switching in The Brief Wondrous Life of Oscar Wao. Bulletin of Hispanic Studies. 2013. Vol 90. P 475-487.
7. Grosjean F. Neurologists, Beware! The Bilingual Is Not Two Monolinguals in One Person. Rain and Language. 1989. Vol 36. № 1. P. 3-15. DOI: [https://doi.org/10.1016/0093-934x\(89\)90048-5](https://doi.org/10.1016/0093-934x(89)90048-5)
8. Grutman R., How Literary Texts 'Stage' Code-Switching. Forum for Modern Language Studies. 2024. Vol 60. № 1. P. 19–40, <https://doi.org/10.1093/fmls/cqae022>
9. Gumperz J. Discourse strategies (Vol. 1). Cambridge: Cambridge University Press. 1982. 240 p.
10. Muysken P. Bilingual speech. Cambridge: Cambridge University Press. 2000. 306 p.
11. Myers-Scotton C. Contact linguistics: Bilingual encounters and grammatical outcomes. Oxford: Oxford University Press. 2002. 342 p.
12. Myers-Scotton C. Duelling languages: Grammatical structure of codeswitching. Oxford: Oxford Clarendon Press. 1997. 285 p.
13. Myers-Scotton C., Jake J.L. (2000) Testing a Model of Morpheme Classification with Language Contact Data. International Journal of Bilingualism. 2000. Vol 4. № 1. P. 1-8. DOI: <https://doi.org/10.1177/1367006915626588>
14. Poplack Sh. Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino en Español: toward a typology of code-switching. Linguistics. Vol 18. P. 581-618. DOI: <https://doi.org/10.1515/ling.1980.18.7-8.581>.
15. Poplack, S., and Meechan, M. (1995). Patterns of language mixture: Nominal structure in Wolof-French and Fongbe-French bilingual discourse. In One speaker two languages: cross disciplinary perspectives / ed. L. Milroy and P. Muysken (pp. 199-232). Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511620867.010>.
16. Poplack, Sh. Code Switching: Linguistic. In International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences/ ed. Smelser N. & Baltes P. 2001. pp. 2062-2065) Elsevier Science Ltd. Retrieved March 21, 2025. DOI: <https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/03031-X>.
17. Sebba M. Researching and Theorising Multilingual Texts. In Language mixing and code-switching in writing: approaches to mixed-language written discourse. Routledge, New York and London, pp. 1-26.
18. Travis. C.E. Code-switching and bilinguals' grammar. The Routledge Handbook of Language Contact / ed. Evangelina Adamou y Yaron Matras. 2020. London/New York: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781351109154-18>
19. Weinreich U. Languages in Contacts. Findings and Problems. Eighth printing. 1974. The Hague. Paris: Mouton. 164 p.
20. Weston, D. & Gardner-Chloros, P. Mind the gap: What code-switching in literature can teach us about code-switching. Language and Literature. 2015. Vol 24. P. 194-212. DOI: <https://doi.org/10.1177/0963947015585066>
21. Díaz J. The Brief Wondrous Life of Oscar Wao. 2007. New York: Riverhead books. 351 p.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

НІМЕЦЬКА МОВА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

THE GERMAN LANGUAGE IN THE SYSTEM OF TRAINING SPECIALISTS IN INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

Благорозумна А.В.,

orcid.org/0009-0001-7934-8231

*викладач кафедри іноземних мов професійного спрямування
Одеського національного університету імені І.І.Мечникова*

Крамаренко А.М.,

orcid.org/0009-0005-7870-4803

*викладач кафедри іноземних мов професійного спрямування
Одеського національного університету імені І.І.Мечникова*

У статті здійснено комплексний аналіз ролі німецької мови в системі підготовки фахівців з міжнародних економічних відносин у контексті сучасних освітніх, економічних та комунікативних трансформацій. Актуальність дослідження зумовлена зростанням значення іншомовної компетентності як структурного компонента професійної підготовки майбутніх економістів-міжнародників, діяльність яких безпосередньо пов'язана з міжкультурною взаємодією, професійною комунікацією та опрацюванням спеціалізованої інформації в багатомовному середовищі.

У роботі обґрунтовано необхідність розгляду німецької мови не лише як навчальної дисципліни, а як функціонального інструменту професійної діяльності. Проаналізовано її місце у структурі професійної компетентності фахівця з міжнародних економічних відносин, зокрема у когнітивному, комунікативному та міжкультурному вимірах. Особливу увагу приділено специфіці німецькомовного економічного дискурсу, ролі термінологічної точності, прагматичним аспектам ділової комунікації та значенню мовної компетентності для ефективності професійної взаємодії.

У статті підкреслено, що мовна підготовка у вищій школі повинна інтегруватися у фаховий контекст і ґрунтуватися на міждисциплінарних засадах. Доведено, що ізольоване викладання іноземної мови не забезпечує повною мірою формування професійно орієнтованої комунікативної компетентності, тоді як поєднання мовного та спеціального економічного змісту сприяє розвитку аналітичного мислення, міжкультурної чутливості та професійної мобільності студентів.

Результати дослідження дозволяють розглядати німецьку мову як стратегічно важливий компонент професійної освіти, що впливає на конкурентоспроможність майбутніх фахівців, ефективність їхньої професійної діяльності та здатність до успішної інтеграції у міжнародне економічне середовище.

Ключові слова: німецька мова, професійна підготовка, міжнародні економічні відносини, мовна компетентність, міжкультурна комунікація, економічний дискурс.

The article presents a comprehensive analysis of the role of the German language in the system of training specialists in international economic relations within the context of contemporary educational, economic, and communicative transformations. The relevance of the study is determined by the increasing significance of foreign language competence as a structural component of professional training for future economists engaged in international activities, whose professional performance is directly associated with intercultural interaction, professional communication, and the processing of specialized information in a multilingual environment.

The study substantiates the necessity of considering the German language not merely as an academic subject but as a functional instrument of professional activity. Its place within the structure of professional competence in international economic relations is examined, particularly in cognitive, communicative, and intercultural dimensions. Special attention is devoted to the specific features of German economic discourse, the role of terminological precision, pragmatic aspects of business communication, and the importance of language competence for effective professional interaction.

The article emphasizes that language training in higher education should be integrated into the professional context and grounded in interdisciplinary principles. It is argued that isolated foreign language instruction does not fully ensure the development of professionally oriented communicative competence, whereas the integration of linguistic and specialized economic content contributes to the advancement of analytical thinking, intercultural sensitivity, and professional mobility.

The results of the study allow the German language to be regarded as a strategically significant component of professional education, influencing graduates' competitiveness, professional effectiveness, and their ability to successfully operate within the international economic environment.

Key words: German language, professional training, international economic relations, language competence, intercultural communication, economic discourse.

Постановка проблеми. У сучасному науковому та освітньому дискурсі проблема іншомовної підготовки фахівців з міжнародних еконо-

мічних відносин набуває особливої актуальності у зв'язку з процесами глобалізації, інтенсифікацією міждержавної економічної взаємодії та

зростанням ролі міжкультурної комунікації у професійній діяльності. Формування мовної компетентності в цьому контексті виходить за межі суто лінгвістичного завдання, трансформуючись у міждисциплінарну проблему, що поєднує аспекти лінгвістики, економіки, соціології, теорії комунікації та педагогіки вищої школи.

Ми спостерігаємо, що в умовах міжнародної економічної співпраці мовна компетентність виступає не лише інструментом передачі інформації, а й чинником ефективності переговорних процесів, укладання контрактів, аналізу ринків, інтерпретації нормативно-правових документів та побудови стратегій міжкультурної взаємодії. Відповідно, недостатній рівень володіння іноземною мовою може обмежувати професійні можливості спеціаліста, впливати на якість управлінських рішень та знижувати конкурентоспроможність випускника на міжнародному ринку праці.

Особливого значення у цій системі набуває німецька мова як одна з провідних мов європейського економічного простору. Її функціонування у сферах міжнародної торгівлі, фінансів, промислового співробітництва, науково-технічного обміну та корпоративної комунікації зумовлює необхідність переосмислення її ролі у професійній підготовці економістів-міжнародників. Ми вважаємо, що питання інтеграції німецької мови у систему формування фахових компетентностей потребує комплексного наукового аналізу, оскільки йдеться не лише про мовне навчання, а про формування професійно орієнтованої комунікативної компетентності.

Таким чином, проблема дослідження полягає у визначенні ролі німецької мови в підготовці фахівців з міжнародних економічних відносин та механізмів її впливу на їхню професійну ефективність. Розв'язання цієї проблеми сприятиме модернізації освітніх програм, оптимізації методик викладання та підвищенню професійної мобільності випускників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Практична реалізація професійно орієнтованої підготовки майбутніх економістів-міжнародників відображена у робочих програмах провідних університетів. Зокрема, дисципліна «Німецька мова спеціальності» у КНЕУ та профільні курси іноземної мови в інших економічних ЗВО спрямовані на інтеграцію мовного навчання з фаховою парадигмою. Програми передбачають опанування економічної лексики та формування комунікативних навичок, необхідних для роботи у міжкультурному бізнес-середовищі та виконання профе-

сійних завдань у сфері міжнародних економічних відносин [1].

У репозиторії наукових праць українських університетів знайдено кілька актуальних методологічних досліджень, які стосуються викладання професійно-орієнтованої німецької мови. Зокрема:

Сапожнікова О. М. – «Метод Scaffolding як інструмент мовної підготовки студентів» – у цій роботі розглядається scaffolding-підхід до навчання мови, що передбачає поступове формування мовних компетенцій. Це важливо для дисциплін, які поєднують загальну й професійну лінгвістичну підготовку [3, с. 34-46].

Задорожна І. у своїй роботі «Теоретичні аспекти формування іншомовної комунікативної компетентності» аналізує роль рефлексії у процесі оволодіння мовою та розвитку професійних комунікативних навичок, що безпосередньо стосується навчання студентів економічних спеціальностей іноземній мові [2, с. 6-12].

Ці роботи відображають сучасні тенденції методичного забезпечення мовної підготовки в університетах і підтверджують, що педагогічна наука поступово об'єднує загальні теорії лінгвістичної освіти з конкретними професійними потребами студентів-економістів.

Дослідження вітчизняних науковців корелюють із напрацюваннями провідних європейських фахівців. Зокрема, німецький дослідник Й. Роше (J. Roche, 2023) у своїх працях з лінгводидактики обґрунтовує концепцію професійної мови як динамічного середовища, що виходить за межі простого вивчення термінів. Водночас методологія D. Coyle та O. Meyer (2021) щодо розвитку «плюриграмотності» (Pluriliteracies) підкреслює, що інтегроване навчання мови та фахового змісту є ключовим для формування глибинних когнітивних навичок у студентів-міжнародників.

На рівні навчальних видань серед найбільш репрезентативних у 2024-2025 роках є навчальний посібник «Німецька мова професійного спрямування для студентів економічних спеціальностей» авторства М. І. Паласюка (Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя). Це видання містить тематичні тексти, граматичні матеріали та лексико-граматичні вправи, спеціально адаптовані для студентів економічного спрямування, що свідчить про зростання кількості ресурсів, орієнтованих на комунікативні та професійні навички [4].

Не менш важливою є лінгвокультурологічна складова підготовки майбутніх фахівців, яка

розглядається у деяких не на пряму економічних, але суміжних лінгвістичних дослідженнях. Це, наприклад, аналіз фразеологізмів німецької мови через призму комунікативних функцій, що підкреслює необхідність розуміння культурних кодів у міжнародній комунікації.

Попри наявність значного масиву наукових та методичних праць, присвячених іншомовній підготовці студентів економічних спеціальностей, аналіз сучасного дослідницького поля дозволяє констатувати, що низка аспектів проблеми залишається недостатньо розробленою. Ми вважаємо за необхідне окреслити ті невирішені частини, які зумовлюють наукову доцільність подальшого дослідження.

Передусім, у більшості наявних публікацій німецька мова розглядається у загальному контексті професійно орієнтованого навчання іноземних мов, без чіткого виокремлення специфіки підготовки саме фахівців з міжнародних економічних відносин. Значна частина досліджень фокусується на формуванні лексико-граматичних навичок або загальної комунікативної компетентності, тоді як питання функціональної ролі німецької мови у структурі фахових компетентностей економіста-міжнародника залишається фрагментарно висвітленим.

Крім того, ми спостерігаємо, що зв'язок між мовною підготовкою та професійною ефективністю випускників потребує глибшої концептуалізації. Попри теоретичну опрацьованість теми, бракує емпіричних даних про вплив володіння німецькою мовою на результативність переговорів, укладання контрактів та міжкультурну взаємодію. Крім того, лишається несистематизованим механізм узгодження мовних дисциплін із профільними курсами (маркетинг, право, фінанси), що призводить до розриву між лінгвістичним матеріалом та фаховим змістом навчання.

Також варто відзначити, що в наукових працях порівняно рідко порушується питання німецької мови як інструменту формування міжкультурної компетентності саме у сфері економічної взаємодії. Наявні дослідження міжкультурної комунікації переважно мають загальногуманітарний характер і не завжди враховують специфіку економічного дискурсу, корпоративної культури та ділової етики німецькомовного середовища.

Отже, невирішеними залишаються такі ключові аспекти:

1) системне визначення місця німецької мови у структурі професійних компетентностей фахівця з міжнародних економічних відносин;

2) аналіз функціонального значення мовної компетентності у практичній економічній діяльності;

3) моделі інтеграції мовної та фахової підготовки у вищій школі;

4) роль німецької мови у формуванні міжкультурної професійної компетентності.

Саме зазначені теоретичні та прикладні проблеми зумовлюють спрямованість цієї статті, у межах якої ми прагнемо комплексно розглянути німецьку мову не лише як навчальну дисципліну, а як структурний компонент професійної підготовки майбутніх економістів-міжнародників.

Постановка завдання. Метою цієї статті є комплексний науковий аналіз ролі німецької мови в системі підготовки фахівців з міжнародних економічних відносин з урахуванням сучасних компетентнісних, комунікативних та міждисциплінарних підходів до вищої освіти.

Відповідно до поставленої мети у дослідженні передбачено розв'язання таких завдань:

1. Окреслити теоретико-методологічні засади іншомовної підготовки фахівців з міжнародних економічних відносин у контексті сучасних освітніх парадигм.

2. Визначити місце німецької мови у структурі професійних компетентностей майбутніх економістів-міжнародників та проаналізувати її функціональне значення у професійній діяльності.

3. Проаналізувати специфіку німецькомовної професійної комунікації у сфері міжнародних економічних відносин, зокрема на рівні термінології, ділового дискурсу та міжкультурної взаємодії.

4. Дослідити взаємозв'язок між мовною компетентністю та ефективністю професійної діяльності у контексті міжнародного економічного середовища.

5. Розглянути проблеми та перспективи інтеграції німецької мови у міждисциплінарну структуру освітніх програм економічного спрямування.

6. Обґрунтувати педагогічні та методичні підходи до формування професійно орієнтованої німецькомовної компетентності студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини».

Таким чином, дослідження спрямоване на теоретичне узагальнення та концептуалізацію ролі німецької мови у професійній підготовці економістів-міжнародників, а також на виявлення практично значущих орієнтирів для удосконалення мовної освіти у вищій школі.

Виклад основного матеріалу. У сучасній освітній парадигмі німецька мова трансформується з допоміжної дисципліни у стратегічний інструмент фахової діяльності економіста-між-

народника. Професійна компетентність фахівця має інтегративний характер, поєднуючи економічні знання з комунікативними та аналітичними навичками. Здатність адекватно інтерпретувати автентичний німецькомовний контент – звіти, контракти та нормативні акти – є критично важливою для ефективної роботи в європейському економічному просторі.

У цьому аспекті мовна компетентність трансформується у когнітивний інструмент. Володіння термінологічними системами, специфікою економічного дискурсу, структурою ділових текстів забезпечує не лише розуміння інформації, але й формування аналітичного мислення. Наприклад, німецькомовні економічні тексти характеризуються високим рівнем номіналізації (Nominalstil), що потребує від студента специфічних навичок декодування складних синтаксичних конструкцій:

Die Durchführung der Marktanalyse ermöglichte die Identifizierung potenzieller Investitionsrisiken. (Проведення ринкового аналізу дало змогу виявити потенційні інвестиційні ризики.)

Подібні структури відображають типові особливості економічної аргументації, де мовна форма безпосередньо пов'язана з логікою професійного мислення.

У сфері міжнародних економічних відносин мовна компетентність реалізується передусім у комунікативному вимірі. Ми спостерігаємо, що професійна комунікація економіста-міжнародника включає різні типи дискурсу: переговорний, контрактний, аналітичний, презентаційний.

Особливістю німецькомовного ділового дискурсу є прагнення до структурної чіткості, формальної точності та семантичної однозначності. Це проявляється у використанні стандартизованих мовних формул, типових синтаксичних моделей та специфічної прагматичної організації висловлювання:

1. Wir möchten die Möglichkeit einer weiteren Zusammenarbeit prüfen. (Ми хотіли б розглянути можливість подальшої співпраці.)

2. Unter Berücksichtigung der aktuellen Marktentwicklung schlagen wir vor... (З урахуванням поточного розвитку ринку ми пропонуємо...)

Формування здатності до подібної комунікації передбачає не лише засвоєння лексики, а й розуміння норм професійної взаємодії, стратегій аргументації та мовленнєвого етикету. У цьому випадку мовна підготовка безпосередньо інтегрується у формування професійної поведінки.

Ми вважаємо принципово важливим, що мовна компетентність у міжнародному еконо-

мічному середовищі має стратегічний характер. Вона забезпечує можливість:

- 1) участі у переговорних процесах;
- 2) формулювання економічних аргументів;
- 3) інтерпретації позицій партнерів;
- 4) уникнення міжкультурних комунікативних конфліктів.

Економічна взаємодія у міжнародному середовищі неможлива без урахування культурних чинників. Німецька мова в цьому контексті функціонує як носій специфічних моделей професійної культури, ділової етики та корпоративної комунікації.

Ми підкреслюємо, що мовна підготовка має включати не лише лінгвістичний, а й лінгвокультурний компонент. Наприклад, характерна для німецькомовного ділового середовища орієнтація на точність, планування та формалізованість комунікації відображається у мовних практиках. Використання модальних конструкцій, що виражають ступінь обов'язковості або нормативності, є типовим для економічних текстів:

1. Die Vertragsbedingungen sind einzuhalten. (Умови договору необхідно дотримуватися.)

2. Die Zahlung hat innerhalb von 14 Tagen zu erfolgen. (Оплата має бути здійснена протягом 14 днів.)

Подібні структури демонструють тісний зв'язок між мовною формою та правовою й економічною регуляцією діяльності.

Дефіцит міжкультурної компетентності провокує хибну інтерпретацію намірів, що в економічній сфері призводить до зриву переговорів та порушення ділових зв'язків. Відтак, існує пряма функціональна залежність між рівнем володіння німецькою мовою та професійною ефективністю фахівця в міжнародному середовищі.

Ми вважаємо, що традиційна модель ізольованого викладання іноземної мови не відповідає сучасним вимогам професійної освіти. Німецька мова має функціонувати у міждисциплінарному просторі, взаємодіючи з профільними економічними дисциплінами.

Ефективною є модель, у межах якої мовна підготовка:

- 1) спирається на фаховий зміст;
- 2) використовує автентичні економічні матеріали;
- 3) моделює реальні професійні ситуації;
- 4) формує навички професійного дискурсу.

Наприклад, аналіз німецькомовних економічних звітів або контрактів дозволяє одночасно формувати мовні, аналітичні та професійні компетентності. У такому випадку мова стає не

навчальною метою, а середовищем формування професійного мислення.

Проведений аналіз дозволяє обґрунтувати кілька принципів положень.

По-перше, німецька мова у підготовці фахівців з міжнародних економічних відносин виконує не допоміжну, а структуроутворюючу функцію.

По-друге, мовна компетентність має розглядатися як компонент професійної ефективності, а не як окрема академічна навичка.

По-третє, ефективна мовна підготовка можлива лише за умов міждисциплінарної інтеграції та орієнтації на реальні моделі професійної діяльності.

Таким чином, ми розглядаємо німецьку мову як когнітивний, комунікативний та міжкультурний інструмент формування професійної компетентності економіста-міжнародника, що визначає її стратегічне значення у системі сучасної вищої освіти.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що німецька мова у підготовці фахівців із міжнародних економічних відносин є не допоміжною дисципліною, а стратегічним інструментом професійної діяльності. В умовах глобаліза-

ції вона забезпечує ефективне функціонування спеціаліста у багатомовному середовищі.

Ми також підкреслюємо, що ефективність мовної підготовки значною мірою визначається рівнем її інтеграції у фаховий контекст. Ізольоване викладання іноземної мови не відповідає сучасним вимогам освіти, тоді як міждисциплінарні моделі навчання створюють умови для формування професійно орієнтованої комунікативної компетентності.

Отже, німецька мова у системі підготовки фахівців з міжнародних економічних відносин повинна розглядатися як стратегічний компонент професійної освіти, що сприяє формуванню конкурентоспроможності випускника, його професійної мобільності та здатності до ефективної діяльності у міжнародному середовищі.

Подальшого наукового осмислення потребує і проблема міжкультурної комунікації у сфері економіки, зокрема дослідження взаємозв'язку мовних структур, професійних стратегій та культурних моделей ділової взаємодії. Саме комплексний підхід до цих питань здатний забезпечити подальший розвиток теорії та практики іншомовної підготовки у вищій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Німецька мова спеціальності (III–IV курси) для студентів економічних програм. *Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*. Київ, 2024. URL: https://meim.kneu.edu.ua/-ua/depts6/k_nimeckoi_movy_FMEiM/Bachelorstudium_Deutsch/Bachelor_Deutsch_Pf17/ (дата звернення: 10.02.2026).
2. Задорожна І. Теоретичні аспекти формування іншомовної комунікативної компетентності. *Наукові записки*. Серія: педагогіка. 2017. №4. С. 6–12. URL: <https://journals.tnpu.ternopil.ua/index.php/pedagogy/article/view/-827/723> (дата звернення: 10.02.2026).
3. Сапожнікова О. М. Метод Scaffolding як інструмент мовної підготовки студентів. *Вісник Київського національного економічного університету*. 2023. № 4. С. 34–46. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/51658> (дата звернення: 10.02.2026).
4. Паласюк М. І. Німецька мова професійного спрямування для студентів економічних спеціальностей. Тернопіль: ТНТУ, 2024. 208 с. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/44832> (дата звернення: 10.02.2026).
5. Coyle D., Meyer O. *Beyond CLIL: Pluriliteracies Development for Deeper Learning*. Cambridge: Cambridge University Press, 2021. 210 p.
6. Roche J. *Fachsprachen und ihre Didaktik*. Tübingen: Narr Francke Attempto, 2023. 240 S.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

UDC 811.111'322:004.9

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.16>

SKETCH ENGINE AS AN INSTRUMENT OF CORPUS-BASED LINGUISTIC ANALYSIS

SKETCH ENGINE ЯК ІНСТРУМЕНТ КОРПУСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Bober N.M.,*orcid.org/0000-0002-9639-0562**Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Germanic Philology
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University*

The relevance of the study is determined by the rapid growth of the role of digital corpus tools in contemporary linguistic analytics and the need for critical reflection on their methodological potential. The aim of the article is to provide a comprehensive investigation of the functional capabilities and limitations of the Sketch Engine platform in the context of corpus-driven and digital approaches to the analysis of linguistic data. The methodological framework is based on methods of corpus analysis, contrastive interpretation, and automated explication of lexico-grammatical characteristics, which are used to assess the performance of the key modules of Sketch Engine and to verify their relevance for working with different types of corpora.

The study identifies specific features of the tool's operation with grammatical and semantic profiles of word usage, automatic collocational models, and frequency characteristics of lexical units. The effectiveness of Word Sketch, Sketch Diff, and Concordance is analysed in the investigation of lexico-semantic, syntactic, and pragmatic phenomena, in particular in the study of emotionally coloured vocabulary in contemporary English.

A number of technical and methodological limitations affecting the interpretation of results are identified, including the need for corpus data filtering, the complexity of processing polysemy and homonymy, and the dependence of the quality of automatically generated data on corpus specificity. Examples of the practical application of the tool for analysing linguistic categories that are difficult to formalise, in particular metaphorical models and emotional states, are generalised.

An approach is developed that combines automated procedures with critical linguistic interpretation in order to increase the reliability of large-scale textual data analysis. It is concluded that Sketch Engine is a powerful tool for analysing large volumes of textual data (Big Data); however, its use requires a high level of professional competence, methodological caution, and a clear awareness of the linguistic context and epistemological goals of scientific inquiry.

The practical significance of the study lies in the possibility of using its results by specialists in corpus linguistics, digital humanities, and applied linguistics to optimise research procedures and enhance analytical accuracy when working with different types of corpora.

Key words: digital language data, emotional vocabulary, collocations, corpus tools, tagging, Word Sketch, Concordance.

Актуальність дослідження зумовлена стрімким зростанням ролі цифрових корпусних інструментів у сучасній лінгвістичній аналітиці та необхідністю критичного осмислення їхнього методологічного потенціалу. Метою статті є комплексне дослідження функціональних можливостей і обмежень платформи Sketch Engine у контексті корпусно-цифрових підходів до аналізу мовних даних.

Методологічну основу становлять методи корпусного аналізу, зіставної інтерпретації та автоматизованого експлікування лексико-граматичних характеристик, за допомогою яких здійснено оцінювання продуктивності ключових модулів Sketch Engine та перевірено їхню релевантність для роботи з різними типами корпусів.

Встановлено особливості роботи інструменту з граматико-семантичними профілями слововживання, автоматичними колокаційними моделями та частотними характеристиками лексичних одиниць. Проаналізовано ефективність застосування Word Sketch, Sketch Diff та Concordance у вивченні лексико-семантичних, синтаксичних і прагматичних явищ, зокрема у вивченні емоційно забарвленої лексики сучасної англійської мови.

Виявлено низку технічних та методологічних обмежень, що впливають на інтерпретацію результатів: необхідність фільтрації корпусного матеріалу, складність обробки полісемії та омонімії, а також залежність якості автоматично згенерованих даних від специфіки корпусу. Узагальнено приклади практичного використання інструменту для аналізу мовних категорій, що погано піддаються формалізації, зокрема метафоричних моделей та емоційних станів.

Розроблено підхід до поєднання автоматизованих процедур із критичною лінгвістичною інтерпретацією для підвищення достовірності аналізу великих масивів текстових даних. Робиться висновок, що Sketch Engine є потужним інструментом для аналізу великих масивів текстових даних (Big Data), проте його використання вимагає високої фахової компетентності, методологічної обережності та чіткого усвідомлення лінгвістичного контексту й епістемологічних цілей наукового пошуку.

Практична цінність полягає у можливості використання результатів фахівцями з корпусної лінгвістики, цифрової гуманітаристики та прикладної лінгвістики для оптимізації дослідницьких процедур і підвищення аналітичної точності під час роботи з корпусами різних типів.

Ключові слова: цифрові мовні дані, емоційна лексика, колокації, корпусні інструменти, тегування, Word Sketch, Concordance.

Problem statement. In contemporary linguistics, digital corpora and automated text-processing tools have ceased to serve merely as auxiliary resources; instead, they increasingly shape the methodological architecture of research, establish new standards of empirical evidence, and enable the analysis of linguistic phenomena on a scale previously unattainable. Modern linguistic studies are progressively oriented toward the analysis of large datasets, as the digitalisation of communication has led to a rapid expansion of textual information and a transformation of traditional conceptions of language patterns. In this context, corpus-based methods become central to the investigation of the lexical-semantic, syntactic, and pragmatic characteristics of linguistic units, enabling the identification of usage regularities that cannot be established intuitively or through conventional linguistic interpretation. Of particular significance are tools that integrate automated data processing with sophisticated linguistic modelling, among which Sketch Engine holds a leading position. Therefore, exploring its capabilities, limitations, and potential for analysing emotionally marked vocabulary constitutes a relevant and timely research objective.

Owing to the flexibility of its search settings and a wide range of corpus tools (such as Concordance, Word Sketch, Collocations, Thesaurus, and others), this platform provides opportunities for multidimensional investigation of lexical-semantic relations, syntactic patterns, and pragmatic features of linguistic units. Particularly important is the fact that Sketch Engine allows researchers to build custom corpora tailored to specific research goals – from the analysis of media discourse to the study of professional terminology or emotional lexis. This makes the tool universally applicable within both academic and applied linguistic research.

Analysis of recent research and publications. Over the past decades, corpus linguistics has established itself as one of the key methodological paradigms in linguistic research, providing an objective, representative, and large-scale empirical basis for the study of diverse linguistic phenomena [1; 2; 3; 6; 8; 24; 31]. In the context of the intensification of digital technologies [15; 22; 32], the use of specialised software platforms that automate data collection, systematisation, and analysis processes has become particularly relevant.

One of the most functionally rich and, at the same time, accessible tools in this domain is Sketch Engine – an online platform [10] for corpus analysis that allows researchers to work with both ready-made and independently created cor-

pora. Owing to automated analysis algorithms [26], including the generation of grammatical and semantic profiles of word usage (word sketches) [16; 18], the construction of collocational profiles [9; 12], frequency lists, and contextual exploration of key units, this tool is widely employed across various areas of linguistic studies—from terminology and phraseology to cognitive semantics and emotional lexicography.

A considerable number of scholarly works emphasise the functional advantages of Sketch Engine, particularly its ability to generate grammatical and semantic word sketches—synthetic representations of the grammatical and lexical relations of a given unit based on the frequency analysis of its contextual environments. As noted by A. Kilgarriff [19], this function provides a new level of lexicographic processing and enables highly accurate modelling of dictionary entries grounded in real language use. In addition, the tool offers researchers access to Keyword Analysis, Collocation Extraction, Thesaurus Building, and Concordance Search, which significantly broadens the range of linguistic tasks [11] that can be implemented within the corpus-based approach.

A substantial body of research is devoted to the application of Sketch Engine in lexicography. For instance, the studies by I. Kosem [20] demonstrate the effectiveness of this tool in compiling academic and learner dictionaries, where the automatic extraction of typical contexts and grammatical constructions is crucial. Within lexical-semantic research, the platform is employed to analyse synonymy, antonymy, semantic fields, and conceptual domains, as illustrated in studies of emotional vocabulary [5; 27; 30].

Sketch Engine is also integrated into discourse analysis. In the works of Baker [4] and Mautner [23], it is shown how corpus-based approaches can reveal latent patterns of ideological and sociocultural representation in media discourse. In this context, Sketch Engine functions not only as a tool for examining lexical structures but also as a powerful means of identifying discursive practices.

Ukrainian scholars likewise actively contribute to the development of corpus-based approaches. In the study by Holoshchuk [17], the current state of corpus linguistics is analysed as an interdisciplinary research paradigm grounded in the computerised processing of large textual datasets. The author concludes that corpus linguistics represents a priority and direction for contemporary philological research, as it provides an empirical basis for analysing authentic language data, enhances the reliability of linguistic findings, and expands opportunities to investigate

language change at different levels (lexical, semantic, grammatical).

According to R. Makhachashvili and A. Bakhtina [21], the use of digital methods is particularly promising for the analysis of emotional content, since such data are characterised by high contextual variability and pragmatic density. T. Diak and Yu. Hrytsiuk [13] argues that corpus tools are effective for identifying keywords and stable thematic structures in folklore genres, demonstrating their capacity to handle texts of diverse stylistic and cultural origins. In turn, I. Dilay and M. Dilay [14] emphasise that cognitively oriented corpus linguistics requires integrating instrumental precision with theoretical models of interpretation, especially for the analysis of emotional state vocabulary.

Special attention should also be paid to technical and methodological issues. A number of studies [16; 18] highlight the need for a critical approach to interpreting results from automated tools, particularly in cases of polysemy, syntactic ambiguity, or corpus non-representativeness. Since Sketch Engine relies on pre-automated annotation, the analytical results largely depend on the quality of morphological and syntactic tagging, which is not always sufficiently accurate, especially for languages with highly developed inflectional systems. No algorithm is universally optimal: complex models (including large language models) achieve higher accuracy but require substantial computational resources, whereas simpler methods are more computationally efficient.

Thus, the review of scholarly sources indicates that Sketch Engine is not only a technically advanced platform but also a powerful analytical instrument that opens up new perspectives for linguistic research. At the same time, there is an urgent need for further reflection on its limitations, the development of methodological principles for its effective use, and the integration of automated corpus analysis with qualitative interpretative approaches.

The implementation of these tasks enables a comprehensive understanding of the status, effectiveness, and perspectives of applying Sketch Engine as a corpus linguistics tool, as well as to identify directions for the further development of methodologies for its use in the humanities.

The **methodological** framework of the present study is based on the principles of corpus linguistics, which involve the analysis of linguistic units using large, representative text corpora [28; 29] processed with digital tools. The central analytical instrument of the study is the Sketch Engine platform, which enables both quantitative and qualitative analysis of linguistic data across different languages.

The study employs an integrated approach that combines the following **methods**:

1. Corpus-linguistic method, involving the selection, processing, and analysis of language data using corpora. In particular, various types of corpora (including the British National Corpus [7], TenTen corpora, OpenSubtitles, enTenTen21, etc.) available in Sketch Engine were reviewed and tested.

2. Quantitative analysis, which makes it possible to establish frequency characteristics of lexemes, grammatical structures, collocations, and keywords.

3. Qualitative analysis, aimed at interpreting usage contexts through Concordance Search, Contextual Filtering, and Corpus Query Language (CQL).

4. Comparative analysis, allowing corpus-based results to be compared with other sources (dictionaries, theoretical models, previous studies) in order to verify data validity.

5. Critical analysis of platform functionality, intended to evaluate the limitations of Sketch Engine, particularly those related to automated annotation, result interpretation, corpus specificity, and linguistic ambiguity.

The application of this methodology has enabled a multi-level analysis of Sketch Engine as a research tool, revealing its functional capacities and limitations, outlining its potential domains of application, and outlining directions for further corpus-based linguistic research.

The literature review demonstrates that, despite substantial development in corpus approaches, insufficient attention has been paid to a systematic analysis of Sketch Engine's potential for the study of emotional vocabulary, particularly in terms of its lexical-semantic, syntactic, and pragmatic behaviour. Moreover, previous studies often focus on isolated technical aspects of the platform without offering a comprehensive assessment of its analytical potential and methodological constraints. This creates a clear need for research that synthesises the tool's functional parameters and demonstrates the specific features of its application to the analysis of emotional lexis in contemporary English.

Statement of the Task. The aim of the present study is to provide a comprehensive examination of the functional capabilities and limitations of the digital platform **Sketch Engine** in its application to corpus-based analysis of linguistic data in contemporary linguistics. The study focuses on evaluating the tool as a means of automated investigation of lexical-semantic, grammatical, and discursive features of language, as well as on critically reflecting on the factors that affect the validity and interpretation of corpus-based results.

In accordance with this aim, the study seeks to address the following **objectives**: to analyse the theoretical foundations of the corpus-based approach in linguistics and to determine the role of digital tools in modern linguistic research; to characterise the functional potential of Sketch Engine as a platform for corpus analysis, including the types of corpora, available operations, and output formats; to examine the main methods of linguistic data processing in Sketch Engine, in particular word sketches, collocation analysis, concordance search, frequency lists, keyword extraction, and related techniques; to identify the technical, methodological, and interpretative limitations of using Sketch Engine in linguistic studies; and to substantiate the relevance of applying Sketch Engine to the analysis of emotional vocabulary as an example of a linguistic category characterised by a high degree of semantic variability and contextual dependence.

Presentation of the Main Material. In the present study, a systematic analysis of the functional capabilities of the **Sketch Engine** platform was conducted as a corpus analysis tool that integrates automated processing of linguistic data with flexible analytical mechanisms. The primary focus was on tools most relevant to contemporary linguistic research, particularly for investigating the lexical, semantic, and discursive characteristics of linguistic units.

The **Sketch Engine** platform provides access to more than 500 corpora across over 90 languages, enabling both cross-linguistic and intra-linguistic comparisons. The corpora may be either general or specialized (e.g., scientific texts, mass media, social networks, spoken language), allowing researchers to select an appropriate linguistic environment

in accordance with specific research objectives (Fig. 1). Within the framework of the present study, several English-language corpora—namely the British National Corpus (BNC) and enTenTen21—were selected for the analysis of emotional vocabulary as an illustrative case of the functional application of Sketch Engine.

One of the most powerful and at the same time methodologically significant functions of the **Sketch Engine** platform is **Word Sketch**—a tool that enables the automated generation of a generalised lexico-grammatical profile of a word. This function is based on the statistical analysis of co-occurrence patterns of lexical items within a given corpus and provides the researcher with structured information about the typical syntactic, collocational, and semantic relations of a particular unit. Essentially, Word Sketch can be viewed as a “lexicographic portrait” of a word, revealing its linguistic behaviour through frequency-driven patterns of actual usage.

Word Sketch constructs a set of collocations grouped according to types of grammatical relations (e.g., *modifier of noun*, *object of verb*, *subject of verb*, *adjective modified by*, etc.). The algorithm automatically identifies which words most frequently co-occur with the target unit and determines the strength of these associations using statistical measures such as LogDice, MI-score, T-score, and others. As a result, Word Sketch makes it possible to describe a lexeme not merely as an isolated unit, but as a node within a system of semantic and grammatical relations that reflect its actual functioning in language.

In the study of emotive vocabulary, that is, words denoting or expressing emotional states, the Word Sketch function is particularly valuable. It enables the reconstruction of emotional scenarios and contextual

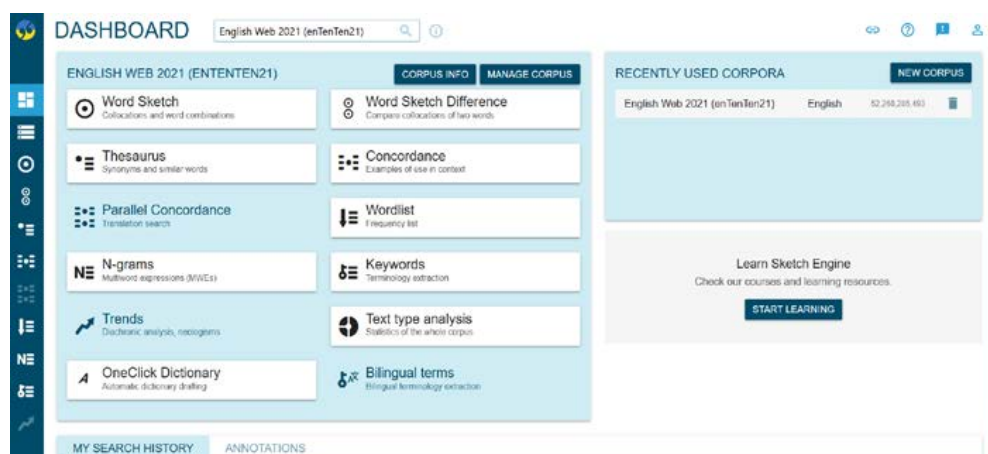

Fig. 1. Sketch Engine Dashboard

patterns in which specific lexemes reveal their semantic behaviour. For instance, an analysis of the lexeme *sad* in the British National Corpus using Word Sketch reveals typical collocations in the position of a nominal modifier (*sad story, sad eyes, sad truth*), as a predicative adjective (*feel sad, become sad, look sad*), as well as with intensifying adverbs (*very sad, deeply sad, unbearably sad*). These combinations not only capture syntagmatic relations but also reproduce the emotional continuum of Anglophone culture, in which sadness is represented through bodily, cognitive, and aesthetic images.

A similar analysis of the lexeme *happy* demonstrates an opposite semantic profile in terms of emotional valence. Word Sketch registers dominant links with the verbs *feel, look, make, and become* (as verbal contexts) and with nouns such as *life, people, moment, and child* functioning as subjects or objects of the emotional state. Collocations such as *truly happy, extremely happy, and perfectly happy* indicate typical patterns of intensification of positive emotion, whereas combinations like *happy to help* or *happy with results* illustrate the pragmatic function of approval or satisfaction. Thus, Word Sketch allows researchers to identify quantitatively and interpret qualitatively the typical lexico-semantic patterns that encode ways of verbalising emotional states.

For the analysis of more complex emotions—such as the lexemes *angry, anxious, and excited*—the Word Sketch function helps determine which verbs most frequently co-occur with a given emotion in subject or object position. In the case of *angry*, dominant

constructions include *get angry, feel angry, and make someone angry*, which point to the emotion's dynamic character; *conceptualised* as arising in response to stimuli. By contrast, the analysis of *anxious* reveals collocations such as *anxious about the future* and *anxious to please*, which illustrate the cognitive-behavioural dimension of anxiety, while *excited* predominantly co-occurs with the verbs *feel, get, and be, and with nouns like news, idea, and audience*, indicating the affective-evaluative nature of this emotional state. For example, the analysis of the lexeme *anger* in the enTenTen21 corpus revealed typical grammatical relations (notably with *cause, feel, suppress, and explode with*), which enabled the reconstruction of recurrent usage patterns of the lexeme in authentic linguistic contexts (Fig. 2).

Word Sketch also makes it possible to compare the lexico-grammatical profiles of two or more words through the **Sketch Diff** tool. For example, a comparison of *angry* and *annoyed* reveals differences in the degree of intensity and social markedness: while *angry* more frequently occurs in constructions with verbs such as *get, make, and sound*, *annoyed* shows a higher collocational frequency with modifiers like *slightly, mildly, and clearly*, which points to a gradation in emotional intensity. This comparative approach is particularly useful for lexicographic description, the construction of emotional thesauri, and the refinement of emotional scales in corpus-based digital research.

Another important aspect is the possibility of analysing contextual variation across corpus types.

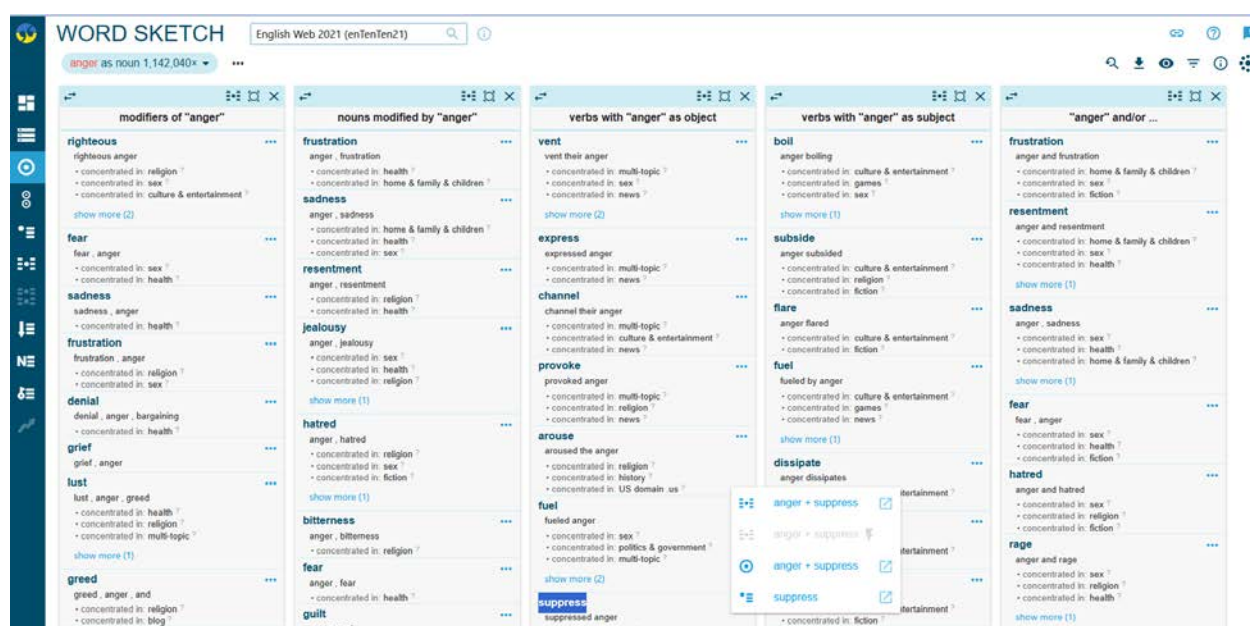

Fig. 2. Typical grammatical relations of the lexeme "anger" in the enTenTen21 corpus

For instance, in social media corpora, Word Sketch for the lexeme *sad* may reveal combinations such as *sad af*, *so sad rn*, *that's sad lol*, which reflect emerging informal patterns of emotional expression and a shift from describing an internal state to evaluating an event. In contrast, in literary corpora, more metaphorical or aestheticised combinations are typically observed—such as *sad melody*, *sad beauty*, or *sad silence*—which indicates genre-based differentiation in emotional expression.

Thus, the Word Sketch function in Sketch Engine is not merely a technical means of identifying collocations, but an analytical instrument for investigating the linguistic conceptualisation of emotions. It enables researchers to uncover regularities in the expression of emotional states, trace semantic nuances, compare stylistic variants, and formalise patterns of emotional discourse. In combination with the *Concordance* and *Word List* tools, *Word Sketch* forms the basis for in-depth corpus-based digital analysis, allowing scholars to integrate the statistical reliability of data with linguistic interpretation and thereby bringing corpus linguistics closer to a more cognitively oriented understanding of emotional language.

One of the key functions of the **Sketch Engine** platform that ensures the analytical depth of corpus research is **Collocation Analysis**—a tool for identifying statistically significant co-occurrences of lexical units within a specified contextual window. From the perspective of contemporary linguistics, collocational analysis constitutes an essential component of the semantic-cognitive approach to language study, as it enables empirical investigation of how associative links between words are realised in actual language use, thereby shaping conceptual and emotional profiles. In Sketch Engine, this function is implemented with a high degree of automation, combining quantitative methods with linguistically relevant parameters, such as part-of-speech relations, positional patterns, directionality of collocational dependency, and statistical measures.

The Collocation Analysis function determines which units most frequently co-occur with a target word within a predefined context window (typically ± 5 or ± 10 positions). The results are presented in a table containing the collocate, its part of speech, co-occurrence frequency, and a statistical index of association strength—such as LogDice, MI-score (Mutual Information), T-score, or Log-likelihood. These parameters make it possible to identify not only the frequency of combinations, but also the degree of associative stability, which is critically important for the description of emotionally marked lexical units.

Collocational analysis is particularly effective in the study of positively expressive vocabulary, as such units tend to form stable emotional-semantic fields. As an illustrative example, let us consider the key lexeme happiness in the enTenTen (English Web Corpus) (Fig. 3), which contains over 19 billion words and represents a broad range of contemporary English-language discourse.

The collocational profile of happiness reveals that its most frequent associative partners can be grouped into several semantic categories:

1. Abstract concepts reflecting internal states or their sources: joy, peace, contentment, satisfaction, love, success, freedom, fulfilment. These collocations reflect a cognitive schema of harmony, in which happiness is conceptualised as a state of balance between emotional, spiritual, and social well-being.

2. Verbs denoting the cause, acquisition, or expression of happiness: bring happiness, find happiness, experience happiness, seek happiness, share happiness, spread happiness, achieve happiness. These combinations illustrate a dynamic model of emotion, in which happiness is the outcome of action. For instance, the collocations bring happiness and spread happiness, emphasising the altruistic dimension of positive emotions, characteristic of humanistic and ethical discourses.

3. Adjectival modifiers indicating the degree or source of the emotional state: true happiness, pure happiness, lasting happiness, real happiness, eternal happiness, great happiness. Such expressions reflect the intensification of emotional meaning and reveal a tendency toward the idealisation of the concept of happiness. Particularly indicative is the use of the adjectives true and real, which foreground the emotion's authenticity and moral-evaluative dimension.

4. Contextual collocations with nouns from the social or cultural domain: Happiness Index, happiness level, happiness study, The Happiness Project.

These expressions demonstrate the sociolinguistic institutionalisation of the concept of happiness in contemporary public discourse, where emotion is redefined as a domain of measurable indicators of well-being.

The collocational analysis of happiness also enables the identification of evaluative frameworks. For example, combinations such as happiness and success or happiness and love indicate the alignment of happiness with socially approved values. By contrast, pairs like *happiness* and *sorrow*, or *happiness* and *misery*, construct antithetical conceptual oppositions that structure the emotional scale of human experience.

The use of statistical measures in **Sketch Engine** enables researchers to distinguish between high-frequency but weakly associated collocations (e.g., find happiness) and relatively infrequent but strongly associated semantic pairs (e.g., eternal happiness). In this respect, the LogDice measure is more balanced, as it takes into account both frequency and proportional strength of association, unlike the MI-score, which tends to overestimate rare combinations. Thus, the Collocation Analysis function in Sketch Engine does not merely register co-occurrence, but also allows collocations to be ranked according to their degree of lexico-semantic relevance, which is particularly valuable in the study of emotionally marked vocabulary.

The application of collocational analysis to the study of positively **marked emotional concepts**, such as *happiness*, reveals not only frequency-based patterns but also the underlying cultural and axiological structures that shape the use of this lexeme. For instance, in Western discourse, happiness is often correlated with categories such as achievement, freedom, and love, whereas in Asian corpora (e.g., the Japanese Web Corpus), contexts emerge in which happiness is associated with family harmony, gratitude, and inner peace, reflecting the cultural specificity of the emotional concept.

It can therefore be assumed that Collocation Analysis in Sketch Engine functions not merely as a tool for statistical computation, but as a

methodological instrument for reconstructing the conceptual structure of emotional notions. Its application to the study of positively marked lexis, and happiness in particular, makes it possible to describe systemic patterns of emotional expression, trace the dynamics of their cultural representations, and uncover latent patterns of associative thinking.

The **Concordance Search** tool proved particularly useful for qualitative analysis of lexical usage contexts, enabling identification of ironic, metaphorical, or pragmatically conditioned uses of linguistic units. Unlike statistically oriented functions (such as *Collocation Analysis* or *Word Sketch*), concordance provides an in-depth contextual approach that allows the researcher to observe a lexeme “in action,” that is, in its authentic textual realisations. This feature makes Concordance Search an indispensable tool for the interpretative analysis of emotionally, evaluatively, and pragmatically marked units.

The Concordance Search tool allows researchers to generate usage examples (concordance lines) based on queries formulated as lexemes, word forms, parts of speech, or CQL (Corpus Query Language) patterns. Each result is displayed in the KWIC (Key Word In Context) format, with the target word in the centre and its left and right context. This format ensures balanced contextual visibility, enabling the researcher to trace regularities in syntactic environments, stylistic features, and connotative shifts in meaning.

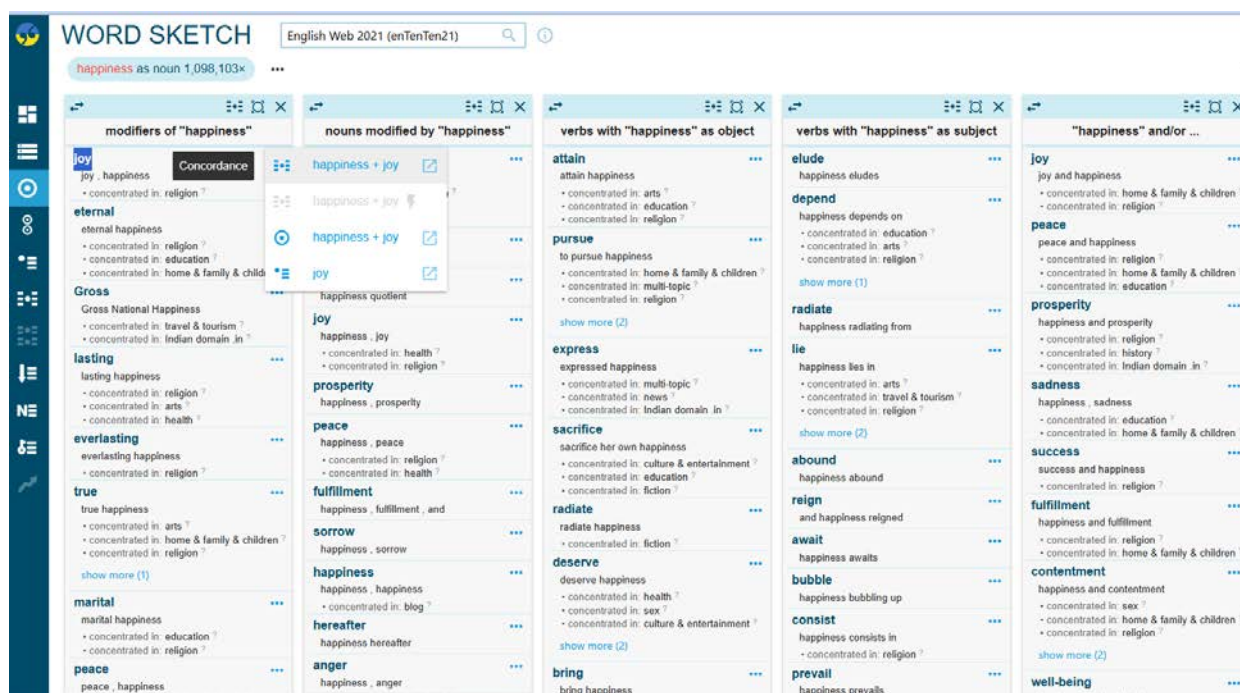

Fig. 3. Collocation Analysis: typical collocational patterns of positively marked lexis

In corpus-based studies of emotional vocabulary, Concordance Search functions as a kind of microscope, enabling the capture not only of frequency but also of the semantic flexibility of emotional concepts. For example, the analysis of concordance lines for the lexeme *fear* in the enTenTen corpus (Fig. 4) shows that this word frequently occurs in political or media discourse in ideologically loaded contexts. In this respect, Concordance Search within Sketch Engine provides a powerful qualitative complement to quantitative corpus methods, allowing researchers to integrate statistical tendencies with fine-grained semantic and pragmatic interpretation.

"Politicians exploit the public's fear to gain support for stricter policies."

"The campaign was driven by fear rather than facts."

"Media outlets amplified fear of migration to influence public opinion."

Such examples demonstrate that *fear* extends beyond its basic emotional meaning ("the feeling of fear") and acquires a discursive function of manipulation, becoming an instrument of emotional influence in the rhetoric of power or the media. In this way, qualitative concordance analysis enables the identification of pragmatic strategies by which emotional vocabulary shapes evaluations, beliefs, or social attitudes.

Similarly, the analysis of the positively marked lexeme *happiness* in the same corpus reveals a range of semantic nuances depending on the communicative genre:

"Happiness is not something ready-made. It comes from your own actions."

"Buying a new phone gave her a brief moment of happiness."

"Governments should measure citizens' happiness alongside economic growth."

In the first example, *happiness* carries an existential-philosophical nuance; in the second, a consumerist-emotional one; and in the third, a social-institutional one. Through concordance analysis, the researcher can classify the types of contexts in which particular meanings of an emotional lexeme are actualised and trace how the concept changes across different discursive domains (media, politics, advertising, personal blogs, etc.).

Particular attention should be paid to the identification of ironic and metaphorical uses of emotional lexemes. Thus, in concordance lines for *love*, secondary and humorous uses are frequently observed, where emotional expression is accompanied by ironic distancing:

"Oh, I just love waiting in traffic for hours."

"Don't you just love when your computer freezes right before a deadline?"

In these examples, the lexeme *love* operates within an inverted semantic field, producing a sense of sarcasm. Such cases are almost impossible to detect using purely statistical methods; however, they are readily identifiable through Concordance Search, which underscores the importance of the qualitative stage in corpus analysis.

Another example concerns the metaphorical use of emotional lexemes, in which a word transfers its meaning from the psychological domain to the social or political one:

"The nation was gripped by fear after the announcement."

"The city breathed happiness during the festival."

Here, *fear* and *happiness* function as anthropomorphised categories that describe not individual but collective states. Through concordance analysis, the researcher can trace a shift in focus from individual emotion to collective metaphor, which is of considerable significance for cognitive-discursive interpretation.

An important function of **Concordance Search** is the ability to sort results by various parameters: part-of-speech context, left or right context, lexical pattern, or text source. This allows the material to be structured by semantic types and enables the identification of conventional usage patterns—for example, verbal constructions such as *feel fear*, *overcome fear*, *spread happiness*, and *find happiness*. Further analysis of such patterns opens up the possibility of semantic profiling of emotional concepts, in which each lexeme emerges as the centre of a network of contextual associations.

It follows that **Concordance Search** in Sketch Engine is not merely a basic technical search tool, but a methodological platform for the interpretative analysis of emotional concepts. It facilitates the transition from the quantitative to the qualitative level of corpus research, enabling the description not only of usage frequency, but also of pragmatic strategies, semantic variability, and cultural connotations of emotional lexemes. In this way, concordance analysis becomes a key stage in constructing a comprehensive corpus-based model of emotional discourse, in which emotion is viewed as a multidimensional phenomenon—simultaneously linguistic, cognitive, and social.

Despite its evident functional power and broad analytical potential, using Sketch Engine as a corpus analysis tool entails several limitations that require the researcher to reflect critically. These concern

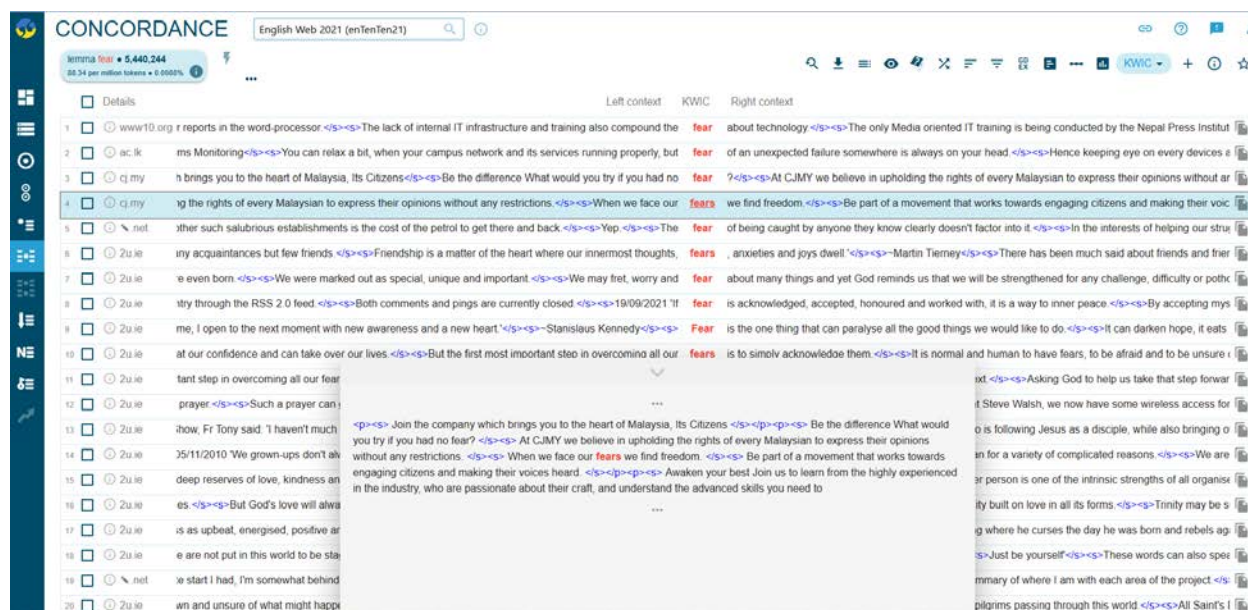

Fig. 4. Contextual analysis of the lexeme *fear* in corpus data using the Concordance Search tool

not only the technical aspects of working with the platform but also methodological risks associated with interpreting automatically generated results. It is important to emphasise that the effectiveness of corpus-based research largely depends not on the tool itself, but on the researcher's competence and ability to combine quantitative indicators with linguistically grounded conclusions.

One of the first and most significant limitations concerns errors in lemmatisation and part-of-speech tagging (POS-tagging). In Sketch Engine, these processes are performed automatically using built-in machine-learning algorithms that do not always adequately account for polysemy, contextual shifts, or idiomatic usage. For instance, in the case of words such as *love* or *fear*, the algorithm may incorrectly identify the part of speech in expressions like '*to love deeply*' or '*a deep fear*', or fail to distinguish emotional meanings from metaphorical or grammaticalised uses. Such errors affect frequency counts, collocational profiles, and even the results of automatic comparisons of lexical relations (Word Sketch). For emotionally marked vocabulary, where meaning is highly context-dependent, this problem is particularly acute.

A second problematic dimension concerns the structure of the corpora themselves, especially their size, genre representativeness, and balance. Although the platform offers hundreds of ready-made corpora in different languages, not all of them are of the same quality. In some corpora, certain genres (e.g., news or internet discourse) may dominate others, leading to statistical distortions in the data. In this

context, analysing the lexeme *happiness* in a corpus dominated by social media texts may create the impression of its predominantly everyday-emotional or advertising-evaluative use, while academic or literary contexts remain underrepresented. Such genre disproportionality calls into question the representativeness of the sample and requires cautious interpretation of quantitative results.

A third limitation lies in the technical complexity of certain platform functions. Tools such as CQL (Corpus Query Language), custom corpus building, and advanced frequency comparison require specialised technical training. Without a basic understanding of corpus programming, query logic, and XML markup, the researcher may obtain incomplete or incorrect results. In this respect, the entry threshold for Sketch Engine remains relatively high for linguists who lack experience with formal query languages.

Another important issue is the interpretative ambiguity of automatically generated data. Even when the system functions correctly, Sketch Engine cannot guarantee that the identified collocations are linguistically relevant for emotionally marked vocabulary. For example, the frequent combination *fear* + *of* does not necessarily indicate a stable collocation—it may simply reflect structural regularities of English. Thus, automatic frequency does not equal semantic significance. Without additional qualitative analysis of concordances, such results may lead to misleading generalisations.

It is also necessary to take into account the difficulties of working with polycode texts (for

example, media discourse containing emojis, hyperlinks, tagged elements, or graphic symbols). Current recognition algorithms in Sketch Engine do not always accurately process these elements, which complicates the study of new forms of verbal expression, such as verbal emoticons or iconic orthography. For contemporary linguistics, which increasingly focuses on digital communication genres, this constitutes a substantial methodological limitation.

Furthermore, an important factor remains the dependence on corpus updates and algorithm versions. Sketch Engine continuously improves its tagging models, but this may lead to incompatibility in results from a diachronic perspective. Data obtained in different years may be difficult to compare due to changes in lemmatisation principles or statistical calculations. In long-term studies (e.g., diachronic or linguocultural research), such variability may distort trends or complicate the replication of results.

Among other limitations, one should also note the lack of full transparency of the algorithms underlying the calculation of collocations or the assessment of associative strength (for example, LogDice score or MI score). Although these measures are standardised, it is not always clear to the researcher how the system processes ambiguous cases or calculates frequencies in large corpora with duplicated data.

Finally, the limitations of Sketch Engine also concern the incomplete universality of its approaches across different languages. Algorithms developed for English often demonstrate lower accuracy in corpora of other languages with more complex morphological systems and greater lexical context dependence. For Ukrainian or Polish, typical errors in lemmatisation or tagging may reach 10–15%, which significantly affects the validity of quantitative conclusions.

Despite these limitations, Sketch Engine remains a leading analytical environment in corpus linguistics, combining large-scale data with flexible settings and the potential for deep interpretation. Its effectiveness depends directly on the researcher's methodological awareness, who must not only use the tool but also critically evaluate the results. Thus, Sketch Engine should be viewed not as an “automatic researcher”, but as an intellectual partner in scientific inquiry—powerful, yet demanding in terms of accuracy, representativeness, and interpretative rigour.

Conclusion. Summarising the results of the conducted study, it can be argued that the Sketch Engine platform has established itself as one of

the most powerful tools in contemporary corpus linguistics, providing a multi-level analysis of linguistic phenomena. Its functional capabilities enable the combination of the empirical precision of quantitative data with the depth of qualitative interpretation, rendering this tool indispensable for research in lexis, semantics, and pragmatics, as well as for the study of language dynamics in the digital environment.

The results of the analysis have demonstrated that Sketch Engine effectively performs the tasks of identifying collocational structures, constructing lexico-grammatical profiles, and analysing the contextual use of lexemes, particularly in the domain of emotional vocabulary, where contextual variability and pragmatic load are key. The combination of tools such as Word Sketch, Collocation Analysis, and Concordance Search enables a comprehensive analysis of linguistic units—from their structural relations to their discursive realisations.

At the same time, the study emphasises that even the most advanced digital tools available today cannot replace the interpretative competence of the researcher. The accuracy of linguistic conclusions largely depends on the quality of the corpus data, the level of automatic annotation, the representativeness of the sample, and the scholar's methodological awareness. The identified limitations—such as lemmatisation errors, corpus heterogeneity, or the complexity of working with CQL queries—do not diminish the value of the platform, but rather highlight the need for a critical and reflective approach to corpus analysis.

Thus, Sketch Engine should be regarded not merely as a technical tool, but as a methodological digital system that integrates automation with analytical thinking. Its use opens new perspectives for cognitive, sociolinguistic, and emotion-semantic analysis, and also contributes to the development of new interdisciplinary approaches within the field of digital humanities.

Further research should be directed towards the development of specialised corpora for the analysis of specific thematic, genre-based, or sociolinguistic domains, as well as towards the integration of corpus tools with machine learning methods to enable in-depth analysis of dynamic language changes. In this context, Sketch Engine emerges as a platform capable not only of recording linguistic facts but also of facilitating the understanding of language as a living, variable, and cognitively rich system.

REFERENCES:

1. Anokhina T. O. Multilingual corpus as resource for working with political speeches by European public figures. *MESSENGER of Kyiv National Linguistic University. Series Philology*. 2023. Vol. 26, №. 2. P. 9–19. DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.2.2023.297658>
2. Andrushchenko O. Iu. Lancsbox software options for the prospective investigation of the multilingual corpus for European studies. *MESSENGER of Kyiv National Linguistic University. Series Philology*. 2023. Vol. 26, №. 1. P. 9–18. DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.1.2023.286180>
3. Asención-Delaney Y., Collentine, J. G., Colmenares J. J., Urzúa A. Training teachers to use corpus tools in the Spanish language classroom. *Journal of Spanish Language Teaching*. 2022. Vol. 9, №. 2. P. 134–147. DOI: <https://doi.org/10.1080/23247797.2022.2157082>
4. Baker P. A Glossary of Corpus Linguistics. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2006. 192 p.
5. Bednarek M. Semantic preference and semantic prosody re-examined. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*. 2008. Vol. 4, № 2. P. 119–139. DOI: <https://doi.org/10.1515/CLLT.2008.006>
6. Biber D., Conrad S., Reppen R. *Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use*. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. 300 p.
7. British National Corpus. *The British National Corpus*. URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (date of access : 26.01.2026).
8. Бобер Н. М. Матричне профілювання семантики фразово-дієслівних емотивів у Британському національному корпусі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2020. 228 с. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/avtoref/D_26.053.26/Bober.pdf (дата звернення : 28.11.2025)
9. Breslaw R., Laufer B. Learning new collocations: The effects of grouping and language of instruction. *System*. 2026. Vol. 136. Article. 103873. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.system.2025.103873>
10. Буровицька Ю. М., Крива С. Е. Цифрова лінгвістика та лінгвістичний аналіз: доступні інструменти і сервіси. *Могилянські читання – 2025: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти*. Філологія : матеріали XXVIII Всеукр. наук.-практ. конф., Миколаїв, Україна, 9–14 листоп. 2025 р. Миколаїв : ЧНУ ім. Петра Могили, 2025. С. 70–75. URL: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3010/1/%D0%9C%D0%A7-2025.%20%D0%A4%D1%96%D0%BB%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf#page=70>
11. Çyfeke J. Corpus linguistics and technology integration in SLA: Generating language tasks through Sketch Engine. *Journal of Positive School Psychology*. 2022. Vol. 6, №. 9. P. 1445–1458. URL: <https://journalppw.com/index.php/jpsp/article/view/12428>
12. Denysova N. B. Дискурс онлайн-навчання через лексику й колокації: корпусний методологічний підхід. *Наукові записки. Сер. Філологічні науки*. 2025. №. 1 (214). С. 46–53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-5>
13. Дяк Т. П., Грицюк Ю. І. Використання корпусних інструментів для виявлення ключових слів у стрілецьких і повстанських піснях як жанру фольклорного дискурсу. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2024. № 7, т. 34. С. 60–71. DOI : <https://doi.org/10.36930/40340708>
14. Ділай І. П., Ділай М. П. Когнітивна корпусна лінгвістика: сучасний стан і перспективи. *Нова філологія*. 2021. № 83. С. 71–78. DOI : <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-83-10>.
15. Франчук Н. П. Інноваційні методи навчання прикладній лінгвістиці з використанням інформаційних технологій. *Світові освітні тренди: навчання впродовж життя в інформаційному суспільстві* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 190-річчю Університету та 50-річчю Інституту, Київ, 20–21 черв. 2024 р. Київ : УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. С. 224–227. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/46472>
16. Gries S. T. Behavioral profiles: A fine-grained and quantitative approach in corpus-based lexical semantics. *The Mental Lexicon*. 2010. Vol. 5, №. 3. P. 323–346. DOI: <https://doi.org/10.1075/ml.5.3.04gri>
17. Holoshchuk S. Corpus linguistics: Modern approach and research perspective. *Transcarpathian Philological Studies*. 2022. Vol. 21, №. 1. P. 249–252. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.21.1.47>
18. Kilgariff A., Rychly P., Smrz P., Tugwell D. The Sketch Engine. *Proceedings of the International Conference on Language Resources and Evaluation*. 2004. P. 105–115 URL: <https://www.researchgate.net/publication/267223981>
19. Kilgariff A., Baisa V., Bušta J. The Sketch Engine: Ten years on. *Lexicography*. 2014. Vol. 1, №. 1. P. 7–36. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40607-014-0009-9>
20. Kosem I., Koppel K., Zingano Kuhn T. Identification and automatic extraction of good dictionary examples: The case(s) of GDEX. *International Journal of Lexicography*. 2019. Vol. 32, №. 2. P. 119–137. DOI: <https://doi.org/10.1093/ijl/ecy014>
21. Махачашвілі Р. К., Бахтіна А. О. Hate Емої в лінгвокриміналістичних експертизах: проблеми декодифікації смислу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Сер. Філологічні науки*. 2021. № 94. С. 79–96. DOI: [https://doi.org/10.35433/philology.1\(94\).2021.79-96](https://doi.org/10.35433/philology.1(94).2021.79-96)

22. Makhachashvili R., Semenist I., Klochkov V. AI-enhanced multilingual lexicography for digital communication. *Proceedings of IMCIC*. 2025. Vol. 1, P. 247–253. DOI: <https://doi.org/10.54808/IMCIC2025.01.247>
23. Mautner G. Mining large corpora for social information: The case of elderly. *Language in Society*. 2007. Vol. 36, №. 1. P. 51–72. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0047404507070030>
24. O'Keeffe A., McCarthy M. *The Routledge Handbook of Corpus Linguistics*. New York: Routledge, 2022. 754 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780367076399>
25. O'Keeffe A., McCarthy M., Carter R. *From Corpus to Classroom: Language Use and Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 315 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511497650>
26. Parnus K., Svysiuk O. The algorithm of analything English texts with the help of parsers. *SWorldJournal*. 2022. Vol. 1, № 14-01. P. 108–113. DOI: <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2022-14-01-020>
27. Partington A., Taylor C., Duguid A. *Patterns and Meanings in Discourse*. Amsterdam: John Benjamins, 2013. 372 p. DOI: <https://doi.org/10.1075/ijcl.19.2.07bro>
28. Stefanowitsch A. *Corpus Linguistics: A Guide to the Methodology*. Berlin: Language Science Press, 2020. 481 p. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3735822>
29. Степанов В., Могильник А. Потенціал корпусних технологій у вивченні фразеологізмів та сленгізмів. *Філологічні трактати*. 2025. № 1, т. 17. С. 63–77. DOI : [https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2025.17\(1\)-6](https://www.doi.org/10.21272/Ftrk.2025.17(1)-6)
30. Стекольщикова В. А., Бабич В. І., Сікорська В. Ю. Аналіз емоційного контенту у масових комунікаціях: застосування методів машинного навчання. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Сер. Філологія. Журналістика*. 2025. № 75, т. 36. С. 191–196. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.2.2/29>
31. Zhukovska V., Mosiiuk O., Buk S. Register distribution of English detached nonfinite/nonverbal constructions with explicit subject. *CEUR Workshop Proceedings*. 2023. Vol. 3396. P. 63–76. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/37287/>
32. Зозуля Н., Стекольщикова В., Бабич В. Використання цифрових технологій для аналізу комунікативних процесів у соціальних мережах. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Філологія*. 2025. № 1 (15). С. 16–20. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2025.1.3>

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 25.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

UDC 811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.17>

EFFICIENT PREPARATION FOR INTERNATIONAL EXAM TOEFL AND SOME IMPORTANT TOOLS OF DEALING WITH ITS READING SECTION

ЕФЕКТИВНА ПІДГОТОВКА ДО МІЖНАРОДНОГО ІСПИТУ “ТОІФЛ” ТА ВАЖЛИВІ ІНСТРУМЕНТИ ЩОДО РОБОТИ З РОЗДІЛОМ ЧИТАННЯ

Bogachevska L.O.,*orcid.org/0000-0002-2367-541X**Ph.D,**Associate Professor at the English Philology Department**Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

The article examines the importance of reading comprehension in second-language learning, with particular attention to preparation for the TOEFL Reading section. It analyzes the main benefits, characteristics, and strategies that make reading effective.

Reading plays a key role in language development. It allows learners to acquire grammar naturally through exposure to authentic sentence structures, verb tenses, and word order. Repeated contact with texts helps develop an intuitive sense of correctness, improving both fluency and listening skills. Reading also strengthens writing ability, as learners absorb organization patterns, vocabulary and stylistic features from well-written texts. Moreover, regular reading reshapes cognition by training the brain to process phrases as meaningful units instead of translating word by word, which makes comprehension more automatic. It also enhances cultural awareness by introducing social norms, values, humor, and idiomatic expressions.

Effective reading requires suitable strategies. Texts should match the learner's level to avoid frustration or lack of challenge. Consistent practice is more productive than irregular reading. Learners should focus on overall meaning rather than stopping for every unfamiliar word, developing tolerance for ambiguity. Active engagement, varied materials, and vocabulary growth through context are essential.

The article also describes the TOEFL Reading section, which includes academic passages and three question types: Standard Multiple Choice, Inserting a Sentence, and Reading to Learn. Time management, strategic preparation, and strong vocabulary knowledge are emphasized as key factors for success.

In conclusion, reading is a flexible and motivating tool that builds fluency, independence, confidence and cultural understanding, making it essential for language mastery and academic achievement.

Key words: globalization of education, international foreign language exams, technique of reading, exam structure, TOEFL.

Стаття розглядає значення читання з розумінням у процесі вивчення іноземної мови, приділяючи увагу підготовці до розділу Reading тесту TOEFL. У ній аналізуються основні переваги, характеристики та стратегії, що забезпечують ефективність читання.

Читання відіграє важливу роль у мовному розвитку. Воно дає змогу засвоювати граматику природним шляхом через ознайомлення з автентичними структурами речень, часовими формами та порядком слів. Постійний контакт із текстами формує інтуїтивне відчуття правильності мовлення, сприяє розвитку мовленнєвої плавності й навичок аудіювання. Читання також покращує письмові вміння, адже здобувачі засвоюють способи організації думок, лексику та стилістичні особливості якісних текстів. Регулярне читання змінює когнітивні процеси, навчаючи сприймати словосполучення як цілісні смислові одиниці, а не перекладати кожне слово окремо, що робить розуміння більш автоматичним. Воно сприяє й культурній обізнаності, знайомлячи з соціальними нормами, цінностями та ідіоматичними виразами.

Ефективне читання потребує відповідних стратегій. Тексти мають відповідати рівню здобувача, щоб уникнути розчарування або недостатньої складності. Регулярна практика є продуктивнішою, ніж епізодичне читання. Важливо зосереджуватися на загальному змісті, не зупиняючись на кожному незнайомому слові. Активна робота з текстом і поповнення словникового запасу через контекст є необхідними умовами.

У статті описано розділ читання тесту TOEFL, що містить академічні тексти та три типи завдань: множинний вибір, вставлення речення та узагальнення змісту. Наголошується на важливості тайм-менеджменту, підготовки та достатнього словникового запасу.

У підсумку, читання постає як ефективний інструмент формування мовної компетентності та академічних досягнень.

Ключові слова: глобалізація освіти, міжнародні іспити з іноземної мови, техніка читання, структура іспиту, TOEFL.

Overcoming language barriers has become essential capacity for young professionals in diverse fields within the globalized world. Studying abroad pro-

vides access to high-quality professional education and significantly expands career opportunities for the younger generation. Exposure to different approaches

to learning helps students integrate into the global educational environment.

Nowadays the Ukrainian educational system provided favorable conditions for young Ukrainians to study abroad. For ensuring the students' mobility and giving a chance to continue further education abroad or searching for future career with recognized qualifications, most of the Bologna standards in Ukraine were applied such as European Credit Transfer System (ECTS) which was introduced in Ukraine in 2009, credit attachment which is issued only together with the university diploma and is made in Ukrainian and English [1].

The variety of international tests for English level assessment is vast. There are some tests designed for some special purposes, for example, GRE (the Graduate Record Examination) is mostly specialized in Psychology; GMAT (Graduate Management Admission Test) is created for management; TOEIC (Test of English for International Communication) is to measure the everyday English skills of people working in an international environment; APIEL (Advanced Placement International English Language Test) is developed by the College Entrance Examination Board in New York; CPE (Certificate of Proficiency in English) and CAE (Certificate in Advanced English) award certificates of University of Cambridge ESOL Examinations.

Most foreign educational institutions, migration services to give you a residence permit or a work permit; medical and licensing agencies for certification; employers in order to assess the level of your English proficiency, different agencies and other organizations in many countries require the results of the international exams such as IELTS and TOEFL. The TOEFL (Test of English as a Foreign Language) and IELTS (International English Language Testing System) are two widely accepted international exams that measure the English proficiency of non-native speakers. They are commonly used for university admissions, immigration purposes, and professional qualifications. Both tests are valid for two years, last about two to three hours, and assess skills in reading, listening, writing, and speaking. In our article Reading Section of TOEFL exam is being taken into focus.

Analysis of recent research and publications.

On the Eastern Washington University's website in 2022 the rubric was published which provides a well-structured and informative overview of the importance of reading comprehension in education and everyday life. It clearly explains why reading comprehension is a complex cognitive skill and highlights key strategies such as visualization, goal set-

ting and connecting new knowledge with prior experience. The author effectively supports the discussion with expert opinions and practical examples, making the argument convincing and accessible. "Reading comprehension is essential for language and literature, as well as developing a student's critical thinking and memory skills focus and their ability to solve problems – all necessary for every kind of student or professional" [2]. So, we may conclude that reading comprehension is a foundational skill essential for academic success, professional effectiveness,

James Clements who is an independent English adviser, supporting schools and local authorities across the country in his practical review "Teaching Comprehension Background Questions" explains: "Reading comprehension is the ability to read text, process it and understand its meaning. It relies on two, interconnected abilities: word reading (being able to decode the symbols on the page) and language comprehension (being able to understand the meaning of the words and sentences)" [3]. The author says that reading comprehension is an active process in which readers construct a mental representation of meaning rather than simply recalling words. It clearly emphasizes the role of comprehension in engagement, learning, and enjoyment of reading. By referencing a key academic source and posing relevant background questions, the text encourages deeper exploration of how comprehension develops and can be effectively taught.

Ukrainian philologists Yurko N.A., Protsenko U.M. in their research "Reading Comprehension: The Significance, Features and Strategies" (2021) state that "Proficient reading is naturally determined by the individual's cognitive development and depends greatly on the ability to recognize words quickly and effortlessly" [4]. The authors suggest that although considerable attention has been given to various educational concerns and different aspects of language learning, there remains a need for a more in-depth focus on reading comprehension in foreign language education.

The relevance of the research topic is determined by the growing demand for high-quality preparation for international examinations, which enables young people to integrate effectively into the global educational environment. According to R. Kravets, the Ukrainian system of higher education should place greater emphasis on the development of English-language proficiency, as it allows the younger generation to expand their academic and professional knowledge through access to specialized sources in English. "The foreign language serves not only as a means of intercultural communication, enhancing

cultural relations and increasing educational opportunities, but also as a means of forming the professional and multicultural competences" [5, p. 24]. The scholar emphasizes that a foreign language functions not only as a tool of intercultural communication that strengthens cultural interaction and broadens educational opportunities, but also as an important means of shaping professional and multicultural competences.

Statement of the unresolved aspects of the overall problem. In this article the principal issues related to reading in foreign language learning were examined and identified through monitoring and comparative analysis of online resources. Overall, the article persuasively highlights the need for the young generation to broaden the knowledge, abilities and as a result to obtain some higher quality opportunities and perspectives.

Frank Smith offered a wonderful metaphor on the transformative power of languages: "One language sets you in a corridor for life. Two languages open every door along the way" [6] showing that each additional foreign language gained through the reading and many other means expands our world. In daily life as well as in the study process reading provides rich, repeated, meaningful input because it feeds vocabulary, grammar, writing, comprehension, and cultural knowledge all at once – quietly, efficiently, and over time. So, it is an obvious fact that reading plays a central role in the second-language learning, not only as an important skill but also as a powerful foundation that supports overall language development.

The aim and task statement. Therefore, the article sets several tasks and is aimed to investigate, analyze the importance, key characteristics, and strategies of reading comprehension.

The main material presentation. Reading also helps learners perceive grammar naturally. By repeatedly seeing sentence structures, verb tenses and word order in authentic texts, learners begin to develop an intuitive sense of what sounds correct in the language, even if they cannot always explain the grammatical rules clearly. This grammar perception through the reading is an important step toward fluency. Interestingly, this process also supports listening skills, since familiarity with written structures makes spoken language easier to follow.

In addition, reading has a strong influence on writing ability. Exposure to well-written texts helps learners understand how ideas are organized, encourages the use of more natural expressions and introduces a variety of sentence structures and styles. Many successful second-language writers improve their writing primarily through extensive reading rather than through writing practice alone.

Taking into account theoretical reflection on reading by William Grabe who reminds us of the unusual human achievement reading represents: "We were never born to read ... and with this invention ... we rearranged the very organization of our brain" [7]. The author of the "Reading in a second Language: Moving from Theory to Practice" stresses on how reading fundamentally reshapes cognition – a process vital for learners of any language. He also says that reading regularly trains the brain to recognize groups of words as meaningful units instead of processing language word by word. This reduces the need for constant translation and allows meaning to emerge more automatically.

Another important contribution of reading is cultural understanding. As every language is closely connected to culture, reading exposes learners to social norms, values, humor, idiomatic expressions and common references. This cultural knowledge helps learners communicate in ways that sound more natural and less artificial. Reading and learning a language are deeply connected because reading expands not only vocabulary, grammar but also ways of thinking in the language studied as a cultural identity.

Reading can be highly beneficial for second-language learning when it is done purposefully and with the right approach. One important rule is to choose texts that are appropriate to the learner's level. Materials that are too difficult can cause frustration and slow progress, while texts that are too easy may not provide enough challenge to promote learning. Ideally, learners should understand most of the text while still encountering a small number of new words or structures that push their development forward.

Another key principle is to read regularly and consistently. Short, frequent reading sessions are generally more effective than long, irregular ones because repeated exposure helps the brain absorb vocabulary, grammar, and patterns naturally over time. Consistency also builds reading fluency and reduces dependence on translation.

It is also important to focus on meaning first rather than stopping to analyze every unfamiliar word. When learners interrupt reading too often to check the dictionary, comprehension and enjoyment suffer. A better strategy is to continue reading, use context to guess meaning, and only look up words that are essential for understanding or that appear repeatedly. This helps develop tolerance for ambiguity, which is an essential skill in language learning.

Active engagement with the text further increases the benefits of reading. Noticing useful expressions, sentence structures, or collocations help mentally connect them to prior knowledge. Some learners may

briefly note down new words or phrases after reading, but this should support comprehension rather than interrupt it.

Variety in reading materials also matters. Reading different types of texts such as stories, articles, dialogues, or academic texts exposes learners to multiple registers and styles of language. This broadens vocabulary and prepares learners to understand and use the language in different real-life situations.

The reading test consists of three to five academic passages, each followed by comprehension questions designed to measure the ability to understand and analyze the meaning of the texts. The question formats are similar to those used in the computer-based TOEFL test, with the addition of new question types. These new tasks require test takers to demonstrate what they have learned from the readings, either by completing a table or writing a narrative summary, as well as selecting the correct paraphrase of a passage. The test also includes new features that make the experience more user-friendly, such as an integrated glossary and a review option.

Reading Section is the initial step in TOEFL exam. The reading extracts are the university-level textbooks representing different topics and material for the Reading TOEFL section. Practicing reading college classes text books results in acquiring critical reading skills. Training with the reading tasks samples helps the exam holder to prepare well for the exam and during exam familiar types of tasks.

It is good to make a habit of reading some pages daily. "Where there is little reading there will be little language learning. ... the student who wants to learn English will have to read himself into a knowledge of it unless he can move into an English environment" [8]. After reading a few passages it is good to stop and think on what they were about.

If the exam holder comes across any unfamiliar word, it is necessary to try guessing otherwise finding them up in the dictionary. Nevertheless, it is not needed to enlarge the vocabulary of terminology in different fields or subjects because a learner may not often see this word again, so it just enough to try to guess the meaning.

A very important part of the knowledge of English is strong vocabulary. The richer the vocabulary is the better the comprehensive skills are. And, "in fact the relationship between vocabulary knowledge and reading comprehension is well established in the reading literature" [9]. The level of words and phrases which were managed to be obtained before the exam will help to understand the text in a proper way and to answer questions correctly, moreover there occa-

sionally direct questions on specific word meanings. One of the greatest benefits of reading is vocabulary growth. Through reading, learners encounter words in meaningful contexts rather than in isolated lists, which helps them understand how words are actually used, recognize common word combinations. A wide range of words and phrases which were learnt before the exam will help to express thoughts and ideas in a proper way. Undoubtedly that a very important part of the knowledge of English is strong vocabulary. The richer the vocabulary is the better the comprehensive skills are. The level of words and phrases which were managed to be obtained before the exam will help to understand the text in a proper way and to answer questions correctly, moreover there occasionally direct questions on specific word meanings.

This is the first section of the exam and its duration is 60-80 minutes. Three or four passages for reading contain 700 and more words. Then 12-14 questions follow. Time and length of this part depend on whether reading section or listening section include some un-scored experimental questions but the exam taker does not know which questions are graded and which are not so they need not worry of it. There will be three types of questions to the passages in the TOEFL exam: "Standard Multiple Choice", "Inserting a Sentence", "Reading to Learn".

The most common question type you'll find here is "Standard Multiple Choice". For every question there are four answer choices, only one of which is correct. You'll have to choose the correct one. These types of questions are very common. These questions may ask the exam holder about the passage as a whole, specific sentences or phrases in the passage, or the meaning of a particular word in a sentence. If you find a seemingly right answer at once not reading all the list of options proposed it may be wrong in the choice. It is useful to read and analyze all the options for making sure the best answer has been chosen, because there will be some answers which sound quite all right, but in fact they are not.

Each correct answer is always supported by fact or evidence in the passage though it may be not that direct it may be disguised but making logical assumptions it may be found. So, it is better to look through the text again for the correct answer.

"Inserting a Sentence" is another type of reading task. The new sentence forms the task should be put in the paragraph from the passage and four different places will be proposed and you need to choose the best one where the sentence should be fitted.

This type of task is somewhat tricky so you need to try all the possible variants and reread the passage several times with different variants of inserted sen-

tence and to decide what is the best one. So, considering each inserted sentence location thoroughly, you will increase the chance of answering correctly. Mind that the correct answer will preserve the meaning of the abstract so this may help in selecting the correct placement.

“Reading to Learn” task in TOEFL reading section is less common as compared to other tasks. Though it is rather important as unlikely to the tasks mentioned above which are worth one point, “Reading to Learn” task is worth two to three points. Your task will be to arrange the main parts of the passage in a chart or in a summary. There will be one of these questions for each passage. So, to avoid some confusion it is better to practice such type of task in advance while the learner is preparing for exam. It is necessary to double-check the answers to make sure it is logical and only after that move further and it is needed reread the passage again.

It is good to decide beforehand if it is appropriate to take some notes on Reading section as it may help to memorize the main issues or if the idea is not suitable because it will only distract from performing the task. It depends on the personal abilities and skills, so it is needed just to choose what is better to succeed well. Thus, the exam holders need their own strategy for carrying out the task.

The other important strategic approach is the way you work with the text and the questions. Some people prefer to start with getting acquainted with questions and afterwards reading the text and that gives them the chance to concentrate on main points while others decide to read the passage first as they regard that reading the questions at first only wastes their time, so answering question they may want to look some passages of the text again.

It is better to keep the time if to spend equal spells of time on each passage because there will be 20 minutes only, not much time so it is needed to be aware of time during the exam. It is good to spend about five minutes reading each passage and one minute answering each question.

The exam holders may get stuck on one question looking through the passages for some clues they could have missed and therefore losing much time.

It may cause the worse overall score so it is better to skip it for some time and to return to it a little bit later.

This section is the first and it is good to start the exam in a high level of performance so many exam takers regard TOEFL Reading section as very challenging as it is necessary to read, comprehend and work on a lot of material in rather short time. But good preparation in advance should surely give its great help in carrying out the tasks.

In Conclusion it should be mentioned that the article is focused on the relevance of TOEFL exam preparation, specifically on its Reading Section, as it represents an important step for young language learners toward participation in global education. By enrolling in an international study program, students fully immerse themselves in the host country’s education system, gaining authentic experience and deeper understanding of its people, traditions, and culture.

To sum up it may be noted that reading provides a form of input that learners can control. Unlike listening, reading allows learners to slow down, reread difficult passages, look up unfamiliar words and pay close attention to details. This level of control makes reading especially effective for learners at beginner and intermediate levels, giving them the space, they need to process and understand the language deeply. As learners read more, their overall comprehension and fluency also improve. Reading also builds confidence and independence. It allows learners to progress at their own pace, choose topics that interest them and continue learning outside the classroom without constant guidance from a teacher. This sense of autonomy plays a major role in maintaining motivation over time.

Finally, reading should be enjoyable and meaningful. When learners choose topics, they are genuinely interested in, motivation increases and reading becomes a habit rather than a task. Enjoyment leads to more reading and more reading leads to stronger language skills. When these principles are followed, reading becomes one of the most effective and sustainable tools for second-language learning. The ability to transcend linguistic barriers has become imperative for young professionals across various fields in the context of globalization.

REFERENCES:

1. An official site of the European Union. The EU long-term budget: веб-сайт. URL: <https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/bologna-process> (дата звернення: 12.02.2026).
2. The Site of Eastern Washington University. The Impact of Reading Comprehension on Learning: веб-сайт URL: <https://online.ewu.edu/degrees/education/med/reading-literacy/reading-comprehension-on-learning/> (дата звернення: 12.02.2026).
3. Oxford University Press. Pathways. James Clements. Teaching Comprehension Background Questions. The Impact of Reading Comprehension on Learning: веб-сайт. URL: <https://www.oxfordowl.co.uk/welcome-back/>

for-school-back/pathways-page/pathwayslist/teaching-comprehension/background-questions-tc/wales--16/what-is-reading-comprehension-and-why-is-it-important--2 (дата звернення: 12.02.2026).

4. Yurko N.A., Protsenko U.M. Reading Comprehension: The Significance, Features and Strategies". *Репрезентація освітніх досягнень, мас-медіа та роль філології у сучасній системі наук.* (Колективна монографія. Вид.2). Вінниця: «ГО Європейська наукова платформа», 2021-2022. Р.106-114. URL:https://www.researchgate.net/publication/350781015_READING_COMPREHENSION_THE_SIGNIFICANCE_FEATURES_AND_STRATEGIES(дата вернення: 12.02.2026).

5. Kravets R. Foreign Language Teaching in the Context of Internationalization of Higher Education Institutions. *Актуальні питання організації навчання іноземних студентів в Україні:* матеріали V міжнародної науково-методична конференції, м.Тернопіль, 14-16 жовтня 2020 р. Тернопіль, 2020. С 24-26.

6. Language Learning Quotes. Quotes about Languages & Language Learning: веб-сайт. URL: <https://beebilingual.org/quotes-about-languages-language-learning/> (дата звернення:12.02.2026).

7. William Grabe. Reading in a Second Language: Moving from Theory to Practice : веб-сайт. URL: <https://www.goodreads.com/work/quotes/18076978> (дата звернення: 12.02.2026).

8. Bright J., McGregor G. Teaching English as a Second Language. London: Longman, 1970. 114p.

9. Dole A. J., Sloan C., Trathen W. Teaching Vocabulary within the Context of Literature. Published by: International Reading Association. 1995. Journal of Reading. 38(6). P. 452-460.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 18.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ В ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ НА ПРИКЛАДІ ХУДОЖНЬОЇ АНГЛОМОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

FUNCTIONAL-SEMANTIC TYPOLOGY OF NEGATION IN THE SIMPLE SENTENCE BASED ON ENGLISH-LANGUAGE FICTION

Вілкова С.Ю.,

orcid.org/0009-0008-8197-3504

аспірант кафедри англійської філології

Львівського національного університету імені Івана Франка

У статті досліджено багатоаспектну категорію заперечення в системі простого речення англійської мови крізь призму функціонально-семантичного підходу. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю систематизації заперечних конструкцій у контексті їх когнітивно-прагматичного потенціалу та структурної розмаїтості. Розглянуто фундаментальні принципи побудови заперечного висловлювання, починаючи від класичного принципу «The Negative First» О. Есперсена до сучасних концепцій ментальних просторів Дж. Фоконьє. Проаналізовано диференціацію між фразовим (*clausal*) та компонентним (*constituent*) запереченням. Обґрунтовано, що вибір між аналітичними структурами з часткою *not* та синтетичними формами із заперечними займенниками (*no*, *nobody*, *nothing*) детермінований інтенцією мовця щодо акцентуації фокусу негачії. Особливу увагу приділено імпліцитній негачії, яка реалізується через лексичні одиниці з негативною семантикою та обмежувальні прислівники, що дозволяє реалізовувати стратегії ввічливості та іронії в англійському дискурсі. Ґрунтовно розглянуто особливості функціонування заперечних маркерів у двоскладних (повних та неповних) та односкладних (номінативних та дієслівних) реченнях. Крім того, проаналізовано феномен метамовного заперечення як інструменту прагматичної корекції та засобу уточнення понятійних меж концептів. На основі аналізу художньої та інтелектуальної прози досліджено механізми взаємодії фокусу заперечення з комунікативною структурою речення. Результати роботи підтверджують, що заперечення в сучасній англійській мові еволюціонує в бік прагматизації, стаючи гнучким засобом керування увагою реципієнта та конструювання альтернативних смислових просторів.

Ключові слова: заперечення, просте речення, функціонально-семантична типологія, фразове заперечення, компонентне заперечення, імпліцитна негачія, метамовне заперечення, фокус заперечення.

The article investigates the multifaceted category of negation within the system of the English simple sentence through the lens of a functional-semantic approach. The relevance of the study is determined by the need to systematize negative constructions in the context of their cognitive-pragmatic potential and structural diversity. The research examines the fundamental principles of constructing negative utterances, from Otto Jespersen's classical principle of "The Negative First" to contemporary concepts of mental spaces by G. Fauconnier. The paper provides a detailed analysis of the differentiation between clausal and constituent negation. It is demonstrated that the choice between analytical structures with the particle *not* and synthetic forms with negative pronouns (*no*, *nobody*, *nothing*) is determined by the speaker's intention regarding the focus of negation. Special attention is given to implicit negation, which is realized through lexical units with negative semantics and limiting adverbs, allowing the implementation of politeness and irony strategies in English discourse. The study thoroughly examines the functioning of negative markers in two-member (complete and incomplete) and one-member (nominal and verbal) sentences. In addition, the phenomenon of metalinguistic negation is analyzed as a tool for pragmatic correction and as a means of refining the conceptual boundaries of notions. Based on the analysis of literary and intellectual prose, the mechanisms of interaction between the focus of negation and the communicative structure of the sentence are explored. The results of the study confirm that negation in contemporary English is evolving toward pragmatization, becoming a flexible tool for directing the recipient's attention and constructing alternative semantic spaces.

Key words: negation, simple sentence, functional-semantic typology, clausal negation, constituent negation, implicit negation, metalinguistic negation, focus of negation.

Постановка проблеми. Проблематика заперечення в межах простого речення сучасної англійської мови набуває особливої актуальності у зв'язку із зростаючим інтересом до взаємодії граматики, семантики та прагматики. У межах функціонально-семантичного підходу заперечення розглядається не просто як формальний оператор, що змінює істинність висловлювання, а як розгалужена система експліцитних та імпліцитних засобів, які формують стратегію заперечення (negation strategy) [5].

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених категорії негачії, досі відсутня цілісна типологія, яка б інтегрувала граматичний, лексичний і дискурсивний рівні її реалізації в межах простого речення. Особливо дискусійним залишається питання переходу від синтаксично маркованого заперечення (зокрема конструкцій із часткою *not*) до лексичних, фразеологічних і контекстуально зумовлених форм. Окремої уваги потребує явище імпліцитного заперечення (implicit negation), яке не має прямого формаль-

ного показника, проте суттєво впливає на інтерпретацію висловлювання [2]. У дискурсивному вимірі заперечні конструкції можуть реалізовувати різні іллокутивні сили – від вираження сумніву або м'якої незгоди до категоричного заперечення чи відмови, що свідчить про їхню прагматичну багатофункціональність.

Запропоноване дослідження реалізується в межах когнітивно-дискурсивної парадигми та має як теоретичне, так і прикладне значення. Воно уточнює класифікацію типів заперечення, зокрема розмежування заперечення всього висловлювання (S-negation) і заперечення окремого компонента (Constituent negation), а також їхню дистрибуцію в простому реченні, і дає змогу простежити відмінності між нормативною англійською мовою (Standard English) та її варіантами з граматикалізованим подвійним запереченням [4].

Практична цінність роботи полягає в можливості застосування її результатів у системах автоматичного аналізу тональності (Sentiment Analysis), де важливо коректно інтерпретувати експліцитні й імпліцитні форми заперечення, а також у перекладознавстві з метою адекватного відтворення англійських заперечних конструкцій у мовах із відмінною типологією негачії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя вивчення категорії заперечення в системі англійського простого речення було закладено ще у класичних працях О. Єсперсена (Otto Jespersen), який першим описав фундаментальні тенденції розвитку негачії, зокрема закон «негативного притягання» (Negative Attraction) та прагнення мовця до винесення заперечного маркера на початок висловлювання [5]. Подальший розвиток цієї проблематики в межах системно-структурної лінгвістики знайшов відображення у фундаментальних граматичних описах Р. Кверка та його співавторів. Вчені запропонували базову диференціацію заперечення на фразове (clausal) та покомпонентне (constituent), що дозволило чітко розмежувати сферу дії заперечного оператора залежно від його синтаксичної позиції в структурі простого речення [6].

Сучасний етап дослідження характеризується переходом від суто формального аналізу до функціонально-семантичного та когнітивного підходів. Значний внесок у розв'язання цієї проблеми зробив Л. Горн (L. Horn), чий розвідки щодо логічного статусу заперечення та його метамовної функції дозволили інтерпретувати негачію не лише як логічний оператор, а й як засіб корекції дискурсу [4]. Важливими для розуміння дистри-

буції заперечних конструкцій у різних комунікативних сферах є корпусні дослідження Д. Бібера (D. Biber) та С. Конрада (S. Conrad). Автори довели, що вибір між аналітичними структурами з часткою *not* та синтетичними засобами (займенниками *no*, *none*, *nothing*) детермінується інформаційним навантаженням речення та жанровою приналежністю тексту [2].

У контексті когнітивної лінгвістики категорія заперечення аналізується у працях Б. Денчіґ (B. Dancygier) та Дж. Фоконьє (G. Fauconnier), де вона постає як складний ментальний простір, що активує в свідомості реципієнта альтернативні сценарії розвитку подій [3]. Паралельно з цим, прагматичний аспект заперечення, зокрема функціонування імпліцитних заперечних маркерів та засобів лексичної негачії, детально висвітлюється у роботах М. Хеллідея (M. Halliday) та представників школи дискурс-аналізу. У вітчизняній лінгвістиці вагомими є наукові здобутки О. В. Татаровської, чий підхід до аналізу англомовного дискурсу дозволяє розглядати заперечення в простому реченні не лише як формально-синтаксичну категорію, а й як засіб реалізації певних комунікативних інтенцій мовця, що є засадничим для побудови цілісної функціонально-семантичної типології негачії [1].

Постановка завдання. Метою статті є робота та наукове обґрунтування цілісної функціонально-семантичної типології заперечення в простому реченні сучасної англійської мови, а також виявлення особливостей взаємодії заперечних маркерів із комунікативною структурою висловлювання.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

1. Диференціювати фразове (*clausal*) та покомпонентне (*constituent*) заперечення, визначивши функціональні особливості аналітичних конструкцій із часткою *not* та синтетичних структур із заперечними займенниками.
2. Дослідити механізми імпліцитної (прихованої) негачії на лексичному та когнітивному рівнях, проаналізувавши роль прислівників обмеження та дієслів із негативною семантикою.
3. Охарактеризувати специфіку метамовного заперечення як інструменту прагматичного контрасту та засобу уточнення смислових меж концептів у межах простого речення.
4. Виявити роль фокусу заперечення у структурованні іллокутивної сили висловлювання та його взаємодію з обставинними членами речення.
5. Проаналізувати особливості реалізації заперечення в різних структурних типах простого

речення: двоскладних (повних та еліптичних) та односкладних (номінативних та дієслівних).

Виклад основного матеріалу. Реалізація функціонально-семантичної типології заперечення в простому реченні сучасної англійської мови вимагає синтезу структурного, когнітивного та прагматичного підходів. У центрі цієї системи перебуває експліцитне заперечення, що функціонує як базовий інструмент деконструкції стверджувальної пропозиції. Аналіз англомовного літературного масиву свідчить, що фразове заперечення (*clausal negation*) за допомогою частки *not* виступає найбільш частотним, проте функціонально неоднорідним засобом. Класичним прикладом такого типу є висловлювання з інтелектуальної прози А. Айріс: “*I do not seek your forgiveness*”. Тут заперечна частка *not* у поєднанні з допоміжним дієсловом створює чітку логічну інверсію всього висловлювання. Згідно з концепцією Р. Кверка, таке заперечення є функціонально «чистим», оскільки воно не створює додаткових емпатичних відтінків, а лише констатує відсутність певної інтенції чи дії [6].

Водночас розвиток типології неможливий без урахування компонентного заперечення, яке фокусує негативну семантику на конкретному члені речення. Використання заперечних займенників та прикметників (*no, none, nobody*) надає реченню особливої експресивної ваги, що часто використовується у філософській та інтелектуальній прозі для підкреслення абсолютності заперечення. У творі Ф. С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі» зустрічаємо: “*He had no real existence now except as the object of Gatsby's desire*”. Заміна стандартного *did not have* на структуру з *no* дозволяє авторові змістити акцент із дії на статус суб'єкта, що ілюструє концепцію «негативного притягання» (Negative Attraction). Згідно з корпусними дослідженнями Д. Бібера та С. Конрада, такий тип заперечення є характерним для писемного дискурсу, оскільки він забезпечує високу щільність інформації та дозволяє уникнути надмірної аналітичності конструкцій із допоміжними дієсловами [2].

Особливе місце в типології посідає імпліцитна (прихована) негация, яка реалізується через лексичні одиниці з вбудованим заперечним компонентом [7]. Це дозволяє мовцеві виразити відмову чи незгоду, уникаючи прямих маркерів заперечення, що є критично важливим для реалізації стратегій ввічливості або іронії. У творах Джейн Остін імпліцитне заперечення часто втілюється через прислівники обмеження: “*She could hardly believe her own senses*”. Тут частка *not* відсутня,

проте семантичний обсяг речення є негативним. Такий тип заперечення створює специфічний когнітивний простір, де, за теорією Дж. Фоконьє, реальна подія (віра) стикається із перешкодою (сумнівом), формуючи складний підтекст [3]. Подібні структури з дієсловами типу *fail, refuse, deny* або прикметниками *unable, reluctant* дозволяють авторам маніпулювати модальним фоном речення, не порушуючи формальної стверджувальної структури.

Наукове обґрунтування функціонально-семантичної типології також передбачає виокремлення метамовного заперечення, спрямованого не на істинність самого факту, а на формулювання висловлювання чи вибір конкретної лексики. У межах простого речення цей тип негации реалізується через заперечення певної ознаки з її одночасним уточненням у межах того самого речення. Яскравим прикладом є діалогічне мовлення в сучасній англомовній драмі, де заперечення виступає інструментом прагматичного контрасту [3].

Розглянемо приклад: “*He is not just a suspect, but the main witness*”. Тут заперечна частка *not* у складі простого речення з однорідними членами спрямована на корекцію дескрипції суб'єкта. В іншому прикладі з інтелектуальної прози: “*The feeling was not sadness, but rather a profound emptiness*”. У цьому простому реченні заперечується не наявність почуття, а точність терміна «sadness».

Як зазначає О. В. Татаровська, заперечення в таких контекстах виступає засобом концептуальної інтеграції [1]. Заперечувана лексема (у нашому випадку *sadness*) слугує когнітивним фоном, на якому яскравіше висвітлюється більш інтенсивний або точний стан (*emptiness*). Таким чином, метамовне заперечення в простому реченні сучасної англійської мови стає ефективним інструментом уточнення смислових меж концептів та реалізації інтенції мовця щодо максимально точного відображення дійсності [3].

Важливим результатом дослідження є виявлення ролі фокусу заперечення у структуруванні смислу. В англійській мові зміна позиції заперечного маркера або логічного наголосу може докорінно змінити іллокутивну силу речення. У сучасних трилерах, наприклад у творах Дена Брауна, фокус заперечення часто використовується для створення логічних пасток: “*The secret was not kept because of loyalty, but because of fear*”. Тут заперечення стосується лише каузативного члена речення (причини), залишаючи сам факт (збереження таємниці) чинним. Це підтверджує складну

синтаксичну взаємодію заперечення з обставинними членами речення, що є характерною рисою сучасної англійської мови [2,6,7].

Крім цього, функціонально-семантична типологія заперечення в сучасній англійській мові вимагає детального аналізу його реалізації в різних структурних типах простого речення, оскільки синтаксична архітектура висловлювання безпосередньо корелює з його прагматичним навантаженням. Системний розгляд матеріалу дозволяє стверджувати, що заперечення трансформує предикативний зв'язок специфічним чином залежно від того, чи є речення двоскладним (*two-member*) або односкладним (*one-member*), повним чи еліптичним [1].

У межах двоскладного повного речення (*complete two-member sentence*) заперечення виступає базовим оператором, що модифікує відношення між суб'єктом і предикатом. Найбільш розповсюдженим типом є аналітичне заперечення з часткою *not*, яке в класичній прозі часто виконує дескриптивну функцію. Наприклад, у романі Е. Хемінгуей «Старий і море» знаходимо: *“The boy did not leave him”*. Це просте двоскладне речення ілюструє загальне фразове заперечення, де негативний маркер інтегрований у дієслівну групу, анулюючи факт дії в межах даної пропозиції. Проте, як зазначають Д. Бібер та С. Конрад, функціональний потенціал двоскладного речення значно зростає при використанні заперечних займенників [2]. У творі Дж. Селінджера «Над прірвою у житті» конструкція *“Nobody came to the phone”* демонструє зміщення заперечення на суб'єктний склад. Синтаксично це просте повне речення, але семантично воно є інтенсивнішим за структуру *“Anybody did not come”*, оскільки негачія стає ядром реми, вичерпно заперечуючи наявність діючої особи.

Особливу функціональну нішу займають двоскладні неповні речення (*incomplete two-member sentences*), поширені в діалогічному дискурсі. У таких структурах заперечення часто піддається процесу комунікативної компресії. В англійській мові це яскраво виражено в коротких заперечних відповідях, які формально є простими еліптичними реченнями [7]. Наприклад, у детективних діалогах Агати Крісті: *“Did he see the face?”* - *“He did not”*. Тут предикат еліптований, а заперечний маркер у поєднанні з допоміжним дієсловом бере на себе функцію цілого висловлювання. Це доводить, що заперечення в англійському синтаксисі володіє високим ступенем автономності, здатним утримувати семантичну цілісність речення навіть за відсутності основного дієслова. Ще радикаль-

нішим прикладом еліпсу є конструкції типу *“Not I”* або *“Not at all”*, де заперечення стає єдиним актуалізатором відмови в межах простої нерівнокомпонентної структури [4].

Переходячи до аналізу односкладних речень (*one-member sentences*), слід виділити їхню специфічну роль у створенні експресивного тла тексту. У номінативних односкладних реченнях (*nominal one-member sentences*) заперечення часто набуває характеру екзистенційної констатації. У поезії Томаса Еліота або в описах настрою у Вірджинії Вулф часто зустрічаємо ланцюжки номінативних структур: *“No hope. No future. No regret”*. Кожна з цих одиниць є простим односкладним реченням, де заперечний прикметник *no* виступає як визначальний компонент концептуалізації порожнечі. Функціонально такі речення не описують дію, а маркують стан «відсутності як присутності», що є важливим інструментом лінгвопсихологічного аналізу [3].

Не менш важливими є дієслівні односкладні речення (*verbal one-member sentences*), зокрема інфінітивні та імперативні заперечні форми. У сучасних інструктивних текстах та соціальній рекламі прості односкладні речення типу *“Not to be used after expiry date”* або герундіальні заборони *“No trespassing”* функціонують як жорсткі регулятиви. Тут заперечення не має суб'єкта, воно спрямоване на саму дію як таку. З погляду лінгвопрагматики, такі структури володіють найвищою іллокутивною силою, оскільки вони не залишають простору для варіативності інтерпретації, зводячи комунікацію до однозначного табу [3].

Дослідження також виявляє цікавий феномен взаємодії заперечення в неповних реченнях, де воно поєднується з обставинними уточненнями. У прозі Рея Бредбері зустрічаємо: *“Not a sound in the house”*. Це просте речення є неповним двоскладним або розширеним номінативним, де заперечення *not* фокусується на єдиному іменнику, створюючи ефект абсолютного мовчання.

Висновки. Проведене дослідження функціонально-семантичної типології заперечення в простому реченні дозволяє стверджувати, що дана категорія є багатофакторним лінгвістичним феноменом, реалізація якого безпосередньо залежить від синтаксичної архітектури висловлювання та прагматичних інтенцій мовця. У результаті аналізу встановлено, що заперечення не обмежується функцією логічного оператора, а виступає гнучким інструментом структурування дискурсу. Зокрема, диференціація між фразовим та компонентним запереченням продемонструвала,

що вибір синтетичних структур із заперечними займенниками забезпечує вищу когнітивну щільність речення та зміщує фокус на статус об'єкта, тоді як аналітичні форми з часткою *not* слугують засобом об'єктивної дескрипції. Важливим висновком дослідження є доведення прямої кореляції між структурним типом простого речення та його заперечним потенціалом: якщо у двоскладних повних реченнях негация модифікує предикативний зв'язок, то в односкладних номінативних та еліптичних конструкціях вона концентрує в собі стратегію абсолютної відсутності або жорсткої заборони, набуваючи максимальної ілюквативної сили.

Крім того, виокремлення метамовного та імпліцитного типів заперечення дозволило обґрунтувати їхню роль як засобів «дискурсивної навігації», що забезпечують прагматичний контраст та реалізацію стратегій ввічливості. Заперечення в таких контекстах постає не як заперечення істини, а як інструмент уточнення концептуальних меж, що підтверджує складну когнітивну природу цієї категорії. Дослідження фокусу заперечення показало, що його рухливість в межах простого речення є ключовим механізмом мані-

пулювання увагою реципієнта, що особливо актуально для сучасної художньої прози.

Обґрунтування отриманих результатів підкреслює, що функціонально-семантична типологія в англійській мові не може бути уніфікованою без урахування певних структурних нюансів. Якщо у повних двоскладних реченнях заперечення є логічним інструментом, то в односкладних та еліптичних формах воно перетворюється на стилістичний та прагматичний інструмент, що дозволяє авторові максимально лаконічно й експресивно керувати увагою читача. Таким чином, типологія охоплює весь синтаксичний спектр - від граматично розгорнутих конструкцій до складних заперечних висловлювань, що є характерною рисою сучасної англійської мовної системи.

Перспективи для подальших досліджень у цьому напрямку лежать у порівняльному аналізі функціонування заперечних маркерів у британському та американському варіантах англійської мови на основі корпусних даних, а також вивчення взаємодії заперечення з категоріями модальності та евіденційності, що дозволить побудувати ще більш цілісну модель негация в сучасній германістиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Татаровська О. В. Функціонально-семантичний потенціал заперечення в англійській мові. *Тези звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов за 2021 рік (3–4 лютого 2022 р.)*. Львів, 2022. С. 281–283.
2. Biber D., Conrad S., Leech G. Longman Student Grammar of Spoken and Written English. Pearson Education, 2002. 487 p. URL: <https://archive.org/details/longmanstudentgr0000bibe> (дата звернення: 23.02.2026).
3. Fauconnier G. Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language. Cambridge University Press, 1994. 203 p. URL: <https://archive.org/details/mentalspacesaspe0000fauc> (дата звернення: 23.02.2026).
4. Horn L. R. A Natural History of Negation. University of Chicago Press, 1989. 637 p. URL: <https://archive.org/details/naturalhistoryof0000horn> (дата звернення: 23.02.2026).
5. Jespersen O. Negation in English and Other Languages. Copenhagen : Host & Son, 1917. 151 p. URL: <https://dn790003.ca.archive.org/0/items/cu31924026632947/cu31924026632947.pdf> (дата звернення: 23.02.2026).
6. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. London : Longman, 1985. 1779 p. URL: https://www.academia.edu/47706296/A_Comprehensive_Grammar_of_the_English_Language (дата звернення: 23.02.2026).
7. Tottie G. Negation in English speech and writing: a study in variation. Academic Press, 1991. 353 p. URL: <https://archive.org/details/negationinenglis0000tott> (дата звернення: 23.02.2026).

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

АВТЕНТИЧНІ ТЕКСТИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ НАВИЧОК САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

AUTHENTIC TEXTS AS A MEANS OF DEVELOPING INDEPENDENT STUDY SKILLS IN ENGLISH

Волошина В.В.,

orcid.org/0009-0000-8352-2848

старший викладач кафедри мовної підготовки

Львівського державного університету внутрішніх справ

У статті здійснено комплексний теоретичний аналіз використання автентичних текстів у процесі навчання англійської мови в закладах вищої освіти як ефективного засобу розвитку навичок самостійної роботи студентів. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі самостійної навчальної діяльності в умовах компетентнісного підходу та необхідністю формування у здобувачів вищої освіти здатності до автономного іншомовного навчання. Розкрито сутність поняття «автентичний текст» у сучасній лінгводидактиці, визначено його основні характеристики, зокрема природність мовлення, актуальність змісту, жанрово-стилістичне різноманіття та соціокультурну зумовленість. Проаналізовано педагогічний потенціал автентичних текстів у розвитку мовленнєвої, соціокультурної та навчально-стратегічної компетентностей студентів. Особливу увагу приділено ролі самостійної роботи в системі іншомовної підготовки майбутніх фахівців та обґрунтовано доцільність інтеграції автентичних матеріалів у позааудиторну навчальну діяльність. Окреслено основні види завдань для самостійної роботи з автентичними текстами, зокрема аналітичне читання, аудіювання, підготовку письмових робіт, проєктну діяльність та участь у дискусіях. Зроблено висновки щодо ефективності систематичного використання автентичних текстів як засобу розвитку навчальної автономії студентів, підвищення мотивації до вивчення англійської мови та покращення якості іншомовної підготовки у закладах вищої освіти.

У статті також акцентовано увагу на впливі автентичних текстів на формування навчальної мотивації та автономності студентів. Обґрунтовано, що систематична робота з матеріалами, створеними для реальних комунікативних потреб, сприяє усвідомленню практичної значущості англійської мови, розвитку критичного мислення, умінню аналізувати інформацію та самостійно обирати ефективні стратегії навчальної діяльності. Доведено, що автентичні тексти створюють умови для інтеграції мовної, соціокультурної та когнітивної складових іншомовної підготовки.

У результаті теоретичного аналізу визначено основні методичні підходи до організації самостійної роботи з автентичними матеріалами, зокрема поєднання аналітичного читання, аудіювання, письмових і усних завдань, а також проєктної діяльності. Підкреслено необхідність систематичності, поступового ускладнення завдань і врахування рівня мовної підготовки студентів. Зроблено висновок, що впровадження автентичних текстів у позааудиторну діяльність підвищує якість іншомовної підготовки майбутніх фахівців і сприяє формуванню їхньої готовності до безперервного професійного саморозвитку.

Ключові слова: автентичні тексти, самостійна робота студентів, англійська мова, автономне навчання, мовленнєва компетентність, вища освіта.

The article presents a comprehensive theoretical analysis of the use of authentic texts in teaching English at higher education institutions as an effective means of developing students' independent study skills. The relevance of the research is determined by the increasing role of independent learning within the competence-based approach and the need to develop learners' ability for autonomous foreign language acquisition. The concept of an authentic text is examined within modern language didactics, and its main characteristics are identified, including natural language use, topical content, genre and stylistic diversity, and sociocultural relevance. The pedagogical potential of authentic texts in developing students' communicative, sociocultural and learning-strategic competences is analyzed. Special attention is paid to the role of independent work in the system of foreign language training of future professionals, and the feasibility of integrating authentic materials into students' extracurricular learning activities is substantiated. The main types of tasks for independent work with authentic texts are outlined, including analytical reading, listening comprehension, written assignments, project-based activities and participation in discussions. The study concludes that systematic use of authentic texts contributes to the development of students' learning autonomy, increases motivation to study English and improves the overall quality of foreign language training in higher education institutions.

The article also focuses on the influence of authentic texts on the formation of students' learning motivation and autonomy. It is argued that systematic work with materials created for real communicative needs contributes to the awareness of the practical significance of the English language, the development of critical thinking, the ability to analyze information, and the independent selection of effective learning strategies. It has been proven that authentic texts create conditions for the integration of linguistic, sociocultural, and cognitive components of foreign language training.

As a result of theoretical analysis, the main methodological approaches to organizing independent work with authentic materials were identified, in particular, a combination of analytical reading, listening, written and oral tasks, as well as project activities. The need for consistency, gradual complication of tasks, and consideration of students' language proficiency levels is emphasized. It is concluded that the introduction of authentic texts into extracurricular activities improves the quality of foreign language training for future specialists and contributes to the formation of their readiness for continuous professional self-development.

Key words: authentic texts, students' independent work, English language, autonomous learning, communicative competence, higher education.

Вступ. Сучасна система вищої освіти перебуває в умовах постійних трансформацій, зумовлених процесами глобалізації, цифровізації та інтеграції у європейський освітній простір. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання підготовки фахівців, здатних до безперервного професійного розвитку, самонавчання та ефективної міжкультурної комунікації англійською мовою. Однією з ключових вимог до випускників закладів вищої освіти є сформованість навичок самостійної навчальної діяльності, що забезпечує їхню конкурентоспроможність на сучасному ринку праці.

Вивчення англійської мови у ЗВО дедалі більше орієнтується на комунікативний та компетентнісний підходи, які передбачають активне залучення студентів до самостійної роботи з різноманітними мовними матеріалами. У цьому зв'язку особливу цінність становлять автентичні тексти, створені носіями мови для реальних комунікативних потреб. Їх використання сприяє наближенню навчального процесу до реального мовного середовища та формує у студентів здатність ефективно працювати з інформацією іноземною мовою.

Постановка проблеми. У контексті реформування вищої освіти України та впровадження компетентнісного підходу зростає роль самостійної роботи студентів як основи формування здатності до безперервного навчання. У контексті реформування вищої освіти України та впровадження компетентнісного підходу зростає роль самостійної роботи студентів як основи формування здатності до безперервного навчання. Традиційні підходи до самостійної роботи з англійської мови часто ґрунтуються на використанні адаптованих текстів і репродуктивних завдань, що не завжди сприяє розвитку автономності студентів та їхньої мотивації.

Традиційні адаптовані тексти не завжди відображають реальні умови функціонування мови та обмежують можливості формування навчальної автономії студентів. Студенти стикаються з труднощами під час роботи з реальними іншомовними джерелами інформації, зокрема через складність мовного матеріалу, культурні особливості та відсутність належних навчальних стратегій. Це зумовлює необхідність наукового обґрунтування ролі автентичних текстів як засобу розвитку навичок самостійної роботи з англійської мови та визначення ефективних шляхів їх упровадження в освітній процес ЗВО.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є теоретичне обґрунтування використання автентичних

текстів як засобу розвитку навичок самостійної роботи студентів у процесі вивчення англійської мови у закладах вищої освіти.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань:

- проаналізувати наукові підходи до визначення поняття «автентичний текст»;
- з'ясувати роль самостійної роботи в системі іншомовної підготовки студентів;
- визначити дидактичний потенціал автентичних текстів;
- окреслити основні види та форми самостійної роботи з автентичними текстами;
- узагальнити педагогічні переваги використання автентичних матеріалів у навчанні англійської мови.

Об'єкт дослідження: процес формування та розвитку навичок самостійної роботи студентів з англійської мови в умовах сучасного навчального процесу.

Предмет дослідження: автентичні тексти як засіб розвитку мовних та когнітивних умінь студентів, що сприяють ефективній самостійній роботі з англійської мови.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблема автентичності навчальних матеріалів та їх впливу на розвиток мовних компетентностей привертає значну увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Одним із перших теоретичних обґрунтувань важливості автентичних текстів для навчання іноземних мов був внесок Н. Holec, який у праці *Autonomy and Foreign Language Learning* підкреслював роль реальних мовних даних у формуванні самоорганізованої діяльності студентів та автономії навчання [8]. За його концепцією, робота з автентичними матеріалами сприяє розвитку здатності до самоконтролю й самостійного мислення, що є ключовими компонентами навчальної автономії.

D. Nunan у дослідженні *Task-Based Language Teaching* розглядає автентичні тексти як основу для завдань комунікативної спрямованості, які відображають реальні життєві та професійні ситуації. Він стверджує, що завдання, в основі яких – реальні тексти, сприяють глибшому розумінню мови як засобу міжособистісної взаємодії, а не лише як набору граматичних правил [11]. Це пов'язано із розгляданням автентичних матеріалів як джерела реального контексту, що стимулює когнітивну активність студентів.

J. Harmer у своїх працях (*How to Teach English*) підкреслює, що автентичні тексти забезпечують студентам доступ до природної лексики та функціональних структур, що сприяє розвитку

не лише рецептивних навичок (читання і аудіювання), а й продуктивних (говоріння і письмо), якщо ці тексти використовуються у самостійній роботі як база для творчих завдань [7].

В українському контексті проблема автентичних текстів також висвітлюється в працях І. Д. Бега, який розглядає автентичні матеріали як засіб формування критичного мислення та мовленнєвої компетентності студентів [1]. Вітчизняні методисти, зокрема С. О. Сисоєва, підкреслюють, що автентичні тексти сприяють розвитку самостійної навчальної діяльності, розширенню словникового запасу та ефективному оволодінню комунікативними навичками [4].

Таким чином, на сучасному етапі наукові дискусії щодо автентичних текстів охоплюють кілька ключових аспектів: їхній дидактичний потенціал у навчанні мови, мотиваційний ефект, сприяння автономності навчання та соціокультурне значення. Незважаючи на різні акценти та підходи, усі дослідники погоджуються, що автентичні тексти відіграють важливу роль у формуванні комплексних іншомовних компетентностей і є важливим компонентом самостійної навчальної діяльності.

Постановка завдання. У сучасних умовах модернізації вищої освіти та впровадження компетентнісного підходу особливої ваги набуває проблема формування в здобувачів освіти здатності до автономного іншомовного навчання. Зростання обсягу самостійної роботи студентів, передбачене освітніми стандартами, вимагає пошуку ефективних дидактичних засобів, які б не лише забезпечували засвоєння мовного матеріалу, а й сприяли розвитку навчально-стратегічних умінь, критичного мислення та відповідальності за результати власної навчальної діяльності.

Водночас практика викладання англійської мови у закладах вищої освіти свідчить про наявність певної суперечності між потребою у формуванні навчальної автономії студентів та обмеженим використанням автентичних матеріалів у системі самостійної роботи. Традиційні адаптовані тексти не завжди створюють умови для наближення навчального процесу до реального мовного середовища та не повною мірою стимулюють пізнавальну активність студентів.

У зв'язку з цим виникає необхідність визначити педагогічні умови та методичні підходи до організації самостійної роботи студентів з використанням автентичних текстів, що забезпечують розвиток мовленнєвої, соціокультурної та навчально-стратегічної компетентностей.

Отже, постановка завдання дослідження полягає у:

– обґрунтуванні доцільності систематичного використання автентичних текстів у самостійній роботі студентів з англійської мови;

– визначенні основних напрямів інтеграції автентичних матеріалів у позааудиторну діяльність;

– з'ясуванні впливу роботи з автентичними текстами на розвиток навчальної автономії та мотивації студентів;

– розробленні узагальнених методичних рекомендацій щодо організації ефективної самостійної роботи з автентичними матеріалами в умовах закладу вищої освіти.

Реалізація окреслених завдань сприятиме підвищенню якості іншомовної підготовки майбутніх фахівців та формуванню їхньої готовності до безперервного професійного саморозвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Поняття та характеристика автентичних текстів

Автентичні тексти визначаються як мовні матеріали, створені носіями мови для реальних комунікативних цілей, а не спеціально для навчання [6]. До них належать статті з періодичних видань, науково-популярні тексти, художні твори, інтерв'ю, рекламні матеріали, вебсайти, блоги, подкасти та відеоконтент.

За сучасними підходами, автентичний текст характеризується кількома основними ознаками:

1. Природність мовлення – текст містить реальні мовні звороти, граматичні конструкції та лексику, властиву носіям мови у конкретних ситуаціях.

2. Актуальність змісту – матеріал відповідає сучасним соціокультурним і професійним реаліям, що підвищує його комунікативну цінність.

3. Жанрово-стилістична різноманітність – автентичні тексти можуть включати офіційні документи, наукові статті, газетні матеріали, технічну документацію, діалоги та інші форми спілкування.

4. Соціокультурна зумовленість – текст відображає цінності, норми та реалії культури мовної спільноти, що сприяє розвитку соціокультурної компетентності студентів [9].

5. Мовленнєва та когнітивна складові – робота з автентичними текстами розвиває як рецептивні навички (читання, аудіювання), так і продуктивні (говоріння, письмо), а також сприяє формуванню стратегій самостійного навчання [12].

Дидактичний потенціал автентичних текстів полягає в їхній здатності відображати реальні мовні явища, культурні особливості та соціальні контексти використання мови [12]. Це сприяє

формуванню мовленнєвої та соціокультурної компетентностей студентів.

Самостійна робота студентів у процесі вивчення англійської мови

Самостійна робота студентів є невід'ємною складовою освітнього процесу у закладах вищої освіти та передбачає цілеспрямовану діяльність, що здійснюється без безпосереднього керівництва викладача, але за його методичної підтримки. У процесі вивчення англійської мови самостійна робота спрямована на закріплення та поглиблення мовних знань, розвиток комунікативних умінь і формування навичок роботи з іншомовними джерелами.

Ефективність самостійної роботи значною мірою залежить від якості навчальних матеріалів та характеру запропонованих завдань. Саме автентичні тексти створюють умови для активної пізнавальної діяльності студентів і стимулюють їх до самостійного пошуку інформації [8].

Автентичні тексти як засіб розвитку навичок самостійної роботи

Використання автентичних текстів у самостійній роботі сприяє формуванню в студентів умінь працювати з великими обсягами інформації, аналізувати та інтерпретувати зміст, визначати основні та другорядні ідеї. Робота з такими текстами розвиває навички критичного мислення та сприяє усвідомленню функціональних особливостей мовних одиниць у реальному контексті.

До основних видів самостійної роботи з автентичними текстами належать:

1. Аналітичне читання.

Аналітичне або критичне читання автентичних текстів дозволяє студентам розвивати уміння виявляти головну ідею, деталізувати інформацію та оцінювати достовірність джерела. Завдання можуть включати: складання резюме, пошук ключових слів, аналіз лексичних і граматичних конструкцій, виділення стилістичних особливостей [11].

2. Аудіювання.

Робота з автентичними аудіо- і відеоматеріалами допомагає студентам тренувати сприйняття мовлення на слух, розуміння інтонаційних і прагматичних відтінків. Застосовуються завдання на заповнення пропусків, конспектування почутого, підготовку відповіді на запитання за змістом [7].

3. Письмові завдання.

На основі автентичних текстів студенти виконують письмові роботи різного рівня складності: короткі відповіді, есе, аналітичні та критичні огляди. Такі завдання сприяють розвитку мовленнєвої компетентності, узгодженню думок,

логічному та послідовному викладенню інформації [12].

4. Усне мовлення та дискусії.

Усні завдання включають переказ, обговорення, дебати та презентації на основі автентичних матеріалів. Вони стимулюють розвиток комунікативної компетентності та уміння працювати в групі, а також формують навички аргументованого висловлення думки [9].

5. Проектна та дослідницька діяльність.

Студенти можуть готувати міні-проекти або дослідницькі роботи на основі автентичних текстів, що включає пошук додаткової інформації, аналіз професійної або культурної специфіки, створення власних матеріалів. Цей вид діяльності розвиває автономність, стратегічну компетентність і критичне мислення [5].

Такі види діяльності забезпечують інтеграцію мовної, комунікативної та соціокультурної складових навчання.

Складно переоцінити значущість автентичних матеріалів як ефективного засобу навчання. Численні дослідники методики викладання, як вітчизняні, так і зарубіжні, у своїх працях обґрунтовували низку їхніх переваг.

По-перше, мова, представлена в автентичних матеріалах, функціонує як реальний засіб спілкування, відтворюючи справжню мовну дійсність і демонструючи особливості використання мови як інструменту комунікації в природному середовищі.

По-друге, використання автентичних джерел мінімізує ймовірність викривлення іншомовної реальності, оскільки такі матеріали є відображенням сучасної цивілізації країни мови, що вивчається. Вони репрезентують систему поглядів, способи мислення, оцінки та культурний досвід носіїв мови.

По-третє, інформація, що міститься в автентичних матеріалах поза межами рідного мовного середовища, характеризується високим рівнем достовірності завдяки відсутності штучної дидактичної спрямованості. Їхня природність стимулює пізнавальну активність здобувачів освіти, тоді як традиційні навчальні матеріали часто ґрунтуються на умовних, малореалістичних ситуаціях, що рідко трапляються в реальному житті. Це, у свою чергу, знижує мотивацію студентів, спотворює уявлення про мовну реальність і може ускладнити подальше сприйняття матеріалів з автентичного мовного середовища.

Вплив автентичних текстів на мотивацію та автономність студентів

Автентичні матеріали підвищують навчальну мотивацію студентів, оскільки демонструють

практичну значущість англійської мови в реальному житті та професійній діяльності. Студенти усвідомлюють необхідність володіння мовою для доступу до актуальної інформації, що стимулює їх до самостійного навчання.

Крім того, систематична робота з автентичними текстами сприяє формуванню навчальної автономії, яка передбачає здатність самостійно планувати навчальну діяльність, обирати стратегії роботи з текстом та оцінювати власні результати.

Висновки і перспективи подальших розробок. У статті розглянуто роль автентичних текстів як ефективного засобу розвитку навичок самостійної роботи студентів з англійської мови. На основі аналізу наукових джерел і методичних підходів встановлено, що автентичні матеріали сприяють формуванню комплексних мовленнєвих компетентностей, розвитку автономії навчання та критичного мислення.

Проведений аналіз дозволяє зробити такі висновки:

1. Теоретичне обґрунтування автентичних текстів: вони характеризуються природністю мовлення, соціокультурною релевантністю, жанрово-стилістичною різноманітністю та дидактичним потенціалом, що робить їх ефективним інструментом навчання [8].

2. Самостійна робота студентів є ключовим фактором формування автономії навчання. Робота з автентичними текстами стимулює активне застосування знань, розвиток мовленнє-

вої та соціокультурної компетентності, а також навчально-стратегічних умінь [10].

3. Види завдань для самостійної роботи – аналітичне читання, аудіювання, письмові та усні вправи, проєктна діяльність – дозволяють задіяти всі мовленнєві навички та розвивати критичне мислення і здатність до самостійного навчання [12].

4. Методичні рекомендації передбачають адаптацію текстів до рівня студентів, поєднання різних видів завдань, стимулювання рефлексії та інтеграцію автентичних матеріалів у навчальну програму, що забезпечує поступове зростання автономності студентів

Таким чином, автентичні тексти виступають ефективним засобом розвитку самостійної роботи студентів, підвищують якість навчання англійської мови та сприяють формуванню цілісної іншомовної компетентності, що включає мовленнєву, соціокультурну та навчально-стратегічну складові. Використання автентичних матеріалів у позааудиторній діяльності дозволяє студентам поєднувати теоретичні знання з практичними навичками, що є важливим чинником підготовки конкурентоспроможного фахівця у сучасних умовах глобалізації та професійної комунікації.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням методичних моделей організації самостійної роботи студентів з використанням автентичних текстів у межах різних спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І. Д. Особистісно орієнтований підхід у сучасній освіті : наук.-метод. посіб. Київ: Либідь, 2003. 280 с.
2. Зимня І. А. Психологія навчання іноземних мов у школі. Київ : Освіта, 2004. 320 с.
3. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
4. Сисоева С. О. Самостійна робота студентів у вищій школі : теорія і практика. Київ : Центр навчальної літератури, 2010. 240 с.
5. Benson P. Teaching and Researching Autonomy in Language Learning. 2nd ed. London : Routledge, 2011. 320 p.
6. Gilmore A. Authentic materials and authenticity in foreign language learning // Language Teaching. 2007. Vol. 40, No. 2. P. 97–118.
7. Harmer J. How to Teach English. Harlow : Pearson Education Limited, 2007. 288 p.
8. Holec H. Autonomy and Foreign Language Learning. Oxford : Pergamon Press, 1981. 90 p.
9. Kramsch C. Language and Culture. Oxford : Oxford University Press, 1998. 134 p.
10. Little D. Learner Autonomy: Definitions, Issues and Problems. Dublin : Authentik, 1991. 125 p.
11. Nunan D. Task-Based Language Teaching. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 222 p.
12. Peacock M. The effect of authentic materials on the motivation of EFL learners // ELT Journal. 1997. Vol. 51, No. 2. P. 144–156.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 19.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

УДК 811.111'34

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.20>**ФОНОСЕМАНТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕЙЗАЖНИХ ОПИСІВ
У РОМАНІ Ф.Х. БАРНЕТ «ТАЄМНИЧІЙ САД»****PHONOSEMANTIC ORGANIZATION OF LANDSCAPE DESCRIPTIONS
IN THE F. H. BURNETT'S NOVEL "THE SECRETE GARDEN"****Гуменюк І.Л.,***orcid.org/0000-0003-0412-8389**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри іноземних мов**Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка***Давидова Т.В.,***orcid.org/0000-0001-5815-8503**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики**Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка*

У статті розглянуто особливості фоносемантичної організації пейзажних описів у романі Ф.Х. Барнет «Таємничий сад». Метою праці є встановлення специфіки фоносемантичної організації пейзажних описів в англійськомовній художній прозі. Об'єктом студії є фоносемантична організація картин природи в романі Ф.Х. Барнет «Таємничий сад». Предмет наукової розвідки – особливості функціонування одиниць звукозображальної системи пейзажних описів у даному прозовому творі. Для здійснення дослідження було застосовано методи суцільної вибірки, класифікації експериментального матеріалу, контекстуальний і компонентний види аналізу. Практична цінність полягає в можливості застосування отриманих даних і висновків праці для аналізу фактичного матеріалу інших художніх прозових творів. У ході аналізу фоносемантичної організації пейзажних описів було встановлено, що основними звукозображальними мовними засобами є онотопея та звуковий символізм. У досліджуваних пейзажних описах виявлено звуконаслідування та зоофони. Звукосимволічний аспект ландшафтних замальовок представлений голосними, приголосними звуками та фонестемами з різним інформаційним рівнем.

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що у фоносемантичній організації пейзажних описів роману Ф. Х. Барнет «Таємничий сад» беруть участь одиниці лексичного й сегментного рівнів, які передають звуки та певні характеристики об'єктів живої та неживої природи, а також асоціюються з різнополярними емоційними станами, що виникають під час сприйняття пейзажної замальовки. Перспективним вважаємо дослідження звукозображальної підсистеми англійської мови на матеріалі інших композиційно-мовленнєвих форм у різножанрових текстах із застосуванням методів математичної лінгвістики.

Ключові слова: звуковий символізм, звукозображувальна лексика, онотопея, пейзажний опис, фонема, фонестема, фоносемантика.

The article deals with the peculiarities of the phonosemantic organization of landscape descriptions in the F.H. Burnett's novel "The Secret Garden". The purpose of the study is to establish the specifics of the phonosemantic organization of landscape descriptions in English fiction. The object of the study is the phonosemantic organization of landscape scenes in the F.H. Burnett's novel "The Secret Garden". The subject of the scientific research is the peculiarities of the functioning of the units of the sound-imaging system of landscape descriptions in this prose work. To conduct the research, methods of continuous sampling, classification of experimental material, contextual and component types of analysis were used. The practical value lies in the possibility of applying the obtained data and conclusions of the work to analyze the factual material of other works of fiction. In the course of analyzing the phonosemantic organization of landscape descriptions, it was established that the main sound-imaging linguistic means are onomatopoeia and sound symbolism. Sound imitation lexemes and zoophones were registered in the landscape descriptions under study. The sound-symbolic aspect of landscape descriptions is represented by vowels, consonants, and phonesthemes with varying levels of information.

To summarize the mentioned above, we notice that in the phonosemantic organization of landscape descriptions in the F. H. Burnett's novel "The Secret Garden", there are units of lexical and segmental levels that convey the sounds and certain characteristics of objects of animated and inanimated nature. These units are associated with diverse emotional states that arise during the perception of landscape descriptions. We consider further study of English sound-imaging subsystem on the basis of other compositional and speech forms in the texts of various genres using methods of mathematical linguistics to be promising.

Key words: sound symbolism, sound-imaging lexis, onomatopoeia, landscape description, phoneme, phonestheme, phonosemantics.

Постановка проблеми. Ідея пошуку зв'язку між звуками мови і значенням є достатньо складним питанням мовознавства, яке вчені намагалися розв'язати з найдавніших часів. Проблема

взаємозв'язку звуку і його значення виявилася настільки багатогранною, що її вирішення стало можливим лише завдяки спробам науковців різних галузей науки (філософія, літературознав-

ство, психологія, статистика, експериментальна фонологія, психолінгвістика) пояснити природу фоносемантизму. Хоча фоносемантика, як інтегративна галузь мовознавства, була виокремлена лише у другій половині 20 ст., значна кількість лінгвістичних розвідок саме у цьому аспекті свідчить про зростаючий інтерес науковців до дослідження звуконаслідувальної лексики, фонетичних одиниць звукозображальності (фонем, фонестем), вмотивованості значення звуку, створення корпусу універсальї фонетичного семантизму, інтеграції фоносемантичного підходу в методику навчання іноземної мови, вивчення фоносистем різних мов за допомоги лінгвістичних та статистичних методів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питання зв'язку звука та смислу ґрунтовно висвітлено у значній кількості сучасних наукових розвідок, серед яких варто згадати праці С. Андрієвої, В. Кушнерика, Н.Л. Львової, З.С. Насікан, А.М. Незвеської, Р.І. Мельничук, де увагу зосереджено на вивченні історії та концептуальних засад розвитку фоносемантики [1, с. 16–21; 12, с. 80–83; 20, с. 162–165], порівнянні явищ фоносемантизму у різносистемних мовах [9, с. 82–86; 22, с. 124–127] та методах вивчення фоносемантичних явищ [13, с. 36–39]. Специфіку звукозображальних явищ у різних мовах розглянуто в роботах О.Р. Валігури, В.О. Охріменко [4, с. 31–43], О.В. Галамаги [5, с. 146–150], Р.І. Мельничук, Л.В. Маковійчук, Н.В. Цинтар [14, с. 463–476], Т. Мішеніної [16, с. 107–112], Т.Д. Найманової [18, с. 80–84], О.В. Найдеш [17, 42–45]. Важливість дослідження ролі надсегментних засобів як складової фоносемантичного комплексу обґрунтовано у роботі З.С. Насікан [19, с. 37–41]. Прагматичний вплив мовних одиниць фонетичного рівня на адресата проаналізовано у працях О.А. Кузьмич, Н.В. Павлик [7, с. 273–279; 23, с. 136–139]. Студії звукової організації художніх текстів та функціонування одиниць фонетичного рівня проводилися на матеріалі прозових та віршованих творів такими науковцями як І.М. Борбенчук [3, с. 82–84], Т.С. Боса [2, с. 20–25], Т.В. Кучма [8, с. 233–239], В. Кушнерик [10, с. 33–42], Т. Мітроусова [15, с. 92–100], С.В. Настенко [21, с. 129–133].

Вважається, що фоносемантичний потенціал мовних одиниць прозового тексту не настільки потужний, як у поезії. Проте, на нашу думку, фонетична організація прозового художнього твору сприяє створенню літературних образів, увиразнює мову автора та здатна впливати на читача або слухача, викликаючи різнополярні емоції. Увагу

мовознавців, насамперед, привертають цілі поетичні або прозові художні тексти. В той час, як фоносемантична організація коротких текстів або окремих складових твору, як от англійськомовних пейзажних описів, поки що не отримали належного висвітлення у наукових джерелах.

Постановка завдання. З огляду на розглядувану проблему, метою статті є встановлення специфіки фоносемантичної організації пейзажних описів в англійськомовній художній прозі. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання наступних завдань: виявлення фоносемантичних засобів, які беруть участь у створенні описів краєвидів; визначення особливостей їх функціонування в описах природи у художній прозовому творі. Об'єктом дослідження є фоносемантична організація картин природи в романі Ф.Х. Барнет «Таємничий сад». Предметом наукової розвідки є особливості функціонування одиниць звукозображальної системи пейзажних описів у контексті даного прозового твору. Матеріалом наукової розвідки слугують 104 описові уривки з роману Ф.Х. Барнет «Таємничий сад». Корпус експериментального матеріалу складають фрагменти різні за типом, видами ландшафту, порами року, перебігом часу доби, ступенем динамічності, позицією у структурі твору, обсягом та рівнем емоційно-прагматичного потенціалу. Виходячи з лінгвістичних ознак дібраного матеріалу та мети статті, були застосовані методи суцільної вибірки та класифікації експериментального матеріалу, контекстуальний і компонентний види аналізу досліджуваного виду описів.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку лінгвістичних досліджень науковим підґрунтям фоносемантичних розвідок є звукозображальна теорія, згідно якої існує конвенціональний зв'язок між звуками у слові та ознакою денотата. Класичним є поділ звукозображальної підсистеми мови на звуконаслідування (ономотопею) та звукоسیمволізм. Ці явища різняться за ознакою денотата, який є акустичним для ономотопів і неакустичним – для ідеофонів. В ході аналізу фоносемантичної організації пейзажних описів роману «Таємничий сад» у було зафіксовано різновиди звукозображальної лексики та одиниці сегментного рівня з високим фоносемантичним потенціалом.

Ономотопея є основним способом наслідування проявів звукової сфери мови, завдяки якому в уяві адресата виникають звукові картини оточуючого середовища або виникають певні акустичні асоціації. Звуконаслідування є інтернаціональним й універсальним явищем, притаман-

ним всім мовам. Враховуючи існуючі підходи та критерії класифікації звуконаслідувальних лексем, на нашу думку, для даної лінгвістичної розвідки вичерпною є класифікація, запропонована І. Гаценко [6, с. 256–261]. У розробленій класифікації, нашу увагу привертає семантичне поле лексем на позначення звуків живої та неживої природи, яке розпадається на відповідні підгрупи. До підгрупи звукозображень природних явищ входять онomatопи, що передають звуки руху води/водойм, стихій, вітру/руху повітря, рослин. Інша підгрупа охоплює зоофони, які позначають звуки криків або рухів тварин, птахів, комах, плазунів, земноводних.

Розглянемо звукозображальну лексику, виявлену в описах краєвидів таємничого саду, де герої роману спостерігають за змінами стану природи від однієї пори року до іншої. В аналізованих фрагментах зареєстровано звуконаслідування, які відтворюють тривалість, напрям руху повітря, води, стихій (*to hammer, to bubble, to roar, to grumble, to rustle, to whistle, to flop, to wuther; swish*), та звуки, що передають крики або рухи птахів, тварин, комах (*to kar, to croak, to bellow, to snore, to chatter, to whinny; chirp, twitter, kar-kar, puff, snort, bleeting*). Функціонування лексем першої підгрупи унаочнює наступний приклад: “*On and on they drove through the darkness and though the rain stopped, the wind **rushed** by and **whistled** and made strange sounds. The road went up and down and several times the carriage passed over a little bridge, beneath which water **rushed** very fast with a great deal of noise*” [26, с. 11], у якому швидкий рух і свистіння холодного осіннього вітру передається дієсловами *rushed* та *whistled*, а шум від стрімкої течії річки позначається лексемою *rushed*.

У наступному уривку авторка описує сцену «спілкування» героя з поні: “*He (pony) had lifted his head and **whinnied** softly the moment he saw Dicken. And he had trotted up to him and put his head across his shoulder. And then Dicken had talked into his ear and Jump had talked back in all little **whinnies** and **puffs**, and **snorts**”* [26, с. 200]. Іржання, пирхання тварини, що радісно реагує на появу Дікена, реалізовано зоонімами *whinnied, whinnies, puffs, snorts*, які віднесено до другої підгрупи звуконаслідувальної лексики.

Звукосимволізм є досить продуктивним засобом семантизації фонемного складу художнього твору й описів картин природи зокрема. У створенні звукових образів беруть участь одиниці різних мовних рівнів. Значний масив проведених експериментальних досліджень дозволяє стверджувати, що у певному контексті одиниці

сегментного рівня (фонема, фонестема) можуть передавати різні значення та надавати художньому твору/його фрагменту мажорного або мінорного ладу, викликаючи у такий спосіб певні емоції і враження у читача/слухача. Цікавою, на нашу думку, є ідея застосування інформаційного підходу, що дозволяє розрізняти в інформативному ядрі типи інформації та з'ясувати рівень інформативності звуків. Так, приголосні фонема здатні передавати концептуальну інформацію, у той час, як голосні – експресивну [25, с. 59–63]. Дане твердження узгоджується з результатами інших фоносемантичних розвідок, які доводять, що голосним звукам притаманні емоційне та референційне значення [9, с. 82–86; 12, с. 80–83; 17, с. 42–45; 24, с. 296–303]. Щодо рівня інформативності звуків, то її рівень залежить від виду звуку (голосний, приголосний), його позиції та частотності у слові [25, с. 59–63]. Отже, високий рівень інформативності притаманний приголосним фонемам, серед яких сонанти відзначаються найвищою інформативністю. Голосні звуки вважаються менш інформативними, що пояснюється, насамперед, наголосом та їхньою формою у слові (повна/сильна, редукована). Частотність, локалізація фонема та позиція відносно наголошеного звуку також впливає на її здатність передавати інформацію. За цими критеріями найбільш інформативними у слові є наголошений голосний або перший звук з мінімальною частотністю.

Проаналізувавши експериментальний матеріал, доходимо висновку, що фонема, фонестема у певній позиції або ціле слово здатні передавати певні фізичні характеристики об'єктів живої (швидкість напрям різновидів руху та звуків живих істот) та неживої природи (розмір, форма, якість, яскравість, рух води, повітря), а також викликати асоціації з різнополярними емоційним станами, що виникають під час сприйняття пейзажної замальовки. Підтвердження цьому знаходимо у такому прикладі: “*In India skies were hot and **blazing**. This was of a deep cool **blue**, which almost seemed to **sparkle** like the waters of some lovely bottomless lake. And here and there, high, high in the arched **blueness** **floated** small clouds of snow white **fleece**. The far-reaching world of the moor itself looked softly **blue** instead of **gloomy purple black or awful dreary grey**”* [26, с. 54]. В описі колір англійського неба семантизується лексемами (*blue, blueness*) та протиставляється палаючому небу Індії (*blazing*) з фонестемою *bl-* в анлаутній позиції. Виблискування глибокої сині небес порівнюється з водами бездонного озера, що передає звукосполюка *sp-* на початку дієслова *sparkle*. Спокійний

повільний рух хмаринок, схожих на білосніжні м'які вовняні кульки, позначається сполученням приголосних *fl-* (*floated*, *fleece*). Перелічені фонемні сполучення в ініціальній позиції викликають приємні емоції та надають даному описові жвавості й мажорного мотиву. На противагу цьому, тьмяне забарвлення похмурого вересового пустища візуалізується в уяві читача за допомоги звукосполук *gl-*, *gr-* у словах *gloomy*, *grey*, які підсилюють неприємні враження від споглядання далекого пустища.

Як вже зазначалося вище, голосним фонемам притаманний дещо нижчий рівень інформативності, що, за нашими спостереженнями, компенсується певною мірою здатністю цих звуків конкретизувати концептуальну інформацію, впливати на відтінки значень лексем, а також надавати різнополярної оцінної або емоційної тональності твору в цілому. Компаративні студії фоносемантичних явищ у різноспоріднених мовах засвідчують, що у германських мовах довгі голосні надають мажорного відтінку різножанровим текстам, і навпаки – елегійний настрій викликають короткі фонемні [9, с. 82–86; 10, с. 33–42; 22, с. 124–127]. Варто звернути увагу й на локалізацію англійських монофтонгів та дифтонгів, які у сполученні з приголосними фонемами або фонестемами здатні підсилювати мінорний або мажорний мотиви художніх творів.

Аналіз описових фрагментів роману «Таємничий сад» продемонстрував, що голосні у комбінації з приголосними звуками мають значний фоносемантичний потенціал й надають емоційної тональності картинах природи. Наведемо уривок, який підлягав дослідженню задля з'ясування його тонального забарвлення: “...and she turned her face towards the streaming panes of the window of the railway carriage, and gazed out at the grey rain storm, which looked as if it would go on for ever and ever. She watched it so long and steadily, that the greyness grew heavier and heavier before her eyes and she fell asleep” [26, с. 2]. Сумні враження героїні від споглядання грози, передаються поєднанням приголосних /r/, /g/, /h/ та фонестемами *gr-* із закритим дифтонгом /eɪ/ та коротким голосним вузького різновиду /ɛ/. Мінорний лад осіннього пейзажу підсилюється асонансом голосних фонем (*railway*, *gazed grey*; *steadily*, *heavier and heavier*).

У наступному фрагменті опису приходу весни привертають увагу кольоративи *green*, *green-gauze* та дієслово *creeping*, у складі яких було зафіксовано довгі монофтонги вузького різновиду /i:/ та /O:/: “ ‘Why!’ she cried. ‘The

grey wall is changing. It is as if a green mist were creeping over it. It's almost like a green-gauze veil’” [26, с. 109], які надають пейзажу приємного мажорного тону. Піднесений настрій героїні від поступових змін у ландшафті саду семантизується на лексичному рівні порівняннями (... *It's almost like a green-gauze veil.*) та підкреслюються повтором довгих голосних (*green*, *gauze*, *creeping*) на фонетичному.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи результати аналізу корпусу експериментального матеріалу, зазначимо, що у фоносемантичній організації пейзажних описів роману Ф. Х. Барнет «Таємничий сад» беруть участь одиниці сегментного й лексичного рівнів. Звуконаслідувальні слова виступають як потужний виражальний засіб створення реалістичних картин природи. Виявлені у творі ономотопи є формою передачі звуків живої та неживої природи, до яких віднесено лексеми на позначення тривалості, напрям руху повітря, води, стихій; звуки, що передають крики або рухи птахів, тварин, комах.

Здатність фонем та фонестем передавати концептуальну та експресивну інформацію знаходиться у прямій залежності від їх виду (голосний, приголосний), позиції, частотності та звукового оточення. Встановлено, що приголосні звуки та фонестеми мають високий інформаційний рівень, а голосні фонемні у поєднанні з попереднім приголосним сприяють конкретизації деталей ландшафту, впливають на відтінки значень лексем, надають різнополярної оцінної або емоційної тональності пейзажним описам та художньому твору в цілому. Одиниці сегментного рівня, зафіксовані в аналізованих описових фрагментах, здатні передавати певні фізичні характеристики об'єктів живої (швидкість, напрям різновидів руху, специфічні звуки живих істот) та неживої природи (розмір, форма, якість, яскравість світла/кольору, рух води, повітря, стихій), а також викликати асоціації з різнополярними емоційним станами, що виникають під час сприйняття пейзажної замальовки. Отже, студійовані описи природи мають специфічну поліфункціональну фоносемантичну організацію, яка відбиває лінгвокультурні особливості роману Ф. Х. Барнет «Таємничий сад».

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі звукозображальної системи англійської мови на матеріалі інших композиційно-мовленнєвих форм у різножанрових текстах із застосуванням методів математичної лінгвістики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андріїва С. Історичний погляд на явище фоносемантизму та фоносемантичні реалії в німецькій мові. *Folium*. 2025. №7. С. 16–21.
2. Боса Т.С. Аналіз фонетичних явищ у поезії Гете. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Германістика та міжкультурна комунікація*. 2023. Вип. 2. С. 20–25.
3. Борбенчук І.М. Фоностилестичні засоби у провансальській ліриці XII ст. *Сучасні тенденції фонетичних досліджень* : зб. матеріалів III Круглого столу з міжнар. участю (м. Київ, 19 квіт. 2019 р.). Київ, 2019. С. 82–84.
4. Валігура О.Р., Охріменко В.О. Специфіка сучасних досліджень ономотопеїчної лексики. *Записки з ономастики*. 2019. Вип. 22. С. 31–43.
5. Галамага О.В. Фоносемантичні виміри сакральних латиномовних написів. *Studia Linguistica*. 2014. Вип. 8. С. 146–150.
6. Гаценко І.О. Ономотопея як репрезентація звукофери в мові. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2013. Вип. 17. С. 256–261.
7. Кузьмич О.А. Фонографічні засоби мови як імпліцитний інструментарій інформативного впливу. *Theory and Practice of Science: Key Aspects* : зб. тез доп. міжнар. наук. конф. (м. Рим, 19-20 черв. 2022 р.). Рим, 2022. С. 273–279.
8. Кучма Т.В. Ономотопея в творах О. Пройслера та її переклад українською мовою. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2024. Вип. 1(208). С. 233–239.
9. Кушнерик В. До проблеми фоносемантизму у сучасних європейських мовах. *Філологічні дисципліни в закладі вищої освіти: лінгводидактичні аспекти* : монографія. Львів – Торунь, 2023. С. 82–86.
10. Кушнерик В. Фоносемантичні явища в літературі. *Здобутки та перспективи розвитку сучасного мовознавства* : міжнар. зб. наук. праць. Київ, 2015. С. 33–42.
11. Кушнерик В., Савчук Т. Фоносемантичні явища як мовні реалії. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія «Германська філологія»*. 2021. №831–832. С. 166–174.
12. Львова Н.Л. Питання звукового символізму у вітчизняних та закордонних течіях сучасного мовознавства. *Сучасні тенденції фонетичних досліджень* : зб. матеріалів круглого столу (м. Київ, 12 трав. 2017 р.). Київ, 2017. С. 80–83.
13. Мельничук Р.І. Методи у дослідженні фоносемантичних явищ. *Science and Education a new Dimension. Philology*. 2016. IV(22). Iss. 99. С. 36–39.
14. Мельничук Р.І., Маковійчук Л.В., Цинтар Н.В. Фоносемантичні дослідження у сучасній німецькій мові. *Вісник науки та світи*. 2025. №3 (33). С. 463–476.
15. Мітроусова Т. Особливості фоносемантичної організації роману Дж. Джойса «Фіннеганів Помин». *Філологічний дискурс*. 2020. Вип. 11. С. 92–100.
16. Мішеніна Т. Стилістичний потенціал звуконаслідувальних слів у сучасній українській мові (на прикладі новелістики 60-х років ХХ ст.). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2014. Вип. 12. С. 107–112.
17. Найдеш О.В. Фоностилестичні особливості фонестемної лексики німецької мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2021. №47. Т. 2. С. 42–45.
18. Найманова Т.Д. Звуконаслідувальна лексика турецької мови. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2018. Т. 29 (68). №1. С. 80–84.
19. Насікан З.С. Вмотивований характер взаємозв'язку форми та значення на просодичному рівні. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 7, Т. 2. С. 37–41.
20. Насікан З.С. Концептуальні засади становлення фоносемантики як науки про взаємозв'язок звуку та смислу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип. 53. С. 162–165.
21. Настенко С.В. Основні функціонально-семантичні конституенти фонічних структур іспанської поезії ХІІ-ХХ століть. *Проблеми семантики слова, речення та перекладу*. 2017. №38. С. 129–133.
22. Незвеська А.М. Фоносемантичні зв'язки у сучасних різносистемних мовах. *Молодий вчений*. 2018. №5(57). С. 124–127.
23. Павлик Н.В. Звукова організація тексту як спосіб емоційного впливу в художньому дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2021. № 53. Т. 1. С. 136–139.
24. Чернікова О.І. Звукосимволічна складова топоніму у творах Дж.Р.Р. Толкієна. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Вип. XXXIII. Ч.2. С. 296–303.
25. Шульгіна В.І. Фоносемантика й інформативність. *Сучасні тенденції фонетичних досліджень* : зб. матеріалів Круглого столу (м. Київ, 26 квіт. 2018 р.). Київ, 2018. С. 59–63.
26. Burnett F. H. *The Secrete Garden*. Kharkiv: «Folio», 2021. 276 p.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 04.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

TRANSLATING CONTEMPORARY MILITARY VOCABULARY IN THE CONTEXT OF MODERN WARFARE: EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL ASPECT FOR HIGHER EDUCATION STUDENTS

ПЕРЕКЛАД СУЧАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЛЕКСИКИ В УМОВАХ НОВІТНЬОЇ ВІЙНИ: НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Hurko O.V.,

orcid.org/0000-0002-2839-2400

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of Department of English Language for Non-Philological Specialities
Oles Honchar Dnipro national university*

Suima I.P.,

orcid.org/0000-0002-2209-8614

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Language for Non-Philological Specialities
Oles Honchar Dnipro national university*

The article deals with consideration of the lexical, grammatical, and pragmatic features of translating modern military vocabulary in the context of contemporary warfare. Active hostilities, the rapid development of military technologies, weaponry, tactics, and methods of warfare lead to the constant renewal of terminology and the emergence of neologisms, borrowings, abbreviations, and professional slang. Military vocabulary functions actively in mass media texts, official statements, analytical reports, publicistic writings, and social media, thus shaping the modern information space. The accuracy and adequacy of its translation are of fundamental importance, as they directly affect the perception of events, the interpretation of the military and political situation, and the level of audience trust in the source of information.

The purpose of the article is to provide a comprehensive analysis of the main translation transformations used in rendering modern military vocabulary from English into Ukrainian under the conditions of contemporary warfare, as well as to identify the most effective strategies for translating such linguistic units.

The translation of military terminology is complicated by a number of factors, including the lack of established equivalents in the target language, the polysemy of terms, the specificity of their contextual use, and the pragmatic load of military-related texts. Stylistic and functional factors also play a significant role. Therefore, the translator must take into account sociocultural realities, the background knowledge of the target audience, and the communicative purpose of the source message.

The article analyzes such translation strategies as direct translation, calquing, transcription and transliteration, descriptive translation, and pragmatic adaptation. Direct translation is applied when terminological equivalence exists and allows for maximum preservation of the content and form of the original. At the same time, pragmatic adaptation is necessary when translating military realia, neologisms, and slang units that cannot be rendered literally and require semantic development or complete substitution.

Thus, adequate translation of modern military vocabulary is possible only through a combination of linguistic analysis, consideration of pragmatic factors, and a deep understanding of the realities of contemporary warfare.

Key words: military vocabulary, translation, lexical transformations, grammatical transformations, pragmatic adaptation, neologisms, military terminology.

У статті репрезентовано лексико-граматичні та прагматичні особливості перекладу сучасної військової лексики в умовах новітньої війни. Активні бойові дії, інтенсивний розвиток військових технологій, озброєння, тактики та способів ведення війни спричиняють постійне оновлення термінології, появу неологізмів, запозичень, аббревіатур і професійного сленгу. Військова лексика активно функціонує у текстах засобів масової інформації, офіційних повідомленнях, аналітичних звітах, публіцистиці та соціальних мережах, формуючи сучасний інформаційний простір. Точність й адекватність її перекладу мають принципове значення, оскільки безпосередньо впливають на сприйняття подій, інтерпретацію військово-політичної ситуації та рівень довіри аудиторії до джерела інформації.

Мета статті полягає у комплексному аналізі основних перекладацьких трансформацій, що застосовують під час відтворення сучасної військової лексики з англійської мови українською в умовах новітньої війни, а також у визначенні найефективніших стратегій перекладу таких мовних одиниць.

Переклад військової термінології ускладнюється низкою чинників, серед яких – менше усталених еквівалентів у мові перекладу, багатозначність термінів, специфіка контексту їхнього уживання, а також прагматичне навантаження текстів воєнної тематики. Особливу роль відіграють стилістичні та функційні параметри. Зважаючи на це, перекладач має урахувувати соціокультурні реалії, фонові знання адресата та комунікативну мету оригінального повідомлення.

У статті проаналізовано такі перекладацькі стратегії, як прямий переклад, калькування, транскрипція і транслітерація, описовий переклад, а також прагматична адаптація. Прямий переклад застосовують за наявності устале-

ної термінологічної відповідності щоб зберегти змістову і формальну структуру оригіналу. Натомість прагматична адаптація є необхідною під час перекладу військових реалій, неологізмів та сленгових одиниць, що не підлягають буквальному перекладові та потребують семантичного розгортання, уточнення або повної заміни з урахуванням комунікативної ситуації.

Отже, адекватний переклад сучасної військової лексики можливий лише за умови поєднання лінгвістичного аналізу, урахування прагматичних чинників та глибокого розуміння реалій новітньої війни.

Ключові слова: військова лексика, переклад, лексичні трансформації, граматичні трансформації, прагматична адаптація, неологізми, військова термінологія.

Introduction. The rapid transformation of warfare in the twenty-first century has profoundly influenced not only military strategy and technology but also language. Contemporary armed conflicts are characterized by the intensive use of advanced weaponry, unmanned systems, cyber technologies, information operations, and hybrid forms of warfare. These developments have led to a significant expansion and constant renewal of military vocabulary, resulting in the emergence of new terms, neologisms, abbreviations, acronyms, and professional slang. As a consequence, military discourse has become increasingly complex and dynamic, posing considerable challenges for translators working with military-related texts.

In the context of modern warfare, military vocabulary extends far beyond strictly specialized terminology. It actively penetrates mass media, political discourse, analytical reports, official statements, and social media, where it often acquires additional pragmatic, evaluative, or ideological meanings. The translation of such vocabulary therefore requires not only linguistic competence but also a deep understanding of the extralinguistic factors that shape military communication. Inaccurate or inadequate translation may lead to misinterpretation of events, distortion of strategic intentions, or manipulation of public opinion, which underscores the critical role of translation in the contemporary information space.

One of the key difficulties in translating contemporary military vocabulary lies in the absence of stable equivalents in the target language. Many terms emerge as a direct response to new technologies, tactics, or operational realities and have not yet undergone standardization. In addition, military terminology is often polysemous and highly context-dependent, with meanings that vary depending on the communicative situation, genre, or target audience. These factors necessitate the use of various translation transformations, including lexical, grammatical, and pragmatic strategies, aimed at achieving functional and semantic equivalence rather than formal correspondence.

Particular attention should be paid to the pragmatic dimension of military translation. Military texts frequently perform persuasive, evaluative, or

strategic functions and are designed to influence the recipient's perception of military actions and political decisions. As a result, translators must take into account sociocultural realities, background knowledge of the target audience, and the communicative purpose of the source text. In many cases, literal translation proves insufficient or even misleading, making pragmatic adaptation an essential strategy in rendering military realia, neologisms, and informal vocabulary.

Despite the growing relevance of military translation in the context of modern warfare, the issue of translating contemporary military vocabulary remains insufficiently explored in translation studies. Existing research often focuses on traditional military terminology, while less attention is paid to newly emerging lexical units and their pragmatic potential. This gap highlights the need for a comprehensive analysis of translation strategies used in the transfer of contemporary military vocabulary, particularly from English into Ukrainian, given the current geopolitical realities.

Analysis of contemporary scientific papers. Contemporary research on the translation of military vocabulary has developed at the intersection of translation studies, terminology studies, discourse analysis, and military communication [1, p. 81-85]. Recent scientific papers demonstrate a growing interest in the linguistic and pragmatic aspects of military discourse, particularly in the context of globalization, information warfare, and hybrid conflicts. Scholars emphasize that modern military vocabulary is no longer limited to narrowly specialized terminology but increasingly incorporates elements of political, media, and evaluative discourse.

A significant body of research focuses on the classification and systematization of military terminology [2, p. 103-106]. Researchers note that military terms are characterized by a high degree of standardization, precision, and institutional regulation; however, contemporary warfare generates lexical units that do not always conform to these traditional criteria. Studies highlight the growing role of neologisms, acronyms, and blended forms, especially in English-language military discourse, which often serves as a source language for international communication. As

a result, translators face the challenge of rendering unstable and rapidly evolving terminology into target languages that may lack codified equivalents.

Another important direction in recent scholarship concerns translation transformations used in military texts [4, p. 76-78]. Numerous studies analyze lexical and grammatical transformations such as borrowing, calquing, modulation, transposition, and descriptive translation. Scholars generally agree that direct translation is effective only when clear terminological equivalence exists between the source and target languages. In cases involving culture-specific military realia or newly coined terms, researchers advocate for descriptive or adaptive strategies that ensure semantic clarity and functional adequacy [3, p. 93-99]. This approach aligns with functionalist theories of translation, which prioritize communicative purpose over formal equivalence.

The pragmatic dimension of military translation has received increasing attention in contemporary scientific papers. Researchers emphasize that military texts often perform persuasive, evaluative, or strategic functions, particularly in media and political contexts [7, p. 1-15]. Consequently, translation choices may influence the perception of military actions, power relations, and ideological positions. Studies in this area draw on discourse analysis and pragmatics to examine how meaning is constructed and transformed in translation, highlighting the translator's role as an active mediator rather than a neutral transmitter of information [6, p. 627-632].

Several scholars also address the issue of military slang and informal vocabulary, which has become more visible in modern warfare discourse, especially in social media and journalistic texts [5, p. 23-30]. These lexical units pose particular difficulties due to their expressive nature, cultural specificity, and rapid obsolescence. Research suggests that pragmatic adaptation and contextual interpretation are essential when translating such elements, as literal translation often fails to convey their connotative meaning or communicative effect [9].

Despite the growing number of studies devoted to military translation, contemporary scientific literature reveals certain gaps. Many papers focus primarily on established military terminology or on theoretical models without sufficient attention to newly emerging lexical units shaped by current armed conflicts. Furthermore, there is limited research on the translation of military vocabulary into Ukrainian, especially in the context of ongoing warfare, which creates an urgent need for applied studies that combine theoretical insight with empirical analysis [8, p. 51-60].

Thus, the analysis of contemporary scientific papers demonstrates that translating modern military vocabulary requires an integrated approach that combines terminological accuracy, pragmatic awareness, and sensitivity to sociocultural and communicative factors. This overview of current research provides the theoretical foundation for the present study and justifies the need for further investigation into effective translation strategies in the context of modern warfare.

The purpose of the article is to analyze the lexical, grammatical, and pragmatic features of translating contemporary military vocabulary in the context of modern warfare and to identify the most effective translation strategies that ensure accuracy, adequacy, and communicative effectiveness. The findings of this study may contribute to further research in military translation and serve as practical guidance for translators, linguists, and specialists working with military and security-related texts. Such **methods** over the course of this work are used: descriptive, comparative, analysis, experiment and the method of linguistic interpretation of the results obtained.

Presenting of main material. The translation of contemporary military vocabulary in the context of modern warfare represents one of the most complex and dynamic areas of modern translation studies. Rapid technological progress, the emergence of new forms of armed conflict, and the expansion of military discourse into media, political communication, and digital platforms have significantly transformed the lexical system of military language. Modern warfare is no longer limited to traditional battlefield operations but includes cyber warfare, information operations, psychological influence, and hybrid strategies, all of which generate new terminological units and reshape existing ones. As a result, military vocabulary is constantly evolving, creating considerable challenges for translators who must ensure accuracy, adequacy, and pragmatic relevance under conditions of terminological instability.

In contemporary military communication, English occupies a dominant position as the primary language of international cooperation, strategic documentation, and media coverage. Many new military terms, abbreviations, and informal expressions originate in English and subsequently enter other languages through translation. This process often occurs before such lexical units become standardized, which complicates the task of finding appropriate equivalents in the target language. Translators are required to work with neologisms, borrowings, acronyms, and professional slang that may lack clear definitions or stable usage norms. Consequently, the translation of

military vocabulary increasingly relies on contextual interpretation and pragmatic decision-making rather than on fixed lexical correspondences.

Modern military vocabulary functions across a wide range of text types, including official documents, analytical reports, journalistic articles, expert commentary, and social media content. Each of these genres imposes specific communicative requirements and pragmatic constraints. In official and technical texts, terminological precision and consistency are of primary importance, whereas in media and public discourse military terms often acquire evaluative, emotional, or ideological connotations. The same lexical unit may therefore perform different functions depending on context, which necessitates flexible translation strategies. Inaccurate translation in this domain may result not only in semantic distortion but also in misinterpretation of military actions and political intentions, affecting public perception and international understanding.

One of the most frequently used strategies in translating military vocabulary is direct translation, which is effective when a stable terminological equivalent exists in the target language. For example, *missile defense system* can be translated directly without loss of meaning, as the concept is well established and standardized in military terminology. This approach allows the translator to preserve both semantic content and technical precision. However, direct translation becomes problematic when applied to newly coined terms or metaphorical expressions that reflect emerging realities of warfare. In such cases, literal rendering may fail to convey the full scope of meaning or may produce ambiguous interpretations.

Loan translation is another common strategy, particularly in the translation of compound terms and conceptual innovations. The internal structure of the source term is preserved, allowing the target language to incorporate new concepts while maintaining semantic transparency. An example is *hybrid warfare*, which reflects a complex combination of conventional and non-conventional military methods. While loan translation helps introduce the concept into the target language, it may require additional contextual explanation, especially for non-specialist audiences, as the metaphorical nature of the term is not always immediately clear.

Transcription and transliteration are widely used when translating abbreviations, acronyms, and names of military equipment. These strategies are particularly common for internationally recognized systems and technologies. For instance, *NATO* or *HIMARS* are typically transferred through transliteration, preserving their original form. Although this

approach ensures formal consistency, it does not provide semantic information and may limit comprehension for readers unfamiliar with the term. Therefore, transliteration is often accompanied by descriptive elements, especially in explanatory or educational texts.

Descriptive translation plays a crucial role in rendering military realia and neologisms that have no direct equivalents in the target language. This strategy focuses on explicating the function or characteristics of the object or concept rather than reproducing its linguistic form. The term *loitering munition* illustrates this approach, as its descriptive translation explains the operational behavior of the weapon. Although descriptive translation increases text length and may reduce terminological compactness, it significantly enhances clarity and communicative effectiveness, particularly in analytical and journalistic contexts.

Pragmatic adaptation is one of the most complex and flexible strategies used in translating contemporary military vocabulary. It involves modifying or replacing a lexical unit in order to preserve its communicative effect, emotional coloring, or ideological implications. Military discourse often employs euphemisms and evaluative expressions that require careful handling in translation. For example, the expression *friendly fire* carries a mitigated and euphemistic meaning that softens the tragic nature of the event. Literal translation may fail to convey this pragmatic function, whereas adaptive strategies allow the translator to maintain the intended effect while ensuring cultural and contextual appropriateness.

The translation of military slang and informal vocabulary presents additional challenges. Such lexical units often emerge from frontline communication and reflect subjective experiences, emotional states, and group identity. An expression like *combat fatigue* may function as an informal substitute for clinical terminology, carrying implicit emotional and experiential meanings. Translating such expressions requires sensitivity to register and audience expectations, as overly technical equivalents may neutralize their expressive impact. Similarly, metaphorical expressions such as *fog of war* have become widely used beyond strictly military contexts. Preserving the metaphor in translation is essential for maintaining its cognitive and stylistic effect, provided that the metaphor is accessible within the target culture.

One of the central difficulties in translating contemporary military vocabulary lies in the lack of standardization. Many terms enter public discourse before being officially codified, forcing translators to rely on contextual clues, parallel texts, and expert

knowledge. This situation is further complicated by the rapid pace of lexical change, which may render certain translations obsolete within a short period of time. Additionally, military vocabulary is often embedded in ideological framing, particularly in media discourse. Translation choices can therefore influence the representation of events, either reinforcing or mitigating evaluative and persuasive elements present in the source text. This underscores the translator's role as an active mediator rather than a neutral transmitter of information.

Polysemy also constitutes a significant challenge, as many military terms acquire different meanings across technical, political, and journalistic contexts. Accurate translation requires careful contextual analysis and awareness of genre-specific conventions. A term that functions neutrally in a technical document may carry strong evaluative connotations in a media report, necessitating different translation solutions. Failure to account for such variation may lead to semantic distortion or pragmatic misalignment.

In conclusion, the translation of contemporary military vocabulary in the context of modern warfare is a multifaceted task that extends beyond traditional notions of terminological equivalence. The dynamic nature of modern military discourse, combined with its pragmatic and ideological dimensions, demands a flexible and context-sensitive approach. Effective translation requires the integration of various strategies, including direct translation, calquing, transcription, descriptive translation, and pragmatic adaptation. The choice of strategy should be guided by communicative purpose, target audience, and sociocultural context. Adequate translation is achievable only through the combination of linguistic competence, pragmatic awareness, and deep understanding of modern warfare realities. Further research in this field should focus on empirical analysis of newly emerging military terms and their translation practices, contributing to the development of more effective and adaptable translation models.

A clearer understanding of translation strategies can be achieved by examining specific examples alongside their possible Ukrainian renderings. This approach makes it possible to demonstrate how different translation solutions affect meaning, pragmatics, and communicative impact.

The term *information operation* is commonly translated into Ukrainian as *інформаційна операція*. This variant represents a direct translation that preserves the structural and semantic components of the original term. However, in analytical or explanatory contexts, especially for a non-specialist audience, translators may opt for an expanded version such as

інформаційна операція з метою впливу на громадську думку. This descriptive addition helps clarify the strategic and manipulative dimension implied in the source term, illustrating how direct translation may be supplemented by contextual explanation to enhance comprehension.

Similarly, *psychological warfare* is typically rendered as *психологічна війна*. While this equivalent is terminologically accurate, its pragmatic interpretation may vary depending on context. In media discourse, where the emphasis is placed on influence and manipulation rather than formal military doctrine, an adapted variant such as *психологічний вплив на противника* may be more effective. This example demonstrates how pragmatic adaptation can shift focus from institutional terminology to communicative effect.

Cyber-related terminology also provides illustrative examples. The term *cyberattack* is most often translated as *кібератака*, which has become a widely accepted equivalent in Ukrainian. Nevertheless, in journalistic texts describing non-technical incidents, translators sometimes choose a more descriptive option such as *атака в кіберпросторі* or *цифрова атака*. The choice between these variants depends on whether the text aims at technical precision or broader accessibility. Thus, translation decisions are guided by genre and target audience.

The expression *hybrid warfare* is commonly translated through calquing as *гібридна війна*. This variant has been firmly established in Ukrainian public discourse and effectively conveys the conceptual structure of the term. However, in educational or analytical texts, translators may expand it to *гібридна війна, що поєднує військові та невійськові методи*. Such expansion does not replace the calque but complements it, ensuring that the conceptual complexity of the term is fully understood.

A particularly sensitive example is *collateral damage*, which is usually rendered as *супутні втрати* or *побічні втрати*. Both variants preserve the euphemistic nature of the original expression, avoiding explicit reference to civilian casualties. At the same time, translators working in human rights or investigative journalism may deliberately choose a more explicit option such as *жертви серед цивільного населення* to foreground ethical considerations. This illustrates how translation choices may reflect not only linguistic but also ideological positioning.

The military directive *rules of engagement* is most often translated as *правила застосування сили*. This variant conveys the regulatory function of the term and is widely used in official and analytical texts. In explanatory contexts, translators may add clari-

fication, resulting in правила застосування сили в бойових умовах. Such descriptive adaptation helps non-specialist readers grasp the legal and procedural implications of the concept.

Metaphorical terminology also requires careful handling. The term *force multiplier* is frequently translated as *множник сили*, which preserves the metaphor but may remain abstract for some readers. An alternative adapted variant such as *чинник підвищення бойової ефективності* makes the meaning more explicit while partially neutralizing the metaphor. The choice between these options depends on whether the translator prioritizes stylistic fidelity or conceptual clarity.

Informal and experience-based expressions present additional challenges. The phrase *combat fatigue* may be translated as *бойова втома*, which reflects its informal and experiential nature. In medical or official contexts, however, a more technical equivalent such as *психологічне виснаження військовослужбовців* may be preferred. This contrast highlights the importance of register sensitivity in military translation.

The metaphorical expression *fog of war* is typically rendered as *туман війни*, a direct equivalent that successfully preserves the metaphor and has become conventional in Ukrainian. This example demonstrates a case where literal translation is both semantically and pragmatically effective due to shared cognitive imagery across cultures.

Finally, technologically advanced terms such as *autonomous weapon systems* are usually translated descriptively as *автономні системи озброєння*. In analytical texts addressing ethical or legal issues, translators may further specify the term as *автономні системи озброєння, здатні діяти без безпосереднього контролю людини*. This expanded variant ensures precision and prevents ambiguity, which is essential in academic and policy-oriented discourse.

These examples clearly demonstrate that translating contemporary military vocabulary involves continuous negotiation between accuracy, clarity, pragmatics, and sociocultural relevance. Providing multiple translation variants allows translators to adapt their choices to specific communicative situations while maintaining terminological coherence. Such flexibility is a defining feature of effective military translation in the context of modern warfare and underscores the need for context-aware, analytically grounded translation practices.

Conclusions. The conducted analysis demonstrates that the translation of contemporary military vocabulary in the context of modern warfare repre-

sents a highly complex and multidimensional process that extends far beyond the mechanical substitution of lexical units from one language into another. Rapid transformations in the nature of warfare, driven by technological innovation, hybrid strategies, and the increasing role of information and cyber domains, have resulted in continuous changes to military discourse. These changes generate new terms, redefine existing concepts, and introduce informal and semi-formal lexical units that challenge traditional translation models. The study confirms that no single translation strategy can be considered universally applicable to contemporary military vocabulary. Direct translation and calquing remain effective in cases where stable terminological equivalents exist and where conceptual alignment between the source and target languages has already been established. Such strategies ensure terminological consistency and are particularly important in official documents, analytical reports, and academic texts. At the same time, reliance on literal solutions alone often proves insufficient when dealing with neologisms, military slang, metaphorical expressions, or culture-specific realities that emerge in the context of modern conflict.

A key conclusion of the article is the decisive role of pragmatic adaptation in achieving an adequate translation of military texts. The pragmatic dimension determines not only how information is conveyed, but also how it is interpreted by the target audience. Translators must take into account the communicative purpose of the text, its genre, the level of expertise of the intended readership, and the broader sociopolitical context in which the message functions. In many cases, descriptive translation, semantic development, or partial explicitation becomes necessary to ensure clarity, prevent misinterpretation, and preserve the intended impact of the original message.

The analysis further highlights that military vocabulary is characterized by a high degree of evaluative and ideological loading, particularly in media and public discourse. Euphemisms, metaphors, and strategically neutralized terms are often used to shape perception and influence public opinion. Translators therefore bear significant responsibility, as their choices may either reinforce or mitigate such effects. This underscores the ethical dimension of military translation and the need for critical awareness alongside linguistic competence.

Another important finding is the growing interdependence between military terminology and adjacent domains such as information technology, law, psychology, and political science. As a result, translators working with contemporary military texts must possess interdisciplinary knowledge and continuously

update their professional expertise. Familiarity with current military doctrines, operational practices, and emerging technologies becomes a prerequisite for producing accurate and contextually appropriate translations.

In conclusion, the article demonstrates that the adequacy of translating contemporary military vocabulary can only be achieved through the integration of linguistic analysis, pragmatic considerations,

and a deep understanding of the realities of modern warfare. Effective translation in this field requires flexibility, analytical thinking, and strategic decision-making rather than rigid adherence to predefined rules. The findings of the study may contribute to further research in military translation studies and can be applied in translator training, particularly in developing context-sensitive strategies for working with rapidly evolving military discourse.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Avyasova I. The Specificity of the Functioning and Translation of Abbreviations in the English Military Discourse. *World Bulletin of Social Sciences*. 2023, Vol. 20. P. 81–85. URL: <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/2356>
2. Bîrsan A. Teaching Military Terminology by Means of Translations. *International Conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION*. 2024, Volume 30, Issue 2, P. 103–106. DOI:10.2478/kbo-2024-0059
3. Gao Y., Tao Y., Chen Y. Comparative Study on English Translation Strategies of Military Terms in Zuozhuan. *China Terminology*. 2025, Vol. 27, Issue 2. P. 93–99. DOI: 10.12339/j.issn.1673-8578.2025.02.012
4. Imomova S. P. Translation of Military Terms in Military Texts. *American Journal of Science and Learning for Development*. 2024. Vol. 3, No. 1. P. 76–78. URL: <https://inter-publishing.com/index.php/AJSLD/article/view/3363>
5. Normatov K. Z. The significance of phonology and phono pragmatics in military discourse and oral translation theory. *Web of Technology: Multidimensional Research Journal*. 2025, Vol. 3, No. 8. P. 23–30. URL: <https://webof-journals.com/index.php/4/article/view/4983>
6. Soatova S. M. Linguistic features of military discourse in official texts. *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture*. 2025, Vol. 6, No. 4. P. 627–632. DOI:10.51699/cajlp.v6i4.1313
7. Soatova S. M. Ukrainian historical terminology designating social and military status in Old Rus': Examining their counterparts in English. *Forum for Linguistic Studies*. 2025, Vol. 6, No. 1. P. 1–15. DOI:10.59400/fls.v6i1.1989
8. Udovichenko H., Chvanova B. Ways to cover the difficulties of translating military terminology. *Modern Engineering and Innovative Technologies*. 2025, No. 37-03. P. 51–60. DOI:10.30890/2567-5273.2025-37-03-051
9. Yemelyanova O. V., Shkurko O. V. Features of translating English-language military discourse. *Scientific Bulletin of International Humanitarian University*. 2024, No. 67. URL: <https://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v67/53.pdf>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 25.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

РОЗДІЛ 3 РОМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.133.1:378.016.026:[130.2:316.77]:004.738.5
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.22>

ІНТЕРНЕТ-МЕМИ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ДИДАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ У ВИКЛАДАННІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

INTERNET MEMES AS AN INNOVATIVE DIDACTIC TOOL IN TEACHING FRENCH IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Гуз О.П.,

orcid.org/0000-0002-2058-1477

старший викладач кафедри романської філології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Галян О.В.,

orcid.org/0000-0002-1811-0107

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри романської філології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

У статті розглянуто особливості використання інтернет-мемів як інноваційного дидактичного інструменту у викладанні французької мови в закладах вищої освіти. Проаналізовано теоретичні засади застосування мемів як нової форми презентації інформації в Інтернеті. Узагальнено підходи в сучасній науковій літературі щодо визначення сутності поняття «інтернет-мем». Зазначено, що сучасний інтернет-мем складається з двох компонентів: візуального та текстового. Окреслено дидактичний потенціал інтернет-мемів у контексті вивчення французької мови. Наголошено на тому, що залучення мемів до навчального процесу підвищує мотивацію та інтерес у здобувачів освіти, а також полегшує запам'ятовування складних мовних явищ унаслідок використання візуальних й асоціативних механізмів сприйняття. Обґрунтовано доцільність використання інтернет-мемів для засвоєння лексики й граматичних структур, розвитку навичок читання, говоріння та міжкультурної комунікації, а також для підвищення навчальної мотивації здобувачів вищої освіти. Визначено основні функції інтернет-мемів у навчальному процесі, зокрема мотиваційну, пояснювальну (візуалізація правила), тренувальну, контрольну, рефлексійну. Наведено класифікацію мемів за функціональними особливостями. Запропоновано приклади інтернет-мемів, які можна використати у навчальному процесі для удосконалення мовної підготовки здобувачів освіти. Проаналізовано переваги та можливі обмеження застосування інтернет-мемів у практиці викладання французької мови. Зроблено висновок, що інтеграція інтернет-мемів у процес викладання французької мови сприяє активізації пізнавальної діяльності студентів, наближенню навчального матеріалу до сучасного медіапростору та підвищенню ефективності іншомовної підготовки у закладах вищої освіти.

Ключові слова: мем, інтернет-мем, французька мова, викладання, заклад вищої освіти.

The article examines the specific features of using internet memes as an innovative didactic tool in teaching French in higher education institutions. The theoretical foundations for applying memes as a new form of information presentation on the Internet are analyzed. Approaches in contemporary scholarly literature to defining the essence of the concept of an "internet meme" are generalized. It is noted that a modern internet meme consists of two components: visual and textual. The didactic potential of internet memes in the context of learning French is outlined. It is emphasized that incorporating memes into the educational process increases students' motivation and interest, as well as facilitates the memorization of complex linguistic phenomena through the use of visual and associative mechanisms of perception. The expediency of using internet memes for vocabulary acquisition, mastering grammatical structures, developing reading and speaking skills, and fostering intercultural communication, as well as for enhancing the learning motivation of higher education students, is substantiated. The main functions of internet memes in the educational process are identified, including motivational, explanatory (rule visualization), training, assessment, and reflective functions. A classification of memes according to their functional characteristics is provided. Examples of internet memes that can be used in the educational process to improve students' language proficiency are proposed. The advantages and possible limitations of using internet memes in the practice of teaching French are analyzed. It is concluded that integrating internet memes into the process of teaching French promotes the activation of students' cognitive activity, brings educational content closer to the contemporary media space, and increases the effectiveness of foreign language instruction in higher education institutions.

Key words: memes, internet memes, French language, teaching, higher education institution.

Постановка проблеми. Ми живемо в епоху, коли наше суспільство постійно розвивається та з надзвичайно великою швидкістю трансформується. Завдяки технологічному прогресу змінюються канали передачі інформації та, відповідно, методи комунікації в Інтернет-просторі. Сьогодні важко уявити собі комунікацію без мемів, особливо в Інтернеті. Вони постійно з'являються, захоплюють комунікативний простір, а потім зникають. В інформаційному суспільстві засилля мемів, які активно існують у блогах, чатах, на форумах, у рекламі, на телебаченні, у мові мільйонів людей, стало прихованим фактором формування громадської думки, тобто соціально-культурним явищем, яке впливає на формування суспільства [5, с. 117].

Розповсюдження мемів зумовлене комунікативними тенденціями суспільства, а саме зменшенням текстової форми, спрощенням змісту, а також прагненням комунікантів зробити своє висловлювання більш емоційним і помітним на теренах інтернет-простору. Для створення вдалого мема, його правильної інтерпретації та сприйняття необхідні фонові знання та розуміння контексту загалом. Таким чином, мем є лінгвокультурною одиницею, що містить у собі інформаційний пласт, який вимагає достовірного трактування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З розвитком Інтернету мем набув широкого розповсюдження і водночас спричинив необхідність більш детального його аналізу, оскільки цей феномен ще знаходиться у фазі становлення і його вплив посилюється інформаційними процесами, але, незважаючи на його загальноживаність, явище недостатньо вивчене. Ось чому сучасні дослідження все частіше звертаються до його вивчення. Подібні розвідки відбуваються у культурологічному, філософському та лінгвістичному аспектах.

Дослідженню мемів як частини цифрової масової культури а та їх окремих жанрових різновидів присвятили свої наукові праці вітчизняні дослідники А. Грималюк, Ж. Денисюк, О. Завадська, В. Каптюрова, Н. Корольова, Н. Космацька, Л. Макарук, Л. Найдьонова, О. Павлюк, С. Панченко, Т. Пода, С. Салтикова, К. Соколова, О. Чернікова, а також французькі науковці: С. Meynard, A. Montandon, E. Vernadakis, G. Constantinou, C. Renaud та інші.

Постановка завдання. Метою статті є теоретично обґрунтувати та методично окреслити можливості використання інтернет-мемів як інноваційного дидактичного інструменту у викладанні

французької мови, а також визначити їхній вплив на формування мовленнєвих і соціокультурних компетентностей здобувачів освіти, підвищення навчальної мотивації та активізацію пізнавальної діяльності в умовах сучасного цифрового освітнього середовища. Для досягнення мети у процесі дослідження передбачається розв'язання таких завдань: 1) проаналізувати науково-методичні джерела з проблеми використання інноваційних цифрових інструментів у викладанні іноземних мов; 2) визначити педагогічні умови доцільного використання інтернет-мемів у навчальному процесі; 3) проаналізувати переваги та можливі обмеження застосування інтернет-мемів у практиці викладання французької мови; 4) оцінити вплив використання інтернет-мемів на мотивацію здобувачів освіти та активізацію їхньої навчально-пізнавальної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Інтернет-дискурс визначається як складна система, що не містить чітких правил реалізації комунікації, зумовлюючи, проте, виникнення нових тенденцій до об'єктивізації думок, формування та трансформації явищ та ідей у свідомості індивіда та суспільства загалом. Одним із методів цієї передачі ідей є меми [3, с. 35]. Мемом вважається будь-яка ідея, символ, манера або образ, який свідомо чи несвідомо передається від людини до людини через міміку, жести, відео, мову тощо. Як нова форма презентації інформації, мем набуває неабиякого поширення в мережі Інтернет і заміняє собою повноцінне висловлювання. Сучасний інтернет-мем зазвичай складається з двох основних компонентів: візуального компонента (зображення, фотографія, кадр з фільму, карикатура, GIF-анімація тощо); текстового компонента (короткий напис, зазвичай лаконічний і влучний, який або підсилює візуальне повідомлення, або створює іронічний контраст).

Інтернет-меми – це, свого роду, реакція на загальновідомий факт (подія, висловлювання таке інше), яка спонукає до певної емоції (радість, сміх, сум, роздратування тощо). Текст та його графічне зображення об'єднуються в єдиний фрейм для інтерпретатора. Упізнані, лаконічні вирази, цитати, гра слів – це маркери популярних та впізнаваних мемів, які можуть виходити за межі певної соціальної групи та бути доступними для розуміння максимально великої кількості Інтернет-користувачів. Меми, як культурні одиниці, відображають актуальні теми й дискурси, які формуються у суспільстві, репрезентують пласт сучасної масової культури, яка відповідає смакам та очікуванням широкої публіки корис-

тувачів та творців цього контенту. Ефективність використання інтернет-мемів сприяє їхньому проникненню в життя суспільства не лише в розважальних цілях, але й в ідеологічних, політичних й навчальних. Завдяки розтиражованості меми стають пізнаваними та формують окремий сегмент інтернет-культурного середовища.

На думку Н. Корольової та Н. Грималюк, інтернет-мем варто розглядати як мовний, соціальний та ментальний феномен, що впливає на творення картини світу носіїв мови [3, с. 35]. Меми можна описати як «моментальні зрізи» важливих елементів культури, що включають опис новин та їх інтерпретацію в спільнотах. Присутність в мемах парадоксальності, незвичності, іронічності, подвійного сенсу, який трансформує усталені погляди на звичні речі та цінності, несподіваної інтерпретації, забезпечують в такий спосіб відповідні культурні потреби в середовищі інтернет-комунікації. Більшість популярних мемів стають шаблонами для висловлення власних креативних думок, сентенцій, утворюючи нові твори масової культури, які постійно поширюються в інтернет-мережі. Інтернет-меми починають формувати нову культуру масового формату та перетворюються на феномен сучасного масового мистецтва [2, с. 4].

Щодо самого терміна «мем», то він уперше був використаний англійським біологом і засновником теорії мемів Річардом Докінзом у 1976 році у книзі «The Selfish Gene» («Егоїстичний ген»). У своєму дослідженні науковець провів аналогію між генетичною та культурною еволюцією, у якій мем функціонує як ген та здатний до самовідтворення, самокопіювання, мутації та штучної селекції. Учений зазначав, що так само, як гени поширюються в генофонді, ... меми поширюються в тому ж сенсі, переходячи з одного мозку в інший за допомогою процесу, який в широкому сенсі можна назвати імітацією» [1, с. 137]. Таким чином, мем є невід'ємною частиною загальнокультурного простору і безпосередньо впливає на свідомість людини, поширюючись шляхом копіювання синтагматично (від однієї людини до іншої) та парадигматично (від покоління до покоління).

У сучасному світі освіта, безумовно, також не уникає зростаючого впливу нових технологій, які спричиняють необхідність пошуку нових підходів до навчання, котрі сприяли б більш ефективному засвоєнню знань. Викладач, як ніколи, повинен усвідомлювати унікальні педагогічні й освітні переваги, які пропонують нові технології, перш ніж вирішити питання їх використання. Вони справді можуть багато дати як викладачеві,

так і студенту, роблячи заняття ефективнішими, цікавішими та більш мотивувальними. Однією з таких інноваційних методик є використання інтернет-мемів, які виконують не лише розважальну функцію, але й служать потужним допоміжним інструментом у вивченні іноземної мови, зокрема французької. Проникнення Інтернету в освітню сферу підвищує з кожним разом все більше і більше обізнаність її учасників. Цифрове середовище змінило не лише канали комунікації, але й способи сприйняття інформації здобувачами освіти. Університетська аудиторія дедалі частіше демонструє схильність до коротких, візуально насичених форматів, швидкого перемикавання уваги та потреби в емоційній наповненості навчального матеріалу. Для викладача французької мови це означає необхідність переосмислення методичного інструментарію: зберігаючи академічні цілі (мовна точність, комунікативна компетентність, культура мовлення), доцільно використовувати такі формати, які узгоджуються з психологічними й медіаспоживчими характеристиками сучасних студентів.

Важливою характеристикою мема є його вірусність – здатність швидко поширюватися в інтернет-просторі, адаптуватися до нових контекстів та генерувати нові варіації. Саме ця властивість робить меми особливо цінними у навчальному процесі, оскільки вони легко запам'ятовуються та викликають емоційний відгук у студентів. У дидактиці іноземних мов меми можуть виконувати функції: мотиваційну, пояснювальну (візуалізація правила), тренувальну, контрольну, рефлексійну. Важливо, що мем у навчанні – не «розвага», а інструмент, підпорядкований чітко визначеним навчальним результатам. Залучення мемів до навчального процесу підвищує мотивацію та інтерес у здобувачів, а також, почасти, полегшує запам'ятовування складних мовних явищ внаслідок використання візуальних й асоціативних механізмів сприйняття. За своєю природою кумедні, вони роблять навчання легшим і природнішим, а також дозволяють викладачам – творцям контенту – досягати своїх педагогічних цілей.

Ми погоджуємося з О. Павлюк та Т. Салтиковою, що використання інтернет-мемів для навчання взагалі та для навчання іноземних мов зокрема, з одного боку, модернізує сучасну систему освіти, а з іншого – відповідає психологічним особливостям нового покоління з кліповим мисленням, для якого характерні: здатність швидко переключатися між відмінними смисловими фрагментами; висока швидкість обробки

інформації; переважання сприйняття інформації у графічному вигляді, водночас непристосованість до сприйняття лінійної, однорідної інформації, в тому числі довгих книжкових текстів тощо [4, с. 211].

На думку А. Приходько, інтернет-мем для застосування в навчальному процесі повинен мати такі складники: інформаційний: в основі мема може бути певна фраза, суперечливе питання, формула, афоризм, приказка, прислів'я тощо; емоційний: сутність мема – гумор, дотеп, побудований на репрезентативній системі навчальної групи (улюблені фільми, співаки, актори, публічні особи тощо); парадокс, новий сенс загальновідомого: гра слів, оксюмори, метафори, риторичні запитання, фраза відомого персонажа, тобто ситуації, коли певне словосполучення набуває нового нетипового значення, яке швидко запам'ятовується [6, с. 296].

Використання мемів методично обумовлене, оскільки емоційно забарвлена лексика засвоюється набагато краще і швидше, ніж нейтральна. Використання інтернет-мемів якнайліпше справляється із цим завданням; вони дозволяють візуалізувати інформацію, вони легко запам'ятовуються через свою яскравість і гумор; меми дозволяють розслабитись, підвищують цікавість до предмета, покращують навчальну комунікацію між студентами та між викладачами і студентами, розвивають критичне мислення, аналітичні здібності, пам'ять, увагу, креативне мислення та емоційний інтелект, підвищують працездатність [7, с. 2]. Меми знайомлять з культурою країни, мову якої вивчаєш; франкомовні джерела налічують, приміром, чималу кількість мемів на французькій мові зі сленгом, граматичними й фонетичними явищами, які можуть вивчати та аналізувати студенти; меми цікаві сучасному молодому поколінню, тому їх використання на заняттях мотивує здобувачів. Головна здатність і місія мему – викликати емоції, які в подальшому стають важливим чинником для запам'ятовування мема і стимулом для подальшого його поширення та осмислення. Треба також додати, що меми допомагають слідкувати за новинами і бути в курсі актуальних подій. Крім того, це ще один привід для використання автентичних матеріалів на заняттях [4, с. 212]. Саме ця властивість робить меми особливо цінними у навчальному процесі, оскільки вони легко запам'ятовуються та викликають емоційний відгук у студентів.

Меми, що приваблюють насамперед своєю стислістю і короткою формою, виявляються доречними інструментами, оскільки технології є природною складовою життя сучасної молоді

і широко використовуються нею щодня. За словами А. Montandon : « *Le bref appartient au champ notionnel du langage et la brièveté concerne un rapport interne à la parole. La forme brève relève donc d'une rhétorique, d'une stylistique et d'une poétique particulières... avec l'essor de la technologie, le bref est devenu caractéristique de notre époque et a donné naissance à de nouvelles formes brèves tels les posts, les tweets, les flashes-infos, les hashtags, les micro-récits, les GIF et les mèmes* » [8, с. 115].

Залежно від функції, яку меми виконують у навчальному процесі, їх можна об'єднати у кілька груп: меми-інформатори містять певну інформацію і використовуються для пояснення правил, повідомлення теми заняття, відтворення побаченого, прочитаного чи почутого, знайомства з культурою, історією та традиціями франкомовних країн тощо; меми-візуалізатори використовуються, з одного боку, для презентації та активізації нового матеріалу, а з іншого – для повторення та закріплення пройденого матеріалу, наприклад, меми з лексичними одиницями, фразеологізмами, граматичними явищами, що вивчаються; меми-нагадування для попередження помилок; перевірочні меми для контролю знань; меми-мотиватори використовуються для того, щоб похвалити здобувачів, які демонструють відмінні результати в навчанні, активно працюють на заняттях, правильно відповідають; щоб підбадьорити тих, хто старається, але щось не виходить; щоб підвищити мотивацію до вивчення французької мови та спонукати до певної дії (наприклад, слухати французькі пісні, дивитися фільми або відео французькою, читати франкомовну пресу тощо); меми-релаксатори знімають втому і підвищують працездатність; меми-емоджі слугують для вираження емоцій, почуттів, реакцій, настроїв, рефлексії [4, с. 213].

Попри численні переваги, вважаємо, що використання мемів у навчанні має певні виклики: 1) швидке застарівання: меми мають короткий життєвий цикл; те, що актуально сьогодні, може бути незрозумілим через кілька місяців; 2) культурні бар'єри: для розуміння деяких мемів потрібні глибокі культурні знання, які студенти можуть не мати; 3) ризик непорозуміння: гумор і іронія можуть бути неправильно інтерпретовані, особливо на початковому рівні володіння мовою; 4) необхідність контролю змісту: викладач повинен ретельно відбирати меми, щоб уникнути образливого або неетичного контенту; 5) технічні виклики: створення якісних освітніх мемів вимагає часу, технічних навичок та доступу до відповідних ресурсів.

Наступні приклади ілюструють, як меми можна інтегрувати в заняття з французької мови для організації різних видів навчальної діяльності. Зокрема, мем (рис. 1), що відображає повсякденну ситуацію та акцентує на рівності чоловіків і жінок у виконанні домашніх обов'язків, доцільно використовувати для розвитку усного й писемного мовлення. Меми (рис. 2, 3) можуть слугувати ефективним інструментом для закріплення граматичних правил і роботи над типова-

ними помилками. Мем (рис. 4) сприяє створенню позитивної атмосфери та невимушеного настрою під час заняття. Крім того, меми застосовуються як засіб узагальнення й поглиблення вивченого матеріалу та логічного завершення уроку. Наприклад, мем (рис. 5) із запитанням «Чи є у вас запитання?» та мем із Дональдом Даком (рис. 6), який поправляє метелика й дякує за увагу, дають змогу оригінально підсумувати заняття та завершити його в позитивному настрої.

Рис. 1. Pour travailler la production écrite et orale

Рис. 2. Pour vérifier une règle grammaticale courante

Рис. 3 Pour corriger une erreur

Рис. 4. Pour le brise-glace

Рис. 5. Pour donner la parole

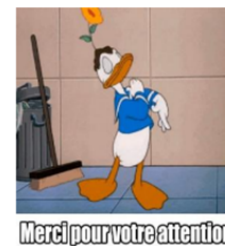

Рис. 6. Pour dire merci

Висновки. У ході дослідження встановлено, що інтернет-меми є перспективним та ефективним інструментом у викладанні французької мови в закладах вищої освіти, який дозволяє модернізувати навчальний процес, підвищити мотивацію студентів та покращити результати навчання. Меми можна ефективно використовувати для ознайомлення з новим матеріалом, для повторення або закріплення пройденого матеріалу. Усі особливості інтернет-мемів у сукупності створюють сприятливі умови для застосування цього інструменту навчання іноземній мові на різних етапах. Проте їх використання вимагає методично продуманого підходу, постійного оновлення матеріалів

та інтеграції в комплексну систему навчання. Слід пам'ятати, що, попри свої певні переваги, меми не можуть бути самостійним або основним засобом вивчення французької мови, а лише допоміжним. Ефективність застосування мемів залежить від педагогічної доцільності, відповідності навчальним цілям, рівню мовної підготовки студентів та дотримання етичних і культурних норм.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в експериментальній перевірці результативності використання інтернет-мемів у викладанні французької мови та створенні системи компетентісно орієнтованих завдань із використанням цифрового медіаконтенту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Докінз Р. Егоїстичний ген / пер. з англ. Я. Лебеденко. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 540 с.
2. Денисюк Ж. 3. Інтернет-меми у вимірі масової культури. *Культура і сучасність : альманах*. 2022. № 2. С. 3–8.
3. Корольова Н. О. Грималюк А. М. Інтернет-мем як феномен сучасного медіа дискурсу: стилістично-прагматичний аспект. *Folium*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. № 1. С. 33–41.

4. Павлюк О. О, Салтикова Т. О., Використання мемів у викладанні французької мови. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 61. Том 2. 2023. С. 211–214.
5. Пода Т. А. Інтернет-меми як феномен інформаційного суспільства. *Серія : Філософія. Культурологія*. Вісник НАУ. 2017. № 1 (25). С. 117–120.
6. Приходько А. Дидактичний потенціал використання інтернет-мемів у процесі мовної підготовки здобувачів вищої освіти із числа іноземних громадян. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 39. Том 2. С. 293–298.
7. Constantinou G. Le phénomène des mèmes au service des classes de langue. *Les Langues Vivantes*, 2022. P. 1–4.
8. Montandon A. *Formes brèves*. Paris : Hachette, 2013. 240 p.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

УДК 811.133.1'42

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.23>**ГРА ІНТЕРФЕНОМЕНАМИ В ТЕКСТОВОМУ МОЖЛИВОМУ ЕКОСВІТІ
ОПОВІДАННЯ БЕРНАРА ВЕРБЕРА «ET L'ON PENDRA TOUS LES POLLUEURS»****THE PLAY OF INTERPHENOMENA IN THE TEXTUAL POSSIBLE ECOWORLD
OF BERNARD WERBER'S SHORT STORY "ET L'ON PENDRA TOUS LES
POLLUEURS"****Лисенко Н.Є.,***orcid.org/0000-0002-2216-4749**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри італійської і французької філології та перекладу**Київського національного лінгвістичного університету*

У світлі новітніх міждисциплінарних філологічних досліджень художній текст постає як площина взаємодії і взаємовпливу багатовимірних інтегрованих явищ – інтерфеноменів (О. Воробйова), що виникають на перетині різних дискурсів, медіальних кодів, модусів, семіотичних ресурсів тощо. У цьому контексті особливої актуальності набувають студії, присвячені різноманітним аспектам осмислення міжсеміотичних інтеракцій у різножанрових текстах. Цю статтю присвячено з'ясуванню тексто- та смислотвірному потенціалу гри інтерфеноменами в побудові художньої моделі можливого екосвіту, а також реконструкції механізмів репрезентації цієї моделі в оповіданні «Et l'on pendra tous les pollueurs» сучасного французького письменника Бернара Вербера.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що оповідний простір твору – текстовий можливий екосвіт – функціонує як площина «гри ігор», де традиційна взаємодія між компонентами інтерфеноменів завдяки їхній комплексній реалізації інтегрується у динамічну систему відносин вищого порядку. Зокрема, доведено, що тексто- і смислотвірний потенціал такої взаємодії ґрунтується на синергії інтертекстуальності, інтердискурсивності, інтермедіальності та мультимодальності, що підсилюється актуалізацією тілесності й словесної голографії. Встановлено інтертекстуальні перегуки твору з есхатологічним дискурсом, що виявляється у залученні біблійних претекстів до моделювання текстового можливого екосвіту. Інтермедіальна специфіка оповіді розкривається через систему референцій до музики (джазу й хард-року), кіно, бодіарту, а також через театралізацію телевізійного дискурсу й перформативні практики. Мультимодальний характер оповідної тканини тексту забезпечується конвергенцією візуального, акустичного, ольфакторного, густативного та тактильно-кінестетичного модусів, інтегрованих у площину тілесності. Застосування прийомів словесної голографії, заснованих на обігруванні просторових векторів, часовій циклічності та сенсорних осциляціях, формує ефект багатовимірності альтернативної реальності та зумовлює емерджентність нових смислів.

Ключові слова: інтерфеномен, інтертекстуальність, інтердискурсивність, інтермедіальність, мультимодальність, тілесність, словесна голографія.

In the light of contemporary interdisciplinary philological research, a literary text is construed as a space of interaction and mutual influence of multidimensional integrated phenomena – interphenomena (O. Vorobiova) arising at the intersection of diverse discourses, medial codes, modes, and semiotic resources. Within this framework, particular relevance is attached to studies addressing various aspects of intersemiotic interactions in texts of different genres. The present article aims to elucidate the text- and sense-generating potential of the play of interphenomena in constructing a literary model of a possible ecoworld, as well as to reconstruct the mechanisms of its representation in the short story "Et l'on pendra tous les pollueurs" by the contemporary French writer Bernard Werber.

The study demonstrates that the narrative space of the work – the textual possible ecoworld – functions as a "play of games," wherein the conventional interaction among the components of interphenomena, owing to their complex implementation, is integrated into a dynamic system of higher-order relations. It is demonstrated that the text- and sense-generating potential of such interaction is grounded in the synergy of intertextuality, interdiscursivity, intermediality, and multimodality, further reinforced by the actualization of corporeality and verbal holography. Intertextual resonances with eschatological discourse are identified through the incorporation of biblical pre-texts into the modelling of the textual possible ecoworld. The intermedial specificity of the narrative unfolds through a network of references to music (jazz and hard rock), cinema, body art, as well as through the theatricalization of television discourse and performative practices. The multimodal character of the narrative texture is sustained by the convergence of visual, acoustic, olfactory, gustatory, and tactile-kinesthetic modes integrated within the plane of corporeality. The deployment of verbal holography techniques, based on the interplay of spatial vectors, temporal cyclicity, and sensory oscillations, produces an effect of multidimensionality in alternative reality and conditions the emergence of new meanings.

Key words: interphenomenon, intertextuality, interdiscursivity, intermediality, multimodality, corporeality, verbal holography.

Постановка проблеми. Гуманітарні студії кінця ХХ–початку ХХІ століття позначені стрімким парадигмальним зсувом, пов'язаним із

переглядом дисциплінарних меж і традиційних методологічних підходів до аналізу культурних, зокрема мистецьких, феноменів на тлі суспіль-

них трансформацій та технологічних інновацій [1; 2; 3]. Німецький мистецтвознавець Юрген Мюллер пояснює цей парадигмальний поворот і вихід на передній план саме інтермедіальних розвідок усвідомленням неспроможності методологічно розмежованих дисциплін адекватно описати явища, що є медіально неоднорідними, тобто можуть містити «структури й потенціал одного або багатьох інших медіа й інтегрувати у свій контекст питання, концепції та принципи, сформовані впродовж соціальної та технологічної історії медіа й західного фігуративного мистецтва» (переклад наш) [3, р. 100]. У цьому контексті осмислення сучасних форм художньої комунікації неможливе без міждисциплінарного підходу, який дозволяє виявляти специфіку взаємодії різних медіа як знакових систем із закодованими в них повідомленнями (за І. Ільїним).

Художні тексти доби постмодернізму, позначені стратегіями цитатної поліфонії та еклектичного поєднання різножанрових і різностильових дискурсів, іронічністю та мовною грою, інтегрують різномірні культурні – міфологічні, історичні, релігійні, маскультурні – та мистецькі коди, як-от: музичні, образотворчі, театральні, кінематографічні тощо. Така полікодовість формує складну мережу міжетекстових і міжмедіальних зв'язків, що перетворює текст на «супермедіум» (С. Маценка) [2], площину взаємодії інтерфеноменів (О. Воробйова) як «багатовимірних інтегрованих явищ» [1, с. 24]. У цьому світлі повноцінна інтерпретація постмодерністських художніх текстів можлива за умови врахування як інтертекстуального, так і інтермедіального вимірів, а також мультимодального аспекту їхньої організації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначальними тенденціями новітніх студій є інтер- і транснаукова кооперація. У галузі філології йдеться про зближення лінгвістичних і літературознавчих дослідницьких підходів [4, с. 7] та формування інтегральної методологічної царини – *лінгволітературознавства, або інтерфілології* [4, с. 7]. Дослідження у річищі інтермедіалістики нині набули надзвичайної популярності. Фундаторами вітчизняних інтермедіальних студій є насамперед літературознавці (Т. Бовсунівська, Н. Висоцька, Н. Жлуктенко, С. Маценка, Н. Мочернюк, В. Просалова, В. Фесенко та ін.). Лінгвісти, долучившись до міждисциплінарних розвідок, збагачують цей доробок, окреслюючи нові фокуси осмислення міжсеміотичних інтеракцій у різножанрових текстах у когнітивно-емотивному (О. Воробйова),

когнітивно-семіотичному (О. Пешкова), наративно-семіотичному (Р. Савчук) ракурсах. Об'єктом пильної уваги стають лінгвальні вияви не лише власне інтермедіальності, а й суміжних їй трансмедіальності й мультимодальності в площині архітектури (Р. Савчук), візуальних мистецтв (Т. Луньова), кінематографу (О. Воробйова, Т. Крисанова, Я. Федорів, І. Шевченко), музики (І. Біскуп, О. Воробйова), театру (Н. Паренко), словесної голографії (О. Воробйова), тілесності (І. Галуцьких) тощо. Попри значний корпус інтерфілологічних напрацювань, окреслений спектр підходів не вичерпує проблематики міжсеміотичних зв'язків, а навпаки – спонукає до спільного наукового пошуку.

Постановка завдання. Актуальність пропонуваного дослідження зумовлена необхідністю розбудови новітніх стратегій моделювання реальності в сучасній художній, зокрема постмодерністській, прозі крізь призму міждисциплінарного підходу, що уможливорює комплексне осмислення синергії міжсеміотичних механізмів тексто- і смислотворення. Метою поданої статті є з'ясування тексто- та смислотвірних потенціалів гри інтерфеноменами в побудові художньої моделі можливого екосвіту та механізмів репрезентації цієї моделі в оповіданні Б. Вербера «*Et l'on pendra tous les pollueurs*». Об'єктом дослідження є художня модель можливого екосвіту в зазначеному оповіданні автора. Предметом – механізми та функції гри інтерфеноменами як засобу тексто- і смислотворення в оповідному просторі твору. Матеріалом розвідки слугує оповідання «*Et l'on pendra tous les pollueurs*» зі збірки «*Paradis sur mesure*» (2008) сучасного французького письменника Бернара Вербера.

Виклад основного матеріалу. Покликаючись на трактування змісту термінопоняття *інтермедіальності* канадським дослідником, засновником журналу *Intermedialités*, Еріком Мешуланом, викладені у статті «*Intermedialités: Le temps des illusions perdues*» (2003), Ю. Мюллер підкреслює, що його «етимологія відсилає до *igor* «буття поміж» (*jeux de « l'être entre »*)» [3, р. 100].

Згідно з Е. Мешуланом, *inter* (inter-esse), означаючи перебування між двома часовими або просторовими інстанціями, є не простим фактом присутності, а відносинами взаємодії між об'єктами, що надає їм сенсу та цінності, увіражняючи їхні матеріальні й ідейні відмінності [5, р. 11]. *Medium* у цьому контексті постає не лише як матеріальний носій, посередник між суб'єктом рецепції та об'єктом, він одночасно формує саме середовище, в якому змісти

(*contenus*) стають розпізнаваними й дешифрованими як знаки, а не як шум. [5, р. 15].

Акцентування Ю. Мюллера на грі «*inter-esse*» дозволяє висловити думку про синергетичний характер взаємодії об'єктів, що опиняються у просторі «поміж», їх перетин, взаємовплив, певну напругу між ними, а також взаємну трансформацію.

У цьому контексті, зокрема, інтертекстуальність (Ю. Крістева, Р. Барт) постає як спосіб буття тексту між іншими текстами, дискурсами, культурними кодами. Вона означає не просту наявність запозичень, а процесуальну взаємодію, у межах якої текст конструюється через перетин і різного ступеня трансформації попередніх висловлень. Алюзії, цитати, ремінісценції слугують маркерами присутності інших текстів у тексті-реципієнті, демонструючи спосіб їхньої інтеграції, переосмислення та референції до попередніх дискурсів для генерації нових смислових структур [6, р. 255; 7].

У площині інтермедіальності взаємодія розгортається вже між окремими медіа (літературою, музикою, живописом, кіно тощо), які базуються на різних знакових системах (вербальній, візуальній, акустичній та ін. або їхніх комбінаціях). Згідно з концепцією В. Вольфа, сутність цього процесу полягає у свідомому порушенні конвенційних меж між мистецтвами [9]. У такий спосіб утворюються міжмедіальні конфігурації, що, за класифікацією І. Раєвські, охоплюють спектр від інтермедіальних референцій (музикалізація літератури, екфразис), комбінацій медіа (опера, кіно, комікс) до медіальної транспозиції – перекодування цілого твору з однієї знакової системи в іншу (екранізація роману) [10]. Текст, таким чином, не лише відсилає до іншого мистецтва, а й асимілює його коди, що зумовлює трансформацію оповідного простору.

Подібна гра спостерігається і у разі взаємодії модусів, пов'язаних із чуттєвою модальністю (візуального, акустичного, ольфакторного, густативного, тактильно-кінестетичного) та семіотичних ресурсів (вербальних, невербальних, графічних тощо), які одночасно залучаються для конструювання цілісного повідомлення, що у такий спосіб набуває мультимодального характеру. Як у разі експліцитної мультимодальності, що полягає у використанні зовнішніх елементів, так і імпліцитної, або вбудованої в текст (О. Воробйова) [11, р. 93], процеси смислотворення тут характеризуються емерджентністю, оскільки є результатом синергетичного комбінування модусів і семіотичних ресурсів.

Варіативність таких комбінацій є практично безмежною, адже трансформація бодай одного компонента спричиняє з'яву інакшої смислової конфігурації (Т. Крисанова) [12, с. 15; 13].

Описані комплексні явища, що можуть виявлятися в художньому тексті як окремо, так і в сукупності, називаються О. Воробйовою інтерфеноменами [1]. Підкреслюючи їхню складну природу й виокремлюючи такі риси, як універсальність і багатовимірність, гнучкість і розмитість меж, дослідниця розрізняє позначені префісами *inter-*, *multi-*, *trans-* та непозначені структури, або власне інтерфеномени (інтертекстуальність, інтердискурсивність, інтермедіальність, інтерсеміотичність, інтердисциплінарність); суміжні мульти-/ транс-/ поліфеномени (мультимодальність, трансмедіальність, полікодність) та немарковані інтерфеномени – тілесність, транспарентність, напруженість, голографічність тощо [1, с. 29-30].

У постмодерністському художньому тексті нерідко спостерігається синергетичний вияв кількох окреслених явищ, що дає підстави розглядати наративну стратегію автора як складну гру інтерфеноменами. Така багатовекторна взаємодія знаходить своє втілення в оповіданні Бернара Вербера «*Et l'on pendra tous les pollueurs*» зі збірки «*Paradis sur mesure*» (2008), де автор продовжує традиції попередньої збірки оповідань «*L'Arbre des possibles et autres histoires*» (2001) – інтелектуальну гру із читачем, доводячи до найвищого ступеня гіпотези за моделлю «*Que se passerait-il si...*» («Що сталося б, якби...») [14, р. 11; 15].

Б. Вербер вибудовує простір, де футурологічні сценарії (*futurs possibles*) синергетично перетинаються з автобіографічними рефлексіями (*passés probables*), розгортаючи події за логікою альтернативної реальності. У передмові до видання, констатуючи експериментально-ігровий характер своєї малої прози, він підкреслює її інтертекстуальну вкоріненість у традиції майстрів слова, яких вважає своїми вчителями: Е. По, Ж. Верна, С. Цвейга, Г. Ф. Лав-крафта, Д. Буццаті, А. Е. Ван Вогта, Ф. Брауна, А. Азімова, С. Кінга і особливо Ф. К. Діка [15]. Водночас, розглядаючи свої тексти як сюжети для майбутніх фільмів, автор закладає в оповідь своєрідний інтермедіальний потенціал. Він запрошує до читання, означуючи оповідання як короткі екзотичні прогулянки (*petites promenades exotiques*) [15], бажає читачеві щасливої дороги, чим формує настанову на мультимодальну рецепцію сконструйованого у творі можливого світу.

Гра інтерфеноменами розпочинається вже на паратекстуальному рівні – у заголовку оповідання «Et l'on pendra tous les pollueurs (un futur possible)», у якому Б. Вербер має намір довести до крайності ідею захисту довкілля (*Allons au bout de l'idée d'écologie*) [15]. Використання сполучника «Et» на початку заголовка в поєднанні з формою майбутнього часу (futur simple) дієслова «pendra» актуалізує біблійну ремінісценцію, стилізуючи назву під пророчий старозавітний дискурс. Водночас специфічна лаконічність та експресивність вислову уподібнюють його до сенсаційного газетного заголовка. Примітка в дужках (*un futur possible*) як сигнал для читача, залученого до інтелектуальної гри, маркує вхід у можливий екосвіт, – текстову альтернативну реальність.

Перші рядки оповідання занурюють реципієнта в мультимодальний простір можливого екосвіту, представлений крізь призму сприйняття гомодієгетичного оповідача:

Le pendu tirait une langue bleue. Il était entouré des autres condamnés habituels, accrochés aux branches. Pratiquement un pendu à chaque arbre. Parfois deux. Et tous portaient autour du cou la pancarte de l'infamie sur laquelle était inscrit le plus obscène de tous les mots :

«*POLLUEUR*»

D'habitude, je n'y prêtais plus attention. Il faut dire que ce genre de fruits sinistres décoraient les arbres de la plupart des parcs de la ville. Et de toutes les villes du monde.. [15]

Із самого початку Б. Вербер захоплює увагу читача, миттєво активуючи візуальний модус через опис страченої людини: *Le pendu tirait une langue bleue*, зокрема натуралістичну деталь (*langue bleue*). Рубаний синтаксис, реалізований через парцеляцію (*Pratiquement un pendu à chaque arbre. Parfois deux.*), динамізує оповідь, імітуючи монтажний ритм та рух кінокамери, що фокусується на окремих кадрах-деталях.

Особливого значення набуває іконічний знак – табличка ганьби (*pancarte de l'infamie*), що відсилає до культурного коду середньовічного правосуддя. Напис на ній – «*POLLUEUR*» – функціонує як індекс, що прямо вказує на причину смерті, перекодуючись через міжсеміотичну гру з екологічного терміна на маркер найтяжчого злочину. Створений візуальний ряд підсилюється метафорою *fruits sinistres décoraient les arbres*, яка породжує семіотичний оксиморон: дерево, що, зазвичай, є знаком життя, стає носієм смерті. Емоційна відстороненість оповідача (*D'habitude, je n'y prêtais plus attention*) підкреслює повсяк-

денність такого покарання в межах створеної альтернативної реальності (*plupart des parcs de la ville. Et de toutes les villes du monde*).

Як маркери інтертекстуальності Бернар Вербер використовує біблійні алюзії, зокрема на констатацію смертності людини у книзі Буття 3:19 «*Tu es poussière et tu retourneras à la poussière*» [16]. Зберігаючи структуру першоджерела, автор замінює його ключові семантичні компоненти, що призводить до іронічної десакралізації біблійної настанови – людина постає суто органічним ресурсом у межах циклу екосистеми:

Des corbeaux s'entassaient sur leurs têtes pour leur picorer les yeux, rapidement remplacés par des nuages de mouches bruyantes.

Ainsi les condamnés revenaient-ils dans le cycle de l'écosystème. Viande, tu retournes à la viande [15].

До того ж, у наведеному прикладі спостерігаємо інтердискурсивну гру, оскільки вводяться елементи наукового, зокрема екологічного, дискурсу (*revenaient-ils dans le cycle de l'écosystème*), що підсилюється виявами мультимодальності: опис ворон, які викльовують очі (*picorer les yeux*), та рою мух (*nuages de mouches bruyantes*) активує візуальний та акустичний модуси. Водночас акцентування на тілі як «м'ясі» (*viande*) підключає тактильний та ольфакторний модуси.

Б. Вербер використовує кінематографічний прийом ретроспекції, що дозволяє відтворити процес становлення цього можливого екосвіту крізь призму спогадів персонажа. Початок радикальної боротьби із забрудненням довкілля – від розширення озонових дір до танення льодовиків – маркується в оповіді запровадженням низки тотальних заборон. Ці приписи функціонують як інтертекстуальні алюзії на біблійні заповіді, сакральні канони трансформуються в екологічні імперативи: табу на водіння автомобілів, куріння, використання двигунів внутрішнього згоряння та електроенергії, викид газів в атмосферу, а також споживання м'яса. Ці заходи викликали протести й війни, однак владі вдалося упокорити бунтівників.

Вибір імені для нового лідера, президента Брюса Німрода, активує в оповідному просторі ще одну біблійну алюзію, відсилаючи до постаті старозавітного мисливця та царя-засновника Вавилону (Буття 10:8-10) [16]. Проте Б. Вербер наділяє цього персонажа сліпотою, тобто позбавляє зорового модусу, що парадоксально посилює його пророчий статус (*Je suis aveugle mais je vois mieux que vous tous* [15]). У такий спосіб про-

мова Німрода з трибуни ООН перетворюється на глобальну медіа-подію, де акустичний модус ораторства синергетично поєднується з інтермедіальною референцією до телебачення.

Упровадження екологічних заборон спричиняє детехнологізацію суспільства та повернення до доіндустріальних практик (пташина пошта, педальний привід), де будь-який рух забезпечується виключно фізичною силою людини. У такий спосіб у можливому екосвіті тактильний та кінестетичний модуси (зусилля м'язів, опір педаль) стають визначальними для рецепції простору: *Les sportifs étaient en sueur mais la cabine atteignit sans difficulté mon bureau penthouse au 74e étage. Un petit à-coup au 35e m'avait fait sourire : probablement dû à une série de crampes ou de tendinites; il fallait pédaler fort pour faire tourner les hélices sur les centaines de kilomètres.[...]. D'ailleurs, les touristes arrivaient à destination épuisés mais musclés.* [15].

Після блоку ретроспекції оповідач розкриває власну ідентичність: він – колишній співробітник поліції боротьби із забрудненнями, а нині приватний детектив Джером Толедано. Заангажований конкурентами, він намагається розкрити таємницю нового виду транспорту для швидкого сполучення міста з передмістям. Цим винаходом виявляється катапульта, візії майбутнього масового застосування якої та опис власне польоту (траєкторії, приземлення) постають виявом словесної голографії (О. Воробйова) [1, с. 31; 11]:

J'avais beau être ouvert au progrès, j'imaginai mal, tous les matins aux heures de pointe, des milliers de catapultes lançant des millions de banlieusards, mallette de travail au poignet, sur la capitale. Et j'imaginai encore moins le soir, aux mêmes heures de pointe, ces mêmes millions de travailleurs s'envoler ensemble pour retomber dans leurs banlieues respectives. Pourtant, l'image de ces foules propulsées dans le ciel avait quelque chose de vraiment «esthétique». Semblable à une explosion de feu d'artifice, ou à une fleur s'ouvrant d'un coup [15].

Автор вибудовує об'ємний образ нового способу комунікації в можливому екосвіті через часову циклічність *ранок – вечір (tous les matins – le soir)* та просторову опозицію *передмістя – столиця (banlieues – capitale)*. Ритмічне переміщення мільйонів людей, які вранці «вилітають» (*s'envoler*) на роботу, а ввечері «падають» (*retomber*) назад у передмістя, створює ефект човникової осциляції – постійного руху між локусами оповідного простору. Голографічність

образу посилюється через обігрування *вертикалі та горизонталі*: горизонтальний рух мегаполіса трансформується у вертикальний зліт натовпів, виштовхнутих катапультою в небо (*foules propulsées dans le ciel*). Ця візія набуває хвилеподібної динаміки, що експлікується через метафори вибуху феєрверка (*feu d'artifice*) та миттєвого розкриття квітки (*une fleur s'ouvrant d'un coup*), створюючи ефект сенсорної осциляції.

Описуючи власне політ персонажа, Б. Вербер вибудовує об'ємне бачення простору через човникові сенсорні осциляції: від кінестетичного шоку стрімкого злету (*Violemment projeté dans le ciel*) до моменту статичного зависання (*en suspension à une centaine de mètres du sol*), що маркує пік траєкторії перед стрімким поверненням об'єкта до землі (*Je percutai aussitôt le centre d'une membrane souple sous mes pieds*). Сенсорна інтенсивність цього досвіду підкреслюється тактильними відчуттями від поривів вітру в обличчя (*Le vent fouettait mon visage*) та колючого холоду повітря (*l'air était piquant* [15]).

Динаміка оповідного простору посилюється використанням кінематографічних засобів, власних жанру бойовика: сцени бійок, погонь та перестрілок не лише додають тексту сюжетної напруги, а й імітують монтажний темпоритм екшн-фільмів.

Поряд із цим інтермедіальний потенціал твору виявляється у специфічних формах театральності, де засобами сценічного мистецтва імітується робота телебачення:

Plus précisément le journal du soir. Sur une scène en forme d'écran posée au milieu de la place, un journaliste assis lisait « le texte » /.../.

Derrière lui, des acteurs mimaient les scènes d'actualités : meurtres, guerres, accidents, mariages, matchs de sport. La météo avait le mot de la fin, incarnée par des acteurs déguisés en soleil ou en nuages grimaçants.

Un peu partout dans la ville, de semblables théâtres-télévisions annonçaient les mêmes nouvelles au même instant [15].

Автор вибудовує особливу міжмедіальну конфігурацію – театр-телебачення (*théâtre-télévision*), у якому новини не транслюються на екрані, а розігруються наживо. Сцена у формі екрана (*scène en forme d'écran*), розташована в центрі площі, постає іконічним знаком медіа-простору. Театралізація новинного дискурсу реалізується через поєднання акустичного модусу (*un journaliste assis lisait « le texte »*) із візуально-пластичним виконанням (*des acteurs mimaient*

les scènes d'actualités), що перетворює час новин на інтермедіальний перформанс.

Перехід від публічного видовища «театру-телебачення» до приватного локусу Джерома Толедано актуалізує іронічну стилізацію оповіді під нуарний детектив: *Enfin chez moi, je m'effondrai dans mon fauteuil et déplaçai un morceau de fromage face à la souris qui actionnait mon tourne-disque pour écouter un vieux morceau de jazz. J'aimais bien cette musique.*

Le jazz...

À l'époque, cette musique donnait paraît-il envie de fumer et de faire l'amour. Le mot « jazz » signifiait d'ailleurs amour en argot. Moi le jazz me donnait juste envie de boire.

Les yeux fermés, je me revoyais en train de jouer à l'oiseau... je venais quand même d'être catapulté du Queens à Manhattan !

Quelqu'un frappa à la porte [15].

Акустичний модус оповіді, маркований музичною композицією «Fever» (далі по тексту – *je craignis que le rongeur ne tienne pas jusqu'à la fin du morceau Fever*), виступає каталізатором синестезії: через інтермедіальну референцію автор активує ольфакторний, тактильний та густативний модуси (*envie de fumer et de faire l'amour; de boire*). Б. Вербер застосовує прийом сенсорного перемикавання: блокування візуального модусу (*Les yeux fermés*) дозволяє Джерому зосередитися на внутрішній рецепції, де музика стає медіатором пам'яті й допомагає персонажу знову пережити кінестетичний досвід польоту (*je me revoyais en train de jouer à l'oiseau*).

Поява незнайомки в помешканні детектива маркується використанням гіпотипозису: *C'était une femme impressionnante. Elle portait un tailleur noir ajusté à la taille, une jupe courte qui dévoilait ses longues jambes en bas à résilles, et des chaussures à hauts talons. Ses lèvres étaient peintes d'un rouge agressif et ses yeux soulignés de khôl [15].* Через насичений візуальний модус автор вибудовує впізнаваний іконічний образ «фатальної жінки». Цей прийом виступає засобом інтермедіальної гри, відсилаючи до візуального коду голлівудського кінематографа середини минулого століття. Виявлення істинної ідентичності незнайомки як акторки «театру-телебачення» (*Une actrice ! La pauvre devait tous les soirs jouer sur une scène de rue les drames de ce monde [15]*), найнятої для компрометації героя, додає оповіді виміру тотальної театралізації.

Особливого значення в контексті інтермедіальності набуває екфразистичний опис татування на спині героїні: зображення дракона

в саду серед екзотичних квітів (*un tatouage sur le dos représentant un dragon entouré de femmes nues dans un jardin rempli de fleurs exotiques [15]*). Прояв тілесності як інтерфеномену реалізується через синергію модусів: статичний експразис дракона набуває динаміки через актуалізацію кінестетичного модусу – руху тіл під час статевих актів (*dans le feu de l'action, tout en faisant l'amour [15]*). Ця міжсеміотична гра створює ефект словесної голографії, де човникові осциляції фізичної близькості перетворюють бодіарт на об'ємну, пульсуючу картинку. У такий спосіб синергетично поєднуються візуальний і тактильний модуси, де спина героїні постає як екран (*Un dos c'est aussi un écran [15]*), що демонструє витвір мистецтва (*une oeuvre d'art*) у русі, імітуючи відсутню в можливому екосвіті технологію анімації чи кіно.

Образ батька героїні, байкера, уособлює радикальний бунт проти еко-диктатури: він свідомо порушує встановлені табу через куріння, споживання м'яса та використання мотоцикла, що працює на дизельному паливі. Під тиском клієнтки-спокусниці головний герой потрапляє в завчасно сплановану пастку: діалог із батьком можливий за умови його залученості до заборонених практик. Під час їзди на мотоциклі (кінестетичний модус) із цигаркою в зубах (густативний і ольфакторний) під звуки хард-року (*Van Halen, AC/DC [15]*) 70-х років (акустичний модус), він переживає відчуття сенсорного вивільнення (*J'accélérais, tentais des effets de roue arrière, et je me surpris à rire, je comprenais le plaisir de mes ancêtres [15]*). Використання автором назв гуртів та композицій («*Éruption*», «*Thunder*») постає як інтермедіальна референція, що ініціює музикалізацію оповіді, де ритм музики синхронізується з рухом мотоцикла.

У межах словесної голографії герой зіставляє цей досвід із польотом на катапульти, здійснюючи перехід від вертикального вектора до горизонтального (*sur un plan horizontal les mêmes sensations... en plan vertical [15]*). Особливої ваги набуває момент акустичного резонансу, коли мистецький образ – джазова композиція «*Thunder*» гурту AC/DC – синергетично зливається з реальним звуковим фоном – грозою як природним явищем (*l'orage se déclencha... le tonnerre grondait [15]*). Поєднання реального та музичного грому активує тактильний (відчуття зливи) та кінестетичний (швидкість) модуси, що дозволяє персонажу відчути порочне задоволення (*plaisir pervers [15]*) від порушення екологічних табу.

У такий спосіб інтердискурсивна гра завершується переходом персонажа з позиції детектива-захисника до позиції грішника-забруднювача.

Історія персонажа-оповідача завершується стратою: опинившись на місці попередніх жертв він констатує неминучу приреченість світу через людську жадібність та невігластво (*ils continueront de polluer, par bêtise, par avidité et manque de conscience* [15]).

Висновки. Проведений аналіз дозволяє констатувати, що оповідний простір твору Бернара Вербера, трактований як текстовий можливий екосвіт, виступає полем гри інтерфеноменів – складних міжсеміотичних утворень. Ці ігри є відносинами вищого порядку стосовно ігор *inter-esse* – синергетичної взаємодії між компонентами самих інтерфеноменів у просторі «поміж», де генеруються нові смисли. У такий спосіб альтернативна реальність у постмодерністському художньому творі постає площиною «гри ігор» – динамічної взаємодії гетерогенних конфігурацій, що забезпечують емерджентність нових смислів. Дослідження підтвердило переплетіння й узаємовплив інтертекстуаль-

ності, інтермедіальності, інтердискурсивності, мультимодальності, що підсилюються виявами тілесності й словесної голографії. У результаті аналізу інтертекстуальних зв'язків встановлено перегуки твору з есхатологічним дискурсом, зокрема з Біблією. Інтермедіальна референція виявляється у взаємодії тексту з музикою – джазом і хард-роком, кіно, бодіартом, а також через театралізацію телевізійного дискурсу й перформативні практики. Мультимодальна конфігурація оповідного простору ґрунтується на синергії візуального, акустичного, ольфакторного, густативного та тактильно-кінестетичного модусів. Обігрування просторових векторів, часової циклічності та човникових осциляцій модусів забезпечує голографічність репрезентації текстового можливого еко-світу, перетворюючи його на багатовимірну альтернативну реальність. Перспективи подальших розвідок убачаються в розширенні корпусу аналізованих текстів за рахунок залучення інших творів Бернара Вербера або доробку представників сучасного французького постмодернізму, а також у порівняльному аналізі міжсеміотичних взаємодій у модерністській і постмодерністській художній прозі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Воробйова О. П. Інтерфеномени в парадигмальному вимірі, або що там за обрієм когнітології? *Studia Linguistica*. 2021. Вип. 19. С. 24–37. DOI: <https://doi.org/10.17721/StudLing2021.19.24>
2. Маценка С. Текст як «супермедіум»: до поняття інтермедіальної філології. *Лінгволітературознавчі студії: інтерфілологічний аспект* : матеріали міжнар. наук. конф. Львів, 21–22 листоп. 2024 р. Львів, 2025. С. 129–135. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15301900>
3. Müller J. E. Vers l'intermédialité. Histoires, positions et options d'un axe de pertinence. *MédiaMorphoses*. 2006. № 16. Р. 99–110. URL: https://www.persee.fr/doc/memor_1626-1429_2006_num_16_1_1138 (дата звернення 18.02.2026).
4. Вступ. *Лінгволітературознавчі студії: інтерфілологічний аспект* : матеріали міжнар. наук. конф. Львів, 21–22 листоп. 2024 р. Львів, 2025. С. 7–8. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15301900>
5. Méchoulan É. Intermédialités : le temps des illusions perdues. *Intermédialités: Histoire et théorie des arts, des lettres et des techniques*. 2003. № 1. Р. 9–27. DOI: <https://doi.org/10.7202/1023522ar>
6. Dictionnaire de linguistique / J. Dubois, M. Giacomo, L. Guespin et al. Paris : Larousse, 2002. 614 p.
7. Moraru Ch. Intertextuality. *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory* / ed. by D. Herman, M. Jahn, M.-L. Ryan. London ; New York : Routledge, 2011. P. 256–259.
8. Wolf W. (Inter)mediality and the Study of Literature. *CLCWeb: Comparative Literature and Culture*. 2011. Vol. 13, №. 3. DOI: <https://doi.org/10.7771/1481-4374.1789>
9. Wolf W. Intermедiality. *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory* / ed. by D. Herman, M. Jahn, M.-L. Ryan. London ; New York : Routledge, 2011. P. 252–256.
10. Rajewsky I. O. Intermедiality, Intertextuality, and Remediation: A Literary Perspective on Intermедiality. *Intermédialités / Intermедiality*. 2005. №. 6. P. 43–64. DOI: <https://doi.org/10.7202/1005505ar>
11. Vorobyova O. Multimodality and transmediality in Kamal Abdulla's short fiction: a cognitive-emotive interface. *Cognition, Communication, Discourse*. 2022. № 24. P. 91–102. DOI: <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2022-24-07>
12. Крисанова Т. А. Емерджентність смислотворення в мультимодальному дискурсі. *Мультимодальність і трансмедіальність: когнітивний, прагматичний і семіотичний підхід* : матеріали міжнар. наук. конф. Харків, 22–23 квіт. 2022 р. Харків, 2022. С. 15–16.
13. Крисанова Т. А. Магія мультимодального смислотворення: синергія слова, зображення та звуку в коротких англомовних соціальних відео. *Актуальні питання вивчення германських, романських і слов'ян-*

ських мов і літератур та методики викладання іноземних мов : зб. тез доп. міжнар. наук. конф. Вінниця, 21–22 черв. 2024 р. Вінниця, 2024. С. 165–168.

14. Werber B. L'Arbre des possibles et autres histoires. Paris : Albin Michel, 2002. 277 p.

15. Werber B. Paradis sur mesure. Paris : Éditions Albin Michel et Bernard Werber, 2008. E-book diffusé en DOC, HTML, EPUB et MOBL

16. La Bible. Version de Semeur. Editions Exelsis. 2008. 418 p.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 25.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

УДК 811.133.1'25'.373.

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.24>

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ-МЕТАФОР У ФРАНЦУЗЬКИХ ГАЛУЗЕВИХ ТЕКСТАХ

FUNCTIONALITY OF TECHNICAL TERMS-METAPHORS IN FRENCH INDUSTRY TEXTS

Мелешенко А.І.,

orcid.org/0000-0002-7693-3283*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»*

У статті було розглянуто проблеми функціонування та диференціації технічних термінів у галузевих текстах на основі зооморфної і антропологічної метафори та метонімії. Підчас проведення класифікації та диференціації класів термінів було встановлено, що на даний час, у французькому науково-технічному дискурсі виділяються 2 основних класи термінів-концептів – це антропологічні та зооморфні метафори. Антропологічні метафори у специфічних текстах машинобудування переносять частини тіла та людські функції на технічні об'єкти. Вони підкреслюють функцію деталі: опора, захист, енергія, керування, сприйняття. Завдяки таким технічним метафорам складні конструкції стають «зрозумілішими», тому що людина проєктує свій власний досвід на техніку. Зооморфні метафори часто вказують на форму (ластівчин хвіст, павук, метелик), підкреслюють поведінку або функцію (троянський кінь – приховане проникнення), створюють інтуїтивний образ для майстра чи інженера. Такі метафори спрощують розуміння складних деталей через знайомі природні образи.

На противагу технічній метафорі, метонімія – це заміна назви одного об'єкта іншим за суміжністю: матеріал, місце, виробник, частина тощо. Загальний аналіз метонімії вказує на такі відтинки: винахідники / бренди (продукти: Diesel, Jeep, Bluetooth), частина / ціле або функцію (volant, clé USB), система / технологія (пристрій: radar, laser).

Французькі технічні терміни галузевих текстів часто використовують метафори з природи, механіки чи культури. Це спрощує складні поняття, створюючи яскраві образи для користувачів. Технічні поняття набувають переносних значень у повсякденному або професійному спілкуванні.

У галузі машинобудування та авіації аналіз людиноподібного образу полегшує розуміння функції пристрою. У цій галузі французькі технічні терміни часто беруть образи з анатомії («серце», «шкіра», «нерви», «рука»); з транспорту («train d'atterrissage»); використовують метафори природних об'єктів les ailes de refroidissement («крила охолодження»). В автомобілебудуванні використовуються анатомічні метафори: серце, скелет, очі, крила для позначення важливих частин машини: l'araignée de suspension (павук підвіски – центральна частина підвіски з багатьма кронштейнами/тягами). У пароплавобудуванні переважають метафори з архітектури, природи та людського тіла: кора, нутрощі, комин, руки: les entrailles du navire (нутрощі корабля). Нутрощі – внутрішні органи, машинне відділення, палубні відсіки, які створюють образ внутрішньої частини, де «живе» енергія.

«Aile à bec inclinable» – це авіаційний технічний термін із вкрапленням метафори, а слово «bec» є метафоричним, що функціонує у рамках одного класу зооморфних технічних метафор галузі літакобудування.

Зооморфний термін «aile crocodile» (крокодилове крило, крило з тактичними щитками) – це типова метафора в авіації. Це тип крила або аеродинамічної поверхні, яка має здатність розкриватися, утворюючи ефект «паци», паща крокодила. Перенесення образу відбувається за схожістю форми або дії. Таке розкриття, як «паща крокодила» є переносом значення від тварини до механізму, а тип образу: візуальний + функціональний.

Гібридні та багатоаспектні технічні метафори, які в залежності від контексту можуть виступати або як метафора, або як метонімія: термін bec Pelletier: «bec de bord d'attaque type Pelletier», подвійне поєднання метафори та метонімії у терміносистемі: «bec» – метафора за формою (нагадує дзьоб), «Pelletier» – метонімія. До гібридної метафори відноситься також і наступний термін машинобудівної галузі, як наприклад: «bec de sécurité». Завдяки таким технічним метафорам складні конструкції стають «зрозумілішими», бо людина проєктує власний досвід на техніку.

Спільною рисою для метафори у всіх випадках технічної лексики є зовнішній образ, який нагадує форму або поведінку деталі. А спільним для метонімії є не створення образу, а назва за суміжністю. Якщо технічні метафори галузевих текстів – це образи, які пояснюють функцію чи форму, переносячи знайомі риси, то метонімія – це еконімія мови. В обох випадках результат – зрозуміліші терміни, але метафора дає «картинку», а метонімія – «ярлик» за близькістю.

Основні риси та принципи, які відрізняють технічні терміни-метафори від метонімії у французькій мові базуються на семантичному механізмі, функції та уявному ефекту, а серед критеріїв ключових відмінностей слід зазначити: вихідну базу, ефект та спрямованість.

Ключові слова: технічний термін, науково-технічний дискурс, диференціація, класифікація, багатоаспектна метафора, метонімія, антропологічний термін, зооморфний термін, класи, підкласи термінів, асоціація, аналогія, подібність, суміжність, гібридна метафора.

The article considered the problems of function and differentiation of technical terms in industry texts based on zoomorphic and anthropological metaphors and metonymy. During the classification and differentiation of term classes, it was established that currently, in the French scientific and technical discourse, 2 main classes of terms-concepts are

distinguished – these are anthropological and zoomorphic metaphors. Anthropological metaphors in specific mechanical engineering texts transfer body parts and human functions to technical objects. They emphasize the function of the part: support, protection, energy, control, perception. Thanks to such technical metaphors, complex structures become “more understandable”, because a person projects his own experience onto the technique. Zoomorphic ones often indicate the form (swallowtail, spider, butterfly), emphasize behavior or function (Trojan horse – hidden penetration), create an intuitive image for a craftsman or engineer. Such metaphors simplify the understanding of complex details through familiar natural images.

In contrast to a technical metaphor, metonymy is the replacement of the name of one object by another due to its proximity: material, place, manufacturer, part, etc.). A general analysis of metonymy indicates the nuances: inventors / brands (products: Diesel, Jeep, Bluetooth), part / whole or function (steering wheel, USB key), system / technology (device: radar, laser).

French technical terms in industry texts often use metaphors from nature, mechanics or culture. This simplifies complex concepts by creating vivid images for users. Technical concepts acquire figurative meanings in everyday or professional communication.

In the fields of mechanical engineering and aviation, the analysis of a humanoid image facilitates the understanding of the function of a device. In this field, French technical terms often: take images from anatomy (“heart”, “skin”, “nerves”, “hand”); from transport (“train d’atterrissage”); use metaphors from natural objects les ailes de refroidissement (“cooling wings”). In automotive engineering, anatomical metaphors are used: heart, skeleton, eyes, wings to denote important parts of the machine: l’araignée de suspension (suspension spider – the central part of the suspension with many brackets/rods). In shipbuilding, metaphors from architecture, nature and the human body prevail: bark, entrails, chimney, hands: les entrailles du navire (the insides of a ship). The insides are the internal organs, the engine room, the deck compartments, which create the image of the interior, where energy “lives”.

“Aile à bec inclinable” is an aviation technical term with a hint of metaphor, and the word “bec” is a metaphorical one, functioning within the same class of zoomorphic technical metaphors of the aircraft industry.

The zoomorphic term “aile crocodile” (crocodile wing, wing with tactical flaps) is a typical metaphor in aviation. This is a type of wing or aerodynamic surface that has the ability to open, creating a “jaw” effect, the mouth of a crocodile. The image is transferred by similarity of form or action. Such an opening, like the “mouth of a crocodile”, is a transfer of meaning from an animal to a mechanism, and the type of image: visual + functional.

Hybrid and multifaceted technical metaphors, which, depending on the context, can act as a metaphor or metonymy. For example, the term bec Pelletier: “bec de bord d’attaque type Pelletier”, a double combination of metaphor and metonymy in the terminological system: “bec” is a metaphor for the form (resembles a beak), “Pelletier” is a metonymy. The following term from the engineering industry also belongs to the hybrid metaphor, such as: “bec de sécurité”. Thanks to such technical metaphors, complex structures become “more understandable” because a person projects their own experience onto the technology.

Common feature for metaphor in all cases in technical vocabulary is an external image that resembles the form or behavior of a part. And what is common for metonymy is not the creation of an image, but a name by contiguity. If technical metaphors of industry texts are images that explain a function or form, transferring familiar features, then metonymy is an economy of language. In both cases, the result is clearer terms, but metaphor gives a “picture”, and metonymy – a “shortcut” by proximity.

The main features and principles that distinguish technical terms-metaphors from metonymy in French are based on the semantic mechanism, function and imaginary effect, and among the criteria of key differences it should be noted: the initial base, effect and direction.

Key words: technical term, scientific and technical discourse, differentiation, classification, multi-aspect metaphor, metonymy, anthropological term, zoomorphic term, classes, subclasses of terms, association, analogy, similarity, contiguity, hybrid metaphor.

Постановка проблеми. За допомогою термінів-тропів, утворюється поняття та спеціальна лексика, якою дуже активно спілкуються спеціалісти на виробництві. Як окрема частина французького науково-технічного дискурсу, технічні метафори та метонімії, незважаючи на великі досягнення у сучасній концептуальній лінгвістиці, ще є недостатньо визначеними та класифікованими. Слід нагадати про те, що у цій галузі термінознавства ще не проводилось досконалого аналізу ключових критеріїв та рис відмінностей технічних термінів-метафор від термінів-метонімії. Недостатня увага приділялась принципам відмінностей технічних троп між собою. Французька науково-технічна термінологія взагалі побудована на полісемії, вторинній номінації та на широкому використанні загаль-

новживаної лексики і, як така, насичена різного роду метафорами та метонімією, які ще не були достатньо дослідженими, класифікованими і певним чином організованими у терміносистемі, тому вони мають проблему у своїй ідентифікації й виділенні їх, як окремого класу одиниць. Потребують подальшого вивчення і аналізу деякі гібридні та багатоаспектні зооморфні та антропологічні терміни-метафори французьких галузевих текстів.

Слід підкреслити такі важливі особливості, які вказують на те, що при утворення технічних термінів на основі тропів часто виникають семантичні зрушення, подібність, тотожність, суміжність, асоціації та аналогії, які, на жаль, не є ще достатньо дослідженими у сучасному французькому термінознавстві. Ці зрушення, метонімічні

та метафоричні перенесення лексичного значення слова, їх розширення та звуження, можуть бути асиметричними, прямими і оберненими, латентними, майже ледве відчутними на рівні підсвідомості, тому й потребують дуже щільного і багатостороннього семантичного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам французьких науково-технічних термінів у термінології було присвячено багато робіт як у французькому мовознавстві Д. Гуадеком, А. Мартеном, Ж. Віньє, так і у вітчизняному, С. І. Колеснік, А. Коваленко, І. Остапчуком, О. Селівановою та іншими. Дослідженням тропів: метонімії, метафори з точки зору концептуальної лінгвістики у своїх роботах займалися Р. Newmak, S. Ullmann, Д. Девідсон, Е. Касирер, В. Гладка, А. Приходько, В. Карабан, Е. Скороходько, А. Тараненко, та інші.

Французькі науково-технічні терміни, які створюються на основі метафоризації, з нашої точки зору, розглядалися у термінознавстві недостатньо широко. Бракує праць, присвячених дослідженню різних аспектів метафори та метонімії у галузевих текстах машинобудування. До цього часу не було проведено аналізу гібридних метафор та їх складових частин, зооморфних та антропологічних метафор, їх ознак та характерних рис. Недостатньо проводився порівняльний аналіз французьких та українських термінів, у різних галузях промисловості: авіаційної, автомобільної тощо. Не приділялось достатньої уваги різниці між метафорою та метонімією при технічному перекладі на українську мову, семантичній асиметрії, конверсії та семантичним зсувам.

Мета статті. Аналіз термінів-метафор та метонімії французьких галузевих текстів, критеріїв ключових рис та відмінностей технічних тропів, процесів утворення і диференціації різних класів технічних термінів-метафор та метонімії у галузевих текстах машинобудування. Виокремлення класів антропологічних, зооморфних, гібридних та інших типів термінів на основі тропів. Проведення диференціації технічної метафори та метонімії як двох різнопланових явищ на матеріалі галузевих текстів автомобілебудування, літако- та пароплавабудування.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети потрібно було вирішити наступні завдання: провести диференціацію технічних тропів; проаналізувати вплив тропів на утворення класів термінів та їх функціонування у французькому науково-технічному дискурсі; дослідити функціонування гібридних та змішаних метафор у галузевих текстах машинобуду-

вання; виділити критерії ключових відмінностей та співпадінь двох типів тропів; провести розподіл зооморфних метафор на основі їх лексико-семантичної структури; виокремити принципи, характерні риси та ознаки технічних метафор і метонімії різних специфічних галузей; систематизувати семантичні зрушення технічних термінів під час їх перекладу на українську мову.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В даній роботі під «технічним терміном» ми розуміємо слово або словосполучення, яке означає поняття спеціальної галузі знань, у нашому випадку машинобудування. Терміни входять у загальну лексичну систему мови через терміносистему. До основних особливостей терміносистеми сучасних французьких галузевих текстів відносяться: присутність дефініції, системність, однозначність, відсутність експресії, стилістична нейтральність. Коли термін вживається у багатьох галузях науки та техніки він вважається терміном – полісемантом.

Терміносистема, яка утворюється за допомогою технічних тропів являє собою найбільш динамічну лексичну систему мови. Вона швидко розвивається за рахунок вторинної номінації, тобто за рахунок переосмислення сталих термінів або шляхом запозичення термінів-метафор та термінів-метонімії із сусідніх та нових галузей науки та техніки, а також запозичень із загальноживаної лексики.

Метонімія, як тип семантичного зсуву, перенесення назви з одного предмета на інший за ознакою суміжності асоціацій, є одним із розповсюджених засобів концептуалізації явищ дійсності. Більшість із античних філософів та ораторів не виділяли та не називали метонімію окремим від метафори видом поняття – окрім Квінтіліана [1, с. 72]. Метонімічне зіставлення предмета, відбувається за ознакою суміжності, тобто належності їх до одного кола явищ, до понять одного порядку. [1, с. 72].

Довгий час, починаючи з античності, метонімія була доповненням метафори, отримувала спільно з нею визначення, за яким вона розглядалась як переосмислення на основі подібності або аналогії ознак об'єкта. В наш час, таке поєднання цих двох троп у єдиний семантичний комплекс, можна пояснити, у деякій мірі, існуванням гібридних метафор. Гібридні та багатоаспектні технічні метафори мають таку особливість, що в залежності від контексту можуть виступати або як метафора, або як метонімія, або навіть просто як технічний термін. Наприклад, авіаційний технічний термін *bec Pelletier*: «*bec de bord*

d'attaque type Pelletier», тобто дослівно "дзьоб передньої кромки крила (типу Пелет'є)". Це рухомий елемент на крилі літака, який покращує аеродинаміку на зльоті або при малій швидкості. Він названий за формою, «дзьоб» і одночасно за прізвиськом, на честь інженера Пелет'є, тобто це подвійне поєднання метафори та метонімії у гібрид в терміносистемі: «bes» – метафора за формою (нагадує дзьоб). «Pelletier» – метонімія, бо йде перенесення назви від імені винахідника до технічного елемента. Отже, bes Pelletier – це гібридна метафора: метафора + метонімія, форма + ім'я винахідника.

До гібридної метафори відноситься також і такий наступний термін авіаційної галузі: «bes de sécurité». «Вес» – дзьоб: виступаюча частина, яка зачіплюється, блокує, фіксує. «Sécurité» – безпека: елемент, пов'язаний із запобіганням відкриванню або виходу з ладу, наприклад, у замках, засувках, карабінах, в такому випадку «bes» є елементом, що впирається або зачіплюється для запобігання випадковому спрацюванню. «Вес» за формою – дзьоб, візуальна/функціональна подібність до дзьоба птаха, тобто зооморфна метафора підкласу «птахів». «Sécurité» за функцією є метонімією, тому що відбувається перенос назви частини за її функцією – безпека, захист. Такі змішані гібридні терміни часто зустрічаються в технічній мові.

Підчас попередніх досліджень, при проведенні диференціації класів термінів було встановлено, що на даний час, у французькому науково-технічному дискурсі виділяються 2 основних класи термінів-концептів – це антропологічні та зооморфні метафори.

Наступна зооморфна технічна метафора тексту авіаційної галузі представляє собою також клас «птахів» aile à bes inclinable (крило з опущеним, поворотним носком), дослівно «крило з нахиленим дзьобом», включає у себе дві частини тіла птаха, aile та bes (крило та дзьоб), які обидві відносяться до складу одного класу «птахів», на основі зв'язку частина – ціле. Це односкладова метафора авіаційної галузі. Якщо ми далі розберемо цей приклад за технічним призначенням, то «aile à bes inclinable» – це авіаційний термін, що означає частину конструкції крила (а саме "bes" – носок крила), яка може змінювати кут нахилу для покращення аеродинамічних властивостей під час зльоту та посадки. Це буквальный технічний термін, заснований на схожості частини крила з дзьобом птаха. Він перекладається як «крило з поворотним носком» або «крило з відхиленням переднім краєм». Отже, "bes" у цьому контек-

сті – це метафора, тому що термін переносе образ «дзьоба птаха» за візуальною схожістю на елемент конструкції літака. Як висновок, можливо констатувати, що «aile à bes inclinable» – це технічний термін із вкрапленням метафори, а слово «bes» є метафоричним елементом у буквальному описі конструкції, який робить цей термін повноцінною метафорою. Важливо також підкреслити, що bes на українську мову перекладається не як «дзьоб качки», а як «поворотний носик». Якщо носик перевернути з низу догори, то ми матимемо фігуру подібну саме до «дзьобу качки», а не до чогось іншого. Отже, мова тут йде саме про семантичний зсув та асоціативну асиметрію по лінії верх – низ (дзьоб – носик). Синонімом до цього авіаційного терміну-метафори є інший термін: bes d'attaque (аеродинамічний виступ на крилі літака (передня кромка), схожий на дзьоб – зооморфна метафора класу «птахів».

У зооморфній метафорі bes de fente (запобіжний носик) відбувається асиметричне семантичне зрушення, тому, що замість прямого значення «дзьоб» при перекладі на українську, ми вживаємо термін «носик», який є асоціативно пов'язаним з попереднім значенням. У свою чергу метафора bes débordant (авіац. роговий компенсатор) є функціонально синонімічним до іншого зооморфного терміна corne débordant («ріг»), (авіац. випукла частина повітряного збірника), тому, що в обох термінах-метафорах присутня сема «débordant» (випукла частина), слід вважати, що контекст у даному випадку нівелює різницю у лексичному значенні обох термінів, і створює контекстуальну функціональну синонімію двох асоціативно близьких авіаційних метафоричних термінів.

Іншим прикладом авіаційної технічної метафори, яка пов'язана з класом «птахів» є також термін aile. У природі «aile» – це крило птаха або комахи. У техніці, архітектурі, інженерії слово переноситься на об'єкти, які схожі за формою, положенням або функцією.

З концептуальної та семантичної точки зору, якщо «aile» використовується поза біологічним контекстом і означає деталь, форму, виступ або рух – це метафора, бо виникає перенесення ознак природного крила на штучний об'єкт. Тому, «aile» у більшості технічних контекстів – це метафора, бо назва базується на подібності до крила птаха або до його функції. Проте, «aile d'avion» не є метафорою, а є чисто технічним терміном. Це – крило у літаку, буквально, справжнє крило, аналог природного.

Існує ще декілька термінів, які можуть визивати суперечливе трактування в залежності від

мови використання, як наприклад французька авіаційна метафора «aile en M» («крило типу чайка») та aile coudée (крило типу «чайка» або оборотна «чайка»). З технічної точки зору – це тип крила або конструктивна форма в авіації чи інженерії, де контур крила нагадує літеру «М». Така форма крила може застосовуватись для зменшення опору та стабілізації польоту. Як тип тропу це образна назва. В даному типі метафори перенесення відбувається за формою, а назва дана за подібністю і вона утворена через візуальне порівняння форми конструкції з літерою «М». Цей термін вживається з конверсією, але це стає зрозумілим лише після уточнення та розшифрування значення літери «М», la mouette – чайка, до того ж й сама конфігурація літери М аналогічна тому положенню, у яке складаються крила птаха під час польоту у повітрі, звідти й виникає у підсвідомості асоціація саме з крилами чайки. Синонімом до цього терміну міг би бути термін «aile coudée» (зігнуте крило), який не є тропом, а буквально технічним описом форми крила з точки зору саме французької мови. Проте, в українському перекладі цей термін набуває рис метафори: aile coudée (крило типу «чайка» або оборотна «чайка», «оборотне крило» – крило вигнуте у протилежний бік від звичайного). В даному випадку відбувається порівняння з крилом птаха, що вказує на візуальне перенесення форми крила птаха на об'єкт. На наш погляд, в українській мові це є фігура мови, і як висновок – авіаційна метафора, для якої важливою рисою є асоціативність, тому, що крило як зігнутий лікоть людини, не напругу, а лише віддалено, нагадує нам про крило літака.

Зооморфні метафори при утворенні, за своєю лексико-семантичною структурою, розподіляються на 2 типи: двоскладові та односкладові і мають кілька класів. Отже, односкладові характеризують один клас тварин, як наприклад, частина – ціле, а двоскладові – характеризують два різних із зоологічної точки зору, класи тварин. Двоскладовою зооморфною метафорою є авіаційний термін aile-crocodile (крило з тактичними щитками), де aile крило птаха (клас птахів), а crocodile – земноводна тварина (клас земноводних). Термін «aile crocodile» (крокодилове крило) – це типова метафора французької терміносистеми. Це тип крила або аеродинамічної поверхні, який має здатність розкриватися, як паща крокодила. У авіатехніці це механізм управління підйомною силою, зазвичай аеродинамічні закрilки, які відкриваються вгору й вниз одночасно, утворюючи ефект "пащі". Перенесення метафоричного образу відбувається за схожістю

форми або дії. Таке розкриття, як «паща крокодила» є переносом значення від тварини на механізм, а тип образу: візуальний + функціональний. Отже, «aile crocodile» – це двоскладова зооморфна метафора змішаного типу авіаційної галузі, бо у терміні використовується образ крокодила для опису форми та поведінки технічного елементу – типу крила.

Французька терміносистема часто використовує метафори, які взяті з природи, механіки чи культури. Це спрощує складні поняття, створюючи яскраві образи для користувачів. Технічні терміни метафори набувають переносних значень у повсякденному або професійному спілкуванні. У галузі машинобудування та авіації аналіз людиноподібного образу полегшує розуміння функції будь-якого пристрою. У авіаційній галузі французькі технічні терміни часто використовують образи з анатомії («серце», «шкіра», «нерви», «рука»), наприклад, la peau de l'avion (шкіра літака), тобто, шкіра – оболонка, захист, зовнішня обшивка фюзеляжу. Це антропологічний термін-метафора, який пояснює захисну й структурну функцію обшивки літака. Отже, ми приходимо до висновку, що антропологічні метафори у французьких технічних термінах переносять частини тіла та людські функції на технічні об'єкти. Вони підкреслюють функції, які виконують деталі чи пристрої: опора, захист, енергія, керування, сприйняття.

Le cœur du moteur (серце двигуна). Серце – центр життя, центральна частина двигуна (блок, турбіна), яка підкреслює життєво важливу роль цієї конструкції: без «серця» двигун не працює. У цій галузі використовуються також

метафори-поняття, запозичені з транспорту («train d'atterrissage») – шасі літака, як рухомий комплекс елементів, що підтримує літак на землі й інші, як антропологічні, так і зоологічні метафори: les ailes de refroidissement («крила охолодження») – ребра або виступи для відведення тепла. Образ «крил» пояснює функцію охолодження та розсіювання тепла. У табл.1 також приводяться й приклади інших антропологічних та зоологічних метафор цієї галузі.

Підводячи підсумок, можна констатувати, що взагалі, будь-яка метафора містить три елементи: поняття, яке необхідно назвати; поняття, яке дає йому своє ім'я, спільна для обох понять властивість, що дозволяє їх порівняти [2, с.30]. Виділяються два типи порівняння: за предметною та за емоційною подібністю. Метафори, які побудовані на предметній подібності, за типом метафоризації поділяються на такі три групи:

антропоморфні (антропологічні) – перенос найменування органів людини на предмети; перенос найменування предметів на органи людини; перенос найменування тварин на предмети (зооморфні). [2, с.30].

Таким чином, метафора є одним з номінативних стилістичних прийомів, який передбачає використання слова, що позначає певний клас об'єктів, явищ або ознак для характеристики або номінації іншого класу об'єктів. Вона активно впливає на процеси полісемії і служить тим засобом, за допомогою якого в процесі розумової діяльності у свідомості людини не тільки відображаються, але й осмислюються, проводяться паралелі й аналогії [3, с. 15].

Утворення термінів-метафор та метонімічних термінів, їх переклад на українську мову, часто супроводжується семантичними зрушеннями. Ці зрушення при перекладі термінів з французької мови на українську, супроводжуються асиметричністю, тобто розширенням або звуженням поняття лексичної одиниці, синонімічною чи антонімічною заміною, генералізацією та специфікацією концептуального поняття-терміну, асоціативністю терміну, прямою або оберненою, інтуїтивною здогадкою під час часткового або повного його порівняння з частинами людського тіла або тварини [4, с.54].

В автомобілебудуванні також дуже часто використовуються антропологічні або анато-

мічні метафори: серце, скелет, очі, крила – для позначення важливих частин машини. Як наприклад, les yeux de la voiture (очі автомобіля), фари автомобіля. Або зоологічні метафори підкласу комах у наступному прикладі: l'araignée de suspension (павук підвіски), павук – комаха із багатьма лапами, центральна частина підвіски з багатьма кронштейнами чи тягами. Образ павука допомагає уявити багато лапу структуру, що «тримає» колеса, тоді як образ «метелика» le papillon de carburateur (дросельна заслінка) – клапан, який відкривається/закривається, як крила метелика, передає легкість руху та симетрії. Інші терміни цієї галузі додатково представлені у табл.2.

У французькій термінології зооморфні метафори часто вказують на форму (ластівчин хвіст, павук, метелик), підкреслюють поведінку або функцію (троянський кінь – приховане проникнення, баран – ударна сила), створюють інтуїтивний образ для майстра чи інженера. Такі метафори спрощують розуміння складних деталей через знайомі природні образи.

У пароплазобудуванні, також як і у попередніх галузях, переважають метафори з архітектури, природи та людського тіла: кора, нутрощі, комин, руки. Це допомагає інженерам і користувачам швидко зрозуміти функцію деталі або пристрою, завдяки знайомому образу. Наприклад, les entrailles du navire (нутрощі корабля). Нутрощі – в даному

Таблиця 1

Приклади французьких технічних метафор у галузі авіабудування

Французький термін	Буквальне значення (метафора)	Технічне значення	Аналіз того, як працює метафора
Le cœur du moteur (серце двигуна)	Серце – центр життя	Центральна частина двигуна (блок, турбіна)	Підкреслює життєво важливу роль цієї частини: без «серця» двигун не працює
Les ailes de refroidissement (крила охолодження)	Крила – розсіювання повітря	Ребра або виступи для відведення тепла	Образ крил пояснює функцію охолодження та розсіювання тепла
Le train d'atterrissage (посадковий поїзд)	Поїзд – візки, колеса, опори	Шасі літака	Підкреслює рухомий комплекс елементів, що підтримує літак на землі
La peau de l'avion (шкіра літака)	Шкіра – оболонка, захист	Зовнішня обшивка фюзеляжу	Пояснює захисну й структурну функцію обшивки літака
Les nerfs de l'aile (нерви крила)	Нерви – несучі канали	Лонжерони та ребра крила	Образ нервів пояснює, як елементи утримують форму та передають навантаження
Un cockpit (кабіна пілота)	«Півняча яма» – маленький контрольний простір	Кабіна пілота літака	Історична метафора: невеликий простір, де керують літаком
Le bras du robot / bras manipulateur (рука робота)	Рука – людська кінцівка	Механічний маніпулятор	Людиноподібний образ, що пояснює функцію пристрою — точні рухи, захоплення

Джерело: *створено автором

Таблиця 2

Приклади технічних метафор у автомобільній галузі

Французький термін	Буквальне значення (метафора)	Технічне значення	Аналіз (як працює метафора)
Le cœur du moteur (серце двигуна)	Серце – центр життя	Центральна частина двигуна (блок, циліндри, турбіна)	Підкреслює життєво важливу роль – без «серця» авто не рухається
Le châssis (рама) – «скелет автомобіля»	Скелет – опора організму	Несуча конструкція авто	Як скелет тримає тіло, так рама тримає агрегати та кузов
Les yeux de la voiture (очі автомобіля)	Очі – орган зору	Фари автомобіля	Підкреслює функцію «бачити» дорогу, освітлювати шлях
La colonne de direction (колона керування)	Колона – стрижень, вісь	Механізм керма, який ередєє рух	Метафора «колони» створює образ міцної осі, яка тримає керування
Les ailes de la voiture (крила авто)	Крила – частини птаха	Крила/передні та задні крила кузова	Історично – виступи, що прикривали колеса, образ руху та ширини
Les ailes (крила) (автомобілі, авіація)	Крила птаха	Кузовні елементи авто, крила літака чи ребра охолодження	Створює образ здатності «нести» та розсіювати — функція стабільності та охолодження
L'araignée de suspension (павук підвіски)	Павук – комаха із багатьма лапами	Центральна частина підвіски з багатьма кронштейнами/тягами	Образ павука допомагає уявити багатовузлу структуру, що «тримає» колеса
Le papillon de carburateur (дросельна заслінка)	Papillon – метелик	Клапан у карбюраторі, що регулює повітря	Клапан відкривається/закривається, як крила метелика; легкість руху та симетрія
La bouche d'aération (рот вентиляції)	«Рот» – отвір для дихання	Отвір для подачі або відводу повітря	Як рот забезпечує дихання, так отвір подає/виводить повітря

*Джерело: *створено автором*

випадку внутрішні органи, тобто машинне відділення, палубні відсіки, які створюють загальний образ внутрішньої частини, де «живе» енергія. Метафора *la passerelle de commandement* (місток керування) створює образ «мосту», (табл. 3), як місця спостереження й керування та допомагає інженерам і користувачам швидко зрозуміти функцію пристрою. Завдяки таким технічним метафорам, складні конструкції стають «зрозумілішими», через те, що людина проектує свій власний досвід на техніку.

На протипагу технічній метафорі, метонімія – це заміна назви одного об'єкта іншим за суміжністю: матеріал, місце, виробник, частина тощо. Нижче (у табл. 4) приводяться метонімічні приклади французьких технічних термінів із їх поясненнями та аналізом.

Загальний аналіз технічної метонімії вказує на наступні відтінки:

- винахідники / бренди → продукти: Diesel, Jeep, Bluetooth.

- частина / ціле або функція: volant, clé USB.

- система / технологія → пристрій: radar, laser.

Взагалі, метонімія дозволяє скорочувати й стандартизувати технічну мову.

Дуже часто, після закріплення терміна у терміносистемі, ми вже не думаємо про його походження, але, зрозуміло, що цей перенос відбува-

ється саме за суміжністю, а не за подібністю як у метафори.

Нижче (у табл. 5) приводиться стислий, але змістовний огляд основних рис та принципів, які відрізняють технічні терміни-метафори від метонімії у французькій терміносистемі.

Отже, спільною рисою для технічної метафори у всіх випадках є зовнішній образ, який нагадує форму або поведінку деталі. А спільним для метонімії є не створення образу, а створення назви за суміжністю – винахідник, частина, технологія. Технічні метафори французької терміносистеми – це образи, які пояснюють функцію чи форму пристрою, переносячи знайомі анатомічні риси (серце, крила, шкіра, нерви) на предмети. В той же час, метонімія – це економія мови, коли назва творця, матеріалу, бренду чи частини позначає ціле або функцію (Diesel, radar, clé USB). В обох випадках як результат – зрозуміліші технічні терміни, в яких метафора дає «картинку», а метонімія – «ярлик» за близькістю.

Висновки. У статті було розглянуто проблеми функціонування та диференціації технічних термінів у галузевих текстах на основі зооморфної і антропологічної метафори та метонімії. Підчас проведення класифікації та диференціації класів термінів було встановлено, що у французькому науково-технічному дискурсі виділяються

Таблиця 3

Приклади метафор технічних термінів французької мови у галузі пароплаводобудування

Французький термін	Буквальне значення (метафора)	Технічне значення	Аналіз (як працює метафора)
La coque du navire (кора корабля)	Кора – оболонка плоду	Корпус судна	Як кора захищає дерево/плід, так корпус захищає механізми й людей
Les entrailles du navire (нутрощі корабля)	Нутрощі – внутрішні органи	Машинне відділення, палубні відсіки	Створює образ внутрішньої частини, де «живе» енергія
La cheminée du navire (димохід корабля)	Комин – труба будинку	Труба для виходу диму/пари	Підкреслює аналогію зі звичайним комином – виводить відпрацьовані гази
Les bras de grue (руки крана)	Руки – людські кінцівки	Крани для навантаження на судні	Як руки піднімають і тримають, так кран підіймає вантаж
La passerelle de commandement (місток керування)	Місток – міст	Платформа для керування кораблем	Образ мосту як місця спостереження й керування
La peau du navire / de l'avion (шкіра корабля/літака)	«Шкіра» – оболонка людини	Зовнішня обшивка корпусу чи фюзеляжу	Як шкіра захищає організм і тримає форму, так обшивка захищає конструкцію

*Джерело: *створено автором*

Таблиця 4

Приклади метонімії технічних термінів французької мови у різних галузях

Un Diesel	Автор → продукт	За прізвищем Рудольфа Дізеля	Дизельний двигун або автомобіль із таким двигуном	Ім'я винахідника стало назвою всього типу двигуна
Une Jeep	Марка → тип продукту	Від бренду Jeep (США)	Будь-який легкий позашляховик	Назва бренду стала позначати клас автомобілів
Le Bluetooth	Історична постать → технологія	Від прізвища скандинавського короля Harald "Bluetooth"	Бездротовий зв'язок короткого радіусу	Ім'я перетворилось на термін технології
Le TGV (Train à Grande Vitesse)	Сигла → сам об'єкт	Абревіатура «поїзд високої швидкості»	Сам швидкісний поїзд	Абревіатура перестала означати тільки систему, стала позначати й рухомий склад
Une Clé USB (ключ USB)	Інструмент → функція	«Ключ» – предмет, що відкриває замок	Носій даних	За аналогією «ключ» відкриває доступ до інформації; зміна значення від інструмента до носія
Le volant (кермо)	Частина → функція / дія	«Volant» – той, хто літає, або обертний предмет	Кермо автомобіля	Назва від механічної властивості (обертання), стала позначати сам пристрій керування
Le radar	Прилад → система	RADAR = RADio Detection And Ranging	І сам прилад, і сама система виявлення	Термін системи став позначати прилад
Une imprimante laser (лазерний принтер) → «un laser»	Процес / інструмент → пристрій	«Laser» – джерело лазерного променя	У побуті кажуть «un laser» про весь принтер	Технологія або компонент стає назвою всього пристрою

*Джерело: *створено автором*

Таблиця 5

Принципи відмінності технічних термінів-метафор від метонімії

Ознака	Технічна метафора	Метонімія
Семантичний механізм	Перенесення за подібністю (форма, функція, образ)	Перенесення за суміжністю (матеріал, автор, частина, марка)
Функція	Створює образ, полегшує розуміння складного явища	Скорочує або стандартизує назву через близькі зв'язки

Продовження таблиці 5

Ознака	Технічна метафора	Метонімія
Уявний ефект	Викликає новий образ, часто поетичний	Нагадує ярлик або технічну економію мови

Джерело: *створено автором

Таблиця 6

Аналіз критеріїв ключових відмінностей термінів-метафор від метонімії

Критерій	Технічна метафора	Метонімія
Вихідна база	Природні, людські, культурні образи	Імена, бренди, частини, матеріали
Спрямованість	Пояснює як виглядає/працює через схожість	Пояснює хто зробив/звідки походить/яка частина
Ефект	Робить складне ближчим і наочним	Робить термін коротшим і точнішим
Приклад	«Les nerfs de l'aile» – лонжерони крила	«Un TGV» – поїзд високої швидкості

Джерело: *створено автором

2 основних класи термінів-концептів – це антропологічні та зооморфні метафори. Зооморфні метафори часто вказують на форму (ластівчин хвіст, павук, метелик), підкреслюють поведінку або функцію, створюють інтуїтивний образ для майстра чи інженера. Такі метафори спрощують розуміння складних деталей через знайомі природні образи.

Антропологічні метафори у специфічних текстах машинобудування переносять частини тіла та людські функції на технічні об'єкти. Вони підкреслюють функції деталі: опора, захист, енергія, керування, сприйняття. Завдяки таким технічним метафорам складні конструкції стають “зрозумілішими”, бо людина проєктує свій власний досвід на техніку, з якою вона працює.

На протипагу технічній метафорі, метонімія – це заміна назви одного об'єкта іншим за суміжністю. Загальний аналіз метонімії вказує на такі відтінки: винахідники / бренди (продукти: Diesel, Jeep, Bluetooth), частина / ціле або функцію (volant, clé USB), система / технологія (пристрій: radar, laser). Вона дозволяє скорочувати й стан-

дартизувати технічну мову за суміжністю, а не за подібністю.

Спільною рисою для технічної метафори галузевих текстів є зовнішній образ, який нагадує форму або поведінку деталі чи пристрою. А спільним для метонімії є не створення образу, а назва за суміжністю. Якщо технічні метафори галузевих текстів – це образи, які пояснюють функцію чи форму, переносячи знайомі риси, то метонімія це зовсім інше – це економія мови. В обох випадках як результат ми отримуємо зрозуміліші терміни, у яких метафора дає «картинку», а метонімія – «ярлик» за близькістю.

Основні риси та принципи, які відрізняють технічні терміни-метафори галузевих текстів від метонімії у французькій термінології, базуються на семантичному механізмі, функції та уявному ефекту, а серед критеріїв ключових відмінностей слід зазначити: вихідну базу, ефект та спрямованість.

Дана стаття не претендує на всеосяжність, а виявлені риси та тенденції можуть бути доповнені та розвинуті у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гладка А. Метонімія і метафора: питання диференціації понять. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. № 23. С. 71-75.
2. Ullmann Stephen. The principles of Semantics. A linguistic Approach to Meaning. Ed. 2 Glasgow: Jackson, 1957. 348 p.
3. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. Київ: ІНКІС, 2002. 320 с.
4. Остапчук І.І. Тропи та тропеїзація англійського масмедійного дискурсу: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови. Львів, 2016. 230 с.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 17.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ ХОРЕОГРАФІЯ

COMMUNICATIVE SKILLS TRAINING OF STUDENTS IN THE EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL PROGRAMME IN SPECIALITY CHOREOGRAPHY

Романчук О.В.,

orcid.org/0000-0001-8215-9741

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри української та іноземних мов

Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

Коваль Р.С.,

orcid.org/0000-0001-9284-7505

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української та іноземних мов

Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

Калимон Ю.О.,

orcid.org/0000-0002-0062-2382

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української та іноземних мов

Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

Сосіна В.Ю.,

orcid.org/0000-0003-4866-532X

кандидат педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри хореографії та мистецтвознавства

Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

У статті проаналізовані особливості викладання дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування» (французька) та її значення у комунікативній підготовці студентів, котрі навчаються за освітньо-професійною програмою Хореографія. Основу сучасної хореографічної термінології становлять французькі терміни. У 2014 році колектив викладачів Львівського державного університету фізичної культури опублікував методичні рекомендації для студентів спеціальності «хореографія», котрі вивчають французьку мову з метою ґрунтовного опанування та оволодіння фаховою термінологією. Для удосконалення викладання зазначеної дисципліни, отримання кращих програмних результатів навчання, опираючись на багаторічний особистий професійний досвід, у заплановане друге видання ми внесли певні корективи й доповнення, розширивши, зокрема, спектр завдань для самостійної роботи. Студентам запропоновано 10 тематичних текстів французькою мовою обсягом від 150 до 200 слів, у процесі роботи з якими вони повинні їх прочитати, письмово перекласти українською мовою, а також окремо перекласти та вивчити виділені нами терміни, які є важливими у професії хореографа. Також ми додали завдання, які включають роботу з текстами про відомих хореографів, танцівників, балетмейстрів та педагогів. Студенти мають прочитати та перекласти українською мовою з допомогою словника запропоновані тексти; виписати, перекласти українською мовою та вивчити виділені терміни; знайти додаткову інформацію українською мовою стосовно підкреслених термінів; перекласти та пояснити виділені слова. На основі цих текстів вони повинні також укласти відповідний українсько-французький термінологічний словник. Усі перелічені завдання спрямовані як на опанування фахової термінології та розвиток комунікативних навичок, так і на поглиблення знань з історії хореографічного мистецтва, що формує глибоке розуміння сутності танцю як культурного й художнього явища. Вони розширюють світогляд, стимулюють творче мислення та сприяють пошуку нових форм у хореографії.

Ключові слова: комунікативні навички, термінологія, хореографія, французька мова, українська мова.

The article analyses the features of teaching the discipline 'Foreign Language for Professional Purposes' (French) and its significance in the communicative skills training of students studying under the educational and professional programme Choreography. The basis of modern choreographic terminology is French. In 2014, a team of lecturers of Lviv State University of Physical Culture published methodological recommendations for students of the speciality 'Choreography', who study French in order to thoroughly master the language and corresponding professional terminology. To improve the teaching of this discipline and obtain better program learning outcomes, based on many years of personal professional experience, the authors have made certain adjustments and additions to the second edition, expanding, in particular, the range of tasks for independent work. Students are offered 10 thematic texts in French, ranging from 150 to 200 words. They must read and translate them into Ukrainian in a written form, and also translate and study the terms we have highlighted, which are important in choreographer's professional communication. We have also added tasks that include working with texts about famous choreographers, dancers, ballet masters and teachers. Students must read and translate the texts into Ukrainian using a dictionary; write out, translate into Ukrainian and study the highlighted terms; find

additional information in Ukrainian regarding the underlined terms; translate and explain the highlighted words. Based on these texts, they must also compile a Ukrainian-French choreography terminology dictionary. All the tasks mentioned are aimed at mastering professional terminology and developing communication skills, as well as deepening knowledge of the history of choreographic art, which forms a deep understanding of the essence of dance as a cultural and artistic phenomenon. They broaden the worldview, stimulate creative thinking and contribute to the search for new forms in choreography.

Key words: communication skills, terminology, choreography, French, Ukrainian.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Реформаційні процеси в сучасній хореографічній освіті України зумовлюють необхідність збагачення її теорії і практики, розширення та оновлення спектра фахових дисциплін, інноваційних методик і технологій, які репрезентують навчання «мистецтва руху» в різних соціальних інституціях (освітніх і культурних) задля формування високоосвіченої, творчої особистості майбутнього фахівця [1, с. 46].

Важливість комунікативної підготовки майбутніх хореографів полягає в тому, що їхня професійна діяльність нерозривно пов'язана із постійною взаємодією з людьми та передаванням художнього задуму не лише через рух, а й через слово, емоцію та особистий приклад. Основою тезаурусу класичної хореографії залишилися французькі терміни, які набули статусу інтернаціоналізмів. Незважаючи на свою умовність, вони дозволяють виявити генетичні витoki руху, пози, положення. Більшістю термінів позначена конкретна дія, що здійснюється при виконанні руху, деякі вказують на характер виконуваного руху, інші – на етимологію чи певний візуальний образ, закладений у назві [1, с. 137].

У 2014 році колектив викладачів Львівського державного університету фізичної культури опублікував методичні рекомендації для студентів спеціальності «хореографія», котрі вивчають французьку мову з метою ґрунтовного опанування та оволодіння фаховою термінологією [6]. Зазначена дисципліна на першому курсі допомагає студентам краще зрозуміти доволі складний термінологічний корпус хореографії, адже ця лексика буде їх супроводжувати не лише під час навчання у закладі вищої освіти, але й протягом усього життя за умови, якщо вони пов'яжуть його з цим видом мистецтва [11]. Використання методичних рекомендацій на практиці протягом тривалого періоду часу дало змогу виявити та виправити певні недоліки й огріхи першого видання, а також доповнити його новими видами завдань. Отже, актуальність нашої роботи обумовлена, серед іншого, пошуками шляхів удосконалення викладання дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування» (французька).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасна хореографічна термінологія розглянута у працях українських та іноземних науковців. Ольга Романчук, Ростислав Коваль, Валентина Сосіна та Наталія Пугач проаналізували лексико-семантичні особливості термінології хореографії у французькій мові і виявили, що для неї характерним є застосування низки опорних термінів, а саме: *battement* (m), *pas* (m), *temps* (m), *sissonne* (f) [10].

Юлія Данчевська дослідила лексичні одиниці терміносистеми класичного танцю [2], Валентина Кажан та Раїса Калініна розглянули власні назви як словотвірну базу для найменування танців в різних мовах світу, зазначивши, що хореографічна термінологія – стійка і в той же час поновлювана частина словникового запасу мови, у процесі утворення і становлення якої активно проявляються семантичні і словотвірні можливості мови в цілому, її зв'язок із життям суспільства та розвитком мистецтва [5].

Катерина Максименко займалася вивченням питання хореографічної лексики у французьких музично-сценічних постановках XVII – XVIII століть, що дозволить розширити знання про історичний танець зазначеного періоду та намітити нові напрямки у його вивченні [9]. Олена Шевченко розробила лекцію для студентів першого курсу на тему «Термінологія класичного танцю» [12].

Лілія Козинко провела ретроспективний аналіз термінології українського народного танцю у працях Василя Верховинця, Василя Авраменка та Андрія Гуменюка. На її думку, сьогодні необхідно переглянути термінологію українського танцю, повернути автентичні українські назви, позбавити їх іноземного нашарування, вивести з ужитку спотворені терміни («гармошка», «ялинка» та інші), що приведе до полегшення комунікації між хореографами, покращення навчального процесу на всіх рівнях освіти та, найголовніше, – до відродження автентичності української хореографії, сприятиме формуванню почуття національної гідності та ідентичності українського народу [7].

Катерина Ливрінц зробила аналіз адаптації французьких термінів хореографії в українській мові, динаміки збагачення французької мови спеціальною термінологією в залежності від

розвитку хореографічного мистецтва з середини XVIII століття до наших днів [8]. Вона зазначила, що нові слова хореографічної термінології у французькій мові походять від назви рухів тіла та частин тіла в цілому, їх асоціації з іншими предметами та явищами [8].

Наталія Захарчук опублікувала словники, у яких подала тлумачення основних понять і термінів класичного танцю відповідно до курсу «Методика вивчення класичного танцю». Побудова словників основних понять і термінів з методики вивчення класичного танцю у вигляді навчально-методичних посібників спрямована на те, щоб навчити студентів самостійно орієнтуватися в культурно-мистецькому інформаційному просторі, працювати з навчальною літературою, порівнювати погляди різних авторів [3; 4].

José Juan Pacheco Ramos проаналізував французьку балетну термінологію, взаємозв'язок між балетом та французькою мовою [17], Jacqueline Challet-Haas вивчала термінологію класичного танцю [13]. Дотичними до тематики нашої статті також є наступні праці: «Passion danse: l'encyclo» (2019) [14], «L'Encyclo de la danse» (2019) [15] та «Grammaire de la danse classique» (1977) [16].

Мета нашої роботи полягає у дослідженні особливостей викладання дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування» (французька) на сучасному етапі та її значення у комунікативній підготовці студентів, котрі навчаються за освітньо-професійною програмою Хореографія.

Виклад основного матеріалу. Танці залишаються улюбленим заняттям у суспільстві. Необхідність передати свої емоції, поділитися радістю чи горем за посередництва рухів у танці бере початок з давнини [8]. Термінологія класичного танцю, створена в результаті міжкультурної взаємодії хореографічних шкіл шляхом відсіву необов'язкових, тимчасових елементів і відбору постійних, що відображали саму природу класичної хореографії, еволюціонувала протягом кількох століть, зазнала багато змін та доповнень, перш ніж сформуватися в струнку й універсальну систему, загально визнану в усьому сучасному світі [1, с. 137].

Розвиток хореографічного мистецтва у Європі призвів до того, що у багатьох європейських країнах мови збагатилися новою лексикою, новими поняттями. Більшу частину хореографічної лексики запозичено з французької мови. Ще французький король Людовик XIV обожнював танцювати і старанно навчався цьому мистецтву, а в березні 1661 року заснував Королівську академію танців. Тоді ж з'явився опис основних балет-

них па (pas – крок) та танцювальних рухів, назви яких залишились у вжитку до сьогодні [8].

Кафедра хореографії та мистецтвознавства у Львівському державному університеті фізичної культури імені Івана Боберського створена у 2008 році з ініціативи керівництва закладу вищої освіти. Спочатку вона існувала як складова кафедри гімнастики, але від 2011 року отримала самостійний статус. Тоді ж було впроваджено викладання навчальної дисципліни «Іноземна мова професійного спрямування», предметом вивчення якої є хореографічна термінологія, яка використовується у французькій та українській мовах. Здобувачі вищої освіти повинні, серед іншого, набути здатності спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, вміти спілкуватися іноземною мовою та оперувати професійною термінологією у сфері фахової хореографічної діяльності (виконавської, викладацької, балетмейстерської та організаційної).

Програма навчальної дисципліни складається з двох змістових модулів: «Основні відомості з французької мови» та «Основи хореографічної термінології». До першого змістового модуля входять теми: 1) Загальні відомості про французьку мову; 2) Артикль та іменник у французькій мові; 3) Прикметник у французькій мові; 4) Займенник та числівник у французькій мові; 5) Дієслово у французькій мові. До другого змістового модуля входять теми: 6) Основи хореографічної термінології; 7) Термінологія вправ біля станка; 8) Термінологія вправ на середині залу; 9) Термінологія стрибків; 10) Термінологія вправ на пальцях та сценічних рухів; 11) Формування та розвиток навичок перекладу фахової термінології; 12) Формування та розвиток навичок перекладу літератури за фахом; 13) Формування та розвиток комунікативних навичок з теми «Хореографія»; 14) Укладання термінологічного французько-українського словника, а також підсумковий модульний контроль.

Усе вищеперелічене відображено у вже згаданих методичних рекомендаціях [6]. Однак, з метою вдосконалення викладання цієї дисципліни, отримання кращих програмних результатів навчання, опираючись на багаторічний особистий професійний досвід, у запланованому другому виданні ми запропонували студентам також самостійну роботу – 10 текстів французькою мовою обсягом, як правило, від 150 до 200 слів («Le chorégraphe» / «Хореограф»; «La chorégraphie» / «Хореографія»; «La salle» / «Зал»; «Les vêtements de danse» / «Одяг для танцю»; «La danse traditionnelle» / «Традиційний танець»;

«La danse moderne» / «Сучасний танець»; «Le ballet» / «Балет»; «La Fédération Française de Danse» / «Французька танцювальна федерація»; «La danse intégrée» / «Інтегрований танець»; «Les traumatismes» / «Травматизм»). Вони повинні їх прочитати, письмово перекласти українською мовою, а також окремо перекласти та вивчити виділені нами терміни, які є важливими у професії хореографа. Наведемо низку прикладів відповідної термінології: articulations (f, pl) – суглоби; bras (m) – рука; chant (m) – спів; collant (m) – 1) трико, 2) колготи; corps (m) humain – людське тіло; créativité (f) – креативність; danse (f) – танець; danse (f) classique – класичний танець; danse (f) contemporaine – сучасний танець; décors (m, pl) – декорації; émotion (f) – емоція; épaules (f, pl) – плечі; époques (f, pl) – 1) епохи, 2) періоди; espace (m) – простір; femmes (f, pl) – жінки; genre (m) dramatique – драматичний жанр; hommes (m, pl) – чоловіки; idée (f) – ідея; inventivité (f) – винахідливість; jupette (f) – спідничка; justaucorps (m) – жупокор; liberté (f) – свобода; maillot (m) – 1) трико, 2) майка; métier (m) – професія; mouvements (m, pl) – рухи; musique (f) – музика; organisation (f) – організація; pantomimes (f, pl) – пантоміми; pas (m) – 1) крок, 2) па; pieds (m, pl) – ноги; pratique (f) – 1) практика, 2) заняття; répertoire (m) chorégraphique – хореографічний репертуар; scène (f) – сцена; sécurité (f) – безпека; sentiment (m) – відчуття; silhouette (f) – силует; sol (m) – підлога; souplesse (f) – гнучкість; spectacle (m) – спектакль; sport (m) – спорт; tête (f) – голова; tutu (m) – балетна пачка; vision (f) artistique – мистецьке / художнє бачення тощо.

Також ми додали завдання для самостійної роботи, які включають роботу з текстами про відомих хореографів, танцівників, балетмейстрів та педагогів, серед котрих такі особистості як Jean-Georges Noverre (1727–1810), Enrico Cecchetti (1850–1928), Isadora Duncan (1877–1927), Serge Lifar (1905–1986), Roland Petit (1924–2011), Maurice Béjart (1927–2007) та Aurélie Dupont (1973).

Студенти повинні прочитати та перекласти українською мовою з допомогою словника запропоновані тексти; виписати, перекласти українською мовою та вивчити виділені терміни (наприклад, ballet moderne; jour de sa naissance; Journée internationale de la danse; éditions; traductions; mœurs; usages; nature; vérité; maître de ballet; soirée; divertissements; pièces de théâtre; corps de ballet; pas de deux; partenaires; virtuosité; méthode d'enseignement de la danse; capacités techniques; exécuter; rotation; problème; existence; voiles;

succès; notoriété; remarquer; beauté physique; technique; niveau européen; représentation; membres; direction; réformes importantes; activité chorégraphique; chaussons de danse; style; langage; fondateur; hommage; pseudonyme; troupe; mort; testament; temps; tournées; génération; étoile du ballet; mutation; banlieue; claquettes; scolarité; se présenter; nomination; opérer; fracture; cartilage; genou; droit; rééducation; réalisateur; début; institution тощо); знайти додаткову інформацію українською мовою стосовно підкреслених слів та словосполучень (наприклад, le 29 avril; Fontainebleau; la cour de Louis XIV; Opéra-Comique; Marguerite-Louise Sauveur; David Garrick; Marie-Thérèse d'Autriche; Marie-Antoinette; Pierre Gardel; Étienne-Hughes Laençon; la Scala; La Belle au bois dormant; Ruth Page; Coppélia; Loïe Fuller; Opéra de Paris; Monte-Carlo; Auchwitz; Sorbonne; Giselle; Ballets des Champs-Élysées; Théâtre Marigny; Serge Gainsbourg; Yves Saint Laurent; César; Notre-Dame de Paris; Maurice Jarre; Molière; Sylvie Guillem; Le Lac des Cygnes; Don Quichotte; New York City Ballet тощо); перекласти та пояснити виділені терміни (наприклад, reindre; exposition – nœud – dénouement; premiers pas; tournée triomphale; solistes brillants; interprétations; figures antiques grecques; liberté d'expression; hellénisme; culte du corps; spiritualité; salons artistiques; antisémitisme; pléiade; ballet narratif; néophytes; droits d'auteur; couples mythiques; âge d'or; engagement; coryphée тощо). На основі цих текстів студенти повинні укласти відповідний українсько-французький термінологічний словник.

Висновки. Усі завдання спрямовані як на опанування фахової термінології та удосконалення комунікативних навичок, так і на поглиблення знань з історії хореографічного мистецтва, що формує глибоке розуміння сутності танцю як культурного й художнього явища, дозволяє простежити розвиток танцювальних форм, стилів і напрямів, зрозуміти їхнє походження, а також зв'язок із певною епохою.

Ми запропонували для опрацювання невеликі тексти, які містять інформацію про відомих хореографів, танцівників, балетмейстрів та педагогів, балети, спектаклі й вистави, театри тощо. Ці знання розширюють світогляд, стимулюють творче мислення та сприяють пошуку нових форм і образів у хореографії.

Вони є фундаментом професійної майстерності хореографа, що дозволяє поєднувати традицію й новаторство та створювати змістовні й актуальні танцювальні постановки. Саме для цього

студенти під час вивчення «Іноземної мови професійного спрямування» (французької) повинні

оволодіти відповідним термінологічним інструментарієм та основами знань з історії хореографії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Благова Т. Розвиток хореографічної освіти в Україні (XX – початок XXI століття): дис. ... д-ра педаг. наук: 13.00.04 / Благова Тетяна Олександрівна. Полтава, 2021. 595 с.
2. Данчевська Ю. Деякі аспекти лексичних одиниць терміносистеми класичного танцю. Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології», № 709, 2011. С. 69–73.
3. Захарчук Н. Словник основних термінів з методики класичного танцю: навч.-метод. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 56 с.
4. Захарчук Н. Словник хореографічних термінів: навч.-метод. посіб. Луцьк: ПВД «Твердиня», 2013. 27 с.
5. Кажан В., Калініна Р. Власні імена та їх похідні в термінології хореографічного мистецтва. Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Вип. 8, 2012. С. 57–67.
6. Коваль Р., Пугач Н., Романчук О., Сосіна В. Французька мова за професійним спрямуванням: Метод. рек. для студ. напряму підготовки «Хореографія». Львів: Компанія «Манускрипт», 2014. 56 с.
7. Козинко Л. Термінологія українського народного танцю в дослідженнях В. Верховинця, В. Авраменка та А. Гуменюка. Танцювальні студії, 6 (2), 2023. С. 145–154.
8. Ливрінц К. Адаптація французьких термінів хореографії в українській мові. Limes. Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці. Вип. VII, т. 1. 2020. С. 263–268.
9. Максименко К. Хореографічна лексика у французьких музично-сценічних постановках XVII–XVIII століть. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: науковий журнал, № 2. Київ: ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. С. 157–161.
10. Романчук О., Коваль Р., Сосіна В., Пугач Н. Лексико-семантичні особливості термінології хореографії у французькій мові. Тези звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка за 2021 рік (3–4 лютого 2022 року). На пошану доктора філологічних наук, професора Катерини Яківни Кусько. Львів: ПАІС, 2022. С. 247–249.
11. Романчук О., Сосіна В., Акімова С., Коваль Р. Організація навчального процесу з дисципліни «Французька мова за професійним спрямуванням» (для студентів напряму підготовки «хореографія»). Освіта і наука в умовах глобальних викликів: Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції 11–15 червня 2013. Сімферополь-Судак, 2013. С. 136–139.
12. Термінологія класичного танцю: лекція для студентів 1 курсу ФПО спеціальності 024 «Хореографія» / розроб. Шевченко О. М. Львів, 2018. 17 с.
13. Challet-Haas J. Terminologie de la danse classique. Paris: Amphora, 1987, 159 p.
14. Chaudon M.-V. Passion danse: l'encyclo. Montrouge: Bayard Jeunesse, 2019. 112 p.
15. Colozzi C. L'Encyclo de la danse / sous la direction de Sonia Feertchak. Paris: Gründ Jeunesse, 2019. 255 p.
16. Guillot G., Prudhommeau G. Grammaire de la danse classique. Paris: Hachette, 1977, 315 p.
17. Pacheco Ramos J. J. La terminologie française du ballet: des mouvements nommés en français. Synergies Espagne, № 10, 2017. Pp. 203–211.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

УДК 811.133.1

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.26>**ВЗАЄМОДІЯ ВЕРБАЛЬНИХ І НЕВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ
У ФРАНЦУЗЬКІЙ КОМУНІКАЦІЇ****THE INTERACTION OF VERBAL AND NON-VERBAL MEANS
IN FRENCH COMMUNICATION****Смушак Т.В.,***orcid.org/0000-0003-4844-9758**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри французької філології**Карпатського національного університету імені Василя Стефаника***Ковбанюк М.І.,***orcid.org/0000-0002-0300-8791**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри французької філології**Карпатського національного університету імені Василя Стефаника***Луцик Н.М.,***orcid.org/0000-0003-3010-0988**старший викладач кафедри французької філології**Карпатського національного університету імені Василя Стефаника*

Стаття присвячена дослідженню взаємодії вербальних і невербальних засобів у сучасній французькій комунікації. Розглянуто роль мовленнєвих одиниць («*J'en ai ras le bol*», «*Ça lui est passé sous le nez*», «*La barbe!*», «*Mon œil*», «*Et toc!*», «*Il est bourré*», «*Motus et bouche cousue*», «*J'ai les chocottes*», «*Je croise les doigts*») у поєднанні з жестами, мімікою, позами, інтонацією як складниками єдиного комунікативного акту. Особливо увагу приділено міжкультурному аспекту спілкування, у межах якого невідповідність або різне тлумачення вербальних і невербальних сигналів може впливати на точність передавання інформації та, відповідно, ускладнювати взаєморозуміння між мовцями та носіями французької мови. Показано, що ефективність іншомовної комунікації значною мірою залежить від здатності мовця інтерпретувати й адекватно використовувати як словесні, так і невербальні ресурси. Нерозуміння або хибне тлумачення невербальних сигналів може призвести до прагматичних помилок і, як наслідок, до порушення процесу сприйняття французького мовлення.

Стаття містить словникові значення й аналіз історії походження французьких виразів і жестів, що їх супроводжують. Доведено, що невербальні знаки є культурно маркованими, оскільки відображають соціальні норми та комунікативні традиції лінгвокультурної французької спільноти. Лексика, усталені мовні вирази та граматичні конструкції, а також їх невербальні прояви, репрезентують історико-культурний контекст.

Вивчення взаємодії вербальних і невербальних засобів у французькій комунікації сприятиме глибшому усвідомленню національно-культурної специфіки мовної поведінки, розвитку комунікативної компетентності та підвищенню ефективності спілкування французькою мовою. Отримані висновки можуть бути використані у викладанні французької мови, країнознавства Франції та дослідженнях міжкультурної комунікації.

Ключові слова: вербальні засоби, невербальні засоби, комунікація, мовленнєва одиниця, міжкультурна взаємодія.

The article is devoted to the study of the interaction of verbal and non-verbal means in modern French communication. The role of speech units («*J'en ai ras le bol*», «*Ça lui est passé sous le nez*», «*La barbe!*», «*Mon œil*», «*Et toc!*», «*Il est bourré*», «*Motus et bouche cousue*», «*J'ai les chocottes*», «*Je croise les doigts*») combined with gestures, facial expressions, poses, and intonation as components of a single communicative act is considered. Special attention is paid to the intercultural aspect of communication, within which inconsistency or different interpretation of verbal and non-verbal signals can affect the accuracy of information transmission and, accordingly, complicate mutual understanding between speakers and native speakers of French. It is shown that the effectiveness of foreign language communication largely depends on the speaker's ability to interpret and adequately use both verbal and non-verbal resources. Misunderstanding or misinterpretation of non-verbal signals can lead to pragmatic errors and, as a result, to disruption of the process of perception of French speech.

The article contains dictionary interpretations and analysis of the history of the origin of French expressions and gestures that accompany them. It has been proven that non-verbal signs are culturally marked, as they reflect social norms and communicative traditions of the linguistic and cultural French community. Vocabulary, established language expressions and grammatical constructions, as well as their non-verbal manifestations, represent the historical and cultural context.

The study of the interaction of verbal and non-verbal means in French communication will contribute to a deeper understanding of the national and cultural specificity of language behavior, the development of communicative competence and the improvement of the effectiveness of communication in the French language. The obtained conclusions can be used in the teaching of the French language, the country studies of France and the research of intercultural communication.

Key words: verbal means, non-verbal means, communication, speech unit, intercultural interaction.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці комунікація розглядається як процес, що включає не лише вербальні (словесні) засоби, але й широкий спектр невербальних ресурсів – жестів, міміки, погляду, пози тіла і т.д. За словами О. Селіванової, «невербальні складники мовної комунікації трактують подвійно: з одного боку, як знаки інших кодових систем, зокрема, й паравербаліки (фонації, жестів, міміки тощо), з іншого, як невербальні компоненти спілкування розглядають знання, ідеї, образи, відчуття й емоції, котрі не отримують вербальної форми в конкретній комунікативній ситуації, однак стають підґрунтям інформаційного обміну та впливу поряд із вербальними» [1, с. 645]. Поєднання мовних і тілесних знаків, а також смислів, що кодуються невербально, утворює, таким чином, єдиний комунікативний простір, у якому значення виникає не лише з лексики й граматики, а й з їхньої взаємодії з невербальними елементами.

Згідно з твердженням О. Герасименко, «досягненню ефективності комунікації сприяють як вербально виражені думки чи емоції, так й здатність опонентів подавати невербальні сигнали і сприймати їх від співрозмовника. Важливо вміти правильно інтерпретувати візуально отриману інформацію для досягнення більшого порозуміння, ніж може дати нам мова» [2, с. 8]. «У дослідженні міжкультурної комунікації невербальні елементи мають важливе значення, оскільки вони можуть мати значний вплив на розуміння та сприйняття інших культур» [3, с. 61], – стверджують Л. Барліт, С. Остапенко, Г. Удовіченко. «Розуміння культурно специфічних жестів є важливим для розвитку комунікативних навичок іноземною мовою. Це допомагає зменшити ризик непорозуміння із носіями мови та уникнути використання жестів, які можуть образити або шокувати корінних жителів» [4, с. 19] (переклад наш), – акцентує М. Тельє (M. Tellier).

Такий підхід особливо актуальний для розуміння французької культури, де традиції усного спілкування передбачають активне використання жестів як засобів прагматичного та емоційного підсилення висловлювання. У французькій комунікативній культурі окремі висловлювання без супроводу невербальних засобів можуть втрачати свій оцінний та / або експресивний зміст, що вказує на структурну інтегрованість тілесних знаків у мовленнєвий акт. Неправильне тлумачення невербальних сигналів та їх взаємодії з мовними виразами може призвести до спотворення значення висловлювання, невірною його розуміння та ускладнити міжкультурну комунікацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти вербальних і невербальних засо-

бів французької комунікації (зокрема як складової сучасного французького коміксу, вираження неправди, вираження згоди / незгоди [5; 6; 7]) стали предметом наукових досліджень таких учених, як В. Калініна-Шамрай, О. Мартинюк, Д. Хайдар. Вивчення взаємодії вербальних і невербальних засобів у французькій комунікації є актуальним, адже сприяє доповненню наявних наукових розвідок і комплексному осмисленню французької комунікативної культури.

Постановка завдання. Аналіз вербально-невербальних засобів у французькій комунікації сприятиме зниженню культурних бар'єрів, допоможе точніше інтерпретувати значення висловлювань та розвивати навички адекватної комунікації з носіями французької мови. Це робить дослідження практично цінним, адже у сучасному глобалізованому світі міжкультурний контакт дедалі частіше стає повсякденною нормою.

Методи дослідження: лінгвістичний, лексикографічний, прагматичний, історико-культурологічний.

Виклад основного матеріалу.

Мал. 1 [8]

«*J'en ai ras le bol*» – французький розмовний вираз, який означає «*fait d'en avoir assez, d'être excédé*» *par une situation ou par quelqu'un* («стан ситого по горло, роздратованого» ситуацією або кимось») [9] (переклад наш), згідно зі словником-енциклопедією французького видавництва Лярус (Larousse). Буквальне значення слів: *le bol* – миска, чаша; *ras* – по вінця, до краю. Дослівний переклад виразу «*ras le bol*» українською мовою – «миска наповнена по вінця», тобто більше вже нічого не вміщається.

Слово «*le bol*», згідно зі словником Французької академії (Dictionnaire de l'Académie française), було запозичене з англійської мови (англ. *bowl* – чашка, чашка для пуншу) і датується XVIII століттям [10]. У XX столітті вираз «*ras le bol*» набув переносного значення і почав позначати емоційне або психологічне перепоповнення – втому, роздратування, злість. Слово «*le bol*» (миска), таким чином, почало співвідноситися зі словом «*la tête*» (голова). У той час хлопчиків, особливо із сільської місце-

вості, стригли за допомогою миски, яку одягали на голову, ймовірно, натякаючи на відому «стрижку-миску», яка була символом Середньовіччя [11]. Миска на голові при стрижці часто зображувала ритуал переходу / обряд посвяти, була знаком смирення і приналежності до спільноти.

Жести, які супроводжують вираз «*J'en ai ras le bol*»: рука піднімається над головою (часто долоня горизонтально); роблять рух, ніби позначають рівень, що вже перевищений (Мал. 1).

Мал. 2 [8]

«*Ça lui est passé sous le nez*» («Це вислизнуло у нього / неї з-під носа») – французький ідіоматичний вираз, який вживається на позначення ситуації, коли щось було дуже близько, але людина не встигла або не скористалася нагодою. До прикладу, «*Le poste lui est passé sous le nez*» – «Посада вислизнула у нього з-під носа», тобто він упустив шанс.

Цей ідіоматичний вираз має образне походження. Точної дати появи виразу немає, але подібні образи фіксуються вже з XVII-XVIII століття. У французькій культурі, як і в інших європейських культурах, ніс символізує «близькість», «пильність», «здатність щось помітити». Згідно зі словником Робер (Le Robert), «*le nez – symbole du flair, de la perspicacité*» («ніс – символ чуття, проникливості») [12] (переклад наш). Слово «*Le nez*» (ніс) також використовується в живому мовленні для позначення всього обличчя: «*Ils se sont rencontrés nez à nez*» («Вони зустрілися ніс до носа», тобто обличчя в обличчя) [13] (переклад наш).

Типовий французький жест, який супроводжує вираз «*Ça lui est passé sous le nez*», – вказівним пальцем проводять під носом (зліва направо або навпаки), інколи з гримасою роздратування або жалю (Мал. 2).

Мал. 3 [8]

«*La barbe!*» – французький розмовний вигук. У словнику Французької академії (Dictionnaire de l'Académie française) вказано його значення: «*La barbe ! cela suffit, cela n'a que trop duré. Quelle barbe ! que cela est ennuyeux !* (Досить вже! Це триває надто довго. Яка нудьга! Як надокучливо!)» [14] (переклад наш). Вживається вигук «*La barbe!*» тоді, коли щось дуже набридло, повторюється або дратує.

У прямому значенні слово «*la barbe*» означає «борода». У словнику Літре (Littre) подано етимологію слова «*la barbe*»: «wallon *bâbe* ; bourguig. *babe* ; provenç. *espagn. et ital. barba* ; du latin *barba*» [15]. «*La barbe*» походить, отже, безпосередньо від латинського слова *barba* (яке саме по собі походить від реконструйованого індоєвропейського кореня), що позначає волосся на підборідді та щоках. «*La barbe*» – це дуже давнє слово в французькій мові, засвідчене ще в XI столітті.

У французькій культурі борода часто асоціювалася з чимось довгим, зтяжним, старомодним. Звідси й вигук «*La barbe!*» – буквально : «Ой, яка тягуча борода!», «Як же це нудно / набридло». Вигук «*La barbe!*» з'явився у французькій розмовній мові у XIX столітті. У матеріалах Національного центру текстових та лексичних ресурсів Франції (CNRTL) зазначено, що у 1881 слово «*la barbe*» набуло значення «*chose ennuyeuse, ennui*» («нудна річ, нудьга») [16] (переклад наш).

Жест, який супроводжує вигук «*La barbe!*» не має буквального стосунку до бороди. Це ідіоматичний жест, як і сам вираз. Основний (найхарактерніший) жест – людина рукою проводить по уявній бороді (від підборіддя вниз), часто з роздратованим або втомленим виразом обличчя (Мал. 3).

Мал. 4 [8]

«*Mon œil*» – французький розмовний іронічний вигук. Буквально означає «Моє око». У французькій розмовній мові «*Mon œil*» вживається, коли людина скептично реагує, не довіряє сказаному або вважає сказане перебільшенням чи неправдою. У словнику-енциклопедії Лярус (Larousse) зазначено: «*Mon œil!, marque le doute,*

le refus» («Моє око!, виражає сумнів, відмову») [17] (переклад наш). Українською мовою «*Mon œil*» може бути перекладено як «Та невже», «Ага, звісно», «Не вірю», «От уже» і т.д.

Розмовний вислів «*Mon œil*» – це сучасна розмовна конструкція без складної етимології; це пряме звернення до органу зору для вираження скептицизму. У французькій культурі цей вислів часто супроводжується жестом: людина може торкатися повіки або примружувати око, виражаючи таким чином недовіру (Мал. 4).

Мал. 5 [8]

«*Et toc!*» – французький розмовний вигук, який передає радість від того, що щось вдалося зробити; виражає тріумф, задоволення від власного успіху чи виграшу в суперечці; увиразнює саркастичну відповідь. Згідно зі словником видавництва Лярус (Larousse), «*Et toc!, souligne une répartie mordante, un argument qui porte; et vlan!*» («От так!, підкреслює «їдку» / дошкульну відповідь, аргумент, який має вагу; і бам!») [18] (переклад наш). Українською мовою цей вигук може бути перекладено як «От так!», «Ха!», «Так тобі!» і т.д.

У словнику Французької академії (Dictionnaire de l'Académie française) зазначено, що слово «*toc*» «*sert à exprimer un bruit, un choc sourd*» («уживається для вираження шуму, глухого стуку») [19] (переклад наш). Слово «*toc*» («тук», «стук») є ониматопейним, тобто відтворює звук стуку або удару. Згідно зі словником Французької академії (Dictionnaire de l'Académie française), це слово датується XV століттям. Вигук «*Et toc!*» має, отже, образну основу: ніби «вдарити по факту», тобто показати результат або перемогу.

Жест, який поєднується із вигуком «*Et toc!*», – великий палець піднятий вгору біля обличчя, злегка торкається підборіддя, інші пальці стиснуті в кулак, супроводжується усмішкою та закритими очима (Мал. 5). Цей жест не кодифікований (не офіційний), але часто трапляється в живій розмовній мові, особливо в дітей і підлітків.

У Середньовічній Європі великий палець використовували ремісники й купці для оцінки якості

товару, ним «міряли», «перевіряли», «затверджували», «схвалювали» і т.д. У XX столітті піднятий палець остаточно закріпився як знак успіху (через кіно, рекламу, спорт), став універсальним, майже інтернаціональним.

Мал. 6 [26]

«*Avoir les chocottes*» – французький розмовний вираз, що означає «*claquer des dents, avoir peur*» («цокотіти зубами, бути наляканим») [20] (переклад наш). «*J'ai les chocottes*» – «мене трусить від страху», «мені страшно» і т.п. Фраза «*J'ai les chocottes*» – розмовна, неформальна, і вживається переважно серед дітей і підлітків, хоча іноді її можуть вживати й дорослі у жартівливому або іронічному контексті.

Походження виразу «*avoir les chocottes*» невідоме, але, ймовірно, він походить зі сленгу початку XX століття, пов'язаного зі словом «*chocotte*», яке позначало зуби (застаріле), і викликало асоціацію зі скреготом зубів від страху, або, можливо, «*chicot*» (зламаний зуб), під впливом такого слова, як «*choc*» (шок) або ониматопеї [21], згідно з даними Національного центру текстових та лексичних ресурсів Франції (CNRTL).

У французькій культурі для виразу «*j'ai les chocottes*» існує характерний невербальний жест, який виражає страх або боязкість: надуті губи (підкреслює тривожність, страх, невпевненість), пальці зібрані на рівні живота / грудей (жест самозбереження), тулуб злегка зігнутий вперед (підкреслює боязкість) (Мал. 6).

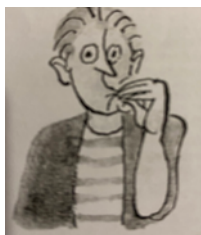
Мал. 7 [8]

«*Il est bourré*» – французький розмовний вираз, який вживається, щоб сказати, що «він напідпитку / п'яний», «він перебрав з алкоголем».

«Être bourré» означає «être plein jusqu'à déborder, avoir quelque chose en abondance» («бути переповненим, мати щось у надлишку») [22] (переклад наш), згідно зі словником Лярус (Larousse).

Вираз «il est bourré» використовується серед друзів або у неформальній ситуації. У розмовній мові XIX – XX століття слово «bourré» стало метафорою стану людини, «переповненої» алкоголем, тобто сп'янілої від алкоголю.

Типовим жестом, який супроводжує вираз «il est bourré» у французькій культурі, є дотик до носа. Французи лівою рукою торкаються носа (часто це легкий дотик або півкулак піднесений до носа) – вказівка на запах алкоголю або стан захмеленості. При цьому права рука знаходиться на плечі – «заспокійлива» позиція. Можлива легка посмішка (Мал. 7). Ці жести легко впізнаються серед французів. Часто трапляються у дорослих у дружньому чи жартівливому контексті, неформально.

Мал. 8 [8]

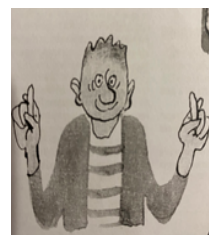
«*Motus et bouche cousue*» – це французький ідіоматичний вираз, що означає «invitation faite à quelqu'un de garder le silence sur quelque chose : *Motus et bouche cousue*. Synonymes : *chut – paix – silence*» («прохання не розповідати про щось, мовчати про щось». Синоніми: тсс – мир – тиша») [23] (переклад наш). Еквівалентами в українській мові можуть бути такі вирази, як «Тсс! Мовчати!», «Не розповідай нікому», «Таємниця, нікому не кажи» і т.д. Буквально слово «*motus*» означає «тсс», а словосполучення «*bouche cousue*» – «зашитий рот».

Слово «*motus*», згідно зі словником Французької академії (*Dictionnaire de l'Académie française*), датується XVI століттям, «*dérivé de mot, avec une terminaison qui calque plaisamment celle des mots latins*» («походить від слова із закінченням, яке грайливо імітує латинські слова») [24] (переклад наш). Закінчення *-us* вказує на латинізоване походження слова «*motus*», тому кінцева приголосна «s» вимовляється. Журналісти щоденної французької газети «Le figaro», досліджуючи історію походження виразу «*Motus et bouche cousue*» у французькій мові, підкреслюють: «То

як щодо «*motus*»? Чи варто нам розглядати його як результат латинської спадщини? Абсолютно ні. Нехай нас не обманює зовнішній вигляд слова. Бо, як вказує «Скарбниця французької мови» (*Trésor de la langue française*), «*motus*» походить від «грайливої латинізації слова “*mot*” (слово)». Жодного Платона чи Арістотеля! У 15 столітті це слово означало «тссс! ні слова!». Значення, яке залишалося незмінним до 19 століття» [25] (переклад наш).

Що стосується словосполучення «*bouche cousue*», то журналісти зазначають: «Кожен може уявити, не потребуючи пояснення, що комусь із «зашитим ротом» важко вимовити хоча б одне слово. Тому цілком природно, що ще в 15 столітті люди почали вигукувати «зашитий рот» або «закритий рот» тим, хто здіймав метушню. Просто щоб налякати найзухваліших...» [25] (переклад наш).

У французькій культурі вираз «*Motus et bouche cousue*» передається жестом, що імітує зашиті губи: пальці рук зчіплюють губи (Мал. 8). Це дуже типовий і одразу впізнаваний жест серед французів.

Мал. 9 [8]

«*Je croise les doigts*» – «тримаю кулаки», «будемо сподіватися», «сподіваюся на щастя». Буквальне значення: «*croiser*» – схрещувати, «*les doigts*» – пальці.

Жест «перехрестити пальці» існує у європейських культурах ще з Середніх віків. Пальці рук перехрещуються (зазвичай вказівний і середній). Цей жест може супроводжуватися легкою посмішкою або підняттям брів (Мал. 9). До прикладу, «*Je passe mon examen demain, je croise les doigts*» («Завтра іспит, тримаю кулаки»).

Чому схрещують пальці рук? Відповідь на це запитання була подана у матеріалі французької щоденної газети «Le Figaro»: «Історія, яка починається зі словника. Хоча всі знають сучасне значення дієслова «*croiser*» (схрещувати), хто пам'ятає його первісне значення? Похідне від слова «*croix*» (хрест), яке саме по собі походить від латинського *crux*, що означає «шибениця» або «покарання»; дієслово «*croiser*» визначається

у «Скарбниці французької мови» («Trésor de la langue française») як «розташувати дві речі у формі латинського хреста або Х». [...] Пояснення здається банальним, проте воно насправді розкриває важливість дієслова «croiser» у наших забобонах. Знак розпізнавання серед християн. Дійсно, немає кращого знаку, ніж хрест, щоб захиститися від пристріту або принаймні втекти від «катів», як це було у перших християн» [26] (переклад наш).

Підсумовуючи, наголошуємо, що усне мовлення є мультимодальним процесом, де інтонація, жест, міміка, пози тіла і т.д. не лише супроводжують слова, а виконують важливу смислотворчу функцію. Аналіз показав, що багато французьких висловів («J'en ai ras le bol»,

«Ça lui est passé sous le nez», «La barbe!», «Mon œil», «Et toc!», «Il est bourré», «Motus et bouche cousue», «J'ai les chocottes», «Je croise les doigts») реалізують свій повний емоційний та оцінний зміст тільки в поєднанні з характерними невербальними сигналами. Неправильне розуміння цих невербальних компонентів може призвести до спотворення значення висловлювань, втрати їхнього експресивного забарвлення та ускладнити міжкультурну комунікацію. Водночас усвідомлення і вивчення вербально-невербальних комплексів дозволяє підвищити ефективність спілкування, сприяє зменшенню культурних бар'єрів і розвитку адекватної взаємодії з носіями французької мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : підручник. 2-е вид., виправл. і доп. Черкаси, 2017. 890 с.
2. Герасименко О. Використання невербальних комунікативних компонентів у процесі усного перекладу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. № 4, Ч. 2, т. 33 (72). С. 7–10. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.4.2/02> (дата звернення: 18.01.2026).
3. Барліт Л., Остапенко С., Удовіченко Г. Англійська та українська невербальна комунікація: порівняльний аспект. *Інтелект. Особистість. Цивілізація*. 2024. № 1 (28). С. 58–70. DOI: 10.33274/2079-4835-2024-28-1-58-70 (дата звернення: 18.01.2026).
4. Tellier M. Enseigner les gestes culturels. *Le français dans le monde*. 2009. № 362. P. 19–21.
5. Калініна-Шамрай В.Р. Вербальна та невербальна складові сучасного французького коміксу. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal) / JĘZYKOZNAWSTWO I LITERATUROZNAWSTWO*. 2016. № 8, С. 40–46.
6. Мартинюк О. Вербальні та невербальні засоби вираження неправди (на матеріалі сучасної французької мови). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2016. Вип. 61. С. 100–102.
7. Хайдар Д. М. Вербальні та невербальні засоби вираження згоди / незгоди в сучасних соціолектах Франції : дис. ... д-ра філософії : 035 – Філологія. Київ, 2020. 195 с.
8. Travailler les gestes culturels. *Le français dans le monde*. 2009. № 362. P. 72–73.
9. Ras-le-bol. *Larousse*. URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/ras-le-bol/66576> (дата звернення: 19.01.2026).
10. Bol. *Dictionnaire de l'Académie française*. URL: <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9B1486> (дата звернення: 19.01.2026).
11. Bouchoul S. L'origine de l'expression "en avoir ras-le-bol" va vous étonner. *TF1 INFO*. URL: <https://www.tf1info.fr/traditions-et-patrimoine/l-origine-de-l-expression-en-avoir-ras-le-bol-va-vous-etonner-2383486.html> (дата звернення: 19.01.2026).
12. Nez. *Le Robert*. URL: https://dictionnaire.lerobert.com/definition/nez#google_vignette (дата звернення: 20.01.2026).
13. Nez. *Dictionnaire de l'Académie française*. URL: <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A8N0231> (дата звернення: 20.01.2026).
14. Barbe. *Dictionnaire de l'Académie française*. URL: <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9B0382> (дата звернення: 21.01.2026).
15. Barbe. *Littre*. URL: <https://www.littre.org/definition/barbe> (дата звернення: 21.01.2026).
16. Barbe. *CNRTL*. URL: <https://www.cnrtl.fr/etymologie/barbe> (дата звернення: 30.01.2026).
17. Oeil, yeux. *Larousse*. URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/%C5%93il/55645> (дата звернення: 22.01.2026).
18. Et toc! *Larousse*. URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/toc/78265> (дата звернення: 22.01.2026).
19. Toc. *Dictionnaire de l'Académie française*. URL: <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9T1324> (дата звернення: 22.01.2026).
20. Avoir les chocottes. *Larousse*. URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/chocottes/15569> (дата звернення: 30.01.2026).

21. Avoir les chocottes. *CNRTL*. URL: <https://www.cnrtl.fr/definition/chocotte> (дата звернення: 23.01.2026).
22. Bourrer. *Larousse*. URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/bourrer/10678> (дата звернення: 24.01.2026).
23. Motus! *Larousse*. URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/motus/52838> (дата звернення: 24.01.2026).
24. Motus! *Dictionnaire de l'Académie française*. URL: <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9M2952> (дата звернення: 24.01.2026).
25. Pourquoi dit-on «motus et bouche cousue»? *Le Figaro*. 2018. URL: <https://www.lefigaro.fr/langue-francaise/expressions-francaises/2018/05/02/37003-20180502ARTFIG00022-pourquoi-dit-on-motus-et-bouche-cousue.php> (дата звернення: 28.01.2026).
26. Develey A. Pourquoi «croise-t-on les doigts» pour avoir de la chance? *Le Figaro*. 2018. URL: <https://www.lefigaro.fr/langue-francaise/expressions-francaises/2018/06/18/37003-20180618ARTFIG00022-pourquoi-croise-t-on-les-doigts-pour-avoir-de-la-chance.php> (дата звернення: 28.01.2026).

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 11.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СИСТЕМНА ЕВОЛЮЦІЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ЯК ПРЕДСТАВНИКА РОМАНСЬКОЇ ГРУПИ

FUNCTIONAL-SYSTEMIC EVOLUTION OF THE FRENCH LANGUAGE AS A REPRESENTATIVE OF THE ROMANCE GROUP

Федишин О.М.,

orcid.org/0000-0002-1685-3003

старший викладач кафедри мовної підготовки

Львівського державного університету внутрішніх справ

Стаття присвячена комплексному аналізу функціонально-системної еволюції французької мови в контексті її розвитку як провідного представника романської мовної групи. Дослідження охоплює період від трансформації народної латини (*sermo cotidianus*) на території Галлії до формування сучасної мовної системи. Автор детально розглядає механізми переходу від синтетичного латинського ладу до аналітичного французького, що є ключовим маркером системної перебудови. Особлива увага приділяється фонологічним змінам, які стали каталізатором морфологічних трансформацій, зокрема редукції кінцевих голосних, що призвело до руйнації латинської флективної системи відмінювання. В роботі аналізується роль зовнішніх факторів, таких як германський суперстрат та кельтський субстрат, у формуванні специфічних рис французької фонетики та лексики, що виокремлюють її серед інших романських мов (іспанської, італійської, португальської).

Функціональний аспект дослідження фокусується на процесах стандартизації та кодифікації французької мови, починаючи від Страсбурзьких клятв та закінчуючи діяльністю Французької академії. Розглядається еволюція соціальних функцій мови: від засобу міжетнічного спілкування в епоху середньовіччя до статусу мови міжнародної дипломатії та культури. Проаналізовано системні зв'язки між лексико-семантичним рівнем та синтаксичною структурою речення, де фіксований порядок слів став необхідною компенсацією втрати морфологічних показників зв'язку. Стаття підкреслює, що сучасний стан французької мови є результатом тривалої адаптації внутрішньомовної системи до зовнішніх комунікативних потреб суспільства. Висновки дослідження дозволяють по-новому поглянути на динаміку мовних змін та прогнозувати подальші тенденції розвитку французької мови в умовах глобалізації та цифрової трансформації лінгвального простору. Обсяг анотації відповідає вимогам щодо мінімальної кількості друкованих знаків (понад 1800).

Ключові слова: французька мова, романська група, функціональна еволюція, системні зміни, народна латинь, аналітизм, мовна трансформація, діакронія, лінгвістична система, граматикалізація, мовна кодифікація.

The article is devoted to a comprehensive analysis of the functional-systemic evolution of the French language in the context of its development as a leading representative of the Romance language group. The study covers the period from the transformation of Vulgar Latin (*sermo cotidianus*) on the territory of Gaul to the formation of the modern linguistic system. The author examines in detail the mechanisms of transition from the synthetic Latin structure to the analytical French one, which is a key marker of systemic restructuring. Special attention is paid to phonological changes that became a catalyst for morphological transformations, in particular the reduction of final vowels, which led to the destruction of the Latin inflective declension system. The paper analyzes the role of external factors, such as the Germanic superstratum and the Celtic substratum, in the formation of specific features of French phonetics and vocabulary that distinguish it among other Romance languages (Spanish, Italian, Portuguese).

The functional aspect of the study focuses on the processes of standardization and codification of the French language, starting from the Oaths of Strasbourg and ending with the activities of the Académie Française. The evolution of the social functions of the language is considered: from a means of interethnic communication in the Middle Ages to the status of a language of international diplomacy and culture. The systemic connections between the lexico-semantic level and the syntactic structure of the sentence are analyzed, where the fixed word order became a necessary compensation for the loss of morphological indicators of connection. The article emphasizes that the modern state of the French language is the result of a long adaptation of the intra-linguistic system to the external communicative needs of society. The findings of the study allow for a new perspective on the dynamics of linguistic changes and help predict further trends in the development of the French language in the conditions of globalization and digital transformation of the lingual space. The volume of the abstract meets the requirements for a minimum of 1,800 characters.

Key words: French language, Romance group, functional evolution, systemic changes, Vulgar Latin, analyticity, linguistic transformation, diachrony, linguistic system, grammaticalization, language codification.

Постановка проблеми. Проблема еволюції мовних систем є однією з фундаментальних тем сучасного теоретичного мовознавства. Мова, будучи соціальним феноменом, перебуває у стані безперервного руху, реагуючи на зміни в когнітивній діяльності людини та трансформації суспіль-

ного устрою. Французька мова в цьому контексті демонструє унікальну траєкторію розвитку: від периферійного діалекту народної латини до мови світового значення, що пройшла шлях найбільш радикальної системної перебудови серед усіх представників романської групи. Актуальність

теми зумовлена необхідністю дослідження механізмів лінгвальної адаптації в діяхронії, що дозволяє виявити універсальні закони мовного саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання історії та системної організації французької мови займали центральне місце у працях класиків лінгвістики. Фердинанд де Соссюр заклав основи системного підходу, розрізняючи синхронію та діяхронію, що стало методологічною базою для аналізу мовних змін. В. Гак у своїх ґрунтовних працях зосередив увагу на типологічних характеристиках французької мови, порівнюючи її з іншими мовними системами та виокремлюючи її виражений аналітизм як ключову системну рису [1, с. 230]. Важливий внесок у розробку проблем романської філології зробили також Е. Бурсьє, А. Доза та М. Харріс, чий дослідження дозволили деталізувати роль субстратних та суперстратних впливів на формування французької фонетики та морфології [7, с. 112; 8, с. 45]. Незважаючи на значний масив наукової літератури, функціонально-системна еволюція мови як цілісний процес, що поєднує внутрішньомовні зрушення із зовнішніми комунікативними запитами, потребує сучасного переосмислення з урахуванням новітніх даних соціолінгвістики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Попри глибоке вивчення окремих аспектів історії французької мови, недостатньо висвітленою залишається взаємозалежність між темпами фонетичної деградації флексій та швидкістю кодифікації літературної норми. Залишається дискусійним питання про те, наскільки свідоме втручання мовних академій у XVII–XVIII століттях змінило природний вектор розвитку мови, спрямувавши його у русло штучної синтаксичної жорсткості.

Постановка завдання. Метою даної роботи є комплексний аналіз функціонально-системної еволюції французької мови. Для досягнення мети поставлено такі завдання: дослідити генетичні витоки мови та роль латинської основи; проаналізувати фонетичні чинники переходу до аналітизму; виявити специфіку морфосинтаксичної перебудови та розглянути функціональне становлення французької мови як міжнародного засобу комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження

1. Генезис французької мовної системи та роль субстрату.

Французька мова як представник романської сім'ї бере свій початок від розмовної латини

(*sermo cotidianus*), що поширилася на території Галлії після завоювання Юлієм Цезарем (I ст. до н.е.). Проте системна еволюція цієї мови з самого початку була зумовлена унікальним набором екстралінгвістичних чинників. Основним із них став вплив кельтського (галльського) субстрату. Хоча кельтські діалекти були витіснені латиною, вони залишили відбиток на артикуляційній базі мовців. Зокрема, латинська фонема [u] під впливом субстрату трансформувалася в огублений [y], що стало першою ознакою диференціації галло-романських діалектів від італо-романських [10, с. 188].

Другим критичним чинником став германський суперстрат (IV–VII ст.), пов'язаний з експансією франків. Германський вплив призвів до появи сильного динамічного наголосу, що кардинально змінило ритмічну структуру слова. Саме цей тип наголосу став причиною інтенсивної редукції кінцевих складів, де традиційно знаходилися латинські відмінки. Таким чином, зовнішні контакти стали тригером внутрішньосистемних змін, що згодом призвели до повного демонтажу синтетичного ладу [4, с. 115].

Генетичний код французької мови неможливо адекватно проаналізувати без урахування явища лінгвальної диглосії, що панувала на території Галлії протягом IV–VIII століть. У цей період відбувався не просто механічний розпад латини, а складний процес «соціальної фільтрації» мовних одиниць. Галло-римське населення, адаптуючи латинську лексику, підсвідомо зберігало артикуляційні звички кельтського субстрату, що призвело до виникнення специфічного галло-романського вокалізму.

Зокрема, системний вплив субстрату проявився у переході латинського довгого [u:] у специфічний звук [y], що стало фундаментальною ізоглосою, яка відокремила майбутню французьку мову від італійської та іспанської. Окрім того, германський суперстрат, представлений мовою франків, вніс у систему не лише лексичні запозичення (переважно військову та адміністративну термінологію), а й змінив фонологічну ієрархію. Франкський наголос, будучи сильнішим за латинський, створив умови для посиленої синкопи (випадіння ненаголошених голосних у середині слова) та апокопи (відпадиння кінцевих голосних). Це призвело до того, що французька мова стала «найкоротшою» серед романських мов: порівняймо латинське *caballus*, італійське *cavallo*, іспанське *caballo* та французьке *cheval*. Такі радикальні зміни на ранньому етапі заклали підвалини для майбутнього переходу від синтетичної моделі

до аналітичної, оскільки скорочення слова неминуче знищувало флексію.

2. Фонологічна еволюція як фундамент системної перебудови.

Системна еволюція французької мови відбувалася за принципом доміно: зміни на одному рівні неминуче викликали трансформації на інших. Фонетика стала першою ланкою. У народній латині Галлії відбулося посилення наголошеного складу, що автоматично послабило ненаголошені склади. В результаті кінцеві голосні [a], [o], [e], що слугували маркерами відмінків, зникли або редукувалися до нейтрального [ə].

Це спричинило морфологічну кризу. Латинська система відмінювання (6 відмінків) виявилася нежиттєздатною в умовах фонетичного спрощення. В старофранцузький період (IX–XIII ст.) мова ще намагалася зберегти синтетизм через двопадежну систему (*cas sujet* та *cas régime*). Однак до XIV століття ця система остаточно колапсувала, поступившись місцем чистому аналітизму. Відмова від флексій змусила мовців шукати нові засоби передачі смислових зв'язків. Фонологічна система французької мови пройшла через низку радикальних мутацій, які мовознавці називають «фонетичними законами, що не мають винятків». Ключовим процесом стала масова палаталізація та дифтонгізація голосних у відкритому наголошеному складі. У період з VI по IX століття латинські голосні зазнали таких трансформацій, що змінили зовнішній вигляд слова до невпізнання. Наприклад, латинське *pedem* перетворилося на *ried*, *me* – на *moi*.

Системним наслідком цих фонологічних зсувів стало виникнення носових голосних – унікального явища для романського світу (за винятком португальської). Процес назалізації відбувався поступово: голосний перед носовим приголосним [n] або [m] асимілював його артикуляцію, після чого приголосний зникав, залишаючи після себе носовий відтінок голосного. Це призвело до перебудови всієї фонологічної парадигми та створення нових опозицій, які сьогодні є функціонально значущими для розрізнення роду та числа (наприклад, *bon* [bɔ̃] – *bonne* [bɔ̃n]).

Іншим критичним аспектом фонологічної еволюції став занепад інтервокальних приголосних (тих, що стоять між двома голосними). Латинські [t], [p], [k] спочатку перетворилися на дзвінки [d], [b], [g], а згодом повністю зникли або трансформувалися у фрикативи. Це спричинило явище «зіткнення голосних» (хіатус), що згодом змусило мову виробити складні правила елізії (усічення) та зв'язування (*liaison*), які є характерною рисою

сучасної французької вимови. Таким чином, фонологічна еволюція не лише зруйнувала стару морфологію, а й створила нову, суто французьку музикальність мовлення.

3. Формування аналітичних категорій та синтаксична фіксація.

Перехід до аналітизму супроводжувався виникненням нових граматичних засобів. Найбільш значущим став розвиток категорії артикля. Артикль у французькій мові перетворився на обов'язковий детермінатив іменника, який перебрав на себе функції, що раніше виконувалися флексіями: вказівку на рід, число та визначеність/невизначеність об'єкта. Без артикля іменник у сучасній французькій мові фактично втрачає свою граматичну ідентичність [1, с. 312].

Паралельно відбулася фіксація порядку слів. Якщо в латині порядок слів був вільним, то у французькій мові він став суворим (SVO: Підмет – Присудок – Додаток). Будь-яка зміна позиції слова призводить до повної зміни смислу речення. Це свідчить про те, що синтаксис став головним носієм граматичного значення.

4. Еволюція дієслівної парадигми та категорія персональності.

Дієслівна система французької мови також пройшла шлях глибокої аналізації. В латині форма дієслова містила в собі всю інформацію про особу та число (*amo, amas, amat*). У французькій мові через фонетичне злиття закінчень (усна форма *chante, chantes, chantent* вимовляється однаково – [ʃāt]) виникла системна необхідність обов'язкового вживання особових займенників (*je, tu, il*). Займенник перестав бути окремим словом-замінником і став фактично граматичним префіксом дієслова.

Крім того, відбулася розбудова системи складених часів (*Passé Composé, Plus-que-parfait*), де граматичне значення передається через допоміжні дієслова *avoir* або *être*. Це ще раз підтверджує системний зсув від внутрішньої флексії до зовнішнього службового слова [8, с. 234]. Еволюція французького дієслова є яскравим прикладом того, як мова прагне до симетрії та логічної прозорості. У латинській мові дієслівна система була надзвичайно складною та синтетичною, де кожна часова форма мала власний набір суфіксів та закінчень. Французька мова, натомість, пішла шляхом уніфікації та розбудови перифрастичних (складених) конструкцій.

Однією з найцікавіших системних трансформацій став розвиток форм майбутнього часу (*Futur Simple*). У народній латині стара синтетична форма (*amabo*) була витіснена аналітичною

Таблиця 1

Порівняльний аналіз системних характеристик латини та французької мови

Характеристика	Латинська система (синтетична)	Французька система (аналітична)
Морфологія іменника	Розвинена система відмінків (6)	Відсутність відмінювання
Роль артикля	Відсутній як категорія	Обов'язковий граматичний маркер
Дієслівні форми	Синтетичні (флексивні) часи	Переважають аналітичних форм
Порядок слів	Вільний (регулюється флексіями)	Жорстко фіксований (SVO)
Тип зв'язку	Суфіксація та флексія	Прийменники та службові слова

конструкцією: інфінітив + дієслово *habere* (мати). Тобто фраза *chanterai* спочатку означала «маю співати». З часом допоміжне дієслово *avoir* зрослося з інфінітивом, утворивши нову синтетичну форму, яка, проте, за походженням є аналітичною. Це явище демонструє циклічність мовного розвитку: від синтезу до аналізу і знову до синтезу.

Крім того, функціональна еволюція дієслова призвела до виникнення складної системи узгодження часів (*Concordance des temps*), яка є необхідною умовою функціонування мови з фіксованим синтаксисом. Втрата відмінків іменника була компенсована надзвичайним багатством дієслівних способів, зокрема *Subjonctif*. Хоча в багатьох мовах умовний спосіб зникає, у французькій він зберігся як важливий інструмент вираження суб'єктивності, волевиявлення та емоційного ставлення до подій. Це свідчить про те, що системна еволюція не просто спрощувала мову, а перерозподіляла складність з одного рівня (іменникового) на інший (дієслівний), забезпечуючи високу комунікативну точність.

5. Функціональна стандартизація та кодифікація літературної норми.

Функціональна еволюція французької мови невіддільна від політичної історії Франції. Процес централізації держави вимагав єдиної мови. Ордонанс Віллер-Котре (1539 р.) став правовим фундаментом, що закріпив французьку мову як державну. Подальша діяльність Французької академії (XVII ст.) була спрямована на свідоме «шліфування» мовної системи. Саме в цей період було сформовано ідеал французької мови як найбільш логічної та прозорої мови Європи.

Стандартизація призвела до унікального явища – консервації орфографії. Тоді як вимова продовжувала стрімко змінюватися, письмо залишалося незмінним, що створило значний розрив між письмовою та усною формами мови. Ця функціональна особливість є однією з найбільш обговорюваних проблем сучасної романістики [7, с. 45].

6. Сучасний стан: французька мова в епоху глобалізації.

На сучасному етапі французька мова продовжує свою системну еволюцію. Під впливом глобалізації та домінування англійської мови спостерігаються процеси лексичної гібридизації та подальшого спрощення граматичних норм у розмовному стилі (*français parlé*). Тенденція до економії мовних зусиль проявляється у випадінні заперечної частки *ne*, заміні займенника *vous* на *on* та скороченні складних синтаксичних конструкцій. Ці зміни свідчать про те, що французька мова залишається живою системою, яка постійно шукає баланс між традиційною нормою та новими комунікативними потребами.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що функціонально-системна еволюція французької мови є закономірним процесом переходу від синтетичного ладу латинського типу до розвиненої аналітичної системи. Головним рушієм цієї трансформації стала фонологічна редукція, зумовлена специфікою галло-романської вимови та германським впливом. Втрата морфологічних флексій була компенсована розвитком категорії артикля, жорстким синтаксисом та розбудовою дієслівних аналітичних форм.

Таблиця 2

Функціональні етапи розвитку французької мови

Період	Назва	Основна системна риса	Функціональний статус
V–IX ст.	Галло-романський	Формування фонетичної бази	Діалект народної латини
IX–XIII ст.	Старофранцузький	Двопадежна система іменника	Мова епосу та клятв
XIV–XVI ст.	Середньофранцузький	Повний перехід до аналітизму	Мова адміністрації та суду
XVII–XIX ст.	Класичний	Жорстка кодифікація норми	Мова світової дипломатії
XX–XXI ст.	Сучасний	Демократизація та глобалізація	Міжнародна мова (Франкофонія)

Функціонально мова пройшла шлях від регіонального діалекту до мови світового значення, що характеризується високим ступенем кодифікації. Сучасні тенденції вказують на подальшу лібералізацію мовної норми та адаптацію до умов

цифрової комунікації. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаються у глибшому вивченні впливу мультикультуралізму та цифрових медіа на трансформацію французького синтаксису в ХХІ столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крючков Г. Г. Болонський процес і навчання французької мови. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2004. 192 с.
1. Скреліна Л. М., Станова Л. А. Історія французької мови : підручник для студ. вищ. навч. закл. (укр. переклад та адаптація). Київ : Либідь, 2003. 464 с.
2. Гетьман З. О. Французька мова в системі романських мов: порівняльно-типологічний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2018. Вип. 1(69). С. 112–115. DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)-112-115.
3. Тищенко К. М. Основи мовного планування. Київ : Вид-во при КНУ ім. Т. Шевченка, 2004. 360 с.
4. Попова В. І. Теоретична граматики французької мови. Морфологія. Чернівці : Книги-XXI, 2007. 240 с.
5. Fagyal Z., Kibbee D., Jenkins F. French: A Linguistic Introduction. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 340 p. DOI: 10.1017/CBO9780511806964.
6. Lodge R. A. A Sociolinguistic History of French. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 262 p.
7. Ayres-Bennett W., Carruthers J. Problems and Perspectives: Studies in the Modern French Language. London : Routledge, 2014. 312 p. DOI: 10.4324/9781315843483.
8. Battye A., Hintze M.-A., Rowlett P. The French Language Today: A Linguistic Introduction. 2nd ed. London : Routledge, 2000. 336 p.
9. Cerquiglini B. Une langue orpheline. Paris : Éditions de Minuit, 2007. 156 p.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

РОЗДІЛ 4

МОВИ НАРОДІВ АЗІЇ, АФРИКИ, АБОРИГЕННИХ НАРОДІВ АМЕРИКИ ТА АВСТРАЛІЇ

УДК 811.581'27'246.2:316.7

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.28>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЯВИЩА ПЕРЕМІКАННЯ КОДІВ У МОВІ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ КИТАЮ (НА ПРИКЛАДІ КОМІКСУ “I, TUZKI, U?” ТА П'ЄСИ «这一夜, WOMEN 说相声»)

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF THE PHENOMENON OF CODE- SWITCHING IN THE LANGUAGE OF CHINESE MASS CULTURE (USING THE EXAMPLE OF THE COMIC “I, TUZKI, U?” AND THE PLAY «这一夜, WOMEN 说相声»)

Горбенко А.С.,

orcid.org/0009-0004-7340-1099

студент VI курсу факультету східних мов

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена дослідженню лінгвопрагматичних особливостей функціонування явища перемикування кодів (code-switching) у мові сучасної масової культури Китаю. Актуальність дослідження зумовлена розвитком цифрових технологій та інтенсифікацією міжкультурних контактів, що призвело до трансформації білінгвізму з маргінального лінгвістичного феномену на соціальну реальність. У статті проаналізовано еволюцію наукової дискусії щодо взаємодії мов: від класичних підходів А. Шляйхера та Р. Раска до сучасних соціолінгвістичних концепцій У. Вайнрайха, Е. Гаугена, К. Маєрс-Скоттона та інших. Особливу увагу приділено термінологічному розмежуванню понять «масова» та «популярна» культура крізь призму європейської та американської шкіл. Встановлено, що мова масової культури Китаю функціонує як специфічна система, що перебуває в опозиції до літературної норми (путунхуа), де зовнішня форма переважає над змістом. В якості емпіричної бази дослідження було обрано тексти сучасних китайських медіа: комікс книги Мо Мо Ванг “I, TUZKI, U?” та п'єси Стена Лая «这一夜, Women说相声». Застосування структурної класифікації Ш. Поплака та інтеракційної моделі Дж. Гамперца дозволило виявити суттєву жанрову диференціацію у використанні мовних кодів. Зокрема, у візуальному дискурсі комікс-книги переважає міжреченнєве перемикування (78,6%), яке виконує функцію стилізації та створення «глобального» іміджу персонажа. Натомість у театральному дискурсі домінує внутрішньореченнєве перемикування (67,07%), що стає інструментом лінгвістичної гри, сатири, гендерної самоідентифікації. Наукова новизна роботи полягає у виявленні та описі індикативної функції перемикування кодів як інструменту обходу соціокультурного табу та цензурних обмежень. Зокрема, проаналізовано використання латинських аббревіатур (SJB, WBD, BC) як стратегічного способу завуалювання грубої лексики. Результати дослідження засвідчують, що перемикування кодів у мові масової культури Китаю є свідомою стратегією конвергенції з двомовною аудиторією та засобом підвищення «престижу» культурного продукту. Окреслено перспективи подальших розвідок у галузі цифрової трансформації китайського медіадискурсу.

Ключові слова: мовний контакт, білінгвізм, перемикування кодів, масова культура Китаю, мова масової культури, лінгвопрагматика, соціолінгвістика.

The article is devoted to the study of the linguopragmatic features of the functioning of the phenomenon of code-switching in the language of modern Chinese mass culture. The relevance of the study is due to the development of digital technologies and the intensification of intercultural contacts, which led to the transformation of bilingualism from a marginal linguistic phenomenon to a social reality. The article analyzes the evolution of the scientific discussion on the interaction of languages: from the classical approaches of A. Schleicher and R. Rusk to the modern sociolinguistic concepts of W. Weinreich, E. Haugen, K. Myers-Scotton and others. Special attention is paid to the terminological distinction between the concepts of “mass” and “popular” culture through the prism of European and American schools. It has been established that the language of Chinese mass culture functions as a specific system that is in opposition to the literary norm (putonghua), where the external form prevails over the content. The texts of modern Chinese media were chosen as the empirical basis for the study: the comic book by Momo Wang “I, TUZKI, U?” and the play by Stan Lai «这一夜, Women说相声». The application of the structural classification of S. Poplack and the interaction model of J. Gumperz made it possible to identify significant genre differentiation in the use of language codes. In particular, in the visual discourse of the comic book, intersentential switching (78.6%) prevails, which performs the function of stylization and creation of a “global” image of the character. In contrast, in theatrical discourse, intrasentential switching (67.07%) dominates, which becomes a tool of linguistic play, satire, and gender self-identification. The scientific novelty of the work lies in the identification and description of the indicative function of code-switching as a tool for circumventing socio-cultural taboos and censorship restrictions. In

particular, the use of Latin abbreviations (SJB, WBD, BC) as a strategic way of concealing coarse vocabulary is analyzed. The results of the study indicate that code-switching in the language of Chinese mass culture is a conscious strategy of convergence with a bilingual audience and a means of increasing the "prestige" of a cultural product. Prospects for further research in the field of digital transformation of Chinese media discourse are outlined.

Key words: language contact, bilingualism, code-switching, Chinese mass culture, mass culture language, linguo-pragmatics, sociolinguistics.

Постановка проблеми. Інтенсифікація між-культурних контактів, розвиток цифрових технологій, міграція населення та багато інших чинників призводять до формування динамічної системи в котрій переплітаються різні лінгво-культурні коди. Яскравими прикладами такої мовної еволюції є *білінгвізм* та *явище перемикування кодів*. Якщо раніше обидва феномени розглядалися дослідниками переважно як маргінальні явища, наразі це є глобальною соціальною реальністю. Згідно статистичних даних, щонайменше 50% населення планети є білінгвами або мультилінгвами. Приблизно 43% людей можуть вільно використовувати дві мови в повсякденному спілкуванні [4]. Особливо показовою є ситуація на території Європейського Союзу, де 59% громадян здатні підтримати розмову принаймні однією іноземною мовою [7]. На тлі вищезазначених світових тенденцій особливої гостроти це питання набуває в контексті мови масової культури Китаю, який є не просто активним учасником, а однією з рушійних сил глобальних соціокультурних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Витоки наукової дискусії щодо явища взаємодії мов сягають ще кінця XVIII століття, коли у дослідників виникла потреба систематизації «змішаних мов» (Mischsprachen). Тривалий час багато вчених відкидали системне змішання мов, зокрема А. Шляйхер та Р. Раск, які вважали граматичну структуру будь-якої з мов недоторканою [20, р. 2; 17, р. 30]. Альтернативного погляду дотримуються Г. Шугардт та Е. Віндіш, які стверджують, що «чистих» мов не існує, а в основі будь-якого лінгвістичного змішування лежить білінгвізм [21; 25, Р. 101-126]. Фундаментальним методологічним відкриттям у вивченні цієї проблеми стала праця У. Вайнрайха «Мови в контакті». Вчений пропонує пояснення феномену мовного контакту через діяльність конкретного мовця та стверджує: «Дві або більше мови вважаються такими, що перебувають у контакті, якщо вони використовуються по черзі тими самими особами. Індивіди, які використовують ці мови, є, таким чином, місцем контакту» [24, р. 1]. Схожої думки притримуються Е. Гауген та Е. Сепір, які досліджували механізми лінгвістичного запозичення та його соціокультурні тригери [10, Р. 210-231; 19, Р. 205-206].

У лінгвістичній літературі представлено широкий спектр інтерпретацій поняття двомовності: від дефініцій Л. Блумфілда, який визначав білінгвізм як рівне володіння двома мовами [6, Р. 56], до праць У. Вайнрайха, де білінгвізм розглядається як практика почергового використання двох мов [24, р. 1]. Співзвучною до підходу Вайнрайха можна вважати позицію українського мовознавця Ю. Жлуктенка, який зміщує фокус на функціональний аспект явища, коли учасники в процесі спілкування паралельно оперують двома мовними системами [1]. Межі двомовності дослідники визначають по-різному: Е. Гауген вважає початком білінгвізму здатність продукувати свідомі висловлювання другою мовою [10, р.7], а Ф. Грожан – із регулярністю їх використання у повсякденному житті [9, Р. 175-176]. Т. Скутнабб-Кангас пропонує вважати білінгвом лише того, хто володіє обома мовами на рівні носія [22, р. 81]. К. Маєрс-Скоттон розширює цю дискусію, стверджуючи, що ідеальна збалансованість є рідкісним явищем, а двомовною людиною варто вважати за умови, якщо вона здатна самостійно формувати цілі речення, виходячи за межі заучених шаблонів [14, Р. 3-4].

Динамічним виявом білінгвізму в мовленнєвій діяльності виступає явище *перемикування кодів* (*code-switching*). Запровадження терміна «перемикування коду» в лінгвістичний дискурс пов'язане з іменами Е. Гаугена та У. Вайнрайха. Зокрема, Г. Кебея резюмує підхід Е. Гаугена, описуючи перемикування кодів як «лінгвістичної ситуації, коли двомовні люди вводять одне неасимільоване слово з однієї мови в іншу» [12, Р. 225-233]. Керол Маєрс-Скоттон трактує явище перемикування коду як «використання двох або більше мов в одній розмові, зазвичай в межах одного розмовного звороту або навіть в межах одного речення цього звороту» [14]. Загалом явище перемикування кодів визначається як динамічний процес використання двох або більше мовних систем в межах одного акту комунікації. Значна кількість різних дефініцій підкреслюють потребу в системному впорядкуванні підходів до вивчення цього явища та його функціональних характеристик. Важливою є класифікація перемикування кодів Ш. Поплак, яка виділяє три основні типи таких переходів: *міжреченнєве*, *внутрішньореченнєве* та *перемикування*

тегів [16, Р. 2062-2065]. Окрім граматичних моделей лінгвісти також виокремлюють інтеракційні типи перемикавання. Дж. Гамперц пропонує розрізняти *ситуативне* перемикавання, яке зумовлене зміною зовнішніх обставин, та *метафоричне*, що використовується для зміни соціального значення сказаного [5, Р. 409-434]. У контексті соціальної взаємодії перемикавання кодів може виконувати стратегії *конвергенції* (зближення зі співрозмовником) або *дивергенції* (підкреслення відмінності), а також індикативну функцію, яка дозволяє уникати культурних табу [13].

Окреслені стратегії та механізми перемикавання кодів найвиразніше простежуються у просторі масової культури, де мова функціонує не лише як спосіб комунікації, а в тому числі, як продуманий інструмент впливу. Становлення феномену масової культури стало можливим завдяки процесам урбанізації, промислової революції та розвитку засобів масової комунікації [23, Р. 308-315]. У науковому дискурсі спостерігається певна термінологічна невизначеність щодо розмежування понять «масова» та «популярна» культура, що зумовлено паралельним існуванням європейської та американської наукових шкіл [3, С. 72-76]. *Масову культуру* часто визначають як продукт культурної індустрії для пасивного споживання, тоді як *популярна культура* передбачає активну участь аудиторії у створенні сенсів [18, р. 327]. Мова масової культури є специфічною системою, яка перебуває в опозиції до літературної норми, де зовнішня форма часто переважає над змістом.

Аналіз праць Т. Комарницької дозволяє виділити ключові рівні функціонування японської мови масової культури, які також притаманні китайській мові, де [2, С. 182-186]:

- лексичний рівень характеризується надмірним використанням англіцизмів для створення ефекту «престижу» та «модності» продукту.
- морфологічний рівень демонструє явища гібридизації, коли слова творяться шляхом поєднання рідних та іншомовних морфем.
- синтаксичний рівень відзначається використанням неповних речень та засобів експресивного синтаксису, що надає мовленню розмовно-фамільярного забарвлення.
- фонетичний рівень наближає мову до діалекту через ненормативне наголошування та асиміляцію.

Попри значний внесок вчених, функціонування цих механізмів у сучасному медіапросторі Китаю залишається недостатньо висвітленим. Практична реалізація перемикавання кодів у таких жанрах, як комікси чи комедійний жанр сяншен (

相声 xiàngsheng) потребує глибшого аналізу через призму цифрової трансформації. Таким чином, наявні наукові результати створюють теоретичну базу для вивчення перемикавання кодів у специфічних умовах китайського культурного середовища.

Постановка завдання. Мета статті – комплексне дослідження лінгвопрагматичних особливостей функціонування перемикавання кодів у мові сучасної масової культури Китаю на прикладі коміксу “I, TUZKI, U?” та п’єси «这一夜, Women 说相声». Для досягнення мети статті передбачається вирішення таких наукових завдань:

- визначити частотність та специфіку структурних типів перемикавань (міжреченнєвих, внутрішньореченнєвих, перемикавання тегів) у межах досліджуваних медіатекстів;
- дослідити провідні соціолінгвістичні мотиви використання англомовних вкраплень;
- проаналізувати реалізацію індикативної функції перемикавання кодів як інструменту обходу традиційних соціо-культурних табу в межах сучасного китайського медіадискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження та обґрунтування результатів.

I. Особливості перемикавання кодів у комікс-книзі “I, TUZKI, U?”.

Сучасна комікс-індустрія Китаю переживає період стрімкої трансформації: станом на 2025-2026 роки саме Китай поступово стає ключовим гравцем, що формує власну унікальну екосистему. Одним з яскравих прикладів розвитку коміксів та поп-культури Китаю загалом є кролик Тузкі. Кролик Тузкі – персонаж з коміксу, який був створений аніматоркою Момо Ванг в 2006 році. В епоху цифрових комунікацій Тузкі став справжньою сенсацією та першопрохідцем «культури емодзі».

Розпочнемо аналіз комікс-книги «I, TUZKI, U?» з класифікації за структурним рівнем (за Ш. Поплак). Міжреченнєві перемикавання кодів відбувається на межі цілих речень або самостійних висловлювань. До цього типу можна віднести англомовні заголовки розділів та рубрик: “About The Book”, “About Tuzki”, “景色_Scenery”, “孤独_Loneliness”, “支撑_Support”. Сюди ж відносимо назву на звороті обкладинки: [Emotions may change your life, your life may change the world] («Емоції можуть змінити ваше життя, ваше життя може змінити світ»), яка виступає скоріше як автономний текст. Внутрішньореченнєве перемикавання кодів, яке відбувається всередині речення, в одній з частин цього речення або навіть в одному слові. Прикладами слугують такі фрази: [“I, Robot” 是阿西莫夫的代表作] («Я, робот» – визначний твір

(візитівка) Айзека Азімова»); [特别感谢 Julie 和 Harold 提出了很多很好的建议] («Особлива подяка Джулі (Julie) та Гарольду (Harold) за їх численні корисні поради»). Перемикання тегів – вставка коротких маркерів в речення, окремих сленгових слів тощо. До цього виду можна віднести кнопки цифрового інтерфейсу в діалогових вікнах: “cancel” та “send”.

Таблиця 1
**Частотність типів перемикання кодів
(за Ш. Поплак) у комікс-книзі «I, TUZKI, U?»**

Типи	Кількість	Відсоток (%)
Міжреченнєве перемикання	136	78,6%
Внутрішньореченнєве перемикання	35	20,2%
Перемикання тегів	2	1,2%
Загальна кількість	173	100%

З таблиці 1 ми бачимо, що загалом в творі зафіксовано 173 випадки перемикання кодів. Найчастіше в творі використовується міжреченнєве перемикання, яке охоплює 78,6% (136 одиниць) від усієї вибірки. Внутрішньореченнєве перемикання складає 20,2% (35 випадків). Найменше зустрічається перемикання тегів – лише 1,2% (2 випадки), що підкреслює низьку функціональну значущість коротких вставних елементів (вигуків, клішованих іншомовних слів, сленгу тощо) у межах конкретного дискурсу.

Звернімося до класифікації за функціонально-інтеракційним підходом сформованої Дж. Гамперцом, який виділяє *ситуативне* та *метафоричне* перемикання кодів. Щодо ситуативного перемикання, де зміна мови зумовлена зміною ситуації або соціального домену, найяскравішим прикладом слугує стилізація тексту під домен ЗМІ у розділі “THE TUZKIMES” з рубрикою “TOP NEWS” та датою “SUNDAY 2009”. В цьому випадку авторка за допомогою дизайну імітує західну газету (наприклад, The Times). У глобальній масовій культурі, так і в масовій культурі Китаю домен «міжнародні новини» частіше всього асоціюється саме з англійською мовою. За допомогою такої стилізації і використання перемикання кодів, авторка переносить авторитет і серйозність західних медіа-інституцій на образ кролика Тузкі, додає цьому образу глобальності. Поняття метафоричного перемикання кодів, запропоноване Джоном Гамперцом, є дуже цікавим інструментом аналізу, оскільки воно стосується безпосередньо внутрішньої інтенції автора змінити «соціальне значення» сказаного. Візьмемо як

приклад фразу “专业的就业 Professional profession” (професійна професія). Розташована поруч із зображенням кролика Тузкі, який виконує якусь роботу, ця фраза створює певний комічний ефект. У цьому випадку вибір англійської мови є свідомим і стає інструментом лінгвістичної гри. Наявність англійського варіанту перекладу поруч з китайським варіантом «专业的就业» дозволяє авторці висловити дещо іронічне та легке ставлення до професії. Нижче авторка наводить текст, який за формою є мотиваційним закликком, проте в контексті сюжету сприймається саркастично: [如果失去工作、不必发愁... 这说明新的工作, 即将来到而且可能比以前更好!] («Якщо ви втратите роботу, не хвилюйтеся...це означає, що скоро з'явиться нова робота, яка може бути навіть кращою за попередню!»).

Зустрічаємо ми і приклади *індикативної* функції, яка використовується у зв'язку з відсутністю точних відповідників та лінгвістичного пояснення. В нашому випадку це графічне відображення зміни літер у назвах «S → Z» та «Z → S» для пояснення трансформації імені персонажа в цьому випадку латиниця є незамінним інструментом: [故事里的主人公名叫 Zebatinsky, 他把自己名字中的 “Z” 改成了 “S”, 从此命运发生很戏剧性的转变] («Головного героя історії звати Зебатинський (Zebatinsky), він змінив літеру “Z” у своєму імені на “S”, з того часу в його долі відбулися драматичні зміни»). Окрему увагу хотілось приділити обкладинці коміксу, оскільки саме обкладинка є першим етапом комунікації з читачем. На фронтальній обгортці коміксу нас зустрічають такі надписи: [我兔斯基你| I, TUZKI, U?] («Я, Тузкі, а ти?»); [兔斯基: 眯眼观人生。 情绪显哲学] («Тузкі: погляд на життя крізь примружені очі. Емоції розкривають філософію»). В цьому випадку ми спостерігаємо міжреченнєве перемикання кодів. Відзначимо, що всі надписи англійською і китайською мовою оформлені одним шрифтом та кольором, що свідчить про рівний статус цих мов. Паралельне вживання двох мов на обкладинці є проявом стратегії конвергенції – спроба автора «зблизитися» з аудиторією білінгвів (мультилінгвів тощо), показуючи таким чином свою приналежність до сучасної, прогресивної спільноти. Водночас, використання англійської мови виконує функцію підвищення «престижу», що, як вже зазначалося раніше, є характерною рисою мови масової культури.

II. Особливості перемикання кодів на прикладі п'єси – «这一夜, Women说相声» («Цієї ночі жінки виступають у жанрі сяншен»)

Особливе місце в контексті мови масової культури і в Китаї загалом посідає театральне мистецтво. Сцена китайського театру – це не просто декорації та актори, а дзеркало реального життя. Театр швидко реагує на зміни в суспільстві, на те, чим живе суспільство, про що мріють люди і які проблеми їх турбують. Один з багатьох прикладів китайського театрального мистецтва, який варто розглянути в контексті нашого дослідження – «这一夜, Women说相声» («Цієї ночі жінки виступають у жанрі сяншен») – театральна вистава, комедія в стилі *сяншен*, режисером та автором якої є Стен Лай (справжнє ім'я – Лай Шенчуань). Розглянемо частотність явища перемикування кодів в творі «这一夜, Women说相声» («Цієї ночі жінки виступають у жанрі сяншен») за класифікацією Шани Поплак.

Таблиця 2

**Частотність типів перемикування кодів
(за Ш. Поплак) у п'єсі «这一夜,
Women说相声»**

Типи	Кількість	Відсоток (%)
Міжреченнєве перемикування	6	7,32%
Внутрішньореченнєве перемикування	55	67,07%
Перемикування тегів	21	25,61%
Загальна кількість	82	100%

Таблиця 2 демонструє, що в тексті було зафіксовано загалом 82 випадки перемикування кодів. Найчастіше в творі зустрічається внутрішньореченнєвий тип перемикування кодів – 55 випадків (67,07%). Перемикування тегів зустрічаються рідше – загалом 21 випадок (25,61%). Найрідше зустрічаються приклади явища міжреченнєвого перемикування кодів – всього 6 випадків (7,32%).

Перший приклад перемикування кодів зустрічається вже безпосередньо в назві п'єси – «这一夜, Women说相声» («Цієї ночі жінки виступають у жанрі сяншен»). Хоча ми й вирішили перекладати англійське слово “women” як «жінки», в конкретній ситуації не все так однозначно. У цьому випадку використання англійського слова “women”, яке завдяки повній фонетичній ідентичності з китайським займенником «我们» (Wǒmen – ми) створює ефект лінгвістичної гри та виконує відразу декілька функцій: 1) англійське “women” акцентує увагу на гендерній приналежності виконавців ролей; 2) китайське «我们» (Wǒmen – ми) символічно включає жінок у професійну спільноту сяншен – жанр, який довгий час був суто чоловічим, та заявляє про право

жінок бути частиною цього «ми»; 3) вживання англійського слова в назві наділяє її ознаками «престижу», що дещо модернізує жанр сяншен, надає п'єсі «модну візуальну обгортку», що притаманно масовій культурі. Згідно з інтеракційним підходом Дж. Гамперца, даний випадок є класичним прикладом метафоричного перемикування кодів, що зумовлене інтенцією автора змінити «соціальне значення» сказаного.

Цікавим також є момент п'єси, де автор використовує англійську мову замість китайської для спортивних команд: [One more, two more..] («І один, і два...»); [Come on! I know you can do it! Do it!] («Нумо! Я знаю, ти можеш це зробити! Зроби це!»). У наведених випадках зафіксовано міжреченнєву зміну кодів. Контекстом для вживання цих фраз слугує діалог героїнь про важливість підтримання фізичної форми жінками в сучасному світі. У цьому контексті, перемикування на англійську мову стає свідомим вибором, який дозволяє реалізувати лінгвістичну гру та посилити сатиричний ефект – засіб висміювання сучасних ідеалів. Разом з тим варто відзначити, що фітнес-культура в її сучасному форматі прийшла в країни Азії із Заходу. У свідомості мовця такі англійські команди, як “Come on!”, “Do it!” сприймаються як невід'ємна частина цього спортивного ритуалу. Звісно, можна вдатися до використання китайських відповідників (наприклад, «加油» – jiāyóu (нумо, вперед, ти зможеш) або «继续» – jìxù (продовжуй)). Проте використання цих фраз китайською мовою в нашому конкретному випадку сприятиме втраті специфічного драйву та енергетики, яку дає англійська мова як мова-оригінал глобальної індустрії спорту.

Ще одним моментом п'єси який варто розглянути – приклади перемикування тегів, а саме використання латинських абrevіатур “SJB”, “WBD” та “BC”. Ці абrevіатури функціонують як автономні одиниці, вони не потребують синтаксичної інтеграції в граматичну рамку китайської мови. Згідно нашого теоретичного обґрунтування, перемикування кодів може виконувати індикативну функцію, що допомагає уникнути певних табу-йованих тем шляхом залучення інших мовних систем. В нашому випадку латинські скорочення «SJB» (від 神经病shénjīngbìng – псих), «WBD» (від 王八蛋wángbādàn – негідник) та «BC» (від 白痴báichī – ідіот) у діалогах героїнь використовуються автором як спосіб уникнення грубої лексики та прямих образ. Використання латинського алфавіту замість ієрогліфів дозволяють «завуалювати» лайку, і разом з тим, зберігати гостроту сатири, що притаманно жанру сяншен. При

цьому, вистава залишається в межах цензурних та етичних норм театральної сцени. Також такий підхід можна вважати проявом стратегії конвергенції – спроба автора зблизитися з молодіжною аудиторією за допомогою використання латинізованого запису китайських ієрогліфів. Молодь Китаю часто використовує подібні буквені скорочення в якості інтернет-сленгу для щоденного спілкування.

Висновок. Проведене дослідження особливостей перемикання кодів у мові масової культури Китаю дозволяє констатувати, що цей феномен не є випадковим, а свідомою лінгвопрагматичною стратегією. У коміксі «I, TIZKI, U?» переважає міжреченнєве перемикання (78,6%), тоді як у п'єсі «这一夜, Women说相声» домінують внутрішньореченнєві перемикання кодів (67,07%). Основними соціолінгвістичними мотиваціями використання англомовних вкраплень виступають стратегія конвергенції (зближення

з конкретною публікою) та створення так званого «ефекту престижу», що дозволяє авторам підвищити статус продукту та його приналежність до глобального культурного простору. Крім того, перемикання кодів виконує важливу індикативну функцію, яка в китайському медіадискурсі стає незамінним інструментом обходу соціокультурних табу. Наприклад, використання латинських абrevіатур (SJB, WBD, BC), які дозволяють завуалювати грубу лексику та зберігати гостроту сатири в межах цензурних норм. Вважаємо, що перспективи подальших розвідок у даному напрямку вбачаються в розширенні емпіричної бази дослідження за рахунок залучення інших жанрів масової культури Китаю, наприклад, телесеріалів (дорам), фільмів, музичної індустрії, реклами тощо. Доцільним також буде дослідити вплив цифрової трансформації на формування нових гібридних комунікативних моделей у молодіжному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики. Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1966. 135 с.
2. Комарницька Т. К. Мова масової культури як об'єкт лінгвістичного дослідження. Закарпатські філологічні студії. 2023. Вип. 29, т. 2. С. 182–186. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/29/part_2/34.pdf (дата звернення: 16.02.2026). DOI: 10.32782/tps2663-4880/2023.29.2.34
3. Комарницька Т. К. Мова масової культури, мова популярної культури чи мова поп-культури: термінологічна невизначеність. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2024. Т. 35 (74), № 3, ч. 1. С. 72–76. DOI: 10.32782/2710-4656/2024.3.1/13
4. Bilingualism statistics: How many people in the world are bilingual? / Preply. 2024. URL: <https://preply.com/en/blog/bilingualism-statistics/> (дата звернення: 16.02.2026).
5. Blom J. P., Gumperz J. J. Social meaning in structure: Code-switching in Norway. Direction in sociolinguistics / eds. J. Gumperz, D. Hymes. New York : Holt, Rinehart, Winston, 1972. P. 409–434.
6. Bloomfield L. Language. New York : Henry Holt and Company, 1933. 56 p.
7. Europeans and their languages: Special Eurobarometer 540 / European Commission. Brussels, 2024. 154 p. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2979> (дата звернення: 16.02.2026).
8. Giles H., Powesland P. Accommodation theory. Sociolinguistics: A reader. New York : Palgrave Macmillan, 1997. P. 232–239. DOI: 10.1007/978-1-349-25582-5_19
9. Grosjean F. Transfer and language mode. Bilingualism: Language and Cognition. 1998. Vol. 1, no. 3. P. 175–176. DOI: 10.1017/S1366728998000285
10. Haugen E. The Analysis of Linguistic Borrowing. Language. 1950. Vol. 26, no. 2. P. 210–231. DOI: 10.2307/410058
11. Haugen E. The Norwegian language in America: A study in bilingual behavior. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1953. Vol. 1. 7 p.
12. Kebeya H. Inter- and Intra-Sentential Switching: Are they really Comparable? International Journal of Humanities and Social Science. 2013. Vol. 3, no. 5. P. 225–233.
13. Liang J. The Causes and Applications of Code Switching Between Chinese and English in Social Intercourse. Sino-US English Teaching. 2023. Vol. 20, no. 6. 238 p. DOI: 10.17265/1539-8072/2023.06.005
14. Myers-Scotton C. Multiple Voices: An Introduction to Bilingualism. Malden, MA : Blackwell Publishing, 2006. P. 3–4
15. Myers-Scotton C. Social Motivations for Codeswitching: Evidence from Africa. Oxford : Clarendon Press, 1993.
16. Poplack S. Code Switching (Linguistic). International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences. Amsterdam : Elsevier, 2001. P. 2062–2065. DOI: 10.1016/B0-08-043076-7/03031-X
17. Rask R. Undersøgelse om det gamle Nordiske eller Islandske Sprogs Oprindelse. Kjöbenhavn : Gyldendal, 1818. 30 p.
18. Reifová I. a kol. Slovník mediální komunikace. Praha : Portál, 2004. 327 p.

19. Sapir E. Language: An Introduction to the Study of Speech. New York : Harcourt, Brace and Company, 1921. P. 205-206
20. Schleicher A. Die Sprachen Europas in systematischer Übersicht: Linguistische Untersuchungen. Bonn : H. B. König, 1850. 2 p.
21. Schuchardt H. Slawo-deutsches und Slawo-italienisches. Graz : Leuschner & Lubensky, 1884.
22. Skutnabb-Kangas T. Bilingualism or Not: The Education of Minorities. Clevedon : Multilingual Matters, 1984. 81 p.
23. Sokołowski M. Mass culture versus popular culture. Olsztyn : The Faculty of Social Sciences, University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Poland, P. 308-315
24. Weinreich U. Languages in Contact: Findings and Problems. The Hague : Mouton Publishers, 1968. 1 p.
25. Windisch E. Zur Theorie der Mischsprachen und Lehnwörter. Berichte über die Verhandlungen der Königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig. Philologisch-historische Classe. 1897. Bd. 49. P. 101–126.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

**КОМЕНТАТОРСЬКА ТРАДИЦІЯ (经学) ЯК ПРОТОТИП ЦИФРОВОЇ
КОГНІТИВНОЇ МОДЕЛІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КАНОНІЧНОГО ТЕКСТУ****COMMENTARY TRADITION (经学) AS A PROTOTYPE OF A DIGITAL COGNITIVE
MODEL OF INTERPRETATION OF THE CANONICAL TEXT****Костанда І.О.,***orcid.org/0000-0002-2144-5421**доктор філологічних наук, доцент,**професор кафедри китайської мови і перекладу**Київського столичного університету імені Бориса Грінченка*

Статтю присвячено когнітивно-методологічному аналізу коментаторської традиції (经学) як історично реалізованої системи інтерпретації конфуціанського канонічного тексту. В умовах цифрової трансформації гуманітарного знання переклад та інтерпретація канонічних текстів дедалі частіше осмислюються як процеси реконструкції когнітивних і культурних структур, однак у сучасній теорії перекладу та цифровій гуманітаристиці досі бракує методологічно обґрунтованої моделі інтерпретації, адекватної нормативній і полісемічній природі канону. У статті запропоновано методологічну інверсію поширеного підходу, в межах якого цифрові когнітивні моделі інтерпретації розглядаються як аналітичний еталон. Натомість обґрунтовується теза про те, що коментаторська традиція постає як історично сформований прототип параметризованої когнітивної архітектури інтерпретації, багато принципів якої в сучасних цифрових системах відтворюються лише частково.

На основі аналізу структури інтерпретації: «канон» – «коментар» – «метакоментар / роз'яснення» – «нормативно-ортодоксальна фіксація смислу» (经 - 注 - 疏 - 正义), інтерпретаційних алгоритмів «методу школи» (家法) і «методу учителя» (师法), а також конкуруючих напрямів «канонознавства нових текстів» (今文经学) і «канонознавства давніх текстів» (古文经学) та «неоконфуціанської традиції інтерпретації» (宋学) показано, що інтерпретація в коментаторській традиції функціонує як культурно та інституційно регульований когнітивний процес. Смысл канону конструюється в межах ієрархії параметрів – від текстуальної форми через семантичну й етичну інтерпретацію до нормативно-політичного виміру. Особливу увагу приділено механізму антифільтрації, який забезпечує збереження альтернативних і маргінальних інтерпретацій як елементу довготривалої когнітивної пам'яті канону. На цій підставі обґрунтовується можливість розгляду коментаторської традиції як прототипу параметричної моделі перекладу канонічних текстів. Переклад тлумачиться не як лінійне перенесення значень, а як усвідомлений вибір інтерпретаційної конфігурації, в межах якої ключові конфуціанські концепти: «гуманність» (仁), «справедливість» (義), «ритуал» (礼) функціонують як багатовимірні параметризовані смислові вузли. Зроблено висновок про методологічну продуктивність звернення до коментаторської традиції для розроблення інтерпретованих і культурно відповідальних цифрових моделей інтерпретації та перекладу.

Ключові слова: коментаторська традиція (经学), інтерпретація канонічного тексту, когнітивна модель інтерпретації, параметризація смислу, полісемія канону, конфуціанський канон, цифрова гуманітаристика, теорія перекладу, антифільтрація, когнітивна пам'ять.

The article is devoted to a cognitive-methodological analysis of the commentarial tradition (经学) as a historically realized system for interpreting the Confucian canonical text. In the context of the digital transformation of the humanities, translation and interpretation of canonical texts are increasingly conceptualized as processes of reconstructing cognitive and cultural structures; however, contemporary translation theory and digital humanities still lack a methodologically grounded model of interpretation adequate to the normative and polysemous nature of the canon. The study proposes a methodological inversion of the prevalent approach in which digital cognitive models of interpretation are treated as the analytical benchmark. Instead, it substantiates the thesis that the commentarial tradition can be understood as a historically formed prototype of a parameterized cognitive architecture of interpretation, many of whose principles are only partially reproduced in contemporary digital systems. On the basis of an analysis of the structure of interpretation: "canon" – "commentary" – "meta-commentary / explication" – "normative-orthodox fixation of meaning" (经 - 注 - 疏 - 正义), the interpretive algorithms of "the school method" (家法) and "the teacher's method" (师法), as well as "the competing currents of New Text scholarship" (今文经学) and "Old Text scholarship" (古文经学) and the "Neo-Confucian tradition of interpretation" (宋学), it is demonstrated that interpretation within the commentarial tradition functions as a culturally and institutionally regulated cognitive process. The meaning of the canon is constructed within a hierarchy of parameters – from textual form through semantic and ethical interpretation to the normative-political dimension. Particular attention is given to the mechanism of anti-filtration, which ensures the preservation of alternative and marginal interpretations as an element of the long-term cognitive memory of the canon. On this basis, the possibility is substantiated of considering the commentarial tradition as a prototype of a parametric model for the translation of canonical texts. Translation is interpreted not as a linear transfer of meanings, but as a conscious selection of an interpretive configuration within which key Confucian concepts: "humanity" (仁), "righteousness" (義), "ritual" (礼), function as multidimensional parameterized semantic nodes. The study concludes by affirming the methodological productivity of engaging the commentarial tradition for the development of interpretable and culturally responsible digital models of interpretation and translation.

Key words: commentarial tradition (经学), interpretation of the canonical text, cognitive model of interpretation, parameterization of meaning, polysemy of the canon, Confucian canon, digital humanities, translation theory, anti-filtration, cognitive memory.

Вступ. В умовах цифрової трансформації гуманітарного знання переклад та інтерпретація канонічних текстів дедалі частіше осмислюються не як операції суто мовного перенесення, а як процеси реконструкції когнітивних і культурних структур, що лежать в основі тексту. Особливо виразно ця проблема виявляється у роботі з канонічними корпусами далекосхідних традицій, передусім з конфуціанськими текстами, де смисл не вичерпується мовною формою, а формується на перетині філософських концептів, ритуальних норм, історичної пам'яті та багаторівневих коментаторських практик.

Канонічний текст принципово відрізняється від інших типів дискурсу високим ступенем нормативної та концептуальної щільності, а також інституційно закріпленою полісемією. Його інтерпретація передбачає не лише розуміння лексико-семантичної структури, а й співвіднесення тексту з традицією авторитетних прочитань, інтерпретаційних норм і культурних настанов. У цьому контексті переклад канону постає як особливий тип інтерпретації, в якому реконструкція смислової архітектоники тексту має першочергове значення. Отже, переклад у цьому випадку залежить не стільки від вибору мовного відповідника, скільки від вибору інтерпретаційної матриці, в межах якої реконструюється смисл канонічного тексту.

Сучасні цифрові інструменти аналізу й перекладу тексту, зокрема корпусно-статистичні та нейромережові моделі, демонструють високу ефективність у роботі з великими масивами мовних даних. Водночас архітектура таких моделей зорієнтована переважно на виявлення стійких мовних кореляцій і ймовірнісних відповідностей. У разі роботи з канонічними корпусами це призводить до відтворення домінантних інтерпретаційних патернів, зафіксованих у навчальних даних, без експліцитного моделювання інтерпретаційних правил, конкуруючих смислових стратегій і нормативних рамок, у межах яких здійснюється розуміння тексту. Як наслідок, виникає методологічний розрив між складністю інтерпретаційних процесів, притаманних канону, та можливостями формалізованих цифрових моделей.

У цій статті зазначено обмеження розглядається не в емпіричному, а в методологічному аспекті. Актуалізується потреба пошуку таких когнітивних моделей інтерпретації, які, з одного боку, допускають параметризацію та формалізацію, а з іншого – здатні враховувати множинність смислів, культурну зумовленість і нормативний характер канонічного тексту. Одним із перспек-

тивних напрямів такого пошуку є переосмислення традиційних коментаторських систем як когнітивних моделей опрацювання смислу.

У цьому контексті звернення до *коментаторської традиції* (经学, jīngxué) або *канонознавства* чи *класичної екзегези конфуціанського канону*, не є спробою ретроспективної аналогії чи зіставлення з метою виявлення формальних подібностей. Наукова проблема полягає не в тому, що між *коментаторською традицією* та цифровими когнітивними моделями можна виявити структурні паралелі, а у відсутності в сучасній теорії перекладу та цифровій гуманітаристиці методологічно обґрунтованої моделі інтерпретації канонічного тексту, здатної поєднати глибину традиційної екзегези з формалізованістю цифрових інструментів.

Коментаторська традиція – це історично сформована та інституційно закріплена система інтерпретації, в межах якої робота з каноном здійснюється через багаторівневу архітектуру: «канон («经, jīng) – коментар (注, zhù) – метакоментар / роз'яснення (疏, shū) – нормативно-ортодоксальна фіксація смислу (正义, zhèngyì)», стійкі інтерпретаційні алгоритми (метод школи (家法, jiāfǎ, сімейна / лінійна традиція тлумачення) та метод учителя (师法, shīfǎ, правило інтерпретації в межах учительської лінії)), а також конкуруючі когнітивні матриці: школа «нових текстів» (今文, jīnwén), школа «давих текстів» (古文, gǔwén) і неоконфуціанська традиція інтерпретації (宋学, sòngxué, сунське вчення) [12, с. 78]. Ці елементи забезпечують не лише множинність інтерпретацій, а й механізми їх нормалізації, ієрархізації та культурної легітимації. У такому вигляді *коментаторська традиція* може бути описана не тільки в історико-філологічному, а й у когнітивно-модельному ключі, як параметризована система опрацювання смислу.

Саме в цьому аспекті зіставлення *коментаторської традиції* із цифровими когнітивними моделями набуває проблемно-орієнтованого характеру. У статті *коментаторська традиція* розглядається не як об'єкт культурної екзотизації, а як структурний прототип когнітивної архітектури інтерпретації, що дає змогу виявити обмеження сучасних цифрових підходів і окреслити альтернативні напрями їх розвитку.

Об'єктом дослідження є інтерпретація канонічного тексту як когнітивний процес.

Предметом дослідження виступає *коментаторська традиція* як когнітивно структурована система інтерпретації та її функціональна зістав-

ність із сучасними цифровими когнітивними моделями аналізу й перекладу тексту.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування можливості розгляду *коментаторської традиції*, як прототипу параметризованої когнітивної моделі інтерпретації канонічного тексту, релевантної для завдань перекладознавства та цифрової гуманітаристики.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що *коментаторська традиція* функціонує як історично сформована когнітивна модель інтерпретації, структурно зіставна з сучасними цифровими когнітивними системами аналізу тексту, водночас перевершуючи їх за рівнем експліцитності інтерпретаційних правил і нормативних механізмів роботи зі змістом.

Для досягнення поставленої мети в статті передбачається розв'язання таких завдань:

1) проаналізувати структуру та функції *коментаторської традиції* як системи інтерпретації канонічного тексту;

2) виявити когнітивні параметри інтерпретації, що лежать в основі різних напрямів *коментаторської традиції*;

3) здійснити структурне зіставлення елементів *коментаторської традиції* і сучасних цифрових когнітивних моделей;

4) обґрунтувати методологічну значущість такого зіставлення для теорії перекладу та цифрової гуманітаристики.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *коментаторська традиція* уперше розглядається як прототип когнітивно-параметричної моделі інтерпретації канонічного тексту, а її зіставлення з цифровими когнітивними моделями використовується не в ілюстративному, а в методологічно продуктивному ключі, для переосмислення принципів інтерпретації та перекладу канону в цифрову епоху.

Коментаторська традиція як багаторівнева система інтерпретації канонічного тексту

Канон як фіксований текст і динамічний смисловий простір.

У конфуціанській традиції *канон* (经, jīng, «канонічний текст; класика») – постає як особливий тип тексту, в якому принципово поєднуються формальна незмінність і семантична відкритість. Тексти, що входять до корпусу класичних канонів: «Шість канонів» (《六经》, Liù Jīng), «П'ять канонів» (《五经》, Wǔ Jīng), «Тринадцять канонів» (《十三经》, Shí sān Jīng), упродовж століть зберігалися як фіксована текстуальна основа, наділена найвищим культурним, освітнім і нормативним статусом [10, с. 62; 13, с. 106]]. Водночас

стійкість форми не означала стабільності значення: навпаки, смисл канону розглядався як такий, що підлягає постійному розкриттю, уточненню та переосмисленню залежно від історичного й соціального контексту.

В межах *коментаторської традиції* канон не функціонує як замкнений носій значення, а мислиться як семантично відкритий корпус, який принципово потребує інтерпретаційного супроводу. Така установка зумовлена не лише специфікою давньокитайського письма та лаконічністю класичної мови, а передусім нормативною природою канону. Канонічний текст не стільки повідомляє інформацію, скільки задає модель світу та образ належного: етичного, ритуального й політичного порядку, які не можуть бути безпосередньо виведені з текстової поверхні.

Отже, смисл у конфуціанському каноні не є заданим наперед і не локалізується в тексті як такому. Він формується в процесі інтерпретації, опосередкованої традицією, авторитетом і когнітивними настановами інтерпретатора. У цьому сенсі канон постає не як джерело готових значень, а як стійке ядро смислотворення, довкола якого розгортається складна інтерпретаційна діяльність.

Проблема авторитетності смислу в конфуціанській традиції розв'язувалася не через фіксацію єдиного «правильного» тлумачення, а через інституціоналізацію самого інтерпретаційного процесу. Авторитет належав не окремому прочитанню, а системі інтерпретації загалом, у межах якої співіснували різні школи та підходи: *школа нових текстів* (今文, jīnwén), *школа давніх текстів* (古文, gǔwén), *сунське вчення* або *неоконфуціанська традиція* (宋学, sòngxué, сунське вчення) [8, с. 79]. Кожна з них по-своєму реконструювала смисл канону, не ставлячи під сумнів його нормативний статус. Таким чином, смисл канону осмислювався як динамічна величина, що існує в полі історично та культурно санкціонованих інтерпретацій.

Архітектура інтерпретації: «经 – 注 – 疏 – 正义»

Багаторівнева структура інтерпретації є однією з ключових особливостей традиції *коментаторської традиції* і дає змогу розглядати її не просто як сукупність коментарів, а як системно організовану модель смислотворення. Класична схема: *канон* («经, jīng) – *коментар* (注, zhù) – *метакоментар* / *роз'яснення* (疏, shū) – *нормативно-ортодоксальна фіксація смислу* (正义, zhèngyì), відображає не лише жанрове розмаїття коментаторських текстів, а й ієрархію когнітивних опе-

рацій, за допомогою яких здійснюється робота з канонам [3, с. 102].

Рівень *канон* (《经》, jīng) репрезентує канонічний текст як незмінну основу інтерпретації [18]. Він наділений найвищим символічним і нормативним статусом та принципово не підлягає редагуванню, що задає жорстке обмеження для всіх подальших інтерпретаційних дій. Канон функціонує як фіксована точка відліку, щодо якої розгортається вся інтерпретаційна діяльність.

Коментар (《注》, zhù) виконує функцію локальної інтерпретації [16, с. 45]. Коментар цього рівня спрямований на пояснення значення окремих ієрогліфів, висловів і фрагментів тексту, усунення семантичної невизначеності та відновлення культурного або історичного контексту. На цьому рівні здійснюється первинна когнітивна операція співвіднесення тексту з мовними, ритуальними й концептуальними знаннями. *Коментар* фіксує можливі значення, однак зазвичай не претендує на остаточну нормалізацію смислу.

Метакоментар / *роз'яснення* (《疏》, shū) становить рівень метаінтерпретації, орієнтований на систематизацію та узгодження вже наявних коментарів [13, с. 135]. Тут інтерпретація набуває рефлексивного характеру: різні тлумачення зіставляються, аргументуються, ієрархізуються та включаються до ширшої інтерпретаційної рамки. *Метакоментар* виконує функцію когнітивного контролю, забезпечуючи зв'язність, спадкоємність і внутрішню несуперечливість інтерпретаційного простору.

Рівень *нормативно-ортодоксальної фіксації смислу* (《正义》, zhèngyì), інституційно оформлений, зокрема, Куна Інда (孔颖达, 574–648) у праці «Правильне тлумачення П'яти канонів» (《五经正义》) [10, с. 88], виконує функцію нормативної стабілізації смислу. *Нормативно-ортодоксальна фіксація смислу* не усуває полісемію повністю, проте встановлює ієрархію інтерпретацій, визначаючи, які прочитання визнаються канонічно допустимими в освітній, екзаменаційній і політичній практиці. У такий спосіб інтерпретація перетворюється з інтелектуального акту на соціально санкціоноване знання, наділене нормативною силою, а традиція фіксує не лише смисли, а й процедури їх здобуття, що робить її зіставною з архітектурою багаторівневих інтерпретаційних систем у сучасних цифрових середовищах.

Коментар як нормативний когнітивний інструмент

У традиції *коментаторської традиції* коментар не є вираженням індивідуального розуміння тексту, а функціонує як нормативний когнітив-

ний інструмент, що регулює процес інтерпретації, яка мислиться не як суб'єктивне читання, а як культурно організована практика, підпорядкована стійким правилам, методам і авторитетним традиціям.

Кожен рівень коментаторської структури виконує специфічну когнітивну функцію, від семантичного декодування й уточнення значень до метааналізу та нормативного відбору інтерпретацій. У сукупності ці рівні формують «допустимий діапазон смислів» – простір інтерпретацій, який не фіксує єдине значення, але задає межі інтерпретаційної варіативності. Вихід за ці межі означав би не альтернативне прочитання, а втрату інтерпретаційної легітимності.

Саме цей механізм нормативного обмеження й структурованого впорядкування смислу дозволяє розглядати *коментаторську традицію* як системно організовану когнітивну модель у якій коментар виконує функцію параметра, що задає умови обробки тексту, а вся інтерпретаційна система функціонує як багаторівнева архітектура, в межах якої смисл не витягується безпосередньо з тексту, а конструюється відповідно до встановлених когнітивних і культурних правил.

Отже, *коментаторська традиція* постає не лише як історико-філологічна традиція, а й як формалізована система когнітивної обробки канонічного тексту, в якій інтерпретація виступає регульованим, відтворюваним та інституційно контрольованим процесом. Саме ця характеристика робить можливим подальший розгляд *коментаторської традиції* як прототипу параметризованих когнітивних моделей інтерпретації.

Когнітивні параметри інтерпретації в коментаторській традиції

Метод школи (《家法》) і *метод учителя* (《师法》) як інтерпретаційні алгоритми

Однією з ключових особливостей *коментаторської традиції* є принципова відмова від інтерпретації як індивідуально-інтуїтивного акту. Коментаторська практика в конфуціанському каноні інституціоналізується у формах *методу школи* (《家法》) і *методу учителя* (《师法》), які задають не просто «традиції читання», а стійкі та відтворювані правила роботи з текстом [11, с. 258]. У межах кожної інтерпретаційної лінії тлумачення здійснюється відповідно до приписів, що визначають допустимі операції стосовно канону: які значення можуть актуалізуватися, які контексти вважаються релевантними та які інтерпретаційні кроки санкціонуються традицією.

Історична стійкість цих механізмів простежується вже в епоху Хань, коли інтерпретація

канону була інтегрована до державної системи освіти. Як фіксується в традиційних історичних джерелах, за правління імператора Ханя У-ді (漢武帝, 156–87 до н. е.) було засновано інститут «учителів П'яти канонів» (五经博士) [6, с. 75]. Кожен канон викладався кількома учителями, які мали власних учнів; у такий спосіб формувалися окремі *інтерпретаційні лінії* чи *школи тлумачення* (师说). Історична традиція засвідчує, що за часів Ханя У-ді існувало сім таких інтерпретаційних ліній, а за періоду Східної Хань (東漢, 25–220) часів правління імператора Ханя Гуан-у-ді (光武帝, 5 до н. е. – 57 н. е.), була інституційно закріплена система «чотирнадцяти учителів», у межах якої кожен напрям викладався спираючись на «власну родинну традицію» (各以家法教授) [7, с. 285].

У когнітивно-модельному описі це означає, що *метод школи* і *метод учителя* функціонували як інтерпретаційні алгоритми, тобто як закріплені режими обробки тексту. Вони задавали послідовність інтерпретаційних дій, обмежували простір допустимих тлумачень і забезпечували відтворюваність інтерпретаційних рішень. Передавання інтерпретаційних стратегій від учителя до учня може розглядатися як трансляція «когнітивної програми», що включає як дозволені процедури (опору на визначений корпус коментарів і методів), так і заборони (виключення або маргіналізацію альтернативних прочитань поза межами школи). У такому режимі відхилення від *методу школи* або *методу учителя* трактується не як допустима варіативність думки, а як порушення інтерпретаційної легітимності.

Саме на цьому рівні стає очевидним методологічний міст до цифрових моделей: *коментаторська традиція* демонструє риси параметризованої системи, в якій інтерпретація визначається не ймовірнісною «інтуїцією», а обраним режимом правил і обмежень. Принципово важливо, що в *коментаторській традиції* ці правила є експліцитними, артикульованими та аргументованими, тоді як у сучасних нейромережевих системах значна частина параметрів інтерпретації представлена розподілено (у вигляді ваг) і не має інтерпретованого семантичного статусу [2, с. 67].

Конкуруючі когнітивні матриці інтерпретації

Незважаючи на нормативну основу, *коментаторська традиція* не є когнітивно однорідною: у її межах формуються конкуруючі школи, які доцільно розглядати як різні когнітивні матриці обробки одного й того самого канонічного тексту. Історичний матеріал дає змогу простежити цю диференціацію насамперед через опозицію

канонознавства нових текстів (今文经学, jīnwén jīngxué) і *канонознавства давніх текстів* (古文经学, gǔwén jīngxué), а згодом через формування *неоконфуціанської традиції інтерпретації* (宋学, сунське вчення) [4, с. 51].

За доби Хань офіційну основу державної ученості протягом тривалого часу становила саме *канонознавства нових текстів* (今文经学): раніше згадана система «чотирнадцяти учителів» за доби Східна Хань належала до цього напрямку, а її статус як державної доктрини зберігався до кінця епохи [14]. Когнітивна специфіка *канонознавства нових текстів* визначається орієнтацією на «тонкі слова – великий смисл» (微言大义, wēi yán dà yì), тобто на виявлення прихованих нормативних і політико-етичних значень канону. Особливе місце посідала інтерпретація «Весни й осені» (《春秋》, Chūnqiū) як *первинного канону* (元经, yuán jīng), а також розвиток *гунянської екзегетичної школи* (公羊学, Gōngyáng xué), у межах котрої канон осмислювався як джерело принципів державного порядку, зокрема ідеї *великої єдності* (大一统) [15]. Згадування таких постатей, як Дуна Чжуншу (董仲舒, 179–104 до н. е.) і Гунсуня Хуна (公孙弘, ?–121 до н. е.), підкреслює тісний зв'язок цієї когнітивної матриці з практиками управління та політичною нормативністю.

Паралельно розвивається *канонознавства давніх текстів* (古文经学), пов'язане з виявленням та інтерпретацією канонічних текстів, записаних давніми формами письма. Джерела наголошують, що відмінність між *школою «нових текстів»* (今文) і *школою «давніх текстів»* (古文) має не графічний, а методологічний характер [8, с. 64]. *Канонознавства нових текстів* трактує Конфуція як «некоронованого царя» (素王, sù wáng), який створює канон як нормативно-політичний проєкт; *канонознавства давніх текстів*, навпаки, розглядає його як хранителя й редактора давніх документів, а самі канони, як корпус історико-інституційного знання [17, с. 250]. Унаслідок цього *канонознавства давніх текстів* формує реконструктивну когнітивну матрицю, зорієнтовану на філологічну точність, аналіз мовної форми та історичного контексту.

Історичний матеріал фіксує також внутрішню динаміку цих напрямів: критику пізньої традиції *школи «нових текстів»* (今文) за надмірну коментаторську деталізацію, загострення суперечок і спроби узгодження: зокрема обговорення на Байхугуаньській нараді (白虎观会议, 79 р., офіційна придворна конференція з метою уніфікації конфуціанського вчення) [5, с. 151]. Трактат «Байху тун» (《白虎通义》), зафіксував

підсумки Байхугуаньської наради), а також діяльність Чжена Сюаня (郑玄, 127-200), котрий здійснив систематизацію та інтеграцію різних коментаторських підходів [18]. Ці факти важливі не самі собою, а як свідчення того, що конкуренція когнітивних матриць була інституційно визнаним режимом існування традиції.

Сунське вчення доповнює цю конфігурацію як когнітивна матриця рефлексивно-етичного типу, в межах якої інтерпретація канону переорієнтовується на онтологічні та моральні засади, а текст постає як інструмент етичної самотрансформації суб'єкта. У сукупності три напрями можуть бути описані як різні архітектури смислотворення: *символіко-нормативна* (今文), *реконструктивно-філологічна* (古文) та *етико-метафізична* (宋学).

Ієрархія інтерпретаційних параметрів: текст → смисл → етика → політичний порядок

Об'єднуючим елементом різних напрямів *коментаторської традиції* є ієрархічна організація параметрів інтерпретації. Канонічний текст розглядається не як автономний об'єкт, а як початкова ланка смислового ланцюга:

текст → смисл → етика → політичний порядок
у межах якого кожен рівень задає умови інтерпретації наступного.

Історичні дані дають змогу побачити, що ця схема не була абстрактною теоретичною моделлю, а являла собою соціально закріплену практику [12, с. 71]. Уже система *учителі – учні* (博士 – дізі, bóshì – dìzǐ), організована як державне викладання канонів, засвідчує інституційну спрямованість інтерпретації: прочитання канону було не заради автономного розуміння тексту, а з метою відтворення нормативного знання. Додатковим підтвердженням цього слугує принцип *вирішення судових справ на підставі канонічного смислу* (以经义决狱, yǐ jīng yì jué yù), за якого інтерпретація канону безпосередньо функціонувала як механізм трансляції тексту в соціальний і правовий порядок.

Відмінності між школами виявляються у розстановці пріоритетів усередині цього ланцюга. *Канонознавства давніх текстів* (古文经学) фокусується на текстуальному рівні та реконструкції смислу «знизу вгору»; *канонознавства нових текстів* (今文经学) акцентує нормативно-політичний рівень, пов'язуючи канон із принципами впорядкування держави; *сунське вчення* (宋学) висуває на перший план етичний і метафізичний рівень. Тож, варіативність інтерпретацій пояснюється суб'єктивністю інтерпретаторів, а відмінністю когнітивних моделей, кожна з яких

задає власну точку входу та пріоритетні параметри обробки тексту.

У цифровому контексті це має подвійне значення. По-перше, *коментаторська традиція* демонструє, що інтерпретація канону завжди включає нормативний і етичний рівні, які не виводяться автоматично з текстової поверхні. По-друге, її структура задає модель, засновану на експліцитних правилах та ієрархіях, що відкриває можливість переходу від «чорних скриньок» імовірного виводу до когнітивно прозорих систем, у межах яких інтерпретаційні рішення можуть бути реконструйовані, перевірені та обговорені.

Коментаторська традиція і цифрові когнітивні моделі інтерпретації

Інтерпретація як параметризований процес: інверсія точки відліку

У більшості досліджень, присвячених цифровим когнітивним моделям інтерпретації, традиційні екзегетичні практики розглядаються як передісторія або культурне тло сучасних обчислювальних систем. У цій статті пропонується принципово інша перспектива: цифрові когнітивні моделі інтерпретації трактуються як пізній і функціонально редукований випадок параметризованої інтерпретаційної архітектури, історично реалізованої в *коментаторській традиції*.

Сучасні цифрові моделі інтерпретації вибудовуються як параметризовані системи, у межах яких смисл формується через взаємодію рівнів обробки, правил агрегації та механізмів валідації результату. Інтерпретація в них не є прямим відображенням тексту, а постає як результат роботи архітектури моделі. Принципово важливо, що та сама логіка лежить в основі *коментаторської традиції*, однак була реалізована задовго до цифрової епохи, в інституційній, нормативній та когнітивно експліцитній формі.

Згідно з «Історією Пізньої Хань, “Біографії вчених”» (《后汉书·儒林列传》), до доби Східна Хань було інституційно зафіксовано чотирнадцять таких інтерпретаційних ліній, кожна з яких мала власний набір інтерпретаційних правил, пріоритетів і допустимих смислових операцій [5, с. 192]. Тим самим інтерпретація канону від самого початку виступала не як індивідуальне читання, а як регламентований вибір інтерпретаційного алгоритму.

Отже, вже на ранньому етапі *коментаторська традиція* функціонувала не як сукупність індивідуальних коментарів, а як параметризована система інтерпретації, в межах якої смисл канону конструювався через перемикання між інститу-

ційно закріпленими інтерпретаційними режимами, а не безпосередньо вилучався з тексту.

Коментаторська традиція як історично реалізована когнітивна архітектура

Для обґрунтування прототипного характеру коментаторської традиції щодо сучасних цифрових когнітивних моделей необхідно перейти від абстрактних структурних аналогій до аналізу реально функціонуючих інтерпретаційних механізмів. Історія коментаторської традиції надає рідкісний приклад довготривалої, інституційно стабільної системи інтерпретації, в межах якої послідовно були сформовані ключові компоненти когнітивної архітектури обробки канонічного тексту.

Насамперед, багаторівнева структура «经 – 注 – 疏 – 正义» була не жанровою класифікацією коментаторських текстів, а ієрархією когнітивних операцій, розподілених за рівнями інтерпретації:

- канон (经, jīng) функціонував як незмінний нормативний корпус, що мав найвищий культурний та інституційний статус;

- коментар (注, zhù) виконував функцію локальної параметризації смислу, фіксуючи допустимі значення, контексти та семантичні варіанти;

- роз'яснення, метакоментар (疏, shū) здійснював метааналіз і узгодження конкуруючих інтерпретацій, забезпечуючи їх аргументативну зв'язність та ієрархізацію;

- ортодоксальне, нормативне тлумачення (正义, zhèngyì) інституційно стабілізувало інтерпретаційний простір, пов'язуючи смисл канону з освітньою, іспитовою та політичною практикою. Класичним прикладом такого рівня є праця Куна Інда (孔颖达) «Правильне тлумачення П'яти канонів» (《五经正义》) [10, с. 90].

Таким чином, інтерпретація в коментаторській традиції від самого початку була організована як багатоступеневий когнітивний процес, у межах якого смисл не вилучався безпосередньо з тексту, а послідовно конструювався, перевірявся та нормалізувався в межах інституційно заданої архітектури.

Додатковим підтвердженням прототипності цієї архітектури слугує історія протистояння канонознавства нових текстів (今文经学) та канонознавства давніх текстів (古文经学). У цьому випадку йдеться не просто про розбіжність інтерпретаційних думок, а про функціонування конкуруючих когнітивних моделей обробки одного й того самого канонічного корпусу.

Канонознавство нових текстів спиралося на символічне та корелятивне мислення, орієнтоване

на виявлення «тонких слів – великого смислу» (微言大义) і нормативно-політичну параметризацію тексту. Канонознавство давніх текстів, навпаки, формувало реконструктивну модель інтерпретації, засновану на філологічній точності, аналізі письмової форми та історичного контексту. Їх тривале співіснування, кульмінацією якого стало офіційне обговорення на Байхугуаньській нараді (白虎观会议) свідчить про спробу узгодження інтерпретаційних архітектур, а не про усунення однієї з них.

Особливе значення в цьому процесі мала діяльність Чжена Сюаня (郑玄), який не ліквідував конкуренцію інтерпретацій, а створив інтегративну метамодель, що об'єднала параметри шкіл «нових» і «давніх текстів» [18]. Його коментарі стали основою для подальших канонічних зводів і фактично зафіксували когнітивну конфігурацію канону на кілька століть.

Архітектурна формула прототипу інтерпретації

У узагальненому вигляді коментаторську традицію можна представити як послідовну інтерпретаційну схему: канон як фіксований вхід (经) → вибір інтерпретаційного режиму (家法 / 师法) → локальна параметризація смислу (注) → метаузгодження інтерпретацій (疏) → інституційна валідація (正义) → збереження альтернативних тлумачень (异说).

У термінах цифрових когнітивних моделей ця послідовність функціонально співвідноситься зі схемою:

input → constraints → feature / annotation layer → aggregation layer → validation layer → memory of alternatives [1, с. 48].

Таке зіставлення демонструє, що коментаторська традиція реалізує не метафоричну, а структурно й функціонально співмірну когнітивну архітектуру інтерпретації, в межах якої ключові етапи обробки смислу були інституційно оформлені, експліковані та нормативно закріплені задовго до появи цифрових обчислювальних систем.

У сукупності ці факти дають підстави розглядати коментаторську традицію не як аналог цифрових когнітивних моделей, а як історично реалізований структурний прототип параметризованої інтерпретаційної архітектури, що перевершує сучасні обчислювальні системи за ступенем прозорості інтерпретаційних правил і стійкості смислової організації.

Антифільтрація та когнітивна пам'ять інтерпретації

Завершальним елементом інтерпретаційної архітектури, реалізованої в коментаторській традиції, є специфічний спосіб роботи з інтерпре-

таційною множинністю, який принципово відрізняє цю систему від більшості сучасних цифрових когнітивних моделей. Якщо в цифрових системах множинність інтерпретацій розглядається як надлишковість, що підлягає оптимізації, усередненню або усуненню, то в *коментаторській традиції* вона інституційно зберігається та структурно впорядковується.

Ключовим механізмом у цьому контексті є розмежування між *визнаними, загальноприйнятими тлумаченнями* (通说, tōngshuō) та *альтернативними, маргінальними трактуваннями* (异说, yìshuō). Це розмежування фіксує не лише ієрархію інтерпретацій, а й принципову відмову від остаточного усунення смислової варіативності. Навіть після нормативної стабілізації інтерпретаційного простору на рівні *коментаторської традиції* альтернативні тлумачення не вилучаються з системи, а зберігаються як легітимні елементи когнітивної пам'яті канону.

У структурному відношенні цей механізм слід розглядати як завершальний рівень інтерпретаційної архітектури, відповідальний за збереження витіснених смислів. На відміну від цифрових моделей, орієнтованих на отримання єдиного стабільного результату, *коментаторська традиція* виходить з того, що будь-який нормативно зафіксований смисл має історично зумовлений і потенційно переглядний характер. Саме тому корпус канонічних коментарів охоплює не лише домінантні інтерпретації, а й зафіксовані альтернативи, архівовані в таких корпусах, як «Коментарі та тлумачення до Тринадцяти канонів» (《十三经注疏》) та «Цінські тлумачення канонів» (《皇清经解》).

Цей принцип доцільно означити як *антифільтрацію* – когнітивний механізм, спрямований не на редукцію інтерпретаційного простору, а на його збереження та історичну акумуляцію [9, с. 28]. Під *антифільтрацією* у цьому дослідженні розуміється аналітичний принцип (запропонований автором статті), що позначає інституційне збереження альтернативних трактувань як когнітивного ресурсу традиції, а не їх усунення заради єдиного висновку.

Антифільтрація забезпечує зворотність інтерпретаційного відбору: тлумачення, які втратили нормативний статус в одному історичному контексті, не знищуються, а зберігаються як потенційні ресурси для подальшої реактуалізації.

Історична динаміка *коментаторської традиції* підтверджує функціональну значущість цього механізму. Зміна домінантних інтерпретаційних матриць – від переважання *канонознавства нових*

текстів (今文经学) до посилення й перемоги *канонознавства давніх текстів* (古文经学), від інтегративного синтезу Чжена Сюаня (郑玄) до неоконфуціанської реінтерпретації доби Сун (宋学), а згодом до текстологічного повороту епохи Цін – відбувалася без втрати інтерпретаційної спадщини. Навпаки, кожна нова конфігурація смислу формувалася шляхом переконфігурації раніше накопиченого масиву інтерпретацій, а не шляхом їх усунення.

У термінах когнітивної архітектури *антифільтрація* виконує функцію довготривалої інтерпретаційної пам'яті, в якій зберігаються не лише нормативно закріплені прочитання, а й витіснені альтернативи. Саме цей рівень забезпечує історичну стійкість системи та її здатність до рефлексивного перегляду власних інтерпретаційних засад.

Отже, *антифільтрація* завершує багаторівневу інтерпретаційну архітектуру *коментаторської традиції*, перетворюючи її з механізму нормативної стабілізації смислу на історично стійку когнітивну систему, що поєднує нормативність і інтерпретаційну зворотність. Саме ця властивість дає змогу розглядати *коментаторську традицію* не лише як прототип параметризованої моделі інтерпретації, а й як методологічний орієнтир для розробки інтерпретованих, рефлексивних і культурно відповідальних цифрових когнітивних систем.

Коментаторська традиція як прототип параметричної моделі перекладу канонічних текстів

Переклад конфуціанського канону як параметризована інтерпретація

Переклад конфуціанських канонічних текстів становить особливий тип міжкультурної інтерпретації, у межах якої перенесення мовних значень нерозривно пов'язане з реконструкцією когнітивних, нормативних і культурних структур вихідної традиції. На відміну від художніх або прагматичних текстів, канон орієнтований не на комунікативну ефективність, а на відтворення етико-ритуального та світоглядного порядку, що принципово ускладнює перекладацьке завдання.

Ключові конфуціанські концепти: *гуманність* (仁, rén) і *ритуал / нормативний порядок* (礼, lǐ) та *належне / справедливість* (義, yì), не мають фіксованих лексичних відповідників у європейських мовах. Вони функціонують як багатовимірні когнітивні вузли, що поєднують етичні, ритуальні, соціальні та політичні параметри. Їхнє значення не задається раз і назавжди, а актуалізується залежно від інтерпретаційної матриці та контексту вживання.

У межах запропонованого підходу ці концепти доцільно розглядати не як окремі слова чи абстрактні ідеї, а як параметризовані когнітивні концепти, значення яких формується внаслідок вибору інтерпретаційного режиму. Так, *гуманність* (仁) може актуалізуватися як міжособистісна чеснота, як принцип соціальної злагоди або як антропологічна основа моралі; *справедливість* (義) як норма справедливості, як ритуально виправдана дія або як етичний критерій політичного рішення; *ритуал* (礼) не тільки як конкретний ритуал, але й як соціальний код або універсальний принцип упорядкування світу.

Коментаторська традиція демонструє, що подібні варіації не є довільними. Навпаки, вони закріплені в конкретних інтерпретаційних школах, аргументовані, співвіднесені з альтернативними прочитаннями та історично легітимовані. Отже, переклад конфуціанського канону не може бути зведений до вибору одного «правильного» еквівалента, а має розглядатися як процес вибору та фіксації інтерпретаційних параметрів, що відповідають певній когнітивній матриці.

Параметрична модель перекладу при цьому не усуває полісемію канону, а переводить її в режим контрольованого вибору: перекладач фіксує не «єдине значення», а обрану інтерпретаційну конфігурацію – усвідомлену, відтворювану та підзвітну прийнятій інтерпретаційній архітектурі.

У цьому сенсі переклад вбудовується в ту саму архітектуру, що й коментаторська практика: він постає як форма інтерпретації, підзвітна правилам, традиціям і ієрархії смислів. Перекладач, подібно до коментатора, здійснює не механічне перенесення значення, а реконструкцію когнітивної конфігурації тексту в іншій культурно-мовній системі.

Перспективи цифрового моделювання параметричного перекладу

Розгляд *коментаторської традиції* як прототипу параметризованої моделі інтерпретації дає змогу окреслити перспективи цифрового моделювання перекладу канонічних текстів, зорієнтованого не на статистичне відтворення перекладацьких рішень, а на аналітичну реконструкцію смислової архітектури тексту.

У межах такого підходу цифрова модель перекладу може бути вибудована на основі трьох взаємопов'язаних компонентів.

По-перше, *карти концептів*, у яких ключові поняття канону (гép, yí, lì та ін.) представлені як багатовимірні когнітивні вузли з набором можливих інтерпретаційних параметрів. Такі карти фіксують не готові еквіваленти, а простір допу-

стимих смислів, пов'язаний із конкретними інтерпретаційними традиціями та історичними контекстами.

По-друге, *бібліотеки інтерпретацій*, структурно аналогічні корпусу коментарів (注疏, коментарі та метакоментарі) в *коментаторській традиції*, акумулюють різні коментарі, переклади й інтерпретаційні рішення. На відміну від статистичних корпусів, такі бібліотеки зберігають аргументативну структуру інтерпретацій, їхні методологічні засади та прив'язку до певних когнітивних матриць.

По-третє, *когнітивні фільтри*, що функціонують за принципом *методу школи* (家法) та *методу учителя* (师法), задають правила вибору й комбінування інтерпретаційних параметрів. Ці фільтри не усувають альтернативні значення, а структурують їх, забезпечуючи прозорість, відтворюваність і методологічну підзвітність перекладацьких рішень.

У сукупності ці елементи формують модель перекладу, в якій цифрові інструменти використовуються не для автоматичної генерації тексту, а для підтримки аналітичної та інтерпретаційної роботи перекладача. У такій системі людина й алгоритм виконують комплементарні функції: алгоритм забезпечує навігацію простором смислів та інтерпретаційних конфігурацій, тоді як перекладач здійснює усвідомлений вибір когнітивної моделі перекладу й несе відповідальність за його культурну та етичну адекватність.

Таким чином, *коментаторська традиція* може бути розглянута не лише як історичний прототип цифрових когнітивних моделей інтерпретації, а й як методологічна основа для розробки параметричних моделей перекладу канонічних текстів.

Висновки. У статті було запропоновано когнітивно-методологічний підхід до осмислення *коментаторської традиції* (经学), у межах якого вона розглядається не лише як історико-філологічне явище, а й як історично реалізована інтерпретаційна архітектура канонічного тексту, що має ознаки параметризованої когнітивної моделі. Аналіз структури *коментаторської традиції* засвідчив, що багаторівнева організація інтерпретації: *канон* (经), *коментар* (注), *метакоментар* (疏), *нормативно-ортодоксальної фіксації смислу* (正义), у поєднанні з нормативними інтерпретаційними алгоритмами *методу школи* (家法) і *методу учителя* (师法) формує експліцитну, відтворювану та інституційно підзвітну архітектуру смислотворення.

Було встановлено, що інтерпретація в *коментаторській традиції* здійснюється не як суб'єк-

тивний акт читання, а як культурно регульований когнітивний процес, у межах якого смисл тексту конструюється на основі ієрархічно організованих параметрів – від текстуальної форми через семантичну й етичну інтерпретацію до нормативно-політичного виміру. Відмінності між напрямками *канонознавства нових текстів* (今文经学) і *канонознавства давніх текстів* (古文经学), *неоконфуціанської традиції інтерпретації* (宋学) були інтерпретовані як прояви конкуруючих когнітивних матриць, що задають різні архітектури опрацювання канонічного тексту.

Зіставлення *коментаторської традиції* із сучасними цифровими когнітивними моделями інтерпретації дало змогу здійснити методологічну інверсію поширеного підходу, в межах якого цифрові системи розглядаються як аналітичний еталон, а традиційні форми екзегези, лише як їхній історичний попередник. У статті показано, що ключові принципи цифрових когнітивних моделей: параметризація, багаторівневість, агрегація інтерпретацій і валідація результату, були інституційно та експліцитно реалізовані в *коментаторській традиції* задовго до цифрової епохи, тоді як сучасні системи відтворюють їх у функціонально редукованому вигляді.

Особливого значення набуває виявлений механізм антифільтрації, завдяки якому *коментаторська традиція* зберігає альтернативні, маргінальні та тимчасово неактуальні інтерпретації як еле-

менти довготривалої когнітивної пам'яті канону. На відміну від цифрових моделей, орієнтованих на оптимізацію та стиснення смислового простору, ця традиція демонструє здатність до історичної переконфігурації інтерпретаційних пріоритетів без утрати накопиченої смислової спадщини.

На підставі проведеного аналізу було обґрунтовано розгляд *коментаторської традиції* як прототипу параметричної моделі перекладу канонічних текстів. Переклад конфуціанського канону в такому підході трактується не як лінійне перенесення мовних значень, а як реконструкція інтерпретаційної архітектури тексту, в межах якої ключові концепти: 仁 (rén), 義 (yì), 禮 (lǐ), функціонують як багатовимірні параметризовані смислові вузли. Це відкриває перспективи розроблення цифрових інструментів перекладу, зорієнтованих на моделювання смислової архітектури тексту за допомогою карт концептів, бібліотек інтерпретацій і когнітивних фільтрів.

Отже, звернення до *коментаторської традиції* дає змогу не лише поглибити розуміння механізмів інтерпретації канонічних текстів, а й запропонувати методологічно обґрунтовану альтернативу редукціоністським підходам у цифровій гуманітаристиці та перекладознавстві. У цьому контексті переклад постає як форма когнітивно-культурної реконструкції, заснованої на принципах архітектурної прозорості, нормативної підзвітності та збереження історичної пам'яті смислів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Floridi L. The Logic of Information. Oxford: Oxford University Press, 2019. 272 p.
2. Koehn P. Neural Machine Translation. Cambridge: Cambridge University Press, 2020. 406 p.
3. Makeham J. Transmitting the Text: Confucian Canon and Its Commentaries. Leiden: Brill, 2003. 457 p.
4. Nylan M. The Five "Confucian" Classics. New Haven: Yale University Press, 2001. 416 p.
5. 班固. 后汉书·儒林列传. 北京: 中华书局, 1962. 277 页
6. 冯友兰. 中国哲学史. 重庆: 重庆出版社, 2009. 415 页.
7. 葛兆光. 中国思想史. 上海: 复旦大学出版社, 2011. 356 页.
8. 葛兆光. 中国思想史. 上海: 复旦大学出版社, 2001. 157 页
9. 皇清经解. 上海: 上海古籍出版社, 1991. 380 页
10. 孔颖达. 五经正义. 北京: 中华书局, 1980. 266 页
11. 皮锡瑞. 经学历史. 北京: 中华书局, 1983. 366 页
12. 钱穆. 中国经学史. 北京: 商务印书馆, 1996. 604 页.
13. 十三经注疏. 北京: 中华书局, 1980. 269 页
14. 王记录, 李艳. 汉学、宋学和清代史学. 山西师大学报: 社会科学版. 2005. 第 32 卷, 第 1 期. 页 25 - 32.
15. 杨德春. 论《春秋谷梁传》的产生与成书先于《春秋公羊传》. 辽东学院学报: 社会科学版. 2011. 第 13 卷, 第 3 期. 页 36 - 49.
16. 杨柳. 《后汉书》李贤注文训诂研究: 博士论文. 上海: 复旦大学, 2008. 380 页.
17. 余英时. 中国思想传统的现代诠释. 北京: 生活·读书·新知三联书店, 2004. 583 页
18. 郑玄. 郑氏注. 收入: 十三经注疏. 北京: 中华书局, 1980. 2812 页

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

ТЕМАТИКА ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ КИТАЙСЬКИХ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ КОСМЕТИКИ

THEMATIC AND VALUE ORIENTATIONS OF CHINESE COSMETIC ADVERTISING TEXTS

Маковська М.А.,

orcid.org/ 0000-0002-7831-6510

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії

Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Старошук В.І.,

orcid.org/ 0009-0004-3435-7603

студентка II курсу магістратури

Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Статтю присвячено комплексному аналізу тематики та ціннісних орієнтирів сучасних китайських рекламних текстів косметичних засобів у лінгвокультурному та дискурсивному вимірах. Рекламу розглядається як багатовимірний соціокультурний феномен, що виконує не лише комерційну, а й ідеологічну, комунікативну та аксіологічну функції, формуючи уявлення про красу, жіночність, норму та соціально бажані моделі самосприйняття. Матеріалом дослідження слугували сучасні китайські рекламні тексти косметики, відібрані з різних комунікативних середовищ, зокрема цифрових платформ і WeChat-магазинів, що дало змогу простежити специфіку функціонування рекламного дискурсу в умовах цифровізації.

У результаті аналізу встановлено, що китайський косметичний рекламний дискурс ґрунтується на традиційних філософсько-естетичних уявленнях, зокрема ідеях природності, гармонії, єдності зовнішнього й внутрішнього, естетиці стриманості, натяку та цілісної гармонії. Краса в рекламних текстах осмислюється не як результат радикальної трансформації зовнішності, а як гармонійний прояв внутрішнього стану особистості. Водночас у сучасній рекламі простежується поєднання цих традиційних цінностей із соціально зумовленими темами самореалізації, впевненості в собі, соціального схвалення та гендерної ідентичності, що особливо яскраво репрезентовано в рекламних повідомленнях косметики у WeChat-магазинах.

Окрему увагу приділено ролі національно-культурних кодів і брендів типу *China-Chic* (国潮), у межах яких косметичний продукт постає не лише як засіб догляду або макіяжу, а як культурний символ і носій «східної естетики». Доведено, що в міжнародному рекламному дискурсі відбувається семантична адаптація китайських культурних смислів, яка забезпечує ефективну міжкультурну комунікацію без втрати національної ідентичності. Отримані результати засвідчують, що тематика й ціннісні орієнтири китайської реклами косметики відображають динамічне поєднання традиційних естетичних моделей із сучасними соціальними смислами, формуючи специфічне культурно зумовлене бачення краси та жіночності.

Ключові слова: китайська мова, рекламний дискурс, косметика, китайська культура, ціннісні орієнтири, естетика, жіночність, міжкультурна адаптація.

This article provides a comprehensive analysis of the thematic patterns and value orientations of contemporary Chinese cosmetic advertising texts from linguocultural and discursive perspectives. Advertising is examined as a multidimensional sociocultural phenomenon that performs not only commercial but also ideological, communicative, and axiological functions, shaping perceptions of beauty, femininity, norms, and socially desirable models of self-perception. The research material consists of modern Chinese cosmetic advertising texts selected from various communicative environments, including digital platforms and WeChat stores, which makes it possible to trace the specific features of advertising discourse functioning in the context of digitalization.

The analysis demonstrates that Chinese cosmetic advertising discourse is grounded in traditional philosophical and aesthetic concepts, particularly the ideas of naturalness, harmony, unity of the external and the internal, as well as the aesthetics of restraint, implication, and holistic balance. Beauty in advertising texts is conceptualized not as the result of radical transformation of appearance, but as a harmonious manifestation of one's inner state. At the same time, contemporary advertising combines these traditional values with socially conditioned themes of self-realization, self-confidence, social approval, and gender identity, which are especially evident in cosmetic advertising within WeChat stores.

Special attention is paid to the role of national cultural codes and *China-Chic* (国潮) brands, within which cosmetic products are presented not only as tools of care or makeup, but also as cultural symbols and carriers of "Eastern aesthetics." The study proves that, within international advertising discourse, Chinese cultural meanings undergo semantic adaptation, ensuring effective intercultural communication without the loss of national identity. The findings indicate that the thematic and value orientations of Chinese cosmetic advertising reflect a dynamic combination of traditional aesthetic models and contemporary social meanings, forming a culturally specific vision of beauty and femininity.

Key words: Chinese language, advertising discourse, cosmetics, Chinese culture, value orientations, aesthetics, femininity, intercultural adaptation.

Постановка проблеми. Реклама – це комерційна діяльність спрямована на просування товарів, послуг, ідей чи брендів, з метою залучення уваги, збільшення продажів та досягнення бажаного впливу на цільову аудиторію. Це охоплює різноманітні канали комунікації, зокрема друковану рекламу, радіо- й телеролики, онлайн-банери, зовнішню рекламу, спонсорські заходи та інші рекламні формати [14].

Вивчення рекламних текстів є важливим, адже реклама виступає складним соціокультурним феноменом, що виконує не лише економічну, а й ідеологічну та комунікативну функції в сучасному суспільстві. Вона здійснює істотний вплив на формування суспільних уявлень, ціннісних орієнтирів і моделей поведінки, опосередковуючи сприйняття індивідами навколишньої дійсності через систему образів, символів та асоціацій. Окрім цього, рекламні тексти здатні реалізовувати соціальні функції, зокрема сприяти поширенню суспільно значущих ідей, актуалізації соціальних проблем та підвищенню рівня громадської свідомості.

Актуальність вивчення китайської реклами, особливо реклами косметичних засобів, зумовлена провідною роллю Китаю у сучасному глобальному просторі. Як один із ключових учасників світового ринку косметики, Китай істотно впливає на економічні й культурні процеси, зокрема на формування споживацьких практик і уявлень про красу в різних країнах. Аналіз китайських рекламних стратегій і комунікативних підходів є важливим не лише для розуміння внутрішнього ринку, а й для міжнародних рекламодавців, зацікавлених у ефективній взаємодії з китайською аудиторією [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Англійський лінгвіст Джеффри Ліч досліджував особливості рекламної мови з точки зору семантики [13]. У 1985 році Торбен Вестергаард і Кім Шредер у своїй праці «The language of advertising» розглядали рекламну мову на макрорівні, аналізуючи її загальні структури та функції у комунікаційних процесах [11]. Цін Сюбай (Qin Xiubai, 1986) аналізував рекламну мову з позицій стилістики, тоді як Хуан Гувен (Huang Guowen, 2002) досліджував рекламні тексти на рівні дискурсу [14].

Крім того, у 2024 році китайські дослідники Чатуїт Кеавсуан (Chatuwit Keawsuwan), Бенджамапорн Русчай (Benjamaporn Ruechai) та Пантіпа Чанпенг (Pantipa Chanpeng) у своїй праці «The strategies of using Chinese language in cosmetic advertising through the Taobao online

marketplace» дослідили використання китайської мови у рекламі косметичної продукції на онлайн-майданчику «Taobao», проаналізувавши лінгвістичні та дискурсивні стратегії рекламних текстів [9].

У статті «Лексико-стилістичні особливості китайського рекламного тексту» М. О. Сушко аналізує специфіку відтворення китайського рекламного дискурсу іншими мовами з урахуванням його лінгвостилістичних і культурних особливостей. Дослідниця наголошує на необхідності збереження образності, прагматичної настанови та національно-культурної семантики рекламних текстів, що є ключовими чинниками адекватного перекладу китайської реклами [2].

Мета цієї статті – аналіз тематичних домінант і ціннісних орієнтирів, репрезентованих у сучасних китайських рекламних текстах косметичних засобів, а також виявлення їх лінгвокультурної специфіки. Матеріалом дослідження слугують сучасні китайські рекламні тексти, відібрані з різних джерел для формування репрезентативної вибірки.

Виклад основного матеріалу. Китайська реклама косметичних засобів формується під впливом як глобальних маркетингових тенденцій, так і традиційних культурних уявлень. Тематично такі рекламні тексти зосереджуються на ідеях краси, доглянутості та привабливості, які подаються як необхідні складові успішного життя сучасної людини. Особливе місце посідає образ жінки, що поєднує зовнішню привабливість із соціальною активністю та впевненістю у собі, що свідчить про трансформацію традиційних гендерних ролей у китайському суспільстві [5].

Важливим тематичним елементом рекламних текстів косметики є акцент на модерності та статусності. Західні косметичні бренди часто асоціюються з високою якістю, науковим підходом і престижем, тоді як локальні китайські бренди намагаються поєднувати сучасний дизайн і риторику з національними культурними кодами. У рекламних повідомленнях простежується прагнення представити косметичний продукт не лише як засіб догляду, а як інструмент самореалізації та соціального просування. У таких рекламних текстах часто поєднуються образи сучасних, професійно успішних жінок із мотивами природності, внутрішньої рівноваги та турботи про здоров'я.

Наприклад, у рекламних кампаніях косметичних брендів у Південному Китаї, проаналізованих у статті “Exploring cosmetics advertising in southern China”, часто зображуються жінки у діловому або сучасному міському контексті (офіс, мегаполіс,

активний спосіб життя), водночас рекламний текст і візуальний супровід акцентують на *«природних інгредієнтах»*, *«внутрішньому балансі»* та *«гармонії шкіри і тіла»*. Такий поєднаний образ професійно успішної, незалежної жінки з мотивами природності й турботи про здоров'я відображає традиційні китайські ціннісні установки, зокрема ідею гармонії між зовнішнім і внутрішнім станом людини [5].

Традиційні уявлення про красу у китайській культурі формувалися під значним впливом даоської філософії, зокрема естетичних ідей Чжуан-цзи, де визначальними є принципи природності (自然), простоти (朴) та єдності людини і природи (天人合一). Краса розглядається не як штучно сконструйований ефект, а як гармонійний прояв внутрішньої сутності, що не суперечить природному порядку речей. У цьому світоглядному контексті косметика сприймається не як засіб радикальної трансформації зовнішності, а як інструмент м'якого підкреслення природних рис. Саме тому в китайських рекламних текстах часто вживаються формули на кшталт *«焕发自然光采»* (розкрий природне сяйво), *«还原肌肤本真之美»* (поверни шкірі її справжню красу), *«如晨露般清透»* (прозора, мов ранкова роса), що апелюють до ідеї ненасильницького, гармонійного вдосконалення зовнішності [8].

Важливою рисою китайської естетичної традиції є пріоритет *«духу»* (神) над зовнішньою формою (形). Цей принцип, характерний для традиційного живопису тушшю, де головним є передача настрою й внутрішнього стану, а не фотографічна точність, переноситься і на сферу тілесної естетики. Відповідно, у косметичному дискурсі акцент зміщується з чіткої структурної корекції рис обличчя на створення загального враження м'якості, світіння й внутрішньої врівноваженості. Рекламні описи на зразок *«柔光妆感»* (м'який світловий ефект макіяжу), *«温润如玉»* (ніжний, як нефрит), *«气色由内而外透出来»* (здорове сяйво, що йде зсередини) відображають саме таке розуміння краси як прояву внутрішньої гармонії, а не результату технічної *«скульптуризації»* обличчя [3].

Ще одним визначальним ціннісним орієнтиром є естетика стриманості та натяку (含蓄). На відміну від західної традиції, де макіяж часто підкреслює контраст, виразність і сексуалізованість образу, китайська естетика тяжіє до делікатності, витонченості та скромності. У цьому контексті жіноча краса асоціюється з м'якістю, чистотою та внутрішньою благородністю, що знаходить відображення в рекламній метафорі: *«清新淡雅»*

(свіжа і витончена), *«温柔气质»* (ніжний темперамент), *«素雅如兰»* (скромна й елегантна, як орхідея). Такі формулювання репрезентують культурний ідеал, у якому привабливість не повинна бути агресивною чи надмірно демонстративною, а має виявлятися через гармонійний, *«тихий»* шарм, що можна побачити. Зокрема, для назви деяких продуктів китайських косметичних брендів (наприклад, *«Florasis / 花西子»*), у рекламному креативі використовуються імена, що апелюють до традиційної поетичної символіки (квіткові назви відтінків, асоціації з природою), що працює через натяк і культурні асоціації, а не жорсткі маркетингові формули [6].

Суттєвою характеристикою східної естетики є також принцип цілісної гармонії (整体和谐), що протиставляється західній тенденції до виокремлення й підсилення окремих рис обличчя. Східний макіяж зазвичай не створює різко домінуючого акценту, а прагне до збалансованості всіх елементів образу. Цей підхід безпосередньо відображається в рекламних описах косметики: *«均衡肤色, 呈现自然和谐之美»* (вирівнює тон шкіри, створюючи природну гармонію), *«整体提亮, 不留痕迹»* (освітлює загальний тон без помітного втручання), *«细腻服帖, 宛若天生»* (делікатний і природний, ніби від народження). Таким чином, краса осмислюється як стан рівноваги, а не як результат боротьби з *«недоліками»*.

Окрему роль у формуванні естетичного дискурсу відіграє соціокультурний вимір краси. Макіяж постає не лише як індивідуальний вибір, а як форма соціально й культурно зумовленої норми. У китайському контексті історично цінувалися риси, пов'язані зі скромністю, м'якістю та моральною врівноваженістю жінки, що позначилося й на естетиці макіяжу. У сучасній рекламі це проявляється в поєднанні зовнішньої привабливості з внутрішніми якостями: *«由内而外的优雅»* (елегантність зсередини), *«自信源于真实的自己»* (упевненість походить від справжньої себе), *«东方女性的温润之美»* (м'яка краса східної жінки). Краса таким чином постає як відображення гармонійної особистості, а не лише вдало скоригованої зовнішності.

Сучасний рекламний дискурс у Китаї формується під впливом глибоких соціальних, економічних і культурних трансформацій, що мали місце протягом останніх десятиліть. Водночас китайська реклама активно орієнтується на змінені очікування та запити споживачів, які вирізняються зростаючою вимогливістю, свідомим вибором і різноманіттям споживчих інтересів. Особливо виразно ці тенденції простежуються в рекламних

текстах косметичної продукції, що функціонують у цифровому просторі соціальних мереж.

Однією з ключових платформ, де реклама косметики набула специфічних дискурсивних форм, є WeChat – середовище, у якому комерційна комунікація тісно переплітається з повсякденним міжособистісним спілкуванням. Рекламні повідомлення косметики у WeChat-магазинах виходять за межі традиційного інформування про продукт і трансформуються в особливий тип соціально зумовленого дискурсу, що апелює до цінностей, ідентичності та самосприйняття жіночої аудиторії.

У статті Цзіндань Ху (Jingdan Hu, 2022) реклама косметичних і доглядових засобів у WeChat-магазинах розглядається як особливий тип дискурсу, що поєднує комерційну мету з ідеологічним впливом на жіночу аудиторію. Авторка застосовує критичний дискурсивний аналіз (CDA), що дозволяє виявити приховані цінності, установки та суперечності, закладені в рекламних повідомленнях [7].

Основною тематичною особливістю рекламних текстів косметики у WeChat є зосередження не на характеристиках продукту, а на його соціальних і психологічних ефектах. У рекламі підкреслюється не стільки якість косметики, скільки те, як її використання впливає на сприйняття жінки оточенням, її самооцінку та міжособистісні стосунки. Рекламні повідомлення часто пов'язують косметику з такими темами, як жіноча привабливість і соціальне схвалення, успіх у романтичних стосунках, самореалізація та конкуренція між жінками. Таким чином, косметика репрезентується як інструмент досягнення бажаного соціального статусу, а не лише як засіб догляду за зовнішністю.

У рекламних текстах косметичних WeChat-магазинів жіноча самовартість систематично пов'язується із зовнішнім виглядом. Використання косметики репрезентується як необхідна передумова впевненості, самоповаги та позитивного самосприйняття. Рекламний дискурс формує уявлення, що турбота про зовнішність є обов'язковим елементом «любові до себе». Такі висловлювання як: «懂得爱自己的女人，都会投资自己的脸» (Жінка, яка вмє любити себе, інвестує у своє обличчя), «护肤不是虚荣，是对自己的尊重» (Догляд за шкірою – це не марнославство, а повага до себе) закріплюють ціннісну установку, згідно з якою косметичне споживання ототожнюється з психологічною зрілістю та внутрішньою цінністю жінки.

Однією з ключових особливостей рекламного дискурсу у WeChat є поєднання двох протилеж-

них ціннісних орієнтацій: жіночої незалежності та потреби в зовнішньому підтвердженні любові. З одного боку, реклама закликає жінок покладатися лише на себе, з іншого – демонструє любов і турботу як такі, що матеріалізуються через подарунки, зокрема косметику. Наприклад, «爱自己，比等别人爱你更重要» (Любити себе важливіше, ніж чекати, поки тебе полюблять), «女生值得被宠，好的护肤品就是证明» (Жінка заслуговує на турботу, а хороша косметика – це доказ).

Отже, аналіз рекламних текстів косметики в китайському цифровому середовищі, зокрема у WeChat, показує, що їхня тематика зосереджується не стільки на властивостях продукту, скільки на його соціально-психологічних функціях, пов'язаних із привабливістю, самореалізацією, стосунками та соціальним схваленням. Водночас у цих текстах простежується система ціннісних орієнтирів, де зовнішність ототожнюється із самовартістю жінки, а споживання косметики подається як форма любові до себе, ознака зрілості та шлях до особистісного й соціального успіху. Таким чином, китайська реклама косметики виступає не лише засобом просування товару, а й дискурсивним механізмом формування уявлень про жіночність, норму та бажану модель самосприйняття, що безпосередньо відображає тематику й ціннісні орієнтири, заявлені в назві статті.

Розглянуті особливості рекламного дискурсу косметики у WeChat демонструють, що китайські рекламні тексти цього сегмента загалом характеризуються виразною тематичною та аксіологічною спрямованістю. Вони не лише стимулюють споживання, а й формують культурні смисли, транслиують ідеї національної ідентичності та пропонують альтернативну модель естетичних цінностей. Саме це робить їх важливим об'єктом лінгвістичного, культурологічного та дискурсивного аналізу.

Зокрема бренди типу “China-Chic” (国潮), формуються в межах поєднання традиційної китайської культури та сучасних глобальних маркетингових тенденцій. Тематично вони орієнтовані на репрезентацію «східної естетики» (东方美学), що ґрунтується на уявленнях про гармонію, природність, внутрішню красу та культурну спадкоємність. У рекламному дискурсі косметики продукт постає не лише як засіб догляду або макіяжу, а як культурний символ, що транслює національні цінності та естетичні ідеали [10].

Одним із ключових ціннісних орієнтирів китайських рекламних текстів косметики є формування культурної ідентичності споживача. Через використання традиційних образів,

історичних алюзій, класичної символіки та елементів нематеріальної культурної спадщини реклама апелює до почуття національної гордості та культурної приналежності. Типовими для китайських рекламних текстів косметики є формули на кшталт: «东方之美, 源于千年传承» (*Східна краса, народжена тисячолітньою традицією*); «以东方文化, 唤醒你的专属之美» (*Завдяки східній культурі пробуджуємо твою унікальну красу*). Ці формули підкреслюють безперервність культурної традиції та її актуальність у сучасному житті.

Характерною рисою рекламних текстів є поєднання традиційних культурних кодів із сучасною мовою маркетингу. Класичні символи переосмислюються та подаються в актуальній формі, орієнтованій насамперед на молоде покоління. Наприклад, «新国潮, 美出新高度» (*Новий національний стиль – новий рівень краси*); «传统灵感 现代演绎» (*Традиційне натхнення в сучасному виконанні*). Цей підхід дозволяє брендам зберігати культурну глибину, не втрачаючи комерційної привабливості.

Для міжнародної аудиторії рекламні тексти зазнають адаптації з урахуванням культурних відмінностей, мовних очікувань та локальних естетичних норм. Зберігаючи китайську культурну основу, бренди змінюють візуальні коди, лексику та наративи відповідно до цільового ринку.

Зокрема, у міжнародних рекламних матеріалах бренду “Florasis” (花西子) використовується англomовний слоган “Your Gateway to the Eastern Beauty Wisdom”. Даний слоган є показовим прикладом міжкультурної адаптації, оскільки він транслює ідею китайської естетичної традиції (“Eastern Beauty”, “Wisdom”), водночас подаючи її у формі, зрозумілій для західного споживача через метафору “gateway” – входу, доступу до іншої культури [12].

На відміну від внутрішнього китайського ринку, де реклама Florasis часто спирається на поетичні алюзії, класичні культурні символи та образи традиційної жіночності, у міжнародному дискурсі ці елементи узагальнюються й концептуалізуються. Культурно марковані поняття не нав’язуються безпосередньо, а пропонуються як досвід пізнання та естетичного відкриття. Таким чином бренд позиціонує себе не лише як косметичну марку, а як культурного посередника між Сходом і Заходом, що є характерною рисою успішної міжкультурної рекламної стратегії.

Косметичний бренд “Perfect Diary” (完美日记) у своїх рекламних кампаніях на міжнародних платформах значно зменшує кількість культурно специфічної лексики (国潮, 东方美), замінюючи її універсальними категоріями на кшталт “confidence”, “individual beauty”, “self-expression”. Водночас у візуальній частині зберігаються елементи китайської стилістики, однак вони не домінують, а інтегруються в глобальний «fashion-дискурс».

У той час бренд “Chando” (自然堂) для зарубіжних ринків робить акцент на природності та екологічності, використовуючи рекламні формули типу “Nature-powered skincare”. Китайська культурна складова трансформується в універсальний для міжнародної аудиторії образ «природної гармонії», що відповідає глобальним трендам «clean beauty» [4].

Таким чином, міжкультурна адаптація у рекламних текстах китайської косметики полягає не у відмові від національної ідентичності, а в її семантичному перекодуванні. Реклама виконує функцію посередника між культурами, транслюючи китайські естетичні та ціннісні орієнтири у формі, доступній і зрозумілій для споживача іншої культури.

Висновки. Отже, аналіз показав, що китайські рекламні тексти косметики характеризуються чітко вираженою тематичною та аксіологічною структурою, у межах якої краса осмислюється передусім як стан гармонії, природності, внутрішнього світіння та врівноваженості. Провідними ціннісними орієнтирами виступають ідеї єдності зовнішнього й внутрішнього, делікатного підкреслення природних рис, естетики стриманості, м’якості та цілісної гармонії, що мають витоки в традиційних китайських філософсько-естетичних уявленнях. Водночас у сучасному рекламному дискурсі ці уявлення поєднуються з соціально зумовленими темами самореалізації, впевненості в собі, соціального схвалення та гендерної ідентичності, особливо помітними в цифровому середовищі. Окрему роль відіграє національно-культурний компонент, у межах якого косметика постає носієм «східної естетики» та засобом репрезентації культурної спадковості, що у міжнародному контексті зазнає семантичної адаптації. Таким чином, тематика й ціннісні орієнтири китайської реклами косметики відображають поєднання традиційних естетичних моделей із сучасними соціальними смислами, формуючи специфічне культурно зумовлене бачення краси та жіночності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дробна М. С. Лінгвокультурні характеристики сучасних китайських рекламних текстів. 2023.
2. Сушко М. Лексико-стилістичні особливості китайського рекламного тексту. *Східний Світ*. 2008. С. 78–81.
3. Baas J. 9. Smile of the Buddha: Eastern Philosophy and Western Art from Monet to Today. California: Berkeley : University of California Press, 2005. 322 p.
4. Chando Himalaya. *Instagram*. URL: https://www.instagram.com/chandohimalaya_official/.
5. Exploring cosmetics advertising in southern China / B. R. Barnes et al. *International Journal of Advertising*. 2017. Vol. 28, no. 2. P. 369–390.
6. Florasis Official. *Instagram*. URL: <https://www.instagram.com/florasis.official/>.
7. Jingdan H. Critical Discourse Analysis of Wechat Stores' Advertisements in Cosmetics and Skin-Care Products. *International Journal of Education and Humanities*. 2023. Vol. 5, no. 3. P. 146–150.
8. Jingxuan W. Cross-cultural Study of Aesthetic Concepts and Philosophical Depth–Taking Makeup as an Example of Eastern and Western Aesthetics. *Journal of Sociology and Ethnology*. 2023. Vol. 5, no. 3. P. 121–126.
9. Keawsuwan C., Ruechai B., Chanpeng P. The strategies of using Chinese language in cosmetic advertising through the Taobao online marketplace. *Forum for Linguistic Studies*. 2024. Vol. 6, no. 2. P. 1–12.
10. Luoxi J., Jin K. Research on overseas communication of China-Chic cosmetics brands from a cross-cultural perspective. *International Academic Journal of Humanities and Social Sciences*. 2024. Vol. 2, no. 3. P. 8–13.
11. Vestergaard T., Schroder K. The language of advertising. Oxford : Oxford; New York, NY, USA : B. Blackwell, 1985. 181 p.
12. Wang E. How to name a lipstick for the China market. *Vogue Business*. URL: https://www.vogue.com/article/how-to-name-a-lipstick-for-the-china-market?utm_source=chatgpt.com.
13. Warraich H. A Semantic Analysis of Language of TV Commercial Slogans. *Sir Syed Journal of Education & Social Research*. 2024. Vol. 7, no. 3. P. 9–14.
14. Zhihong B. The Characteristics of Language in Cosmetic Advertisements. *Theory and Practice in Language Studies*. 2018. Vol. 8, no. 7. P. 841–847.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 19.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

ЗВУКОСИМВОЛІЧНА ПРИРОДА КОРЕНЯ КОРЕЙСЬКОГО ОНОМАТОПЕЇЧНОГО СЛОВА

THE SOUND-SYMBOLIC NATURE OF THE ROOT OF THE KOREAN ONOMATOPOEIC WORD

Охріменко В.О.,

orcid.org/0000-0002-9087-5809

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри корейської і японської філології

Київського національного лінгвістичного університету

У пропонованій статті досліджується звуко­символічна природа і особливості кореня он­оматопеїчного слова сучасної корейської мови. Визначено, що корейська он­оматопеїчна система має багатий інструментарій варію­вання відтінків значення у плані структури самого он­оматопеїчного слова. Це відбувається найчастіше через зміни різних еле­ментів вихідного кореня і приєднань нових утворень, так званих нарощувань. Насамперед у роботі розглядається корінь як єдина обов'язкова для кожного слова морфема, що є носієм значення у граматичних формах того ж самого слова і в споріднених словах.

Дослідження засвідчило, що формальна структура корейської он­оматопеїчної лексики дворівнева. Виокрем­люється ядро он­оматопеїчного слова, у якому зосереджене фонетичне вираження, що передає образ та інші елементи, які оформлюють ядро в процесі утворення он­оматопеїчної одиниці. Було визначено, що он­оматопеїчне слово постає як кате­горія слів, яким властива не тільки флексія основ, а й аглютинація, утім до появи словотворчих афіксів слова дорів­нювали чистим основам.

Оскільки у корейській мові перший склад в он­оматопеїчних словах може бути визнаний коренем, то за цією ознакою усі он­оматопеїчні слова корейської мови можна поділити на прості та складні.

Було доведено, що корінь корейського он­оматопеїчного слова містить складник, що називається звуко­символічним формантом. Останній має такі особливості: 1) подібний до формотворчого афікса й етимологічно пов'язаний з коренем он­оматопеїчного слова; 2) не піддається виокремленню шляхом звичайного морфемного аналізу, оскільки, на відміну від звичайних афіксів, не бере участі в процесі творення форм слова; 3) відокремлюється від кореня у процесі розширення форм он­оматопеїчних слів.

Відомі два типи нарощень кореня он­оматопеїчного слова: препозиційне та постпозиційне. Переважна більшість нарощень сформувалася постпозиційним способом корінь + звуки.

Ключові слова: он­оматопеїчне слово, морфологічна структура, корінь, корейська мова, українська мова

This article explores the sound-symbolic nature and characteristics of the root of onomatopoeic words in modern Korean. It has been determined that the Korean onomatopoeic system has a rich set of tools for varying shades of meaning in terms of the structure of the onomatopoeia itself. This occurs most often through changes in various elements of the original root and the addition of new formations, so-called augmentations. Firstly, the work considers the root as a single morpheme that is mandatory for each word, which carries meaning in the grammatical forms of the same word and in related words.

The study showed that the formal structure of Korean onomatopoeic lexis is two-level. The core of the onomatopoeia is distinguished, in which the phonetic expression that conveys the image and other elements that form the core in the process of forming the onomatopoeic unit are concentrated. It has been determined that onomatopoeia appears as a category of words that are characterized not only by inflection of bases, but also by agglutination; however, before the appearance of word-forming affixes, words were equivalent to pure bases.

Since in the Korean language the first syllable in onomatopoeic words can be recognized as the root, all onomatopoeic words in the Korean language can be divided into simple and complex ones according to this feature.

It has been proven that the root of a Korean onomatopoeic word contains a component called a sound-symbolic formant. The latter has the following characteristics: 1) it is similar to a formative affix and is etymologically related to the root of the onomatopoeic word; 2) it cannot be isolated by conventional morphological analysis because, unlike conventional affixes, it does not participate in the process of word formation; 3) it is separated from the root in the process of expanding onomatopoeic forms.

There are two types of onomatopoeic word root extensions: prepositional and postpositional. Most of extensions were formed in a postpositional manner: root + sounds.

Key words: onomatopoeic word, morphological structure, root, Korean language, Ukrainian language

Постановка проблеми. Навіть поверхневий огляд досліджень он­оматопеїчної лексики у різних мовах світу дає змогу виявити певні загальні риси їхнього структурного оформлення. Маємо на увазі

не фонетичний склад окремого складника он­оматопеїчного слова (одиниці он­оматопеїчної лексики), що структурує його основу, а те, з яких компонентів він складається у процесі формування лексичної одиниці.

Формальна структура ониматопіа має досить обмежену варіативність і вважається однією з характерних рис сучасної корейської ониматопічної лексики як класу. Перед тим як перейти до безпосереднього розгляду звуко-символічності корейського кореня, варто провести деякі паралелі зі структурою ониматопіа в інших мовах.

На нашу думку, найбільш вагомим рисом структурної подібності ониматопіів у різних мовах світу є значна кількість редукованих форм в ониматопічній системі. Цей мовознавчий феномен постає як загальна характеристика структури ониматопіів у міжмовному плані. Морфологічні аномалії, що трапляються в мовах світу, зокрема і в корейській, виконують сигнальну функцію, оскільки виокремлюють у мовленні одиницю, специфічну з погляду природи знака, і водночас уможливають передавати відтінки символічного значення в рамках маркованої структури. Корінь ониматопіа є звуко-символічним ядром, яке своїм складом часто постає основною значеннєвою частиною слова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перш ніж перейти безпосередньо до розгляду структури ониматопіа в корейській мові, зокрема до дослідження кореня, доцільним видається коротко зупинитися на теоріях і концепціях, пов'язаних з ониматопіями у сучасному мовознавстві загалом.

Одним із перших до питання вивчення структури ониматопіа в українському мовознавстві звернулася Кобелянська О. І. [3]. Загалом у дослідженнях авторів у сфері ониматопічної лексики простежується основна думка про стійкість структурних характеристик ониматопіів, їх об'єктивному підпорядкуванню певним законам [4; 5].

В основу структурних класифікацій кладуть здебільшого кількість звуків або складів. Такий критерій використовують українські [1; 6] й закордонні лінгвісти [7]. Такі особливості структури ониматопічної лексики зіставляються з афіксацією в символічно не забарвленій лексиці. Водночас в усіх працях зазначених лінгвістів підкреслюється відмінність такої лексики від явищ загального словотворення.

Найпомітнішою роботою серед українських корейстів є робота під керівництвом Кан Ден Сіка [2], але у ній немає ґрунтового аналізу кореня корейського ониматопічного слова.

Постановка завдання. Метою цієї статті є аналіз звуко-символічної складової кореня корейського ониматопічного слова.

Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: 1) проаналізувати відмінність кореня

звуконаслідувального слова від кореня незвуконаслідувального; 2) виокремити типи редуплікації корейського ониматопічного слова; 3) розглянути звуко-символічні складники кореня корейського ониматопіа.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корейська ониматопічна система має багатий інструментарій варіювання відтінків значення у плані структури самого ониматопічного слова. Це відбувається найчастіше через зміни різних елементів вихідного кореня і приєднань нових утворень, так званих наросщувальних. У пропонованій роботі ми зосередимося на розгляді кореня корейського ониматопіа.

Загальновідомо, що майже в усіх мовах світу основним обов'язковим складником слова є корінь, який є виразником лексичного значення. Корінь як єдина обов'язкова для кожного слова морфема, є носієм значення у граматичних формах того ж самого слова і в споріднених словах. Про це неодноразово зазначали дослідники в різний час, указуючи на складність морфологічної структури кореня і наголошуючи, що найбільш помітною вона є саме у звуконаслідувальній лексиці.

Формальна структура ониматопічної лексики двіривнева. Виокремлюється ядро ониматопіа, у якому зосереджене фонетичне вираження, що передає образ та інші елементи, які оформлюють ядро в процесі утворення ониматопічної одиниці. Досліджуючи особливості словотворення звуконаслідувальної лексики, можна відмітити, що ониматопіа постають як категорія слів, яким властива не тільки флексія основ, а й аглютинація, утім до появи словотворчих афіксів слова дорівнювали чистим основам.

У корейській мові перший склад в ониматопічних словах може бути визнаний коренем. За цією ознакою усі ониматопічні слова корейської мови можна поділити на прості та складні. Прості ониматопічні слова складаються з одного кореня, наприклад, *꿩*, *꿩*, *매*, *뽕*, *뽕*. Складні звуко-символічні слова мають у своєму складі два або більше коренів, наприклад, *뽕* *걱* *뽕* *걱*, *쭈* *삭* *쭈* *삭*, *아드득* *아드득*, *얼근* *얼근*, *얼썤* *얼썤*.

Морфологічною особливістю ониматопічної лексики сучасної корейської мови є подвоєння (редуплікація) кореня, наприклад, *캄캄* – *відчуття густого, тягучого туману*; *반짝반짝* – *відчуття, які виникають від сяючого, мерехтливого предмета*. Таким чином корейські ониматопічні слова мають певний фонетичний обрис: вони здебільшого становлять собою редуковані утворення, що складаються з одного, двох, зрідка трьох складів.

Для структури більшості цих слів характерною є редуплікація основи, наприклад, *아이들은 아장아장 걷고 오리들은 뒤뚱뒤뚱 걷는다* – *Маленькі діти ходять незграбно, похитуючись з боку в бік, а качки ходять вперевалку*. У наведеному прикладі можемо спостерігати, що за допомогою редуплікації слово набуває нового відтінку значення. Це може стосуватися тривалості або повтору дії.

Дібраний матеріал дослідження дозволяє виокремити три типи редуплікатів ониматопейчного слова:

1. Редуплікативна форма простих корейських ониматопейчних слів. Така форма складається з двох різних складів у корені слова, наприклад, *깜짝* – *відчуття сильного здивування, раптово-сті, подиву, або переляку*; *깜빡* – *мерехкотіти, виблискувати, блищати, кліпати очима*.

2. Редуплікативна форма з подвоєнням однакових складів у слові. Цей різновид утворюється за допомогою повного подвоєння основи, наприклад, *돼지가 굴굴한다* – *свиня рохкає*; *달리기에 지친 선수가 땀을 뻘뻘 흘렸다* – *Зі спортсмена, змученого бігом, градом лився піт*. Тут відбувається подвоєння кореня слова без змін.

3. Частково подвоєні основи слів, що мають два або більше складів, наприклад, *울긋불긋* – *враження від багряно-червоних плям*; *들락날락* – *заходить і виходить, ходить туди-сюди*.

У корейській морфології корінь ониматопейчного слова розглядається як єдина морфема. Проте деякі приклади можуть свідчити про хибність такої думки. Так, наприклад, *방글* (*про красиву, м'яку посмішку*), *방긋* (*про м'яку посмішку*), *빙글* (*про широку посмішку*), *방실* або *방싯* (*про ввічливу, дружню посмішку*), *생글* (*про беззвучний (очима та губами) сміх*), *싱글* (*сміятися крадькома*), *어적* (*чавкати*), *집적* (*дражнити*), *뒤적* (*мацати, щипати*), *가물* (*смутний, туманний*), *가분* (*легкий, світлий*), *가슬* (*впертий, непохитний*) показують, що не дивлячись на те, що зазначені вище приклади сприймаються як єдине ціле, усе ж таки це слова, утворені шляхом приєднання різних афіксів до коренів. У цьому зв'язку вважаємо, що варіативність відтінків значення може досягатися зміною різних елементів вихідного кореня та приєднанням нових утворень. Такі нові утворення постають як окремі приголосні або склади.

Таким чином у складі корейських ониматопейчних слів розрізняють своєрідні структурні елементи, що приєднуються до дієслівно-ад'єктивних коренів: приголосні звуки або закриті склади. Це ілюструють приклади структурно-семантичного аналізу ониматопейчних слів *회근* і *회*

청. Так, у слові *회근* кореневий елемент *회* образно передає поворот голови, а структурний елемент *근* – моментальне повернення голови в початкове положення. Таким чином, *회근-회근* виражає образ дії (*постійно споглядати назад*). Образ, який передається, створюється двома складниками слова, кожен з яких відповідно виражений двома різними структурними елементами. Можна констатувати, що самотійно або у вигляді повторів структурні елементи не функціонують. Вони набувають значущості лише в поєднанні з певним коренем, утворюючи з ним структурну єдність – нарощену основу ониматопейчного слова.

У корейській ониматопейчній лексиці спостерігаємо більше 20 структурних елементів, що вносять до значення основи найрізноманітніші відтінки. Нарощена основа корейського ониматопейчного слова виражає складніший образ, ніж така сама основа, але без нарощення, наприклад, *회* – *образ кружляння*, *회* – *враження від предмета, що швидко промелькотів*, *회근회근* – *постійно оглядатися назад*.

Нарощення кореня призводить до видозміни у звучанні ониматопейчного слова, наприклад, *씩씩* – *уриччасте сопіння*, але *씨근씨근* – *протяжне сопіння*.

Стосовно кореня нарощені елементи можна поділити на препозиційні та постпозиційні. Препозиційні нарощення у корейських словах трапляються лише зрідка. Вони можуть приєднуватися до ониматопейчних коренів *테/떼*, *텍/뻘*. Наприклад, *테굴테굴* – *образ предмета, що котиться*; *텍테굴텍테굴* – *звукообраз предмета, що котиться*. Нарощення цих елементів до ониматопейчних коренів надає більшої звучності кореневі, наприклад, *테구루루* – *імітування шуму предмета, що котиться*, *텍테루루* – *імітування більш голосного шуму предмета, що котиться*.

Постпозиційних нарощень у складі корейських коренів переважна більшість. Так, наприклад, корінь + звук $\neg$ віддзеркалює перерваність, припинення образу: *주루룩-주르르* – *сочитися, капати тоненькою цівкою*; *쭈루룩-쭈르르*, *스르륵* – *스르르* – *припиняти текти, зупинятися*.

Ономатопи, що утворюються за схемою корінь + звук $\sqsubset$ поділяються на дві групи. До першої групи належать лексеми, у яких елемент $\sqsubset$ виражає ритмічність дій або якість, що виявляється у процесі ритмічної дії, наприклад, *구깁구깁* – *구기다* – *зіжмакувати*, *질깁질깁* – *질기다* – *міцний, жиливий*, *보빔보빔* – *보비다* – *терти руками*.

Другу групу формують ономатопи, у яких елемент $\sqsubset$ виражає ритмічність дії, або якість, колір,

окрас, спорадичне поширення якості, наприклад, 노른노른-노랗다 – *жовтий*, 포른포른 – 포룽다 – *зелений, синій*, 불근불근 – 불궁다 – *червоний*.

Наведемо ще декілька прикладів нарощень, які відбуваються постпозиційним способом: корінь + елемент 끝, наприклад, 희끝-희끝 – 희다 – *білий*. Корінь + елемент 독/뚝, наприклад, 억뚝억뚝 – *рябий*; 각뚝각뚝 – 각다 – *стругати, дрібно нарізати*; 절뚝절뚝 – 절다 – *кульгати*; 꺾뚝꺾뚝 – 꺾다 – *переломити*.

Наведені приклади свідчать про продуктивність афіксального словотворення (тобто корінь + афікс) у сучасній корейській мові. Це засвідчує достатня кількість звуконаслідувальних слів, утворених зі звичайного кореня й афікса, наприклад, 털퍼덕 – *сідати різко і важко, плюхнутися*.

Наступні приклади демонструють виокремлення кореня несимволічного дієслова або прикметника: 갑죽갑죽 (갑+죽) – *скрести, дряпати*, де 갑다 – *дряпати*, 거뭇거뭇 (검 + 웃) – *чорніти тут і там*, де 검다 – *чорний*. 구깃구깃 (구기 + 入) – *зім'яти, зіжмакати*, де 구기다 – *зіжмакувати*, 녹신녹신 (녹 + 신) – *м'який, податливий*, де 녹다 – *танути, плавитися*.

Цікавим є той факт, що в сучасній корейській мові більшість символічних коренів і афіксів, які беруть участь у процесах словотворення, не виокремлюють в окремий клас морфем, а тому вони не можуть брати участь у словотвірних процесах. Саме через це складно виокремити в них ознаки морфеми і, відповідно, визнати їх такими.

Відповідно до традиційної думки про невідокремленість коренів корейських ономатопів, одиницею для аналізу звуконаслідувальної лексики слугує власне слово. Але, на нашу думку, така позиція є хибною. Для підтвердження нашої думки розглянемо один із видів розширення форм: 가랑 > 가르랑 – *про хрипіння, бурління*, 드렁 > 드르렁 – *хрипіти*, 바삭 > 바스락 – *хрускіт, шелест, шуриання*. У наведених прикладах до короткого ономатопа приєднаний склад ㄹ, унаслідок чого лексема збільшилася на один склад. Проте, якщо вважати ці слова єдиною морфемою, то можна сказати, що склад ㄹ увійшов до морфеми. Дійсно, два елементи, що утворюють звуконаслідувальне слово, відокремлені одне від одного.

Приклад розширення форми слова доводить здатність звукосимволічних коренів розкладатися. Інший процес розширення форми засвідчує, що кінцевий приголосний ономатопа можна розглядати як афікс, наприклад, 꼴각 > 꼴까닥 – *ковть-ковть* (звук при ковтанні); 덜걱 > 덜거덕 – *стукіт, гуркіт*; 철북 > 철버덕 – *плескання, поплескувати*. З наведених прикладів видно, що

між кінцевим приголосним і попередньою частиною аналізованого ономатопейчного слова знаходиться інтегрований склад 더/다. Це свідчить про можливість відокремлення кінцевого приголосного від кореня і, відповідно, подільність кореня ономатопейчного слова. Уважаємо, що склад 더/다 також є звукосимволічним формантом із функцією передавання повторюваності дії.

Як приклад, можна навести інші приклади, які ілюструють від'єднання останнього приголосного: 가르르 – *дзвінкий сміх*, 가르룩 – *вереск, гавкіт*, 다르르 – *звук паперу, що шелестить на вітрі*, 다르룩 – *звук короткочасного тертя, катання*, 바지지 – *шипіння, свистіння*, 바지직 – *тріскіт при розщепленні, розколюванні*.

Як бачимо, приєднання кінцевого приголосного зумовлює суттєві зміни значення. Крім того, ономатопейчні слова, що мають кінцевий приголосний, на відміну від інших слів, можуть утворювати дієслова за допомогою афікса – 거리다, що, як правило, означає одноманітно повторювані дії. Тут спостерігаємо процес розширення форм шляхом повторення останнього складу, у якому не бере участі кінцевий приголосний. Проаналізуємо ще декілька прикладів: 귀 밑까지 얼굴을 빨갈게 물들이며 가르르 웃었다 – *Вона дзвінко розсміялася и при цьому почервоніла до кінчиків вух*. 속닥 거리는 계의 말에 귀 기울이고 있던 청개구리는 가르룩거렸다 – *Деревна жаба, що дослухалася до шепотіння краба, голосно закумкала*. У другому реченні кінцевий приголосний зумовлює утворення дієслова. Приєднання останнього складу відбувається перед кінцевим приголосним, при цьому вся попередня частина ономатопейчного слова сприймається як єдине ціле.

Наведені вище приклади дають змогу нам зробити висновок про те, що структурним елементам корейського ономатопа властиві якості морфеми, оскільки маємо докази їх від'єднання одне від одного. Класифікувати ці структурні елементи варто за двома параметрами: 1) як морфеми, що продуктивно беруть участь у творенні слова і 2) як морфеми, що не беруть активної участі у словотворенні. Наприклад, непродуктивні афікси типу -웅 у слові 지붕 – *дах* (словотворчі морфеми); афікси типу -개 у слові 덮개 – *кришка*, які беруть участь у творенні нових форм слова (формотворчими морфемами).

Така класифікація дає змогу поділити морфеми відповідно до їхньої словотвірної функції і включити до морфеми елементи, які можна виокремити при аналізі структури слова. Це дозволить усунути існуючі протиріччя.

Усі наведені приклади свідчать про те, що корінь ониматопейчного слова можна поділити на складники. Утім, як і у більшості корейських ониматопів, що мають більш ніж один склад, другий склад може вважатися дериваційним суфіксом. Це можна вважати структурним елементом ониматопа. Під цим терміном розуміємо морфему, що не має її властивостей у звичайному розумінні. Те, що вона відокремлюється від кореня, свідчить про змішаний статус елемента, який відповідає афіксу всередині кореня корейського ониматопа. Можна сказати, що це зручний спосіб використання історичних змін для аналізу й пояснення відомих мовних явищ. Він необхідний для пояснення подільності кореня ониматопейчного слова.

Складену частину кореня ониматопейчного слова називають утворюючою морфемою, нарощенням, формансом, словотворчими і формотворчими морфемами, дериваційними суфіксами. Проте, на нашу думку, найбільш точним є визначення *звукосимволічний формант*. Таке визначення враховує звукосимволічну природу кореня корейського ониматопейчного слова, адже у звуконаслідувальній системі складники різних рівнів можуть об'єднуватися.

Таким чином, складна структура кореня корейського ониматопейчного слова зумовлює необхідність дуалістичного підходу при вивченні звуконаслідувальної та образонаслідувальної лексики. Говорячи про синестезію, процеси деривації, редуплікації тощо, можна обрати у якості оди-

ниці власне ониматопейчне слово, а точніше його корінь, який розглядається як єдина морфема. А процеси розширення форм вимагають виходити з позиції відокремлення звукосимволічного форманта від кореня.

Висновки. Морфологічну структуру ониматопейчної лексики сучасної корейської мови формує у першу чергу корінь. Спостерігаються випадки нарощення кореня, коли в складі складних ониматопейчних слів розрізняються своєрідні структурні компоненти, що приєднуються до дієслівно-ад'єктивних коренів і постають або як приголосний звук, або як закритий склад.

Корінь корейського ониматопейчного слова містить складник, що називаємо звукосимволічним формантом. Останній має такі особливості: 1) подібний до формотворчого афікса й етимологічно пов'язаний з коренем ониматопейчного слова; 2) не піддається виокремленню шляхом звичайного морфемного аналізу, оскільки, на відміну від звичайних афіксів, не бере участі в процесі творення форм слова; 3) відокремлюється від кореня у процесі розширення форм ониматопів.

Відомі два типи нарощень кореня ониматопейчного слова: препозиційне та постпозиційне. Переважна більшість нарощень сформувалася постпозиційним способом корінь + звуки ㅁ, ㄷ, ㅂ, /ㄷ/ㅂ.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в порівнянні структури ониматопейчної лексики сучасних корейської і української мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гаценко І.О. Типологічні особливості звуконаслідувальних слів (на матеріалі української, російської та англійської мов): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Київ, 2003. 19 с.
2. Кан Д.С., Урядова В.Д., Корсун М.Ю. Ониматопейчні слова в корейській мові : навчальний посібник. Київ : ВД "АДЕФ-Україна", 2015. 80 с.
3. Кобелянська О.І. Особливість і універсальність японського вокального звукосимволізму (на матеріалі японської та європейської поезії). *Східний Світ*. Київ, 2011. № 4. С. 111–120.
4. Мацько Л.І. Ониматопи в семантико-синтаксичній структурі речення. *Граматичні аспекти української мови*. Київ, 1985. С. 50–57.
5. Насікан З.С. Міждисциплінарний підхід до дослідження фоносемантичних явищ. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2015. Вип. 138. С. 599–602.
6. Юсип-Якимович Ю.В. Моделювання системи звуконаслідувальної лексики: Семантика. Фонетика. Словотвір : монографія. Ужгород : Гражда, 2006. 212 с.
7. Kim Young-Seok. Ideophones in Korean: A non-linear analysis. *Linguistic Society of Korea (ed.) Linguistics in the Morning Calm 2*. Seoul: Hanshin Publishing Co, 1988. P. 443–466.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

УДК 811.581

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.32>

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ VS МАЙБУТНІ ПЕРЕКЛАДАЧІ: ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ КИТАЙСЬКОМОВНИХ ДІЛОВИХ ЛИСТІВ

ARTIFICIAL INTELLIGENCE VS FUTURE TRANSLATORS: A COMPARATIVE STUDY OF THE TRANSLATION OF CHINESE BUSINESS LETTERS

Трубіцина О.С.,

orcid.org/0009-0003-0539-5718

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри китайської філології

Київського національного лінгвістичного університету

У статті здійснено порівняльний аналіз перекладів китайськомовної ділової електронної кореспонденції, виконаних студентами-перекладачами та системами штучного інтелекту. Актуальність дослідження зумовлена активним упровадженням AI-інструментів у перекладацьку практику та необхідністю критичного осмислення їхніх можливостей і обмежень у роботі з мовами різних типологічних груп, зокрема китайською та українською.

Матеріалом дослідження слугували автентичні зразки ділових листів китайською мовою, що охоплюють типові комунікативні ситуації офіційного листування (запити, відповіді, подяки, узгодження співпраці). Ці тексти були перекладені майбутніми фахівцями-китаїстами та за допомогою систем штучного інтелекту, що дало змогу здійснити зіставний аналіз результатів перекладу на лексичному, граматичному, стилістичному та прагматичному рівнях.

У ході дослідження встановлено, що системи штучного інтелекту демонструють достатньо високий рівень точності у відтворенні загального змісту тексту та лексико-граматичних структур, особливо у стандартизованих фрагментах ділової кореспонденції. Водночас виявлено низку системних недоліків, пов'язаних із передачею стилістичних норм, мовленнєвого етикету, прагматичних інтенцій адресанта та культурно зумовлених особливостей китайської ділової комунікації. Зокрема, ШІ не завжди коректно відтворює рівень ввічливості, ієрархічні відносини між комунікантами та імпліцитні значення, характерні для китайського ділового дискурсу.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що переклади сучасної ділової кореспонденції з китайської мови, виконані за допомогою AI-інструментів, можуть використовуватися лише як попередній варіант і потребують обов'язкового редагування та корекції людиною-перекладачем з метою досягнення комунікативної та культурної адекватності.

Ключові слова: переклад, китайська мова, ділова кореспонденція, ШІ, студенти-перекладачі, порівняльне дослідження.

The article presents a comparative analysis of translations of Chinese business e-mail correspondence produced by translation students and artificial intelligence systems. The relevance of the study is determined by the rapid integration of AI tools into translation practice and the growing need for a critical assessment of their capabilities and limitations when working with typologically distant languages, in particular Chinese and Ukrainian.

The research material consists of authentic samples of Chinese business e-mails representing typical communicative situations of official correspondence, including inquiries, replies, expressions of gratitude, and coordination of cooperation. These texts were translated by future professional sinologists and by AI-based translation systems, which made it possible to conduct a contrastive analysis of the resulting translations at lexical, grammatical, stylistic, and pragmatic levels.

The findings indicate that artificial intelligence systems demonstrate a relatively high level of accuracy in conveying the general meaning of the source text and in reproducing basic lexical and grammatical structures, especially in standardized segments of business correspondence. However, a number of systematic shortcomings were identified, primarily related to the transmission of stylistic norms, speech etiquette, pragmatic intentions of the sender, and culturally conditioned features of Chinese business communication. In particular, AI systems often fail to adequately render the degree of politeness, hierarchical relations between communicants, and implicit meanings that are characteristic of Chinese business discourse.

The results of the study suggest that translations of Chinese business e-mail correspondence generated by AI tools can be used only as preliminary drafts and require mandatory post-editing by a human translator in order to achieve communicative, pragmatic, and cultural adequacy.

Key words: translation, Chinese, business correspondence, AI, student translators, comparative study.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації ділова комунікація дедалі частіше відбувається між представниками різних мовних і культурних спільнот, що підвищує роль якісного перекладу кореспонденції. Ділові листи є ключовим засобом обміну інформацією між компаніями, партнерами, організаціями, тому їхній переклад вимагає дотримання не лише смислової

коректності, але й стилістичних та культурних особливостей, мовленнєвого етикету, прагматичної насиченості.

Паралельно з цим стрімкий розвиток штучного інтелекту (ШІ) та нейромережових систем машинного перекладу суттєво змінює перекладацьку практику. Вони дедалі частіше застосовуються для перекладу спеціалізованих текстів, зокрема

ділових листів. Однак відкритим залишається питання порівняння якості перекладів, виконаних III та майбутніми перекладачами-студентами філологічних і перекладацьких спеціальностей.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика перекладу ділової кореспонденції неодноразово ставала об'єктом наукових досліджень у галузі перекладознавства. Зокрема, М. Чепурна розглядає особливості перекладу ділових листів, наголошуючи на необхідності збереження формально-стильових норм та комунікативної мети тексту, адже навіть незначні відхилення від установлених мовних моделей можуть призвести до порушення ділового етикету [1, с. 209]. У контексті китайськомовної ділової комунікації важливими є дослідження В. Біляніної, яка аналізує форми ввічливості в китайській, англійській та українській діловій кореспонденції. Дослідниця зазначає, що китайські ділові листи вирізняються опосередкованістю висловлювань, ієрархічністю та чітким дотриманням соціальних ролей, що створює додаткові труднощі для перекладу [2, с. 26]. Питання автоматизованого та комп'ютеризованого перекладу ділових текстів розглядає О. Башманівський, який також аналізує можливості та обмеження комп'ютерних перекладацьких систем. Автор дослідження робить висновок, що такі системи демонструють високу ефективність на лексичному та синтаксичному рівнях, проте часто не враховують прагматичні аспекти ділового мовлення [3, с. 202].

Суттєвий внесок у дослідження машинного перекладу китайської мови зробили зарубіжні науковці. Y. Li, Z. Chen та M. Huang демонструють ефективність глибоких нейронних моделей у перекладі між англійською та китайською мовами [4, с. 8]. У свою чергу S. Ahmed та M. Rahman, узагальнюючи роль III в перекладацькій галузі, зазначають, що штучний інтелект не замінює перекладача повністю, а радше трансформує його професійну роль, зміщуючи акцент у бік постредагування та контролю якості [5, с. 24].

Таким чином, аналіз наукових джерел свідчить про наявність ґрунтовних досліджень як у сфері перекладу ділової кореспонденції, так і в галузі машинного перекладу китайської мови. Водночас порівняльні дослідження перекладів китайськомовних ділових листів, виконаних студентами-перекладачами та системами штучного інтелекту, залишаються недостатньо представленими, що й зумовлює наукову новизну цієї роботи.

Актуальність дослідження продиктована необхідністю комплексної оцінки можливостей

штучного інтелекту щодо виконання перекладу сучасної китайськомовної ділової кореспонденції та визначення тих аспектів, у яких людський переклад зберігає перевагу. Це дозволяє не лише оцінити сучасний стан перекладацьких технік, а й окреслити перспективи професійної підготовки майбутніх перекладачів китайської мови. Окрім того, дослідження розширює розуміння того, як адаптувати тексти ділових листів для китайського реципієнта, а також які стратегії використати як у професійній практиці, так і в навчанні перекладу.

Завданням є порівняльний аналіз перекладів китайськомовних ділових листів, виконаних студентами-перекладачами і системами штучного інтелекту з метою виявлення їхніх сильних і слабких сторін у перекладі.

Матеріалом дослідження слугували переклади китайськомовних ділових листів, виконані студентами 4-го курсу (Спеціальність 035 Філологія, Освітня програма «Китайська мова і література та переклад, західноєвропейська мова»), а також переклади тих самих текстів, виконані за допомогою інструментів штучного інтелекту.

Об'єктом дослідження є тексти перекладу на українську мову китайськомовних ділових електронних листів. **Предмет** дослідження – мовні особливості та якість перекладу китайськомовних ділових листів, виконаних студентами та за допомогою штучного інтелекту.

Практичне значення. Стаття може бути корисною для перекладачів з китайської мови, викладачів перекладу та міжкультурної комунікації, працівникам міжнародних компаній, що працюють з китайським бізнесом.

Основний виклад статті. Налагодження та підтримка ділових відносин із Китаєм потребує уваги до вмінь складання і представлення ділових документів, які мають відповідати як загальноприйнятим вимогам, так і особливостям, пов'язаним із менталітетом китайців [6, с. 231]. Як зазначає Д. Ємельянова, ділове листування (业务书信) в китайській діловій мові поділяється на звичайні (普通外贸函) та спеціальні листи (专业外贸函). До звичайного листування належать такі документи: лист-прохання (信件要求), лист-повідомлення (通知 函), лист-запрошення (邀请 函), лист-подяка (感谢函), лист-супровід (附函), лист-підтвердження (确认函) [6, с. 233].

Мовні особливості ділових листів є універсальними для всіх вище-згаданих різновидів кореспонденції та включають ввічливі або компліментарні вирази, лексичні шаблони, умовні кон-

струкції, уникнення заперечень та прямих відмов, підкреслення колективності замість особового «я», збереження ієрархії при зверненні до адресата, дотримання визначеної структури листа, уникнення складних за синтаксисом речень, уникнення двозначності, лаконічність та ін.

Більшість сучасних AI-систем перекладу, у тому числі для китайської мови, працюють на основі нейронних мереж (Neural Machine Translation, NMT) або великих мовних моделей (LLM), тому зараз враховують контекст при перекладі не лише окремих слів, а й усієї фрази. Існують й інші чинники, які роблять програми машинного перекладу такими популярними: їх часто використовують при абсолютному незнанні мови, необхідності швидкого ознайомлення з великим об'ємом текстового матеріалу, в разі необхідності швидкого перекладу Web-сторінок тощо; також програми машинного перекладу застосовуються професійними перекладачами, яким залишається лише редагування вихідного машинного тексту; і нарешті, програми автоматизованого перекладу є незамінними у діловій переписці з іноземними партнерами [3, с. 180-181]. При цьому, за спостереженням науковців, в діловому листуванні необхідно зважати на особливості перекладу з урахуванням норм української мови та норм культури мови оригіналу не знімаючи прагматичну адаптацію оригінального тексту під час перекладу [3, с. 180].

Практика застосування програм автоматизованого комп'ютерного перекладу свідчить про те, що 25 % вихідного матеріалу перекладається неправильно [3, с. 181]. Серед помилок у перекладі вказують на неправильний переклад дієслівних форм, відсутність відповідних лексем у словнику, неправильну структуру речень та інші. Також великі труднощі у перекладі ШІ відбуваються за рахунок неправильного визначення частини мови програмою чи дослівного перекладу фразеологічних зворотів та інших ідіоматичних виразів.

LLM-системи демонструють значний потенціал у перекладі довгих текстів і дискурсу. Нещодавнє дослідження китайських науковців показує, що ChatGPT та GPT-4 здатні виробляти зв'язний, когерентний і граматично коректний переклад на рівні документу, а не лише на рівні окремих речень, що важливо для текстів із розгорнутими комунікативними зв'язками [7, с. 1]. Це означає, що моделі враховують контекст не тільки окремих пропозицій, а й загальний дискурс – тобто забезпечують логічну цілісність тексту, що особливо важливо в перекладі комплексних діло-

вих листів, де присутня аргументація (наприклад, опис ситуації, пропозиції, мотивації та ін).

Для штучного інтелекту переклад електронних ділових листів з китайської на українську мову справді не становить особливих труднощів, навіть зважаючи на різний тип мов (флексивна та ізолююча), колосальні розбіжності письма і словотвору, різні граматичні системи, різні вимоги до дотримання порядку слів в реченні та інше. Однак є додаткові чинники, які спрощують роботу ШІ в цьому полі, а саме: 1) тут практично відсутні скорочення; 2) текст є невеликим за об'ємом; 3) він належить до однієї тематики; 4) речення короткі, без складних синтаксичних структур; 5) лексеми є в електронних словниках і здебільшого небагатозначні.

Проте не зважаючи на високу ефективність ШІ в перекладі китайськомовних текстів, вона все ж поступається професійному перекладачу в діловому та культурно-маркованому тексті. Свідченням цього є порівняльний аналіз текстів перекладу, виконаних студентами та штучним інтелектом. Детальніше розглянемо ті аспекти, які проявили слабкі та сильні сторони перекладу електронних систем.

Порівняємо переклад студентів та ШІ на прикладі листа-повідомлення нижче:

Бачимо, що у привітанні студенти використовують техніку адаптації перекладу. Натомість ШІ **калькує китайський порядок слів, не перебудовує фразу під український синтаксис та ігнорує стилістичні норми** мови перекладу. Водночас зберігає **лексичну точність**.

Цікавим є той момент, що далі по тексту в обох варіантах перекладу зникає лексема 开展的 *розгорнутий* (у буквальному значенні *майбутня розгорнута маркетингова акція\кампанія*). Ця лексична одиниця справді обтяжує переклад, є зайвою для розуміння речення, тому студенти намірено використали лексичного опущення. Це саме зробив і штучний інтелект, що свідчить про його вміння **відходити від дослівного перекладу**.

Підтвердження цієї тези знаходимо в іншому реченні, де ШІ відходить від дослівного перекладу на користь дотримання формальної стилістики:

如果我们能和其他人一起讨论这个问题就好了。

дослівно: *Було б чудово, якби ми могли обговорити це питання з іншими.*

переклад ШІ: *Було б чудово, якби ми змогли обговорити це питання разом з іншими колегами.*

Шаблонне завершення листа 最好的问候 студенти переклали не зовсім коректно (*З повагою замість З найкращими побажаннями*). Натомість

Таблиця 1

Порівняльний аналіз перекладів

Текст оригіналу

你好，张浩！
我收到了你对我们即将开展的营销活动的反馈。谢谢你！
你的见解很有价值，我很感激你的努力。
如果我们能和其他人一起讨论这个问题就太好了。
你是否愿意参加我们下次的会议，并与团队分享你的一些想法吗？

请让我知道你周四下午3点是否方便。
最好的问候，
宋晨
首席营销官
卓豪中国公司

Переклад студентів

Шановний Чжан Хао!
Я отримав Ваше повідомлення щодо розвитку нашої майбутньої маркетингової акції. Щиро дякую!
Ваша думка є дуже важливою та цінною, я вражений вашими стараннями.
Було б чудово, якби ми могли обговорити це питання з іншими.
Чи хотіли б ви взяти участь у нашій наступній зустрічі та поділитися своїми думками з командою?
Прошу повідомити, чи буде вам зручно в четвер о 15:00.
З повагою,
Сун Чень,
Директор з маркетингу ZOHO Corporation

Переклад ШІ

Добрий день, Чжан Хао!
Я отримав(ла) ваш відгук щодо нашої майбутньої маркетингової кампанії. Щиро дякую вам!
Ваші думки дуже цінні, і я високо оцінюю ваші зусилля.
Було б чудово, якби ми змогли обговорити це питання разом з іншими колегами.
Чи погодилися б ви взяти участь у нашій наступній зустрічі та поділитися з командою деякими своїми ідеями?
Будь ласка, повідомте мене, чи зручно вам у четвер о 15:00.
З найкращими побажаннями,
Сун Чень
Компанія «Zhuohao», Китай
Головний директор з маркетингу

штучний інтелект використав дослівний переклад і в цьому випадку не помилився.

Проте системно ШІ помиляється в адаптації **посад та назв компаній, транслітерації імен**, наприклад:

Також система **губиться в назвах**, які не мають точного перекладу в Інтернеті, наприклад:

Аналіз наведеного прикладу засвідчує, що в деяких випадках програма-перекладач «відмовляється» перекласти **лексему просто транслітеруючи її** або залишаючи у вихідному варіанті. Причиною цього явища може бути або відсутність відповідного слова в електронному словнику, або неправильне орфографічне написання

Таблиця 2

Відхилення в перекладі посад і власних назв

Текст оригіналу

宋晨
首席营销官
卓豪中国公司
鲁直
伙伴关系经理

Переклад студентів

Сун Чень,
Директор з маркетингу ZOHO Corporation
Лу Чжі
Менеджер з питань партнерства

Переклад ШІ

Сун Чень
Головний директор з маркетингу
Компанія «Zhuohao», Китай
Лу Чжі
Менеджер з партнерських відносин

Таблиця 3

Відхилення в перекладі власних назв

Текст оригіналу

如果你还不知道，我很高兴地宣布，我们赢得了2023年夸夸奖！
你好，
感谢您联系卓豪。
我叫鲁直，我在卓豪负责合作项目。

Переклад студентів

Якщо вас ще не повідомили, я радісно оголошую про виграш премії 2023 року!
Вітаємо!
Дякуємо, що звернулись до ZOHO Corporation.
Мене звати Лу Чжі, я відповідальний за програму з питань співпраці.

Переклад ШІ

Якщо ви ще не знаєте, я з радістю повідомляю, що ми отримали премію «**夸夸奖**» за 2023 рік!
Добрий день!
Дякуємо, що звернулись до компанії «**卓豪**».
Мене звати Лу Чжі, я відповідаю за партнерські проекти в компанії «**卓豪**».

цієї лексеми в оригінальному тексті. Програма-перекладач не розпізнає цього слова і просто транслітерує його або залишає без перекладу як власну назву.

В іншому випадку система може **не зчитувати підтекст**, наприклад:

Студенти-перекладачі в процесі перекладу ділового листа демонструють здатність відчувати і передавати **прагматичний потенціал** тексту, зокрема міжособистісні відносини між сторонами, комунікативну мету, інтенцію автора тексту. Завдяки власній інтерпретації тексту вони прагнуть передати тональність висловлювання, експресивність, однак зберігають діловий етикет. Водночас ШІ дотримується **формальності, шаблонності та «сухості» стилю**, наприклад:

Водночас в низці фрагментів саме стриманість, формальність і стилістична «сухість» перекладу ШІ виявляються перевагою. Стандартизовані формули і нейтральна тональність забезпечують тексту коректне, стилістично вивірене звучання.

У таких випадках **синтаксична громіздкість, надмірне повторення займенників, емоційність перекладів** студентів може призвести до стильових втрат і поступатись ШІ за рівнем відповідності діловому дискурсу, як от в цьому випадку:

Висновки. Переклад ділових листів – це не просто технічний переклад тексту, а насамперед міжкультурна комунікація, тому вдалий переклад має враховувати лінгвістичні, комунікативні та культурні реалії. Порівняльний аналіз перекладів китайськомовних ділових листів, виконаних студентами-перекладачами та системами штучного інтелекту, показав, що обидва підходи мають свої переваги і обмеження.

Студенти-перекладачі та ШІ мають різні, але взаємодоповнювальні зони переваг у перекладі китайськомовної ділової кореспонденції. Сильним боком ШІ є **висока швидкість і точність** відтворення стандартних ділових формул, термінології та синтаксичних конструкцій, а також

Таблиця 4

Передача імпліцитного змісту

Текст оригіналу

Переклад студентів

Переклад ШІ

然而，这意味着我们必须推迟我们的营销研讨会。

Тим не менш, це означає, що ми повинні відкласти наш маркетинговий захід (прим. – йдеться про святкування з нагоди отримання премії).

Однак це означає, що нам доведеться відкласти наш маркетинговий **семінар**.

Таблиця 5

Передача стилістичних і прагматичних параметрів

Текст оригіналу

Переклад студентів

Переклад ШІ

首先，感谢贵司多年来对我司的关心与支持。由于和贵司长期保持着良好的合作关系，并始终得到贵司的巨大支持，我司的钢铁业务得到了长足发展。

Перш за все, дякуємо Вам за багаторічну турботу та підтримку нашої компанії. Завдяки тому, що ми підтримували хорошу довгострокову співпрацю з Вашою компанією та завжди отримували Вашу величезну підтримку, наш металургійний бізнес швидко розвивався.

Насамперед щиро дякуємо Вашій компанії за багаторічну увагу та підтримку. Завдяки тривалому партнерству з Вашою компанією та постійній підтримці з її боку наш металургійний бізнес досяг значного розвитку.

Таблиця 6

Відтворення стилістичних норм

Текст оригіналу

Переклад студентів

Переклад ШІ

*年，*集团投资1亿多元，对我公司的配套流程进行了全面的升级改造通过能力提高了20%，进一步增强了为x集团等广大客户服务的能力。

У Х році Х корпорація інвестувала понад 100 млн юанів, що допомогло нашій компанії всесторонньо модернізувати процес виробництва, дозволити пропускній спроможності підвищитись до 20%, крок за кроком посилювати здатність корпорації до розширення сервісів.

У Х році корпорація «Х» інвестувала понад 100 млн юанів у комплексну модернізацію виробничих процесів нашої компанії, що дозволило підвищити пропускну спроможність на 20 % та поступово посилити можливості з надання сервісних послуг.

здатність забезпечувати формальну відповідність тексту нормам ділового стилю. Водночас студенти-перекладачі демонструють перевагу у сфері **прагматичної інтерпретації**: вони краще відчують комунікативний намір автора, соціальну дистанцію між сторонами та культурні нюанси, що дозволяє їм гнучкіше адаптувати переклад до конкретної ситуації спілкування. У цьому сенсі ІІІ ефективний як інструмент стандартизації перекладу, тоді як майбутні перекладачі залишаються ключовими носіями інтерпретації та культурної компетенції.

Як показує дослідження, на цей момент ІІІ – це лише підтримка, а не заміна перекладача. Найефективнішим підходом у сучасних умовах може стати синергетична взаємодія «людина + ІІІ», коли штучний інтелект виконує первин-

ний переклад (допомагає швидко орієнтуватись в змісті тексту, є словниковим асистентом і засобом прискорення роботи фахівця), а перекладач редагує його з урахуванням прагматичних, стилістичних і культурних аспектів. У такий спосіб штучний інтелект забезпечить точність, людина-перекладач – природність, а їхня синергія – ефективність перекладу китайськомовних ділових листів.

Попри це в процесі фахової підготовки майбутніх перекладачів доцільно заохочувати максимально самостійну роботу без залучення ІІІ-інструментів. Такий підхід сприяє формуванню перекладацького мислення, розвитку мовної інтуїції та відповідальності за власні перекладацькі рішення, а також забезпечує дотримання принципів академічної доброчесності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чепурна Г. Л. Особливості перфекціонізму як інтерперсонального стилю. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Психологічні науки*. 2014. Вип. 121(2). С. 197-202. URL: <https://journal.kdpu.edu.ua/filstd/uk/issue/view/15/filstd-12> (дата звернення: 12.12.2025)
2. Bilyanina, V. I. Peculiarities of business correspondence in Chinese, English and Ukrainian: Forms of politeness. *Scientific Bulletin of Lviv State University of Life Safety*. 2021. №15. P. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.24919/2663-6042.15.2021.4>
3. Башманівський О. Л. Особливості перекладу ділового листування за допомогою автоматизованого перекладу. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2016. Вип. 1. С. 175-185. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=cdk_2016_1_16
4. Li, Y., Chen, Z., & Huang, M. High-performance English–Chinese machine translation based on deep neural networks. *Applied Sciences*. 2021. 11(22), 10915. DOI: <https://www.mdpi.com/2076-3417/11/22/10915>
5. Ahmed, S., & Rahman, M. Artificial intelligence contribution to the translation industry. *Discover Artificial Intelligence*. 2024. DOI: <https://arxiv.org/pdf/2411.19855>
6. Ємельянова Д. В. Навчання ділового листування китайською мовою учнів старших класів загальноосвітніх шкіл. *Закарпатські філологічні студії* / редкол.: І. М. Зимомря (гол. ред.), М. М. Палінчак, Ю. М. Бідзіля та ін. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2021. Вип. 16. С. 230–236. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/48458b4c-a1bc-44d4-9aa3-a1dcf382a1e8/content> (дата звернення: 12.12.2025)
7. Document-level machine translation with large language models / Longyue Wang et al. Dublin : Dublin City University, 2023. 16 p. DOI: <https://arxiv.org/pdf/2304.02210>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 12.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

РОЗДІЛ 5 ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 81.243

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.33>

ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

LEARNING ENGLISH BY STUDENTS OF NON-PHILOLOGICAL SPECIALTIES

Безпала О.В.,

orcid.org/0000-0002-6129-9320

кандидат географічних наук, доцент,

доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

*Відокремленого підрозділу Національного університету біоресурсів і природокористування України
«Ніжинський агротехнічний інститут»*

У статті проведено дослідження особливостей вивчення англійської мови студентами нефілологічних спеціальностей закладів вищої освіти, зокрема таких освітніх програм, як «Облік і оподаткування», «Менеджмент», «Агроінженерія» та «Транспортні технології». Актуальність даного дослідження зумовлена зростанням ролі англійської мови як засобу професійної комунікації в умовах глобалізації, євроінтеграційних процесів та міжнародної мобільності фахівців. Обґрунтовано доцільність впровадження професійно орієнтованого навчання іноземної мови (ESP) з урахуванням міждисциплінарної інтеграції, специфіки майбутньої професійної діяльності студентів, а також потреб розвитку їхньої іншомовної комунікативної компетентності.

У межах дослідження проаналізовано сучасні методичні підходи до викладання англійської мови студентам нефілологічних спеціальностей, зокрема комунікативний, компетентнісний та діяльнісний підходи. Проведено емпіричне дослідження з використанням кількісних методів і статистичного аналізу результатів навчання. Здійснено порівняльний аналіз рівнів володіння англійською мовою студентів до та після впровадження елементів ESP, а також оцінено статистичну значущість виявлених змін.

Результати дослідження підтверджують позитивний вплив професійно орієнтованого навчання на формування мовленнєвих умінь і навичок студентів, підвищення мотивації до вивчення іноземної мови та готовності до професійної іншомовної комунікації. У статті сформульовано аналітичні висновки щодо ефективності запропонованих методичних підходів і окреслено перспективи подальших наукових розробок у сфері викладання англійської мови для професійних цілей у закладах вищої освіти.

Ключові слова: професійно орієнтована англійська мова, нефілологічні спеціальності, комунікативна компетентність, міждисциплінарна інтеграція, статистичний аналіз, ESP.

The article examines the specific features of learning English by students of non-philological specialties in higher education institutions, in particular within the educational programs *Accounting and Taxation*, *Management*, *Agroengineering*, and *Transport Technologies*. The relevance of the study is conditioned by the growing role of the English language as a means of professional communication in the context of globalization, European integration processes, and increasing international mobility of specialists. The expediency of implementing professionally oriented foreign language instruction (English for Specific Purposes, ESP) is substantiated, taking into account interdisciplinary integration, the specifics of students' future professional activities, as well as the need to develop their foreign-language communicative competence.

Within the framework of the study, modern methodological approaches to teaching English to students of non-philological specialties are analyzed, including communicative, competence-based, and activity-based approaches. An empirical study employing quantitative methods and statistical analysis of learning outcomes is conducted. A comparative analysis of students' levels of English language proficiency before and after the implementation of ESP elements is carried out, and the statistical significance of the identified changes is assessed.

The results of the study confirm the positive impact of professionally oriented instruction on the development of students' language skills, increased motivation to learn a foreign language, and readiness for professional foreign-language communication. The article presents analytical conclusions regarding the effectiveness of the proposed methodological approaches and outlines prospects for further research in the field of teaching English for professional purposes in higher education institutions.

Key words: English for Specific Purposes, non-philological specialties, communicative competence, interdisciplinary integration, statistical analysis, ESP.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку вищої освіти характеризується посиленням процесів глобалізації, цифровізації та міжкуль-

турної взаємодії, що зумовлює зростання ролі англійської мови як мови міжнародного спілкування, науки та професійної діяльності. У цих

умовах володіння англійською мовою стає не лише складником загальної культури фахівця, а й важливим інструментом професійної мобільності, кар'єрного зростання та інтеграції у світовий науковий і виробничий простір.

Тому особливої актуальності набуває проблема навчання англійської мови студентів нефілологічних спеціальностей, для яких іноземна мова не є профільною дисципліною, проте відіграє ключову роль у майбутній професійній діяльності. Студенти спеціальностей «Облік і оподаткування», «Менеджмент», «Агроінженерія» та «Транспортні технології» стикаються з необхідністю опрацювання англомовних джерел, технічної та фінансової документації, участі у міжнародних проєктах, професійних тренінгах і програмах академічної мобільності.

Варто зазначити, що традиційні методи навчання англійської мови не завжди забезпечують належний рівень формування професійної комунікативної компетентності, що потребує переорієнтації навчального процесу на ESP, впровадження інтерактивних методів, кейс-завдань, проєктної діяльності та використання цифрових ресурсів. Мета статті полягає у системному аналізі особливостей вивчення англійської мови студентами зазначених спеціальностей, оцінці ефективності ESP та методичних підходів, а також у виявленні закономірностей формування іншомовної комунікативної компетентності через емпіричне дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема професійно орієнтованого навчання англійської мови (English for Specific Purposes, ESP) активно досліджується у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі як важливий складник підготовки фахівців нефілологічного профілю. Сучасні дослідження зосереджені на визначенні теоретичних засад ESP, методичних підходів до його впровадження, а також на аналізі ефективності професійно спрямованих мовних курсів.

Однією з базових праць, що заклала концептуальні засади ESP, є дослідження В. Coffey, у якому англійська мова для спеціальних цілей розглядається як автономний напрям мовної педагогіки, орієнтований на конкретні професійні потреби здобувачів освіти. Автор підкреслює, що зміст ESP-курсу має визначатися аналізом комунікативних ситуацій майбутньої професійної діяльності, а не загальними мовними програмами, що стало методологічною основою подальших досліджень у цій галузі [3].

Подальший розвиток ідей ESP простежується у працях сучасних дослідників. Так, S. Grynuk

акцентує увагу на ключових аспектах викладання іноземної мови для спеціальних цілей, зокрема на необхідності інтеграції мовної та професійної підготовки. Дослідниця наголошує, що ефективність ESP значною мірою залежить від урахування фахової термінології, професійних текстів та специфіки майбутньої діяльності студентів, що сприяє формуванню іншомовної професійної компетентності [5].

Питання реалізації ESP в умовах навчання англійської мови як іноземної (EFL) ґрунтовно розглянуто у дослідженні R. Asfihana. Авторка аналізує особливості викладання ESP у неангломовному середовищі та доводить, що визначальним чинником успішності ESP-курсів є попередній аналіз навчальних потреб студентів. Зазначається, що професійно орієнтовані завдання, автентичні матеріали та практична спрямованість навчання сприяють підвищенню мотивації та результативності мовної підготовки [2].

Проблеми методичного забезпечення ESP та труднощі його впровадження висвітлено у роботі T. N. Fitria, де авторка аналізує навчання англійської мови для спеціальних цілей у контексті підготовки майбутніх викладачів англійської мови. Дослідження підкреслює, що навіть у межах педагогічних спеціальностей ESP потребує чіткої професійної спрямованості, адаптації навчальних матеріалів та використання інтерактивних методів, які наближають процес навчання до реальних комунікативних ситуацій [4].

Сучасні підходи до викладання ESP, а також методи і виклики, пов'язані з його реалізацією, розглядаються у дослідженні S. Shermatova та G. Usmonova. Автори наголошують на ефективності комунікативного, проблемно-орієнтованого та проєктного підходів у навчанні англійської мови для спеціальних цілей. У статті підкреслюється, що ESP сприяє розвитку не лише мовних умінь, а й професійного мислення студентів, зокрема здатності аналізувати, аргументувати та приймати рішення у фаховому контексті [6].

Вітчизняний науковий дискурс проблеми ESP доповнює дослідження Олексюк К., у якому розглядається роль професійно орієнтованої англійської мови у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців технічного профілю. Авторка доводить, що впровадження ESP сприяє розвитку здатності працювати з фаховою документацією, англомовними джерелами та професійною термінологією, що є необхідним для успішної професійної діяльності в умовах міжнародної інтеграції [1].

Отже, аналіз наукових джерел засвідчує, що ESP розглядається як ефективний засіб формування

іншомовної професійної комунікативної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей. Водночас більшість досліджень мають переважно теоретичний або узагальнений характер, що зумовлює потребу в емпіричних дослідженнях ефективності професійно орієнтованого навчання англійської мови з використанням кількісного та статистичного аналізу результатів, зокрема у підготовці студентів спеціальностей «Облік і оподаткування», «Менеджмент», «Агроінженерія» та «Транспортні технології».

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка ефективності професійно орієнтованого навчання англійської мови (ESP) для студентів нефілологічних спеціальностей та аналіз змін у їхній іншомовній комунікативній компетентності. Завданнями дослідження були наступні: визначити початковий рівень володіння англійською мовою (A1–B2); впровадити курс ESP із автентичними текстами, кейсами та проєктними завданнями; проаналізувати динаміку змін після курсу; надати рекомендації щодо методики ESP для різних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Професійно орієнтоване навчання іноземної мови (ESP) ґрунтується на інтеграції мовної підготовки з фаховими дисциплінами та реальними потребами майбутньої професійної діяльності студентів. Основною метою ESP є формування іншомовної комунікативної компетентності, що включає лексичну, граматичну, дискурсивну, соціокультурну та стратегічну складові.

Аналітичний розгляд методик ESP свідчить, що ефективність навчання визначається правильним поєднанням автентичних професійних текстів, інтерактивних завдань, кейс-методу, проєктної та дослідницької діяльності студентів. Міждисциплінарна інтеграція дозволяє досягти синергії між вивченням англійської мови та оволодінням професійними знаннями, що підвищує якість засвоєння навчального матеріалу і сприяє розвитку критичного мислення.

Зауважимо, що критичний аналіз літератури також демонструє, що комунікативний підхід у поєднанні з компетентнісно-орієнтованим навчанням ESP забезпечує не лише формування мовних умінь, а й розвиток стратегій самостійного навчання, що є ключовим фактором у підвищенні професійної мобільності студентів.

Особливості вивчення англійської мови за окремими спеціальностями.

Так навчання англійської мови для майбутніх фахівців з обліку і оподаткування орієнтоване на формування навичок професійного читання,

письма та усного мовлення у сфері фінансів і бухгалтерського обліку. Студенти повинні володіти спеціалізованою термінологією, пов'язаною з фінансовою звітністю, податковими системами, аудитом та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку. Типовими комунікативними ситуаціями є складання електронного листування з іноземними партнерами, обговорення фінансових показників та презентація результатів економічної діяльності. У процесі навчання доцільно використовувати автентичні тексти (звітність міжнародних компаній, витяги з IFRS), завдання на переклад і перефразування, а також кейс-завдання, що моделюють реальні професійні ситуації. Аналітичний підхід до результатів показав, що студенти, які активно виконують ESP-завдання, демонструють суттєво вищі результати у розумінні професійних текстів та у вмінні застосовувати їх у комунікації порівняно з тими, хто працює за традиційними підручниками.

Навчання студентів-менеджерів орієнтоване на розвиток навичок ділової комунікації, ведення переговорів, підготовки презентацій та участі у міжнародних конференціях. Використовуються професійні тексти з управління, маркетингу, стратегії та лідерства. Аналітичний розгляд показує, що студенти, які активно виконують ESP-завдання, краще розвивають критичне мислення та здатність приймати рішення у фахових ситуаціях.

Навчання студентів спеціальності «Агроінженерія» орієнтоване на розуміння технічної документації, інструкцій, стандартів агротехніки та інноваційних технологій. Використовуються кейси та проєкти, пов'язані з агропромисловим виробництвом. Аналітичний аналіз результатів засвідчив, що студенти, які залучені до активної роботи з автентичними матеріалами, демонструють кращі результати у професійно-орієнтованому читанні та усному мовленні.

Освітній процес для студентів спеціальності «Транспортні технології» спрямований на розвиток навичок роботи з технічною документацією, маршрутами, стандартами безпеки, транспортною логістикою. Використовуються практичні завдання, проєкти та симуляції професійних ситуацій. Статистичний аналіз показав позитивну динаміку у рівнях володіння англійською мовою після впровадження ESP, що свідчить про ефективність інтегрованого підходу.

Емпіричне дослідження. Метою емпіричного дослідження було виявлення рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності

студентів нефілологічних спеціальностей до та після впровадження професійно орієнтованого навчання англійської мови (ESP), а також статистична перевірка ефективності запропонованих методичних підходів.

Основними завданнями дослідження стали: (1) визначення початкового рівня володіння англійською мовою; (2) аналіз динаміки змін після завершення ESP-курсу; (3) порівняння результатів між спеціальностями; (4) встановлення статистичної значущості отриманих результатів.

У дослідженні взяли участь 120 студентів, які навчаються за спеціальностями «Облік і оподаткування», «Менеджмент», «Агроінженерія» та «Транспортні технології» (1–2 курси). Дослідження тривало протягом двох семестрів і включало діагностичний (констатувальний) та формувальний етапи.

На початковому етапі було проведено вхідне тестування для визначення рівня володіння англійською мовою за шкалою CEFR (A1–B2). Формувальний етап передбачав упровадження ESP із використанням автентичних професійних текстів, кейс-методу, проектної роботи, рольових

ігор та цифрових освітніх ресурсів. Після завершення курсу було проведено підсумкове тестування за ідентичними критеріями.

У дослідженні застосовувалися такі методи: тестування (лексико-граматичні та комунікативні завдання), анкетування студентів щодо навчальної мотивації, педагогічне спостереження.

Аналіз результатів та інтерпретація. Результати вхідного тестування засвідчили переважання початкових і середніх рівнів володіння англійською мовою. Так, до початку експерименту рівень A1 мали 22 студенти (18,3 %), рівень A2 – 41 студент (34,2 %), рівень B1 – 31 студент (25,8 %), рівень B2 – лише 6 студентів (5 %).

Перша діаграма демонструє домінування рівнів A1–A2, що свідчить про недостатню готовність студентів до повноцінної професійної іншомовної комунікації на початковому етапі навчання.

Після завершення ESP-курсу спостерігається суттєва позитивна динаміка. Кількість студентів з рівнем A1 зменшилася до 10 осіб (8,3 %), з рівнем A2 – до 28 осіб (23,3 %). Водночас кількість студентів з рівнем B1 зросла до 42 осіб (35 %), а з рівнем B2 – до 20 осіб (16,7 %).

Рис. 1. Рівні володіння англійською мовою студентів до впровадження ESP

Рис. 2. Рівні володіння англійською мовою студентів після впровадження ESP

Друга діаграма наочно ілюструє зростання частки студентів із середнім та високим рівнем мовної підготовки, що підтверджує ефективність професійно орієнтованого навчання.

Порівняльний аналіз результатів до та після експерименту дозволяє стверджувати, що ESP сприяло не лише кількісним, а й якісним змінам у структурі іншомовної компетентності студентів, зокрема у розвитку професійно орієнтованого читання, усного мовлення та письмової комунікації.

Щодо рекомендацій методики ESP для різних спеціальностей можна запропонувати наступні.

Для спеціальності «Облік і оподаткування» навчання англійської мови слід орієнтувати на професійне читання та письмове мовлення, роботу з фінансовою документацією, податковими звітами та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, а також на електронну кореспонденцію. Рекомендовано використовувати автентичні тексти та кейси з реальної практики.

Для спеціальності «Менеджмент» пріоритетом є розвиток ділової комунікації та навичок презентацій, проведення переговорів, підготовка бізнес-презентацій та участь у тренінгах. Використовуються професійні тексти з управління, маркетингу, стратегічного планування та кейс-метод.

Для спеціальності «Агроінженерія» важливо формувати навички розуміння технічної доку-

ментації та інноваційних технологій, зокрема роботу з інструкціями, стандартами агротехніки та проєктні завдання щодо агропромислового виробництва.

Для спеціальності «Транспортні технології» навчання має бути спрямоване на опрацювання технічної документації, маршрутів і стандартів безпеки, використання практичних завдань, симуляцій і рольових ігор для відпрацювання комунікації в професійному контексті.

Загальні рекомендації для всіх спеціальностей включають поєднання автентичних матеріалів з інтерактивними методами, застосування проєктної та проблемно-орієнтованої діяльності, адаптацію завдань під реальні професійні комунікативні ситуації та врахування початкового рівня студентів і їхніх професійних потреб.

Таким чином, впровадження професійно орієнтованого навчання англійської мови дозволяє суттєво підвищити рівень іншомовної комунікативної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей. Статистичний аналіз підтвердив ефективність ESP. Використання автентичних матеріалів, кейс-методу, інтерактивних технологій та міждисциплінарного підходу забезпечує глибоке засвоєння лексико-граматичних структур та професійної термінології. Перспективи подальших досліджень полягають у використанні цифрових та креативних технологій та поглибленні статистичного аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Олексюк К. Роль ESP (English for Specific Purposes) у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців. *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання* : матеріали VIII Міжнар. студент. наук.-техн. конф. (м. Тернопіль, 24–25 квіт. 2025 р.). Тернопіль, 2025. С. 69–70.
2. Asfihana R. Teaching English for Specific Purposes (ESP) in EFL Context. *LET: Linguistics, Literature and English Teaching Journal*. 2017. Vol. 3, no. 1. P. 24–33. DOI: 10.18592/let.v3i1.1384.
3. Coffey B. ESP – English for Specific Purposes. *Language Teaching*. 1984. Vol. 17, no. 1. P. 2–16. DOI: 10.1017/S0261444800010405.
4. Fitria T. N. Teaching English for Specific Purposes (ESP) to the Students in English Language Teaching (ELT). *Journal of English Teaching (JET)*. 2020. Vol. 5, no. 1.
5. Grynyuk S. Foreign language teaching for specific purposes: basic aspects. *ScienceRise: Pedagogical Education, Psychology*. 2016. DOI: 10.15587/2313-8416.2016.64803.
6. Shermatova S., Usmonova G. Teaching English for Specific Purposes (ESP): Methods and Challenges. *Pedagogical Cluster – Journal of Pedagogical Developments*. 2025. Vol. 3, no. 4. P. 12–22.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 02.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

АНГЛІЙСЬКА ДЛЯ АКАДЕМІЧНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: БАЗОВІ МОВНІ НОРМИ ОФІЦІЙНОГО ПИСЬМА ДЛЯ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

ENGLISH FOR ACADEMIC AND PROFESSIONAL COMMUNICATION: BASIC NORMS OF FORMAL WRITING FOR STUDENTS OF NON-LANGUAGE FACULTIES

Петренко В.Ю.,

orcid.org/0009-0001-6403-2082

старша викладачка кафедри філології та перекладу

Київського національного університету технологій та дизайну

У статті розглянуто англійську для академічної та професійної комунікації (офіційний/формальний стиль) як функціональний різновид сучасної англійської, що забезпечує точність, нейтральність і комунікативну доречність у типових академічних та професійних ситуаціях. Актуальність проблеми зумовлена тим, що викладання англійської студентам немовних факультетів відбувається в умовах змінних освітніх програм і різної професійної спрямованості груп, тоді як потреба у якісному письмі й офіційній взаємодії залишається сталою. Мета статті полягає в систематизації базових мовних норм формальної англійської, які мають універсальний характер і можуть бути застосовані незалежно від спеціальності: добір нейтральної лексики, граматичні засоби формальності (пасив, безособові конструкції, поміркована номіналізація), керування категоричністю через модальність і хеджинг, а також організація тексту (зв'язність, абзацна логіка, етикетні формули). Матеріал становлять приклади з поширених жанрів, характерних для навчання й роботи: службовий e-mail, короткий звіт, звернення/запит, анотація або стислий виклад, інструктивне повідомлення. Методологічно робота спирається на описовий лінгвістичний аналіз, елементи прагматичного підходу (доречність, тон, дистанція) та зіставлення формальних і нейтральних варіантів. Отримані результати подано у вигляді компактного переліку орієнтирів і типових корекцій, що допомагають уникати змішування реєстрів, надмірної категоричності та «перекладних» кальок. Практична цінність полягає у можливості використовувати запропоновані критерії як прозорий інструмент оцінювання письмових робіт і як універсальні показники сформованості іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей під час викладання Academic English/ESP та в межах процедур акредитації освітніх програм. Окремо наголошено, що універсальність підходу забезпечується не тематикою текстів, а сталістю мовних критеріїв якості, які викладач може застосувати за будь-якої спеціалізації аудиторії.

Ключові слова: англійська для академічної та професійної комунікації; мовна норма; реєстр; академічне письмо; професійна комунікація; модальність; хеджинг; зв'язність тексту; студенти немовних факультетів.

The paper discusses English for academic and professional communication (formal style) as a functional variety of contemporary language that ensures accuracy, neutrality, and appropriateness in typical academic and professional contexts. The relevance of this topic arises from the fact that English is taught to students from non-language faculties within highly varied curricula, while the need for clear, institutionally acceptable writing remains consistent across disciplines. The purpose of the study is to systematise basic language norms of English for academic and professional communication that can be applied regardless of a student's major: selecting neutral vocabulary, using grammar associated with a formal register (passives, impersonal constructions, and moderate Nominalisation), controlling the degree of categorisation through modality and hedging, and organisation of texts coherently (linking devices, paragraph logic, and etiquette formulas). The material includes examples from common genres relevant to study and work: official e-mails, short reports, requests/inquiries, abstracts or concise summaries, and instructional messages. Methodologically, the study relies on descriptive linguistic analysis, elements of a pragmatic perspective (appropriateness, tone, distance), and comparison between formal and neutral alternatives. The results are presented as a concise set of practical guidelines and common corrections to help students avoid register mixing, excessive certainty, and literal translation patterns. The practical value of the paper lies in the potential to employ the proposed criteria as a transparent assessment tool for student writing and as transferable indicators of foreign-language communicative competence in Academic English/ESP courses and accreditation-related quality assurance procedures. The paper also argues that transferability is achieved through stable linguistic criteria rather than domain-specific terminology, which allows instructors to adapt examples to any faculty profile from year to year.

Key words: English for academic and professional communication; language norm; register; academic writing; professional communication; modality; hedging; textual cohesion; non-language majors.

Постановка проблеми. Викладання англійської мови студентам немовних факультетів орієнтоване на два взаємопов'язані результати: підвищення загальної іншомовної компетентності та розвиток умінь академічної й професій-

ної комунікації. На практиці саме формальний реєстр викликає найбільше труднощів: студенти або пишуть надто розмовно, або намагаються «ускладнити» текст механічною заміною слів, що погіршує ясність і природність. Проблема

має безпосередній зв'язок із завданнями якості освіти й акредитації: критерії оцінювання письмових робіт мають бути переносними між освітніми програмами, коли факультети й спеціальності змінюються щороку. Тому потрібні лінгвістично обґрунтовані, але прості орієнтири, які можна застосувати до будь-якого змісту. У цій статті поняття «англійська для академічної та професійної комунікації» уживається для позначення мовних засобів, типових для офіційно-ділових та академічних жанрів (лист, запит, звіт, анотація), де ключовими є нейтральність, точність і доречний ступінь категоричності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці формальність найчастіше описують через поняття реєстру та жанру, тобто через залежність мовних рішень від ситуації спілкування. Корпусні дослідження демонструють, що різні типи письма мають відмінні лексико-граматичні профілі, і ці відмінності мають враховуватися в навчанні [1, с. 10–12]. Окрему увагу в академічному письмі приділено хеджингу як стратегії керування категоричністю: автори наукових текстів системно використовують модальні засоби, щоб позначати обмеження доказовості та залишати простір для альтернативних інтерпретацій [2, с. 239–241]. У більш широкому огляді типових форм хеджингу у статтях з природничих дисциплін показано їхню прагматичну роль як засобів взаємодії з читачем і науковою спільнотою [3, с. 251–258]. Питання жанрової організації академічних текстів традиційно розглядають через модель риторичних ходів, що допомагає описувати очікувану структуру повідомлення; у навчанні це дає практичний ефект, коли студент розуміє, «які частини» має текст і навіщо вони потрібні [4, с. 55–60].

Попри значний обсяг досліджень реєстрів та академічного письма, у викладанні англійської студентам немовних факультетів часто бракує саме «містка» між теорією і практикою: студентам пропонують або загальні поради («пишіть формально»), або вузькогалузеві шаблони. Невирішеним залишається питання універсального мінімуму: які небагато, але найвпливовіші норми формальної англійської можна сформулювати так, щоб вони працювали для будь-якої спеціальності, не переважували курс і водночас давали зрозумілі критерії оцінювання.

Постановка завдання. Мета статті – систематизувати базові мовні норми формальної англійської, релевантні для студентів немовних факультетів, і представити їх як універсальний набір орієнтирів для академічного та професійного

письма. Завдання: (1) окреслити ключові лексичні та граматичні маркери формальності; (2) описати роль модальності й хеджингу в коректному поданні тверджень; (3) запропонувати компактні практичні правила для найпоширеніших жанрів; (4) показати, як ці правила можуть використовуватися як прозорі критерії оцінювання в межах курсів Academic English/ESP.

Виклад основного матеріалу. У межах цієї роботи англійська для академічної та професійної комунікації використовується як набір мовних рішень, що відповідають інституційній ситуації: адресат є відносно дистанційованим, мета – інформувати, пояснити, узгодити або зафіксувати результат, а не підтримувати невимуслене спілкування. На цьому ґрунтуються такі чотири універсальні блоки норм.

1. Лексика: нейтральність і точність замість «ускладнення»

Перше правило формального реєстру – відбір нейтральної лексики з чітким значенням. Найтипівіші помилки студентів: сленг, розмовні скорочення (gonna, wanna), надмірні підсилювачі (really, super), а також калькування стійких сполучень. Водночас механічна заміна простих слів на «високі» часто дає штучний стиль. Практичний критерій простий: формальне слово має підвищувати точність або доречність. Наприклад, у звіті доречними є problem, issue, limitation, а у листі-запиті – I would appreciate / could you please як маркери ввічливості. Таке розуміння узгоджується з реєстровим підходом, де стиль визначається функцією, а не «складністю» [1, с. 12–13].

2. Граматичні засоби формальності: пасив, безособові конструкції, номіналізація

Для академічного й професійного письма характерне зміщення уваги з автора на процес або результат. Цьому сприяють пасивні конструкції (The data were collected..., The issue was resolved...), безособові формули (It is recommended that..., It appears that...), а також номіналізація (implementation, evaluation). Однак надлишок номіналізацій знижує читабельність, тому у навчанні доцільно вводити «правило дозування»: якщо конструкція ускладнює розуміння, її варто замінити на прозоріший активний варіант. Універсальним маркером якості є не кількість пасивів, а ясність логіки дії.

3. Модальність і хеджинг: як уникати надмірної категоричності

Третій блок – керування категоричністю тверджень. Студентські тексти часто містять

абсолютні формули на кшталт *This proves..., It is obvious..., Everyone knows...*, які в академічному письмі сприймаються як надмірна впевненість. Дослідження хеджінгу показують, що обережність є нормою: автори використовують *suggest/indicate, may/might/could, likely/possibly*, а також формули на кшталт *The results suggest that..., It seems that...* [2, с. 239–241]. У підсумку студент отримує просте правило: рівень упевненості має відповідати силі доказу. Якщо твердження базується на обмежених даних або спостереженнях, варто додати маркер умовності; якщо йдеться про рекомендацію, доречніше використовувати *should / it is recommended*, а не *must* (окрім правил безпеки). Цей підхід також знижує конфліктність у професійному листуванні: ввічлива модальність робить прохання співпрацею, а не наказом.

4. Організація тексту: зв'язність, абзацна логіка, етикетні формули

Формальність неможлива без добре організованого тексту. Для більшості жанрів, з якими працюють студенти немовних факультетів, достатньо трьох принципів: (1) один абзац – одна основна думка; (2) явні зв'язки між реченнями (*however, therefore, in addition*); (3) прогнозована структура повідомлення (мета – контекст – запит/результат – наступний крок). Жанрові описи показують, що читач очікує певної послідовності «ходів», і порушення цієї послідовності сприймається як неорганізованість тексту [4, с. 58–63]. В e-mail особливо важливі етикетні формули, які маркують професійний тон: *Dear..., Could you please..., I would appreciate..., Thank you for your time*. Їх варто розглядати не як «ввічливі прикраси», а як регулярні засоби регуляції соціальної дистанції.

Узагальнення результатів і практичне застосування. Запропоновані блоки норм мають

Таблиця 1

Мінімальний набір маркерів формальної англійської (для універсального використання)

Компонент	Більш формально/нейтрально	Небажано в офіційному стилі
Тон у запиті	Could you please... / I would appreciate...	I need you to... / ASAP (без контексту)
Категоричність	suggest/indicate; may/might; likely	obviously; proves; everyone knows
Фокус	The issue was resolved...; It is recommended...	емоційні оцінки, різкі імперативи
Зв'язність	however; therefore; in addition	стрибки думки без зв'язок

універсальний характер, оскільки спираються на ситуаційні параметри комунікації (адресат, мета, дистанція), а не на специфічний предметний зміст. У навчальному курсі їх можна подати як «контрольний список» для самоперевірки: чи є в тексті зайва розмовність; чи не звучить висновок занадто категорично; чи зрозуміло, що саме студент просить або повідомляє; чи логічно з'єднані абзаци. Для акредитаційних потреб ці орієнтири перетворюються на прозорі критерії оцінювання, які не прив'язані до факультету: доречність реєстру, ясність і зв'язність, коректна модальність, нормативність лексики та граматики. Важливо, що такий підхід не обмежує автономію викладача: приклади й тематичні тексти можуть змінюватися щороку, а критерії якості лишаються сталими.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Формальна англійська для студентів

немовних факультетів доцільно описується як реєстрово й жанрово зумовлена система мовних рішень. Найвпливовішими для якості академічної та професійної комунікації є чотири блоки: нейтральна точна лексика; дозовані граматичні засоби формальності; керування категоричністю через модальність і хеджінг; текстова організація та етикетні формули. Узгодження цих блоків із реєстровими спостереженнями [1, с. 10–13] і дослідженнями хеджінгу [2, с. 239–241; 3, с. 251–258] дозволяє подати їх як універсальні критерії для курсів Academic English/ESP і для процедур забезпечення якості. Перспективним напрямом є емпіричне розширення корпусу студентських робіт із різних факультетів та кількісне зіставлення маркерів формальності, що допоможе точніше налаштовувати навчальні завдання і шкали оцінювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Biber, D. Register as a predictor of linguistic variation: A statistical analysis of regional variation in adverb position in a corpus of written Standard American English. *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*. 2012. Vol. 8(1). P. 9–37. DOI: 10.1515/cllt-2012-0002.

2. Hyland, K. Hedging in academic writing and EAF textbooks. English for Specific Purposes. 1994. Vol. 13(3). P. 239–256. DOI: 10.1016/0889-4906(94)90004-3.
3. Hyland, K. Talking to the Academy: Forms of Hedging in Science Research Articles. Written Communication. 1996. Vol. 13(2). P. 251–281. DOI: 10.1177/0741088396013002004.
4. Tardy, C. M. Genre analysis. In: Paltridge, B. (Ed.). The Continuum Companion to Discourse Analysis. London: Continuum, 2012. P. 55–68.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 16.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

ІДІОМИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У НЕПРОФІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

IDIOMS AS A MEANS OF DEVELOPING FIGURATIVE SPEECH IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES IN NON-PROFILE HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Стогній І.В.,

orcid.org/0000-0002-1436-1195

старший викладач кафедри іноземних мов

Національної академії статистики, обліку та аудиту

Мирошніченко І.М.,

orcid.org/0000-0003-1681-3893

кандидат філологічних наук,

старший науковий співробітник відділу слов'янських мов

Інституту мовознавства імені О.О. Потебні Національної академії наук України

У статті досліджується роль ідіом як засобу розвитку образного мовлення студентів у процесі навчання іноземної мови у непрофільних закладах вищої освіти. Актуальність теми визначається сучасними тенденціями іншомовної освіти, які орієнтовані на формування комунікативної компетентності здобувачів освіти, їхньої здатності адекватно й вільно висловлювати думки, передавати емоційні та культурні відтінки мовлення, а також адаптувати мовні засоби до різних комунікативних ситуацій. У статті проаналізовано сучасні теоретичні підходи до визначення поняття «ідіома», її семантичні, структурні та функціональні особливості, а також роль у формуванні стилістично виразного та автентичного мовлення. Підкреслено, що ідіоми є ефективним засобом підвищення образності мовлення, розвитку критичного і креативного мислення студентів, а також формування лінгвістичної, соціокультурної та прагматичної компетентності.

Досліджено методичні підходи до навчання ідіом, зокрема комунікативний, контекстуальний та контрастивний методи, які передбачають роботу з повними, частковими та безеквівалентними ідіоматичними одиницями, пояснення їх значення через реальні мовленнєві ситуації, культурний контекст і зіставлення з рідною мовою. Наведено приклади використання ідіом у сучасній практиці, зокрема вислови «Don't push the horses!» та «дірку від бублика», що демонструють комунікативну, експресивну та риторичну функції цих одиниць. Показано, що інтеграція ідіом у навчальний процес стимулює активну мовленнєву діяльність, рольові ігри, дебати та дискусії, що сприяє автоматизації мовних навичок і розвитку мовної гнучкості студентів. Особлива увага приділяється роботі з автентичними матеріалами – художніми та науково-популярними текстами, відеофільмами, інтерв'ю з носіями мови, що забезпечує ефективне засвоєння ідіоматичних одиниць і їх адекватне використання у мовленні.

Таким чином, системне використання ідіом на заняттях з іноземної мови у непрофільних закладах вищої освіти є ефективним засобом розвитку образного, живого та культурно орієнтованого мовлення студентів, підвищення рівня комунікативної компетентності та формування практичної готовності до міжкультурної комунікації.

Ключові слова: ідіоми, фразеологізми, комунікативна компетентність, образне мовлення, контекстуальне навчання, контрастивний метод, навчання іноземних мов.

The article examines the role of idioms as a means of developing students' figurative speech in the process of foreign language teaching in non-specialised higher education institutions. The relevance of the topic is determined by current trends in foreign language education, which are focused on developing students' communicative competence, their ability to express their thoughts adequately and freely, convey emotional and cultural nuances of speech, and adapt linguistic means to different communicative situations. The article analyses contemporary theoretical approaches to defining the concept of 'idiom', its semantic, structural and functional features, as well as its role in the formation of stylistically expressive and authentic speech. It is emphasised that idioms are an effective means of enhancing the imagery of speech, developing students' critical and creative thinking, and forming linguistic, sociocultural and pragmatic competence.

Methodological approaches to teaching idioms are examined, in particular communicative, contextual and contrastive methods, which involve working with complete, partial and non-equivalent idiomatic units, explaining their meaning through real speech situations, cultural context and comparison with the native language. Examples of the use of idioms in modern practice are given, in particular the expressions 'Don't push the horses!' and 'дірку від бублика' (a hole from a bagel), which demonstrate the communicative, expressive and rhetorical functions of these units. It is shown that the integration of idioms into the learning process stimulates active speech activity, role-playing games, debates and discussions, which contributes to the automation of language skills and the development of students' linguistic flexibility. Particular attention is paid to working with authentic materials – literary and popular science texts, videos, interviews with native speakers – which ensures the effective assimilation of idiomatic units and their adequate use in speech.

Thus, the systematic use of idioms in foreign language classes at non-specialised higher education institutions is an effective means of developing students' figurative, lively and culturally oriented speech, improving their communicative competence and forming their practical readiness for intercultural communication.

Key words: idioms, phraseological units, communicative competence, figurative speech, contextual learning, contrastive method, foreign language teaching.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку іншомовної освіти характеризується переорієнтацією з формального засвоєння мовних структур на формування розвитку комунікативної компетентності здобувачів освіти, яка включає вміння вільно й адекватно формувати свої думки іноземною мовою, як усно, так і письмово.

Одним із ключових показників сформованості комунікативної компетентності є вміння використовувати ідіоматичні одиниці та фразеологізми у відповідних контекстах, а також дозволяють передавати емоційні та культурні відтінки мови, не обмежуючись лише буквальним значенням слів. Ідіоми відображають культурно-історичний досвід народу, мову якого вивчають, роблять мовлення більш жвавим, природним та сприяють розвитку критичного й креативного мислення.

Наявність ідіом та фразеологізмів у мовленні є важливим показником рівня володіння іноземною мовою. Проте в освітній практиці їх використання часто має епізодичний характер, що знижує рівень автентичності мовлення здобувачів освіти. Таким чином, проблема полягає у тому, як інтегрувати ідіоми та фразеологізми у процес навчання іноземної мови у непрофільних закладах вищої освіти для ефективного розвитку мовленнєвої компетенції студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання ідіом та фразеологічних одиниць в усному та писемному мовленні є об'єктом дослідження вітчизняних та зарубіжних авторів. Так, у своєму дослідженні Коваль Л., Чаплик, О. та Масон С. звертають увагу на проблему правильного використання ідіом та наголошують на емоційному та експресивному ефектах фразеологічних одиниць під час ділових переговорів [1, с. 122]. Лісовська А., Комарова З., Сікорська В. розглядають синтаксичні та семантичні особливості ідіом у сучасній мовній практиці, підкреслюють їх значення для формування змісту, посилення стилістичної виразності та збагачення мовної комунікації [2, с. 139]. Сокирська О. та Білюк А. вивчають уживання ідіоматичних виразів у художньому дискурсі, їх функції та вплив на стилістичну організацію тексту, а також аналізують ключові аспекти використання ідіом у мовленні персонажів, їх роль у створенні експресивності, комунікативної виразності та соціального забарвлення тексту [3, с. 157]. У працях І. Нейшна, Г. Віддоусона та М. Маккарті висвітлено методичний потенціал лексичних одиниць у навчанні іноземних мов.

Актуальність дослідження зумовлена сучасними тенденціями розвитку іншомовної освіти, які зорієнтовані на формування комунікативної

компетентності здобувачів освіти. Вміння використовувати ідіоматичні одиниці є важливим показником високого рівня володіння іноземною мовою, англійською зокрема, оскільки вони забезпечують природність, образність та стилістичну виразність мовлення.

Завданням статті є обґрунтування доцільності використання контекстуального та контрастивного методів у навчанні ідіом, розглянути особливості роботи з повними, частковими та безеквівалентними ідіомами, а також визначити ефективні форми й види вправ для інтеграції ідіом у мовлення студентів під час навчання.

Метою статті є аналіз можливостей використання ідіом для розвитку мовленнєвої компетентності студентів непрофільних закладів вищої освіти на заняттях з іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Ідіоми належать до числа найвиразніших комунікативних одиниць, які виконують комунікативно-стильову та експресивну функції і, таким чином, відіграють важливу роль у формуванні образного мовлення.

Ідіоми – це, за визначенням Бондарко О., стійкі мовні звороти із переносним значенням, що не виводиться зі значень його компонентів. Їх основними ознаками є: семантична цілісність, структурна стійкість, відтворюваність, експресивність [4, с. 37].

Використання ідіом у навчальному процесі дозволяє підвищити комунікативну компетентність, яка охоплює лінгвістичний, соціокультурний та прагматичний компоненти, а також розвивати автентичність та гнучкість мовлення, стимулювати креативне мислення здобувачів освіти на заняттях з іноземної мови.

Оскільки ідіоми відрізняються від фразеологізмів більш вузьким поняттям, мають національний колорит, їх значення не можна пояснити логічно, вони зазвичай не мають дослівного перекладу, тому навчання має бути комунікативним, контекстуальним і культурно орієнтованим.

Ефективна робота, з ідіомами на заняттях передбачає:

– **навчання через контекст** – подати ідіому в реальній мовленнєвій ситуації через діалог, уривок з навчального відео, уривок з художнього або новинного тексту, інтерв'ю тощо, а потім запропонувати студентам здогадатися про значення контексту:

The new project team hit the ground running and finished the proposal in just two days! – Нова команда проекту завзято взялася за роботу та завершила її за два дні! (Hit the ground running – братися до роботи швидко та з ентузіазмом).

Тут здобувачі освіти мають визначити значення через ситуацію, а не через дослівний переклад, що допомагає уникати калькування. Так, наприклад, український боксер Олександр Усик під час фінальної прес-конференції перед реваншем з британським спортсменом Даніелем Дюбуа у відповідь на погрози зі сторони суперника звернувся до його команди фразою «*Don't push the horses!*», яка миттєво стала вірусною у міжнародному медіа просторі.

Цей вислів є прямою калькою української ідіоми «не жени коней», яка означає: *не поспішай; не форсуй події; дій послідовно та спокійно; не роби завчасних висновків*. З погляду нормативної англійської мови такий вислів не є ідіоматично правильним. Його природні відповідники такі: «*Take your time!*»; «*Don't rush!*»; «*Hold your horses!*» (найближчий фразеологічний еквівалент). Однак саме буквальне вживання ідіоматичної структури створило яскравий комунікативний ефект, підкреслило національну ідентичність мовця та привернуло увагу до українського мовного мислення.

– **навчання через порівняння з рідною мовою (контрастивний, або зіставний метод)** полягає через пошук повного відповідника ідіоми в рідній мові, пошук відповідника близького за змістом, пояснення через опис та запобігання буквальному перекладу.

Студентам на занятті можна запропонувати знайти українські відповідники англійським ідіомам, де значення та образи майже збігаються (*Don't count your chicken before they hatch!* – *Не рахуй курчат, поки не вирости!*; *Kill two birds with one stone* – *Убити двох зайців одним пострілом*); де образи різні, але однакове значення (*It is raining cats and dogs* – *Ллє як з відра*; *Break the ice* – *розрядити обстановку*); подумати над значенням англійських ідіом, які не мають фразеологічного відповідника в українській мові, але їх значення можна передати через опис ситуації (*The elephant in the room* – *очевидна, але замовчувана проблема, яку уникають або ігнорують*; *Hit the sack* – *лягти спати*).

Методично найскладнішою є робота з безеквівалентними ідіомами, оскільки вони не мають усталеного відповідника з тим самим образом, переклад здійснюється описово, а сам образ ґрунтується на специфічних культурних реаліях. Яскравий приклад тому – вислів постійного представника України при ООН Андрія Мельника, який заявив російській делегації під час засідання Ради Безпеки ООН, що наша країна не торгує суверенітетом, а росія

отримає *дірку від бублика*, а не Україну [6]. Ця фраза також стала вірусною у медіа просторі й означає повну відсутність результату та категоричну відмову. На англійську мову вона була перекладена описово, оскільки прямого відповідника не існує. У цьому випадку ідіома виконала виразну прагматичну функцію – підсилила емоційно-оціночний компонент дипломатичного висловлювання і була використана мовцем як риторичний інструмент впливу.

Як показує досвід викладання, ефективно засвоєння іншомовних лексичних одиниць, крилатих висловів, фразеологічних зворотів, ідіом тощо можливе за умови їх активного використання у мовленні.

Уміння доречно вводити ідіоми у комунікативний процес досягається через рольові ігри, дебати та дискусії, які сприяють автоматизації мовленнєвих навичок, розвитку мовної гнучкості та образності мислення.

Під час опрацювання матеріалу з використанням ідіом пропонуємо використати такі вправи:

- зрозуміти значення ідіоми з контексту, а не через дослівний переклад;
- знайти найвлучніший український відповідник (повний або частковий) до поданих ідіом;
- з метою розвитку комунікативних навичок і природного використання ідіом розіграти міні-діалоги на задану тематику;
- підібрати ідіому зі списку відповідно до зразків текстів;
- з метою розвитку навичок описового перекладу, якомога влучно описати ідіому;
- пояснити використання ідіоми із реального уривку відео, прес-конференції, інтерв'ю тощо.

Доцільним, на нашу думку, є стимулювання студентів до творчої активності – створення презентацій, доповідей, історій, написання творів та есе з використанням ідіоматичних висловів.

Різноманітність видів вправ, на думку Вознюк Т, привертає увагу студентів до лексики, і тим самим, до змісту тексту, але в більш детальній формі. При цьому рівень засвоєння матеріалу виявляється вищим, ніж при проведенні заняття за традиційною схемою. Після певної кількості вправ темп роботи пришвидшується. Таким чином, загострення уваги студентів на фразеологічних одиницях сприяє більш інтенсивному засвоєнню лексичного матеріалу, а робота з фразеологізмами розвиває в студентів навички читання, письма та говоріння, відповідно до запропонованих вправ [7, с].

Під час вивчення англійської мови у непрофільних закладах вищої освіти, слід розуміти,

наскільки важливим є практичне володіння навичками спілкування у різних ситуаціях. Вивчення ідіоматичних висловів під час навчального процесу та їх правильне використання сприяють розвитку образного мовлення у студентів та робить його більш природнім.

Практично доведено, що здобувачі освіти усіх рівнів, які регулярно працюють із автентичними матеріалами – читають художню та науково-популярну літературу, переглядають відеофільми та інтерв'ю, спілкуються у соціальних мережах з носіями мови, як усно, так і письмово, швидше інтегрують ідіоми у власне мовлення з адекватним їх використанням.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що ідіоми є ефективним засобом розвитку образного, живого та культурно орієнтованого мовлення студентів у непрофільних закладах вищої освіти. Встановлено, що системне включення ідіоматичних одиниць у навчальний процес сприяє формуванню високого рівня комунікативної компетентності, розвитку критичного та креативного мислення, а також підвищує автентичність та гнучкість мовлення студентів.

Методичний аналіз показав ефективність використання комунікативного, контекстуального та контрастивного підходів, які передбачають роботу з повними, частковими та безеквівалентними ідіомами, пояснення їх значення через реальні мовленнєві ситуації, культурний контекст та порівняння з рідною мовою. Наведені приклади, демонструють, що ідіоми виконують не лише семантичну, а й експресивну та риторичну функції, підсилюючи комунікативний ефект висловлювання та сприяючи формуванню мовної індивідуальності студента.

Практичне застосування ідіом у навчальному процесі, зокрема через рольові ігри, дебати, дискусії та роботу з автентичними матеріалами, забезпечує ефективне засвоєння лексичних одиниць, інтеграцію їх у активне мовлення та підвищення рівня міжкультурної готовності студентів.

Таким чином, використання ідіом у процесі навчання іноземної мови потребує ширшого використання, оскільки є доцільним і необхідним засобом підвищення якості іншомовної комунікативної компетентності студентів у непрофільних закладах вищої освіти

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коваль Л. М., Чаплик О. А., Масон С. Р. Використання ідіом у сучасному англійському діловому дискурсі. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2020. № 3, т. 30. С. 122–125.
2. Лісовська А. О., Комарова З. І., Сікорська В. А. Дослідження синтаксичних та семантичних особливостей використання ідіом у сучасній мовній практиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Сер. Філологія. Журналістика*. 2024. № 6, т. 35 (74). С. 139–146.
3. Сокирська О., Білюк А. Функційна роль ідіом у художньому дискурсі: комунікативний та стилістичний аспекти. *Advanced Linguistics*. 2025. № 16. С. 157–163.
4. Бондарко О. В. Фразеологія сучасної англійської мови: теорія та практика. Київ: Либідь, 2018. 256 с.
5. Don't push the horses – як фраза Усика стала мемом і як це обіграли бренди. *The Inweb Media*: веб-сайт. URL: <https://theinweb.media/> (дата звернення: 23.02.2026).
6. Обух В. Дірку від бублика, а не Україну, – постпред України в ООН відповів на вимоги Росії. *Ukrainews*: веб-сайт URL: <https://ukrainews.com/ua/news/1121804> (дата звернення: 23.02.2026).
7. Вознюк Т. Методика вивчення англійських ідіом студентами закладів вищої освіти. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. 2017. № 2, т. 1. С. 39–42.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

ПОРІВНЯЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ПРОЦЕСУ МІГРАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ОДИНИЦЬ ДО ЗАГАЛЬНОВЖИВАНОВОГО УЗУСУ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

COMPARATIVE STUDY OF THE PROCESS OF MIGRATION OF ECONOMIC UNITS TO THE COMMONLY USED ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

Шелепкова І.М.,

orcid.org/0000-0001-9431-4868

старший викладач кафедри української філології та історії

Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Професійна мова – це категорія історична, становлення якої пов'язане не тільки з науковим розвитком, але і з професійною діяльністю людини, оскільки на сьогодні мова фахівця, функціонуючи за загальномовними законами, набуває більш широких семантичних і структурних кордонів, виходить за межі загальноновживаної мови, підкреслюючи свою автономність.

У статті досліджено порівняльний процес міграції економічних одиниць до загальноновживаного узусу української та англійської мов, так як матеріал дослідження може слугувати підґрунтям для подальшого вивчення процесу міграції професійних одиниць як особливим чином організованого явища, що специфічно розвивається.

А тому в статті наголошено на потребі виокремити та обґрунтувати пріоритетні завдання, серед яких визначено: огляд підходів до поняття «професійна мова» в роботах відомих лінгвістів для визначення статусу досліджуваного феномена; розгляд питання співвідношення професійної та загальнолітературної мови; обґрунтування поняття «професійна лексика», визначення основних складових цієї лексики та вивчення процесів взаємодії професійних та загальноновживаних лексичних одиниць; установлення та порівняльний опис стадій переходу професійних лексем української та англійської мов зі спеціального реєстру до неспеціального; розгляд чинників, що впливають на міграцію термінологічних одиниць аналізованих мов загальнолітературною мовою; порівняльний аналіз особливостей процесу переходу терміна в загальноновживаний узус досліджуваних мов; визначення ролі спеціальних одиниць у збагаченні словникового складу української та англійської мов загального вжитку.

Для вирішення поставлених завдань у статті використано такі методи та прийоми лінгвістичного дослідження, як: лексико-семантичний компонентний аналіз; метод аналізу словникових дефініцій; описовий метод з його основними компонентами: спостереженням, інтерпретацією та узагальненням; порівняльно-лексикографічний аналіз словникових дефініцій; метод прямого тлумачення спеціальних одиниць.

Ключові слова: термін; термінологія; професійна та загальнолітературна мови; міграція економічних одиниць; узус; словниковий склад української та англійської мов.

Professional language is a historical category, the formation of which is connected not only with scientific development, but also with the professional activity of a person, since today the language of a specialist, functioning according to universal language laws, acquires wider semantic and structural boundaries, goes beyond the boundaries of commonly used language, emphasizing their autonomy.

The article examines the comparative process of migration of economic units to the commonly used English and Ukrainian languages, as the research material can serve as a basis for further study of the process of migration of professional units as a specially organized and specifically developing phenomenon.

Therefore, the article emphasizes the need to identify and justify priority tasks, among which are defined: a review of approaches to the concept of «professional language» in the works of famous linguists to determine the status of the studied phenomenon; consideration of the issue of the ratio of professional and general literary languages; justification of the concept of «professional vocabulary», definition of the main components of this vocabulary and study of processes of interaction of professional and commonly used lexical units; establishment and comparative description of the stages of transition of professional lexemes of the Ukrainian and English languages from a special register to a non-special one; consideration of the factors affecting the migration of terminological units of the analyzed languages into the general literary language; a comparative analysis of the features of the process of the transition of the term into the commonly used uzus of the studied languages; determination of the role of special units in enriching the vocabulary of Ukrainian and English languages in general use.

To solve the tasks, the article uses such methods and techniques of linguistic research as: lexical-semantic component analysis; the method of analysis of dictionary definitions; descriptive method with its main components: observation, interpretation and generalization; comparative and lexicographic analysis of dictionary definitions; method of direct interpretation of special units.

Key words: term; terminology; professional and literary languages; migration of economic units; uzus; vocabulary of the Ukrainian and English languages.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сьогодні, коли відбу-

лося становлення нової інформаційної парадигми та комп'ютеризація усіх видів діяльності, роль професійної лексики в збагаченні словникового

складу сучасної літературної мови невинно збільшується, що передбачає розгляд мови фахівців як одного з донорів для загальноновживаної мови.

Потрапляння лексеми в інше функціональне середовище впливає на термінологічне значення спеціальної одиниці, а отже, сприяє появі нових закономірностей існування цих одиниць, що робить професійну мову цікавим об'єктом лінгвістичного дослідження.

Завданням дослідження є порівняльне вивчення процесу міграції економічних одиниць до загальноновживаного узусу англійської та української мов, що передбачає виявлення закономірностей переходу цих лексем у загальне вживання та сприяє визначенню ролі мови фахівців у збагаченні словникового складу загальнолітературної української та англійської мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Проблема вивчення термінології висвітлена в наукових працях таких українських дослідників, як: І. К. Білодід, Т. Р. Кияка, Т. І. Панько [6], І. М. Кочан [2], А. В. Крижанівська [8] та інших. Особливості опрацювання термінологічної лексики в лексикографічних джерелах (зокрема й у 11 загальномовних словниках) досліджували: Л. С. Паламарчук, В. О. Винник, В. В. Жайворонок, В. О. Балог, Л. О. Симоненко, Л. М. Полюга, Л. Г. Боярова та інші.

Загальним теоретичним питанням термінології, дослідженню окремих галузевих терміносистем присвячено праці українських науковців: І. М. Кочан [2, С. 25], Т. І. Панько [6], Л. О. Симоненко, М. П. Годованої, Л. В. Іващенко, Л. В. Туровської, Г. В. Чорновол, І. А. Ярошевич, І. М. Шелепкової [9, с. 247 – 276], Л. А. Халіновської, Н. Л. Краснопольської та інших.

Аналіз наукової літератури показав, що, незважаючи на численні дослідження, присвячені проблемі професійних мов, серед лінгвістів немає єдиного розуміння вивчення процесу міграції економічних одиниць до загальноновживаного узусу англійської та української мов.

З погляду лінгвістів традиційного напрямку, аналізована мова не належить до загальнолітературної мови, оскільки терміни мають специфічні особливості щодо змісту і щодо висловлювання.

Представники Празької школи (Б. Гавранек, 1963; Я. Гороцький, 1970; В. Конецький, 1969; Матезіус, 1972; І. Коржнек, 1974) та британські вчені (Дж. Лайонз, 1979; Я. Малей, 1994; Д. Кристал, 2000 та ін), визнаючи особливістю

спеціальної лексики її відмінну функцію – вираження спеціального поняття – розглядають терміни як мовні засоби особливого функціонального стилю.

У свою чергу, німецькі вчені (В. Шмідт, 1968; Л. Хоффманн, 1976) визнають професійну мову функціональним різновидом, так як її межі виходять за рамки загальнолітературної мови, але вона функціонує за загальномовними законами. Автор українських граматик, Модест Левицький, виступав проти невиправданого уживання чужих слів, коли в цьому немає ніякої потреби [3, С. 6 – 7].

У нашій роботі, наслідуючи представників функціонального напрямку, мова, що розглядається, є самостійним функціональним різновидом національної мови. Ця думка пояснюється тим, що мові професійної комунікації притаманні функції (дефінітивна, функція концентрування професійно-спеціального знання та функція відкриття нового знання); структурно відокремлені засоби вираження (терміни) та специфічний словотвірний апарат (використання аббревіації та символіко-літерно-цифрових позначень).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Актуальність дослідження визначається необхідністю опису, систематизації та аналізу механізму входження термінів у загальнолітературну мову, особливостей їх сприйняття та вживання носіями мови, що також робить актуальною спробу висвітлення термінологічної лексики за межами спеціального регістру та сприяє визначенню її ролі в збагаченні словникового складу загальнолітературної мови. Інтеграційні міжнародні контакти зумовлюють важливість порівняльно-зіставного вивчення процесу міграції професійних одиниць в українській та англійській мовах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Для розкриття теми дослідження ми використовували економічну сферу діяльності, оскільки зазначена професійна складова має особливе значення в житті сучасного суспільства.

Об'єктом дослідження є лексичні одиниці економічної сфери діяльності, що функціонують у загальноновживаній лексиці української та англійської мов, а також розглядаються особливості процесу міграції спеціальних одиниць у аналізованих мовах.

Формулювання мети статті:

– дослідити процес міграції одиниць економічної сфери діяльності в загальноновживаний узус на матеріалі двох мов – української та англійської;

– виявити особливості функціонування цих лексем у складі загальнолітературної української та англійської мов;

– вивчити чинники, що впливають на перехід економічних термінів у загальноновживану мову;

– проаналізувати способи збагачення загальноновживаної лексики аналізованих мов одиницями економічної термінології;

– виокремити терміни «детермінологізація», «деспеціалізація», «професійна лексика», «загальноновживана мова».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Професійна лексика (сукупність усіх лексичних засобів, пов'язаних із професійною діяльністю людини), до складу якої входять терміни, професіоналізми та номенклатурні найменування, посідає важливе місце в загальній лексико-семантичній системі мови. Але, утворюючи свою термінологічну систему, вони принципово відрізняються від загальнолітературної лексики.

Між зазначеними вище пластами відбувається постійна взаємодія, що виявляється у процесах термінологізації та детермінологізації. Під термінологізацією ми розуміємо перехід загальноновживаних слів до термінології. Неоднозначне трактування терміна «детермінологізація» серед лінгвістів вносить розбіжності в розуміння цього процесу, вважаючи, що детермінологізацією можна назвати вже сам факт появи спеціальної одиниці у загальноновживаній мові. Інша група вчених вважають детермінологізацією лише розвиток професійної одиницею, ужитої в загальнолітературній мові, переносного значення.

«Детермінологізація (від лат. de... – префікс зі значенням віддалення, припинення, скасування, усунення, термін і грец. логос – слово, вчення) – перетворення терміна на загальноновживане слово» [9, с. 139–140.] або «Детермінологізація – соціально мотивоване явище міграції термінів за межі своїх терміносистем» [1, с. 289].

Побутують точки зору, згідно з якими детермінологізація відбувається, коли реалія, яку позначає термін, перетворилася на побутову, або якщо термін вийшов за межі терміносистеми і функціонує в загальноновживаній мові [5].

Продуктивність процесу термінологізації загальноновживаної лексики, як стверджує Г. Наконечна, останнім часом знизилася (основними способами вторинної номінації є метафоризація та метонімізація), однак детермінологізація як мовносуспільне явище набуває значного поширення у зв'язку зі зростанням загального рівня освіченості людей, стрімким

поповненням терміносистем новими одиницями, що пов'язано із сучасними можливостями комунікації, інтелектуалізації суспільства [4, с. 11 – 37].

Міграція термінів у загальноновживаній узус відбувається завдяки різним видам масмедіа (у даному випадку друкованим виданням та телевізійним інформаційним програмам). Проникаючи в неспеціальний реєстр, лексика, що розглядається, збагачує загальноновживану мову. При вивченні процесу переходу термінологічних одиниць у загальнолітературну мову на прикладах економічної лексики української та англійської мов нами було зазначено, що цей процес не є стихійним, у ньому виділяються два етапи деспеціалізації та детермінологізації, які, у свою чергу, відбуваються за кількома напрямками.

Деспеціалізація професійних одиниць у статті представлена як функціонування спеціальних лексем у загальнолітературній мові із збереженням основного значення. У цьому випадку термін входить до неспеціального тексту без або за допомогою коментаря.

Уведення терміна в загальноновживаній узус без коментарів розраховане на повне розпізнавання аудиторією значення терміна.

Наприклад: «Деякі банки і за конвертацію візьмуть комісію»; «*American Airlines is modifying its popular NetSAvers discount weekend getaway are program*».

«Конвертація – переведення вартості однієї національної валюти в іншу, що здійснюється за певною шкалою» [1, с. 563];

«комісія – угода, за якої одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням іншої сторони (комітента) за винагороду провести операцію від свого імені, але в інтересах і за рахунок комітента, а також плата за здійснення такої операції».

Брокерська комісія – плата за посередницьку та консультативну діяльність.

Котирувальна комісія – біржова комісія, яка реєструє та публікує курси цінних паперів та ціни товарів.

Брати (взяти) на комісію – брати для (продажу) за певну винагороду.

Здавати (здати) на комісію – давати посередникові для продажу за певну винагороду.

Плата комерційному банку за проведення операцій за дорученням і за рахунок клієнта» [1, с. 559]].

Існує кілька способів введення терміна з коментарем: 1) термін + пояснення; 2) термін + визначення (коментар, дефініція); 3) термін + синонім; 4) термін + етимологія.

1. Терміни з поясненням. Можуть бути співвіднесені з різними моделями у різних мовах, де загальними структурами для досліджуваних мов визнаються «термін + пояснення» з використанням пояснення, вираженого дієприкметником, дієприкметниковим зворотом або підрядним реченням («Наприкінці ХХ століття існувало безліч комерційних магазинів, що поширювали імпорتنі «диговинки», які відігравали роль наших сучасних бутиків і були єдиним досягненням тогочасної торгівлі»); з використанням простих речень («Вклади в золото вважаються надійними, високоліквідними та зручними»).

Наприклад, «магазин. 1) Приміщення для роздрібно торгівлі; крамниця.

Комісійний магазин – магазин, який приймає товари на комісію у населення для продажу за договірними цінами.

Кредитний магазин – підприємство оптово-роздрібно торгівлі, яке через мережу своїх брокерських контор розміщує кошти фізичних та юридичних осіб за найвищими процентними ставками під гарантії банків і страхових компаній.

2) Приміщення для зберігання запасів харчування, боєприпасів, деталей і т. ін.; комора, склад. [1, с. 634];

Бутик. 1) Невеликий магазин, де продаються модний фірмовий одяг і різні аксесуари. 2) Невелика вузькоспеціалізована брокерська фірма з обмеженим колом клієнтів.» [1, с. 104].

Специфікою англійської мови в даному випадку є використання повної («The money was owed on dollar-denominated bonds known as MinFins, short for Ministry of Finance, were issued to compensate companies and individuals whose hard-currency accounts were frozen in 1991») та неповної інфінітивної конструкції у вигляді коментаря («With labor shortage to examine how the company treat employees to keep their talents»).

2. Терміни з визначенням (коментарем, дефініцією).

У аналізованих мовах однаково представлені 3 способи презентації лексеми, що дефінується:

1) термін з дефініцією («Taking care of children, women accumulate fewer pensions (credits for retirement's income) in comparison with men»);

2) термін з постдефініцією («Якщо берете приміщення в оренду, то обов'язково звертайте увагу на умови оренди, в яких оговорюються права та обов'язки орендаря, можливі витрати та видимий дохід»);

3) термін із прихованою дефініцією («Ми відкриті для спілкування та готові навчити здібних людей своєму бізнесу, довіряючи їм право роз-

вивати наші товарні знаки за системою франчайзинг. Тепер з нашою торговою маркою та фінансовою підтримкою ви отримуєте готовий рецепт успіху»).

3. Терміни з синонімами. Також є в обох аналізованих мовах: «Найперспективніші вклади на сьогоднішній день – інвестиції в людину»; «But do you gain extra pension or stock-option benefits? With extended payments periods?».

Наприклад, «вклад 1) Грошова сума, внесена на збереження до ощадної каси або державного банку.

Переведення грошей у менш ліквідну форму для отримання прибутку.

Безстроковий вклад – вклад, збереження якого не обмежене заздалегідь встановленим терміном.

Виграшний вклад – заощадження, дохід за якими виплачується у формі грошових виграшів.

Вклад до запитання – вклад, призначений для поточних розрахунків.

Вклад на пред'явника – вклад, за якого в ощадній книжці не вказують прізвища власника.

Довготерміновий вклад – вклад, вилучення якого допускається лише після закінчення певного строку (року і більше).

Іменний вклад – вклад на конкретну особу.

Інвестиційний вклад – вкладення грошових сум у державні цінні папери.

Нагромаджуваний вклад – вклад, за умовами якого вкладник має право і зобов'язаний поповнювати його.

Нерухомий вклад – вклад, за яким протягом тривалого часу не здійснювалися операції.

Ощадний вклад – кошти, внесені фізичною особою в банк на збереження до запитання.

Строковий (терміновий) вклад – кошти, розміщені в банку на конкретно зазначений термін.

Умовний вклад – грошовий вклад, що його внесено однією особою на ім'я іншої особи, яка має право розпоряджатися вкладом лише в разі дотримання певних умов.

Фіктивний вклад – зарахований на депозит кредит, що його надано банком своєму клієнту.

Цільовий вклад – зазвичай довготерміновий та високодохідний вклад, що його розміщено у банку з наперед визначеною метою.» [1, с. 192];

«інвестиція 1) Дія за знач. інвестувати. 2) Грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що їх вкладають у різні види діяльності у виробничій та невиробничій сферах; вкладення, вклад.» [1, с. 495].

4. Терміни з етимологією. Цей спосіб характерний лише для української мови: «Перевага зараз надається офішорним компаніям».

Наприклад, «офшорний».

Офшорна зона – частина території держави, на якій діє безподатковий режим.

Офшорна компанія – іноземна компанія, яка має спеціальний статус щодо податкових пільг і не підлягає національному регулюванню.

Офшорний центр – а) те саме, що офшорна зона; б) організація, яка спеціалізується на реєстрації офшорних компаній.» [1, с. 869]).

Проаналізований матеріал демонструє, що при деспеціалізації економічних одиниць в англійській мові в загальновживаний дискурс термін вводиться частіше без коментарів, тоді як у українській мові – з коментарем.

Під детермінологізацією професійних лексем розуміється функціонування термінів у загальновживаній мові при формуванні нового нетермінологічного значення.

Це семантичне утворення можливе після деспеціалізації. Виділяються такі напрями цього процесу: детермінологізація з метафоризацією, сленгізацією, фразеологізацією значення.

1. Детермінологізація із метафоризацією значення. При міграції економічного терміна в загальновживаний узус за допомогою метафоричного перенесення в більшості випадків ця одиниця набуває нового значення, в основі якого є подібність форми, функцій або подібність емоційних вражень. Так, лексеми «інвестиція, інвестиційний» із метафоричним перенесенням у словосполученні «інвестиційний дощ» та без метафоричного значення наведено нижче.

Наприклад, «інвестиція».

Банківські інвестиції – вкладання банківських ресурсів, як правило, на тривалий строк.

Виробничі інвестиції – інвестиції, що направляються на нове будівництво, реконструкцію, розширення та технічне переозброєння діючих підприємств.

Державні інвестиції – інвестиції, що створюються із коштів державного бюджету.

Інноваційні інвестиції – інвестування, що його здійснюють для реалізації технологічних інновацій у діяльність підприємства.

Іноземні інвестиції – інвестиції, що вкладаються зарубіжними інвесторами.

Інтелектуальні інвестиції – інвестування підготовки фахівців, наукових розробок і т. ін.

Капітальні інвестиції – вкладення коштів у придбання нерухомої власності та інших основних фондів, які підлягають амортизації.» [1, с. 495].

Метафоризований термін у неспеціальному реєстрі виконує три функції: 1) інформативну;

2) створення додаткового образу; 3) передачі ставлення автора до предмета, явища, подій тощо.

2. Детермінологізація зі сленговим значенням.

Корпус детермінологізованих слів, які набули статусу сленга у загальновживаній мові, значний в обох аналізованих мовах. Однак цей процес має значний інтерес для аналізу морфологічних особливостей сленга-терміна.

Під сленгом нами розуміється: «1) Розмовний варіант професійного мовлення; жаргон. 2) Жаргонні слова або вирази, характерні для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків» [1, с. 1342].

У роботі окремо виділимо українські лексеми зі сленговим значенням на позначення назви власне грошей, назви валюти, назви грошових одиниць, назви певної кількості грошей: *бабки (гроші* [1, с. 263]), *баблосики, тугрики, капуста (долари США (з огляду на зелений колір)* [1, с. 522]), *лавандос, убиті єноти* тощо.

В англійському сленгу нами було виявлено: *shekels, dinero, doubloons, bees and honey, simoleon* тощо.

Українські лексеми зі сленговим значенням на позначення назви грошових одиниць (купюр різної вартості) в українському сленгу нами було віднесено: *кусок, лимон (один мільйон грошей* [1, с. 614), *кілобакс* тощо.

В англійському сленгу нами було виявлено: *ton* (сто фунтів стерлінгів), *monkey* (п'ятсот фунтів стерлінгів), *pony* (двадцять п'ять фунтів стерлінгів) тощо.

Українські лексеми зі сленговим значенням на позначення великої суми грошей або великої купюри: *крупняк*.

В англійському сленгу на позначення великої суми грошей або великої купюри виділимо, наприклад: *big bucks* (велика сума грошей), *peanut* (незначна сума грошей), *megabuck* (мільйон доларів).

Українські лексеми зі сленговим значенням на позначення назви прибутку, виплат: *пенсія* (на позначення «стипендія»), *калим* (плата за зроблену приватним чином послугу; *хабар* [1, с. 515]), *хабар* тощо.

В англійському сленгу на позначення назви прибутку, виплат було зафіксовано: *greengages* (зарплата), *rock of ages* (зарплата), *melon* (прибуток) тощо.

Українські лексеми зі сленговим значенням на позначення назви грошей, що використовуються з певною метою або призначені для певних цілей: *ничка (гроші чи запаси на чорний день)*.

В англійському сленгу на позначення назви грошей, що використовуються з певною метою

або призначені для певних цілей зафіксовано: *mad money* (гроші на чорний день), *dropsy* (гроші, призначені для підкупу або хабаря).

У досліджуваних мовах ми виявили також такі структурні перетворення:

1) N – Adj (іменник – прикметник): *аванс* – (без)авансовий; *bank* – *bankable*;

2) N – V (іменник – дієслово): *аванс* – *авансувати*; *bankroll* – *to bankroll*;

3) N – Adv (іменник – прислівник): *аванс* – *авансом*; *assurance* – *assuredly*.

Наприклад,

«*Аванс*. 1) Гроші, що їх перераховують згідно з договором наперед у рахунок наступних платежів за виконані роботи чи надані послуги; завдаток.

2) Гроші, що їх видають працівникові в рахунок належної йому заробітної платні.

3) аванси, -ів, Про те, що було надано або обіцяно наперед і що необхідно виправдати, підтвердити в майбутньому. [1, с. 3];

Авансувати. Видавати аванс кому-небудь. [1, с. 4].

Авансом 1) У рахунок майбутньої виплати; наперед. 2) Заздалегідь. Сплатити авансом. [1, с. 4]».

3. **Детермінологізація із фразеологізацією значення.** Термінологізми спочатку поєднуються у спеціальні слова, які далі, мігруючи, постають як словосполучення неофіційного характеру («Як ви вирішуєте цю ситуацію: самі чи за допомогою дилерського каналу?» (розповсюджувач потрібної інформації), «*To keep the market, businessmen get the goods on their business rivals*» (зібрати компромат)».

Наприклад, «*дилерський*.

Дилерська діяльність – а) здійснення угод з майном суб'єкта підприємницької діяльності; б) на фондовому ринку – здійснення угод купівлі-продажу цінних паперів від свого імені і за свій рахунок.

Дилерські знижки – цінові знижки в сумі, яка покриває власні витрати дилера на продаж та сервіс, а також забезпечує йому обумовлений прибуток.» [1, с. 295];

«*компромат*. Інформація, яка компрометує кого-небудь. Збирати компромат.» [1, с. 562].

Аналіз україномовних детермінологізованих одиниць економічної сфери показав, що після детермінологізації переважна більшість термінів стає метафоризованими одиницями, а незначна частина переходить до сленгу або до складу фразеологізмів.

Під час дослідження було виявлено причини переходу спеціальних лексем у загальнови-

вану мову. Серед екстралінгвістичних причин виділимо:

– належність термінології до інформаційно-пріоритетного та інформаційно-актуального полів, інформаційно-пріоритетне поле – це термінологічне поле тієї сфери діяльності, яка на певному етапі стала відігравати значну роль у суспільному житті, а інформаційно-актуальне поле зміщує пласт вже прийнятих термінологічних лексем з пасивного словника до активного;

– визнання професійних одиниць ефективним інфономічним засобом (інформація + економія) загальнолітературної мови, оскільки термін реалізує загальномовний принцип економії коштів,

– мода на інтелектуалізацію висловлювання та демократизація суспільства.

До інтралінгвістичних основ міграції професійних лексем ми відносимо реалізацію лінгвістичного закону мовної економії та усунення екстенсії терміна при міграції у загальновишвану мову.

Проникнення терміна в інше функціональне середовище супроводжується появою низки особливостей цієї одиниці. На семантичному ярусі після деспеціалізації терміни розширюють синонімічні ряди загальнолітературної мови.

В англійській мові це відбувається за рахунок утворення **терміноаббревіатур**:

– ініціальних (*UD, c.i.f., C.O.D.*) і усічених аббревіатур (*def. (deficit), dis. (discount), vac (vacation)*);

– гібридних утворень (*T-bill, B2B, D/N, P&L*);

– терміноакронімів (аббревіатура, що складається з початкових літер або звуків слів твірного словосполучення) (*JOB (just over broke), CAR (compound annual return), PAYE (pay as you earn)*).

В українській мові це відбувається за рахунок іншомовних запозичень, утворених за допомогою

• **оригінального запозичення**:

– *демпінг (damping)*: «експорт товарів за значно нижчими цінами, ніж на внутрішньому і світовому ринках, з метою витіснення конкурентів.

Валютний демпінг – вивіз з країни товарів за цінами, нижчими, ніж світові, до країн із твердішою, ніж національна, валютою.

Товарний демпінг – експорт товарів за заниженими цінами, тобто нижче цін внутрішнього ринку» [1, с. 283];

– *андерайтер (underwriter)*: «1) маклер, який займається операціями із цінними паперами. 2) Фізична або юридична особа, яка гарантує, за певну винагороду, емітентові цінних паперів їх продаж на ринку на узгоджених умовах» [1, с. 30];

– фритредер (fee-trader):

«фритредер – прихильник фритредерства» [1, с. 1550];

«фритредерство 1) Напрям в економічній теорії та політиці, що характеризується вимогами вільної торгівлі, невтручанням держави в економічне життя країни. 2) Вільна торгівля» [1, с. 1550];

– індемнітет (amends): «у міжнародному праві – компенсація, відшкодування збитків.

Парламентський індемнітет –

а) привілей депутатів парламенту, що полягає у їх невідповідальності за певні дії (заборона переслідування депутата за будь-які дії, здійснені ним під час виконання депутатських обов'язків, таких як промова у парламенті, голосування, участь у комісіях та ін.);

б) винагорода (депутатів) за парламентську діяльність, включаючи покриття витрат на резиденцію, листування, поїздки тощо» [1, с. 495];

– маклерство (brokerage): «посередництво в укладанні торговельних та біржових угод; факторство. Посередництво в розв'язанні різних побутових справ» [1, с. 638];

• **змішаного запозичення:**

– денонсація (denouncement): «повідомлення однією державою іншій про відмову від укладеного між ними договору» [1, с. 284];

– емісія (emission): «випуск банкнотів, паперових грошей та цінних паперів. Емісія грошей.

Емісія грошей – випуск в обіг грошей як у готівковій, так і в безготівковій формах.

Емісія карток – діяльність банківської установи з випуску платіжних карток, відкриття рахунків клієнтам і виконання розрахунків за із застосуванням виданих нею платіжних карток.

Емісія цінних паперів – випуск в обіг акцій, облігацій, скарбничих зобов'язань та інших цінних паперів.

Фідуціарна емісія – випуск банкнот та інших грошових знаків, які не забезпечені запасом золота емісійного банку» [1, с. 349];

– бізнес-леді (businesswoman): «жінка, що займається бізнесом» [1, с. 80];

• **терміноабревіатур:**

– ініціальні:

ПДВ – податок на додану вартість: «форма вилучення в бюджет частини додаткової вартості, яка створюється на усіх стадіях виробництва і визначається як різниця між вартістю реалізованих товарів, робіт та послуг та вартістю матеріальних витрат, віднесених на витрати виробництва та обігу» [1, с. 1007];

– усічені:

акциз: «вид непрямого податку на продукти масового споживання (цукор, горілку, тютюнові вироби і т. ін.), що його підприємці включають у продажну ціну» [1, с. 20];

бартер: «1) Одна з форм економічного співробітництва, за якої взаєморозрахунки між партнерами здійснюються не грошима, а товарами чи послугами. 2) Безвалютна, але оцінена та збалансована відносно вартості товарообмінна операція, яка передбачає здійснення розрахунків за товари в будь-якій відмінній від грошової форми» [1, с. 63];

інкасо: «одержання банком грошей за дорученням клієнта й зарахування цих грошей на його банківський рахунок.

Документарне інкасо – інкасо товарних документів або фінансових документів, які супроводжуються товарними документами.

Інкасо векселів – операція з пред'явлення векселів до платежу та отримання за ними платежу.

Інкасо з наступним акцептом – форма банківських безготівкових розрахунків, за якої оплату здійснюють відразу після подання розрахункових документів, а їх акцепт – згодом, після оплати.

Інкасо чеків – переказ грошей з рахунків осіб, які випускають чек, на рахунки отримувачів чеків» [1, с. 498].

Крім того, під час дослідження порівняльного процесу міграції економічних одиниць до загальноновживаного узусу української та англійської мов встановлено, що ступінь освоєння економічних термінів загальнолітературною мовою залежить від належності одиниць до інформаційно-пріоритетного та інформаційно-актуального полів, а також від професійних та гендерно-вікових параметрів дискурсантів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Роль терміна в неспеціальному тексті важко переоцінити, адже мігруючи в полі іншого функціонального режиму, спеціальні одиниці мов, що розглядаються, у загальноновживаному узусі виконують такі функції: 1) номінативну, 2) оцінну, 3) функцію створення додаткового образу та (або) комічного ефекту; 4) функцію підвищення соціальної престижності висловлювання.

Виходячи із проаналізованого матеріалу, дійшли висновків, що:

– закономірності переходу спеціальних одиниць у загальноновживаний узус української та англійської мов характеризуються переважно типологічно подібними рисами та конкретно-мовними відмінностями;

– міграція професійних одиниць у загальноновживану лексику відбувається поетапно: виділя-

ються два наступні один за одним етапи: деспеціалізація та детермінологізація;

– процес переходу досліджуваних одиниць у загальновживаний дискурс відзначений зрушеннями у значенні цих одиниць. Проникнення терміна відбувається, з одного боку, внаслідок розширення екстенсії спеціальних одиниць, з іншого – є результатом належності цієї одиниці до інформаційно-актуального чи інформаційно-пріоритетного поля;

– ступінь освоєння аналізованих одиниць в українській та англійській мовах знаходиться у значній залежності від факту належності спеціальної лексеми до термінологічного поля (пріоритетного, актуального), а також від професійних, гендерно-вікових характеристик дискурсантів.

Отже, професійна лексика, проникаючи до словникового складу загальнолітературної української та англійської мов, з одного боку, розширює синонімічні ряди загальновживаних лексичних засобів, тим самим доповнюючи словниковий

склад загальновживаної мови новими лексичними засобами, а з іншого – збагачує загальновживаний узус досліджуваних мов як кількістю нових одиниць, а й якістю, створюючи нові спеціальні лексеми з нетермінологічним значенням.

Лінгвістичний аналіз економічної термінології та вивчення порівняльного процесу міграції економічних одиниць до загальновживаного узусу української та англійської мов є цінними для мовознавців, тому що отримані результати можуть бути корисними у розробці типологічних та контрастно-мовних закономірностей переходу спеціальних одиниць у загальновживану лексику, а також із подальшою можливістю використання результатів дослідження з проблем термінознавства, лексикології сучасної української та англійської мов; у лексикографії при складанні словників нових слів та тлумачних словників досліджуваних мов; у посібниках з лінгвістичних аспектів економічної лексики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. на CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, 2009. 1736 с.
2. Кочан І. М. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами в сучасній українській мові. Львів, 2004. 520 с.
3. Левицький М. Паки й паки (Про нашу літературну мову). Відень-Київ, 1920. С. 6 – 7.
4. Наконечна Г. Термінологізація і детермінологізація: ступінь опрацювання й вектори розвитку. *Теорія терміна : конкретизація лексико-семантичних парадигм : монографія*. Львів, 2018. С. 11–37.
5. Нікітіна Ф. О. Семантичні та словотворчі проблеми сучасної термінології. Київ, 1978. 32 с.
6. Панько Т. І. Від терміна до системи. Львів, 1979. 146 с.
7. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ, 1988. 240 с.
8. Склад і структура термінологічної лексики української мови / Крижанівська А. В. та ін. ; за ред. А. В. Крижанівської. Київ, 1984. 196 с.
9. Тодор О. Г. Детермінологізація. *Українська мова : енциклопедія* / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови; редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 139–140.
10. Шелепкова І. М. Від терміна до економічної термінології сучасної української мови. *Сучасна філологічна наука: актуальні питання та вектори розвитку : колективна монографія* / відп. за випуск М. В. Мамич. – Львів-Торунь : Ліра-Прес, 2021. С. 247 – 276.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 03.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

РОЗДІЛ 6 ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 378.09

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.37>

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВСТВА ПРИ ВИВЧЕННІ СТУДЕНТАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

USING ELEMENTS OF LINGUISTIC AND REGIONAL STUDIES IN THE STUDY OF A FOREIGN LANGUAGE BY STUDENTS

Бичок А.В.,

orcid.org/0009-0006-3334-8056

кандидат педагогічних наук, доцент,

*доцент кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій
Західноукраїнського національного університету*

У статті проаналізовано підготовку висококваліфікованих фахівців із досконалим знанням іноземної мови загалом та майбутніх спеціалістів із бізнес-комунікації та перекладу зокрема, адже вивчення іноземної мови дуже важливо здійснювати із застосуванням методів та засобів навчання, які б забезпечили сприйняття та закріплення навчальної програми із максимальним спрямуванням та практичне використання набутих знань. Саме тому використання при вивченні іноземної мови елементів курсу з лінгвокраїнознавства надає майбутнім спеціалістам теоретичну та практичну основу сукупності знань та вмінь, що формують профіль фахівця в галузі філології.

Використання елементів лінгвокраїнознавства при вивченні іноземної мови сприяє формуванню соціокультурної та комунікативної компетенцій, що включає сукупність знань про країни, мова яких вивчається, особливості соціальної й мовленнєвої поведінки носіїв мови, а також вміню використовувати набуті знання для здійснення адекватного перекладу в умовах міжкультурної комунікації.

Широке застосування різноманітних методів та засобів навчання спрямоване на забезпечення сприйняття та закріплення з урахуванням індивідуальних можливостей студентів автентичного матеріалу країнознавчого характеру. Все це сприяє формуванню комунікативної та перекладацької компетенції для ефективного спілкування. Таким чином, на заняттях широко використовуються ті елементи лінгвокраїнознавства, які дають можливість вдосконалити у студентів комунікативні вміння у поєднанні з граматичними навичками.

Після вивчення курсу іноземної мови із використанням елементів лінгвокраїнознавства студенти мають вільно спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефахівцями іноземною мовою усно й письмово, використовувати набуті знання та навички для організації ефективної міжкультурної комунікації; ефективно працювати з інформацією; використовувати мову, що вивчається, у різних жанрово-стильових різновидах й реєстрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних проблем у побутовій, суспільній, навчальній, професійній та науковій сферах.

Ми розглянули методи використання елементів лінгвокраїнознавства при вивченні іноземної мови через призму підготовки студентів – майбутніх фахівців. Це дає змогу підготувати до роботи на світовий ринок праці та послуг кваліфікованих конкурентоспроможних фахівців з відповідною міжпредметною координацією усіх циклів гуманітарних і профільних навчальних дисциплін. У навчальному процесі при вивченні іноземної мови завдяки використанню елементів лінгвокраїнознавства студенти навчаються сприймати інформацію автентичного змісту на слух та вдосконалюють навички її відтворення. На практичних заняттях майбутні спеціалісти навчаються моделювати професійні ситуації іноземною мовою для підготовки до іншомовного професійного спілкування, а також при написанні ділових листів, складанні анотацій, умінні вести діалог-бесіду, презентацію-рекламу та презентацію-доповідь.

Ключові слова: іноземна мова, лінгвокраїнознавство, підготовка фахівців, дисципліна, компетентності, культура, навчання, студенти.

The article analyzes the training of highly qualified specialists with perfect knowledge of a foreign language in general and future specialists in business communication and translation in particular, because it is very important to study a foreign language using methods and teaching aids that would ensure the perception and consolidation of the curriculum with maximum focus on the practical use of the acquired knowledge. That is why the use of elements of the course in linguistics and regional studies when studying a foreign language provides future specialists with a theoretical and practical basis for the set of knowledge and skills that form the profile of a specialist in the field of philology.

The use of elements of linguistic and country studies in the study of a foreign language contributes to the formation of sociocultural and communicative competencies, which include a set of knowledge about the countries whose language is being studied, the peculiarities of the social and speech behavior of native speakers, as well as the ability to use the acquired knowledge to perform adequate translation in conditions of intercultural communication.

The wide use of various methods and teaching aids is aimed at ensuring the perception and consolidation of authentic material of a regional study nature, taking into account the individual capabilities of students. All this contributes to the formation of communicative and translation competence for effective communication. Thus, in the classes, those elements of linguistic and regional studies that make it possible to improve students' communicative skills in combination with grammatical skills are widely used.

After studying a foreign language course using elements of linguistic and regional studies, students should be able to communicate freely on professional issues with specialists and non-specialists in a foreign language orally and in writing, use the acquired knowledge and skills to organize effective intercultural communication; work effectively with information; use the language being studied in various genre-style varieties and registers of communication (official, informal, neutral), to solve communicative problems in everyday, social, educational, professional and scientific spheres.

We have considered the methods of using elements of linguistic and regional studies in the study of a foreign language through the prism of training students – future specialists. This makes it possible to prepare qualified competitive specialists for work in the global labor and services market with appropriate interdisciplinary coordination of all cycles of humanitarian and specialized educational disciplines. In the educational process, thanks to the use of elements of linguistic and regional studies in the study of a foreign language, students learn to perceive information of authentic content by ear and improve their skills in reproducing it. In practical classes, future specialists learn to model professional situations in a foreign language to prepare for professional communication in a foreign language, as well as when writing business letters, compiling annotations, and the ability to conduct a dialogue-conversation, presentation-advertisement and presentation-report.

Key words: foreign language, linguistic and regional studies, specialist training, discipline, competencies, culture, learning, students.

Постановка проблеми. При підготовці майбутніх фахівців із досконалим знанням іноземної мови при вивченні іноземної мови дуже важливо використовувати методи та засоби навчання, які змогли б забезпечити сприйняття та закріплення навчальної програми із максимальним спрямуванням на практичне використання набутих знань. Тому при вивченні іноземної мови варто використовувати елементи практичного застосування набутих знань. Одним із прикладів поєднання теоретичних знань та практичних елементів є використання курсу лінгвокраїнознавства, що надає студентам теоретичну та практичну основу сукупності знань та вмінь, які формують профіль фахівця в галузі філології.

При підготовці кваліфікованих фахівців, особливо в галузі бізнес-комунікації та перекладознавства в межах курсу з вивчення іноземної мови варто залучати елементи лінгвокраїнознавства. Ця дисципліна спрямована на вдосконалення знань, умінь та навичок мови, опрацювання та засвоєння важливих відомостей про національно-культурну специфіку мовного спілкування, вивчення мовних реалій з країнознавчою спрямованістю, історичними подіями, важливими культурно-історичними та соціальними асоціаціями.

При цьому варто зазначити, що в Західноукраїнському національному університеті при підготовці фахівців з бізнес-комунікації та перекладу «Лінгвокраїнознавство» (німецькою мовою) вивчається як окрема дисципліна, що сприяє формуванню комунікативної і перекладацької компетенції для ефективного спілкування. Вивчення її спрямоване на підвищення загальної мотивації студентів до здобуття нових знань, на розвиток у них якостей, притаманних креативним

особистостям, зорієнтованим на творчу діяльність [1].

Таким чином на лекційних, практичних заняттях, при виконанні самостійної та індивідуальної роботи широко застосовуються методи та засоби навчання, які дають змогу студентам проявляти високу компетентність у професійній діяльності; володіти широкою ерудицією, високою культурою та моральністю; проявляти активність, самостійність, вимогливість, вмотивованість у вирішенні професійних завдань; виявляти комунікабельність, ввічливість; мати знання з соціально направленої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Надзвичайно важливу роль при підготовці фахівців відіграє вивчення іноземної мови, її спрямованість на практичний аспект застосування набутих знань у майбутньому. Над цією проблемою працювало багато науковців, які досліджували різні її аспекти. Зокрема, теоретичні засади процесів формування культури спілкування та комунікативних умінь висвітлені у працях Н. Бабич [2]. Dittrich van Weringh K. проаналізував роль і значення іноземної мови та культур в глобалізаційному та регіональному контекстах [3]. Doncs P. присвятив свої дослідження основам теорій міжкультурного спілкування [4]. Ecs U. провів аналіз ключових аспектів перекладу, а також його значення та роль у перемовинах [5]. J-D. Gauger розробив рекомендації до взаємозв'язку освіти, науки та культури при підготовці майбутніх спеціалістів [6]. Н. Härter проаналізував різноманітні аспекти життя, особливу увагу приділивши фахівцям, які працюють у сфері перекладознавства [7].

Використання елементів лінгвокраїнознавства при вивченні іноземної мови спрямоване на

опанування мовних реалій з країнознавчою спрямованістю, зокрема на розгляд основних етапів історії різних країн, також пам'яток культури та значущих історично-культурних подій.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є розгляд практичного застосування елементів лінгвокраїнознавства при вивченні іноземної мови. Як приклад практичного застосування щодо цього пропонується розгляд навчальної дисципліни «Лінгвокраїнознавство» (німецькою мовою), яка пропонується для вивчення студентам у Західноукраїнському національному університеті, в формування соціокультурної та комунікативної компетенції, що включає як сукупність знань про німецькомовні країни загалом, так й щодо національно-культурних особливостей соціальної й мовленнєвої поведінки носіїв мови та вміння використовувати ці знання для здійснення перекладацької діяльності зокрема.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**: дослідити необхідність досконалого володіння іноземною мовою в поєднанні зі соціально-гуманітарними, соціальними та загальнопрофесійними дисциплінами, а також зі знаннями спеціальних дисциплін; розглянути ефективні методи опанування знаннями на заняттях з дисципліни «Лінгвокраїнознавство» (німецькою мовою); дослідити необхідність використання різноманітних засобів навчання та їхню ефективність.

Потрібно зазначити, що дослідна робота включала такі **методи** дослідження:

1) теоретичні методи (аналіз педагогічної, психологічної та навчально-методичної літератури українських та зарубіжних джерел із застосуванням порівняльного аналізу, синтезу, конкретизації, систематизації, узагальнення і моделювання);

2) діагностичні методи: педагогічне спостереження, бесіда, інтерв'ю, тестування застосовувалися з метою виявлення рівня сформованості лексичних одиниць та граматичних структур;

3) емпіричні методи: анкетування, бесіди, диспути, пресконференції, «круглий акваріум», імітаційні ігри, тренінги, створення ситуації успіху та «простору вільного вибору» та ін. використовувалися з метою перевірки ефективності знань, умінь та навичок з дисципліни;

4) комплексний підхід із використанням наукових методів пізнання забезпечив достовірність отриманих результатів та висновків.

Виклад основного матеріалу. Наше дослідження передбачає вирішення таких завдань: розглянути найменування та опис компетентностей, формування яких забезпечує вивчення

дисципліни «Лінгвокраїнознавство» (німецькою мовою); дослідити результати навчання, що є наслідком [результатом] роботи на заняттях, самостійної та індивідуальної роботи студентів; вибрати тематику лекційних занять; визначити тематику практичних занять; описати засоби та методи демонстрування результатів навчання.

Дисципліна «Лінгвокраїнознавство» (німецькою мовою) забезпечує формування таких компетентностей: здатність спілкуватися іноземною мовою; здатність використовувати в професійній діяльності знання з теорії та історії мови, що вивчається; здатність аналізувати діалектні та соціальні різновиди мови, що вивчається, описувати соціолінгвальну ситуацію.

Досконале володіння іноземною мовою передбачає: знання, вміння, навички студентів грамотно використовувати лексичні одиниці; знати граматику німецької мови на рівні, необхідному для усного та писемного мовлення; вміння сприймання аутентичного тексту іноземною мовою на слух та навички його відтворення; вміння моделювати професійну ситуацію німецькою мовою; читання, переклад, переказ текстів без словника; підготовку до ефективного іншомовного професійного спілкування; навички іншомовного професійного спілкування, комунікативна взаємодія з людьми в різних життєвих ситуаціях; складання анотацій та написання ділових листів; коректне дотримання правил мовленнєвого етикету; володіння вміннями вести діалог-бесіду, презентацію-рекламу та презентацію-доповідь; завжди використовувати можливість для професійного самовираження німецькою мовою; розвиток здібностей використання німецької мови в конкретних професійних ситуаціях.

У результаті навчання студенти мають: вільно спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефахівцями державною та іноземною мовами усно й письмово, використовувати їх для організації ефективної міжкультурної комунікації; ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати; знати й розуміти систему мови, загальні властивості літератури як мистецтва слова, історію мови та літератури, що вивчаються, і вміти застосовувати ці знання у професійній діяльності; характеризувати діалектні та соціальні різновиди мови, яка вивчається, описувати соціолінгвальну ситуацію; використовувати мову, що вивчається, в усній та письмовій формі, у різних

жанрово-стильових різновидах і реєстрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у побутовій, суспільній, навчальній, професійній, науковій сферах життя.

Дані результати навчання будуть ефективними лише у комплексі, тобто: робота аудиторна, робота самостійна, індивідуальна та тренінг. Як правило, робота аудиторна поєднує лекційні та практичні заняття.

Розглянемо тематику навчальної діяльності.

Програма навчальної дисципліни «Лінгвокраїнознавство» (німецькою мовою)», що вивчається в Західноукраїнському національному університеті, складається із вивчення таких тем:

- Вступ до лінгвокраїнознавства. Географічне розташування Німеччини та її історія від прадавніх часів до сьогодення.

- Федеративні землі Німеччини. Держава і політика ФРН, її конституція. Органи законодавчої влади. Економіка.

- Освіта та наука Німеччини. Культура і мистецтво. Соціальне життя. Значення та роль німецької мови. Вільний час. Дозвілля. Спорт. Національна кухня. Традиції.

- Австрія. Географічне розташування. Клімат. Історія держави. Федеративні землі Австрії. Економіка держави.

- Значення німецької мови. Держава та її політика. Освіта і наука. Культура та мистецтво Австрії. Дозвілля і спорт. Соціальне життя. Національна кухня.

- Географічне розташування Швейцарії. Клімат. Історія. Держава та політика. Національна символіка. Економіка Швейцарії. Культура та мистецтво.

- Люксембург. Географічне розташування. Клімат. Історія. Держава та її влада. Національна символіка. Спорт. Економіка Люксембургу. Культура, мистецтво та література. Національна кухня. Соціальне життя.

- Ліхтенштейн. Географічне розташування. Історія. Держава та влада. Національна символіка. Економіка. Населення. Релігія. Мистецтво. Література. Транспорт. Особливості національної кухні. Традиції та свята.

Як бачимо, у переліку зібрані найголовніші теми, що стосуються цього курсу.

Метою практичних занять, тема кожного із яких відповідає темам лекцій, є поглиблення та розширення знань про історію, культуру, науку; політичний та державний устрій німецькомовних країн; розвиток соціокультурної та німецькомовної компетенцій студентів.

Діяльність студентів на практичних заняттях стимулювала їхню активність, допомагала розкрити потенціал, а також прагнення до мовлення, створити атмосферу невимушених відносин між викладачем та студентами.

Варто зазначити, що певні труднощі виникали у студентів при опрацюванні таких тем: «Держава і політика ФРН, її конституція», «Федеративні землі Австрії», «Економіка Швейцарії». Тому основну увагу було приділено активізації діяльності студентів, набутті навичок діалогічного мовлення. Найефективнішими на цьому етапі роботи є використання ігрових технологій (рольових, ділових та імітаційних ігор), групових дискусій, а також міжособистісних діалогів. Вищезазначені вправи стимулюють студентів до мовленнєвих та немовленнєвих дій, спрямовують та регулюють поведінку співрозмовника, навчають відстоювати свою думку, уміти переконувати.

У ході навчального процесу ми врахували необхідність поєднання лекцій, практичних занять, що забезпечило здійснення системного підходу. Так, для прикладу, під час вивчення тем «Економіка Швейцарії», «Ліхтенштейн» здійснено аналіз політичного та економічного розвитку. Результатом навчальної діяльності були презентації-доповіді та презентації-реклами [8].

Зазначимо, що під час віртуального спілкування зі студентами м. Дрезден (Німеччина) отримано перший досвід професійної взаємодії студентів. Важливу роль на заняттях відіграли методи «брейн-ринг», «прес-конференція», «круглий акваріум» особливо під час вивчення тем «Культура, мистецтво та література», «Дозвілля і спорт», «Освіта і наука» в Німеччині, Австрії, Швейцарії [9].

Результатом активної діяльності майбутніх перекладачів на заняттях є: проведення міжкультурних групових проєктів; співпраця та переписка зі студентами інших спільнот та країн; вдосконалення навичок письма, говоріння, читання, аудіювання; доступ та використання інтерактивних серверів; використання програм з «живим спілкуванням».

Ефективним у навчанні є використання рольових, ділових, ситуаційних та дослідницьких ігор, ігрового проєктування, що сприяє: прогнозуванню результатів діяльності; успішній імітації діяльності на міжнародному рівні; формуванню навичок розуміти один одного.

При обмеженні аудиторного часу, а також з урахуванням обов'язкової умови інтенсивного характеру вправ для опановування іноземної мови, виникає необхідність навчати студен-

тів самостійно працювати в позааудиторний час. Враховуючи специфіку теоретичного курсу «Лінгвокраїнознавство» (німецькою мовою), завдання з самостійної роботи для студентів пов'язані з роботою над оригінальними текстами, перекладацькою та лексикографічною діяльністю.

Самостійним завданням є відбір реалій (слів та виразів на позначення соціально-історичних і національно-культурних явищ) історії, побуту та культури Німеччини, Австрії, Швейцарії, Люксембургу та Ліхтенштейну з німецькомовних лексикографічних джерел (словників, енциклопедій, тезаурусів) та подання способів передачі змісту українською мовою або реферат на одну із запропонованих тем.

Як свідчать результати дослідження, атмосфера успіху допомагає активізувати та сформувати мотивацію досягнень студентів у навчанні. Атмосфера успіху попереджає апатію, швидку втоми, відчуття тривоги та напруги, а також інші негативні психічні стани, що є дуже часто причинами міжособистісних конфліктів. Саме успіх сприяє повному розкриттю і виявленню якостей особистості студента – майбутнього перекладача.

Вважаємо, що домінуючими характеристиками особистості студента-майбутнього перекладача спеціальності «Бізнес-комунікації та переклад» є управлінська компетентність, комунікабельність, гуманізм, креативність, інтелектуальні та організаційні здібності. З'ясовано, що професійна діяльність перекладача тісно взаємопов'язана з його інтелектуальними та організаційними здібностями. Використання «круглого столу», «презентації-реклами», «складання бізнес-плану» забезпечило ефективне засвоєння тем курсу «Лінгвокраїнознавство» (німецькою мовою) [10].

Висновки. Результатом нашого дослідження щодо використання елементів лінгвокраїнознавства при вивченні студентами іноземної мови є розгляд розробленого нами навчального курсу «Лінгвокраїнознавство» (німецькою мовою), за яким здійснюється підготовка студентів спеціальності «Бізнес-комунікації та переклад». Цей навчальний курс забезпечує взаємозв'язок міжпредметної координації всіх циклів гуманітарних і профільних навчальних дисциплін та ґрунтується на синергетичному, когнітивному й системному підходах. В процесі дослідження обґрунтовано результативність на заняттях з «Лінгвокраїнознавства» (німецькою мовою) таких методів, як теоретичні, діагностичні, емпіричні та комплексний підхід, який забезпечив достовірність отриманих результатів та висновків з вищеназваної дисципліни. Також досліджено та підтверджено необхідність використання та значну ефективність таких засобів навчання, як Інтернет, віртуальні тренажери, презентації, відео-конференції, а також активного використання аудіо- та відеотекстів творчого спрямування.

Проведене дослідження не претендує на повне опрацювання та вичерпне вирішення всіх проблем щодо використання елементів лінгвокраїнознавства при вивченні студентами іноземної мови загалом та викладання дисципліни «Лінгвокраїнознавство» (німецькою мовою) при підготовці студентів спеціальності «Бізнес-комунікації та переклад» зокрема. Потребують подальшого дослідження питання щодо науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу із використанням сучасних технологій навчання, Інтернету; оптимізація навчально-виховного процесу в навчальному закладі як засобу розвитку творчого потенціалу майбутнього перекладача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крайняк Л. К., Бичок А. В., Боднар О. Б. Лінгвокраїнознавство / Landeskunde (німецька мова): навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 252 с.
2. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення: навчальний посібник для університетів. Львів: Світ, 2015. 232 с.
3. Dittrich van Weringh K. Kulturen zwischen Globalisierung und Regionalisierung. *Informationen zur politischen Bildung*. 2013. № 280. S. 63-65.
4. Donec P. Grundzüge einer allgemeinen Theorie der interkulturellen Kommunikation. Aachen: Shaker Verlag, 2014. 324 S.
5. Eco U. Übersetzen als Verhandeln. *Sprache im technischen Zeitalter*. 2017. Heft 184. S. 434-441.
6. Gauger I.-D. Bildung, Kultur, Wissenschaft. Bornheim Konrad-Adenauer Stiftung e.V., 2020. 93 S.
7. Härter H. Allgemeine Wirtschaftslehre. Mercur Verlag Rinteln, 2002. 170 S.
8. Бичок А. В. Лінгвокраїнознавство (німецькою мовою): принципи навчання та компоненти змісту підготовки майбутнього перекладача. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 1 (19). С. 522-529.
9. Бичок А. В. Застосування методів та засобів навчання на заняттях з «Лінгвокраїнознавства» (німецькою мовою) при підготовці студентів спеціальності «бізнес-комунікації та переклад». *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2023. № 5 (23). С. 25-28.

10. Бичок А. В. Роль та значення дисципліни «Лінгвокраїнознавство» (німецькою мовою) при підготовці фахівців спеціальності «Бізнес-комунікації та переклад». *Вісник науки та освіти*. 2023. Вип. 12 (18). С. 53-67.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 03.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

ПОЕЗІЯ СТЕФАНА ГЕОРґЕ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ ЮРІЯ КЛЕНА: ПОСТКОЛОНІАЛЬНА ОПТИКА

STEFAN GEORGE'S POETRY IN YURII KLEN'S UKRAINIAN TRANSLATION: A POSTCOLONIAL PERSPECTIVE

Бораковський Л.А.,

orcid.org/0000-0003-1597-6420

кандидат філологічних наук, доцент,

декан факультету іноземних мов, доцент кафедри міжкультурної комунікації та перекладу
Львівського національного університету імені Івана Франка

Німецька поезія в українському перекладі Юрія Клена постає не лише як факт міжкультурного посередництва, а й як складний інтелектуальний проєкт, що розгортається в полі історичних травм, імперських залежностей і пошуків культурної суб'єктності. Перекладацька діяльність Юрія Клена – поета-неокласика, мислителя й представника «празької школи» – формувалася в контексті драматичних трансформацій ХХ століття, коли питання національної ідентичності, культурної автономії та європейської орієнтації набували екзистенційного виміру. Саме тому його інтерпретації німецькомовної поезії виходять за межі естетичної рецепції, перетворюючись на форму культурного самоствердження.

Звернення Клена до німецької класичної й модерної традиції можна розглядати як діалог рівних культур, у якому українське слово не наслідує, а співтворює зміст. Водночас цей діалог розгортається в асиметричному історичному просторі, де українська культура тривалий час перебувала під тиском імперських наративів. У такій ситуації переклад стає інструментом деколонізації – способом включення української літератури до європейського інтелектуального обігу на правах самодостатнього суб'єкта.

Постколоніальна оптика дозволяє по-новому осмислити перекладацьку стратегію Юрія Клена: як форму культурного опору, як жест символічного «привласнення» європейського канону та водночас як спробу переосмислення власної традиції через призму іншого. Аналіз його перекладів німецької поезії виявляє складну систему трансформацій – від збереження класичної гармонії форми до акцентування мотивів вигнання, втрати й духовної свободи, що резонують із досвідом української історії.

У статті проведено порівняльний перекладознавчий аналіз українського перекладу вірша Стефана «Einzug», українською – «Звितязці», здійсненого Юрієм Кленом. Досліджено лексико-семантичні, синтаксичні та образно-стилістичні трансформації, а також з'ясовано характер перекладацької стратегії. На основі концепцій Л. Венуті, Ю. Крістевої та постколоніальної теорії (Г. Бабга, Г. Співак) показано, що український текст функціонує як інтерпретаційний переспів, у якому герметична символістська космогонія Георг'є трансформується в героїко-відроджувальний наратив, співзвучний із культурою національного відродження. Переклад розглядається як акт культурної переосмислення тексту в колоніальному/постколоніальному контексті.

Ключові слова: німецько-український переклад, Юрій Клен, канон, колоніалізм, постколоніальна оптика, поезія, «розстріляне відродження», Стефан Георг'є, символізм.

German poetry in Yurii Klen's Ukrainian translations emerges not merely as a case of intercultural mediation, but as a complex intellectual project unfolding within a field marked by historical trauma, imperial dependency, and the search for cultural subjectivity. The translation activity of Yurii Klen—a Neoclassical poet, thinker, and representative of the “Prague School”—took shape in the context of the dramatic transformations of the twentieth century, when questions of national identity, cultural autonomy, and European orientation acquired an existential dimension. For this reason, his interpretations of German-language poetry transcend the boundaries of aesthetic reception, becoming a form of cultural self-assertion.

Klen's engagement with the German classical and modern traditions may be viewed as a dialogue between equal cultures, in which the Ukrainian word does not imitate but co-creates meaning. At the same time, this dialogue unfolds within an asymmetrical historical space, where Ukrainian culture long remained under the pressure of imperial narratives. In such a situation, translation becomes an instrument of decolonization—a means of integrating Ukrainian literature into the European intellectual sphere as a self-sufficient subject.

A postcolonial perspective allows for a renewed understanding of Yurii Klen's translation strategy: as a form of cultural resistance, as a symbolic gesture of “appropriating” the European canon, and at the same time as an attempt to reinterpret one's own tradition through the prism of the Other. An analysis of his translations of German poetry reveals a complex system of transformations—from the preservation of classical formal harmony to the foregrounding of motifs of exile, loss, and spiritual freedom that resonate with the historical experience of Ukraine.

The article presents a comparative translation analysis of the Ukrainian translation of Stefan George's poem “Einzug” (rendered in Ukrainian as “Zvytiatsi”), produced by Yurii Klen. It examines lexical-semantic, syntactic, and figurative-stylistic transformations and identifies the overall translation strategy. Drawing on the concepts of Lawrence Venuti, Julia Kristeva, and postcolonial theory (Homi K. Bhabha, Gayatri Chakravorty Spivak), the study demonstrates that the Ukrainian text functions as an interpretative re-voicing in which George's hermetic Symbolist cosmology is transformed into a heroic, revivalist narrative consonant with the culture of national revival. The translation is thus viewed as an act of cultural reinterpretation of the source text within a colonial/postcolonial context.

Key words: German-Ukrainian translation, Yurii Klen, canon, colonialism, postcolonial studies, poetry, «Executed Renaissance», Stefan George, Symbolism.

Постановка проблеми. У сучасному науковому дискурсі переклад дедалі частіше осмислюється не лише як форма міжмовної комунікації, а як простір ідеологічних напружень, культурних ієрархій та боротьби за символічний капітал. Особливої актуальності це набуває в контексті постколоніальних студій, які переосмислюють способи включення «малих» або підпорядкованих культур до європейського канону. Українська література, тривалий час маргіналізована в імперських культурних системах, потребує нового прочитання перекладацьких практик як механізмів саморепрезентації та культурної емансипації.

У цьому контексті перекладацька діяльність Юрія Клена постає як феномен, що досі не отримав системного аналізу з позицій постколоніальної теорії. Попри наявність досліджень, присвячених його поетичній творчості та ролі в колі неокласиків, переклади німецької поезії здебільшого розглядалися в естетико-стилістичному або компаративному аспектах. Натомість поза належною увагою залишається питання: яким чином перекладацькі стратегії Юрія Клена функціонують у полі культурної асиметрії та як вони впливають на формування української літературної суб'єктності?

Проблема полягає в необхідності осмислення перекладів німецької поезії в українській інтерпретації Юрія Клена як частини ширшого процесу культурного самоствердження. Йдеться про з'ясування того, чи можна розглядати ці переклади як форму символічного «привласнення» європейського канону, як жест рівноправного діалогу або як спробу подолання начебто периферійного статусу української культури. Водночас актуально видається і дискусія про межі такої деколонізаційної стратегії: постає питання, чи відтворює переклад ієрархії культурного центру, а чи трансформує їх у нову модель взаємодії?

Таким чином, дослідження потребує комплексного підходу, що поєднує перекладознавчий аналіз із постколоніальною критикою, аби виявити ідеологічні, естетичні та культурні смисли, закладені в інтерпретаціях німецької поезії Юрієм Кленом, і визначити їхню роль у конструюванні модерної української культурної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Осмислення цього феномену потребує звернення до ширшого корпусу постколоніальної теорії. Класичним текстом, що започаткував сучасні студії колоніального дискурсу, стала праця Едварда Саїда «Орієнталізм» [5], у якій показано, як імперські культури конструюють «іншого» через систему знань і репрезентацій. Вчений довів, що

література й гуманітаристика не є нейтральними, а беруть участь у виробництві колоніальної влади.

Вагомий внесок у розвиток теорії зробив інший американський дослідник постколоніалізму Гомі Бгабга, який запропонував концепти «гібридності», «мімікрії» та «третього простору». Ці поняття дозволяють аналізувати культурні тексти як простір перемовин між колонізатором і колонізованим, а також як поле прихованого спротиву [6].

Не менш впливовим є дослідження літературознавиці Гаятрі Чакраворті Співак, у якому порушується питання про можливість голосу субальтерна в межах домінантного дискурсу [12]. У контексті «розстріляного відродження» це питання набуває особливої гостроти: чи могла українська інтелігенція артикулювати власний досвід поза ідеологічними рамками імперії?

У слов'янському та пострадянському контексті ідеї постколоніалізму адаптувалися до аналізу імперської політики Росії/СРСР щодо підлеглих народів. Такі українські дослідники як Тамара Гундорова чи Микола Рябчук розглядають радянський проєкт серед іншого як форму внутрішнього колоніалізму, де культурна політика поєднувала модернізацію з централізованим контролем і репресіями [1, 2, 4]. Такий підхід дозволяє інтерпретувати «розстріляне відродження» не лише як жертву сталінського терору, а як наслідок системного конфлікту між імперським центром і колоніально маргіналізованою культурою.

Самій творчості Юрія Клена присвячено низку літературознавчих досліджень [9, 11 та ін.], найгрунтовнішим з яких є дисертація німецької дослідниці та перекладачки з української Ютти Ліндекугель [10].

Актуальність роботи. Інтеграція постколоніальної теорії в аналіз українського літературного процесу 1920–1930-х років відкриває можливість глибшого розуміння механізмів культурного підпорядкування, цензури й знищення інтелектуальної еліти. Вона також актуалізує проблему історичної пам'яті як простору деколонізації – повернення голосів тих, кого імперія намагалася змусити замовкнути.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку Н. Котенко-Вусатюк та Андрія Портнова, історія німецько-українських культурних зв'язків мало досліджена [7]. Є ціла низка авторок та авторів, які зазнали репресій сталінського та гітлерівського режимів і чия творчість та посередницька діяльність між німецькою та українською культурами, літературами і мовами чекає на ґрунтовний аналіз. До таких постатей

належить і Освальд Бурггардт (1891–1947) – поет, перекладач, громадський діяч, який писав свої твори українською, німецькою та російською мовами.

Життєпис Освальда Бурггардта – віддзеркалення його епохи. Поет народився на Поділлі, в тодішній Російській імперії, в німецькій родині. З ранніх років він зростав у багатомовному середовищі, що згодом визначило широту його культурних зацікавлень і глибоке відчуття європейської традиції. Освіту здобув у Києві, де сформувався як інтелектуал і долучився до літературного життя 1920-х років.

В українську літературу митець увійшов під псевдонімом Юрій Клен. Він став одним із чільних представників київської групи «неокласиків» – «п'ятірного грона», до якої належали також Микола Зеров, Максим Рильський, Павло Филипович та Михайло Драй-Хмара. Неокласики орієнтувалися на античну спадщину, європейську культуру й високу вимогливість до форми, протиставляючи естетичну виваженість і духовну глибину примітивізації мистецтва доби тоталітаризму.

У 1930-х роках, коли радянська влада розгорнула репресії проти української інтелігенції, Бурггардт зазнав переслідувань і змушений був виїхати до Німеччини. Більшість його друзів-неокласиків стали жертвами сталінського терору. Серед провідної п'ятірки неокласиків вижити пощастило лише йому та Максиму Рильському. Інші полягли в сталінських таборах за трагічних обставин. Події революції 1917 року, а згодом Голодомору, масових арештів і Другої світової війни глибоко позначилися на світогляді та творчій манері митця.

Рання поезія Клена позначена гармонійністю, культурологічною насиченістю, численними ремінісценціями з античної та європейської літератури. Він активно використовував сонетну форму, класичні строфи, звертався до мотивів міфології, історії, філософії. Його поезія вирізняється стриманою емоційністю й водночас внутрішньою напругою.

Найвизначнішим твором митця став епічний цикл «Попіл імперій» – масштабне історіософське полотно, у якому осмислено крах імперій, трагедії воєн, революцій і тоталітарних режимів. Це не лише поетичне свідчення епохи, а й глибока філософська рефлексія над долею Європи та України. Образ «попелу» символізує руїну старого світу й водночас очищення через страждання.

Провідними мотивами творчості Юрія Клена були трагедія культури в добу варварства, відпові-

дальність митця перед історією, духовна стійкість особистості, доля України в контексті європейської цивілізації, протистояння світла й темряви, духу й руїни.

Для його поезики характерні складна метафорика, алюзії на Біблію, античних авторів, німецьку та французьку класику, поєднання особистого переживання з масштабом світової історії.

Окрім поетичної творчості, Юрій Клен багато перекладав. Він досліджував творчість українських і західноєвропейських письменників, популяризував українську літературу в еміграційному середовищі. Його наукові праці відзначаються глибоким знанням європейської культури та прагненням вписати українську традицію в ширший контекст світової літератури.

Юрій Клен перекладав з англійської (Шекспір, Байрон, Шеллі), російської (Пушкін, Лермонтов, Одоєвський, Язиков, Тютчев, О. Толстой, Блок, Єсенін), французької (де Ліль, Милларме, Верлен, Рембо, Верхарн, Мореас, Самен, Клодель, Валері, Дюамель).

Як на поета німецького походження, у нього небагато перекладів з німецької мови – Стефан Георг, Райнер Марія Рільке, Вальтер Газенклевер, Ернст Толлер та Йозеф Вінклер. Очевидно, що важливішим завданням поет вважав підтримку українських авторів та їхньої творчості. Він насправді зробив вагомий внесок у популяризацію своїх колег. За життя йому не вдалося опублікувати переклади їхньої поезії німецькою мовою. І лише за кілька десятиліть, у 2025 році у видавництві «Arco» у Відні за редакцією уже згаданих Наталії Котенко-Вусатюк та Андрія Портнова вийшла друком антологія німецьких перекладів Юрія Клена під назвою «Dichtung der Verdammten», або українською «Поезія приречених», що містить переклади 30 віршів українських неокласиків – Максима Рильського, Павла Филиповича, Миколи Зерова, Михайла Драй-Хмари та самого Юрія Клена [7].

Одним із викликів для будь-якого перекладача є переклад поетичних творів. Подвійна складність полягає в перекладі герметичної поезії. Тому проаналізуємо перекладацьку майстерність Юрія Клена на прикладі його перекладу вірша «Einzug» німецького автора-символіста Стефана Георга (1868–1933) [8, с. 62–63]. Цей вірш належить до герметичного періоду творчості Стефана Георга – поета, чия естетика ґрунтується на принципах символістської закритості та сакралізації слова.

Український переклад Юрія Клена під назвою «Звитязці» [3, с. 82], демонструє інший тип пое-

тичного мислення: замість процесуального образу «входження» нової сили в центр постає колективний суб'єкт – «переможці». Ця трансформація дозволяє розглядати переклад не лише як мовний перехід, а як культурний акт переозначення.

Така зміна є показовою. Німецький текст акцентує подію, тоді як український – суб'єкта. У термінах Л. Венуті це можна тлумачити як приклад доместикації [13]: переклад адаптує текст до традиції героїчної колективності, характерної для української модерної поезії. З погляду постколоніальної теорії, відбувається «репозиція центру»: імперський (німецький модерністський) дискурс трансформується в національно зорієнтований. Переклад набуває функції символічного самоствердження.

Вірш починається зі слів «*Voll ist die Zeit*», що в українському варіанті звучить як «*Час переснів*». Георге наголошує на «повноті часу». Переклад натомість вводить образ циклічного «переспіву». Спостерігаємо зміщення лінійного уявлення про кінець історії до її ритмічного повторення. Тобто, відбувається семантичне рекодування.

Другий рядок оригіналу сигналізує пробудження сили, вибух гніву «*Weckt was gefeitschlieft*» – у перекладі «*Вибухнув гнів*». Оригінал говорить про латентну, «захищену» силу. Переклад персоніфікує її як емоційний афект. Така трансформація зменшує герметичність і посилює експресію. У постколоніальному контексті це можна інтерпретувати як актуалізацію мотиву «пробудження нації» – типового для культур, що перебувають у стані історичного підпорядкування, економічного чи/та політичного гніту.

Важлива тема вірша – забуття і втрата суб'єктності. Друга строфа завершується рядком «*Sterbend flehn der Vergessnen*» – «*Смертний стоґін Забутих*». У Георге «забуті» – це суб'єкти, які благають. В українському тексті вони стають акустичним ефектом («стоґін»). Відбувається номіналізація дії і редукція волюнтаристичності. Це можна розглядати як симптом культурної травми: голос маргіналізованих фігур трансформується у звук, а не у висловлювання, що перегукується з питанням Співак: «Чи може підлеглий говорити?».

Особливе стилістичне навантаження в поезії мають образи творення світу та війни. Так Георге стверджує у третій строфі «*Same drängte zu sonnen. Euer Reich hat begonnen*», що клен перефразовує як «*Сонцю насіння віддали. [...] Ваше царство настало*». Активний процес проростання (*drängte*) замінено пасивною конструкцією. Натомість «настало» надає тексту біблійної урочистості.

Показовим є завершальний фрагмент четвертої строфи «*Tötet und sichtet – ihr Retter!*». Український переклад «*Смертю рятуйте від згуби!*» посилює парадокс і вводить ідею очищувального насильства. Це інтерпретаційна експансія, що відображає модерні національні міфи про відродження через жертву.

На окрему увагу заслуговує ритміка і герметичність оригіналу та перекладу. Для оригіналу Георге характерний лапідарний стиль, короткі рядки, еліптичність конструкцій. В українському тексті побутують розгорнуті синтаксичні структури, експресивні імперативи, йому властива інтонація маніфесту. Втрата герметичності компенсується риторичною силою. Переклад набуває характеру революційного гімну.

У межах постколоніальних студій переклад розглядається як простір гібридності [6]. У цьому сенсі український текст не просто відтворює оригінал, а інкорпорує його в національний дискурс, при цьому переозначає символістський міф як героїчний і перетворює естетичну елітарність на колективний імператив, тобто переклад постає як форма культурного переосмислення, що формує нову систему значень.

Висновки та перспективи. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що перекладацька діяльність Юрія Клена, зокрема його інтерпретація вірша Стефана Георге «*Einzug*» під назвою «*Звитяжці*», виходить за межі суто естетичного чи формально-стилістичного відтворення тексту. Переклад постає як складний культурний жест, що функціонує в полі історичної асиметрії та символічної боротьби за місце української літератури в європейському каноні.

Аналіз засвідчив системну трансформацію смислових і образних акцентів оригіналу. Герметична символістська космогонія Георге в українській версії набуває виразного колективного та відроджувального звучання. Заміна процесуального образу «входження» на персоніфікованих «звитяжців», посилення експресії, імперативності й риторичної тональності свідчать про свідоме переорієнтування тексту в бік національно значущих смислів.

У межах постколоніальної оптики переклад можна розглядати як форму культурного переосмислення та символічного самоствердження. Інтерпретуючи німецький модерністський текст, Клен не лише долучає українську літературу до європейської традиції, а й здійснює її активне переозначення. У такий спосіб переклад функціонує як простір гібридності, де відбувається не механічне запозичення, а творче перепрочитання

канону з позиції культури, що долає периферійний статус.

Виявлені перекладацькі трансформації – семантичне рекодування, номіналізація, посилення риторики, біблійна урочистість – можуть бути витлумачені як реакція на історичний досвід української культури 1920–1930-х років. У ситуації політичного тиску та культурної загрози переклад стає способом артикулювання колективної травми, мотиву пробудження та ідеї духовної стійкості.

Отже, переклади Юрія Клена, зокрема проаналізованого вірша «Звитяжці» Стефана Георге, доцільно розглядати як складову ширшого процесу модерного культурного самоконструювання. Вони засвідчують прагнення української інтелектуальної еліти не лише інтегруватися в європейський літературний простір, а й вибудувати рівноправний діалог із ним. У цьому сенсі переклад постає не вторинним явищем, а активним інструментом формування української літературної суб'єктності та осмислення власного місця в історії європейської культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: есеї. Київ: Грані-Т, 2012. 548 с.
2. Гундорова Т., Матусяк А. (ред.) Постколоніалізм. Генерації. Культура. Київ: LAURUS, 2014. 336 с.
3. Георге С. Звитяжці (переклав Ю. Клен). Вістник. Місячник літератури, мистецтва, науки й громадського життя. 1934. Річник II, книжка 2, том 1. С. 82.
4. Рябчук М. Постколоніальний синдром. Спостереження. К.: К.І.С., 2011. 240 с.
5. Саїд Е. Орієнталізм. Київ: Основи, 2001. 511 с.
6. Bhabha H. K. The location of culture. London: Routledge, 1994. 285 p.
7. Dichtung der Verdammten. Eine Anthologie ukrainischer Dichtung, ausgewählt und übertragen von Oswald Burghardt (Jurij Klen), hrsg. von Kotenko-Vusatiuk N., Portnov A. Wuppertal: Arco, 2025. 174 S.
8. George S. Der siebente Ring. Berlin : Blaetter für die Kunst, 1907. 226 S.
9. Kotenko N. Неокласична антологія Юрія Клена. Osteuropa, Oktober, 2015, № 1. S. 35–41.
10. Lindekugel J. Vielfalt der Dichtarten im Werk von Oswald Burghardt (Jurij Klen). Kassel: Kassel Univ. Press, 2003. 534 S.
11. Orest M. Заповіти Ю. Клена. Орлик. 1848. № 2. С. 5–7.
12. Spivak G. Ch. Can the subaltern Speak? In: Nelson C. Grossberg L. (Ed.). Marxism and the Interpretation of Culture. Chicago: Illinois University Press, 1988. 738 p.
13. Venuti L. The Translator's Invisibility: a history of translation. London: Routledge, 2008. 319 p.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 25.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

УДК 81'25

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.39>

**СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ АМЕРИКАНСЬКОГО МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ
1980-Х РОКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ
(НА МАТЕРІАЛІ СЕРІАЛУ «ДИВНІ ДИВА»)**

**STRATEGIES FOR REPRODUCING AMERICAN YOUTH SLANG OF THE 1980S
IN UKRAINIAN TRANSLATION
(BASED ON THE TV SERIES STRANGER THINGS)**

Василенко І.Ю.,*orcid.org/0009-0000-1669-3700**викладач кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови
Київського національного лінгвістичного університету*

Стаття присвячена дослідженню особливостей перекладу американського молодіжного сленгу та соціолекту 1980-х років українською мовою. Актуальність дослідження зумовлена популярністю ретро-стилістики в сучасній масовій культурі та необхідністю пошуку адекватних засобів відтворення часового й соціального колориту вказаної епохи в перекладі. Об'єктом дослідження є сленгові слова і вирази, що формували лінгвокультурний ландшафт США періоду 1980-х. Матеріалом аналізу обрано популярний серіал Netflix «Дивні дива» (*Stranger Things*), який слугує репрезентативним майданчиком для вивчення підліткового дискурсу того часу, оскільки насичений відсиланнями до поп-культури, елементами молодіжного сленгу, неформальними мовними конструкціями, скороченнями та експресивною лексикою.

У роботі визначено основні лексико-семантичні та прагматичні характеристики американського молодіжного сленгу 1980-х років, окреслено його функції (характерологічну, емоційно-експресивну, ідентифікаційну). Проаналізовано способи перекладу, застосовані в українському варіанті серіалу, зокрема калькування, адаптацію, використання аналогій і транслітерацію. Було розглянуто ефективність застосування кожного з окреслених способів і методів. Особливу увагу приділено проблемі культурної дистанції, часової маркованості сленгових одиниць та способам збереження автентичної мовної атмосфери епохи, адже підлітковий сленг є чутливим до соціальних змін і швидко втрачає актуальність поза своїм історико-культурним контекстом.

Наукова новизна дослідження полягає у формуванні комплексного підходу до перекладу молодіжного сленгу як соціально маркованого мовного явища. Результати дослідження засвідчують, що адекватне відтворення підліткового сленгу потребує поєднання семантичної точності зі збереженням прагматичного ефекту висловлювання, а також урахування норм сучасного українського молодіжного мовлення й комунікативних очікувань цільової аудиторії. Також було окреслено проблему пошуку балансу між частковим «осучасненням» мовлення персонажів і збереженням колориту 1980-х років, що вимагає від перекладача ґрунтового знання американської попкультури та її мовних реалій.

Ключові слова: сленг, перекладацькі трансформації, поп-культура, перекладознавство, проблема перекладу.

This article is devoted to the study of the specifics of translating American youth slang and sociolect of the 1980s into Ukrainian. The relevance of the study is determined by the popularity of retro stylistics in contemporary mass culture and the need to find adequate means of reproducing the temporal and social atmosphere of that era in translation. The object of the study are slang words and expressions that shaped the linguistic and cultural landscape of the United States in the 1980s. The material for analysis is the popular Netflix series *Stranger Things*, which serves as a representative platform for studying the teenage discourse of that time, rich in references to pop culture, elements of youth slang, informal language constructions, abbreviations, and expressive vocabulary.

The article defines the main lexical, semantic, and pragmatic characteristics of American youth slang of the 1980s and outlines its functions (characterological, emotional-expressive, and identificational). The translation methods used in the Ukrainian version of the series are analyzed, in particular calquing, adaptation, the use of analogies, and transliteration. The effectiveness of each of the outlined methods and techniques is examined. Particular attention is paid to the problem of cultural distance, the temporal marking of slang units, and ways of preserving the authentic linguistic atmosphere of the era, since teenage slang is sensitive to social change and quickly loses its relevance outside its historical and cultural context.

The scientific novelty of the study lies in the formation of a comprehensive approach to the translation of youth slang as a socially marked linguistic phenomenon. The results of the study show that adequate reproduction of teenage slang requires a combination of semantic accuracy with preservation of the pragmatic effect of the utterance, as well as consideration of the norms of modern Ukrainian youth speech and the communicative expectations of the target audience. The problem of finding a balance between partially «modernizing» the characters' speech and preserving the flavor of the 1980s was also outlined, which requires the translator to have a thorough knowledge of American pop culture and its linguistic realities.

Key words: slang, translation transformations, pop culture, translation studies, translation problems.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку перекладу особливої ваги набуває не лише адекватність відтворення змісту повідом-

лення оригіналу, а й збереження його стилістичних, культурних та соціолінгвістичних особливостей. Серіал «Дивні дива» (*Stranger Things*)

здобув широку популярність завдяки ретельній реконструкції культурного й мовного середовища США 1980-х років. Одним із ключових елементів цієї стилізації є використання молодіжного сленгу, який допомагає формувати індивідуальне мовлення персонажів і відображає соціокультурні реалії епохи. У серіалі представлено як загальноновживані сленгові одиниці, характерні для американської молоді 1980-х років, так і вузькоспеціалізований сленг – зокрема «геймерський» і науково-фантастичний. Це зумовлює необхідність пошуку ефективних перекладацьких стратегій для їх адекватного відтворення українською мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сленгу як динамічного та актуального соціолінгвального явища перебуває в центрі уваги багатьох сучасних лінгвістів. Науковий інтерес до цієї тематики зумовлений не лише стрімким оновленням лексичного складу мови, а й особливою роллю сленгізмів у процесі міжкультурної комунікації.

Вагомий внесок у вивчення англомовного сленгу здійснили зарубіжні лінгвісти, зокрема Дж. Колман, Т. Далзелл, Е. Партрідж, Е. Маттіелло та інші. Дослідженню сленгу як актуального соціолінгвального явища приділяли увагу такі українські науковці, як Дорда В. О., Зацний Ю. А., Кондратюк Т. М. Науковці підкреслюють, що сленг не лише збагачує мову новими експресивними засобами, але й виконує важливу соціальну функцію – слугує маркером групової належності та засобом самоідентифікації. Вагомий внесок у дослідження цієї проблематики українською здійснили А. Е. Бобровська та О. Г. Гнедкова [1], які проаналізували специфіку перекладу англомовного SMS-сленгу. Молодіжний сленг, зокрема, відображає вікові особливості мовців, їхні цінності, культурні орієнтири та прагнення до мовної автономії. У контексті американської культури 1980-х років сленг набуває додаткового значення як репрезентант епохи, пов'язаний із розвитком попкультури, музики, кінематографа та підліткових субкультур.

Попри ґрунтовну теоретичну базу, питання відтворення американського сленгу 1980-х років в українському перекладі залишається недостатньо вивченим. Специфіка серіалу «Дивні дива» (*Stranger Things*) полягає у поєднанні ретро-сленгу з науково-фантастичним та підлітковим контекстом, що вимагає від перекладача пошуку особливих стратегій для збереження автентичності епохи та конотативного значення одиниць.

Постановка завдання. Мета статті – виявлення та аналіз перекладацьких стратегій, що використовуються для відтворення американського молодіжного сленгу 1980-х років українською мовою. Для реалізації зазначеної мети необхідно розв'язати наступні завдання: 1) систематизувати лексико-семантичні групи сленгізмів, вживаних у серіалі «Дивні дива»; 2) визначити роль соціокультурного контексту 1980-х років у формуванні молодіжного мовлення того часу; 3) проаналізувати основні стратегії перекладу; 4) з'ясувати ступінь збереження емоційного та стилістичного навантаження оригінальних висловів у перекладі; 5) оцінити ефективність використання сучасного українського молодіжного сленгу як інструменту адаптації ретро-лексики.

Виклад основного матеріалу. Мова – це живий організм, що постійно трансформується, миттєво реагуючи на зміни в суспільній свідомості. Одним із найбільш динамічних та водночас дискусійних явищ сучасної лінгвістики є сленг. Будучи невід'ємним елементом повсякденної комунікації, він пронизує всі сфери людського життя: від неформального молодіжного спілкування до професійних середовищ та медіапростору. Особливого значення сленг набуває в сучасному кінематографі, зокрема в телесеріалах. Тут він перетворюється на інструмент створення автентичності: через специфічну лексику автори розкривають соціальний статус, вік, культурний бекграунд персонажів, створюють певну атмосферу обраної епохи. Сленг – «це практично відкрита мовна підсистема ненормативних, стилістично знижених лексико-фразеологічних одиниць, які виконують експресивну, оцінну і ефемістичну функції» [2, с. 200]. Водночас сленг є однією з найцікавіших частин дослідження мови, оскільки він динамічний, емоційно забарвлений і тісно пов'язаний із культурним контекстом.

Матеріалом для аналізу сленгу було обрано серіал «Дивні дива» (*Stranger Things*), створений братами Даффер для платформи Netflix. Події серіалу розгортаються у 1980-х роках у США, що зумовлює використання характерного для того періоду американського молодіжного сленгу. Репліки персонажів містять велику кількість розмовних виразів, жаргонізмів та культурно маркованих одиниць, які часто не мають прямих відповідників в українській мові.

Сленг у мовленні героїв-підлітків не є просто набором лексичних одиниць для обміну інформацією; він виступає потужним інструментом соціально-групової ідентифікації та засобом побудови індивідуального образу. Як зазначає дослідник

Е. Партрідж: «Сленг використовується не лише як засіб самовираження; він репрезентує особистість. Його виникнення та поширення зумовлені радше прагненням індивіда підкреслити власну винятковість через ексцентричність або гротескний гумор» [3, с. 4]. Для персонажів серіалу вживання специфічних сленгізмів стає способом маркування їхньої інакшості в соціумі. Хоча сленг іноді ототожнюють з аргю, він є «надбанням відкритих соціальних груп і характеризується стилістичною зниженістю, пейоративністю і не виконує функції утаємниченості» [4, с. 666]. Відповідно, перед перекладачем стоїть завдання зберегти не лише семантику цих висловів, а й їхній ексцентричний характер, що дозволить українському глядачеві ідентифікувати персонажа як представника певної субкультури, зберігаючи унікальний мовленнєвий портрет.

Сленг також є «різновидом соціалекту – соціально маркованої лексики певної суспільної групи (професійної, вікової й ін.) у межах національної мови» [4, с. 666]. Особливу складність при відтворенні американського соціалекту 1980-х років становить переклад емоційно забарвлених одиниць, таких як звертань та інвективної лексики, оскільки «додаткові корективи, які необхідно вносити, стосуються сленгу, а також пестливих або лайливих слів; їхнє надто буквальне відтворення іншою мовою може викликати невідповідну реакцію аудиторії» [5, с. 93].

Бобровська А. Е. і Гнедкова О. Г. визначають основні стратегії перекладу, такі як «калькування, адаптація, використання аналогій і транслітерація, що дозволяють зберігати аутентичність повідомлення, не втрачаючи значення» [1, с. 85]. Переклад сленгу в серіалі потребує від перекладача не лише ґрунтового володіння мовою, а й глибокого розуміння культурних реалій, історичного тла та прагматичного значення висловлювань.

У межах досліджуваного матеріалу сленг можна поділити на дві основні категорії: загальний молодіжний сленг 1980-х років і геймерський («гківський») сленг.

До першої групи належать лексеми, що виражають емоційну оцінку, захоплення, зневагу або відображають соціальні зв'язки між персонажами. Такі одиниці, як *tubular*, *radical*, *douchebag*, є типовими маркерами підліткової комунікації 1980-х років. Вони функціонують переважно як експресивні інтенсифікатори оцінки та віддзеркалюють неформальний характер спілкування.

Слово *tubular*, яке спершу виникло в серфінговій субкультурі Каліфорнії, у 1980-х роках

набуло ширшого значення «чудовий», «класний». У репліці «*And you're, like, totally tubular*», яку переклали «*А це точно так тонельна*» спостерігаємо спробу формально відтворити фонетичну гру й експресивність оригіналу через алітерацію, однак семантика слова «тонельна» є непрозорою й не має усталеного сленгового значення в українській мові, що ускладнює декодування змісту та нівелює прагматичний ефект компліменту. Натомість інший варіант «*Ти цілком бомбезна*» застосовує функціональний аналог – сучасне українське слово «бомбезна», яке адекватно передає позитивну оцінку і розмовну тональність, хоча й втрачає культурний колорит 1980-х.

Слово *douchebag* має виразне негативно-оцінне забарвлення й позначає неприємну, образливу або огидну людину. У процесі перекладу воно потребує добору культурно релевантного еквівалента із урахуванням віку персонажів та допустимого рівня експресії в українському аудіовізуальному продукті. У репліці «*Dude, we need you, man. That douchebag's killing us. Let's go!*» *douchebag* є пейоративом із виразною емоційно-оцінною конотацією, що передає роздратування й зневагу. У дубляжі серіалу було використано «*Чувак! Ти потрібен. Той дебіл нас зважає! Ходімо!*», де «дебіл» передає образливість «*douchebag*», хоча семантично зміщує акцент із моральної характеристики на інтелектуальну. Натомість субтитри пропонують «*Харингтон. Ти нам потрібен. Цей гад добиває нас. Хутчіш!*». Тут використано слово «гад», яке є стилістично нейтральнішим та менш експресивним, ніж «*douchebag*». Отже, у процесі перекладу молодіжного сленгу дубляж переважно спрямований на збереження розмовної динаміки та соціалектної виразності оригіналу. Натомість субтитрування виявляє тенденцію до часткової нейтралізації сленгових одиниць і зниження експресивності задля лаконічності та зрозумілості, що може зумовлювати певну втрату стилістичного колориту.

З іншого боку, у випадку перекладу репліки «*He's a douchebag of the highest order*» обидва варіанта перекладу демонструють спільну стратегію – семантичне спрощення та зниження соціопрагматичної виразності. Англійський пейоратив *douchebag* має чітку соціальну конотацію й передає не стільки інтелектуальну обмеженість, скільки моральну ницість, самозакоханість або соціальну огидність персонажа. Натомість українські відповідники, використані в перекладі згаданої фрази, а саме «йолоп», «дурень», зміщують акцент у площину саме інтелектуальної неспроможності.

У контексті аналізу позитивно-оцінної лексики уваги заслуговує переклад прикметника *rad* (скорочення від *radical*), що виражає захоплену позитивну оцінку на кшталт «класний», «крутий», «суперовий». Це слово має виразну часову й соціокультурну прив'язку, асоціюючись із підлітковим середовищем та попкультурою тієї епохи. У репліці «*That's a rad shirt, man*» переклад «*Кльова сорочка, чувак!*» демонструє вдалий вибір функціонального аналога «кльова». Однак, як і в інших випадках, історичний колорит саме 1980-х частково нейтралізується, оскільки слово «кльова» сприймається як звичайне сленгове слово, позбавлене характерного ретро-колериту.

Окрему перекладацьку проблему становить слово *wastoid*, етимологічна структура якого базується на поєднанні кореня *waste* (марнувати) та суфікса *-oid*, характерного для науково-фантастичної термінології та зневажливих неологізмів 1980-х років. Воно позначає деградацію особистості або соціальну безперспективність («лузерство»). Перекладацьке рішення використати відповідник «нікчема» передає страх персонажа видатися «порожнім місцем». Проте на стилістичному рівні спостерігається нівелювання субкультурного забарвлення: якщо англіцизм *wastoid* звучить як специфічний підлітковий сленгізм із відтінком самоіронії, то «нікчема» має радше літературно-нормативне звучання. Складність адаптації цього слова зумовлена відсутністю в українській мові продуктивного суфікса, аналогічного *-oid*, який би дозволяв створювати подібні «науково-зневажливі» оніми, що змушує перекладачів обирати стилістично нейтральніші слова.

Наступну групу становлять слова, що виконують функцію ярликів, відображаючи соціальну ієрархію американської школи 1980-х років. Лексеми *mouthbreather*, *nerd*, *freak* виконують функцію маркування «свій/чужий» та сигналізують про соціальний статус персонажа в підлітковому колективі.

Цікавим виступає слово *mouthbreather*. В американському лінгвокультурному просторі воно функціонує як пейоративний сленгізм на позначення інтелектуальної обмеженості, що спирається на стереотипний образ людини з постійно відкритим ротом як маркера «тупості» або примітивності. Оскільки в українській мові буквально відтворення даного виразу не має усталеного ідіоматичного значення, переклад *mouthbreather* вимагає описового перекладу або адаптації з орієнтацією на збереження образливого ефекту. Водночас інший сленгізм – *knucklehead* – репрезентує іронічне звертання до «телепня» або «дур-

ника», що надає мовленню героїв специфічного дитячого забарвлення. У субтитрах відбулася нейтралізація стилістичних відмінностей і злиття цих слів у спільний ряд грубих звертань «дебіл», «ідіот». У дубляжі використано слово «дурбелік», яке передає знижену і не надто агресивну образливість, збурігаючи дитячо-іронічний відтінок. Переклад *knucklehead* як «тупак» також підтримує градацію образ, хоча звучить дещо анахронічно.

У серіалі лексема *nerd* функціонує як соціально маркований молодіжний сленгізм, що позначає людину з високими інтелектуальними здібностями, але соціально незграбну або «непопулярну» в шкільній ієрархії. Залежно від контексту це слово перекладають по-різному (наприклад, «зануда», «ботан»), а його конотація варіюється від відверто зневажливого ярлика до напівіронічного самовизначення.

Другу групу сленгізмів становить специфічна термінологія настільної рольової гри *Dungeons & Dragons*. Для головних героїв-підлітків модель світу стає інструментом осмислення надприродних подій. Такі номінації, як *The Upside Down*, *Demogorgon*, виходять за межі вузькоспеціалізованої термінології та інтегруються в повсякденне мовлення персонажів.

Назва *The Upside Down* позначає альтернативний вимір – буквально «перевернутий догори дригом» світ. Вона слугує метафорою хаосу та небезпеки. В українському перекладі закріпився варіант «Виворіт», де використано калькування. «Виворіт» асоціюється з внутрішньою, прихованою та зазвичай непривабливою стороною речей. Це ідеально передає суть виміру – той самий світ, але «вивернутий» і спотворений. Переклад вийшов лаконічним. Одне слово використовується замість описової конструкції (як-от «Перевернутий світ»), що робить термін живим, він легше входить у мовлення персонажів. Назва *Demogorgon* передається шляхом транслітерації («Демогоргон»). Отже, «гківський» сленг характеризується високим рівнем культурної специфічності, а його переклад потребує застосування калькування, транслітерації та часткової адаптації, що дає змогу зберегти міжтекстові зв'язки з оригінальною ігровим світом.

Висновки. Підводячи підсумок, можна стверджувати, що сленг у серіалі «Дивні дива» є складним багатошаровим явищем, яке інтегрує мовні маркери 1980-х років, специфічну субкультурну термінологію та соціально марковані сленгізми. Сленг відображає систему цінностей, вікову психологію та соціальну ієрархію підліткового сере-

довища тогочасного типового американського містечка.

Найбільш ефективним методом відтворення сленгу виявилася прагматична адаптація, що дозволяє замінити незнайомі для сучасного українського глядача американські вирази зрозумілими відповідниками. Водночас для перекладу назв містичних істот та локацій доцільним було використання калькування або створення неологізмів, що дозволило зберегти специфічну атмосферу та авторський задум. Головним викликом для пере-

кладача залишається пошук балансу між «осучасненням» мови для кращого сприйняття оповіді нинішнім глядачем та збереженням історичного колориту 1980-х.

Таким чином, успішна репродукція молодіжного мовлення в серіалі «Дивні дива» базується на гнучкому поєднанні калькування, адаптації, використання аналогій і транслітерації. Зрештою, гнучке поєднання різних способів перекладу дозволило передати автентичний «вайб» серіалу, зробивши його зрозумілим для українського глядача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бобровська А. Е., Гнедкова О. Г. Специфіка перекладу англійського SMS-сленгу українською мовою. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35 (74), № 6. 6 с. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.6/14>
2. Голянич М. І., Стефурак Р. І., Бабій І. О. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / за ред. М. І. Голянича. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 272 с.
3. Partridge E. *Slang Today and Yesterday*. London: Routledge & Kegan Paul, 1933. 476 p.
4. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.
5. Baker M., Saldanha G. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge, 1998. 653 p.
6. Дивні дива. Netflix. URL: <https://www.netflix.com/title/80057281> (дата звернення: 11.02.2026).

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 25.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

ЕМОТИВНА ЛЕКСИКА В АНТИУТОПІЧНОМУ НАРАТИВІ МАРГАРЕТ ЕТВУД: ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ ВИМІР

EMOTIVE LEXIS IN MARGARET ATWOOD'S DYSTOPIAN NARRATIVE: A TRANSLATION STUDIES PERSPECTIVE

Голі-Оглу Т.В.,

orcid.org/0000-0002-7474-2563

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри перекладу

Приазовського державного технічного університету

Гармаш О.Л.,

orcid.org/0000-0002-7779-5505

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри перекладу

Приазовського державного технічного університету

Статтю присвячено комплексному аналізу емотивної лексики в антиутопічному наративі Марґарет Етвуд у перекладознавчому вимірі. Матеріалом дослідження слугували романи «Оповідь служниці» та «Заповіді» і їх українські переклади, здійснені Оленою Оксеніч. Актуальність роботи зумовлена зростанням інтересу сучасної лінгвістики та перекладознавства до проблеми вербалізації емоційного досвіду в художньому тексті, а також недостатньою вивченістю перекладацьких стратегій відтворення емотивної лексики в антиутопічному дискурсі, зокрема в українському контексті.

Метою статті є виявлення функціонально-семантичних особливостей емотивних одиниць у досліджуваних творах і визначення основних перекладацьких стратегій та трансформацій, спрямованих на збереження емоційно-експресивного потенціалу оригіналу, авторської інтенції та прагматичного впливу тексту на реципієнта. Теоретичне підґрунтя дослідження становлять положення сучасної теорії емотивності, зокрема концепції, що трактують емотивність як лінгвістичну категорію, реалізовану на різних мовних рівнях і пов'язану з оцінністю, конотативністю та культурною маркованістю мовних одиниць.

У роботі доведено, що в антиутопічному наративі М. Етвуд емотивна лексика виконує не лише номінативну функцію, а й формує психологічну напругу, репрезентує екзистенційні стани героїнь, моделює атмосферу страху, відчуження й внутрішнього спротиву. Домінування негативно маркованих емотивів зумовлене жанровою специфікою антиутопії та сприяє інтенсифікації емоційного впливу тексту.

Аналіз перекладів засвідчив активне використання у перекладі стратегій функціонального відповідника, смислового розвитку, синтаксичної перебудови, адаптації, транслітерації та морфологічної компенсації. На фонетико-графічному рівні емотивність відтворюється шляхом збереження пунктуаційних маркерів, капіталізації та адаптації звуконаслідувальних елементів; на морфологічному – через використання українських афіксів-емотивів і форм ступенів порівняння; на лексико-семантичному – через добір адекватних відповідників із урахуванням градації емоцій та оцінно-прагматичного навантаження. Водночас зафіксовано випадки нейтралізації емотивного компонента, що може знижувати експресивність перекладу.

Адекватне відтворення емотивної лексики в антиутопічному наративі потребує комплексного підходу та врахування взаємодії мовних рівнів, культурного контексту й прагматичних чинників.

Ключові слова: емотивна лексика; емотивність; антиутопічний наратив; художній переклад; перекладацькі стратегії; перекладацькі трансформації; лексико-семантичний рівень; морфологічний рівень; фонетико-графічні засоби; Марґарет Етвуд; «Оповідь служниці»; «Заповіді».

The article is devoted to a comprehensive analysis of emotive lexis in Margaret Atwood's dystopian narrative from a translation studies perspective. The research material comprises the novels *The Handmaid's Tale* and *The Testaments* and their Ukrainian translations produced by Olena Oksenysh. The relevance of the study is обусловлено the growing interest in contemporary linguistics and translation studies in the verbalization of emotional experience in literary texts, as well as by the insufficient exploration of translation strategies employed to render emotive lexis in dystopian discourse, particularly within the Ukrainian context.

The aim of the article is to identify the functional and semantic features of emotive units in the selected works and to determine the principal translation strategies and transformations aimed at preserving the emotional and expressive potential of the original, the author's intention, and the pragmatic impact of the text on the recipient. The theoretical framework of the study is grounded in contemporary theories of emotivity, particularly those that conceptualize emotivity as a linguistic category realized at different language levels and associated with evaluative meaning, connotation, and cultural markedness.

The study demonstrates that in Atwood's dystopian narrative emotive lexis performs not only a nominative function but also contributes to the construction of psychological tension, the representation of the protagonists' existential states, and the modeling of an atmosphere of fear, alienation, and inner resistance. The predominance of negatively marked emotive units is determined by the genre specificity of dystopia and enhances the emotional impact of the text.

The analysis of the translations reveals the translator's active use of functional equivalents, semantic development, syntactic restructuring, adaptation, transliteration, and morphological compensation. At the phonetic and graphic level, emotivity is reproduced through the preservation of punctuation markers, capitalization, and the adaptation of onomatopoeic elements; at the morphological level, through the use of Ukrainian emotive affixes and degrees of comparison; at the lexical and semantic level, through the selection of adequate equivalents with regard to emotional gradation and evaluative-pragmatic load. At the same time, isolated cases of neutralization of the emotive component have been identified, which may reduce the expressive intensity of the translation.

Adequate rendering of emotive lexis in dystopian narrative requires a comprehensive approach that takes into account the interaction of language levels, cultural context, and pragmatic factors.

Key words: emotive lexis; emotivity; dystopian narrative; literary translation; translation strategies; translation transformations; lexical-semantic level; morphological level; phonetic and graphic means; Margaret Atwood; *The Handmaid's Tale*; *The Testaments*.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці та перекладознавстві зростає активність досліджень емотивної лексики як ключового засобу вербалізації емоційного досвіду людини та формування оцінного і прагматичного потенціалу художнього тексту. Особливої ваги зазначена проблема набуває в межах антиутопічного нарративу, де емоційно марковані мовні одиниці виступають не лише засобом індивідуалізації персонажів, а й важливим і потужним інструментом репрезентації страху, тривоги, відчуження, асоціальності та психологічного тиску, що визначають специфіку літературного жанру. Твори канадійської письменниці Маргарет Етвуд, зокрема її антиутопічні романи, вирізняються високим ступенем емоційної насиченості, символічності та прагматичної багатшаровості, що обумовлює складність адекватного відтворення емотивної лексики в перекладі.

Проблема перекладу емотивної лексики в антиутопічному нарративі полягає в необхідності збереження не лише денотативного значення мовних одиниць, а і їхнього емоційно-оцінного, стилістичного та культурно зумовленого навантаження. У процесі перекладу романів-антиутопій М. Етвуд перекладач стикається з цілою низкою труднощів, пов'язаних із передачею імпліцитних емоцій, іронії, приглушеної експресії та психологічної напруги, що часто реалізуються через мінімалістичні та контекстуально марковані лексеми. Неувага до цих особливостей і їхнє ігнорування може призвести до зниження емоційного впливу тексту перекладу на реципієнта та спотворення авторської інтенції, що є недопустимим у художньому перекладі.

Попри наявність ґрунтовних наукових студій, об'єктом яких є емотивна лексика в художньому дискурсі, та значну кількість праць, присвячених дослідженню творчості М. Етвуд, перекладознавчий вимір відтворення емотивної лексики її антиутопічних романів залишається недостатньо вивченим, особливо в контексті українських перекладів. Відсутність комплексних досліджень,

спрямованих на аналіз перекладацьких стратегій і трансформацій, застосовуваних для передачі емотивно забарвлених одиниць, зумовлює актуальність порушеної проблеми та необхідність її подальшого наукового студіювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливо виразно емотивна лексика функціонує в художньому дискурсі, де вона активно використовується для формування художніх образів, розгортання сюжетної лінії та створення емоційної атмосфери твору. Як зазначають J. Martin та P. White у межах Appraisal Theory, емоційно забарвлені мовні засоби виконують оцінну (аксіологічну) функцію, сприяючи вираженню ставлення мовця до зображуваної дійсності [1]. Використання емоційно насичених слів і виразів підвищує експресивність художнього тексту, робить його переконливішим і вводить в орбіту емоційного досвіду читача. Значний внесок у вивчення емотивної лексики англійської мови також зробили M. Bednarek [2], яка досліджувала емоційність у медіадискурсі, а також G. Leech [3] і D. Crystal [4], чиї праці заклали підґрунтя для аналізу експресивних та прагматичних аспектів мовлення.

Проблема адекватного відтворення емоційного навантаження тексту в перекладі знайшла відображення і в працях вітчизняних учених у галузі лінгвістики та перекладознавства, зокрема Ю. Андрійченко [5], Г. Барташової [6], А. Біласа [7], Т. Вавринюк [8], Л. Окулової [9], І. Свідер [10], І. Шахновської [11] та інших. Одним із найбільш складних аспектів перекладацької діяльності є передача емоційного стану персонажа художнього твору, оскільки вона потребує врахування не лише лексико-семантичних, а й прагматичних та культурних чинників.

Мета статті полягає у комплексному аналізі емотивної лексики в антиутопічному нарративі Маргарет Етвуд у перекладознавчому вимірі, зокрема у виявленні її функціонально-семантичних особливостей та визначенні основних перекладацьких стратегій і трансформацій, що

застосовуються для адекватного відтворення емоційно-експресивного потенціалу оригіналу в перекладі, з метою збереження авторської інтенції та емоційного впливу художнього тексту на реципієнта.

Виклад основного матеріалу. У сучасній лінгвістиці та перекладознавстві існують різноманітні підходи до трактування поняття емотивності, зокрема О. Селіванова зазначає, що емотивність є важливою складовою семантичної структури мовної одиниці, що відображає емоційне ставлення мовців до позначуваного, тому значення лексичних одиниць може формуватися завдяки емотивності [12, с. 142]. Ця взаємозалежність створює труднощі при аналізі конотацій і денотацій, а також у визначенні їхнього розмежування. Українська дослідниця Н. Голубенко підкреслює, що мовна виразність емоцій є основоположним аспектом емотивності [13, с. 127], а Т. Крисанова розглядає емотивність як результат інтелектуального осмислення емоцій, що виявляється в мовленні [14, с. 81]. Трактування емотивності як лексичної категорії і пропозицію виокремлення трьох розрядів емоційно забарвленої лексики, зокрема мовних одиниць, що називають, виражають та описують емоції, знаходимо в дослідженні А. Малія та О. Опанасенко, які стверджують, що лише та лексика, яка має на меті мовне вираження емоцій, може вважатися емотивною [15, с. 133]. На думку науковця, емотивна семантика в мові не є чітко визначеною семантичною множиною, оскільки за певних обставин будь-яке слово в процесі спілкування може набувати емотивного забарвлення.

Проте всі трактування емотивності засвідчують, що емотивність у тексті, зокрема художньому, є лінгвістичною категорією, що реалізує емоційність, виражену мовними засобами; отже, являє собою чуттєву оцінку об'єкта, демонстрацію почуттів і відчуттів людини за допомогою одиниць мови. Властивості емоційного феномену, а також особливості їхнього вираження в контексті конкретної культури й історичної доби створюють певні труднощі, що ускладнюють роботу перекладача і мають бути подолані в процесі перекладу.

Спираючись на концепцію Г. М. Кузенко [16] щодо категоріального статусу емотивності та особливостей її прояву на різних мовних рівнях, зокрема фонетико-графічному, морфологічному, лексичному та синтаксичному, проаналізуємо стратегії, що застосовуються при перекладах емотивних одиниць у текстах антиутопічних романів М. Етвуд «Заповіти» і «Оповідь служниці» українською мовою, здійснених Оленою Оксеніч.

На фонетико-графічному рівні основними засобами вираження емотивності є інтонація, темп, наголос, паузи та інші елементи, що включають знак оклику, знак питання, великі літери, три крапки, тире та дефіс. Яскравим прикладом цієї особливості є текст, у якому перекладачка прагнула досягти аналогічного комунікативного ефекту, враховуючи національно-культурні аспекти народу-реципієнта: *«But, Aunt Lydia, you must drink this mint tea, it will do wonders for your digestion! Keep your nose out of my digestion, I want to snap at them; but they mean well, I remind myself. Is that ever a convincing excuse when there's blood on the carpe»?* [17, с. 94] – *«Тімко Лідіє, ви мусите скуштувати цього м'ятного чаю, він творить дива з травленням! Так і хочеться огризнутися: зась вам до мого травлення! Але нагадую собі, що вони зичать мені добра. Чи переконливе це виправдання, коли на килимі з'являється кров?»* [18, с. 62]. При перекладі першого речення ілюстративного уривку перекладачка вдалася до стратегії синтаксичної заміни і пряму мову передано синтаксичною конструкцією непрямої мови в українському перекладі, що дозволило, на наш погляд, персоналізувати висловлювання героїні, і водночас зберегти окличну інтонацію та експресивне навантаження оригіналу. Перекладаючи наступне речення оригіналу, де емотивність не виражена графічно, перекладачка додає знак оклику з метою підсилення емоційного контексту висловлювання та демонстрації емоційного стану обурення, незгоди, емоційного бунту й відчуженості.

Окрім графічної репрезентації емотивності в перекладі за допомогою додавання знаку оклику і синтаксичної перебудови речення, О. Оксеніч при перекладі роману М. Етвуд «Заповіти» досить активно використовує стратегію транслітерації під час передачі українською мовою одиниці оригіналу, що створена із застосуванням художнього прийому капіталізації: назва *OBLIVION* в оригіналі подана великими літерами з метою посилення відчуття страху, домінування, непередбачуваності та напруженості: *«Heavy metal doors led down to the basement passage. The entrance was framed by a metallic arch with a name carved into it in the Gothic lettering sometimes found on older industrial buildings in Chicago – OBLIVION – surrounded by images of dragons and ominous runes; they were likely meant to appear artistic, but to me, they seemed menacing. At that moment, everything around me felt hostile»* [17, с. 107]. – *«Важкі металеві двері вели до підземного проходу. Вхід обрамляла металева арка з написом «ОБЛІВІОН»*

готичним шрифтом, який іноді можна побачити на старих промислових будівлях у Торонто, в оточенні зображень драконів і зловісних рун. Вони, певно, мали виглядати декоративно, але мені здалися загрозливими. Тоді мені все навколо видавалося ворожим» [18, с. 62].

Фонетико-графічний рівень вираження емоційності визначається застосуванням різноманітних звуконаслідувальних моделей, зокрема у проаналізованих текстах оригіналу виявлено кілька прикладів цього явища, які були адаптовані для українського читача: звуконаслідувальний елемент *Shh* у перекладі передано варіативно – як «Цс-с-с» та «Тсс», що зберігає емоційну інтонацію; «*“Shh”, she whispered, glancing around nervously. This must remain between us*» [19, с. 251]. – «Цс-с-с, – прошепотіла вона, нервово озируючись. – Це повинно залишитися між нами» [20, с. 198]; «*“Shhh ... don't say a word”, he cautioned, lowering his voice. It's important we keep this hidden*» [17, с. 392]. – «Тсс ... не кажи ані слова, – застеріг він, знижуючи голос. – Важливо, щоб це залишилося в таємниці» [18, с. 314]. Така адаптація ілюструє використання звуконаслідувальних моделей, які підкреслюють емоційний контекст ситуації, не порушуючи, зберігаючи інтенцію автора в українському перекладі. Процес адаптації є у цьому випадку необхідним, адже одні й ті самі звуки реального світу різні мовні спільноти «чують» і кодують по-своєму, їх мовне відтворення формується під впливом культури, фонетичної системи мови та колективного досвіду.

Результати проведеного перекладацького аналізу демонструють, що у процесі перекладу було враховано специфіку репрезентації емоцій за допомогою фонетичних і графічних засобів, які використовуються М. Етвуд з метою формування емоційної напруги, посилення акцентуації та поглиблення образної структури текстів.

На морфологічному рівні лінгвальне вираження емоцій має свої особливості та інтерпретації в перекладознавчому вимірі. Реалізація категорії емотивності на зазначеному рівні мовної системи зумовлюється функціонуванням словотвірних і формотворчих засобів, зокрема афіксації та граматичної категорії ступенів порівняння прикметників. Зазначені морфологічні механізми забезпечують семантичну варіативність лексичних одиниць, актуалізуючи додаткові конотативні компоненти, пов'язані з вираженням емоційності, оцінності, інтенсивності та образності. У результаті посилюється експресивний потенціал мовних засобів, що сприяє інтенсифікації їхнього

прагматичного впливу на рецептивну сферу адресата та визначає специфіку емоційного моделювання текстового простору загалом. З огляду на це у перекладах антиутопічних романів М. Етвуд з метою відтворення емотивного потенціалу оригіналу перекладачка послуговується широким спектром українських афіксів-емотивів, які забезпечують адекватну передачу експресивно-оцінних відтінків значення. Водночас аналіз перекладацьких трансформацій засвідчує наявність поодиноких випадків часткової нейтралізації емотивного компонента, що зумовлює певне зниження емоційно-експресивної насиченості тексту перекладу, зокрема: «*It's interesting to consider how language evolves. Words can take on new meanings. When children are told to complete a jobbie, it's often seen as a task, a small job they must finish*» [19, с. 281] – «Цікаво подумати, як змінюється мова. Слова можуть набувати нових значень. Коли дітям кажуть виконати роботу, це часто сприймається як завдання, маленька справа, яку потрібно завершити» [20, с. 232], де автор оригіналу застосовує термін *jobbie*, що має англійський зменшувально-пестливий суфікс *-ie*, тоді як перекладачка використовує більш нейтральний в емоційному плані еквівалент укр. *робота*. «*My hair was particularly inflammatory because it was greenish*» [17, с. 317] – *А моє волосся було особливо запальним, бо ж зеленкуватим* [18, с. 243]; «*I crossed my arms on my knees and turned away from him. I was getting more childish by the minute: he brought it out in me*» [17, с. 273] – «Я обхопила руками коліна й відвернулася від нього. Щомиті все більше почувалася дитиною: він пробуджував у мені такі почуття» [18, с. 202]; у цих фрагментах емотиви *greenish* та *childish* із суфіксом *-ish*, що вказує на зменшене або зневажливе ставлення з негативним відтінком, а слова з цим афіксом в англійській мові мають негативну конотацію, були замінені в перекладі на нейтральні еквіваленти *зеленкуватий* та *дитина* відповідно.

Отже, відтворення емотивних компонентів на морфологічному рівні перекладу характеризується активним залученням функціональних відповідників, що варіюються за ступенем емоційного навантаження та експресивної маркованості. Застосування такого підходу детерміноване прагненням перекладача досягти максимальної адекватності у репрезентації авторського інтенціонального змісту з урахуванням когнітивно-перцептивних особливостей реципієнтів цільової культури.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що в більшості досліджених випадків перекладачка

стратегія ґрунтувалася на доборі українських морфологічних відповідників із підвищеним рівнем емотивної насиченості, що забезпечувало інтенсифікацію емоційно-експресивного потенціалу тексту перекладу. Така тенденція сприяє більш повній реконструкції емоційно-оцінного спектру оригінального твору та підвищує рівень прагматичної релевантності перекладу, зберігаючи його стилістичну цілісність і комунікативну ефективність.

Найбільш інтенсивно категорія емотивності в романах М. Етвуд реалізується на лексико-семантичному рівні, оскільки мовні одиниці, що вербалізують емоційні стани персонажів, виконують номінативну функцію та формують лексичний (змістовий) фундамент художнього тексту, водночас забезпечуючи його структурну організацію.

Далі розглянемо перекладацькі рішення, застосовані для відтворення лексичних одиниць із емоційно-експресивною семантикою в досліджуваних романах. Як відомо, лексика, що вказує на емоційний стан, виконує номінативну функцію у тексті, зокрема й антиутопічному наративі: «*She felt an overwhelming sense of happiness as she walked into the room*» [19, с. 158] – «Вона відчула неймовірне щасття, коли увійшла до кімнати» [20, с. 101]; «*I was happy to see her smile, even for a moment*» [19, с. 198] – «Я була щаслива побачити її усмішку, хай навіть на мить» [20, с. 147]; тут авторкою роману вжито слово з позитивною емотивністю *happy*. У першому фрагменті під час перекладу лексеми *happy* використано функціональний відповідник укр. *щасливий*, що забезпечує передачу її основного емотивного значення. Початкову частину речення відтворено шляхом смислового розвитку: фраза укр. *кинулися в обійми* експлікує радість очікуваної зустрічі та посилює емоційно-експресивне забарвлення висловлювання. У наступному прикладі переклад лексеми *happy* також здійснено із застосуванням смислового розвитку, що забезпечило адаптацію тексту до лінгвальних потреб цільової аудиторії зі збереженням авторської інтенції.

У досліджуваних антиутопічних романах М. Етвуд простежується домінування лексики з негативною емоційно-оцінною семантикою, що детерміновано наративною (антиутопічною) специфікою творів. У межах художнього дискурсу головні героїні вербалізують власні емоційні стани в ситуаціях екзистенційних криз і тривалого психологічного навантаження, що зумовлює підвищену концентрацію мовних засобів із виразною негативно-оцінною конотацією, зокрема:

«*And I felt guilty as well as angry, because they'd been murdered, and I believed then that their murder was my fault*» [17, с. 38] – «І винною я почувалася не менше ніж злою, бо їх убили, а я тоді вірила, що то моя провина» [18, с. 33]; «*"God is a real friend, not an imaginary one," said Becca. There was as much anger in her voice as she was capable of revealing*» [17, с. 261] – «Бог – справжній друг, а не уявний, заперечила Бека. В її голосі було стільки гніву, скільки вона взагалі дозволяла собі показати» [18, с. 274]; лексема *angry* у перекладних відповідниках реалізує різні ступені емотивності: у першому фрагменті перекладач застосовує стилістично нейтральний відповідник укр. *зла*, тоді як у другому – лексичний відповідник з підсиленням емоційним забарвленням укр. *гнів*, що посилює градус експресивності висловлювання в цілому. Вважаємо, що додаткового аналізу в наведених ілюстративних уривках потребує трансформація конструкції англ. *I felt guilty*, здійснена через застосування в перекладі прийому синтаксичної перестановки, що забезпечує актуалізацію домінантного емоційного стану героїні, зокрема почуття провини, та сприяє посиленню прагматичного ефекту відповідного фрагмента перекладного тексту.

В антиутопічних романах М. Етвуд переважає лексика з негативними емоційними конотаціями, що передає відчуття страху, безвиході, внутрішнього бунту; це обумовлено жанровою специфікою творів і необхідністю показати героїв у важких життєвих обставинах, на межі ментального виживання.

Проте у своїх романах М. Етвуд використовує ще одну групу лексичних засобів, які виступають елементами непрямої передачі емоцій та відчуттів героїв через їх опис: такі лексичні елементи вказують на причини, наслідки, інтенсивність прояву емоцій; для передачі таких елементів перекладачка О. Оксеніч обирає стратегію дослівного перекладу, адже він якнайкраще підходить для передачі тривожного стану героїні, страху, шоку, сильного внутрішнього напруження: «*I freeze, cold travels through me, down to my feet*» [19, с. 132]. – «Я завмираю, тілом прокочується холод, із голови до ніг» [20, с. 151]; емоції героїні настільки інтенсивні, що проявляються через тілесні відчуття (озноб, заціпеніння).

Проте у процесі порівнянні тексту оригіналу і тексту перекладу зафіксовано випадки підсилення емоційності при майже дослівному перекладі шляхом додаткового використання при дієслові укр. *здрігався* підсилювальної частки *аж* для передачі фрази *trembling with suppressed rage*;

так перекладачка підсилює емоційний акцент: *He was trembling with suppressed rage, and also fear: to have had Baby Nicole within his grasp, and to have let her slip – this would not be forgiven by the Council* [17, с. 309]. – *Він аж здригався від стримуваної люті й страху: тримати Крихітку Ніколь так близько й дозволити їй вислизнути... Рада цього не пробачить* [18, с. 322].

Висновки. Комплексний аналіз емотивної лексики в антиутопічному наративі М. Етвуд у перекладознавчому вимірі засвідчив, що емоційно-експресивний потенціал її романів формується через взаємодію засобів різних мовних рівнів – фонетико-графічного, морфологічного та лексико-семантичного. Емотивні одиниці в досліджуваних текстах виконують не лише номінативну функцію, а й слугують важливим інструментом моделювання психологічної напруги, репрезентації екзистенційних станів героїнь і реалізації авторської інтенції в межах антиутопічного дискурсу.

У процесі перекладу романів М. Етвуд українською мовою перекладачка активно застосовує стратегії функціонального відповідника, смислового розвитку, синтаксичної перебудови, адаптації, транслітерації, а також морфологічної компенсації та підсилення емотивного компонента за допомогою підсилювальних часток. На фонетико-графічному рівні збереження емотивності досягається через відтворення інтона-

ційних і пунктуаційних маркерів, капіталізацію та адаптацію звуконаслідувальних елементів відповідно до норм української мовної системи. На морфологічному рівні простежується тенденція до активного використання українських афіксів-емотивів з метою компенсації або інтенсифікації конотативного значення, хоча в окремих випадках зафіксовано нейтралізацію емоційного компонента. Найбільш продуктивним виявився лексико-семантичний рівень, де перекладацькі рішення спрямовані на збереження оцінно-прагматичного навантаження, передачу градації емоцій і відтворення психологічної глибини образів.

Домінування негативно маркованої емотивної лексики зумовлене жанровою специфікою антиутопії та сприяє створенню атмосфери страху, відчуження, внутрішнього спротиву й екзистенційної напруги. Водночас перекладацькі трансформації демонструють прагнення досягти прагматичної релевантності тексту перекладу, зберігши баланс між точністю відтворення денотативного змісту та передачею емоційно-оцінного спектру оригіналу.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розширенні аналізу емотивної лексики з урахуванням когнітивно-дискурсивного та культурологічного підходів, а також у зіставленні різних перекладацьких інтерпретацій антиутопічних текстів у міжмовному та міжкультурному вимірах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Martin, J. R., White, P. R. R. *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. London: Palgrave Macmillan, 2005.
2. Bednarek, M. *Emotion Talk Across Corpora*. London: Palgrave Macmillan, 2008. 298 p.
3. Leech, G. *Principles of Pragmatics*. London: Longman, 1983. 250 p.
4. Crystal, D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
5. Андрійченко Ю. В. Структурно-семантичні особливості емотивної лексики сучасної англійської мови : монографія. Київ : НАН України, 2010. 214 с.
6. Барташева Г. П. Емоції та мовна свідомість : монографія. Харків : Факт, 2010. 198 с.
7. Білас А. О. Психолінгвістичні механізми емоційної вербалізації : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 221 с.
8. Вавринюк Т. І. Емоційна лексика в художньому дискурсі та її переклад : монографія. Луцьк : ВНУ, 2017. 240 с.
9. Окулова Л.О. Особливості відтворення категорії емотивності українською мовою у художньому дискурсі (на матеріалі англійської мови). *Modern Philology*. 2024. Вип. 2. С. 17–22. DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2024.2.3>
10. Свідер І. М. Проблеми перекладу емоційно-експресивної лексики художнього тексту. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 202 с.
11. Шахновська І. О. Емоційність як лінгвістична категорія: функціонально-семантичний аспект : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 230 с.
12. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.
13. Голубенко Н.І. Перекладацькі стратегії відтворення етнокультурного концепту. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2014. Вип. 10(2). С. 126–128.
14. Крисанова Т. О. Стратегії відтворення емоційно-забарвлених одиниць у перекладі : монографія. Харків : ХНУ, 2017. 223 с.

15. Малій А. С., Опанасенко О. І. Лексика на позначення емоцій у художньому тексті (на прикладі німецької та англійської мов). *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика». 2022. Т. 1. Вип. 25. С. 132–136. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.1.24>
16. Кузенко Г. М. Прагматика емоційного висловлення. Чернівці : ЧНУ, 2013. 195 с.
17. Atwood M. The Testaments. New York: Nan A. Talese/Doubleday, 2019. P. 432.
18. Етвуд М. Заповіти / Переклад з англ. О. Оксеніч. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2020. 352 с. DOI <https://uabooks.net/reader/127/page/28/>
19. Atwood, M. Atwood M. The Handmaid's tale: A novel. London: Vintage Books, 1986. P. 320. https://ia801807.us.archive.org/18/items/the-handmaids-tale_pdf/the-handmaids-tale_ForLibrary.pdf
20. Етвуд М. Оповідь служниці / Переклад з англ. О. Оксеніч. Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. 272 с. https://shron1.chtyvo.org.ua/Etvud_Marharet/Opovid_Sluzhnytsi.pdf?PHPSESSID=cc1o14f63enr1pa9vhinkio83

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE CONTEXT OF MODERN TRANSLATION PARADIGM (CASE STUDY)

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ПАРАДИГМИ (АНАЛІЗ КОНКРЕТНОГО ПЕРЕКЛАДУ)

Drabov N.Ju,

orcid.org/0000-0001-7332-6309

*Lecturer at the Department of Theory and Practice of Translation
Uzhhorod National University*

Pochepetska T.M.,

orcid.org/0000-0003-0156-8792

*Senior Lecturer at the Department of English Philology
Uzhhorod National University*

Petii N.V.,

orcid.org/0000-0002-3999-0932

*Senior Lecturer at the Department of English Philology
Uzhhorod National University*

The article presents a comprehensive analysis of the potential and limitations linked to the use of Generative Artificial Intelligence models in the field of poetic translation. The relevance of this study is determined by the paradigm transfer in the field of translation studies, which shifts from computer-assisted translation tools to the incorporation of Large Language Models, thereby necessitating a redefinition of translation competence and the role of the human translator in the creative process. The analysis is based on the translation of Lina Kostenko's poem into English using Chat GPT, Gemini Pro, and Deep Seek models, and is contrasted with that done by professional translators (S. Galperin, A. Zeyliger). The methodological framework is based on an experimental comparison of machine translation results using both basic and modified input instructions (defining the characteristics of meter, rhyme, and stylistic requirements) and those done by a human translator.

Findings demonstrate a strong correlation between machine translation quality and prompt engineering accuracy. It is proved that simple prompts produce a literal translation and ignore prosodic aspects, while modified and thorough prompts allow for a significant approximation of formal poetic qualities (rhyme and rhythm) for AI. However, a comparative and stylistic analysis shows that AI has a primal incompetence for profound textual hermeneutics since it does not understand cultural associations, undertones, and emotional wholes of the source text, preferring a technical rhyming approach. At the same time, human translation manifests a strategy of creative processing and preservation of the "spirit" of the source text.

On the base of a SWOT analysis, the authors of the paper outline the prospects for using AI as a supplemental aid for translation drafting and rhyme creation, thus providing a "human-in-the-loop" approach. Finally, this article confirms that despite increasing technological literacy among professionals, an essential competence for human translation is and remains a sole privilege of a human translator.

Key words: literary translation, Generative AI, LLM, poetry translation, prompt engineering, Lina Kostenko, comparative analysis, human-machine interaction.

У статті здійснено ґрунтовний аналіз можливостей і обмежень використання моделей генеративного штучного інтелекту в перекладі українського поетичного тексту англійською мовою. Актуальність дослідження зумовлена зрушеннями в перекладознавчій парадигмі, пов'язаними з переходом від інструментів комп'ютерно-асистованого перекладу до залучення великих мовних моделей, що потребує переосмислення перекладацької компетентності та ролі людини-перекладача у творчому процесі. Аналіз здійснено на матеріалі перекладів поезії Ліни Костенко, згенерованих моделями Chat GPT, Gemini Pro та Deep Seek, які зіставлено з перекладом, здійсненим професійними перекладачами (С. Гальперін та А. Зейлігер). Методологічну основу дослідження становить експериментальне порівняння результатів машинного перекладу, отриманих як за допомогою базового, так і модифікованого промпту (із заданими параметрами розміру вірша, рими та стилістичних особливостей), із людським перекладом.

Результати дослідження засвідчують чітку залежність якості машинного перекладу від точності та продуманості формулювання запиту. Доведено, що базові запити зумовлюють буквальний переклад й ігнорують просодичні характеристики тексту, тоді як розгорнуті та спеціально сконструйовані інструкції дають змогу суттєво наблизити результат до формальних ознак поетичного тексту, зокрема рими й ритму. Водночас зіставний і стилістичний аналіз показує нездатність штучного інтелекту до глибокого тлумачення та розуміння поетичного тексту, оскільки він не оперує культурними асоціаціями, підтекстами та цілісним емоційним сприйняттям оригіналу, надаючи перевагу технічному римуванню. Натомість аналіз людського перекладу виявляє стратегію творчого опрацювання тексту та збереження його «душі».

На основі SWOT-аналізу автори визначають перспективи використання штучного інтелекту як допоміжного інструменту для підготовки перекладацьких чернеток і добору рими, що відповідає підходу «людина в циклі» ("human-in-the-loop"). Наукова розвідка підтверджує, що попри зростання технологічної обізнаності фахівців,

фундаментальна перекладацька компетентність залишається й надалі винятковою прерогативою людини-перекладача.

Ключові слова: художній переклад, генеративний штучний інтелект, великі мовні моделі, поетичний переклад, проектування запитів, Ліна Костенко, зіставний аналіз, взаємодія людини й машини.

Problem statement. Contemporary scholarly works in the field of translation studies focus on a radical shift in the technological paradigm. Nowadays, we observe the shift from static tools (CAT tools) to neural networks and large language models (LLMs). It is considered that modern translators cease to be an autonomous entity as they have to act in symbiosis with algorithms, which requires a revision of the concept of “translation competence” towards technological literacy [8, p. 14]. This particularly applies to the issue of literary translation, which has long been considered the “last bastion” of human creativity, unattainable for automation. However, the proliferation of machine translation requires the academic community to develop a critical approach to evaluating its results, especially in highly contextual texts, rather than rejecting the technology [2, p. 25].

Review of the previous publications on the issue. The key issue for analyzing poetry translation is the category of creativity. The latest research by A. Toral, who experimentally studied the translation of fiction using Transformer architecture (on which Chat GPT and other models are based), shows that although machines have achieved high lexical accuracy, they still have difficulty maintaining text coherence at the macro level [12, p. 280]. Developing this idea, A. Guerberof-Arenas and A. Toral, in their joint study of the impact of machine translation on the reading experience, argue that readers still perceive “human” translation as more creative and emotionally rich than machine translation, even after post-editing [6, p. 265]. We consider this observation critical to our study of Lina Kostenko’s poem translation as it confirms the hypothesis that AI can successfully imitate form but often loses the “spirit” of the original.

The problem with machine translation systems is that, in many cases, the literary styles of writers cannot be easily conveyed and there is no pre-existing model upon which a system can be built [11]. One can think that the authorial style is not highly significant. However, in literature, shape and function are intertwined.

The idea of “human-in-the-loop” becomes especially significant when employing generative models (Gen AI). Rivas Ginel, M. I., & Moorkens highlight the moral and practical boundaries of automation, contending that machine translation runs the risk of becoming a tool for cultural homogenization in the absence of appropriate human intervention and quality assessment [10, p. 5]. At the

same time, J. Hadley points out that technology can be a powerful tool for “indirect translation,” helping translators work with less common languages or complex texts if the interaction process is set up correctly [7, p. 17].

Although several recent studies have addressed aspects of machine-assisted literary translation, there is a gap in the existing English-language literature regarding the analysis of Ukrainian poetry translation using the latest prompt engineering approaches. Most studies focus on prose or Romanic languages. The lack of a thorough comparison (SWOT analysis) of the performance of different LLM models (Chat GPT, Gemini, etc.) on the material of Ukrainian poetry, using specific prompts for rhyme, meter, and style, calls for the present study.

The relevance of the study is determined by the need for empirical verification of the capabilities of generative artificial intelligence in reproducing Ukrainian poetic text in English in order to develop effective strategies for human-machine interaction in literary translation.

The aim of the research is to analyze the potential and limitations of using generative artificial intelligence (Gen AI) models in the translation of Ukrainian poetry into English. The study also focuses on establishing a correlation between the type of prompt (instructions) and the quality of the output text, as well as conducting a comparative analysis of machine and human translations of Lina Kostenko’s poetry.

The work uses the following **methodological tools**:

1. Experimental method: generation of translation options by three LLMs (Chat GPT, Gemini Pro, Deep Seek) using two types of prompts: basic (direct translation) and modified (with specified parameters of meter, rhyme, and style).

2. Comparative (contrastive) analysis: identification of lexical-semantic and stylistic differences between the original, machine versions, and human translation (performed by Slava Galperin and Alex Zeyliger).

3. Stylistic and poetic analysis: evaluation of the reproduction of rhythm, melody, tropes, and the phonetic organization of the text.

4. SWOT analysis: systematization of the strengths, weaknesses, opportunities, and threats of using AI in poetic translation.

Research results. An experimental study of the translation of Lina Kostenko’s poetry using four

generative artificial intelligence models revealed significant differences in approaches to reproducing poetic form and content, and demonstrated a critical dependence of translation quality on the type of prompt. The analysis was carried out on two levels: basic (direct translation without specific instructions – “translate into English”) and modified (with explicit instructions regarding metrical organization, rhyme, and stylistic features – “translate into English, paying attention to rhyme, meter, stylistic devices”). A comparison of machine translations with human translation by S. Galperin and A. Zeyliger made it possible to outline the limits of technological intervention in the creative process of poetic translation.

Lina Kostenko's original poem is structured according to the classic cross-rhyming pattern (ABAB CDCD EFEF) with a clear iambic pentameter, creating a dramatic rhythm of the lyrical heroine's inner conflict. The key images are the metaphor of love as a natural disaster (“поспалює”), the antithesis of icy numbness and fiery combustion (“душу відморожу”, “полум'ям згорю”), and the motif of losing control over one's own state (“Ще поки можу... але вже не можу”). The phonetic organization of the original is saturated with alliterations of sibilant sounds, which intensifies the emotional tension of the text.

The basic prompt revealed fundamental limitations in all four models in terms of understanding the formal requirements of poetic text. Chat GPT [9], assigned with the basic prompt, demonstrated the greatest arbitrariness in handling the structure of the poem, creating an inconsistent text without a clear rhyme scheme.

Ліна Костенко	Chat GPT (basic prompt)
Спини мене, отямся і отям! Така любов буває раз в ніколи. Вона ж промчить над злама- ним життям, За нею ж будуть бігти видноколи, Вона ж порве нам спокій до струни, Вона ж слова поспалює вустами! Спини мене, спини і схамени, Ще поки можу думати востаннє! Ще поки можу... але вже не можу. Настала черга й на мою зорю: Чи біля тебе душу відморожу, Чи біля тебе полум'ям згорю [1].	Stop me – come to your senses, and come to yourself! Such love comes once in never. It will come flashing through a broken life, The horizons themselves will run after it, It will tear our peace down to the last string, It will burn our words away upon our lips. Stop me, stop me – wake me, bring me back, While I can still think, for one last time! While I still can... and yet I already cannot. My star, too, has reached its destined turn: Beside you, will my soul be frozen numb, Or will I burn to ash beside you, all in flame? [9]

The first line of the target text contains twelve syllables instead of the expected ten, which destroys the metrical integrity. The model attempts to compensate for formal shortcomings with emotional intensity of vocabulary, using expressions such as “flashing through” and “burn our words away,” but loses the key antithesis of the original. Instead of a clear contrast between “freeze / burn,” there is a vague “frozen numb / burn to ash,” where the image of ashes clashes with the concept of fiery combustion. The absence of consistent rhyming in the lines “understand / never / life / it” shows that the basic prompt failed to activate the model's understanding of the need for formal organization of the poetic text.

Suggested the basic prompt, Gemini Pro [5] showed a tendency toward literalism, which led to awkward constructions such as “life of broken fences” instead of “broken life.” This is a typical example of what Toral calls the difficulty of machine translation in preserving macro-level coherence as the model focuses on individual lexemes and fails to capture the metaphorical structure of the poem.

Ліна Костенко	Gemini Pro (basic prompt)
Спини мене, отямся і отям! Така любов буває раз в ніколи. Вона ж промчить над злама- ним життям, За нею ж будуть бігти видноколи, Вона ж порве нам спокій до струни, Вона ж слова поспалює вустами! Спини мене, спини і схамени, Ще поки можу думати востаннє! Ще поки можу... але вже не можу. Настала черга й на мою зорю: Чи біля тебе душу відморожу, Чи біля тебе полум'ям згорю [1].	Stop me, wake up, and bring me to my senses! Such love happens once in "nevermore." It sweeps across a life of broken fences, With horizons racing to the fore. It strains our peace until the strings imply it, With lips, it burns the words we try to say! Stop me, oh stop me, make me quiet, While I can still think one last time today! While I still can... but I no longer can. My star has risen, sealing my return: Either beside you, I'll freeze my soul to ice, Or beside you, in fire, I will burn [5].

The ABAB rhyme scheme is partially maintained (“senses / nevermore / fences / fore”), but the quality of the rhymes raises questions: “fences / senses” is an exact rhyme, while “imply it / say / quiet / today” demonstrates inconsistency in the choice of rhyming pairs. We observe that particularly problematic is the first line in the second stanza, where the verb “imply” creates semantic confusion instead of the image of broken strings of peace. The final antithesis “freeze my soul to ice / in fire, I will burn” retains

the basic opposition of the original, but loses its laconic dramaticity due to excessive explication.

Turning to Deep Seek's [3] translation, we find that it demonstrated the greatest difficulties with the basic prompt, starting the translation with the inaccurate "Spin me" instead of "Stop me," which drastically changes the semantics of the text. This mistake indicates insufficient contextual processing even at the level of key lexemes. The structure of Deep Seek's poem is the most chaotic among all models: lines of varying lengths, no clear rhyme scheme, and violations of the metrical pattern.

Ліна Костенко	Deep Seek (basic prompt)
Спини мене, отямся і отям! Така любов буває раз в ніколи. Вона ж промчить над злама- ним життям, За нею ж будуть бігти видноколи, Вона ж порве нам спокій до струни, Вона ж слова поспалює вустами! Спини мене, спини і схамени, Ще поки можу думати востаннє! Ще поки можу... але вже не можу. Настала черга й на мою зорю: Чи біля тебе душу відморожу, Чи біля тебе полум'ям згорю [1].	Spin me, come to my senses, oh, come! Such love happens once in a never. It will rush over a broken life, After it, the horizons will run, It will tear our peace to the strings, It will burn words with our lips! Stop me, stop me and come to reason, While I can still think for the last time! While I still can... but I already cannot. My turn has come too, for my dawn: Either beside you, I'll freeze my soul cold, Or beside you, in flames, I'll be gone [3].

The construction "Such love happens once in a never" is a direct calque of the original without adaptation to English norms. The image of a star is interpreted literally as dawn, distorting the metaphor of fate in the original. However, Deep Seek preserves the final antithesis with relative accuracy.

The modified prompt with explicit instructions on meter, rhyme, and style radically changed the performance of all models, confirming the hypothesis about the critical importance of prompt engineering for poetic translation.

Assigned with the modified prompt, Chat GPT created a text with a consistent rhyme scheme of ABAB CDCD EFEF and a relatively stable iambic meter.

Ліна Костенко	Chat GPT (modified prompt)
Спини мене, отямся і отям! Така любов буває раз в ніколи. Вона ж промчить над злама- ним життям, За нею ж будуть бігти видноколи,	Stop me – come to yourself, regain your mind! Such love appears but once in nevermore. It will race on through a life already ruined, The very horizons will chase it in their roar.

Вона ж порве нам спокій до струни, Вона ж слова поспалює вустами! Спини мене, спини і схамени, Ще поки можу думати востаннє! Ще поки можу... але вже не можу. Настала черга й на мою зорю: Чи біля тебе душу відморожу, Чи біля тебе полум'ям згорю [1].	It will tear our fragile peace down to one string, It will scorch our words upon our burning lips. Stop me – stop me now, restrain this reckless thing, While I still can think before all thinking slips! While I still can... though now I scarcely can. The turn has come as well unto my star: Beside you – will my soul be frozen numb, Or will I burn beside you, flame and scar? [9]

The second line of the first stanza demonstrates a creative adaptation of the original image with an allusion to Poe ("nevermore"), which adds an intertextual aspect to the translation. The rhymes "mind / ruined / roar" (slant rhyme) and "string / lips / thing / slips" (exact rhymes) indicate a significantly higher level of formal organization. The metaphor "race on through a life already ruined" conveys the spontaneity of love, and the expression "The very horizons will chase it in their roar" intensifies the image. However, Chat GPT also introduces unnecessary images that are absent in the original: "fragile peace," "reckless thing," "flame and scar." We consider it a typical compensation strategy when the model tries to enhance emotionality through additional epithets, which violates the principle of economy of Lina Kostenko's original text.

The modified version of Gemini Pro [5] achieved the most consistent rhyming organization among machine translations.

Ліна Костенко	Gemini Pro (modified prompt)
Спини мене, отямся і отям! Така любов буває раз в ніколи. Вона ж промчить над злама- ним життям, За нею ж будуть бігти видноколи, Вона ж порве нам спокій до струни, Вона ж слова поспалює вустами! Спини мене, спини і схамени, Ще поки можу думати востаннє! Ще поки можу... але вже не можу. Настала черга й на мою зорю: Чи біля тебе душу відморожу, Чи біля тебе полум'ям згорю [1].	Stop me, wake up, and force me to be sane! Such love happens once in nevermore. It sweeps above a life broken in twain, With all horizons rushing to the fore. It tears our peace to strings of tension deep, It burns the words with lips of searing heat! Stop me, oh stop! Awake me from this sleep, While I still have a final thought to meet! While I still can... but I can resist no more. My star has risen, sealing my return: Either beside you, I'll freeze to the core, Or else beside you, in a flame, I'll burn [5].

The cross-rhyming pattern is maintained by Gemini Pro using the exact rhymes “sane / nevermore / twain / fore” and “deep / heat / sleep / meet”. The metrical structure is close to iambic pentameter, although some lines manifest certain deviations. The image of “life broken in twain” is perceived as an archaism, which imparts the text with a sublime tone, corresponding to the original. The first line of the second stanza is a successful combination of the image of broken strings with emotional tension, although the word “tension” explicates the sense, which is conveyed metaphorically in the original poem. The final antithesis retains the structure of the original, but loses the image of the soul, replacing it with the abstract phrase “to the core”. Thus, we may state, that Gemini Pro found the best balance between formal requirements and semantic accuracy among the machine-based options.

Deep Seek [3], with the modified prompt, significantly improved the formal organization compared to that produced according to the basic prompt, creating a rhyme scheme with mostly accurate rhymes.

Ліна Костенко	Deep Seek (modified prompt)
Спини мене, отямся і отям! Така любов буває раз в ніколи. Вона ж промчить над злама- ним життям, За нею ж будуть бігти видноколи, Вона ж порве нам спокій до струни, Вона ж слова поспалює вустами! Спини мене, спини і схамени, Ще поки можу думати востанне! Ще поки можу... але вже не можу. Настала черга й на мою зорю: Чи біля тебе душу відморожу, Чи біля тебе полум'ям згорю [1].	Stop me, come to my senses, and stay! Such love comes once in a never. It will rush over a life broken and gray, After it, horizons will race forever. It will tear our peace to shreds, to the string, It will burn words with my breath, with my burning! Stop me, stop me, and wake to the cost, While I can still think one last thought! While I still can... but already I cannot. Now my own dawn's turn has been brought: Either beside you, my soul will frost, Or beside you, in flame, I'll be caught 3].

The construction “come to my senses, and stay” contains the added imperative “stay”, absent in the original, but functional for the English text, as it creates a rhyme. The image “a life broken and gray” introduces a coloristic epithet, concretizing and layering the abstract “broken life”. Using the metaphor “horizons will race forever”, the language model transforms the one-time event of the original (“will sweep”) into an eternal process, which somewhat changes the temporality of the text. Particularly interesting is the second line of the second stanza,

where the repetition of “burn / burning” creates an internal rhyme structure and phonic play absent from the original. However, this strategy leads to redundancy. The final dilemma “my soul will frost / in flame, I'll be caught” preserves the antithesis, but “be caught” is semantically weaker than “згорю”, lacking the active efficacy of the original.

The next stage in our study was a comparison of machine translations with the human version by S. Galperin and A. Zeyliger. The human translation reveals a difference in choosing translation strategies from those used by the language models. The human translation begins with the expressive “Oh, stop me”, where the exclamation enhances the emotionality of the text. The construction “halt my dreams” is a creative interpretation of the original “опам'ятайся”. The translators transform the appeal to reason into an appeal to stop dreaming, which deepens the internal conflict between the rational and the emotional.

Ліна Костенко	Slava Galperin & Alex Zeyliger
Спини мене, отямся і отям! Така любов буває раз в ніколи. Вона ж промчить над злама- ним життям, За нею ж будуть бігти видноколи, Вона ж порве нам спокій до струни, Вона ж слова поспалює вустами! Спини мене, спини і схамени, Ще поки можу думати востанне! Ще поки можу... але вже не можу. Настала черга й на мою зорю: Чи біля тебе душу відморожу, Чи біля тебе полум'ям згорю [1].	Oh, stop me, come to senses, halt my dreams! Such love descends from heaven once in never. Over my broken life like a typhoon it screams And leaves behind horizons in its fervor. It tears our serenity to bits, Its fiery lips are scorching words to ashes! Oh, stop me, stop — and help me find my wits Before my sanity forever crashes! While reason holds... but no, the hope is lost. At last my hour has come to see the dawn: For next to you my soul will turn to frost Or next to you I will enflame and burn [4].

The metaphor “Such love descends from heaven once in never” adds a vertical dimension that is missing in the original: love does not just happen rarely, but descends from heaven, which gives it a sacred meaning. The image “like a typhoon it screams” is the most intense metaphor among all the translations, where love does not just sweep by, but screams like a typhoon, creating a synesthetic effect.

S. Galperin and A. Zeyliger transform the image of horizons chasing love. They substitute the active subjects of the original by a passive trace left by the elements. This shift in perspective changes the dynamics of the image since instead of a chase, a picture of devastation emerges. The metaphor “It tears our serenity to bits” concretizes the abstract

“спокій” through the word “serenity”, which has philosophical connotations, and the expression “to bits” is more colloquial than “to shreds”, which creates an interesting stylistic contrast. The image “Its fiery lips are scorching words to ashes” radically transforms the original – the lips become not the object, but the subject of burning, and the words turn into ashes, which is a more complete image of destruction than just burning.

The appeal “Oh, stop me, stop – and help me find my wits” introduces the motif of losing one’s mind through the expression “find my wits”, which is the idiomatic English equivalent of “опам’ятайся”. The repetition of “stop me, stop” creates a rhythmic pause that dramatizes the moment of final realization. The use of the verb “crashes” engenders the image of the typhoon at the beginning of the poem, creating a compositional arch. The line “While reason holds... but no, the hope is lost” is the most philosophical of all the translations. Here reason does not simply weaken, but “holds”, which generates the image of the last resistance, and hope is explicitly lost, which is not in the original.

The final stanza of the human translation introduces the image of dawn. This is a creative interpretation of the original “it’s my turn to see the dawn”: instead of an abstract turn, a concrete moment of meeting the dawn arises, which gives the text an existential dimension. The antithesis “my soul will turn to frost / I will enflame and burn” preserves the structure of the original, but uses the archaic “enflame”, which raises the stylistic register of the text. The rhyme pair “dawn / frost” is a slant rhyme, and “lost / frost” and “dawn / burn” create a complex phonic structure that resonates with the emotional complexity of the text.

The key difference between human and machine translation is the consistent strategy of intensifying images and emotions. Where machines strive for the accuracy of conveying individual elements, human translators create a holistic emotional trajectory even if it means sacrificing literal accuracy for poetic effect. Constructions such as “descends from heaven”, “like a typhoon it screams”, “scorching words to ashes”, “my sanity forever crashes” are more dramatic and figurative than the corresponding machine translation variants. The cross-rhyming pattern is sustained with mostly exact rhymes, the metrical structure is close to iambic pentameter, which indicates a high level of technical skill.

At the same time, the human translation contains the most deviations from the original at the semantic level. They add the celestial origin of love, the transformation of horizons into a passive element, the transformation of lips into an active subject of

burning, the explication of the loss of hope. However, we should note that these transformations are not errors, they are conscious strategic decisions aimed at creating a poetic text that functions in the English-speaking cultural context. Here we see vindication of the thesis of A. Guerberofo-Arenas and A. Toral that readers identify human translation as more creative [6] since creativity is manifested not in the accuracy of reproduction, but in the ability to create a new organic poetic text.

The analysis of the impact of the modified prompt on the quality of translations allows us to draw an important conclusion about the correlation between the explicitness of the instructions and the formal organization of the text. The basic prompt activated the models’ predominantly semantic level of processing, while the modified prompt with indications of meter, rhyme, and style forced the models to take into account the formal parameters of the poetic text.

However, even the modified prompt did not eliminate the fundamental limitations of machine translation of poetry. All models showed a tendency towards literalism at the level of individual images, an inability to make consistent stylistic transformations, and weak intertextual competence. Chat GPT’s allusion to Poe in the phrase “nevermore” (Poe’s famous poem “The Raven”) is a coincidence, not a conscious intertextual strategy. No model was able to create a compositional arch at the level of images; as human translators did through the resonance of “typhoon / crashes”. In addition, the phonic organization of machine translations remains mechanical. The rhymes are selected on the formal basis of sound similarity, without taking into account the semantic and stylistic connections between the rhyming words.

Particularly telling for the authors of this article is the inability of models to work with implicit meanings and cultural connotations. The image of the dawn in the original has complex semantics, associated with the Ukrainian folklore tradition, where the dawn (“зоря”) is a symbol of fate and destiny (note the idiom: “вірити у свою або чию [щасливу] зорю”). Human translators transform this into “my hour has come to see the dawn”, preserving the existential dimension through the biblical allusion to the “hour” as the moment of judgment. Machine translations interpret the image literally, which results in the loss of the cultural specificity and depth of connotations.

Analysis of stylistic devices reveals that the models successfully reproduce basic tropes (metaphor, antithesis), but have difficulty with complex stylistic constructions. The synesthesia of the original, where

words burn with the lips (a combination of touch, taste, sight), is reduced in machine translations to a simple metaphor of burning. The gradation of emotional tension, which increases from the first to the third stanza of the original, is only partially preserved since the models capture individual moments of intensity, but do not create a coherent emotional pattern. Human translation achieves the greatest emotional intensity through the accumulation of expressive devices: exclamations, repetitions, archaisms, verbs with dramatic meanings.

Rhyme organization is the most objective criterion for assessing the formal competence of models. In the modified versions, all models achieved the rhyme scheme, but the quality of the rhymes varied. Gemini Pro produced the most accurate rhymes (sane/twain, deep/sleep, fore/more), Chat GPT combined accurate and slant rhymes (mind/ruined – imperfect rhyme, string/thing – accurate), Deep Seek used mostly accurate rhymes with some imperfect ones (stay/gray, cost/lost). Human translation uses the most complex rhyme structure with a combination of accurate, slant rhymes, and visual rhymes, which creates a multilayered phonic organization.

Metrical structure proved to be the most challenging aspect for machine reproduction. The original was written in iambic pentameter with occasional deviations for emphasis. No model has achieved consistent reproduction of this size: Chat GPT fluctuates between iambic tetrameter and pentameter, Gemini Pro tends towards pentameter with anapestic substitutions, Deep Seek exhibits the greatest metrical instability. The human translation is closest to consistent iambic pentameter, although it also contains strategic deviations to emphasize emotional climaxes.

The lexical level reveals interesting trends in the models' choice of stylistic registers. Chat GPT tends to use elevated vocabulary with Romance roots (fragile, scorch, reckless), Gemini Pro combines archaisms (twain) with neutral vocabulary, Deep Seek uses the simplest vocabulary with Germanic roots. Human translation reaches the highest stylistic register through the use of archaisms (enflame), biblical allusions (hour has come), and elevated vocabulary (serenity, fervor, sanity). These poetic means in human translation indicate a conscious strategy of stylistic elevation, which corresponds to Lina Kostenko's status as a classic of Ukrainian poetry.

Syntactic organization also demonstrates the differences between machine and human approaches. Models tend to preserve the syntactic structure

of the original, creating parallel constructions (It will... It will...). Human translation allows itself greater syntactic freedom: inversions (descends from heaven such love), ellipsis (Oh, stop me, stop), complex subordinating constructions (Before my sanity forever crashes). This syntactic flexibility allows for a more dynamic text with a variable rhythm, while machine translations sound more monotonous due to syntactic parallelism.

The analysis of all translations allows us to formulate a SWOT matrix for the use of generative AI in poetic translation (see Table 1).

The strengths of the technology include the speed of generating multiple variants, the ability to formal rhyme with the appropriate prompt, the preservation of the basic semantics of the original, the possibility of experimenting with different stylistic registers. The modified prompt demonstrates that the models are capable of significantly improving formal parameters with explicit instructions. This opens up prospects for using AI as a tool for generating drafts that the translator can further process.

The weaknesses of the technology are revealed at all levels of the poetic text. Models demonstrate an inability to holistic compositional thinking, creating a mechanical set of locally correct solutions without a global strategy. Cultural competence remains extremely limited because AI does not capture culturally specific connotations, is not capable of conscious intertextual dialogue, and loses implicit meanings. The emotional aspect of the text is reduced to a set of local emotional markers without increasing tension. The phonic organization remains formal, devoid of semantic motivation. The analysis has proven that the most serious weakness is the inability of models to creative transformations at the level of images. Where human translators create new figurative series (typhoon, ashes, collapse of the mind), machines are mostly limited to literal reproduction.

The possibilities of the technology are related to its potential as a tool in the translation process. AI can generate multiple variants of translation of individual lines, suggest rhyme pairs, experiment with different metrical schemes. It is especially valuable for translation from less widely used languages, where the translator can use machine translation as an intermediate stage to create a final version. In addition, the concept of the human-in-the-loop is obvious here as the translator can use AI to generate basic variants, which are then subjected to careful editing and creative reworking. The experiment with modified prompt proves that the quality of machine translation critically depends

Table 1

SWOT Analysis: AI in Poetry Translation

Strengths	Weaknesses
Rapid generation of multiple variants. Formal rhyme capability with proper prompting. Preservation of basic semantic content. Experimentation with stylistic registers. Useful for draft generation. Accessibility for lesser-known languages.	Inability for holistic compositional thinking. Limited cultural competence. Loss of culture-specific connotations. Reduction of emotional load. Mechanical phonic organization. Literal reproduction over creative transformation. Inconsistent meter maintenance. Loss of implicit meanings.
Opportunities	Threats
Human-in-the-loop collaboration model. Tool for generating translation drafts. Assistance with lesser-known language pairs. Development of prompt engineering competence. Educational tool for translation students. Combination with CAT tools. Rapid comparative analysis possibilities.	Risk of cultural homogenization. Standardization of poetic forms. Loss of cultural specificity. Illusion of sufficiency for non-experts. Ethical issues with undisclosed AI use. Devaluation of human translator expertise. Asymmetry in language representation.

on the accuracy of the instructions, which requires the translator to have developed prompt engineering competence.

The threats of using technology are primarily related to the risk of cultural homogenization, which M. I. Rivas Ginel and J. Moorkens warn about [10]. If machine translation of poetry becomes a mass practice without proper human control, this will lead to the standardization of poetic forms and the loss of cultural specificity. The models are trained mainly on English-language texts, which creates an asymmetry towards the Anglo-American poetic tradition. Ukrainian syllabic-tonic verse, with its specific phonics and cultural connotations, risks being reduced to universal English-language templates. The illusion of the sufficiency of machine translation is especially dangerous as formally correct rhymes and approximate meter can create the impression of a high-quality translation in non-specialists, while a specialist will see a loss of poetic depth.

We believe that the ethical issues of using AI in literary translation also need to be considered. If a machine translation is published without indicating its origin, this misleads the reader about the nature of the translation process. At the same time, completely abandoning the use of technology in situations where it is clearly effective for certain tasks seems unreasonable. In our opinion, the optimal strategy is transparency, i.e., using AI as a tool at certain stages of the translation process with a mandatory indication of this fact and with final human editing of the text.

Conclusions. The results of the study confirm the hypothesis that generative AI can imitate the form of a poetic text, especially with a properly

constructed prompt, but loses its spirit, creative energy and cultural specificity. It should be noted, however, that the present analysis is based on a limited corpus and a single poetic text. While this allows for close qualitative scrutiny, it does not permit broad generalizations about AI-based poetry translation as a whole.

The authors of the article found out that the correlation between the type of prompt and the quality of the translation is direct and significant. However, it does not eliminate the fundamental limitations of the technology. A comparison with human translation reveals a qualitative difference in creative strategies – in cases, where the machine optimizes local solutions, the human translators create a unified poetic strategy. It proves the findings of A. Guerberof-Arenas and A. Toral that readers identify human translation as more creative and emotionally rich.

Thus, we may conclude that the place of AI in the modern translation field may be defined as an auxiliary tool. It can significantly accelerate certain stages of the translation process, but cannot totally replace a person in the creative act of translating poetry. Kenny's concept of a translator in symbiosis with algorithms acquires concrete meaning: the modern translator must possess not only traditional competencies (knowledge of languages, cultures, poetics), but also new technological skills including prompt engineering, critical evaluation of machine output, post-editing, etc. Nowadays, translation competence tends towards technological literacy, but creative intuition, cultural sensitivity and poetic skill remain exclusively human attributes, inaccessible to modern even most advanced AI models.

REFERENCES:

1. Костенко Л. Спины мене. *Бібліотека української літератури*. 1977. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13078>
2. Bowker L., Ciro J. B. Machine Translation and Global Research: Towards Improved Machine Translation Literacy in the Scholarly Community. Emerald Group Publishing, 2019. 128 p.
3. Deep Seek-AI. *Deep Seek* (V2 version), 2026. URL: <https://chat.deepseek.com/>
4. Galperin S., Zeyliger A. Oh, stop me, come to senses, halt my dreams! *Medium*. 2016. URL: <https://zarinaza-brisky.medium.com/a-love-poem-translating-lina-kostenko-72c7d78ee184>
5. Google. *Gemini* (Pro 1.5 version), 2026. URL: <https://gemini.google.com/>
6. Guerberoof-Arenas A., Toral A. The impact of post-editing and machine translation on creativity and reading experience. *Translation Spaces*, 2020. Vol. 9. Issue 2. P. 255–282.
7. Hadley J. L. Literary Machine Translation. *Counterpoint*, 2020. Issue 4. P. 14-18.
8. Kenny D. (ed.). Machine Translation for Everyone: Empowering Users in the Age of Artificial Intelligence. Berlin: Language Science Press, 2022. 210 p.
9. Open AI. *Chat GPT*. Version GPT-5.2, 2026. URL: <https://chat.openai.com>
10. Rivas Ginel M. I., Moorkens J. Translators' trust and distrust in the times of Gen AI. *Translation Studies*, 2025. Vol. 18. Issue 2. P. 1-17.
11. Thai K., Karpinska M., Krishna K., Ray B., Inghilleri M., Wieting J., Iyyer M. Exploring Document-Level Literary Machine Translation with Parallel Paragraphs from World Literature. *Proceedings of the 2022 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing*, 2022. P. 9882–9902.
12. Toral A. Machine Translation of Novels in the Age of Transformer. *Maschinelle Übersetzung für Übersetzungsprofis*. BDÜ Fachverlag, 2020. P. 275-293.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

LEGAL TERMINOLOGY IN THE DOMAIN OF CORRUPTION: ETYMOLOGY, SEMANTIC FEATURES, AND LEXICOGRAPHIC TRANSLATION

ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ У СФЕРІ КОРУПЦІЇ: ЕТИМОЛОГІЯ, СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ ПЕРЕКЛАД

Zapolskykh S.P.,

orcid.org/0000-0002-8815-6688

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Translation (English)

Zaporizhzhia National University

Berezhna M.V.,

orcid.org/0000-0002-3345-256X

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Translation (English)

Zaporizhzhia National University

Pohonets V.V.,

orcid.org/0000-0003-2002-4758

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Translation (English)

Zaporizhzhia National University

This study provides a comprehensive analysis of English legal terminology in the domain of corruption, addressing its etymological origins, semantic features, and lexicographic translation into Ukrainian. The research is based on a corpus of 185 institutionally established legal terms compiled from authoritative sources, including international anti-corruption conventions, specialized legal dictionaries, and bilingual reference works. The selection excluded journalistic and non-terminological expressions to ensure terminological precision and relevance for legal translation studies.

The findings reveal that corruption-related legal terminology constitutes a highly specialized and conceptually dense segment of legal language, shaped by historical, semantic, and institutional factors. Etymological analysis demonstrates that the majority of terms originate from Latin, transmitted through Old French legal discourse, reflecting the enduring influence of Roman law on English legal vocabulary. French borrowings account for a significant portion of the corpus, particularly in criminal and administrative law, while native and hybrid English formations and modern institutional coinages introduced through international compliance frameworks represent smaller but important groups.

From a semantic perspective, the terminology is characterized by abstraction, polysemy, and partial synonymy, resulting from its use across criminal, administrative, and international legal contexts. Many terms also incorporate evaluative and normative components, which complicate interpretation and translation. Contrastive analysis highlights substantial interlingual asymmetry between English and Ukrainian legal systems, often requiring translators to employ descriptive translation, functional equivalents, calques, or contextual adaptation to achieve semantic accuracy and functional adequacy.

Lexicographic analysis suggests that a considerable number of bilingual dictionary entries may lack sufficient detail or consistency, which points to the importance of closer integration of linguistic, legal, and terminological expertise. By addressing these challenges, the study contributes to improving terminological accuracy, enhancing cross-linguistic legal communication, and supporting the standardization of anti-corruption discourse in international law.

Key words: legal terminology, corruption, etymology, semantic features, lexicographic translation, interlingual asymmetry.

У дослідженні проаналізовано корпус із 185 англomовних правничих термінів корупційної тематики, сформований шляхом суцільної вибірки з авторитетних правових, термінологічних і лексикографічних джерел, зокрема міжнародних антикорупційних конвенцій, спеціалізованих юридичних словників та двомовних англо-українських довідкових видань. Корпус охоплює інституційно закріплені правові терміни, тоді як суто публіцистичні та нетермінологічні одиниці були виключені з кількісного аналізу. У межах дослідження поєднано описовий, компонентний, контрастивний та лексикографічний методи для аналізу етимологічних, семантичних і перекладних характеристик правничої термінології, пов'язаної з корупцією.

Результати аналізу підтверджують, що ця терміносфера є високоспеціалізованим і концептуально насиченим сегментом правничої мови, який створює суттєві труднощі для точної інтерпретації та перекладу в межах різних правових систем. Етимологічний аналіз засвідчує, що приблизно 55–60 % термінів мають латинське походження, переважно опосередковане старофранцузьким правничим дискурсом, що відображає сталий вплив римсько-правової традиції на англійську юридичну термінологію. Французькі запозичення становлять близько 18–20 % корпусу та переважають у адміністративно-правовому й кримінально-правовому контекстах. Питомі або гібридні англійські утворення охоплюють приблизно 12–15 %, тоді як сучасні інституційні неологізми, пов'язані з міжнародними регуляторними механізмами, становлять близько 7–10 %. У семантичному вимірі термінологія характеризується висо-

ким рівнем абстракції та функціональної спеціалізації. Майже половина термінів є полісемічними, функціонуючи в кримінально-правовому, адміністративному та міжнародно-правовому контекстах, тоді як часткова синонімія спостерігається приблизно у п'ятій частині корпусу внаслідок концептуального перетину між правовими підгалузями. Крім того, оцінні та нормативні семантичні компоненти виявлено понад у третині термінів, що відображає моральний та інституційний виміри антикорупційного дискурсу. Контрастивний аналіз засвідчив міжмовну асиметрію більш ніж у половині випадків, коли прямі українські відповідники відсутні або лише частково корелюють з поняттями мови-джерела. У зв'язку з цим перекладачі найчастіше застосовують описовий переклад, а також функціональні відповідники, калькування та контекстуальну адаптацію, залежно від правового статусу й прагматичної функції терміна. Лексикографічний аналіз також показав, що значна частина словникових статей у двомовних словниках містять неповні або непослідовні дефініції, що підкреслює необхідність поєднання лінгвістичної, правничої та термінознавчої компетентності для забезпечення семантичної точності та функціональної адекватності перекладу правничої термінології корупційної тематики.

Ключові слова: правнича термінологія, корупція, етимологія, семантичні особливості, лексикографічний переклад, міжмовна асиметрія.

Problem Statement and Its Relevance. In recent decades, the fight against corruption has become a key priority of international legal cooperation, leading to the adoption of numerous international conventions, regulatory frameworks, and compliance mechanisms. In the context of globalization and intensified cross-border interaction, anti-corruption legislation increasingly operates beyond national legal systems, requiring precise and consistent legal communication among different jurisdictions. As a result, corruption-related legal terminology plays a crucial role in ensuring the effective implementation, interpretation, and enforcement of legal norms at both national and international levels.

The growing volume of international legal instruments and transnational legal practice has significantly increased the demand for accurate interpretation and translation of corruption-related legal terminology. However, legal terms in this domain often demonstrate a high degree of semantic abstraction, conceptual complexity, and contextual dependence, which complicates their transfer between languages and legal systems. These difficulties are further intensified by interlingual asymmetry, where equivalent concepts are absent or only partially aligned across legal cultures.

Moreover, corruption-related legal discourse is characterized by semantic ambiguity and terminological inconsistency, arising from the coexistence of criminal, administrative, and international legal frameworks, as well as from divergent national approaches to defining and regulating corrupt practices. Inadequate or inconsistent translation of such terms may lead to misinterpretation, legal uncertainty, and ineffective implementation of anti-corruption measures.

Given these challenges, a systematic linguistic analysis of corruption-related legal terminology is of particular relevance for legal translation studies, comparative law, and bilingual legal lexicography. By addressing etymological, semantic, and translational aspects of this terminological domain, the

present study contributes to improving terminological accuracy, enhancing cross-linguistic legal communication, and supporting the standardization of anti-corruption legal discourse.

Review of Recent Research and Publications.

Legal terminology has been extensively studied within the framework of general terminology theory and specialized discourse analysis. Foundational contributions by M. T. Cabré [1], C. Way [2], R. Kyiak [3] emphasize the systemic nature of terminological units, their conceptual dependence, and their function within professional communication. These scholars highlight that legal terminology constitutes a highly structured subsystem of language, characterized by precision, stability, and institutional regulation, while also being historically layered and semantically complex. Their approaches provide a theoretical basis for analyzing legal terms from etymological, semantic, and functional perspectives.

Considerable attention has also been devoted to legal translation and the problem of equivalence. Within translation studies, E. Nida's [4] concept of functional equivalence, further developed in legal contexts by P. Newmark [5], has been instrumental in addressing the transfer of legal meaning across languages and legal systems. These studies stress that formal equivalence is often unattainable in legal translation due to systemic differences between legal cultures, necessitating the use of descriptive translation, functional equivalents, or contextual adaptation – an issue particularly relevant for corruption-related terminology.

A number of linguistic studies focus on the semantic properties of legal terms, including polysemy, synonymy, and contextual variability. Researchers note that legal terms frequently operate across multiple branches of law, which leads to semantic extension and partial overlap of meanings [6]. Such semantic phenomena are especially prominent in areas where criminal, administrative, and international legal norms intersect, as is the case with anti-corruption legislation.

Research in legal lexicography, particularly concerning bilingual legal dictionaries, has revealed persistent problems related to incomplete definitions, lack of contextual information, and insufficient differentiation between closely related terms. Scholars emphasize that bilingual legal dictionaries often fail to reflect pragmatic and systemic aspects of legal concepts, which significantly complicates translation and interpretation [7].

In addition, international anti-corruption instruments – such as the United Nations Convention against Corruption [8], OECD Anti-Bribery Convention [9], and FATF recommendations [10], Transparency International [11] – have been analyzed as influential sources of contemporary legal terminology. These documents contribute to the formation and dissemination of institutional coinages and standardized legal concepts across jurisdictions.

Despite the breadth of existing research, there remains a lack of comprehensive studies that integrate etymological analysis, semantic characterization, and lexicographic translation of corruption-related legal terminology within a single analytical framework. This gap underscores the relevance of the present study, which seeks to provide a multidimensional examination of this terminological domain.

The aim of the article is to analyze English legal terminology in the domain of corruption with regard to its etymological origins, semantic features, and lexicographic translation into Ukrainian, highlighting the factors that complicate interpretation and interlingual transfer.

The article pursues the following **objectives**: 1) to compile a corpus of corruption-related legal terms from authoritative sources; 2) to identify their main etymological sources; 3) to examine key semantic features, including polysemy, partial synonymy, and evaluative components; 4) to analyze cases of interlingual asymmetry and the main translation strategies employed in English–Ukrainian legal translation; 5) to assess the adequacy of lexicographic representation of these terms in bilingual legal dictionaries.

Presentation of the Main Research Findings

5.1. Corpus Compilation and Methodology.

The empirical basis of the study is a corpus of 185 English legal terms related to corruption, compiled through continuous sampling from authoritative legal, terminological, and lexicographic sources [12]. The selection was guided by the principle of terminological relevance, which implies that only institutionally established legal terms with a stable presence in legal discourse were included. Purely journalistic, metaphorical, or context-dependent expressions were excluded from quantitative analy-

sis unless they demonstrated consistent terminological usage across multiple legal sources. The corpus was formed on the basis of international anti-corruption instruments, specialized legal reference materials [8–11], as well as monolingual and bilingual legal dictionaries [13–16]. This approach ensured both terminological authenticity and practical relevance for translation studies.

The research methodology combines descriptive and analytical methods with componential, contrastive, and lexicographic analysis. The descriptive method was applied to systematize the selected terms, while componential analysis was used to identify core and peripheral semantic features. Contrastive analysis enabled the identification of interlingual asymmetry between English and Ukrainian legal terminology, and lexicographic analysis was employed to assess the adequacy and consistency of dictionary definitions and translation equivalents.

5.2. Etymological Characteristics of Corruption-Related Legal Terminology. The etymological analysis shows that corruption-related legal terminology in English is historically layered, reflecting the influence of Roman law, French legal tradition, and modern international regulation. The largest group of terms (approximately 55–60%) is of Latin origin, largely transmitted through Old French legal discourse. These terms typically denote abstract legal concepts and institutional procedures and include corruption (*Lat. corruptio*), prosecution (*prosecutio*), jurisdiction (*jurisdictio*), legislation (*legislatio*), and administration (*administratio*). Their semantic abstraction and terminological stability reflect long-standing institutional use.

French borrowings, accounting for 18–20% of the corpus, entered English mainly during the Norman period and are closely associated with criminal and administrative law. Typical examples include *bribery* (Old French *briber*), *embezzlement* (*embesiller*), *fraud* (*fraude*), and *misconduct*. These terms retain features of formal legal style and play a central role in describing corrupt practices.

A smaller group of terms (approximately 12–15%) consists of native or hybrid English formations, resulting from semantic specialization or the combination of Germanic bases with Romance affixes. Examples such as *wrongdoing*, *kickback*, *whistle-blower*, and *lawbreaking* are semantically transparent but acquire specialized meanings in legal contexts.

Finally, modern institutional coinages (around 7–10%) have emerged through international anti-corruption instruments and compliance frameworks. These include *illicit enrichment*, *conflict of interest*, *asset recovery*, *money laundering*, and *undue advan-*

tage, reflecting contemporary regulatory and standardization processes in anti-corruption law.

5.3. Semantic Features of Corruption-Related Legal Terminology. The semantic analysis shows that corruption-related legal terminology is marked by a high level of abstraction and contextual variability. A key feature of the corpus is polysemy, observed in nearly half of the analyzed terms, which function across criminal, administrative, and international legal contexts. For example, terms such as *corruption*, *misconduct*, and *abuse of office* may acquire different legal scopes depending on the institutional framework, complicating both interpretation and translation.

Partial synonymy is also characteristic of this terminological domain. Approximately one fifth of the terms display overlapping semantic fields, particularly in the designation of corrupt practices. Terms such as *bribery*, *undue advantage*, *illegal benefit*, and *kickback* may appear semantically similar but differ in their legal definitions, scopes, and pragmatic usages across various legal systems.

In addition, many corruption-related legal terms contain evaluative and normative semantic components, reflecting the moral and institutional stance embedded in anti-corruption discourse. Terms such as *wrongdoing*, *illicit enrichment*, and *malfeasance* not only describe legal acts but also convey negative judgment, which increases semantic complexity and requires careful handling in translation to maintain both legal precision and pragmatic impact.

5.4. Interlingual Asymmetry and Translation Strategies. Contrastive analysis of English and Ukrainian corruption-related legal terminology reveals a high degree of interlingual asymmetry, observed in more than half of the analyzed cases. This asymmetry stems from differences between legal systems, conceptual frameworks, and levels of terminological standardization, resulting in the absence of direct Ukrainian equivalents or only partial conceptual correspondence. Translating legal terminology often reveals conceptual gaps between common law and the Ukrainian legal system. For instance, the English term *illicit enrichment* lacks a direct Ukrainian equivalent that captures its full legal burden; it is frequently rendered descriptively as *незаконне збагачення без доведення конкретного злочину* (*unlawful enrichment without proof of a specific predicate crime*). Similarly, *undue advantage* only partially overlaps with the Ukrainian *неправомірна вигода*, as the English concept often encompasses a broader range of intangible benefits than its Ukrainian counterpart.

To achieve functional adequacy, translators employ a range of strategies. Descriptive translation is

commonly used to explicate complex legal concepts, as in *abuse of functions* – *зловживання службовими повноваженнями з корисливою метою*. Functional equivalents are applied when comparable legal institutions exist, for example *bribery* – *хабарництво* or *embezzlement* – *привласнення*. Calques are primarily used for internationally standardized terms, such as money laundering – *відмивання коштів* and asset recovery – *повернення активів*. In cases requiring alignment with national legal norms, contextual adaptation is employed. The choice of translation strategy is determined by the legal status, semantic complexity, and pragmatic function of the term.

5.5. Lexicographic Aspects of Translating Corruption-Related Legal Terms. The lexicographic analysis of bilingual English-Ukrainian legal dictionaries reveals a persistent disconnect between dictionary entries and the nuanced reality of anti-corruption law. Many resources offer simplified or vague equivalents that fail to capture the precise legal burden or institutional context of the source terms, significantly diminishing their utility for practitioners and translators.

A primary concern is the reduction of complex legal concepts to broad generalities. For instance, *abuse of office* is frequently translated as *зловживання владою* (*abuse of power*), a rendering that often omits the vital legal requirement of exploiting official authority for personal gain – a distinction essential for differentiating criminal acts from general administrative misconduct. Similarly, *misconduct* in public office is often translated without acknowledging its specific status as a common-law criminal offense, potentially leading translators to misrepresent the severity of the charge.

The analysis further identifies a lack of procedural depth in terminology. The term *asset recovery* is typically reduced to the literal *повернення активів*, ignoring the sophisticated international frameworks and FATF-aligned procedural dimensions – such as *tracing*, *freezing*, and *confiscation* – that the English term implies.

Furthermore, the research highlights a failure to differentiate between conceptually adjacent terms: *Influence peddling* and *trading in influence* are often treated as interchangeable synonyms despite their distinct roles and subjects under the UN Convention against Corruption. *Graft* is frequently translated as a general synonym for corruption, yet in its specific American political context, it refers precisely to the unscrupulous use of a politician's authority for personal fortune, often involving public funds. Dictionaries often overlook that *embezzlement* specifically involves the theft of assets entrusted to the

offender, whereas *misappropriation* carries a broader scope of unauthorized use.

These shortcomings underscore the urgent need for a lexicographic methodology that bridges linguistic precision with cross-jurisdictional legal expertise. To ensure terminological consistency in the global fight against corruption, future dictionaries must prioritize detailed definitions, rigorous conceptual differentiation, and extensive contextual labeling.

Conclusions and Prospects for Further Research. The study shows that English legal terminology related to corruption forms a specialized subsystem influenced by historical, semantic, and institutional factors. Most terms originate from Latin and Old French, with additional native English formations and modern institutional coinages introduced through international anti-corruption instruments.

Semantic analysis indicates frequent abstraction, polysemy, and partial synonymy, as well as evaluative components that complicate interpretation and translation. Contrastive analysis confirms significant interlingual asymmetry between English and Ukrainian, making direct equivalents insufficient. Effective translation strategies include descriptive rendering, functional equivalents, calques, and contextual adaptation. Lexicographic review points to gaps in bilingual dictionaries, such as incomplete definitions and inconsistent treatment of related terms, suggesting the need for better integration of linguistic and legal expertise.

Future research should expand the terminological corpus, include other language pairs, and examine standardization processes for corruption-related terminology in international legal discourse.

REFERENCES:

1. Cabré M. T. Terminology: Theory, Methods and Applications. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1999. 248 c.
2. Way C. Handbook of Terminology. Vol. 3: Legal Terminology. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2014. 450 c.
3. Кияк Т. Р. Фахова термінологія як мовна система. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. 216 с.
4. Nida E. A. Toward a Science of Translating : with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating. Leiden : E. J. Brill, 1964. 331 c.
5. Newmark P. Paragraphs on Translation. Clevedon : Multilingual Matters, 1993. 176 c.
6. Chromá M. Synonymy and Polysemy in Legal Terminology and Their Applications to Bilingual and Bijural Translation. Research in Language. Lodz : University of Lodz, 2011. Vol. 9, no. 1. C. 31–50.
7. Dotsenko O. «Bribe» or «Undue Advantage»: Linguistic Aspects of the Formation of Legal Terminology. Studia Philologica. Kyiv : Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 2024. No. 23. C. 30–38.
8. United Nations Convention against Corruption : adopted by General Assembly resolution 58/4 of 31 October 2003. New York : United Nations, 2004. 55 c.
9. Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions and Related Documents. Paris : OECD Publishing, 2011. 48 c.
10. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation : the FATF Recommendations. Paris : FATF/OECD, 2025. 132 c.
11. Corruption Perceptions Index 2023. Berlin : Transparency International, 2024. 32 c.
12. Legal terminology in the domain of corruption : English-Ukrainian glossary URL: <https://2cm.es/1hLIU> (дата звернення: 08.01.2026).
13. Harper D. Online Etymology Dictionary URL: <https://www.etymonline.com> (дата звернення: 06.01.2026).
14. Black's Law Dictionary. 11th ed. St. Paul, MN : Thomson Reuters, 2019 URL: <https://legal.thomsonreuters.com/en/products/law-books/blacks-law-dictionary> (дата звернення: 06.01.2026).
15. Merriam-Webster Legal Dictionary URL: <https://www.merriam-webster.com/legal> (дата звернення: 08.01.2026).
16. Англійсько-український юридичний словник : понад 75 тисяч слів та словосполучень юридичної підмови та близько 160 тисяч українських перекладних відповідників / уклад. В. І. Карабан та ін. Вінниця : Нова книга, 2004. 1088 с.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 02.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

THE THEORETICAL ASPECTS OF TRANSLATING SCIENTIFIC AND TECHNICAL TERMINOLOGY OF THE COMPUTER INDUSTRY

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ІНДУСТРІЇ

Ivanenko K.V.,

orcid.org/0000-0003-2137-4194

*Lecturer at the Department of Theory and Practice of Translation from English
Kyiv National Linguistic University*

The focal point of this research is the study of IT-related neologisms that prominently appear in popular scientific literature, identifying them as its primary object of investigation. The subject of the study delves into the unique features and complexities involved in translating these neologisms, with specific reference to examples extracted from such literature. The data set has been meticulously compiled through continuous sampling, drawing relevant neologisms from a variety of pertinent sources to ensure thoroughness and representativeness. The importance of this research is underscored by its ability to contribute significantly to the consolidation and expansion of existing knowledge surrounding the translation of IT-specific terminology. Moreover, it provides a comprehensive examination of the multifaceted challenges that often arise in this specialized area of translation. To this end, the work not only emphasizes the unique characteristics and nuanced intricacies inherent in translating IT-related neologisms but also identifies the principal obstacles translators frequently encounter in this domain. Furthermore, the research evaluates various methods and strategies that can be effectively employed to address these challenges, offering valuable insights to both academicians and practitioners working in the field. As a dynamic and transformative sector, the IT industry is distinguished by its relentless pace of innovation and its profound influence on contemporary life. The constant emergence of groundbreaking technologies, novel products, and pioneering concepts necessitates ongoing translation efforts to bridge linguistic barriers. IT neologisms—comprising newly coined words, terms, and ideas specific to the realm of information technology—pose a formidable challenge for translators due to their recency and their frequent lack of established equivalents in other languages. Even when equivalents are available, they may not fully conform to the linguistic, cultural, or terminological norms of the target language, often leading to potential misinterpretations or inconsistencies within translated texts. The significance of exploring this subject lies in the undeniable relevance of information technology and computer science to modern society, especially given the extraordinary speed at which innovations occur in these fields. In an era defined by technological interconnectedness and the accelerated global transmission of information, accurate and precise linguistic translation serves as an indispensable tool for enabling effective communication between nations, cultures, and linguistic communities. Thus, this area of study holds far-reaching implications for fostering international understanding and collaboration. Within this context, the research further seeks to trace the key developmental milestones in the evolution of scientific thought pertaining to neologism studies. It provides a detailed account of established methods and current practices for translating IT-focused neologisms, emphasizing their application within popular scientific discourse. By doing so, this paper aims to bridge theoretical insights with practical applications, broadening the discourse on how linguistic innovation intersects with the rapid evolution of the technological world.

Key words: translation, translation analysis, neologism, computer discourse, IT.

Дослідження присвячене аналізу неологізмів у сфері інформаційних технологій, які зустрічаються у науково-популярній літературі, з акцентом на їхній переклад. Основним об'єктом уваги є характеристики та особливості перекладу цих нових термінів на основі конкретно відібраних прикладів з відповідної літератури. Набір даних формувався шляхом систематичного збору неологізмів із релевантних джерел. Цінність цього дослідження полягає у внеску до систематизації наявних знань з перекладу термінології інформаційних технологій. Воно сприяє більш глибокому розумінню проблем і викликів, що постають перед перекладачами, пропонуючи аналіз стратегій і методів, які допомагають ефективно долати ці труднощі. Стаття детально розглядає особливості перекладу ІТ-неологізмів, виявляє ключові проблеми та обґрунтовує підходи до їх вирішення. У сфері інформаційних технологій постійний розвиток нових технологій, концепцій і продуктів значною мірою впливає на сучасне життя. Ця галузь демонструє одну з найвищих швидкостей виникнення нових термінів і понять, що створює суттєві виклики для перекладачів. ІТ-неологізми зазвичай є відносно новими явищами без усталених еквівалентів в інших мовах. Навіть за умов наявності таких еквівалентів, вони не завжди відповідають стандартам термінологічного узгодження у мові перекладу, що потенційно може призводити до помилок у розумінні тексту. Актуальність цієї теми зумовлена стрімким прогресом у галузі комп'ютерних наук та інформаційних технологій. За умов глобалізації та все ширшого впровадження технологій правильний лінгвістичний переклад набуває критичної значущості для забезпечення ефективної комунікації між різними культурами та країнами. У статті розкрито основні етапи розвитку наукових підходів до вивчення неологізмів та наведено детальний аналіз існуючих методик перекладу новоутворень у сфері ІТ у контексті науково-популярного дискурсу.

Ключові слова: переклад, аналіз перекладу, неологізм, комп'ютерний дискурс, інформаційні технології.

Problem statement. The terminology associated with computers represents a notably intricate aspect of computer discourse, distinguished by its distinctive patterns of vocabulary, syntax, and semantic framework. These specialized terms form the foundational elements of the technological and computing landscape. They are instrumental for professionals across various domains, including engineers, IT specialists, journalists, web developers, and other individuals engaged in scientific and technical fields. However, their influence extends well beyond these spheres. In order to achieve an accurate and contextually appropriate translation of texts within the realm of computer discourse, a translator must possess a comprehensive understanding of the unique characteristics of computer-related terminology. Additionally, they need to be familiar with various approaches for accurately adapting these terms into the Ukrainian language, ensuring precision and consistency in communication.

The **purpose** of this work is to explore the specific features involved in translating scientific and technical terminology from English into Ukrainian and to identify potential challenges that may emerge during the translation process. To achieve this **goal**, the following tasks need to be addressed:

1. Examine the theoretical framework relevant to the topic of this study.

2. Analyze the English-language key terms and newly coined words that require translation into Ukrainian among scientific and technical terms of the computer industry.

The **subject** of this research is scientific and technical terms of the computer industry found in online sources.

The study examines the specific aspects involved in translating these terms, drawing from examples within dictionaries, scientific and technical articles, internet publications, instructions texts as **an object**.

Presentation of the main research material. Scientific terminology represents one of the pinnacle achievements of human intellectual effort, embodying the progress made in science and technology. Since terminologies are fundamentally built on words originating from different national languages, it is no surprise that scientific and technical texts prominently serve as a crucial domain for linguistic terminology [7, p. 1]. The key characteristics of a technical or scientific style include objectivity, precision, and logical coherence, reflecting a clear connection between the central theme and its details. From a grammatical perspective, technical and scientific texts often feature participial, infinitive, and gerundive constructions. While these structures add depth and textual

precision, they can also pose challenges for readers in fully grasping the intended message or primary ideas. It is common practice for experts across different nationalities to apply diverse methods and theoretical approaches in the field of terminology, also referred to as terminology science. Since terminology is context-specific, a single term can carry distinct meanings in various fields. For instance, the word "mouse" conveys different concepts based on the domain in which it is used. Effective terminology management requires each term within a specific domain to correspond to only one concept, avoiding ambiguity or overlap [6, p. 5].

Scientific and technical texts are notably characterized by a significant presence of terms, with about 25% of their content being terminological. These terms can be categorized as general scientific, general technical, or colloquial vocabulary [11, p. 185]. Consequently, the vocabulary in such texts is typically divided into terminological and non-terminological categories. However, this classification is somewhat conditional, as the continuous creation of new terms and the polysemy of words allow them to function across multiple domains, contributing to the dynamic expansion of the language's lexicon.

To illustrate, every language exhibits instances where the same word carries different meanings, reflecting its own interpretation. For example, the term "valve" can denote a lamp, a crane, an engine component, or instrumentation. In other contexts, it may signify a storage unit, warehouse, or accumulation. Similarly, the term "frame" might refer to a structural element in devices, machine tools, or construction [2, p. 1]. These examples demonstrate that certain areas of terminology can be applied across various domains, often revealing their polysemic nature [11, p. 185].

As a result, we shifted our focus to the translation of these sciences, acknowledging that scientific and technical translations convey distinct meanings. Scientific and technical translation can be defined as a practical activity that involves the thorough and systematic analysis of the physical and natural world through experimentation and observation. Byrne offers an in-depth explanation of the distinction between science and technology in the context of translation. He highlights that technical translation pertains to the practical application of scientific knowledge, while scientific translation deals with pure science, encompassing its theoretical, complex, and introspective aspects. Building on this perspective, and using Pinchuk's classification as a framework, Byrne identified three fundamental categories of this definition: the outcomes of basic or pure sci-

ence, the results of applied scientific research aimed at addressing specific issues, and the work of technologists focused on developing commercially viable industrial products or processes [4, p. 185].

It is crucial to comprehend and, even more importantly, effectively translate these types of texts, as translating scientific and technical materials demands a high level of precision from the translator. Therefore, the primary focus of the project is to ensure quick delivery of translations without compromising on quality. However, this process presents one of the key challenges in this field, as technical and scientific translations often require extensive knowledge across various areas of study or specialized topics [10, p. 36]. Technical translation refers to a specialized form of translation focused on converting documents created by technical writers, such as owner's manuals, user guides, and similar materials, or texts connected to technological subjects and the practical use of scientific and technological knowledge [9, p. 1]. However, simply relying on terminology is insufficient to categorize these texts as technical. It is also essential to evaluate the methods used in translation and approach the field with a comprehensive understanding, considering not just the terminological aspect but its broader nuances.

Persisting with technical translation parsing, the technical translation itself is more problematic because the rate of enhancement of translation is fast-paced and therefore demands new definitions over existing terms, which for translators is nothing but a challenge. In this case, the researchers and translators provide a documentary process of some features in this field that, in turn, guarantees the definition of appropriate terms for the target culture. The cooperation between fields of translation in progressive discourse plays a meaningful role; they feed all and sundry with the new terms and designations that help to build up both vocabulary and polysemy of the words. For example, in communications, translators need to use branch-wise dictionaries and glossaries in telecommunications, radio electronics, microelectronics, computer science, economics and finances, advertising and marketing, and often in mass media, which narrows the zone of using such terms. After all, you need almost the same information sources to translate a guide for car owners [5, p. 8].

Technical translation has evolved significantly, reaching a pivotal phase at the start of a new decade. Its importance has been revitalized not just theoretically, but also practically for translators, who now find it crucial. This is particularly relevant as technical translation accounts for 25% of the translation work

related to general scientific, technical, and commonly used terminology. This prominence has led to further research in the field. However, technical translation is not without its flaws. Many of these imperfections are not immediately obvious and often arise throughout the translation process among translators. They result from disagreements over context, meaning, and definition, collectively referred to as "internal" issues. These challenges stem from the continuous evolution and development of language during translation.

Translators often establish their own frameworks and definitions, adding complexity to the translation process. These challenges reflect the different stages of translation development and are influenced by external factors that translators may not control. The intricacies of technical translation can include various professional and technical hurdles. Translators often need to draw on knowledge from other fields, like technical communication and psychology, to grasp the full meaning of a translation. Moving forward, understanding the complexity of technical translation involves recognizing both internal and external factors, each influencing the translator's final output.

This area of study proves to be particularly complex due to the external challenges outweighing the internal ones, which are more critical in the realm of translation theory [9, p. 5]. A prime example is the influence of the Internet—a remarkably powerful technological tool that has fundamentally altered the nature of texts. In today's era, texts are judged in their original languages rather than through translations. This shift demands that translators adopt a more creative and informed approach, placing them in a challenging position. As a result, there is a noticeable merging of technical translation and technical writing, which poses significant issues for traditional translation studies. It appears that most of these difficulties arise from a lack of precise definitions and the theoretical framework's inability to establish them clearly. The various external constraints—shaped by technological advancements, legal regulations, and professional expectations—necessitate a reassessment of the role of technical translators and what can reasonably be expected of them [3, p. 5]. As these challenges continue to grow, they inevitably extend their impact to educators and researchers in both technical translation and related fields.

Scientific translation refers to the process of translating terminology within various scientific fields, such as medicine, physics, chemistry, and computer science. While technical translation covers a broader range, scientific translation focuses more narrowly on specialized areas like law, medicine, and chemistry. This form of translation becomes

particularly significant as global advancements lead to the creation of new terms and associated challenges. Although scientific and technical translations are distinct in nature, they share certain techniques for handling terminology, a point that scientists often need to address. Key characteristics of scientific and technical texts include a high density of specialized terminology and terminological collocations. These terms convey concepts that have been rigorously defined and are exclusive to specific domains within science and technology.

Scientific and technical terms, as linguistic signs symbolizing concepts within specialized professional domains of science or technology, represent significant challenges in translation. These challenges often arise from the absence of equivalent terms, issues of ambiguity, or cultural and linguistic specificity. A notable complexity is polysemy—the phenomenon where a single word can possess multiple meanings. In scientific and technical terminology, polysemy frequently manifests as semantic word formation, meaning one term may correspond to several interpretations depending on the context. For instance, certain terms might be applicable across various fields, making context the essential tool for accurate translation. Within a specific context, such scenarios pose noteworthy difficulties for translators; hence, understanding terms—especially new ones or neologisms—requires the translator to thoroughly analyze the project and correctly convey both its terminology and scientific concepts. Among lexical challenges, there is a category known as "false friends of a translator." These are groups of international words that can appear similar in sound but differ significantly in semantics and stylistic nuances, which are uniquely inherent to each language. [8, p. 39]. Missteps in handling such terms can result in errors, leading to misinterpretation of foreign-language information and ultimately diverting the reader or translator from the text's intended meaning. Ignoring context only exacerbates these translation issues, whereas careful consideration of contextual clues resolves ambiguities and ensures precise interpretation of terms.

Furthermore, while lexical discrepancies, such as specialized terminology or specific vocabulary, tend to stand out more visibly in text, grammatical

differences present additional challenges. Complex and compound sentence structures often vary across languages due to differing syntactic systems. These variations in grammar can create substantial hurdles from a structural point of view, requiring translators to navigate these linguistic disparities with care to preserve the accuracy and intent of the original material [11, p. 185].

Results. In the theoretical section, we analyzed the structure of scientific and technical texts within the realm of computer discourse and examined computing terminology, which occupies a significant role in the linguistic system. This terminology is fundamental to both the system of terms and word formation processes. A term is defined as a linguistic unit representing a concept within a conceptual framework. It is a distinctive feature of discourse and can manifest as a noun, verb, adjective, or adverb. Most linguists classify terms into two main sub-categories: general terms and specialized terms. Scientific and technical terminology encapsulates the concepts driving computing development while expanding the vocabulary through the introduction of new terms. One notable characteristic of such terminology is its systematic nature, including the presence of precise definitions, lack of emotional expression, and stylistic neutrality. Through our research, we identified that a computer-related vocabulary system can emerge from terms derived from common language, general terms with broad definitions, specialized computing terms, and terms with multiple meanings. Additionally, an intriguing feature of computer terminology lies in its methods of creation, which include classification, quantitative approaches, comparative analysis, systematization, statistical examination, and descriptive strategies. The formation of computer terms occurs through several methods: morphological processes (such as affixation, abbreviations, and acronyms), syntactic approaches (like creating terminological phrases), and combinations of morphological-syntactic techniques. Computer discourse itself refers to the specialized communication within computing science, shaped by the style and context of various texts including user manuals, guides, instructions, academic articles, media publications, and research studies.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Нечепорук Я. Мова для спеціальних цілей: Особливості історичного розвитку: Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. Центральні український державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Умань, 2022. Вип.2, С. – 192-194.
2. Сіденко Н. Лексичні проблеми перекладу сучасної науково-технічної літератури: Наукова конференція. Херсон, 2016. Посилання: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/973>
3. Ульяненко В. Лінгвокомунікативні особливості комп'ютерного дискурсу: Наукова робота. Суми, 2011. Розд. 1, 2, С – 5 – 15.

4. Byrne J. Scientific and Technical Translation Explanted. Translation Practices Explained. New York, 2012. Chap. 1, P – 2.
5. Byrne J. Technical Translation: Usability Strategies for Translation Technical Documentation. University of Sheffield, UK. Dordrecht, 2006. Chap. 1, P – 7-8.
6. Foo J. Computational Terminology: Exploring Bilingual and Monolingual Term Extraction. Department of Computer and Information Science Linköping University. Linköping, 2012. Chap. 2, P – 5.
7. Herring S. Computer-Mediated Discourse Analysis: An Approach to Researching Online Behavior: Designing for Virtual Communities in the Service of Learning. New York, 2004. Part 4, P – 1.
8. Khayyal O. Teaching and Learning Scientific Translation: Problems, Challenges and Solutions: British Journal of Translation, Linguistics and Literature. United Kingdom, 2022. Vol. 2, P – 39 – 40.
9. Kuguy K. Technical translation challenges: Kyiv National University of Technologies and Design. Kyiv: 2015, P – 1 -5.
10. Nzuanke S. Technology and translation: Areas of convergence and divergence between machine translation and computer-assisted translation: *Journal of Languages, Linguistics and Literary Studies* (JOLLS). Calabar, 2018. Vol. 5, P – 36- 38.
11. Shchypachova D. Peculiarities of scientific and technical translation: National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute”. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Київ, 2018. Edition: Philology, Pub. 32(2), P – 185-187.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

РОЗДІЛ 7 ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.111'373.45:004

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.44>

СЕМАНТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У СЛОВОТВОРЕННІ ТА ЛЕКСИКОНИ

SEMANTIC TRANSFORMATIONS OF THE ENGLISH LANGUAGE IN THE AGE OF DIGITALIZATION: EMERGING TRENDS IN WORD FORMATION AND THE LEXICON

Валюкевич Т.В.,

orcid.org/0000-0003-1671-1109

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та перекладу
Народної української академії*

Василенко О.М.,

orcid.org/0000-0001-5193-045X

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри германських мов і міжкультурної комунікації
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*

Вознюк Л.А.,

orcid.org/0000-0001-7402-6287

*старший викладач кафедри германських мов і міжкультурної комунікації
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*

У дослідженні описано основні причини лексико-семантичних змін. Йдеться про різницю в значенні слів, про те, як контекст змінює їх зміст, про особливості, як саме слово поєднується, і про те, як давно і як часто слово вживають у мові. На прикладі англійсько-українських пар показано, що одне англійське слово відповідає кільком українським, якщо змінюється контекст.

Прямі лексичні інновації залишають оригінальну форму та значення слова. Гібридні утворення комбінують англійські основи з елементами з інших мов або новими морфологічними структурами. Кальки дозволяють оперативно вводити нові поняття в обіг. Активне використання скорочень та аббревіатур свідчить про прагнення мовців зменшити обсяг мовних одиниць і пришвидшити процес обміну інформацією.

Застосовуючи лексико-семантичний, корпусний і порівняльний аналіз, стаття показує: цифровізація породжує нові слова і значення та водночас створює мінливий, швидко пристосовний словниковий шар англійської мови. Дослідження фіксує, що сучасна англійська невідкладно реагує на технологічні та соціальні зрушення; це проявляється у постійному припливі нових одиниць, розширенні багатозначності, активному вживанні гібридів і кальк та у появі нових мовних правил, які забезпечують оперативне онлайн-спілкування.

Виявлено, що цифрове середовище стимулює збагачення англійської лексики й водночас формує нові комунікативні стратегії: кооперативні й некооперативні моделі взаємодії, емоційно марковану лексику, меми, емодзі та інші графічні символи.

Спілкування в інтернеті поступово витісняє інші способи передавання даних і змушує словник безперервно оновлюватися; під час цього формуються цифрові мовні звички, які встановлюють, як англійська функціонує у світовому інформаційно-комунікаційному середовищі. У цифрову епоху зміна значень охоплює появу нових термінів і нове трактування попередніх одиниць у професійній, медійній, технологічній та освітній сферах; це спричиняє появу спільного цифрового лексикону.

Ключові слова: англійська мова, цифровізація, семантичні трансформації, лексикон, неологізми, словотворення, онлайн-комунікація, цифровий дискурс, глобальна комунікація, інформаційне суспільство.

The study outlines the main reasons behind lexical and semantic changes in language. It focuses on differences in word meanings, the role of context in shaping interpretation, patterns of word compatibility, and the influence of how long and how often a word has been used. Using English–Ukrainian examples, the paper demonstrates that a single English word can correspond to several Ukrainian equivalents depending on the context.

Direct lexical innovations tend to preserve the original form and meaning of a word. Hybrid formations combine English roots with elements from other languages or new morphological structures. Loan translations (calques) make it possible to introduce new concepts quickly into everyday use. The widespread use of abbreviations and acronyms reflects speakers' desire to shorten language units and speed up communication.

The article uses lexical semantics, corpus-based, and comparative methods to show how digitalization creates new words plus meanings, adding a rapidly changing layer to the English vocabulary. Contemporary English adapts almost immediately to technological and social change. This shows up in the steady appearance of new lexical items, wider polysemy, the uptake of hybrids, as well as calques, and the setting of fresh norms that speed up online exchange. The study also notes that the digital sphere enriches the lexicon and breeds new communicative strategies. Such strategies range from cooperative to adversarial and feature emotional language plus heavy use of memes, emojis or other graphic symbols. As online contact overtakes older information channels, the lexicon keeps shifting. This process establishes new digital habits and alters how English operates in global information and communication networks. Semantic change covers both brand new terms and revised readings of existing words across professional, technical, media plus educational fields. Those changes together feed the ongoing reshaping of the language.

Key words: English language, digitalization, semantic transformations, lexicon, neologisms, word formation, online communication, digital discourse, global communication, information society.

Постановка проблеми. Цифрове середовище змінює смислове навантаження вже існуючих слів, сприяє виникненню нових лексем, формує нові моделі словотворення й надає інноваційного значення традиційним мовним елементам. Онлайн спілкування поступово витісняє інші способи передавання даних і змушує словник сучасної англійської мови безперервно оновлюватися.

Нові цифрові лексеми швидко входять у мовну систему: розширюється їхня семантика, з'являється здатність утворювати слова та виникають нові переносні значення. Такі слова набувають багатозначності, породжують похідні форми й активно вживаються в різних стилях мовлення. У результаті цифрове середовище стає потужним джерелом динамічних змін лексико-семантичної структури англійської мови, підтримуючи її безперервне оновлення й пристосування до нових комунікативних потреб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання семантичних трансформацій мови та їхнього зв'язку з новими комунікаційними умовами активно досліджують у сучасній лінгвістиці, зокрема у перекладознавстві, лексикології та студіях цифрової комунікації. Насамперед вагомий внесок у вивчення лексико-семантичних трансформацій зробила Л.Й. Бондарчук, яка досліджувала особливості англо-українського перекладу фахової економічної лексики [1]. Учена визначає трансформації як необхідний інструмент адаптації значення іншомовних одиниць до норм і системи цільової мови. У її праці розкрито такі типи змін, як конкретизація, генералізація, модуляція та семантичне розширення, що забезпечують точність передачі спеціалізованих понять. Дослідження показує, що семантичні зрушення безпосередньо пов'язані з розвитком нових сфер діяльності, зокрема економіки та технологій [1].

Вагомим для теоретичного осмислення проблеми є дослідження І.О. Лелет, присвячене лексико-семантичним трансформаціям у художньому перекладі [7]. Авторка показує, що значення слів змінюється не тільки під впливом

самої мови, а й під впливом культури та умов спілкування. У праці подано детальний опис прийомів: переклад антонімами, додавання слів, пропуск елементів і зміна образного вислову. Завдяки цим прийомам перекладач передає зміст і стиль оригіналу. Робота ілюструє, що семантичні зміни мають складний характер і залежать від ситуації, в якій відбувається спілкування [7].

Сучасний етап розвитку проблематики пов'язаний із впливом цифровізації на мовні процеси. У цьому контексті важливими є праці М.М. Копчак, О.В. Грабельської та Н. І. Дроф'як, які розглядають лінгвістичні трансформації в цифрову епоху [3]. Дослідники наголошують, що розвиток цифрових технологій спричинив появу нових комунікаційних практик, що характеризуються швидкістю обміну інформацією, мультимодальністю та інтерактивністю [3].

Дослідники В. Биков та О. Пінчук зосередили свою увагу на вивченні освітньої складової цифрової трансформації суспільства [3]. А.С. Бугаєць досліджує аспекти застосування цифрових технологій у викладацькій діяльності [4]. Учені В.А. Герасимович, М.В. Герасимович і В.В. Коваль приділили свої дослідження аналізу значення мовленнєвої культури в контексті соціальної комунікації за умов цифровізації [6]. Згідно з їхніми висновками, активна діджиталізація комунікаційних процесів, спираючись на ефективне управління, сприяє підвищенню якості соціальної взаємодії та зміцнює роль цифрових інструментів у розвитку інноваційних глобальних інтеграційних мовленнєво-культурних процесів [11., с. 108]. І. Скиба досліджував особливості комунікативних процесів і зміну лексики під впливом інформатизації суспільства [9]. Ю. Молоткіна зосереджена на вивченні функціонування іншомовної медіа-лексики у сучасних українських інтернет-виданнях [10], тоді як Н. Попова аналізувала процеси засвоєння англіцизмів в українській мові [10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується озна-

чена стаття. Попри значну кількість досліджень, присвячених лексико-семантичним трансформаціям та впливу цифровізації на мовні процеси, низка важливих аспектів залишається недостатньо висвітленою. Зокрема, у науковій літературі переважають праці, що розглядають семантичні зміни переважно в межах перекладознавства або загальних лінгвістичних трансформацій, тоді як комплексний аналіз саме семантичних змін англійської мови, спричинених цифровим середовищем, досі не є достатньо систематизованим.

Питання, яке звучить так: «яким чином зміни в значенні слів пов'язані з новими тенденціями словотвору в англійській мові епохи цифрових технологій», досі досліджене неглибоко. Необхідно ретельно показати, як у цифровому середовищі змінюється значення слів, що існували раніше, як з'являються нові одиниці, і як інтернет-комунікація прискорює обидва процеси.

Формулювання цілей статті. Стаття має на меті вивчити, як цифрові технології змінюють значення англійських слів, як з'являються нові слова та як оновлюється словниковий склад. У межах дослідження було проаналізовано, яке місце цифрове середовище відводить переосмисленню слів, утворенню неологізмів, поширенню скорочень і гібридних форм, а також виявлено головні словотвірні моделі, що характерні для спілкування в цифровому форматі.

Дослідження мало на меті проаналізувати, яким чином онлайн-спілкування, соціальні платформи й технічний дискурс змінюють мову. Його завдання – визначити, як ці явища впливають на англійський варіант у сучасному інформаційному середовищі. Окремим пунктом завдання є опис ймовірних напрямів, за якими лексика й семантика англійської мови розвиватимуться в цифрову епоху.

Виклад основного матеріалу. Трансформація в перекладі полягає у заміні лексичної одиниці, що передається, на слово або вираз, які відображають семантичний зміст цієї одиниці в мові оригіналу. Протягом тривалого часу лексико-семантичні трансформації трактувалися як відхід від словникових відповідників. У лексичних системах англійської та української мов існують розбіжності, які виявляються у смислових особливостях слова [7, с. 94]. Кожне слово, як частина лексичної системи мови, володіє унікальною семантичною структурою. Це пояснює специфіку семантики різних мов. Таким чином, суть лексико-семантичних трансформацій полягає у заміні лексичних одиниць (слів чи сталих виразів) їхніми відповідниками, які не обов'язково є прямими еквіва-

лентами в словнику. І.В. Корунець, аналізуючи лексико-семантичні трансформації, відзначає, що словниковий запас мови являє собою не просто набір слів, а цілісну систему з безліччю варіантів їхнього комбінування у контексті [11, с. 96]. Елементи словникової системи пов'язані один із одним певними семантичними та стилістичними відносинами. Лексико-семантичні трансформації використовуються у випадках, коли словникові еквіваленти оригінального слова неможливо застосувати без втрати значення або відповідності контексту. Важливими причинами застосування таких трансформацій у процесі перекладу є: 1) акцентування різних ознак одного й того ж явища; 2) відмінності у значеннєвій наповненості слова; 3) вплив контексту на значення слова; 4) специфіка сполучуваності мовних одиниць [7, с. 95].

Отже, першою причиною, яка зумовлює необхідність лексико-семантичної трансформації, є виділення різних характеристик одного й того самого явища. Іншими словами, різне сприйняття об'єктів реальності, яке формується на основі акцентування в словах двох мов відмінних рис одного й того ж поняття чи явища, що неминуче викликає труднощі у процесі перекладу. Як приклад, І. О. Лелет проводить порівняння між термінами *glasses* та окуляри: у випадку англійського слова акцент зроблено на матеріалі, з якого виготовлений предмет, тоді як в українському варіанті увага зосереджується на його функціональному призначенні – друга пара очей [7, с.95].

Іншим прикладом є вираз «*Hot milk with skin on it*», що перекладається як гаряче молоко з пінкою. У цьому випадку англійська мова асоціює явище з шкірою, що нагадує покриття на поверхні тіла, тоді як в українській мові це поняття пов'язане із процесом кипіння – пінка утворюється, коли молоко закипає і починає пінитися. Аналогічно, вираз «*herring-bone*» в англійській мові відповідає українському ялинкою (укладка цегли, шов, візерунок). Для українців це асоціюється з формою гілок ялини, тоді як в англійській культурі воно нагадує хребет оселедця. Такі образи зумовлені природними особливостями: в українській мові – через поширеність лісів, в англійській – близькість до моря. Попри розбіжності у асоціаціях, обидві мови однаково точно відображають одну й ту саму реальність. Подібні явища можна спостерігати у багатьох словах і поняттях.

Важливу роль у лексико-семантичних змінах під час перекладу відіграє також відмінність у змістовому обсязі слів, зокрема у їхній семантичній структурі. Абсолютно ідентичних

слів практично не існує. Переважно зберігається базове значення слова, однак на цьому подібність зазвичай завершується. Різноманіття лексико-семантичних варіантів утворюється через те, що слова розвивали свої значення окремо, враховуючи особливості функціонування у кожній мові, відмінності у використанні та сполучуваності. Тому навіть основне значення англійського слова може бути ширшим за український відповідник – хоча можливі і зворотні випадки. Наприклад, аналіз семантичної структури прикметника «mellow» демонструє його полісемантичність. Це слово описує широкий спектр об'єктів і понять: плоди, вина, ґрунт, людський голос. Кожній сфері його використання відповідає окреме значення. Водночас кожне значення може передаватися за допомогою двох або більше українських слів через складну внутрішню семантику. Англо-українські словники часто перераховують варіанти перекладу через коми, оскільки одне українське слово не завжди здатне передати всі семи оригіналу. Наприклад: перше значення mellow – «стиглий, м'який, солодкий, соковитий» (про фрукти); друге – «витриманий, старий» (про вино); третє – «добродушний, що пом'якшав із віком» (про людину); четверте – «м'який, густий» (про голос або фарбу); п'яте – «пухкий, родючий» (про ґрунт); шосте значення (розмовна форма): «веселий» (про людину) [12].

Лексико-семантична специфіка кожної окремої мови ускладнює передачу контекстуальних відтінків під час перекладу. Те, що з легкістю передається в одній мові, може бути майже неможливим для іншої через відмінності у семантичних структурах і способах використання. Наприклад, у реченні «In an atomic war women and children will be the first hostages» слово «hostage» в англо-українському онлайн-словнику подано лише зі значенням «заручник» [12].

Однак у цьому семантичному контексті слово набуває значення «жертва». Це контекстуальне значення очевидно впливає з його парадигматичного значення: кожен заручник може стати жертвою і загинути. Тому для перекладу доречно використати слово «жертва», адже в такому контексті слово «заручник» не підходить. Отже, переклад буде таким: Першими жертвами в атомній війні будуть жінки та діти.

Слова, значення яких у англійській і українській мовах не збігається за обсягом, часто належать до міжнародної лексики. Серед них дієслова, що виражають сприйняття, відчуття або розумові процеси; їх називають адвербіальними дієсловами.

Четверта причина лексико-семантичних змін полягає в тому, що слова в кожній мові поєднуються за власними правилами. Поєднання виникає тоді, коли поняття, які позначають слова, сумісні. У різних мовах ця сумісність не збігається: допустиме в одній мові поєднання в іншій виглядає неприродним [13].

У кожній мові існує набір типових, усталених традиційних сполучень, які не завжди збігаються з аналогічними сполученнями в іншій мові. Наприклад, у англійській кажуть *trains run*, а українською – «поїзди ходять», або *rich feeding* перекладається як «рясна їжа». Як вдало зазначає І.О. Лелет, чим більший семантичний обсяг слова, тим ширшою є його сполучуваність. Завдяки цьому слово здатне входити в найрізноманітніші мовні зв'язки [7, с. 96].

Усталене для кожної мови вживання слів тісно пов'язане з історією розвитку мови, формуванням та еволюцією її лексичної системи. У процесі мовного розвитку формуються характерні кліше, готові формули, слова і словосполучення, які активно використовуються носіями мови. Ці мовні структури не належать до фразеологізмів, однак вони відзначаються завершеністю і, на відміну від сталих виразів чи фразеологічних одиниць, є непорушними: їх не змінюють іншими словами або компонентами. На думку І.Скиби, у сучасну еру інформатизації суспільства, яка розпочалася завдяки активному впровадженню комп'ютерних інформаційно-комунікаційних технологій із другої половини ХХ століття, спостерігається значне розширення каналів комунікації та обміну інформацією. Проте зростання технічних можливостей для реалізації комунікативних процесів саме по собі не гарантує їхньої ефективності, а лише збільшує та ускладнює систему цих процесів. Як результат, у комунікації несвідомо зміщуються акценти з самого комунікативного аспекту на технічний, а в кращому випадку – на інформаційний. Це призводить до того, що відбувається суто технічне поширення інформації без реального здійснення повноцінного комунікативного процесу [9, с. 71]. Під впливом цифровізації процес комунікації зазнає істотних трансформацій, що безпосередньо відображаються на розвитку англійської мови та її семантичній системі.

Комунікативні стратегії в інтернеті поділяють на дві групи: кооперативні та некооперативні. Кооперативні прагнуть передати інформацію чітко, підтримати розмову й взаєморозуміння. Для цього користувачі інформують коротко, пом'якшують вислови, уникають суперечок і підтримують співрозмовника емоційно. Некооперативні,

навпаки, порушують норми мовлення, ведуть до конфронтації та націлені на домінування в дискусії.

У цифровій комунікації помітне місце посідають так звані некооперативні мовні стратегії, що мають на меті не зберегти взаєморозуміння, а його зруйнувати. У цифровому середовищі ці стратегії застосовують, аби спровокувати конфлікт, розпалити суперечку або продемонструвати мовну агресію. Серед таких тактик: висловлення сумніву в тому, що каже співрозмовник, пряме заперечення, несхвалення, узагальнення, риторичний тиск, а також підсівання сумніву щодо правдивості повідомлення.

Особливістю онлайн-спілкування є відсутність безпосереднього контакту між учасниками. Комуніканти не мають доступу до невербальних сигналів, соціальних характеристик чи особистісних ознак співрозмовника, які зазвичай допомагають передбачити його поведінку в традиційній комунікації. У результаті образ партнера формується переважно на основі текстів, які він створює, а також способу його мовної самопрезентації. Саме через мовні засоби користувачі свідомо або підсвідомо конструюють власну цифрову ідентичність.

Історично провідна позиція англійської з'явилася через сукупність соціокультурних чинників: поширення мови внаслідок політичного й економічного впливу англослов'янських країн і її панування в інформаційних технологіях та масовій культурі [14]. У сучасному цифровому просторі англійська слугує основним джерелом нових термінів, що позначають інноваційні явища й технологічні процеси.

Цифровізація змінює значення англійських слів. Слово набуває вузького або ширшого значення, іноді зовсім іншого, залежно від ситуації. Терміни, які раніше вживали лише фахівці, з'являються в побутовій мові й починають означати щось нове. У цифровому дискурсі різниця між спеціальною й загальноновживаною лексикою поступово стирається.

З погляду словотворення сучасні англійські неологізми можна поділити на кілька основних груп. До першої належать прямі лексичні інновації, що зберігають форму та значення своїх базових компонентів – це, зокрема, нові технічні терміни або назви цифрових професій. Друга група охоплює гібридні утворення, у яких поєднуються англійські корені з іншомовними чи власними словотвірними елементами, що свідчить про високу продуктивність сучасних моделей творення слів.

У сучасній англійській мові слова швидко розходяться за значеннями: щойно з'явився термін одразу відокремлює близьке поняття від іншого. Так уточнюється професійна й цифрова лексика, і співрозмовник менше помиляється. У соціальних мережах поширюють графічні варіанти написання: користувач змішує різні алфавіти або будує форму, що повторює вимову. Процес показує, як мова швидко змінюється під час онлайн-спілкування.

Метою дослідження було виявлення впливу цифровізації на словотворення і лексику англійської мови, а також систематизацію змін у значеннях слів, які спостерігаються під час онлайн-взаємодії. Основна увага зосереджувалась на змінах у значеннях слів, формуванні неологізмів, використанні аббревіатур, кальок і нових форм комунікації; було проведено аналіз англослов'янського контенту із соціальних мереж, форумів, блогів та інших цифрових платформ.

Для реалізації мети були використані такі методи дослідження:

1. Лексико-семантичний аналіз – для виявлення змін у значенні слів та появи нових лексичних одиниць.
2. Корпусний аналіз – для вивчення частоти вживання нових форм у цифровому середовищі.
3. Порівняльний аналіз – для зіставлення традиційного значення слова з його цифровим значенням.
4. Класифікаційний метод – для систематизації неологізмів, скорочень, кальок та емоцій.

У сучасну цифрову епоху англійська мова активно адаптується до нових умов комунікації. Слова набувають додаткових значень, а нові терміни формуються під впливом онлайн-контексту (див. табл. 1).

Таблиця 1 демонструє, що цифровізація розширює спектр значень усталених слів та дозволяє більш точно відображати сучасні способи комунікації в інтернеті.

Інша помітна тенденція полягає в поширенні скорочень та акронімів, за допомогою яких повідомлення передають швидко й зручно (дані наведено в табл. 2).

Іншою ключовою тенденцією стає поява неологізмів і цифрових термінів, які відображають нові соціальні та технологічні реалії (див. табл. 3).

Іншою групою є гібридні форми та кальки, які поєднують англійські корені з новими морфологічними або семантичними елементами (див. табл. 4).

Таблиця 1

Семантичне розширення англійських слів у цифровій комунікації

№	Слово	Нове значення / цифрова трансформація	Приклад вживання
1	stream	трансляція відео або музики онлайн	"I'll stream the concert live on Twitch."
2	tweet	публікація у Twitter	"She tweeted about the new iPhone."
3	post	повідомлення в соцмережах	"He posted a photo on Instagram."

Таблиця 2

Скорочення та акроніми в цифровій англійській мові

№	Скорочення / акронім	Значення	Приклад вживання
1	ASAP	As Soon As Possible	"Please reply ASAP."
2	BRB	Be Right Back	"I need to grab coffee, BRB."
3	LOL	Laugh Out Loud	"That joke was funny, LOL!"
4	FOMO	Fear Of Missing Out	"I couldn't miss the party, FOMO got me."

Таблиця 3

Неологізми та цифрові терміни в англійській мові

№	Слово	Значення	Приклад вживання
1	unfriend	видалити з друзів у соцмережі	"He unfriended me on Facebook."
2	ghosting	припинення спілкування без пояснень	"She ghosted him after the second date."
3	binge-watch	дивитися серіали без перерв	"We binge-watched the whole season last night."
4	influencer	людина, що впливає на аудиторію онлайн	"The influencer promoted the new app."

Таблиця 4

Гібридні форми та кальки в англійській мові

№	Слово	Тип трансформації	Приклад вживання
1	selfiestick	гібрид	"He bought a selfie stick for the trip."
2	netiquette	калька	"Learning netiquette is important for online forums."
3	e-learning	калька	"E-learning platforms became popular during lockdown."

Крім слів, у цифровій комунікації широко використовуються емодзі та символи для передачі емоцій і намірів (див. табл. 5).

Емодзі додають онлайн-розмовам виразності й полегшують передачу нюансів почуттів, які складно висловити словами.

Висновки. Дослідження показує, що цифровізація докорінно змінює процес утворення слів і поповнює лексику англійської. З'являються нові слова, старі слова набувають додаткових значень, у мову калькуванням проникають конструкції,

виникають гібридні форми, скорочення, акроніми й емодзі.

У результаті цифрова трансформація впливає на саму структуру англійської мови, оновлюючи її словниковий склад і значення лексем. Частина слів набуває нових, пов'язаних із технологіями та онлайн-взаємодією смислів, а поряд із цим активно з'являються неологізми, запозичення, аббревіатури, скорочення та нові словотвірні моделі.

Вплив цифрового середовища на мовні процеси двоїстий. Англійська мова швидко підла-

Таблиця 5

Емодзі та символи в цифровій англійській мові

№	Символ / емодзі	Значення / функція	Приклад вживання
1	😊	передає позитивні емоції	"I passed the exam 😊"
2	🔥	означає щось популярне або захопливе	"This song is 🔥"
3	❤️	виражає любов або підтримку	"I love this! ❤️"
4	😂	сміх	"That joke was hilarious 😂"

штовується: збільшується словниковий запас, поширюються стислі словотворчі форми, спрощується синтаксис, що відповідає потребі швидкого онлайн-обміну. Водночас масове викори-

стання скорочень, акронімів, графічних замінів і неформальних елементів зменшує різноманітність мовлення і знижує увагу до правопису й граматики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Биков В. Ю. Відкрите навчальне середовище та сучасні мережні інструменти систем відкритої освіти. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 2: Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. 2010. № 9. С. 9–15.
2. Бондарчук Л. Й. Лексико-семантичні трансформації англо-українського перекладу фахової лексики з економіки. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2006. № 27. С. 153–155.
3. Бугаєць А. С. Використання цифрових технологій у викладанні української мови як іноземної. Цифровізація вищої освіти та цифрова грамотність : матеріали всеукр. наук.-пед. підвищення кваліфікації, 29 січ. – 10 берез. 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024.
4. Герасимович В. А., Герасимович М. В., Коваль В. В. Роль мовленнєвої культури в процесі соціальної комунікації в умовах цифровізації. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2024. Т. 35 (74), № 3, ч. 2. С. 103–108.
5. Копчак М. М., Грабельська О. В., Дроф'як Н. І. Лінгвістичні трансформації в цифрову епоху: вплив цифровізації на сучасні комунікаційні практики. Закарпатські філологічні студії. 2025. Вип. 39, т. 2. С. 9–14.
6. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця, 2001. 448 с.
7. Лелет І. О. Лексико-семантичні трансформації в українському перекладі твору Е. А. По «Золотий жук». Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2018. № 37, т. 3. С. 94–97.
8. Мартинова Т., Кукушнік В. Anglicisms in the modern Ukrainian language. Закарпатські філологічні студії. 2023. Вип. 28, т. 1.
9. Молоткіна Ю. О. Функціонування медіа-лексики іншомовного походження в сучасних українських інтернет-виданнях. Society. Document. Communication. 2018. № 5. С. 57–70.
10. Попова Н. До питання про сучасне засвоєння українською мовою англіцизмів. Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії. 2015. С. 137–140.
11. Скиба І. Специфіка комунікативних процесів в умовах інформатизації суспільства. Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. 2024. № 1 (39). С. 69–74.
12. Цифрова трансформація відкритих освітніх середовищ : колект. монографія / за ред. В. Ю. Бикова, О. П. Пінчук. Київ : ФОП Ямчинський О. В., 2019. 186 с.
13. ABBYY Lingvo 11 URL: <https://www.lingvolive.com/ru-ru/translate/en-uk> (дата звернення: 08.03.2026).
14. Todorova N. Globalization and the role of the English language. Mižnarodni zv'язki Ukraïni: naukovì poșuki i znahidki. 2018.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

УДК 811.111'373.43

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.45>

НЕОЛОГІЗМИ ЯК СПОСІБ ПОПОВНЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

NEOLOGISMS AS A MEANS OF ENRICHING THE LEXICAL STOCK OF THE MODERN ENGLISH LANGUAGE

Войналович Л.П.,

*orcid.org/0000-0001-6626-9270**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри англійської мови та прикладної лінгвістики**Навчально-наукового інституту іноземної філології**Житомирського державного університету імені Івана Франка*

У статті розглядається феномен неологізмів як одного з провідних механізмів поповнення лексичного складу сучасної англійської мови в умовах динамічних соціальних, технологічних та економічних трансформацій. Актуальність дослідження зумовлена інтенсивним оновленням мовної системи, спричиненим цифровізацією, розвитком штучного інтелекту, зміною моделей праці, комунікації та ціннісних орієнтацій сучасного суспільства. Метою статті є аналіз неологізмів як ефективного засобу номінації нових реалій та осмислення їх ролі у формуванні сучасної мовної картини світу. У ході дослідження неологізми розглядаються як лексичні одиниці, що виникають у відповідь на появу нових понять, явищ і соціальних практик, а також як результат взаємодії внутрішньомовних і екстралінгвістичних чинників. Особливу увагу приділено процесам соціалізації та лексикалізації новотворів, які визначають ступінь їх інтеграції до загальнономовного вжитку. Показано, що неологізми виконують номінативну, когнітивну та оцінну функції, забезпечуючи точніше відображення складних процесів сучасної дійсності. Емпіричну базу дослідження становлять матеріали сучасного англійського медіадискурсу та лексикографічних ресурсів, зокрема публікації платформ Cambridge Dictionary Blog і Euronews. Аналіз цих джерел дав змогу виявити активне функціонування неологізмів, пов'язаних із цифровою комунікацією, штучним інтелектом, новими формами економічної діяльності, трансформацією трудових відносин і психоемоційного досвіду особистості. Окреслено продуктивні словотвірні моделі сучасної англійської мови, серед яких словоскладання, телескопія, аббревіація, афіксація та усичення, що забезпечують оперативне й системно вмотивоване творення нових лексичних одиниць. У результаті дослідження встановлено, що неологізація є закономірним процесом розвитку лексичної системи англійської мови, який відображає її адаптивність, відкритість і здатність реагувати на виклики глобалізованого світу.

Ключові слова: неологізми, лексичний склад мови, сучасна англійська мова, неологізація, словотвірні процеси, лексикалізація, соціалізація лексики, медіадискурс, мовна динаміка.

The article examines the phenomenon of neologisms as one of the leading mechanisms for expanding the lexical stock of contemporary English in the context of dynamic social, technological, and economic transformations. The relevance of the study is determined by the intensive renewal of the language system caused by digitalization, the development of artificial intelligence, changes in models of work and communication, and shifts in the value orientations of modern society. The aim of the article is to analyze neologisms as an effective means of nominating new realities and to conceptualize their role in shaping the contemporary linguistic worldview. In the course of the study, neologisms are considered as lexical units that arise in response to the emergence of new concepts, phenomena, and social practices, as well as the result of the interaction between intralinguistic and extralinguistic factors. Particular attention is paid to the processes of socialization and lexicalization of new formations, which determine the degree of their integration into general language use. It is shown that neologisms perform nominative, cognitive, and evaluative functions, ensuring a more precise representation of complex processes of contemporary reality. The empirical basis of the study consists of materials from contemporary English-language media discourse and lexicographic resources, in particular publications from the Cambridge Dictionary Blog and Euronews platforms. The analysis of these sources made it possible to identify the active functioning of neologisms related to digital communication, artificial intelligence, new forms of economic activity, the transformation of labor relations, and the psycho-emotional experience of the individual. Productive word-formation models of contemporary English are outlined, including compounding, blending, abbreviation, affixation, and clipping, which ensure the rapid and systematically motivated creation of new lexical units. As a result of the study, it is established that neologization is a regular process in the development of the lexical system of the English language, reflecting its adaptability, openness, and capacity to respond to the challenges of a globalized world.

Key words: neologisms, lexical system of the language, modern English, neologisation, word-formation processes, lexicalisation, lexical socialisation, media discourse, language dynamics.

Постановка проблеми. Сучасні мовні процеси розгортаються в умовах прискорених соціальних, економічних і технологічних змін, що неминуче позначається на структурі та функціонуванні лексичної системи мови. Унаслідок постійної

появи нових явищ і форм суспільної діяльності мова змушена оперативно реагувати на запити комунікації, забезпечуючи адекватне й точне номінування актуальних реалій. У цьому зв'язку спостерігається активізація інноваційних лек-

сичних процесів, які відображають динаміку мовної системи й трансформації мовної картини світу її носіїв. Водночас інтенсивність таких змін ускладнює їх теоретичне осмислення та систематизацію в межах сучасного мовознавства. Саме це зумовлює підвищену актуальність дослідження неологізмів як одного з провідних механізмів поповнення лексичного складу сучасної англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про стійкий науковий інтерес до проблеми неологізації сучасної англійської мови як динамічного мовного явища. Зокрема, Морозова М. розглядає феномен неологізмів крізь призму їхньої семантичної новизни та функціональної ролі в сучасному англомовному дискурсі [1]. Своєю чергою, Погоріла А. зосереджується на структурно-типологічних особливостях англійських неологізмів [2]. Розвиток цієї проблематики також простежується в роботі Лебедевої А., яка аналізує процеси неологізації лексичного складу англійської мови новітнього часу в контексті загальномовних інновацій [3]. Натомість Остафійчук О. акцентує увагу на соціокультурних чинниках появи неологізмів, пов'язуючи їх активізацію з трансформаціями сучасного суспільства [4]. Важливий прагматичний вимір проблеми представлено в дослідженні Гурко О., де неологізми розглядаються як засіб експлікації нових смислів у реальному мовленні [5]. Поряд з тим, Медвідь О., Мальована Н. та Вашист К. систематизують основні шляхи генерації неологізмів англійської мови [6]. При цьому у праці Нагорної О. висвітлено специфіку розвитку неологізмів в умовах цифрової комунікації, що засвідчує подальше розширення сфер функціонування лексичних інновацій [7].

Попри наявні наукові напрацювання, зберігається потреба в подальшому аналізі процесів неологізації як механізму поповнення лексичного складу сучасної англійської мови в умовах динамічних соціокультурних та технологічних змін.

Метою статті є аналіз неологізмів як одного з провідних способів поповнення лексичного складу сучасної англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Неологізми становлять один із базових способів поповнення лексичного складу мови, оскільки репрезентують принципово нові лексичні одиниці, що виникають у межах конкретного історичного етапу розвитку мовної спільноти. У цьому контексті лексичний склад сучасної англійської мови демонструє інтенсивне оновлення через неологізми, що фіксують трансформацію соці-

альної та технологічної реальності. Так, одиниці *“metaverse”*, *“digital twin”* і *“virtual reality”* відображають розширення простору людського досвіду за рахунок цифрових середовищ і формування нових типів взаємодії. Неологізм *“AI-generated content”* концептуалізує зміну способів створення інформації, тоді як *“deepfake”* актуалізує проблему достовірності візуальних і текстових повідомлень. Зазначені лексеми засвідчують переосмислення меж між реальним і віртуальним, що безпосередньо впливає на мовну картину світу англомовних носіїв.

Розвиток лексичної системи через неологізми підтверджує динамічний характер мовного розвитку загалом, адже неологічні одиниці виконують функцію семантичного розширення мовної системи, забезпечуючи точнішу номінацію нових явищ і процесів. Вони відповідають актуальним комунікативним потребам мовців, що зумовлює їх активне використання в різних дискурсивних сферах. Разом із тим не всі неологізми оперативно фіксуються у словниках, оскільки їх кодифікація потребує тривалого спостереження за стабільністю, частотністю та функціональною релевантністю вживання [6, с. 82].

Як приклад наведемо неологізми, що відображають зміну потреб і ціннісних орієнтацій сучасного суспільства. Так, лексеми *“self-care”*, *“mindfulness”*, *“burnout”* і *“well-being”* репрезентують зростання уваги до психоемоційного стану особистості та переосмислення ролі праці й відпочинку. Водночас такі одиниці, як *“work-life balance”*, *“quiet quitting”* і *“flexitime”*, концептуалізують нові моделі трудової поведінки, у межах яких самореалізація поєднується з прагненням до особистісної стабільності та автономії.

Інформативними також є неологізми, що фіксують трансформацію соціальних зв'язків і комунікативних стратегій. Слова *“ghosting”*, *“breadcrumbing”*, *“orbiting”* та *“situationship”* номінують нові типи міжособистісних відносин, зумовлені домінуванням цифрових каналів спілкування. Їх поява відображає зміну уявлень про відповідальність, близькість і тривалість соціальних контактів, що свідчить про модифікацію мовної картини світу в умовах цифрового суспільства [6, с. 82].

Зміна способів реалізації індивідуальних бажань і життєвих стратегій також знаходить відображення у неологічному складі англійської мови. Такі лексеми, як *“side hustle”*, *“gig economy”*, *“creator economy”*, *“personal branding”* і *“influencer marketing”*, фіксують нові економічні та соціальні моделі, у рамках яких професійна

діяльність поєднується з самовираженням і цифровою присутністю.

Процеси неологізації в лексичному складі сучасної англійської мови зумовлюються насамперед наявністю лакун у номінації нових понять, явищ і соціальних практик, що виникають унаслідок динамічних змін реальності. Тому відсутність усталених мовних засобів для позначення нових концептів стимулює активний пошук і формування нових лексем, які забезпечують точність і ефективність комунікації. Відтак, механізми продукування неологізмів мають специфічну когнітивно-комунікативну природу та реалізуються мовцями як стратегічний інструмент подолання потенційних комунікативних ускладнень, спричинених невідповідністю між мовною системою та актуальними потребами мовного колективу [3, с. 210].

У цьому контексті варто навести приклади неологізмів, що виникають у відповідь на потребу номінації нових соціальних і когнітивних феноменів. Так, лексема *“infodemic”* фіксує надлишок неконтрольованої інформації в кризових умовах, *“crowdsourcing”* концептуалізує колективне залучення ресурсів через цифрові платформи, а *“biohacking”* відображає прагнення до оптимізації фізичних і когнітивних можливостей людини.

Подальше розгортання неологічних процесів у сучасній англійській мові тісно пов'язане зі сферами повсякденного життя, цифрової комунікації та новітніх технологій. Саме ці домени характеризуються високою швидкістю оновлення змісту, що зумовлює постійну потребу в нових лексичних одиницях для адекватного відображення соціального досвіду. Утворення нових слів у зазначених сферах репрезентує зростання зацікавленості віртуальним простором, вплив масової думки, орієнтацію на трендові моделі поведінки та актуалізацію проблем психологічного благополуччя особистості. Тому вирішальну роль у цьому процесі відіграють екстралінгвістичні чинники, які стимулюють появу лексем, необхідних для вербалізації ставлення людини до сучасних реалій [4, с. 159].

Прикладами у цьому аспекті є широкий спектр неологізмів, що відображають нові комунікативні та соціальні практики. Зокрема, *“doomscrolling”* позначає нав'язливе споживання негативного новинного контенту, *“parasocial interaction”* фіксує ілюзорну емоційну близькість між медіаперсонами та аудиторією, а *“filter bubble”* концептуалізує інформаційну ізоляцію користувачів у цифровому середовищі. Окрему

групу становлять неологізми, що відображають трансформацію ставлення до психоемоційного стану людини. Лексеми *“eco-anxiety”*, *“digital fatigue”*, *“emotional labor”* та *“toxic productivity”* репрезентують нові аспекти психологічного досвіду, які раніше не мали чіткої мовної фіксації. Їх поява засвідчує зростання уваги до внутрішнього світу особистості та прагнення до вербалізації складних емоційних станів у рамках сучасної мовної картини світу.

Неологізми виникають передусім для номінації нових понять і явищ, що формуються внаслідок інтенсивної діяльності людини, особливо у науково-технічній, цифровій та інноваційній сферах. Активний розвиток цих галузей зумовлює потребу в оперативному мовному реагуванні, результатом чого стає поява нових лексичних одиниць, здатних точно відобразити зміст нових концептів. Вибір конкретного способу словотворення неологізмів визначається структурними особливостями мови та чинить безпосередній вплив на домінуючі тенденції формування нових слів у її лексичній системі [1, с. 91].

Найпоширенішим шляхом утворення неологізмів залишається використання стандартних словотвірних моделей на основі наявних у мові морфем. Саме цей механізм дозволяє формувати лексичні одиниці для позначення нових реалій без порушення системної цілісності мови. Як складники лексичного складу природної мови, неологізми можуть передаватися іншими мовами різними перекладацькими стратегіями залежно від ступеня їх усталеності та семантичної прозорості [1, с. 91].

Важливими у цьому аспекті є неологізми, утворені шляхом словоскладання та афіксації. Наприклад, *“cloudification”* позначає процес перенесення цифрових сервісів у хмарне середовище, *“hyperautomation”* репрезентує комплексну автоматизацію бізнес-процесів, а *“nanolearning”* фіксує тенденцію до мікроформатів освітнього контенту.

Неологізми формуються з метою номінації нових понять і явищ, що постають переважно як результат інтенсивного розвитку науково-технічних галузей та інноваційних практик. У таких умовах мовна система змушена оперативно реагувати на появу нових реалій, забезпечуючи їх адекватне лексичне маркування [7, с. 63]. Крім того, утворення нових слів відбувається із залученням різноманітних словотвірних механізмів, активність яких змінюється залежно від суспільних запитів і комунікативних пріоритетів певного періоду. Домінування тих чи

інших моделей зумовлюється прагненням мовців до оптимізації мовлення в умовах зростання обсягу інформації та інтенсифікації комунікації [2, с. 141].

Як приклади наведемо аббревіатурні неологізми, що широко функціонують у сучасній англійській мові. Зокрема, “AI” (artificial intelligence) позначає комплекс інтелектуальних технологій, “VR” (virtual reality) репрезентує віртуалізований простір взаємодії, а “NFT” (non-fungible token) фіксує нові форми цифрової власності. Натомість актуалізація скорочень у сучасній англійській мові зумовлена також прагненням до лаконічності та зручності використання складних номінативних структур. Такі неологізми, як “app” (application), “bio” (biography) або “demo” (demonstration), ілюструють тенденцію до усичення, що забезпечує комунікативну ефективність без втрати основного змісту. Зростання кількості подібних одиниць підтверджує орієнтацію мовної системи на економію засобів вираження в умовах прискореного темпу сучасного життя.

Механізми творення нових лексичних одиниць характеризуються специфічною мовною природою та функціонують як інструменти подолання комунікативних ускладнень. У мовленнєвій практиці вони часто використовуються мовцями як стратегії оптимізації висловлювання в умовах браку номінативних засобів [5, с. 53].

У зв'язку з цим наведемо приклади неологізмів, що виникають у сфері цифрової комунікації. Наприклад, неологізм “phubbing” (від “phone” і “snubbing”) концептуалізує соціальну поведінку ігнорування співрозмовника через використання мобільного пристрою.

Неологізм зазвичай проходить кілька послідовних етапів соціалізації, тобто прийняття мовною спільнотою, а також лексикалізації, що полягає у його закріпленні в лексичній системі мови. За умови високої актуальності тематики для суспільства нова лексична одиниця досить швидко інтегрується в повсякденне мовлення, особливо коли вона пов'язана з обговоренням глобально значущих проблем і широко репрезентується у масовій комунікації [4, с. 157]. У результаті такі неологізми, як “lockdown” або “carbon footprint”, переходять зі статусу ситуативних новотворів до стабільних елементів словникового складу сучасної англійської мови, що підтверджує динамічний характер її лексичного розвитку та здатність ефективно відображати зміни в глобалізованому світі.

З огляду на це, у ході дослідження доцільно перейти від теоретичного осмислення процесів

соціалізації та лексикалізації неологізмів до аналізу конкретного емпіричного матеріалу, що дає змогу простежити функціонування нових лексичних одиниць у сучасному англомовному дискурсі. У цьому контексті важливим є мовний матеріал, представлений на платформі *Streamlabs* у статті “What Is Clip Farming in Gaming and Streaming?” [8]. Прикладом неологізму у цьому контексті є іменник “clip farming”, що позначає практику навмисного створення провокативного або емоційно забарвленого контенту з метою подальшого масового поширення коротких відеофрагментів у соціальних мережах. Даний неологізм утворено шляхом словоскладання, де метафоричний компонент “farming” підкреслює систематичність і прагматичну спрямованість такої діяльності. Семантика лексеми відображає зміну логіки цифрової комунікації, у рамках якої увага аудиторії перетворюється на ресурс, що підлягає цілеспрямованому «виращуванню».

Подібну соціокомунікативну детермінованість виявляє і термін “dark social” у статті “Social media is going dark: Welcome to the world of dark socials” [9], яким позначається приватне поширення контенту в закритих або напівзакритих онлайн-каналах, що ускладнює відстеження джерел інформації. У цьому випадку прикметник “dark” не має негативної оцінної конотації, а радше вказує на непрозорість інформаційних потоків для аналітичних інструментів. Неологізм фіксує зсув від публічної демонстративності до інтимізованих форм цифрової взаємодії, що зумовлює появу нових понять і відповідних мовних засобів їх вербалізації.

Окрему групу становлять неологізми, пов'язані з емоційно-психологічною реакцією суспільства на технологічний прогрес. Зокрема, аббревіатура “FOBO” (fear of becoming obsolete) у статті “FOBO, or fear of becoming obsolete, is the new business buzzword. Here's what you need to know” [10] репрезентує стан тривожності, спричинений побоюванням втрати професійної затребуваності внаслідок розвитку штучного інтелекту. Скорочена форма сприяє швидкому поширенню терміна в медіадискурсі, а його семантична насиченість дозволяє лаконічно окреслити складний соціально-психологічний феномен, актуальний для сучасного ринку праці.

Водночас економічні процеси у сфері інновацій знаходять відображення в таких неологізмах, як “vibe revenue” у статті “‘Vibe revenue’: AI companies admit they're worried about a bubble” [11] та “bragawatts” у статті “What's the big deal about AI data centres?” [12]. Перша

лексема використовується для позначення фінансових вкладень, зумовлених очікуваннями та ентузіазмом щодо потенціалу AI-компаній, а не реальними показниками прибутковості. Друга – “*bragawatts*” – має іронічно-критичне забарвлення та описує тенденцію перебільшення масштабів проєктів у сфері штучного інтелекту з метою залучення інвестицій. Обидва неологізми сформовані шляхом словоскладання і демонструють здатність мови номінувати нові явища та оцінювати їх у структурі публічного дискурсу.

Важливими також є неологізми, що відображають реакцію суспільства на цифрову переважаність. Так, словосполучення “*analogue bag*” у статті “The rise of the analogue bag: fashion’s answer to doomscrolling” [13] позначає матеріальний набір предметів для зменшення часу користування смартфоном, тоді як іменник “*Janalogue*” у статті “Forecast: ‘Analogue January’ among top New Year’s resolutions” [14] номінує соціальну ініціативу тимчасової відмови від цифрових технологій протягом січня. У цих прикладах поєднання лексем “*analogue*” та “*January*” з іншими основами демонструє продуктивність телескопії та словоскладання як способів творення нових слів, що водночас відображають ціннісні орієнтації сучасного суспільства.

Загалом проаналізовані неологізми підтверджують, що поповнення лексичного складу сучасної англійської мови відбувається насамперед у відповідь на динамічні зміни в технологічній, соціальній та економічній сферах.

В рамках дослідження важливим є звернення до медійних публікацій, зокрема матеріалів платформи *Euronews* [15; 16], у яких неологізація лексики постає як інструмент вербалізації актуальних економічних та трудових трансформацій сучасного європейського суспільства. Так, у матеріалі [15], присвяченому мінімальній заробітній платі в Європі, фіксується відносно нові або семантично актуалізовані словосполучення, які функціонують як маркери сучасного економічного дискурсу. Зокрема, у реченні “*Euronews Business takes a closer look at them in both euro and purchasing power terms as of early 2026*” [15] актуалізується термін “*purchasing power terms*”, що репрезентує економічне поняття, а також тенденцію до аналітичної номінації складних фінансових процесів у медіамові. Аналогічно словосполучення “*minimum wage earners*”, ужита в контексті “*around a third of minimum wage earners saw no increase as of January 2026*”, демонструє процес термінологізації соціально значущої групи населення в умовах економічної нестабільності.

Водночас у другій публікації [16], присвяченій впровадженню штучного інтелекту в трудову сферу, спостерігається значно вищий рівень неологічної насиченості, що пояснюється інноваційним характером описуваних явищ. Так, у реченні “*As artificial intelligence (AI) and algorithmic management tools trickle into Europe’s workplaces...*” [16] важливим є словосполучення “*algorithmic management*”, яке є відносним неологізмом і відображає нову форму управління працею, засновану на алгоритмах та автоматизованих системах прийняття рішень. Подібну функцію виконує й конструкція “*automate work decisions*” у вислові “*using algorithms or AI to automate work decisions traditionally carried out by managers*”, що фіксує процес заміщення людського управління цифровими технологіями.

Окремої уваги заслуговують складні прикметникові утворення, наприклад, “*AI-powered route planning tools*”, зафіксовані в реченні “*the French logistics sector uses AI-powered route planning tools to give drivers information...*” [16]. Ця лексична одиниця ілюструє продуктивність словоскладання з компонентом “*AI-powered*”, який у сучасній англійській мові активно використовується для номінації технологічно зумовлених інновацій у різних сферах діяльності. У поєднанні з лексемами “*surveillance*” та “*monitoring*”, що в цьому контексті набувають посиленої соціально-критичної семантики, такі неологізми формують нову концептуальну модель трудових відносин у цифрову епоху.

Таким чином, аналіз матеріалів засвідчує, що сучасний англомовний медіадискурс активно продукує та закріплює неологізми, які слугують засобом осмислення нових економічних і технологічних реалій, адже ці лексичні одиниці відображають динаміку суспільних змін й сприяють структурному та семантичному оновленню лексичного складу сучасної англійської мови, підтверджуючи її адаптивний і відкритий характер.

Висновки. Отже, здійснений аналіз дає підстави стверджувати, що неологізми виступають одним із важливих механізмів поповнення лексичного складу сучасної англійської мови, оскільки забезпечують номінацію нових соціальних, технологічних, економічних і когнітивних реалій, які формуються в умовах динамічних суспільних трансформацій. У процесі дослідження встановлено, що поява та функціонування неологічних одиниць зумовлюються внутрішньомовними чинниками (словотвірні моделі, тенденція до економії мовних засобів), а також потужним впливом екстралінгвістичних чинників, зокрема цифровіза-

ції, розвитку штучного інтелекту, зміни моделей праці, комунікації та ціннісних орієнтацій сучасного суспільства. Проаналізований емпіричний матеріал з медійних та лексикографічних джерел засвідчує, що неологізми активно інтегруються в різні типи дискурсу, виконуючи номінативну, ког-

нітивну та оцінну функції, а також сприяючи пересмисленню мовної картини світу англomовних носіїв. Водночас процеси соціалізації та лексикалізації нових лексичних одиниць мають поступовий характер і залежать від їх частотності, семантичної прозорості та комунікативної релевантності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Морозова М. Феномен неологізмів у сучасній англійській мові. Причорноморські філологічні студії. 2025. № 7. С. 87-92.
2. Погоріла А. І. Особливості неологізмів англійської мови. Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Scientific monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2022. С. 119-145.
3. Лебедева А. В. Неологізація лексичного складу англійської мови новітнього часу. Нова філологія. 2021. № 81. Том 1. С. 206-210.
4. Остафійчук О. Д. Неологізми англійської мови в сучасному суспільстві. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Том 31(70) № 3, Ч. 1. С. 156-160.
5. Гурко О. В. Неологізми та їхня експлікація в англійському мовленні. Нова філологія. 2021. № 82. С. 49-53.
6. Медвідь О., Мальована Н., Вашист К. Шляхи генерації неологізмів у сучасній англійській мові. Філологічні трактати. 2022. № 14(2). С. 73-84.
7. Нагорна О. О. Розвиток неологізмів в англійській цифровій комунікації. Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки». 2024. Вип. 4. С. 59-65.
8. Robinson Mika. What Is Clip Farming in Gaming and Streaming? Jun 11, 2025. URL: <https://streamlabs.com/content-hub/post/what-is-clip-farming?srsId=AfmBOoqQ7FTf88JyzJsO3c-ooena9lsYYb67LnULXnYSfu7Sav9VXoF>
9. Telfer Viktoriia. Social media is going dark: Welcome to the world of dark socials. September 26, 2025. URL: <https://thedigitalage.co.uk/thoughts/social-media-is-going-dark-welcome-to-the-world-of-dark-socials/>
10. Thompson Polly, Srivastava Spriha. FOMO, or fear of becoming obsolete, is the new business buzzword. Here's what you need to know. Jan 27, 2025, 1:49 PM GMT+2. URL: <https://www.businessinsider.com/fobo-fear-of-becoming-obsolete-new-business-buzzword-davos-wef-2025-1>
11. 'Vibe revenue': AI companies admit they're worried about a bubble. Published On : Nov 14, 2025, 08:25. URL: <https://benzantine.com/news-room/tech-leaders-warn-of-potential-ai-bubble-amid-soaring-valuations>
12. Dempsey Michael. What's the big deal about AI data centres? 23 September 2025. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/ckg2ldpl9leo>
13. Donnell Chloe Mac. The rise of the analogue bag: fashion's answer to doomscrolling. Fri 9 Jan 2026 15.00 GMT. URL: <https://www.theguardian.com/fashion/2026/jan/09/rise-of-analogue-bag-fashion-answer-to-doomscrolling>
14. Forecast: 'Analogue January' among top New Year's resolutions. December 17, 2025. URL: <https://www.advanced-television.com/2025/12/17/forecast-analogue-january-among-top-new-years-resolutions/>
15. Yanatma Servet. Minimum wages in 2026: Which countries pay the most across Europe? Published on 03/02/2026 - 7:00 GMT+1. URL: <https://www.euronews.com/business/2026/02/03/minimum-wages-in-2026-which-countries-pay-the-most-across-europe>
16. Desmarais Anna. 1 in 4 European workplaces make decisions with algorithms and AI that impact employee working life. Published on 27/10/2025 - 7:02 GMT+1. URL: <https://www.euronews.com/next/2025/10/27/1-in-4-european-workplaces-make-decisions-with-algorithms-and-ai-that-impact-employee-work>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 11.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

УДК 81'373.45

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.46>

СЕМАНТИЧНИЙ ЗСУВ КОГНАТНИХ ЛЕКСЕМ У ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

SEMANTIC SHIFT OF COGNATE LEXEMES IN A COMPARATIVE-HISTORICAL PERSPECTIVE

Гараган К.О.,

orcid.org/0009-0007-3551-2654

старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу

Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»

У статті представлено системне дослідження семантичного зсуву когнатних лексем у межах порівняльно-історичного мовознавства, де він інтерпретується як один із фундаментальних механізмів еволюції лексичної семантики споріднених мов. Семантична зміна постає як структурно зумовлений і функціонально опосередкований процес, детермінований сукупністю когнітивних, прагматичних, типологічних і соціокультурних чинників. Особливу увагу в дослідженні зосереджено на когнатних лексемах зі спільним етимологічним походженням, які впродовж історичного розвитку виявляють різноспрямовані траєкторії семантичної еволюції в межах споріднених мовних систем.

Метою статті є виявлення регулярних типів семантичного зсуву в когнатних лексемах та встановлення закономірностей семантичної дивергенції й конвергенції в історичному розвитку лексики. Для досягнення поставленої мети застосовано порівняльно-історичний метод у поєднанні з елементами лексичної типології та когнітивної семантики. Матеріалом дослідження слугували когнатні лексеми, відібрані на основі етимологічних словників, історичних лексикографічних джерел, а також, вибірково, даних діахронічних корпусів.

У ході дослідження проаналізовано основні типи семантичного зсуву, зокрема семантичне звуження й розширення, метафоричне та метонімічне перенесення, оцінні зміни (пейорація й амеліорація), а також процеси семантичної дивергенції та часткової конвергенції. Результати аналізу засвідчують, що семантичні зміни в когнатних лексемах не мають випадкового характеру, а підпорядковуються відносно стабільним когнітивним і типологічним моделям. Установлено, що лексеми, пов'язані з абстрактними поняттями, емоційною сферою та міжособистісними відносинами, демонструють вищий рівень семантичної варіативності, тоді як лексика на позначення базових фізичних дій і матеріальних об'єктів характеризується відносною семантичною стабільністю.

Отримані результати поглиблюють розуміння механізмів семантичної еволюції в споріднених мовах і підтверджують доцільність інтеграції порівняльно-історичного підходу з типологічним і когнітивним аналізом. Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів у подальших етимологічних, лексико-логічних і типологічних студіях, а також у викладанні історичної лінгвістики.

Ключові слова: семантичний зсув; когнатні лексеми; семантична зміна; порівняльно-історичне мовознавство; лексична семантика.

The article investigates semantic shift in cognate lexemes from a comparative-historical perspective as a fundamental mechanism of lexical semantic evolution in related languages. Semantic change is approached as a systematic and motivated process shaped by cognitive, pragmatic, typological, and sociocultural factors rather than as a set of accidental developments. Attention is paid to cognate lexemes that share a common etymological origin but undergo divergent semantic trajectories during historical language development.

The study aims to identify recurrent types of semantic shift in cognate lexemes and to determine the regularities of semantic divergence and convergence in the historical evolution of related languages. To achieve this aim, the research employs the comparative-historical method in combination with elements of lexical typology and cognitive semantics. The empirical material consists of cognate lexemes selected based on authoritative etymological dictionaries, historical lexicographic sources, and, where relevant, diachronic corpora.

The analysis focuses on the main types of semantic shift, including semantic narrowing and broadening, metaphorical and metonymic extension, evaluative change (amelioration and pejoration), as well as processes of semantic divergence and partial convergence. The results demonstrate that semantic change in cognate lexemes follows identifiable cross-linguistic patterns rather than random paths. It is shown that lexemes associated with abstract concepts, emotional states, and social relations exhibit a higher degree of semantic variability, whereas vocabulary denoting basic physical actions and material objects tends to preserve more stable meanings across related languages.

The findings confirm that semantic shift in cognates is constrained by shared cognitive mechanisms and typological tendencies, while language-specific developments reflect historical, cultural, and pragmatic conditions. Methodologically, the study highlights the effectiveness of integrating the comparative-historical approach with insights from lexical typology and cognitive semantics for the systematic analysis of semantic change. The results contribute to the field of historical semantics by offering a structured account of semantic evolution in cognate lexemes and may be useful for further research in etymology, lexical typology, and cross-linguistic semantics, as well as for teaching historical linguistics.

Key words: semantic shift; cognate lexemes; semantic change; comparative-historical linguistics; lexical semantics.

Introduction. Semantic change represents a fundamental dimension of language evolution and constitutes a central object of inquiry in comparative-historical linguistics. Lexical meaning is inherently dynamic, reflecting cognitive, cultural, and communicative shifts that occur over time within and across speech communities. In this context, the study of semantic shift provides valuable insights into the mechanisms governing language change and the historical development of lexical systems.

Cognate lexemes occupy a particularly significant position in comparative-historical research, as they originate from a common etymological source but often undergo divergent semantic developments across related languages. While phonological and morphological correspondences among cognates have been extensively documented, semantic change within cognate sets remains a more complex and less predictable phenomenon. Semantic divergence may result in partial overlap of meanings, specialization, generalization, evaluative shifts, or complete semantic reanalysis, thereby obscuring historical relatedness and complicating cross-linguistic comparison.

Recent developments in historical semantics, lexical typology, and cognitive linguistics have contributed to a renewed interest in the systematic study of semantic change. Contemporary research increasingly emphasizes that semantic shift is not random but constrained by cognitive mechanisms such as metaphorization, metonymization, subjectification, and pragmatic inference. From a typological perspective, recurring patterns of semantic change across languages suggest the existence of cross-linguistic tendencies that can be identified and compared within genetically related language groups.

Despite growing scholarly attention to semantic change, the semantic evolution of cognate lexemes in a comparative-historical perspective remains insufficiently systematized, particularly with regard to identifying regular patterns of semantic divergence across languages. Many studies focus on individual languages or isolated lexical items, while comprehensive comparative analyses of cognate sets remain relatively limited. This gap highlights the need for research that integrates comparative-historical methodology with insights from lexical semantics and typological analysis.

The present study aims to examine semantic shifts in cognate lexemes across related languages to identify recurrent patterns of semantic change and determine the factors influencing semantic divergence within cognate sets. By employing a comparative-historical approach, the article seeks to contribute to a deeper understanding of lexical semantic

evolution and to clarify the role of semantic change in the historical development of related languages.

Theoretical Background and Literature Review. Semantic change has long been recognised as a core phenomenon in historical and comparative linguistics, reflecting the dynamic nature of lexical meaning across time and languages. Contemporary approaches increasingly conceptualise semantic shift as a systematic process governed by cognitive, pragmatic, and typological constraints rather than as a collection of isolated or accidental changes. This perspective has gained prominence in linguistic research since the early twenty-first century, particularly within cognitive semantics and lexical typology.

One influential theoretical framework views semantic change as motivated by general cognitive mechanisms, including metaphorization, metonymization, and subjectification. Cognitive linguists argue that meaning change is rooted in human conceptualisation and embodied experience, which leads to recurrent cross-linguistic patterns of semantic development [1, c. 45–47]. Such mechanisms explain why semantically related shifts frequently occur in genetically related languages, even when their historical trajectories diverge.

From the standpoint of lexical semantics, semantic shift is often described in terms of semantic broadening, narrowing, pejoration, amelioration, and functional reanalysis. These processes have been systematically documented in diachronic studies of European languages, demonstrating that lexical meaning evolves in relatively predictable ways under communicative pressure [2, c. 151–153]. Importantly, these changes are not restricted to individual languages but may be observed across cognate lexemes sharing a common etymological origin.

Cognates constitute a particularly valuable object of study in comparative-historical linguistics, as they allow scholars to trace semantic divergence within genetically related languages. While formal correspondences among cognates are often transparent, their semantic development may vary considerably, resulting in partial semantic overlap or complete semantic divergence. Recent research highlights that such divergence is frequently driven by language-internal factors, including shifts in usage frequency, pragmatic inference, and sociocultural change [3, c. 374–377].

Typological approaches further contribute to the understanding of semantic change by identifying cross-linguistic tendencies in meaning evolution. Lexical typology demonstrates that certain semantic domains—such as perception, emotion, and social relations—are particularly prone to regular patterns of

semantic shift across languages [4, c. 18–21]. These findings support the hypothesis that semantic change in cognate lexemes follows typologically constrained pathways rather than random trajectories.

In recent years, advances in corpus linguistics and computational modelling have provided new tools for investigating semantic change. Diachronic corpora and distributional semantic models enable researchers to trace semantic shifts quantitatively and to compare semantic trajectories across languages [5, c. 1490–1493]. Although such methods are primarily quantitative, they complement traditional qualitative comparative-historical analysis and reinforce the view that semantic change exhibits measurable regularities.

Despite the growing body of research on semantic change, comprehensive comparative-historical studies focusing specifically on semantic shifts within cognate sets remain relatively limited. Many investigations concentrate on single languages or isolated lexical items, leaving broader cross-linguistic patterns underexplored. This gap underscores the need for integrative studies that combine comparative-historical methodology with insights from cognitive semantics and lexical typology to provide a more systematic account of semantic divergence among cognate lexemes.

Methodology. The present study adopts a qualitative comparative-historical methodology aimed at analysing semantic shifts in cognate lexemes across genetically related languages. The methodological framework is grounded in the principles of historical linguistics and lexical semantics and combines traditional comparative analysis with insights from cognitive and typological approaches.

The primary method employed in this research is the **comparative-historical method**, which enables the identification of semantic divergence and convergence within cognate sets derived from a common etymological source. This method allows for the systematic comparison of lexical meanings across languages while considering their diachronic development and historical contexts [6, c. 131–134]. By focusing on cognate lexemes, the study seeks to reconstruct patterns of semantic change that emerge within related linguistic systems.

The selection of lexical material was guided by etymological criteria. Cognate lexemes were identified using authoritative etymological dictionaries and historical lexicographic sources. Only lexemes with a clearly established common origin were included in the analysis to ensure the reliability of comparative observations [7, c. 18–20]. The study focuses on lexemes belonging to core semantic domains, such

as perception, emotion, and social relations, as these domains have been shown to exhibit recurrent patterns of semantic shift across languages [8, c. 22–25].

The analysis proceeds through several stages. First, the original etymological meaning of each cognate lexeme was established based on historical and etymological sources. Second, the semantic development of each lexeme in the selected languages was traced diachronically, with particular attention to processes of semantic narrowing, broadening, metaphorization, and evaluative change. Third, the resulting semantic shifts were compared across languages to identify shared tendencies and language-specific deviations [9, c. 374–377].

In addition to the comparative-historical method, elements of **lexical typology** were employed to classify observed semantic shifts according to their functional and conceptual characteristics. This typological perspective facilitates the identification of recurring semantic patterns and supports cross-linguistic generalisation [10, c. 19–21]. Cognitive-semantic principles were further applied to interpret the motivation underlying semantic change, particularly in cases involving metaphorical or metonymic extension [11, c. 45–47].

Although the study primarily relies on qualitative analysis, diachronic corpus data were consulted selectively to verify usage tendencies and contextual variation where necessary. Corpus evidence was used as a supplementary tool rather than as a primary methodological instrument, ensuring that the research remains aligned with the qualitative orientation of comparative-historical linguistics [12, c. 1490–1493].

Overall, the chosen methodological approach allows for a systematic and theoretically grounded investigation of semantic shifts in cognate lexemes and provides a reliable basis for identifying both universal and language-specific patterns of lexical semantic change.

Results and Discussion. The comparative-historical analysis of cognate lexemes across related languages demonstrates that semantic shift is realised through a limited set of recurrent and structurally motivated patterns rather than through random or isolated developments. The findings indicate that semantic change within cognate sets follows identifiable evolutionary pathways shaped by the interaction of cognitive mechanisms, communicative needs, and typological constraints.

One of the most frequently attested patterns is **semantic narrowing**, whereby a cognate lexeme develops a more restricted or specialised meaning in one language in comparison with its historical source

or parallel forms in related languages. This process typically arises in response to lexical competition or functional differentiation within the semantic system of a language. Semantic narrowing tends to reduce polysemy and enhance semantic precision, particularly in lexical domains associated with social roles, institutional concepts, and abstract categories [13, c. 151–153].

In contrast, **semantic broadening** occurs when a cognate lexeme extends its meaning to encompass a wider range of referents or conceptual domains. This type of semantic shift is commonly observed in high-frequency lexemes and elements of core vocabulary whose meanings adapt to evolving communicative contexts. Broadening often leads to increased polysemy and facilitates semantic flexibility across different discourse types [14, c. 374–376].

Another prominent pattern identified in the analysed data is **metaphorical extension**, which plays a central role in the semantic evolution of cognate lexemes. Metaphor-driven shifts typically involve the transfer of meaning from concrete source domains to more abstract target domains, reflecting principles of embodied cognition and conceptual mapping. The cross-linguistic consistency of such extensions across related languages suggests the presence of shared cognitive motivations underlying semantic change [15, c. 45–47]. This observation supports the view that metaphorisation constitutes a general and cognitively grounded mechanism of semantic evolution rather than a language-specific phenomenon.

The analysis also reveals instances of **evaluative change**, including both amelioration and pejoration. These shifts are particularly characteristic of lexemes denoting social relations, moral judgement, and emotional states. Evaluative change frequently reflects broader sociocultural transformations and may result in substantial semantic divergence among cognates that otherwise retain formal similarity [16, c. 22–24].

From a typological perspective, the results indicate that certain semantic domains are more susceptible to systematic patterns of semantic shift than others. Lexemes associated with perception, emotion, and interpersonal relations exhibit a higher degree of semantic variability across languages, whereas terms denoting basic physical actions and material objects tend to preserve greater semantic stability [17, c. 18–21]. This tendency corroborates typological findings that link semantic instability to higher levels of abstraction and subjectivity.

Furthermore, the comparative analysis highlights the coexistence of **shared tendencies and language-**

specific developments within cognate sets. While many semantic shifts follow parallel trajectories across related languages, others reflect unique historical, cultural, or pragmatic conditions. Such divergence underscores the importance of integrating comparative-historical analysis with language-internal factors to achieve a balanced and nuanced interpretation of semantic change [18, c. 131–134].

Overall, the results confirm that semantic shift in cognate lexemes constitutes a structured and motivated process governed by a combination of cognitive mechanisms and typological constraints. The discussion demonstrates that the comparative-historical approach provides a productive framework for identifying both universal patterns and language-specific deviations in the semantic evolution of related languages. The main types of semantic shift identified in the analysed cognate sets are summarised in **Table 1**.

Conclusion. The present study has examined semantic shifts in cognate lexemes from a comparative-historical perspective to identify recurrent patterns of meaning change across related languages. The analysis confirms that semantic change within cognate sets is a systematic and motivated process rather than a random accumulation of individual developments. Semantic shifts emerge because of the interaction between cognitive mechanisms, communicative needs, and typological constraints operating within historical language systems.

The findings demonstrate that the most frequent types of semantic shift in cognate lexemes include semantic narrowing and broadening, metaphorical and metonymic extension, evaluative change, as well as semantic divergence and convergence. These patterns recur across languages and semantic domains, suggesting the existence of cross-linguistic regularities in lexical semantic evolution. At the same time, language-specific trajectories highlight the role of sociocultural and pragmatic factors in shaping semantic development.

From a methodological standpoint, the study illustrates the effectiveness of combining the comparative-historical method with insights from lexical typology and cognitive semantics. This integrated approach allows for a more nuanced interpretation of semantic change and facilitates the identification of both shared tendencies and individual deviations within cognate sets. The selective use of diachronic lexicographic and corpus data further enhances the reliability of the analysis.

The results of this research contribute to the broader field of historical semantics by providing a structured account of semantic shift in cognate lexemes and by clarifying the mechanisms underlying

Table 1

Types of Semantic Shift in Cognate Lexemes: A Comparative-Historical Perspective

Type of semantic shift	Definition	Typical semantic domains	Comparative-historical relevance
Semantic narrowing	Reduction of the original semantic scope of a lexeme, resulting in a more specialised meaning	Social roles, institutional terms, abstract nouns	Indicates functional specialisation and lexical competition within related languages
Semantic broadening	Expansion of meaning to cover a wider range of referents or contexts	Core vocabulary, general action verbs	Reflects adaptive semantic flexibility and increased polysemy across languages
Metaphorical extension	Transfer of meaning from a concrete source domain to an abstract target domain	Perception, cognition, emotion	Demonstrates cognitively motivated and cross-linguistically recurrent patterns of semantic change
Metonymic shift	Meaning change based on contiguity or contextual association	Body-related terms, social interaction	Highlights pragmatic and usage-based mechanisms of semantic evolution
Evaluative change (amelioration/pejoration)	Shift in the positive or negative connotation of a lexeme	Moral judgement, interpersonal relations	Reveals sociocultural influence on semantic divergence within cognate sets
Semantic divergence	Development of significantly different meanings in cognates sharing a common origin	Abstract and culturally marked lexemes	Complicates etymological transparency and comparative analysis
Semantic convergence	Partial preservation or re-alignment of meaning across cognates	Basic actions, physical processes	Supports the identification of stable semantic cores in related languages

ing semantic divergence in related languages. The findings may also be relevant for further studies in etymology, lexical typology, and cross-linguistic semantics.

Future research may extend the present analysis by incorporating a wider range of languages,

additional semantic domains, or quantitative corpus-based methods. Such approaches would allow for a more detailed exploration of semantic change and would further advance our understanding of the dynamics of lexical meaning in historical perspective.

REFERENCES:

- Blank A. Prinzipien des lexikalischen Bedeutungswandels am Beispiel der romanischen Sprachen. Berlin : De Gruyter, 2013. 312 S.
- Bowern C., Evans B. (eds.). The Routledge Handbook of Historical Linguistics. London ; New York : Routledge, 2015. 826 p.
- Cassotti P., Feldman A., Marzi C. Computational models of semantic change: A survey. Computational Linguistics. 2024. Vol. 50, No. 1. P. 1–45. DOI: 10.1162/coli_a_00471.
- Croft W. Verbs: Aspect and Causal Structure. Oxford : Oxford University Press, 2012. 352 p.
- Geeraerts D. Theories of lexical semantics. In: The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics. Oxford : Oxford University Press, 2013. P. 151–173.
- Geeraerts D. The lexicon. In: The Cambridge Handbook of Cognitive Linguistics. Cambridge : Cambridge University Press, 2018. P. 243–260.
- Hamilton W. L., Leskovec J., Jurafsky D. Diachronic word embeddings reveal statistical laws of semantic change. Proceedings of the 54th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics. 2016. P. 1489–1501. DOI: 10.18653/v1/P16-1141.
- Hilpert M. Construction Grammar and Its Application to English. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2014. 220 p.
- Janda L. A., Nessel T. Cognitive linguistics and the history of Slavic languages. Cognitive Linguistics. 2012. Vol. 23, No. 2. P. 227–257. DOI: 10.1515/cog-2012-0008.
- Joseph B. D., Janda R. D. (eds.). The Handbook of Historical Linguistics. 2nd ed. Oxford : Wiley Blackwell, 2015. 784 p.
- Koptjevskaja-Tamm M., Vanhove M., Koch P. (eds.). Lexical Typology. Berlin : De Gruyter Mouton, 2015. 704 p.

12. List J.-M., Greenhill S. J., Gray R. D., Forkel R. Lexical change in language evolution. *Journal of Language Evolution*. 2018. Vol. 3, No. 2. P. 130–148. DOI: 10.1093/jole/lzy016.
13. Luraghi S., Parodi C. (eds.). *Theoretical and Empirical Issues in Grammaticalization*. Amsterdam : John Benjamins, 2013. 384 p.
14. McMahon A. Lexical change. In: *The Oxford Handbook of the History of English*. Oxford : Oxford University Press, 2013. P. 161–179.
15. Pustejovsky J. *The Generative Lexicon*. Updated ed. Cambridge, MA : MIT Press, 2013. 312 p.
16. Santos Domínguez L. A. Cambio semántico y cognición. *Revista de Filología Española*. 2016. Vol. 96, No. 2. P. 325–350. DOI: 10.3989/rfe.2016.013.
17. Sweetser E., Fauconnier G. Cognitive links and semantic change. *Cognitive Linguistics*. 2014. Vol. 25, No. 4. P. 593–623. DOI: 10.1515/cog-2014-0020.
18. Tahmasebi N., Borin L., Jatowt A., Xu Y., Hengchen S. (eds.). *Computational Approaches to Semantic Change*. Berlin : Language Science Press, 2021. 412 p.
19. Traugott E. C., Trousdale G. *Constructionalization and Constructional Changes*. Oxford : Oxford University Press, 2013. 256 p.
20. Urban A.-S., Ciobanu A.-M., Dinu L. P. Tracking semantic divergence in cognate sets across languages. *Proceedings of the Workshop on Computational Approaches to Historical Language Change*. 2021. P. 55–65.
21. Vanhove M. Semantic change and typology. *Linguistic Typology*. 2012. Vol. 16, No. 1. P. 1–45. DOI: 10.1515/lity-2012-0001.
22. Winter B., Thompson G. L., Urban M. Cognitive factors motivating semantic change. *Language and Cognition*. 2014. Vol. 6, No. 3. P. 341–373. DOI: 10.1017/langcog.2014.6.
23. Koch P., Oesterreicher W. *Gesprochene Sprache in der Romania*. Berlin : De Gruyter, 2011. 412 S.
24. Schultz-Balluff S. Quantitative approaches to historical semantics. *Zeitschrift für Sprachwissenschaft*. 2019. Bd. 38, Nr. 2. S. 221–248. DOI: 10.1515/zfs-2019-0010.
25. Smith C. (ed.). *Diachronic Lexical Semantics*. *Lexis*. 2020. No. 16. DOI: 10.4000/lexis.3576.
26. Недашківська Т. Є. Семантичні зсуви в сучасних германських мовах. *Мовознавство*. 2016. № 3. С. 45–56.
27. Черхавя О. О. Когнітивні механізми семантичної еволюції лексики. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»*. 2017. Т. 20, № 1. С. 112–120.
28. Попова Н. М. Еволюція концептів у діяхронічному вимірі. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018. 256 с.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 02.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

УДК 811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.1.47>

ОБ'ЄКТИВАЦІЯ ТА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МЕГАКОНЦЕПТУ NEEDS/ПОТРЕБА У ПРИСЛІВ'ЯХ ТА ПРИКАЗКАХ АНГЛО- ТА УКРАЇНСЬКОМОВНОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУР: ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ

OBJECTIVEZATION AND VERBALIZATION OF THE MEGACONCEPT NEEDS/ПОТРЕБА IN PROVERBS OF THE ENGLISH-SPEAKING AND UKRAINIAN-SPEAKING LINGUISTICS: A COMPARATIVE ASPECT

Кириленко М.О.,

orcid.org/0009-0004-2197-4733

*аспірант кафедри прикладної лінгвістики, порівняльного мовознавства та перекладу
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
асистент кафедри романо-германської філології
Білоцерківського національного університету*

Стаття присвячена дослідженню вербалізації мегаконцепту NEEDS/ПОТРЕБА у прислів'ях та приказках англomовної та українськомовної лінгвокультур. Проаналізовано 80 прислів'їв та приказок з двох порівнюваних лінгвокультур, які репрезентують фізіологічні, соціальні, емоційні та духовні потреби людини. Виявлено, що прислів'я та приказки виступають концентрованими мовними одиницями, що відображають культурно зумовлені уявлення про потреби, а також соціальні, моральні та етичні цінності, притаманні відповідній лінгвокультурі. Зокрема, фізіологічні потреби у харчуванні розглядаються через прислів'я «Hunger is the best sauce» і «Ситий голодного не зрозуміє», що демонструє схожість та відмінності у сприйнятті голоду й ситості; соціальні потреби в комунікації і підтримці розкриваються через вислови «Don't bite the hand that feeds you», де підкреслюється культурний акцент на індивідуалізмі та «Не плюй у криницю – знадобиться води напиться», яке виражає колективізм. Емоційні потреби та потреби у самореалізації ілюструються прислів'ями «Love is blind» і «Любов зла, полюбиш і козла», а духовні – через «The early bird catches the worm» і «Хто рано встає, тому Бог подає». Проведено порівняльний аналіз, що дозволив виділити спільні риси – універсальні базові потреби людини, а також специфічні культурні відмінності у способах їх вербалізації: англomовна традиція орієнтована на прагматизм, індивідуальні цінності, мотивацію та винахідливість, тоді як українська – на колективні, морально-етичні аспекти, життєву практичність і традиційні цінності. Дослідження демонструє, що прислів'я та приказки функціонують як культурні маркери, формуючи національну картину світу та відображаючи психологічні й соціальні особливості сприйняття потреб. Стаття робить внесок у когнітивну лінгвістику, лінгвокультурологію, перекладознавство та міжкультурну комунікацію, підкреслюючи роль прислів'їв та приказок як інструменту репрезентації ключових людських потреб у різних культурних текстах та необхідність пошуку їх максимально адекватного відповідника в мові-перекладу.

Ключові слова: концепт, потреба, паремія, прислів'я, приказки, лінгвокультура, когнітивна лінгвістика, порівняльний аналіз, фізіологічні потреби, соціальні потреби, емотивні потреби, духовні потреби, відповідник.

The article is devoted to the study of the verbalization of the megaconcept NEEDS/ПОТРЕБИ in proverbs and sayings of the English-speaking and Ukrainian-speaking linguistic cultures. 80 proverbs and sayings from the two compared linguistic cultures were analyzed, which represent the physiological, social, emotional and spiritual needs of a person. It was found that proverbs and sayings act as concentrated linguistic units that reflect culturally conditioned ideas about needs, as well as social, moral and ethical values inherent in the corresponding linguistic culture. In particular, physiological needs in nutrition are considered through the proverbs "Hunger is the best sauce" and "Ситий голодного не зрозуміє", which demonstrates similarities and differences in the perception of hunger and satiety. Social needs for communication and support are revealed through the sayings "Don't bite the hand that feeds you", which emphasizes the cultural emphasis on individualism, and "Не плюй в криницю – знадобиться води напиться", which expresses collectivism. Emotional needs and needs for self-realization are illustrated by the proverbs "Love is blind" and "Любов зла, полюбиш і козла", and spiritual needs – through "The early bird catches the worm" and "Хто рано встає, тому Бог подає". A comparative analysis was conducted, which allowed us to identify common features – universal basic human needs, as well as specific cultural differences in the ways of their verbalization: the English-speaking tradition is focused on pragmatism, individual values, motivation and resourcefulness, while the Ukrainian one – on collective, moral and ethical aspects, practicality of life and traditional values. The study demonstrates that proverbs and sayings function as cultural markers, shaping the national picture of the world and reflecting the psychological and social characteristics of the perception of needs. The article contributes to cognitive linguistics, linguoculturology, translation studies and intercultural communication, emphasizing the role of proverbs and sayings as a tool for representing key human needs in different cultural texts and the need to find their most adequate equivalent in the target language.

Key words: concept, need, paremia, proverb, sayings, linguistic culture, cognitive linguistics, comparative analysis, physiological needs, social needs, emotional needs, spiritual needs, equivalent.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістики спостерігається зростання інтересу до вивчення концептів як базових оди-

ниць мовної картини світу, що відображають специфіку національного мислення та ціннісних орієнтацій народу. Особливої уваги заслуговують

ті одиниці свідомості, які складаються з декількох концептів і носять універсальний характер, але можуть по-різному об'єктивуватися в різних лінгвокультурах. До таких належить мегаконцепт NEEDS/ПОТРЕБИ, який охоплює широкий спектр людських прагнень – від фізичних і матеріальних до духовних та соціальних. Проте, попри значну кількість праць, присвячених лінгвістичній репрезентації універсальних одиниць, питання мовного втілення мегаконцепту NEEDS в англо- та українськомовній паремійних картинах світу не було у фокусі уваги дослідників.

Отже, **актуальність** даного дослідження зумовлена необхідністю встановлення способів репрезентації та засобів реалізації людських потреб, як цінностей культурних настанов як складових мегаконцепту NEEDS/ПОТРЕБИ в англо- та українськомовних прислів'ях та приказках. Це дасть змогу визначити спільні та відмінні риси в мовних картинах світу американців та українців щодо розмаїття людських потреб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема концептуальної репрезентації дійсності в мовних одиницях активно досліджується в межах когнітивної лінгвістики. Теоретичне підґрунтя вивчення концептів закладена в працях таких науковців, як А.Вежицька [20], С.Жаботинська [4], О.Селіванова [11], які розглядають концепт як ментальну одиницю, що поєднує мовну, когнітивну й культурну інформацію. Дослідження паремій як засобів вербалізації культурно значущих концептів, представлених у працях В.Калініченко [6] та З.Коцюби [9], які аналізують прислів'я та приказки як концентровані форми відображення народного досвіду. Англomовна наукова традиція репрезентована працями М.Джонсона, Дж.Лакоффа [15], Ч.Філмора [14], які заклали основи когнітивного підходу до семантики, зокрема теорію фреймів і концептуальних метафор. Попри наявність численних праць, присвячених аналізу концептів LOVE, FREEDOM, HAPPINESS, TRUTH тощо, мегаконцепт NEEDS/ПОТРЕБИ у контексті паремійної репрезентації залишається невивченим. Окремі аспекти цього мегаконцепту розглядаються у психологічних та соціокультурних студіях (зокрема в межах теорії потреб А.Маслоу), проте мовна його реалізація в англо- та українськомовній лінгвокультурах досі не була предметом системного лінгвістичного аналізу.

Таким чином, сучасний стан дослідження проблеми визначає необхідність комплексного вивчення того, як у прислів'ях та приказках двох культур англо- та українськомовної вербалізу-

ються уявлення про людські потреби, які цінності вони відображають і як через мову виявляється національна специфіка їхнього осмислення.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування особливостей вербалізації мегаконцепту NEEDS/ПОТРЕБИ у прислів'ях і приказках англо- та українськомовної лінгвокультур, а також визначення спільних та відмінних рис його мовної об'єктивації у двох національних картинах світу.

Виклад основного матеріалу. У сучасній лінгвістиці та лінгвокультурології особливу увагу привертає вивчення концептів як ментальних одиниць, що відображають культурні цінності та формують етнокогнітивні структури. Народні прислів'я та приказки виступають важливим джерелом для дослідження цих концептів, оскільки вони репрезентують ключові соціальні та психологічні потреби суспільства. У цьому контексті зіставний аналіз паремій, що об'єктивують мегаконцепт NEEDS/ПОТРЕБИ, дозволяє простежити спільні та відмінні риси відображення потреб у англomовній та українськомовній лінгвокультурах. Емпіричну базу дослідження становлять прислів'я та приказки, відібрані насамперед із традиційних словників, що дозволяють відтворити історично закріплені мовні форми та класичні варіанти паремій у англійській і українській мовах. Для забезпечення сучасного контексту використання додатково залучено ілюстративні приклади з електронної платформи «Reverso Context», яка слугує допоміжним джерелом для аналізу прагматичних та оцінних особливостей паремій у живому мовленні [17]. Поєднання словникових і сучасних контекстуальних даних дає змогу всебічно досліджувати способи вербалізації мегаконцепту NEEDS та порівняти його культурно-значущі прояви в англо- і українськомовній лінгвокультурах.

На наш погляд, доцільно розпочати аналіз паремій, які апелюють до потреб як універсального явища дійсності, наявним у будь-якій лінгвокультурі. Прикладами можуть слугувати такі прислів'я як «The more you have, the more you want» та «Necessity is the mother of invention» [13]. Зокрема, прислів'я “The more you have, the more you want” (буквальний переклад «Чим більше маєш, тим більше хочеш») походить з народної мудрості, що має глибокі корені в європейській культурній традиції, відображаючи ідеї невгамовного людського прагнення і постійного зростання потреб. Однак, незважаючи на еквівалентність перекладу цієї паремії існують певні відмінності у її інтерпретації в англо- та українськомовній

лінгвокультурах. Англійськомовний варіант розглядається як попередження про небезпеку надмірного споживання, з акцентом на індивідуальні та матеріальні цінності, в той час як український варіант «Багато маєш – ще більше хочеш» має моральний підтекст, пов'язаний із традиціями поміркованості та обережності у бажаннях, що загострює фокус уваги на балансі між потребами та можливостями, уникнення жадібності, що може виникати через колективні цінності [2].

Прислів'я «Necessity is the mother of invention» (букв. перекл. «Потреба – мати всіх винаходів») ілюструє, що потреби є рушійною силою розвитку, стимулюючи людську кмітливість і винахідливість у пошуку способів задовольнити ці потреби. В англomовній культурній традиції цей вислів має ширше культурне значення, оскільки популяризує інновації, індивідуальну винахідливість та прогрес як відповіді на потреби, що характерно для культури підприємництва і наукового розвитку. Український аналог «Голода на вигадки хитра» відображає ту ж ідею, але з більшим акцентом на практичність і життєву кмітливість як виживальну стратегію, що пов'язана з історичними умовами та досвідом виживання в складних обставинах [12].

Отже, перше прислів'я фокусується на психологічному аспекті нескінченного бажання, друге – на практичній ролі потреб як рушія розвитку. Обидва вирази мають європейське коріння, але відображають різні філософські погляди на природу людських потреб та їх наслідки. Так, англійська традиція більше підкреслює індивідуалізм і матеріалізм, натомість українська – більш зосереджена на колективних цінностях, поміркованості та життєвій практичності.

Надалі розглянемо окремі прислів'я та приказки згідно власної авторської моделі класифікації потреб, яка інтегрує фізіологічні, соціальні, емоційні та духовні потреби, відображаючи їх взаємозв'язок і вплив на поведінкові моделі особистості [7]. Такий підхід дає змогу всебічно аналізувати паремії, виділяючи які потреби відображаються у конкретних афоризмах, та розкривати їхній соціокультурний контекст.

Прислів'я та приказки в англomовній та українськомовній лінгвокультурах, які відображають базову фізіологічну потребу в їжі. Так, прислів'я «Hunger is the best sauce» (букв. перекл. «Голод – найкраща приправа») вказує на голод як крайню базову потребу у їжі, що змушує людину цінувати навіть найпростіші страви [19]. Цей вислів підкреслює, що голод загострює

смакові відчуття, роблячи їжу смачнішою і необхідною для задоволення життєдіяльності. Походження прислів'я сягає початку 17 століття, його значення зберігається й досі як нагадування про важливість задоволення найпримітивніших потреб [3].

Інше прислів'я «Hunger drives the wolf out of the wood» (букв. перекл. «Голод виганяє вовка з лісу») аналогом якого в українській мові є «Голод не тітка» має схоже значення, але підкреслює критичність голоду і його вплив на поведінку людини, подібну до вовків, здатних на екстремні дії для задоволення потреби [16, 2]. Вона акцентує мотиваційну силу голоду, що є імпульсом для найжорсткіших зусиль у виживанні. Прислів'я «A full stomach makes a happy heart» (букв. пер. «Повний шлунок – щасливе серце») має антонімічний український еквівалент «Ситий голодного не зрозуміє», що є частковим відповідником, оскільки семантика дещо різниться [16, 2]. Вона показує, що задоволення базових потреб у харчуванні є запорукою емоційного благополуччя, що істотно впливає на якість життя. Ці приклади ілюструють, як у мовній картині світу американців і українців через образи голоду і ситості відтворюються важливі аспекти мегаконцепту NEEDS, зокрема базові фізіологічні потреби, а також поведінкові й емоційні реакції на їх задоволення або нестачу.

Англійські прислів'я «Man cannot live by bread alone», «Eat to live, not live to eat» має наступні найближчі аналоги за змістом: «Не хлібом єдиним живе людина», «Хліб – то не все в житті», «Життя – не тільки про хліб» до першого прислів'я та «Їж, щоб жити, а не живи, щоб їсти», що є найточнішою та найбільш уживаним еквівалентом [19, 5]. В обох лінгвокультурах підкреслюється семантична пріоритетність духовних і поміркованих аспектів понад матеріальним достатком та відображається універсальний урок балансу між базовими потребами та вищими. Водночас, у англomовній лінгвокультурі семантика акцентує прагматичний оптимізм і індивідуальний контроль («хліб» як інструмент прогресу та росту), тоді як українська – фаталістичну стійкість і колективну емпатію («хліб» як символ виживання в скруті). Ці аналоги ілюструють вербалізацію мегаконцепту NEEDS як культурно-обумовленого переходу від фізіологічних потреб до потреб вищого рівня (самоактуалізація), де дефіцит не лише матеріальний, а й духовний, спонукаючи до рефлексії над способом існування. Варто відзначити українське прислів'я «Хліб – всьому голова», яка має кардинально протилежне

семантичне значення, оскільки вербалізує абсолютне домінування «хліба» як символу їжі в аграрно-фаталістичній культурі, де дефіцит їжі – критична загроза виживанню, а не просто засіб. В англійській мові найближчим аналогом є «Bread is the staff of life» (букв.перекл. «Хліб – опора життя»), де акцент превалює на духовній складовій важливості хліба в житті людини [19, 5].

Прислів'я та приказки в англійській та українськомовній лінгвокультурах, які відображають базову фізіологічну потребу у сні. Однією з фундаментальних потреб людини, яка відображається в прислів'ях та приказках є сон. У англійській мові потребу в сні вербалізують вислови «Early to bed and early to rise makes a man healthy, wealthy and wise» (букв.перекл. «Рано лягати спати й рано вставати робить людину здоровою, багатою та розумною»), «A good laugh and a long sleep are the two best cures» (букв.перекл. «Добрий сміх і довгий сон – два найкращі ліки»), «Let sleeping dogs lie» (букв.перекл. «Нехай сплячі собаки сплять»), «Never wake a sleeping lion» (букв.перекл. «Ніколи не буди сплячого лева»), «Sleep is the best mediation» (букв.перекл. «Сон – найкраща медитація»), які вказують на те що сон є інструментом балансу між здоров'ям та мудрістю, ліками для відновлення сил та зцілення [19]. В українській мові немає прямих відповідників прислів'ям «Early to bed and early to rise makes a man healthy, wealthy and wise», «A good laugh and a long sleep are the two best cures», «Let sleeping dogs lie», а є відповідні семантичні аналоги, такі як: «Рано спати – здоров'я берегти», «Сон – найкращі ліки», «Не буди лихо, поки воно тихо спить». Прислів'я «Never wake a sleeping lion», «Sleep is the best mediation» мають прямі відповідники: «Не буди сплячого бика», «Сон – найкращі ліки» [2]. Отже, прислів'я про сон по-різному концептуалізують цю потребу. Англійська традиція акцентує на раціональній та прагматичній цінності сну, а українські аналоги та відповідники вербалізують сон як природне зцілення, спокій і долю, де простежується фаталістичний та лікувально-заспокійливий відтінок.

Прислів'я та приказки в англійській та українськомовній лінгвокультурах, які відображають потребу в безпеці та захисті. Наступним ми розглянемо яким чином через вербалізацію прислів'їв та приказок порушуються потреби безпеки в обох лінгвокультурах, що також апелюють до базових фізіологічних потреб. Український еквівалент прислів'я «Heaven protects children, sailors, and drunken

men» (букв.перекл. «Небо захищає дітей, моряків і п'яних») не має еквівалентного відповідника, але за змістом найближчими є такі народні вислови: «Береженого й Бог береже» – підкреслює необхідність обережності, але визнає захист вищих сил для тих, хто вразливий або потребує допомоги [16]. «Божа рука за тобою» – виражає ідею божественного захисту, що також актуально для найбільш уразливих категорій людей. «Цей світ – не для всякого» або «Великому дається захист» у переносному сенсі символізують, що є особливі категорії людей, які отримують захист долі [5]. Ці прислів'я в українській культурі мають спільний мотив віри у вищі сили, що оберігають і підтримують уразливих, і підтверджують особливу роль суспільної та духовної підтримки. Відмінності між прислів'ям «Heaven protects children, sailors, and drunken men» та українськими еквівалентами полягають у наступному: 1) конкретність образів: англійське прислів'я чітко виділяє три категорії вразливих людей – дітей, моряків і п'яниць, підкреслюючи їхню особливу потребу у захисті. Українські вислови зазвичай загальніші, не виділяють конкретні групи, а говорять про «береженого Бог береже» чи «Божа рука за тобою», підкреслюючи захист загалом; 2) релігійний і соціальний контекст: англійське прислів'я відображає виразний релігійний світогляд з акцентом на «небесах» (“heaven”) як захист. В українській культурі акцент більше на колективній та моральній відповідальності, менш конкретно на «небесному» захисті. 3) символічність і стиль: українські прислів'я є більш метафоричними і універсальними, тоді як англійське – більш конкретне та прозоре у своєму сенсі. Отже, різниця полягає у рівні конкретизації, способах вираження релігійної віри та стилістичних особливостях, що відображають національні культурні традиції.

Прислів'я та приказки в англійській та українськомовній лінгвокультурах, які відображають соціальні потреби. Наступними важливими потребами є соціальні, які демонструють відносини людей в суспільстві та природній потребі в комунікації, що і виражається власне мовними засобами. Прислів'я «You cannot have your cake and eat it too» (букв.перекл. «Ти не можеш одночасно мати свій торт і з'їсти його») і його український аналог «Не можна сидіти на двох стільцях одночасно» проявляють спільний етимологічний мотив вибору між двома несумісними можливостями у житті [18, 2]. Походження англійського прислів'я датується

1546 роком, коли воно вперше зафіксоване в творі Джона Хейвуда, і буквально пов'язане з образом «торта» (“*cake*”), де споживання означає неможливість зберегти його одночасно. У цьому прислів'ї наголошується на конкретному, фізіологічному образі їжі, що апелює до базової потреби задоволення [15]. Українське прислів'я має більш абстрактний і метафоричний характер, використовуючи образ двох стільців, щоб підкреслити проблему вибору і неможливість одночасного існування в двох місцях або виконання двох ролей. Воно більше відноситься до соціально-психологічної сфери, яка відображає потребу в самореалізації і балансі в житті. Відмінність у лексичних образах спричинена культурними асоціаціями: англійський образ торта тісно пов'язаний з фізичними, базовими потребами, в той час як український образ двох стільців акцентує увагу на внутрішньому виборі й психологічних аспектах потреб. Обидва прислів'я висвітлюють проблему обмеженості ресурсів і необхідності пріоритизації потреб [6].

Прислів'я «Don't bite the hand that feeds you» (букв.перекл. «Не кусай руку, що годує тебе») походить із англійської традиції та підкреслює важливість підтримки добрих стосунків і обережності у вчинках, що можуть обернутися проти себе [19]. Воно наголошує на соціальних та особистих взаєминах і моральних обов'язках, акцентуючи увагу на поведінці людини у колективі чи стосунках з іншими. Аналогічно українське прислів'я «Не плюй в криницю – знадобиться води напиться» також несе застереження уникати невдячних або деструктивних дій по відношенню до тих, від кого можна залежати в майбутньому [2]. Тут «вода» символізує потреби в підтримці, допомозі та довірі, а образ «криниці» як джерела життя підкреслює життєві залежності й колективний досвід. Обидва прислів'я акцентують увагу на мові та діях як інструментах соціальних взаємин, але український варіант більшою мірою використовує природний образ як символ необхідності, тоді як англійський фокус зміщено на соціальні та моральні обов'язки. Спільні мотиви в обох лінгвокультурах – цінність позитивного слова і дій, що забезпечують прихильність і підтримку, тоді як відмінності проявляються у культурних акцентах: колективізм і образність у українській культурі, індивідуалізм і прагматизм у англійській.

Наступне прислів'я «Home is where the heart is» (букв.перекл. «Дім там, де серце», яке порушує як і соціальну потребу в затишку та комфорті, так і емотивну – в бажанні мати не про-

сто місце для проживання, а емоційний осередок для душі [19]. Походження цього прислів'я має корені ще з античних часів, зокрема в Листах Плінія Старшого використовувався вираз «*Domus sua cuique est tutissimum refugium*», що дослівно означає «Дім – найбезпечніший притулок для кожного». З часом вираз почав все більше і більше популяризуватися в англійській літературі, зокрема в творчості В.Шекспіра та Ч.Дікенса і став слоганом для емігрантів, що є особливо характерним для американської лінгвокультури, оскільки США будувалася з емігрантів [15]. Соматизм “*heart*” є метафорою, яке унаочнює тепло, любов та прив'язаність до дому. В українській мові немає повного еквівалента, але є аналог – «У своєму домі і стіни гріють». Вперше воно фіксується в ХІХ ст., де дім є уособленням священного простору, осередку добробуту, затишку та духовного захисту [3]. Словосполучення “*стіни гріють*” вказує не на фізичне тепло, а на емоційне, а “*стіни*” сприймаються як живі, що дають душевний затишок. Порівнюючи два прислів'я, можна стверджувати про семантичний збіг лексем “*home*” в англійській та “*дім*” в українських мовах: обидві узагальнюють концепт дому як не матеріального об'єкта, а емоційного простору, де задовольняються потреби у теплі, комфорті, приналежності та любові. Водночас спостерігається семантична розбіжність в лексемах “*heart*” та “*стіни*”, які носять різні асоціативні образи, де “*серце*” асоціюється з внутрішнім світом людини та вказує на її гнучкість у виборі житла, а “*стіни*” – із зовнішнім, де робиться культурний акцент на прив'язаності до одного місця проживання. Іншими схожими за змістом є прислів'я «There is no place like home» (букв.перекл. «Немає місця, як дім»), «East, west, home is the best» (букв.перекл. «Схід, захід – дім найкращий»), які мають тотожне за семантикою прислів'я в українській мові – «В гостях добре, а вдома краще» та «My home is my castle», «Home sweet home», які не мають усталеного українського відповідника, але існують кальки, які добре прижилися в українській лінгвокультурі – «Мій дім – моя фортеця», «Дім, милий дім» [18, 2]. За семантичним посилом їх також можна перекладати українським варіантом – «В гостях добре, а вдома краще». Усі чотири прислів'я вербалізують потребу людини в домі, затишку, комфорті та безпеці, але з різним акцентом на домінантності певної потреби, що можна унаочнити в таблиці 1 – «Соціокогнітивний аналіз прислів'їв про дім».

Соціокогнітивний аналіз прислів'їв про дім

Прислів'я	Різновид потреби на якому акцентується увага	Спосіб вербалізації у прислів'ї
<i>There is no place like home.</i>	Емоційний комфорт	Заперечення та порівняння
<i>East, west, home is the best.</i>	Життєва стабільність	Протиставлення світ/дім
<i>My home is my castle.</i>	Захист, безпека і контроль над життям	Метафора фортеці
<i>Home sweet home.</i>	Тепло й емоційний затишок	Епітетизована формула

Англійські прислів'я «Fools rush in where angels fear to tread» (букв.перекл. «Дурні лізуть туди, де ангели бояться ступати»), «Look before you leap» (букв.перекл. «Подивися, перш ніж стрибати») та «Don't run before you can walk» (букв.перекл. «Не біжи, поки не навчишся ходити») апелюють до базової потреби в безпеці та обережності [19]. Наведені прислів'я не мають прямих відповідників в українській мові, але мають семантичні аналоги. Зокрема, прислів'я «Fools rush in where angels fear to tread», «Look before you leap» та «Don't run before you can walk» можна перекласти на українську – «Не лізь поперед батька в пекло». Окрім того, прислів'я «Don't run before you can walk» має також інші аналоги в українській мові такі як: «Не кажи "гоп", поки не прескочиш» та «Усьому свій час» [2]. Як бачимо, в обох лінгвокультурах є наявним релігійний підтекст, де безпека вербалізується як «обережність від пекла». Відмінність полягає в тому, що в англійській лінгвокультурі «Fools rush in where angels fear to tread» містить більш виразну оціночність і акцент на протиставленні «дурість – мудрість», тоді як український варіант приказки «Не лізь поперед батька в пекло» зосереджується передусім на передчасності дії, а не на характеристиці суб'єкта.

Прислів'я «Don't play with fire» також унаочнює потребу в безпеці та захисті, закликаючи до обережності [18]. Воно має прямий відповідник в українській мові – «Не грай з вогнем» [2]. Лексеми «fire» та «вогень» виступають метафорами потенційної загрози, що можуть завдати шкоди фізичному або психо-емоційному стану людини. Отже, обидва вислови містять метафоричне попередження, комбінуючи конкретний образ вогню з абстрактним значенням небезпеки, що засвідчує універсальних характер людини до уникнення потенційних загроз та ризиків в порівнюваних лінгвокультурах.

Прислів'я «A friend in need is a friend indeed» (букв.перекл. «Друг у біді – справжній друг») розкриває важливість дружби як соціальної потреби, яка включає любов, прихильність, повагу та визнання. Походження цього вислову має давнє коріння – ще у III столітті до н.е.

у творах грецького філософа Еннія (лат.: «Amicus certus in re incerta cernitur» – «Справжній друг пізнається у скруті») [15]. Аналогічні версії прислів'я зустрічаються і в інших мовах, зокрема й українській – «Друг пізнається в біді» [2]. Як бачимо, вислови в англійській та українській мовах передають універсальну моральну цінність дружби, відображаючи когнітивну та соціальну потребу людини у підтримці й довірі. Англійське прислів'я «A friend in need is a friend indeed» і його український аналог «Друг пізнається в біді» підтверджують, що суть соціальної взаємодії та критерію справжньої дружби є стабільною в різних лінгвокультурах, хоча мовні форми та стилістичні засоби можуть відрізнятися.

Прислів'я та приказки в англійській та українській лінгвокультурах, які відображають емотивні потреби. Важливим є емотивні потреби, які унаочнюють внутрішнє бажання не просто у спілкуванні та соціалізації, а в бажанні бути потрібним. Англійське прислів'я «Love is blind» (букв.перекл. «Любов сліпа») має український еквівалент – «Любов зла, полюбиш і козла» [19, 2]. Обидва вислови вказують на те, що любов може затуманювати розум і робити людину сліпою до недоліків об'єкта почуттів, задовольняючи її емоційну потребу в належності іншій людині. Головна відмінність полягає в інтонації та ставленні до любові: англійське прислів'я нейтральне, передає факт емоційної сліпоти, тоді як українське має іронічний і навіть фаталістичний відтінок, підкреслюючи іноді негативні наслідки такої любові. Таким чином, обидва прислів'я відображають однакову емоційну потребу, але з різним культурним забарвленням, що підкреслює особливості світосприйняття в англійській та українській лінгвокультурах. Також потребу в любові та приналежності розкривають прислів'я: «Love conquers all», «Love will find a way», «Every heart has its sorrows» [19]. В українській мові наявні такі відповідники: «Любов все перемаже», «Серце знайде дорогу», «У кожного серця свій біль» [2]. Як бачимо, українські аналоги забезпечують майже повний семантичний збіг, але демонструють інший кут зору – більш фаталістичний,

з акцентом на долю, стійкість і внутрішній біль як природну частину людського досвіду. У той час як англійська традиція підкреслює індивідуальну активність почуття («любов» як дія та перемога), українська частіше віддзеркалює прийняття і неминучість любовних переживань, інколи забарвлених гумором («Любов зла – полюбиш і козла»). Таким чином, обидві лінгвокультури вербалізують одну й ту саму потребу – потребу в любові, але реалізують її різними смисловими домінантами: англійська – активністю та оптимізмом, українськомовна – емпатією, терпінням і долею серця.

Прислів'я та приказки в англійській та українськомовній лінгвокультурах, які відображають духовні потреби. Останнім пунктом розглянемо вербалізацію духовних потреб, що можуть виражатися в праці, яка є запорукою особистого успіху та самореалізації. Прислів'я «Хто рано встає, тому Бог дає» означає, що ті, хто починає свій день рано й працює наполегливо, отримують благословення і успіх [2]. В українській культурі воно асоціюється з працьовитістю, дисципліною та винагородою за старання. Це свідчить про віру у взаємозв'язок між трудом, відповідальністю і добрими результатами. Англійський аналог – «The early bird catches the worm» (букв.перекл. «Рання пташка ловить черв'яка») – має подібний зміст, підкреслюючи, що той, хто діє першим і з ініціативою, здобуває переваги [19]. Метаморфоза птаха, що рано прокидається, символізує активність і пильність як ключі до успіху [15]. Обидва прислів'я мотивують до раннього початку справ і наполегливості, однак: українське більше наголошує на божественному благословенні і моральній складовій праці, в той час як англійське є більш прагматичним, акцентуючи увагу на конкретній вигоді і результатах ранньої активності. Таким чином, обидва вирази відображають важливість самодисципліни і відповідальності, але з різним культурним акцентом – духовним у українському та прагматичним у англійському контексті.

Прислів'я «The best revenge is massive success» в англійській лінгвокультурі уособлює прагнення до індивідуальної самореалізації через досягнення великого успіху, де успіх виступає засобом психологічної компенсації та «помсти» за образи чи невдачі [18]. В українській культурі роль такого вислову може виконувати паремія як «Найкраща помста – це успіх», що є буквально перекладом і також підкреслює важливість стійкості, праці та самовдосконалення [2]. Водночас в українській паремії може бути більше

наголосу на колективній підтримці, моральних та етичних аспектах досягнень, а не лише на індивідуальному «помстотворенні». Тобто, межа значень полягає у культурному акценті: англійська паремія орієнтована на індивідуалізм, прагнення подолати перешкоди через успіх як особисту перемогу, тоді як українська – на моральну сторону перемоги, самодисципліну і колективну злагоженість. Це відображає особливості національної ментальності, де цінності успіху пов'язані з різними соціальними установками і поведінковими моделями.

Наступне англійське прислів'я «Jam tomorrow and jam yesterday, but never jam today» (букв. перекл. «Джем завтра і джем учора, але ніколи джем сьогодні») бере свій початок з твору Льюїса Керолла «Аліса в Задзеркаллі» та означає обіцянки приємного майбутнього, які ніколи не виконуються в теперішньому [16]. Це прислів'я є сатирою на вікторіанську етику відкладеного задоволення, де наполеглива праця обіцяла достаток та процвітання в майбутньому та акцентує увагу на тому, як людина живе потребами, перетворюючи їх на мрії та обіцянки, що постійно відкладаються і не мають реальної актуальної часової реалізації. Лексема “jam” одразу викликає асоціації з їжею і апелює до базової потреби в харчуванні, однак не обмежується тільки нею, а носить глибший смисловий характер, оскільки торкається всіх чотирьох рівнів потреб. Це можна пояснити тим, що іменник “jam” є метафорою солодкого, яке символізує не лише їжу в прямому значенні, але й будь-яке доступне матеріальне чи духовне благо. У приказці підкреслюється, що базова потреба в харчуванні є задоволеною в тій чи тій мірі і голод є неможливим, оскільки фокус уваги зосереджений на слові “jam”. Аналогом в українській мові є прислів'я «Обіцяного три роки чекають», яке не є повним, а частковим відповідником, оскільки існують розбіжності за семантикою, образністю, структурою та культурним контекстом і зберігається лише загальний сенс – відкладання задоволення потреб у часі [2]. Українське прислів'я «Обіцяного три роки чекають» вказує на значно більші часові рамки, що характеризує терплячість як одну з основних рис українського народу, в той час в англійському «Jam tomorrow and jam yesterday, but never jam today» відображається концепція «американської мрії» – успіх завтра, де теперішнє ігнорується на користь прогресу. Важливим є той факт, що походження обох паремій приблизно збігається в хронологічному вимірі й позначається XIX ст. і є пов'язаним із соціально-економічним становищем населення. Виникнення українського

прислів'я пов'язане з селянським досвідом, де систематично не виконувалися обіцянки поміщиків та чиновників. Ці паралелі свідчать про те, що в американській традиції відкладання чогось носить оптимістичний характер, в той час як в українській воно є оповитим песимізмом як і через великі часові рамки (три роки), так і не реалістичністю здійснення бажаного [3]. Таким чином, обидва прислів'я носять повчальний характер і мають спільне семантичне поле: час як бар'єр для задоволення потреб. Однак, існують суттєві відмінності передусім в культурних образах, де *"jam"* виступає солодкою мрією, яка є більш реалістичною як в плані реалізації, так і в часовому вимірі і створює стимул для амбіцій, в той час, як в українській обіцянка символізує «хліб насущний» необхідний більше для виживання аніж для нормального життя. Отже, можна зробити висновок, що в американській лінгвокультурі робиться акцент на абсурдний оптимізм, а в українській – прагматичний фаталізм.

Англійське прислів'я *«Treat others as you want to be treated»* має відповідник в українській мові «Стався до інших, так як ти хочеш аби ставилися до тебе» та ілюструє як соціальні потреби (прихильність, визнання) виступають каталізатором самореалізації [19, 2]. Походження обох прислів'їв бере свій початок в релігійних текстах (Біблія: «Люби ближнього, як себе», Левит 19:18) [1] та філософії Конфуція («Не роби іншим того, чого не бажаєш собі») [8]. Подібну ідею транслює прислів'я *«Respect is earned, not given»*, яке має частковий аналог в українській мові – «Повагу треба заслужити». Обидва прислів'я акцентують увагу на повазі як основному критерію успішної взаємодії з людьми, що унаочнює потреби як і в соціалізації, так і в самореалізації. І в англійській, і в українськомовній лінгвокультурах наведені аналоги ілюструють, як фольклор вербалізує повагу як «дзеркало» дій, де шлях до самореалізації лежить через емпатію як базовий принцип суспільних відносин.

Ще одним прислів'ям, яке акцентує увагу на потребах росту та самореалізації є прислів'я *«No pain, no gain»* (букв.перекл. «Без болю немає виграшу») [19]. Іменник *"pain"* уособлює не тільки біль та страждання, але й працю та зусилля, які ведуть людину до успіху та винагороди. Це підкреслює інша лексема *"gain"*, яка підкреслює успішний результат реалізації певної потреби. В українській мові немає прямого відповідника, але є аналоги так як: «Без труда не буде й плода», «Під лежачий камінь вода не тече» [2]. Так, у прислів'ї «Без труда не буде й плода» лексема

труд означає зусилля спрямовані на досягненні результату і є стилістично нейтральною, а іменник *"pain"* асоціюється з негативними образами, оскільки передбачає неприємні відчуття на шляху до бажаного. Інше приказка «Під лежачий камінь вода не тече» означає необхідність активності для досягнення бажаного результату. На відміну від англійського *"No pain, no gain"*, яке уособлює потребу самореалізації через подолання труднощів та внутрішніх бар'єрів, українські відповідники підкреслюють важливість усвідомленої праці та ініціативності, яка не обов'язково пов'язана з фізичним або психологічним болем.

Іншим англійським прислів'ям, яке апелює до потреби в самоактуалізації є *«You are the architect of your own destiny»* (букв.перекл. «Ти архітектор власної долі») [19], яка має прямий відповідник в українській мові – «Кожен сам коваль свого щастя» [2]. Кожне з прислів'їв підкреслює ідею самодетермінації, де людина сама визначає свої потреби та будує своє майбутнє. Різниця полягає лише в образності лексеми *"architect"*, яка протиставляється українській семі *"коваль"*. Подібними за змістом є також англійські прислів'я *«Where there's a will, there's a way»* (букв.перекл. «Де є бажання, там є шлях») та *«If you want something done, do it yourself»* (букв.перекл. «Якщо хочеш, щоб щось було зроблено, зроби це сам»), які мають семантичні відповідники в українській мові – «Хто хоче, той доб'ється» та «Хочеш щось зробити – зроби це сам» [16, 2]. У прислів'ях є лексеми *"will"* та *"want"*, які вказують на те що потреба асоціюється з бажанням, що вказує на її другорядність по відношенню до базових і водночас вищість в ієрархії. В обох лінгвокультурах ці прислів'я роблять акцент на мотивації як рушійній силі задоволення потреб вищого рівня.

Висновки. Проведений зівставний аналіз прислів'їв та приказок англійської та українськомовної лінгвокультур виявив, що мегаконцепт NEEDS/ПОТРЕБИ є універсальним, але культурно детермінованою одиницею свідомості, яка вербалізує потреби від базових фізіологічних до духовних аспектів самореалізації. У англійській традиції прислів'я часто акцентують індивідуалізм, прагматизм та оптимізм, перетворюючи потреби на рушій прогресу та інновацій, як у висловах про винахідливість чи успіх. Натомість українські прислів'я та приказки роблять акцент на колективних цінностях, поміркованості, фаталізмі та моральній стійкості, відображаючи історичний досвід виживання та емпатію, наприклад, у мотивах голоду чи долі. Цей аналіз також довів відсутність чіткої ієрархії потреб у пареміології,

демонструючи їхню гнучкість, оскільки одне прислів'я або приказка може апелювати до кількох рівнів одночасно – від фізіологічного (як голод у «Hunger is the best sauce») до емоційного чи духовного (як затишок у «Home is where the heart is») і підкреслив важливість класифікації потреб на прикладі моделі атома, яка унаочнює взаємозв'язок потреб і можливість перетинів лексем у вербалізації. У ході аналізу виявлено відмінності у зіставлених лінгвокультурах, які проявляються в образності: англійські метафори (як “cake” чи “jam”) апелюють до матеріального достатку, тоді як українські (як “криниця” чи “стілиці”) символізують життєві залежності та вибір. Аналіз базових потреб, таких як їжа, сон і безпека, ілюструє перехід від фізіологічного до емоційного рівня,

де голод чи затишок стають каталізаторами поведінки. Соціальні та емоційні потреби, об'єктивовані через дружбу, любов та стосунки, розкривають культурні акценти на емпатії та прийнятті, з іронічним відтінком в українській традиції. Ця об'єктивація підкреслює важливість врахування культурних контекстів при аналізі мовних засобів вираження потреб. Узагальнюючи, можна сказати, що зіставний аналіз різноманітних прислів'їв та приказок демонструє, що потреби, хоча й носять універсальний характер, завжди інтерпретуються крізь призму національних цінностей та ментальних моделей. Перспективи подальших досліджень полягають у спробі розмежувати об'єктивацію мегаконцепту NEEDS в британській і американській лінгвокультурах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біблія в перекладі Івана Огієнка 1962 (UBIO). *Bible.com* : веб-сайт: URL: <https://www.bible.com/uk/bible/186/MAT.4.4>. UBIO (дата звернення: 15.12.2025).
2. Вознюк Л. *5000 прислів'їв та приказок*. Київ : Підручники і посібники, 2020. 224 с.
3. Даль В. І. *Тлумачний словник живої великоросійської мови* : у 4 т. СПб., 1863–1866.
4. Жаботинська С. А. Концептуальний аналіз мови: фреймові мережі. *Мова. Науково-теоретичний часопис із мовознавства* / за ред. Д. С. Іщенко. Одеса : Астропринт, 2004. С. 81–92.
5. Їжа, пиття: прислів'я та приказки. *Folklore.com.ua*: веб-сайт. URL: <https://folklore.com.ua/pryslivia-ta-prykazky/yizha-pytia/> (дата звернення: 15.12.2025).
6. Калініченко В. І. Своєрідність вербалізації концепту правда в українських пареміях (на матеріалі збірки «Українські приказки, прислів'я і таке інше», укладеної М. Номисом). *Академічні студії. Серія “Гуманітарні науки”*. 2023. Вип. 2. С. 14–22. DOI: 10.52726/as.humanities/2023.2.2.
7. Кириленко М. О. Класифікація потреб людини: міждисциплінарний вимір. *Нова філологія*. 2025. Вип. 99. С. 74–83. DOI: 10.26661/2414-1135-2025-99-9
8. Конфуцій. *Бесіди та судження* / пер. з китайської Т. Рожко. Київ : Арій, 2022. 224 с.
9. Коцюба З. Г. Лінгвістичні аспекти дослідження прислів'їв і приказок. *Лінгвістичні студії*. 2012. Вип. 24. С. 74–78.
10. Северинюк В. М. *Популярні українські прислів'я та приказки*. Тематичний коментований словник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. 176 с.
11. Селіванова О. О. *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
12. Українські прислів'я та приказки. *Весела Абетка*: веб-сайт: URL: <http://abetka.ukrlife.org/prykazky.html> (дата звернення: 15.12.2025).
13. English Proverbs & Sayings Guide: Alphabetical List of English Proverbs L-Z. *Hendra Taufik*: веб-сайт: URL: <https://ru.scribd.com/document/74772503/Alphabetical-List-of-English-Proverbs-L-Z> (дата звернення: 15.12.2025).
14. Fillmore C. J. Frames and the Semantics of Understanding. *Quaderni di Semantica*. 1985. Vol. 6, No. 2. P. 222–254.
15. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
16. Oxford Dictionary of Proverbs. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2008. 512 p.
17. Reverso Context. *Reverso context: Translation in context* : веб-сайт: URL: <https://context.reverso.net/translation> (дата звернення: 15.12.2025).
18. Smith W. G., Wilson F. P. *The Oxford Dictionary of English Proverbs*. Oxford : Clarendon Press, 1970. 930 p.
19. Speake J. *Oxford Dictionary of Proverbs*. Oxford : Oxford University Press, 2015. 416 p.
20. Wierzbicka A. *Semantics, Culture and Cognition: Universal Human Concepts in Culture Specific Configurations*. Oxford : Oxford University Press, 1992. 496 p. DOI: 10.1093/oso/9780195073256.001.0001.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 02.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

ДІАХРОНІЯ ТА СЕМАНТИЧНА ДИНАМІКА МАКРОКОНЦЕПТУ *EARTH* В АНГЛІЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ

DIACHRONY AND SEMANTIC DYNAMICS OF THE MACROCONCEPT *EARTH* IN THE ENGLISH LINGUISTIC AND CULTURAL TRADITION

Любимова Н.В.,

orcid.org/0009-0000-3719-6893

старша викладачка кафедри філології та перекладу

Київського національного університету технологій та дизайну

Редько С.П.,

orcid.org/0009-0000-3719-6893

старша викладачка кафедри філології та перекладу

Київського національного університету технологій та дизайну

Кулаженко О.П.,

orcid.org/000-0001-6497-6561

старша викладачка кафедри сучасних європейських мов

Державного торговельно-економічного університету

Стаття присвячена комплексному аналізу діяхронії та семантичної динаміки макроконцепту *Earth* в англійській лінгвокультурній традиції. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю системного осмислення концептів природного світу як ключових складників мовної картини світу, що відображають еволюцію світоглядних, культурних і наукових уявлень. Метою статті є виявлення основних етапів формування, трансформації та функціонування макроконцепту *Earth* у різні історичні періоди розвитку англійської мови – від давньоанглійської доби до сучасності. Методологічну основу дослідження становить поєднання інструментарію когнітивної лінгвістики, концептуального аналізу, етимологічного та корпусного підходів, що забезпечує багатовимірний аналіз семантичної структури концепту, його образної складової та ціннісних характеристик. Матеріалом дослідження стали тексти різних жанрів і епох, зокрема давньоанглійські та середньоанглійські пам'ятки, релігійні й філософські твори, художні тексти, а також сучасні наукові й публіцистичні дискурси. У результаті встановлено, що макроконцепт *Earth* зазнає послідовних семантичних трансформацій: від міфопоетичного й сакрального образу Землі як материнської стихії та матеріальної основи буття – до науково раціоналізованого й екологічно маркованого осмислення планети в сучасному дискурсі. Особливу увагу приділено ролі концептуальних метафор у формуванні культурних сценаріїв взаємодії людини й Землі, а також впливу соціокультурних чинників на зміну оцінних і символічних нашарувань. Отримані результати підтверджують багатовимірний характер макроконцепту *Earth* та його значущість для реконструкції англійської мовної картини світу й аналізу сучасних культурних та екологічних наративів.

Ключові слова: макроконцепт, діяхронія, семантична динаміка, англійська лінгвокультурна традиція, когнітивна лінгвістика, концептуальний аналіз, етимологія, концептуальні метафори, мовна картина світу, соціокультурні чинники.

The article presents a comprehensive analysis of the diachronic development and semantic dynamics of the macroconcept *Earth* within the English linguistic and cultural tradition. The relevance of the study lies in the need for a systematic interpretation of natural-world concepts as key components of the linguistic worldview, reflecting the evolution of cultural, philosophical, and scientific perceptions. The aim of the research is to identify the principal stages of formation, transformation, and functioning of the macroconcept *Earth* across different historical periods of the English language, from the Old English era to the present day. The methodological framework integrates the tools of cognitive linguistics, conceptual analysis, etymological investigation, and corpus-based approaches, enabling a multidimensional examination of the semantic structure of the concept, its figurative component, and its axiological features. The research material includes texts of various genres and epochs, such as Old English and Middle English sources, religious and philosophical writings, literary works, as well as contemporary scientific and publicistic discourse. The findings demonstrate that the macroconcept *Earth* undergoes consistent semantic transformations, shifting from a mythopoetic and sacred image of Earth as a maternal element and material foundation of existence to a scientifically rationalised and ecologically oriented understanding of the planet in modern discourse. Particular attention is given to the role of conceptual metaphors in shaping cultural scenarios of human–Earth interaction, as well as to the influence of sociocultural factors on changes in evaluative and symbolic layers. The results confirm the multidimensional nature of the macroconcept *Earth* and its significance for reconstructing the English linguistic worldview and analysing contemporary cultural and ecological narratives.

Key words: macroconcept, diachrony, semantic dynamics, English linguistic and cultural tradition, cognitive linguistics, conceptual analysis, etymology, conceptual metaphors, linguistic worldview, sociocultural factors.

Постановка проблеми. У сучасній когнітивній лінгвістиці особливу увагу приділено аналізу концептів природних явищ як важливих складни-

ків мовної картини світу, адже саме вони репрезентують способи культурно зумовленої інтерпретації довкілля та відображають історичну

еволюцію світоглядних уявлень. Попри наявність досліджень, присвячених метафоричним репрезентаціям природних концептів у різних мовах [3, с.4–9], а також розвитку методів аналізу семантичних змін у часовій перспективі [1, с.1490–1494], цілісний опис макроконцепту *Earth* в англійській лінгвокультурній традиції все ще потребує систематизації. Йдеться передусім про реконструкцію глибинних смислів мовних одиниць та осмислення еволюції взаємин між людиною, культурою й Землею. Наявні роботи у сфері когнітивної семантики зосереджені переважно на теоретичних підходах до структурування концептів [4, с. 90–92] та на семантико-когнітивних характеристиках окремих концептуальних домів [5, с. 56–57]. Водночас культурологічний вимір концептуальних утворень, що виявляє зв'язок між мовною семантикою, символічними моделями та соціокультурними чинниками, вивчається переважно фрагментарно [6, с. 101–102]. Хоч окремі дослідження демонструють ефективність діакронічного підходу до вивчення динаміки концептів на матеріалі інших мов і концептосфер [7], подібний аналіз для макроконцепту *Earth* в англійській традиції практично відсутній.

Постановка завдання. Метою статті є комплексне дослідження макроконцепту *Earth* як динамічного лінгвокультурного утворення, формування якого зумовлене взаємодією мовних, культурних, світоглядних та екологічних чинників. Відсутність систематизованого діакронічного аналізу семантичних зрушень цього концепту, незважаючи на наявність сучасних методологічних інструментів для вивчення семантичної еволюції [1, с. 1495–1498], засвідчує потребу в інтеграції когнітивно-семантичного, етимологічного та культурологічного підходів для адекватної реконструкції його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Дослідження концепту допомагає відтворити якомога повнішу структуру концептуальних ознак, які представляють певний фрагмент оточення навколишнього або внутрішнього світу у свідомості носіїв мови. Зробити це можливо лише на основі аналізу мовних одиниць та словосполучень, що об'єктивують концепт. У сучасній англістиці макроконцепт *Earth* посідає ключове місце як одна з базових когнітивних й культурних універсалій, що формують мовну картину світу. Його багаторівнева структура відображає тривалий історичний розвиток уявлень про Землю – від матеріального субстрату людського існування до складного планетарного об'єкта та символу глобальної взаємопов'язаності. Науковці підкреслюють, що концепти при-

родного світу є фундаментальними для формування способів мислення, оскільки інтегрують фізичний досвід, культурні моделі та метафоричні структури [8, с.18–25;7]. У різні епохи макроконцепт *Earth* зазнавав суттєвих трансформацій, зумовлених розвитком філософських і релігійних систем, науковими відкриттями та еволюцією мовної семантики. Давньоанглійське *eorþe* поєднувало значення «*трунт*», «*суходіл*» і «*світ людей*», формуючи матеріалістичний і водночас дуалістичний образ Землі, протиставленої небесам. У середньоанглійський період семантичні межі розширюються: з'являються абстрактні й морально-етичні смисли, пов'язані з християнською традицією. Подальший розвиток наукової картини світу, зокрема коперніканська революція, сприяв формуванню планетарного значення слова *Earth*, яке стає центральним у ранньомодерному дискурсі [10, с.312–318]. У Новий час і добу Просвітництва поглиблюється наукове розуміння Землі як динамічної системи, що поєднує геологічні, географічні та біологічні параметри. У цей період поширюються культурні метафори, такі як *Mother Earth*, які, за даними когнітивної лінгвістики, виконують важливу роль у формуванні екологічної свідомості. У XX–XXI ст. розвиток космічних технологій, глобалізаційних процесів і екологічних рухів спричинив появу нових когнітивних фреймів – «*блакитної планети*», «*спільного дому людства*», «*крихкої екосистеми*» [10]. Сучасний макроконцепт *Earth* являє собою складну когнітивно-семантичну структуру, що включає астрономічний, геофізичний, екологічний, соціокультурний і метафоричний рівні. Його дослідження є важливим не лише для історичної семантики та концептології, а й для екологічної лінгвістики, яка підкреслює взаємозв'язок між мовою та формуванням екологічної поведінки [10]. Таким чином, простеження історичної еволюції й сучасної структури цього макроконцепту дозволяє глибше зрозуміти механізми відображення планетарного мислення в англійській мові. Діакронічний розвиток макроконцепту *Earth* в англійській мовній традиції свідчить про поступову трансформацію його семантичного ядра від матеріально-фізичного до символічно-культурного, екзистенційного та метафоричного.

Стійкі фрази, ідіоми та прислів'я дозволяють реконструювати ті культурні смисли, що накопичувалися навколо концепту протягом століть, і демонструють, як змінювалися моделі взаємодії людини із Землею в англомовному світі.

Приклади фразеологізмів та сталих виразів із макроконцептом *Earth* різняться за епохами:

1. Давньоанглійський період (V–XI ст.).

Семантика землі охоплює уявлення про ґрунт, територію, місце проживання та матеріальний світ. *Eorþe* (земля) функціонувала переважно в буквальному значенні. Наприклад: *on eorþan* – «на землі, на ґрунті» (у релігійних формулах: *on heofonum & on eorþan* – «на небі й на землі»); *eorðan rice* – «царство земне» на протидію «небесному царству»; *toslaegen to eorðan* – «повалений на землю»; *of eorþan aсenned* – «народжений із землі» (міфологічна формула походження людини); *eorþan tilia (n)* – «обробляти землю», тобто виконувати землеробську працю. У давньоанглійській традиції *eorþe* передусім позначала фізичний ґрунт, територію, місце проживання людини. Семантичне поле пов'язане зі стабільністю та приналежністю. У сталих фразах раннього і середнього періодів фіксується саме матеріальна функція: *eorþe and wæter* – знак капітуляції у дипломатичних контекстах (означало повне підкорення, передачу території й життєвих ресурсів, визнання верховної влади іншого правителя); *the four corners of the earth* – ранньохристиянська модель світу як території, де земля є кордонами людського існування. Вислів походить з біблійної традиції, передусім зі Старого й Нового Завітів, але у ранньохристиянській екзегезі це тлумачилося не буквально, а алегорично. Тут Земля постає як тверда опора, матерія, життєвий простір, що відбиває аграрний та релігійний тип світогляду.

Ключовий зміст: Земля – матеріальна основа життя, територія людини; акцент на аграрності та фізичній реальності.

2. Середньоанглійський період (XII–XV ст.). Семантика землі осмислюється як частина Божого порядку, сфера смертного життя та контраст до небесного світу. Наприклад: *erthe and eyr* – «земля й повітря» як частини космології; *to falle to the erthe* – «упасти додолу», часто з релігійним забарвленням (звернення до смирення); *of erthe and ashes* – «із землі та попелу» (підкреслення смертності людини); *al the erthe* – «весь світ», рання форма універсалізації простору; *erthely joy / erthely lust* – «земна радість», «земні бажання», тобто тимчасові, не духовні; *erthely man* – «людина земна», символ смертності та гріховності. З розвитком християнської картини світу концепт поширюється в бік морально-духовних значень. У фразеології цього періоду макроконцепт *Earth* репрезентує смертність, брентність і людську природу. Наприклад, середньоанглійською *earthly life / earthly desires* – *erþely lyf / erthely lyf* – «земне життя»; *erþely desirs* –

erthely desirs – «земні (плотські) бажання» – протиставлення земного та небесного; *to return to the earth* – *to turne (or retourne) to þe erþe* – смерть як повернення тіла до природного циклу. У цих формулюваннях Земля отримує екзистенційний вимір, стає метафорою людської обмеженості, тіла, гріховності чи марності матеріальних прагнень.

Ключовий зміст: Земля – символ брентності, протиставлення духовному, збереження буквальної і космологічних контекстів.

3. Ранньомодерна англійська (XVI–XVII ст.). Семантика характеризується появою глобальної перспективи, активізацією метафоризації та формуванням сталих ідіоматичних одиниць. Наприклад: *the four corners of the earth* – «чотири кути землі» (біблійна універсальна модель світу); *the endes of the earth* – «край світу», підкреслення віддаленості; *earthly powers / earthly kingdome* – політичні системи, не божественні; *to kisse the earth* – «коритися, надати ниць»; *what on earth...?* (звідка: *what on God's earth...?* – формула здивування (починає активно фіксуватися у XVII ст.); *to Bing someone down to earth* – «повернути до реальності» (ранні вживання у кінці XVII ст.); *to shake the earth* – «спричинити великі зміни» (метафора впливу).

Ключовий зміст: Земля – вже не лише територія, а й символ соціальної реальності, політичної влади, раціонального світу; з'являються стійкі метафори.

4. Новий час (XVIII–XIX ст.). Семантика визначається ідеєю глобальності, науковою картиною світу та осмисленням Землі як універсальної реальності людства. Наприклад: *to move heaven and earth* – «зрушити небо і землю» (докласти максимум зусиль); *earth-bound* – «приземлений», «обмежений земним»; *down to earth* – «практичний, реалістичний» (активне вживання з XIX ст.); *the earth revolves round the sun* – наукова модель, що формує нові метафори; *the face of the earth* – «лице землі», тобто поверхня світу; *to vanish from the face of the earth* – «зникнути повністю», в епоху географічних відкриттів і становлення модерної науки розширюється семантика глобальності: *to move heaven and earth* – «докладати максимальних зусиль».

Ключовий зміст: Земля – планета, глобальна сцена людства; формується раціональна, наукова та практична метафорика.

5. XX–XXI століття: сучасний період. Семантика окреслюється ідеями екологічності та планетарності, осмисленням Землі як цінності й живої істоти, а також максимальною мета-

форизацією. *Mother Earth* – образ Землі як живої істоти, що потребує захисту. Наприклад: *earth-friendly / earth-conscious* – екологічні концепти, *to come back to earth* – «повернутися з мрії до реальності»; *earth-shattering / earth-shaking* – «приголомшливий, революційний»; *earth-moving experience* – «емоційно потужний досвід»; *earth sciences* – наукове бачення планети як системи. Ці фразеологізми демонструють появу нової семантики: Земля як цінність, вразлива система, моральний суб'єкт, до якого людина має етичні зобов'язання. Релігійно-моральне уявлення трансформується в екологічно-етичне. Концепт поступово відходить від локальної «землі-грунту» до абстрактного «світу як планети», що трансформує фразеологічні моделі у бік універсальності та глобального масштабу. Поява космічної візуалізації Землі, екологічних дискурсів і глобальної ідентичності спричиняє семантичне збагачення та появу нових когнітивних фреймів: «Spaceship Earth», «Earth as humanity's home», «fragile ecosystem».

Ключовий зміст: Земля – жива система, моральний центр екологічного мислення, потужний метафоричний носій інтенсивності.

Висновки. Макроконцепт *Earth* в англійській лінгвокультурній традиції постає як багатовимірний когнітивно-культурний структурний елемент, що інтегрує уявлення про природу, людину, космос і суспільні цінності [11; 12]. Діахронічний аналіз концепту *Earth* демонструє чітку діахронну трансформацію від конкретно-матеріального значення «грунт, суходіл» у давньоанглійський період до багаторівневої макроконцептуальної структури сучасної англійської мови. Кожен етап розвитку характеризується розширенням семантичних меж та збагаченням когнітивних і культурних компонентів. У середньоанглійський період простежується тенденція абстрагування значення *Earth*, пов'язана з інтеграцією латинської та християнської традицій. З'являються морально-етичні та духовні конотати, що підсилюють дуалістичну опозицію *Earth–Heaven*. Період Раннього Нового часу та наукової революції відзначається формуванням астрономічного ядра концепту: *Earth* перестає бути лише

локальним явищем і стає планетарним об'єктом. Водночас у мові зберігаються традиційні метафоричні значення, що демонструє когнітивну здатність концепту поєднувати наукове та культурне сприйняття. У Новий час і добу Просвітництва спостерігається посилення наукового та культурного наповнення: формуються геологічні, географічні та екологічні аспекти концепту, розвиваються метафори родючості, гармонії та циклічності життя. У XX–XXI ст. макроконцепт *Earth* отримує глобальну та екологічну перспективу. Діахронічний аналіз демонструє, що семантична динаміка концепту *Earth* відображає не лише розвиток наукового знання, а й культурні, моральні та екологічні цінності, закріплені у мові через метафори та фрейми. Концепт функціонує як складна когнітивно-семантична структура, що інтегрує матеріальне, символічне та глобально-ціннісне сприйняття світу. Діахронія сталих фраз демонструє, що макроконцепт *Earth* у англійській традиції є динамічним конструктом, який пройшов шлях від конкретного позначення матеріального простору до багатовимірного символу, що включає глобальність, моральність, екологічність та інтенсивність переживання. Фразеологічний матеріал фіксує культурні зміни у способах сприйняття Землі: від об'єкта господарювання – до носія духовних і планетарних цінностей. Сучасні теоретичні огляди когнітивної лінгвістики висвітлюють, як концепт-структури формуються й трансформуються під впливом концептуальних метафор, образних схем і культурних знань [4, с. 93–95; 5, с. 57–58]. Культурологічна перспектива показує, що семантичні зрушення часто корелюють зі змінами в культурних наративах (релігія → наука → екологія), що підтверджується дослідженнями [6, с. 101–103]. Посилення екологічної метафорики в англомовному дискурсі останніх десятиліть засвідчує формування нового етичного виміру макроконцепту *Earth* [16, с. 2–5; 19, с. 21–27]. У цілому еволюція макроконцепту *Earth* відображає складну взаємодію мовних, культурних та екологічних тенденцій і підтверджує його значущість для реконструкції англійської мовної картини світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Chen C. A cultural cognitive study of EARTH metaphors in Chinese and English idioms. *Cogent Arts & Humanities*. 2025. DOI: 10.1080/23311983.2025.2490328.
2. Hamilton W. L., Leskovec J., Jurafsky D. Diachronic word embeddings reveal statistical laws of semantic change. *Proceedings of the 54th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*. 2016. Vol. 1. P. 1489–1501. DOI: 10.18653/v1/P16-1141.
3. Чернишов В., Москаленко М. Сучасні теоретичні підходи в когнітивній лінгвістиці. *Лінгвістичні студії*. 2020. Вип. 40, № 2. С. 89–96. DOI: 10.31558/1815-3070.2020.40.2.10.

4. Колодій М. Семантико-когнітивний підхід у сучасних лінгвістичних пошуках. *Молодий вчений*. 2021. № 10.1 (98.1). С. 56–58. DOI: 10.32839/2304-5809/2021-98.1-14.
5. Яницька О. Культурологічні підходи до аналізу лінгвістичних концептів (на матеріалі концепту «віра»). *Молодий вчений*. 2021. № 2 (90). С. 100–103. DOI: 10.32839/2304-5809/2021-2-90-19.
6. Popova N. Genesis of the concept “Aventurismo” and its role in the formation of national conceptual sphere. *Лінгвістичні студії*. 2017. URL: <https://jlingst.donnu.edu.ua/article/view/5586>.
7. Kövecses Z. *Metaphor in Culture*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 320 p.
8. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
9. Crystal D. *The Stories of English*. London : Penguin, 2004. 584 p.
10. Kövecses Z. *Metaphor: A Practical Introduction*. 2nd ed. Oxford : Oxford University Press, 2010. 382 p.
11. Kövecses Z. *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 224 p.
12. Eliade M. *Patterns in Comparative Religion*. London : Sheed & Ward, 1958. 545 p.
13. Abram D. *The Spell of the Sensuous: Perception and Language in a More-Than-Human World*. New York : Vintage Books, 1996. 352 p.
14. Merchant C. *The Death of Nature: Women, Ecology, and the Scientific Revolution*. San Francisco : Harper & Row, 1980. 348 p.
15. Glacken C. *Traces on the Rhodian Shore: Nature and Culture in Western Thought*. Berkeley : University of California Press, 1967. 763 p.
16. Lovelock J. *Gaia: A New Look at Life on Earth*. Oxford : Oxford University Press, 2000. 157 p.
17. Dryzek J. *The Politics of the Earth: Environmental Discourses*. 3rd ed. Oxford : Oxford University Press, 2013. 304 p.
18. Campbell J. *The Masks of God: Primitive Mythology*. New York : Penguin, 1990. 596 p.

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 05.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026

НОТАТКИ

Наукове видання

ЗАКАРПАТСЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Випуск 45

Том 1

Коректура • *Надія Ігнатова*

Комп'ютерна верстка • *Юрій Ковальчук*

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 36,27.

Дата розміщення онлайн – 07.05.2026 р.

Дата друку – 14.05.2026 р. Замов. № 0426/371. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика» 65101,
м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.